

OIKEUSPOLIITTISEN TUTKIMUSLAITOKSEN TUTKIMUKSIA 239

Kati Rantala & Mirka Smolej & Jussi Leppälä & Anniina Jokinen

KALTEVALLA PINNALLA –
Perheen sisäisen lähestymiskiellon arviointitutkimus

ENGLISH SUMMARY:
ON A SLIPPERY SLOPE –
AN ASSESSMENT OF AN EVICTION AND BARRING ORDER

Helsinki 2008

ESIPUHE

Tämän arviointitutkimuksen kohteena on ollut vuonna 2005 voimaan tullut perheen sisäinen lähestymiskielto. Tavoitteena oli selvittää, miksi lakiuudistus perheen sisäisestä lähestymiskiellosta laadittiin, miten lakia on sovellettu ja mitä seurauksia sillä on ollut. Kyseessä on ketju, jonka osat säätelevät ja selittävät toisiaan. Laki luo kehyksen toimeenpanolle, jolla on perheen sisäisen lähestymiskiellon osapuolille välittömiä ja välillisiä, toimeenpanoprosessiin ja myöhempään elämään ulottuvia vaikutuksia. Tällaisen sisäisen logiikan havaitseminen on tärkeää, jotta voidaan miettiä, miksi jokin seikka lakiuudistuksessa on onnistunut ja päinvastoin. Se taas on edellytys lain edelleen kehittämiseksi, jos siihen katsotaan tulosten perusteella olevan aihetta.

Heti alussa kävi ilmeiseksi, että tematiikkaan liittyy monimutkaisia prosesseja ja vakavia, arkaluontoisia ulottuvuuksia. Näistä syistä tutkimukseen kerättiin monipuolista kvantitatiivista ja kvalitatiivista aineistoa, jotka täydentävät toisiaan.

Ilman poliisiaineistoa tutkimus olisi jäänyt paljon suppeammaksi ja ilmiön ymmärrys vajavaisemmaksi. Poliisiorganisaatiolta on saatu monenlaisia tukea ja apua, mikä on ollut tärkeää ja välttämätöntä. Siitä suuri kiitos poliisihallinnolle ja erityisesti Mikko Lampikoskelle. Samoin seuraavien poliisiorganisaatiossa työskentelevien konkreettinen apu on ollut keskeistä: Reijo Arokoski, Jouni Jokinen, Jukka Kaski, Vesa Löppönen ja Ari Mämmi. Kaskea on kiittäminen myös tutkimuksen otsikon ilmaisusta ”kaltevalla pinnalla”, joka viittasi keskusteluyhteydessä moniin kieltoon määrättyihin miehiin.

Kiitos merkittävästä avusta tai tekstin kommentoinnista myös seuraaville henkilöille: Mikko Aaltonen, Kaijus Ervasti, Markku Heiskanen, Ville Hinkkanen, Tapio Lappi-Seppälä, Marjukka Lasola, Matti Marttunen, Johanna Niemi, Venla Salmi, Jyrki Tala ja Asko Välimaa.

Lämmin kiitos kaikille haastatelluille naisille ja miehille, jotka ovat avoimesti ja rohkeasti kertoneet perheen sisäiseen lähestymiskieltoon liittyvistä kokemuksistaan. Kiitos myös heidän tavoittamisessaan auttaneille taholle, samoin kuin kaikille haastatelluille viranomaisille ja tukipalvelujen edustajille.

Oikeusministeriö on osallistunut tutkimuksen rahoittamiseen. Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa Eira Mykkänen on toimittanut raportin painokuntoon. Tiivistelmän on kääntänyt englanniksi Vivan Storlund.

Helsingissä 9. päivänä syyskuuta 2008

Kati Rantala
erikoistutkija

SISÄLLYS

I JOHDANTO	1
1 Tutkimuskohteena perheen sisäinen lähestymiskielto	1
2 Huoli naisiin kohdistuvasta väkivallasta: ohjelmapolitiikkaa ja rikosoikeudellisia uudistuksia	4
3 Kansainvälinen häätömääräyksiä koskeva lainsäädäntö	7
3.1 Suomen ja Itävallan lainsäädännön vertailua	8
3.2 Ruotsin, Norjan ja Tanskan mallit	12
3.3 Sekavalla kentällä vähän arviointeja	13
4 Väkivallan hahmottamisen haasteita	14
4.1 Tutkimustiedon poliittinen merkitys	15
4.2 Asennekasvatusta alkoholisteille ja psykopaateille?	22
4.3 Kummankin osapuolen puolella	26
II EMPIIRISTÄ ARVIOINTITUTKIMUSTA	29
1 Lain tavoitteista vaikutuksiin ja kehittämiseen	29
2 Tutkimuksen vaiheet ja kysymykset	32
3 Monipuolista aineistoa ja sen käsittelyä	34
3.1 Rekisteri- ja asiakirjatiedot: keruu ja käyttö	36
3.2 Haastattelujen tekeminen ja analyysi	41
III LAKIUUDISTUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS	47
1 Työryhmän asettaminen ja toiminta	47
2 Lähtökohtien ja tavoitteiden erittelyä	52
2.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä	52
2.2 Oikeudenmukaisuutta ja ennakkollista puuttumista	55
3 Lainvalmistelun tietopohjan ongelmia	58
4 Keskeisten sisältökysymysten arviointia	62
4.1 Kokonaisharkinnan ongelmallisuus	62
4.2 Lasten aseman epäselvyys	65
4.3 Tärkeiden osakysymysten sivuuttaminen	68
4.4 Kiellon oikeudellinen luonne ja oikeusturva	71
5 Tukipalvelut toimivan implementoinnin edellytyksenä	72
6 Vaikutusarvioinnin kritiikkiä	79
7 Yhteenvedo ja pohdintaa	82
IV PERHEEN SISÄISET LÄHESTYMISKIELLOT 2005–2006	87
1 Kieltojen keskeiset piirteet	88
1.1 Kieltojen alueellinen jakautuminen	91
1.2 Kiellon hakijat käräjäoikeudessa	92
1.3 Väliaikaisen perheen sisäisen kiellon määrääjät	93
1.4 Kieltojen kesto	94
1.5 Perusmuotoiset ja laajennetut kiellot	95
2 Väliaikaisiksi jääneet kiellot	96
2.1 Peruuntuneet kiellot	97
2.2 Tavalliseksi lähestymiskielloksi muuttuneet	102

3	Määräämättä jätetyt kiellot käräjäoikeuksissa	103
4	Yhteenveto ja pohdintaa	105
V	KIELLON OSAPUOLET	107
1	Kieltoon määrättyjen taustatiedot	107
2	Kiellolla suojattujen taustatiedot.....	111
3	Osapuolten välinen suhde	117
4	Kieltoa edeltänyt väkivalta	119
4.1	Parisuhdeväkivallan erityispiirteitä.....	121
4.2	Vanhempiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä	125
4.3	Lapsiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä.....	126
4.4	Avun hakemisen välttäminen.....	127
5	Kieltoon määrättyjen rikos- ja tuomiohistoria	128
5.1	Syyksiluettut rikokset	128
5.2	Kiellon muodon merkitys	135
5.3	Rangaistukset	138
6	Kiellolla suojattujen rikos- ja tuomiohistoria	144
7	Yhteenveto ja pohdintaa	148
VI	TOIMEENPANOPROSESSI	153
1	Poliisin käytäntöjä	153
1.1	Akuutin tilanteen käsittelyedut	153
1.2	Poliisin epäämät väliaikaiset kiellot.....	155
2	Poliisista käräjäoikeuteen.....	160
2.1	Poliisi ”postikonttorina”: ristiriitaisia näkemyksiä	160
2.2	Väliaikaisen kiellon käsittely käräjäoikeudessa.....	162
3	Käräjäoikeuskäytäntöjä.....	165
3.1	Tiedonvaihto ja muu yhteistyö poliisin kanssa.....	165
3.2	Perehtyneisyys ja kokonaisharkinta	168
4	Viranomaisten vähäinen kouluttautuminen	172
5	Yhteenveto ja pohdintaa	174
VII	ASIANOSAISTEN ASEMAAN LIITTYVIÄ TOIMEENPANON ERITYISKYSYMYKSIÄ	177
1	Hakijan asema.....	177
1.1	Mitä tehdä ja miten oikeuttaa se itselle?	177
1.2	Kiellon hakemiseen liittyvä pelko ja huoli	179
1.3	Haasteena jaksamisesta huolehtiminen.....	181
1.4	Haasteena turvallisuudesta huolehtiminen.....	186
1.5	Lisärasitteena ikävät viranomaiskokemukset	188
2	Vastaajan asema	193
2.1	Toimeenpanoon vaikuttamisen mahdollisuus.....	193
2.2	Asumistarve ja -tarjonta	194
2.3	Väkivaltatyöhön ja muuhun hoitoon ohjaaminen	201
2.4	Henkilökohtaisten tavaroiden nouto	204
3	Lasten asema.....	207
4	Oikeudellisten palvelujen käyttö	212
5	Yhteenveto ja pohdintaa	216

VIII KIELLON RIKKOMINEN	221
1 Rikkomisen monitulkintaisuus	221
1.1 Tiedoksiantaminen ja tiedonkulun ongelmat	222
1.2 Kirjaamiset väärällä nimikkeellä	224
1.3 Tietojen puutteellisuus tai tulkinnanvaraisuus	226
1.4 Asialliseen perusteeseen liittyvät epäselvyydet	228
1.5 Suojatun aloitteellisuus tai myötävaikutus	232
2 Rikkomisten määrä ja luonne	238
3 Toiminta kiellon täytäntöönpanon varmistamiseksi	248
4 Osapuolten toimintaa tunnusmerkistön tuolla puolen	253
4.1 Välilliset rikkomiset ja läheisten uhkailu	253
4.2 Piilorikollisuus ja suojautuminen	255
5 Yhteenveto ja pohdintaa	258
IX KIELLON VAIKUTUKSIA	261
1 Kieltoon määrätty poliisiaineistossa ennen ja jälkeen kiellon: yleiskuva	264
2 Kieltoon määrätty poliisiaineistossa ennen ja jälkeen kiellon: syrjäytyneimmät	271
2.1 Yleiskuva poliisiputkassa yöpyneistä	272
2.2 Väkivallan tekijöinä ja uhreina	276
2.3 Omaisuusrikosten tekijöinä ja uhreina	278
2.4 Putkan kanta-asiakkaiden tyypittelyjä	280
3 Tapauskertomus äidistä ja aikuisesta pojasta	284
4 Kuusi miestä: pakon edessä paremmille tavoille	288
5 Kolme naista: viimein helpotti, mutta entä lapset?	312
6 Kuolemantapaukset ja itsemurhayritykset	321
6.1 Naiset ja epätoivoinen elämäntilanne	321
6.2 Miehet: itsemurhia, tapaturmia ja sairauskohtauksia	323
7 Yhteenveto ja pohdintaa	330
X JOHTOPÄÄTÖKSET	337
1 Yhteenveto	338
1.1 Tutkimusasetelma	338
1.2 Lainvalmistelun arviointi	341
1.3 Kieltojen määrät, muodot ja kohdentuminen	344
1.4 Toimeenpano ja sen tarkoituksenmukaisuus	346
1.5 Tavoitteiden toteutuminen	349
1.6 Vaikutusten arviointi	352
2 Oikeudellisia kysymyksiä	355
2.1 Suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaate	357
2.2 Kiellon rikkominen ja loukatun suostumus	362
3 Johtopäätökset	363
3.1 Keskeisimmät tulokset	363
3.2 Tulosten arviointia	367
3.3 Näkökohtia kehittämiseen	374
LÄHTEET	377

LIITE 1 Perheen sisäinen lähestymiskielto muualla maailmassa	385
LIITE 2 Tarkennuksia kvantitatiivisen analyysin tekemiseen.....	389
LIITE 3 Tarkennuksia haastattelujen tekemiseen ja niiden analysointiin	390
LIITE 4 Haastattelupyyntökirjeet ja suostumus rekisteri-, asiakirja- ja haastatteluaineiston yhdistämiseen	393
LIITE 5 Liitekuviot.....	397
SUMMARY	399

I JOHDANTO

1 Tutkimuskohteena perheen sisäinen lähestymiskielto

Laki lähestymiskiellosta (898/1998) tuli voimaan 1. päivänä tammikuuta 1999. Sen mukaan lähestymiskielto voidaan määrätä henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Kiellolla voidaan suojata itsensä uhatuksi tuntevaa henkilöä paitsi fyysiseltä väkivallalta, myös henkisesti väkivallalta kuten häirinnältä, kiusanteolta sekä uhkailuilta. Tämä niin sanottu tavallinen lähestymiskielto voidaan määrätä korkeintaan vuodeksi.

Pian lain voimaantulon jälkeen eduskunnassa alkoi keskustelu tarpeesta säätää erityinen perheen sisäinen lähestymiskielto. Sen valmistelu käynnistyi 26.4.2000. Usean vuoden työskentelyn tuloksena lainsäädäntöä muutettiin siten, että lähestymiskielto on voitu vuoden 2005 alusta alkaen määrätä myös tilanteissa, joissa kiellon osapuolet asuvat samassa asunnossa (711/2004). Tällöin kieltoon määrätyn on poistuttava sieltä eikä hän saa palata sinne kiellon voimassaoloaikana. Kuten tavallisessa lähestymiskiellossa, hän ei saa tavata eikä muutoin ottaa yhteyttä suojattuun henkilöön. Kiellettyä on myös seuraaminen ja tarkkailu. Sekä tavallinen että perheen sisäinen lähestymiskielto voidaan määrätä laajennettuna. Perheen sisäisessä lähestymiskiellossa se tarkoittaa suojatun asunnon lisäksi jotain muuta paikkaa, kuten asunnon läheisyyttä, työpaikkaa tai päiväkotia. Vaikka kielto itsessään ei ole rikosasia, sen tavallisen että perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos, josta seuraa sakkoa tai enintään vuosi vankeutta.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon sisältämä velvoite poistua omasta kodista merkitsee voimakasta puuttumista perusoikeuksiin, joten se on voimassa korkeintaan kolme kuukautta, ja kiellon määrittämisen edellytykset ovat tiukemmat kuin tavallisessa lähestymiskiellossa. Kielto voidaan määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai sen uhan torjumiseksi, ei sen sijaan silloin, jos kyse on rauhaan kohdistuvasta rikoksesta tai häirinnästä. Lisäksi edellytetään korkeampaa toden-

näköisyyttä, että kiellon määräämättä jättäminen johtaa edellä tarkoitettuun rikokseen.

Poliisi voi määrätä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon. Sen voi tehdä myös käräjäoikeus ja syyttäjä, mutta niiden osalta toimenpidettä on tarkoitettu sovellettavan vain erikoistilanteissa, ei rutiininomaisesti (ks. taulukko 1). Päätös väliaikaisesta kiellosta, joka on siis tyypillisesti poliisin antama, on toimitettava käräjäoikeuden käsiteltäväksi kolmen päivän kuluessa, ja käräjäoikeuden on järjestettävä pääkäsittely viikon kuluessa päätöksen vastaanottamisesta. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa voi myös hakea suoraan käräjäoikeudelta, jolloin se käsitellään kiireellisenä. Tässä tutkimuksessa käräjäoikeuden määräämistä kielloista käytetään käsitettä *varsinainen* (ks. Rautio 2004, 853) perheen sisäinen lähestymiskielto riippumatta siitä, onko se määrätty perusmuotoisena tai laajennettuna tai onko sitä edeltänyt väliaikainen kiello.

Taulukko 1 Perheen sisäisen lähestymiskiellon muodot ja laajuudet

Muoto	Määrääjä	Kesto	Laajuus
Väliaikainen	poliisi, käräjäoikeus, (syyttäjä)	Ei määritelty (käräjäoikeuden käsittely viikon kuluessa väliaikaisen kiellon päätöksen saapumisesta)	perusmuotoinen, laajennettu
Varsinainen	käräjäoikeus	enintään 3 kk kerrallaan	perusmuotoinen, laajennettu

Kuten tavallisella, myös perheen sisäisellä lähestymiskiellolla on erityinen asema oikeudellisena seuraamuksena. Yksityishenkilöiden hakemukset käsitellään omassa erityisessä menettelyssä, joka muistuttaa monin tavoin rikosasioiden käsittelyä mutta on sitä kevyempi. Käräjäoikeus voi määrätä perheen sisäisen lähestymiskiellon vastaajaa kuulematta, jos tämä on haastettu istuntoon ratkaisun uhalla. Myös poliisi voi määrätä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon kuulematta kieltoon määrättävää, mutta tätä ei pidetä suositeltavana vaan se sopii lähinnä poikkeustilanteisiin. Laki ei määritä väliaikaisen lähestymiskiellon kestoa. Kaikki lähestymiskiellot on merkitty 1.1.2005 alkaen poliisin henkilörekisteriin. Tiedot tulee poistaa, kun lähestymiskiellon päättymisestä on kulunut kaksi vuotta.

Tämän tutkimuksen kohteena on perheen sisäisen lähestymiskiellon *toimivuus ja sen edellytykset*. Se tarkoittaa perehtymistä perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lain lähtökohtiin, toimeenpanoon ja vaikutuksiin: mitä tavoiteltiin ja miksi, kuinka uudistus on toteutunut ja mitä seurauksia sillä on ollut (ks. Tala 2004, 387). Asetelmasta seuraa loogisia lisäkysymyksiä: olivatko tavoitteet lähtökohtaisesti selkeät ja johdonmukaiset, oliko toimeenpano tarkoituksenmukainen ja riittävän yhdenmukainen, entä syntyikö yllättäviä tuloksia tai sivuvaikutuksia – hyödyllisiä tai haitallisia?

Koska kyseessä on monitahoinen interventio, tavoitteet, toteutus ja vaikutukset linkittyvät siis toisiinsa. Vain tutkimalla niiden muodostamaa ketjua voidaan tuottaa kehittämistä palvelevia, eri osa-alueiden onnistumisen tai epäonnistumisen logiikkaa hahmottavia tuloksia. Oli tietty lopputulos ennakoitu tai ei, siihen johtaneen prosessin logiikka voi olla muu kuin asioiden oletettu kulku. Esimerkiksi yksittäinen, epäselvä lain muotoilu voi synnyttää vaihtelevia ja lain hengen vastaisia toimintakäytäntöjä, joilla puolestaan voi olla konkreettista vaikutusta osapuolten elämään.

Analyysit keskittyvät siihen, miksi menettelytapa eli tässä tapauksessa perheen sisäinen lähestymiskielto toimii tai ei toimi, kenelle ja missä olosuhteissa, sekä millä mekaniikalla ja edellytyksin (ks. Pawson & Tilley 1997 ns. realistisesta arviointitutkimuksesta). Samalla kiinnitetään huomiota sääntelyn sisäiseen logiikkaan, tietopohjaan sekä institutionaalisiin ja kulttuurisiin ulottuvuuksiin koskien niin sääntelyä ohjanneita taustatekijöitä kuin sääntelyn kohteita (Baldwin & Black 2007). Tutkimus on luonteeltaan myös sosiologinen interventio eli se tarjoaa ulkopuolisen arvion kohteeseen, joka voi käyttää tietoa parhaaksi katsomalla tavalla (Määttä & Rantala 2007). On esimerkiksi mielekästä selvittää, onko prosessissa yksinkertaisia ja teknisluontoisia mutta kauaskantoisia ongelmia, jotka voi tarvittaessa korjata esimerkiksi koulutuksella ja viranomaisille suunnatuilla ohjeistuksella. Jos toiminnasta aiheutuu vakavia ja arvaamattomia haittoja, jotka yhdistyvät lainvalmistelun keskeisiin lähtökohtiin, ongelmien nopea korjaaminen voi olla vaikeampaa. Vastaavasti on syytä tuoda esille onnistuneen toiminnan edellytyksiä, jotta niitä voi jatkossa vahvistaa.

Lakiuudistusta tutkitaan toisiaan täydentävistä, erilaisista näkökulmista, joissa otetaan huomioon niin eri viranomaisten kuin asianosaisten toimintaa ja elämänolosuhteita (ks. Ervasti 2002, 91). Tämänkaltaisen arviointi sopii sellaiseen julkishallinnon kontekstiin, jossa on otettava samanaikaisesti huomioon useita toimintaan ja sen muotoutumiseen vaikuttavia tekijöitä: lähtökohtia, toimintamenetelmiä, tilanteita, eri asemassa olevia toimijoita ja organisaatioita.

Myös tavoitteiden toteutuminen itsessään on yksi arviointitutkimuksen alue. Kuten edellä esitetystä voi päätellä, tällaisen tutkimuksen mahdollisuus riippuu kuitenkin pitkälti tavoiteasettelun sisäisestä johdonmukaisuudesta ja mielekkyydestä. Siihen vaikuttaa myös tutkittavan ilmiön luonne. Tavoitteiden toteutumista arvioidaankin mahdollisuuksien mukaan (tarkemmin luvussa 2).

Lakivaliokunta (2/2004, 3) viittasi lakiehdotusta käsitelleessä mietinnössään oikeusministeriön velvoitteeseen seurata lain toteutusta. Samassa yhteydessä kehoitettiin kiinnittämään huomiota kieltoon määrättyjen asumisen

järjestymiseen¹. Oikeusministeriö esitti selvityspyynnön Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle, ja tutkimus käynnistyi vuoden 2006 lopussa. Tutkimus on osin oikeusministeriön erikseen rahoittama, mutta se on pääosin rahoitettu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen omasta budjetista.

Toimeenpanon ja vaikutusten selvittäminen mahdollisuuksien mukaan kummankin osapuolen näkökulmasta oli itsestään selvää, mutta ilmiön luonteen takia (tarkemmin luvussa 2) tutkimus tuottaa varsinkin vaikutusten osalta enemmän tietoa kieltoon määrätyistä kuin kiellolla suojatuista. On silti hyvä tiedostaa, että saatu tieto antaa arvokasta näkökulmaa myös suojattujen tilanteisiin. Kuten on todettu, tämän arviointitutkimuksen intressi on ensisijaisesti kiellon toimivuudessa ja sen edellytyksissä. Kieltoon määrättyjen luonnehdinta ja heihin liittyvät ongelmat kytkeytyvät siihen oleellisesti. Hyvin toimiva laki on puolestaan kiellolla suojaa hakevien etu. Sitä kautta näkökulma kiinnittyy automaattisesti huoleen kiellolla suojattujen asemasta ja turvallisuudesta.

2 Huoli naisiin kohdistuvasta väkivallasta: ohjelmapolitiikkaa ja rikosoikeudellisia uudistuksia

Tässä ja seuraavissa alaluvuissa avataan lainvalmistelua motivoinutta yhteiskunnallista keskustelua. Perheen sisäinen lähestymiskielto on tarkoitettu yhdeksi keinoksi vähentää erityisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa (perusteluun palataan useasti jatkossa). Uudistus on looginen jatko sitä edeltäneelle kansallisen ja kansainvälisen lainsäädännön ja ohjelmapolitiikan kehittämiselle.

Maailmalla naisiin kohdistuva väkivalta nousi tietoisuuteen 1970-luvulla. Suomessa ensimmäiset perheväkivaltatutkimukset ja yleiset uhritutkimukset tehtiin 1980-luvun alussa. Sittemmin erityisesti naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimus on yleistynyt nopeasti. Hälyttävänä on pidetty erityisesti tietoa siitä, että naisten kuolemaan johtava väkivalta on Suomessa yleisempää kuin muualla Länsi-Euroopassa ja yli kaksi kertaa yleisempää kuin muissa Pohjoismaissa. Naisten väkivaltakuolemien trendi on Suomessa kuitenkin ollut viime vuosina laskeva. (Ks. Piispa ym. 2006, 145–146.)

¹ ”... että seurattessaan uuden lain toimivuutta oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös kieltoon määrättyjen henkilöiden asumisen järjestymiseen.” (LaVM 2/2004, 3.)

Suomessa vuonna 1998 julkaistu alan kansainvälistä tutkimusmetodiikka mukaileva naisuhritutkimus ”Usko, toivo, hakkaus” lisäsi huomattavasti julkista keskustelua naisiin kohdistuvasta väkivallasta (Heiskanen & Piispa 1998). Se toi esille, että perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa kokeneiden naisten osuus on kansallisessa uhritutkimuksessa selvästi pienempi kuin naisuhritutkimuksessa. Yleisiä uhritutkimuksia onkin kritisoitu siitä, että niiden metodi ei ole tarpeeksi sensitiivinen naisiin kohdistuvan väkivallan selvittämiseksi (Ronkainen 2004, 59). Miesten ja naisten väkivallan kokemukset ovat monien tutkimusten mukaan erilaisia: miesten kohtaama väkivalta on pääosin vapaa-ajanviettoon liittyvää katu- ja ravintolaväkivaltaa, kun taas naisten väkivaltakokemukset painottuvat kodissa ja työssä koettuun väkivaltaan, joka on luonteeltaan toistuvaa (Sirén & Honkatukia 2005).

Naisuhritutkimukseen laadittiin kysymyksiä, joiden ajateltiin tavoittavan juuri naisiin kohdistuvan väkivallan luonnetta. Siksi väkivalta määritettiin käsittämään paitsi fyysisen väkivallan, myös seksuaalisen väkivallan, uhkailun sekä esimerkiksi kiinnipitämisen ja tarttumisen. Näin määriteltynä julkista keskustelua on kyseisen tutkimuksen osalta hallinnut tieto, että 40 prosenttia 15 vuotta täyttäneistä suomalaisista naisista on kokenut elämänsä aikana miesten taholta väkivaltaa². Naistutkimus ei ole peitellyt tulosten poliittista merkitystä. ”Vasta kun tilastot todistivat, että numeraalisten faktojen avulla pystyttiin osoittamaan naisiin kohdistuvan väkivallan yleisyys (esim. USA:ssa, Kanadassa, Suomessa, Ruotsissa, Uudessa Seelannissa), on väkivallan vastainen ja uhreja tukeva työ saanut laajemmin yhteiskunnallista tukea” (Ronkainen 2004, 44).

Suomessa naisiin kohdistuva väkivalta nousikin 1990-luvulla laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun. Naisille ja miehille suunnattuja erityispalveluja alettiin kehittää väkivallan ja sen aiheuttamien haittojen vä-

² Naisuhritutkimus uudistettiin laajennetuilla kysymyksillä vuonna 2005 (Piispa ym. 2006). Tutkimuksen mukaan 47 prosenttia naisista oli 15 vuotta täytettyään joutunut vähintään kerran miehen tekemän fyysisen tai seksuaalisen väkivallan tai väkivallalla uhkailun kohteeksi, mutta väkivallan rakenteessa oli tapahtunut muutos (kysymysten osittaisen muuttumisen takia luku on 43,5, jos tulosta halutaan verrata vuoden 1998 tuloksiin). Parisuhdeväkivalta oli hiukan vähentynyt, kun taas väkivalta ja uhkailu parisuhteen ulkopuolella oli yleistynyt. Esimerkiksi puolison väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi on joutunut vajaa kahdeksan prosenttia parisuhteessa olevista naisista viimeisen vuoden aikana (vajaan prosentin vähennys vuoden 1998 tuloksiin). Entisen kumppanin tekemää erilaista väkivaltaa ja uhkailua oli kokenut 49 prosenttia parisuhteensa päättäneistä naisista (vuoden 1998 tutkimuksessa 50).

Uusimman kansallisen uhritutkimuksen mukaan yhdeksän prosenttia 15–74-vuotiaista naisista joutui väkivallan tai uhkailun kohteeksi viimeksi kuuluneen vuoden aikana (Sirén ym. 2007). Perhe- tai lähisuhdeväkivallan kohteeksi joutui noin prosentti. Nelisen prosenttia naisista oli kokenut väkivaltaa tai sen uhkaa työpaikoillaan.

hentämiseksi. Yhtenä merkittävänä keskustelun raivaajana toimi Stakesiin perustettu Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke 1998–2002, jonka tavoitteena oli välittää tietoa, järjestää koulutusta väkivaltatyötä tekeville ja kehittää erilaisia palveluja väkivallan uhreille.

Perhe- ja naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisy näkyi myös politiikka-ohjelmissa samoihin aikoihin kun lakiuudistusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta valmisteltiin. Lipposen toisen hallituksen (1999–2003) ohjelmassa luvattiin kiinnittää erityistä huomiota perheväkivallan torjumiseen. Jäätteenmäen (17.4.2003) ja Vanhasen ensimmäisen hallituksen (2003–2007) ohjelmassa luvataan puolestaan varata resurssit parisuhde- ja naisiin kohdistuvan väkivallan sekä prostituution ehkäisyyn. Vanhasen hallitusohjelmassa todetaan myös, että tasa-arvokysymykset arvioidaan myös miesnäkökulmasta. Perheen sisäistä lähestymiskielloa valmisteltiin näiden kolmen hallituksen aikana. Myös Matti Vanhasen toisen hallituksen ohjelmassa vuosille 2008–2011 mainitaan lähisuhdeväkivallan, etenkin naisiin, lapsiin ja nuoriin kohdistuvan väkivallan vähentäminen. Lisäksi hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa 2005 vuosille 2004–2007 naisiin kohdistuva väkivalta nähtiin yhtenä naisten ja miesten välistä tasa-arvoa heikentävänä tekijänä.

Sosiaali- ja terveysministeriössä laadittiin puolestaan lähisuhteissa tapahtuvan väkivallan ehkäisyyn pyrkivä ohjelma vuonna 2004 (Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäiseminen 2004–2007). Myös 2005 valmistuneella Kansallisella ohjelmalla väkivallan vähentämiseksi ja sen 2008 aikana valmistuvalla päivityksellä pyritään lähisuhdeväkivallan ehkäisyyn ja tukipalveluiden lisäämiseen väkivallan uhreille. Poliisin toimenpiteet väkivallan estämisessä ja vähentämisessä -raportissa vuodelta 2005 pyritään parantamaan poliisin perustoiminnan laatua sekä kehittämään poliisin ja sosiaali- ja terveysviranomaisten yhteistyötä. Poliisin tavoitteeksi esitetään entistä parempi väkivaltarikosten ennalta ehkäisy, tunnistaminen, piiloriikollisuuteen puuttuminen ja väkivaltarikoskierteen katkaisu.

Suomessa tehtiin 1990-luvulla lakiuudistuksia nopeaan tahtiin. Raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin 1994, yksityisellä paikalla tehty pahoinpitely säädettiin virallisen syytteen alaiseksi 1995 ja seksuaalirikoslakia muutettiin 1999 jakamalla seksuaalirikokset kolmeen ryhmään: pakottaminen sukupuoliyhteyteen, raiskaus ja törkeä raiskaus. Näistä sukupuoliyhteyteen pakottaminen on pääsääntöisesti asianomistajarikos, raiskaus ja törkeä raiskaus puolestaan virallisen syytteen alaisia rikoksia. Vuonna 1999 säädettiin siis lähestymiskiellolaki, joka laajennettiin koskemaan samassa taloudessa asuvaa vuonna 2005. Saman lainuudistuksen yhteydessä poistettiin niin sanottu ”vakaan harkinnan pykälä” syyteharkinnasta eräissä väki-

valta- ja seksuaalirikoksissa, mikä merkitsi uhrin aseman helpottumista syyttämispäätöksen osalta.

Suomi on myös sitoutunut kansainvälisiin ihmisoikeusnormeihin ja -sopimuksiin, jotka edellyttävät, että viranomaiset puuttuvat väkivaltaan. Näistä tärkeimmät ovat naisten oikeuksien yleissopimus CEDAW (1986), YK:n yleiskokouksen julistus naisiin kohdistuvasta väkivallasta (1993) ja YK:n neljännen maailman konferenssin Pekingin julistus (1995).

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskeva lakivalmistelu käynnistyi 26.4.2000, kun oikeusministeriö asetti poikkihallinnollisen työryhmän valmistelevaan ehdotusta lähestymiskieltoihin täydentämiseksi häätösääntelyllä. Asetuskirjeen liitemuistiossa lakivalmistelun käynnistystä perusteltiin viittaamalla silloiseen, Paavo Lipposen II hallitusohjelmaan, joka korosti perheväkivallan torjumista. Muistiossa esitettiin myös tilastotietoa kotona tapahtuvasta väkivallasta, ja keskeisenä lähteenä käytettiin vuonna naisuhritutkimusta ”Usko toivo ja hakkaus” (Heiskanen & Piispa 1998). Lisäksi muistiossa esiteltiin Itävallan mallia.

Itävallan lain taustalla oli vahvasti profiloitunut naisasialiike (Haller 2007, 1 ja Logar 2004, 2), ja mallin pääkehittäjä Rosa Logar ”markkinoi”³ lainsäädäntöä aktiivisesti kansainvälisissä tilaisuuksissa. Tällaisessa yhteydessä se tuli tutuksi myös suomalaisille, ja Itävallan malli on toiminut yhtenä inspiraation lähteenä lakia valmistelleelle työryhmälle. Sillä oli myös suurta merkitystä, että vastaavaan kaltaista lakia valmisteltiin samoihin aikoihin monissa muissa Pohjoismaissa.

3 Kansainvälinen häätömääräyksiä koskeva lainsäädäntö

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevassa hallituksen esityksessä (144/2003) käsitellään usean muun Euroopan maan vastaavaa lainsäädäntöä: Ruotsin, Norjan, Tanskan, Itävallan, Saksan, Iso-Britannian ja Irlannin. Tässä tarkastelussa keskeisin painoarvo annetaan Itävallan mallille. Sitä vertaillaan Suomen lainsäädäntöön, joka on saanut siitä ainakin jossain määrin vaikutteita. Itävallan järjestelmästä on myös parhaiten saatavissa tietoa, ja sillä on ylipäänsä ollut paljon vaikutusta vastaavan lainsäädännön kehittymiselle Euroopassa. Tämän jälkeen tarkastellaan tilannetta Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Suomen mallilla on vaihtelevia yhtäläisyyksiä

³ Yhden lainvalmistelutyöryhmän jäsenen ilmaus.

niihin kaikkiin. Muita Euroopan maita koskevia tietoja ja anglosaksisissa maissa tehtyjä arviointitutkimuksia esitellään liitteessä 1.

3.1 Suomen ja Itävallan lainsäädännön vertailua

Itävallassa uusi perheväkivaltaa ja sen ohessa häätömääräyksiä säätelevä laki otettiin käyttöön vuonna 1997. Kuten Suomessa, lain nojalla väkivaltaisesti käyttäytyvä henkilö voidaan poistaa kodistaan, jonne hän ei saa palata kiellon voimassaoloaikana. Häätömääräys voidaan antaa, jos on olemassa vaara, että kohteena oleva henkilö tulisi tekemään suojattavan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen.

Suomessa poliisi voi määrätä väliaikaisen kiellon, jonka käräjäoikeus muuntaa varsinaiseksi kielloksi harkintansa mukaan. Vaihtoehtoisesti kieltoa voi hakea tuomioistuimelta suoraan, mutta hallituksen esitys painottaa poliisin aktiivisuutta. Itävallassa poliisin rooli on vielä merkittävämpi ja velvoittavampi. Jos poliisi kohtaa vakavaa väkivallan uhkaa tai pahoinpitelyä samassa taloudessa asuvien välillä, hänen *täytyy* antaa kymmenen vuorokauden pituinen häätömääräys, vaikka väkivallan uhri vastustaisi sitä. Tällä korostetaan yhteiskunnan vastuuta tilanteissa, joissa väkivallan tekijä painostaa uhria. Suomessa kiellon hakijana voi tällaisessa yhteydessä toimia poliisi (tai syyttäjä tai sosiaaliviranomainen), mutta lähtökohta on kuitenkin, että suojattu itse haluaa kiellon.

Itävallassa kieltoon määrätyn pitää ilmoittaa poliisille osoite, josta hänet tavoittaa tiedoksiantojen vastaanottamiseksi. Poliisi myös takavarikoi kotiaavaimet⁴ ja valvoo kolmen päivän aikana kiellon määräämisestä, että sitä noudatetaan. Itävallassa poliisin on kieltoa määrätessään myös tiedotettava kummallekin osapuolelle heille suunnatuista palveluista ja mahdollisista jatkotoimista. Suomessa avainten takavarikointia ei edellytetä, mutta niin voidaan tehdä. Samoin kieltoon määrätylle tulee Suomessa tiedottaa asumismahdollisuuksista, mutta vain tarvittaessa. Toimeenpanevien viranomaisen pitää selvittää kyseinen tarve. Kummassakin maassa kodista poistetulla on oikeus saada haltuunsa kiellon ajaksi tarvittavat henkilökohtaiset tavarat, mutta kummassakaan maassa poliisia ei velvoiteta turvaamaan tavaroiden noutoa.

Itävallassa suojattu voi hakea perheoikeudelta kiellolle jatkoa alkupeiraisen kiellon voimassaolon eli kymmenen päivän aikana. Tällöin kielto pidennetään automaattisesti kahdeksikymmeneksi päiväksi. Jatkomääräyk-

⁴ Itävallan mallia arvioineen Hallerin (2007, 2) mukaan Itävallassa poliisin täytyy ottaa avaimet pois kieltoon määrätyltä, mutta hallituksen esityksen (144/2003) ja sitä valmistelleen työryhmän asetuskirjeen muistion mukaan poliisi *voi* ottaa siellä avaimet pois.

set vastaavat sisällöltään poliisin antamaa. Kiellon maksimiaika on yleensä kolme kuukautta kuten Suomessa, joskin kiello voidaan määrätä Itävallassa pidemmäksi aikaa, jos suojattu on hakenut avioeroa. Suomessa käräjäoikeudella on lähtökohtaisesti itsenäisempi asema, mutta tuomari ei ole välttämättä erikoistunut perheoikeudellisiin kysymyksiin. Kummassakin maassa kiello voidaan määrätä laajennettuna koskemaan esimerkiksi oleskelua suojattavan henkilön työpaikan tai lasten hoitopaikan läheisyydessä.

Tärkeä osa Itävallan mallia on osavaltioihin perustetut tukikeskukset, joiden tehtävä on tarjota kattava tukijärjestelmä perheväkivallan uhreille. Tämä järjestely puuttuu Suomesta. Ajatusmallin mukaan uhria ei pidä jättää yksin perheväkivaltatilanteessa, sillä ilman tukea hän palaa usein väkivaltaiseen suhteeseen eikä hae kiellolle jatkoa tuomioistuimelta (Dearing 2002, 19). Itävallan tukikeskukset perustuvat niin sanottuun Duluthin malliin.

Häätömääräyksen antamisen yhteydessä poliisilla on velvollisuus tiedottaa suojattavaa tukikeskuksesta, jonne poliisin tulee vuorokauden kuluessa välittää tieto määräyksen antamisesta ja siihen liittyvistä olosuhteista. Tämän jälkeen tukikeskus ottaa yhteyttä suojattuun. Tiedonkulku on systematisoitu, koska viranomaisten mukaan olisi liikaa vaadittua pyytää lupa yhteydenottoon kriisitilanteessa olevalta uhrilta. Lisäksi uhrin, jotka eivät suhtaudu myönteisesti poliisin määräämään kielloon, eivät todennäköisesti antaisi siihen lupaa ja tieto perheväkivallasta jäisi ainoastaan poliisin tietoon, eli käytännössä piiloon muilta toimijoilta. Wienin Interventiokeskuksen johtajan Rosa Logarin mukaan (2003, 36–38) väkivallan uhrien suhtautuminen tukipalveluihin on ollut myönteistä, ja vain pieni osa kieltäytyy tarjotusta avusta.

Esimerkiksi riskiarvion ja henkilökohtaisen turvasuunnitelman laatiminen ovat keskeinen osa tukikeskuksen palveluita. Valitettavasti poliisin perheväkivaltaan puuttumistilanteita ei kuitenkaan rekisteröidä sähköisesti eikä niitä voida hyödyntää Logarin (2004, 9) mukaan riskiarvioinneissa. Suomessa yksittäinen komisario saattaa antaa turvallisuusneuvontaa kiellon määräämisen yhteydessä, mutta siitä ei ole ohjeistusta. Jos henkilö hakee perheen sisäistä lähestymiskieltoa suoraan käräjäoikeudelta, mahdollisuus turvallisuusneuvontaan puuttuu kokonaan.

Itävallan tukikeskuksissa saatetaan järjestää väkivallan vastaista koulutusta ja toimintaa väkivallantekijöille. Ainakin Wienissä näitä palveluita on tarjottu vuodesta 1999 lähtien. Uhrin luvalla tukikeskus ottaa yhteyttä väkivallan tekijään ja tarjoaa myös tälle palveluita tarkoituksena lisätä uhrin turvallisuutta. Wienin tukikeskus toimii läheisessä yhteistyössä poliisin kanssa, jolla on oma roolinsa väkivallantekijän puhuttelussa.

Lakia on sovellettu Itävallassa paljon ja kokemuksia siitä kuvataan myönteisiksi. Poliisin antamat häätömääräykset ovat olleet kasvussa.

Vuonna 1998 niitä määrättiin 2 673, kun vuonna 2006 luku oli jo 7 235. Logarin (2004, 6; 2005, 12) mukaan kieltoja on noudatettu hyvin: noin 12–15 prosentissa tapauksista häädetty sai syytteen (administrative charges) rikkomista koskevasta epäilystä. Häätömääräyksen rikkomisen käsitellään hallinnollisena asiana, ja siitä voidaan tuomita sakkorangaistukseen tai kahdeksi viikoksi vankeuteen. Vertailu Suomeen on hankalaa, koska Suomessa kiellon rikkomisen on selkeästi rikosasia, josta säädetty rangaistus on sakkoa tai maksimissaan vuosi vankeutta. Kieltoa myös valvotaan eri tavoin. Itävallassa poliisi valvoo häätömääräystä sen ensimmäisinä päivinä, mutta sen myöhempi valvova rooli jää epäselväksi. Itävallan luvuissa kyse oli myös enimmäkseen pelkästään poliisin määräämästä kiellosta, joka raukeaa automaattisesti kymmenen päivän jälkeen ellei suojattu hae sille jatkoa.

Vähäiseksi todettua rikkomista Logar (2005, 12) selittää sillä, että väkivallantekijät ovat ottaneet häätömääräyksen vakavasti, mutta hän ei pohdi teemaa laajemmin. Syytteiden määrästä ei esimerkiksi selviä, kuinka rikkomukset ovat tulleet viranomaisten tietoon tai oliko mukana suojattuja. Toisin kuin Suomessa, suojattua voidaan sakottaa, jos hän myötävaikuttaa kiellon rikkomiseen. Itävallan viranomaistilastojen mukaan poliisi määräsi Itävallassa ensimmäisen vuoden aikana 1 993 häätömääräystä, joista tuomioistuimeen tehtiin 577 hakemusta kiellon jatkamiseksi. Niistä 57 hylättiin, ja asian silloisella selvittämisen hetkellä 63 tapauksen tilanne oli avoin. Vuonna 2005 yhtä moni poliisin häätömääräyksen saaneista eli 29 prosenttia jatkoi kiellon hakemista käräjäoikeudelta: 5 618 määräyksestä 1 650:lle haettiin jatkoa, ja niistä 1 500 hyväksyttiin (Lenz 2008).

Itävallan uuden perheväkivaltalain vaikutuksia ja toimeenpanoa on arvioitu vuosina 1999 ja 2002 (Haller 2005 & 2007). Ensimmäisessä arvioinnissa analysoitiin poliisin tuottamaa aineistoa ja haastateltiin eri alojen viranomaisia sekä 25 perheväkivallan uhria ja seitsemää väkivallantekijää. Tutkimuksen mukaan poliisi määräsi häätöjä enemmän kaupungeissa kuin maaseudulla. Perheväkivallan uhreiksi joutuneet naiset olivat yleensä tyytyväisiä poliisin toimintaan, mutta suhtautuminen määräyksen hyödyllisyyteen vaihteli. Jotkut naisista pitivät määräystä ylimitoitettuna, koska he halusivat jatkaa yhteistä elämää väkivallantekijän kanssa. Toisten mielestä määräys avasi silmiä ja auttoi ymmärtämään, että heidän pitäisi erota kumppanistaan. Joidenkin mukaan häätömääräys oli vaikuttanut miehiin positiivisella tavalla, koska se oli tuominnut heidän väkivaltaisen käytöksensä, minkä myötä parisuhde oli muuttunut paremmaksi. Interventiokeksusten tukeen oltiin tyytyväisiä. Osa väkivallantekijöistä kertoi haastatte- luissa, etteivät he ymmärtäneet mitä olivat tehneet väärin, kun taas toiset

pahoittelivat käytöstään ja pitivät selvänä, että heidän pitäisi muuttaa käytöstään parisuhteen tulevaisuuden takia. (Haller 2005, 3–6 ja 2007, 4.)

Vuoden 2002 tutkimus arvioi häätömääräysten pitkittäisvaikutuksia, rikoslain reaktioita perheväkivaltaan sekä väkivallantekijöiden hoitoon keskittyvien ohjelmien toimivuutta ja lasten ja maahanmuuttajien tilannetta (Haller 2005). Tutkimuksessa haastateltiin 22 naista, joista kaksi kolmasosaa oli osallistunut aiempaan tutkimukseen. Yli puolet haastatelluista oli eronnut kumppanistaan, neljänneksellä oli avioeroprosessi kesken ja neljännes eli edelleen yhdessä kumppaninsa kanssa. Vain yksi heistä kertoi parisuhteensa muuttuneen paremmaksi. Joidenkin naisten mukaan poliisi ei enää mielellään antanut uutta häätömääräystä, jos pariskunta jatkoi elämistä yhdessä. Joidenkin naisten mielipide häätömääräysten toimivuudesta muuttui positiivisemmaksi jatkotutkimuksessa. Vaikka he olivat aiemmin vastustaneet määräystä, olivat he ajan myötä oppineet ymmärtämään lain hyödyllisyyden. Haastateltavien mukaan ilman poliisin apua he eivät olisi koskaan päättäneet erota kumppanistaan. Myös interventiokeskusten apu prosessin läpikäymisessä koettiin oleelliseksi. Lasten tilanne jäi tutkimuksen mukaan poliisin raporteissa usein huomiotta, ja niissä keskityttiin lähinnä perheväkivallan kohteeksi joutuneen naisen tilanteeseen. (Mt., 8–12.) Vaikka haastattelut kummassakin tutkimuksessa antoivat kiinnostavia näkökohtia lain toimivuuteen, haastateltujen osuus kaikista suojatuista on niin pieni, ettei tuloksista voi tehdä yleistäviä päätelmiä.

Väkivallantekijän häätäminen kodista luo Logarin (2003, 32) mukaan turvatuksen väkivallan uhreille ja estää heitä jäämästä väkivallan armoille omassa kodissaan. Tämä hetkellinen erottaminen on ajateltu keinoksi pysäyttää perheväkivallan kierre, mutta toisaalta jää epäselväksi, miksi väkivallantekijän häätäminen automaattisesti turvaisi uhria ja tämän lapsia. Hiukan ristiriitaisesti Logar (2003, 62) toteaa itsekkin, että pelkkä väkivallantekijän häätäminen ei aina riitä keinoksi puuttua vakavimpaan perheväkivaltaan. Häätö on hänen mukaansa riittämätön tapauksissa, joissa mies on uhkaillut tappamisella, syylistynyt jo aikaisemmin törkeään väkivaltaan tai tapauksissa, joissa hän omistaa aseita. Voinee olettaa, että jos kiellon määräämisen kynnys on lähtökohtaisesti korkea, tapahtumien taustalta löytyy myös kyseisiä tekoja.

Logar (2003, 44–46; 2004, 6) huomauttaa myös, että Itävallassa on kysytty usein, mitä kodistaan hädetyille väkivallantekijälle tapahtuu. Logarin mukaan hädetyt eivät joudu kodittomiksi, kuten joskus pelätään, eikä heille koidu kiellosta muutakaan vahinkoa, vaan he muuttavat yleensä ystävien tai sukulaisten luokse. Jos kaupungeissa asuvat miehet eivät halua turvautua kodittomille tarjottuihin asuntolapalveluihin, he saattavat asua myös autoissaan. Lisäksi miehet voivat asua matkustajakodeissa ja muissa vas-

taavissa majoituspaikoissa. Logarin (2003, 46) mielestä puutteellinen asu-
mispalvelu häädetyille miehille ei pitäisi olla syy olla määräämättä lähes-
tymiskieltoja, koska uhrin suojelu on tärkeämpää. Hänen mukaansa on yh-
teiskunnan vastuulla tarjota riittäviä palveluita väkivaltaan syylistyneille
miehille. On hyvä tiedostaa, että miesten asumis- tai elinoloja ei Itävallassa
varsinaisesti tutkittu.

3.2 Ruotsin, Norjan ja Tanskan mallit

Ruotsissa laki lähestymiskiellosta astui voimaan jo vuonna 1988. Siihen
lisättiin syyskuussa 2003 säännökset, joiden nojalla lähestymiskielto voi-
daan määrätä laajennettuna, ja se voi koskea myös yhteistä asuntoa. Kuten
yleensä muuallakin, jälkimmäinen edellyttää korkeampaa todennäköisyyttä
siitä, että rikos tulisi tapahtumaan. Merkittävänä erona Suomeen yhteistä
asuntoa koskeva lähestymiskielto voidaan määrätä enintään 30 vuorokau-
deksi. Lisäksi toisin kuin Suomessa, kiellon määrää aina syyttäjä hakijan
pyynnöstä tai omasta aloitteestaan, mutta asia on saatettava käräjäoikeuden
pikaiseen käsittelyyn, jos kieltoon määrätty tai sillä suojattava henkilö näin
pyytää. Kuten Suomessa, laissa ei ole säännöksiä osapuolten yhteisten las-
ten huollosta eikä tapaamisoikeudesta ja kieltoon määrätty on itse velvolli-
nen järjestämään itselleen asunnon kiellon voimassaoloajaksi. Ruotsissa
lähestymiskiellosta tulee kuitenkin ilmoittaa sosiaaliviranomaisille, ja sekä
suojattua että kieltoon määrättyä tulee informoida mahdollisuuksista saada
tukea ja apua. (HE 144/2003, 9–10.)

Ruotsin Rikoksantorjuntaneuvosto BRÅ (2005 & 2007) arvioi lain toi-
meenpanoa ja käyttöä vuosina 2003 ja 2007. Arviointien tavoitteena oli
kuvata uusien säännösten soveltamista, vaikutuksia ja ongelmia. Tutki-
mukset keskittyivät kuitenkin tavallisiin lähestymiskieltoihin, joten tulos-
ten esittely tässä yhteydessä ei ole mielekäästä, koska tilanne on häätömää-
räysten osalta lähtökohtaisesti niin erilainen. Häätöjä on myös määrätty
Ruotsissa varsin vähän. Esimerkiksi vuonna 2004 niitä oli määrätty vain 33
eli osuus oli noin prosentti kaikista myönnetyistä lähestymiskielloista.
Vuonna 2006 määrä kasvoi 112:aan. Syyttäjien mukaan häätömahdollisuu-
den lisääminen lakiin ei tuonut erityistä parannusta tilanteisiin, sillä he pi-
tivät luonnollisempänä, että poliisi vangitsee väkivallan tekijän. Se tuo
enemmän suojaa, ja vangitseminen kestää joka tapauksessa suunnilleen yh-
tä kauan kuin häätömääräys. (Brå 2007, 41–45.) Merkittäväksi käytännön
ongelmaksi ilmeni syyttäjien kohtaama vaikeus määritellä, asuiko paris-
kunta yhdessä. Moni haastatellusta kahdestatoista syyttäjistä sanoi kaipa-

vansa lainsäätäjältä tarkempaa määrittelyä asumisen käsitteestä. Ongelma nähtiin merkittävänä, koska asumismuoto määrittää sen, määrätäänkö tavallinen lähestymiskielto vai häätö.

Norjassa lähestymiskieltoa sääntelevää lakia täydennettiin vuonna 2003 siten, että se voi koskea myös kieltoon määrättävän omaa kotia. Siellä kielon enimmäiskesto on kolme kuukautta. Kiellon määrää pääsääntöisesti syyttäjä, mutta kielto saatetaan viiden päivän sisällä alioikeuden käsiteltäväksi. (HE 144/2003, 10.)

Tanskassa on arvioitu heinäkuun alussa 2004 voimaan tullutta, Suomen perheen sisäistä lähestymiskieltoa muistuttavaa lakia (Justitsministeriet 2006). Kieltoa haetaan poliisilta, ja vajaan vuoden aikana niitä määrättiin 45 kappaletta. Hakemuksia oli 54 kappaletta. Kaikki kiellot määrättiin miehille. Ne kestivät keskimäärin 25 päivää. Kahdeksalle kiellolle haettiin pidennystä, jota on mahdollista saada 4 päivää kerrallaan. Seitsemässä tapauksessa kieltoa tiedettiin rikotun, ja 14 tapauksessa eli kolmanneksessa kielto päättyi ennen määräaikaa, useassa tapauksessa oletettavasti siksi, että pariskunta palasi takaisin yhteen. Poliisin kuuluu tiedottaa sosiaaliviranomaisia kiellon määramisestä, mutta niin ei välttämättä aina tapahdu. Noin puolessa tapauksia sosiaaliviranomainen on keskustellut vähintään jommankumman osapuolen kanssa, mutta suojattu tai kieltoon määrätty on useimmin itse ottanut sosiaaliviranomaisiin yhteyttä. Sosiaaliviranomaisten rooli on ollut heille itselleen epäselvä, mutta neuvontaa on annettu varsinakin silloin, kun pariskunnalla on ollut lapsia. Yhdenkään tapauksen osalta ei käynyt ilmi, että väkivallan tekijä oli osallistunut väkivallan katkaisuojelmaan. Poliisille on annettu ohjeistusta, mutta he kokivat tarvitsevansa lisää koulutusta.

3.3 Sekavalla kentällä vähän arviointeja

Yhteenvedona edellisestä sekä liitteen 1 muita maita koskevista yleisistä tiedoista ja arviointitutkimuksista voidaan todeta, että perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltaista lakisääteistä interventiota on tutkittu maailmalla verrattain vähän. Yksi luonnollinen syy on, että lait ovat uusia. Toisaalta monesti on tutkittu lähestymiskieltoja yleisesti ilman, että häätömääräyksiä on eritelty omaksi kohteekseen. Vain niiden vaikutuksia selvittäessä on yleensä keskitytty tuomioistuinten asiakirjojen tutkimiseen, asiantuntija-haastatteluihin ja väkivallan uhreiksi joutuneiden naisten kokemuksiin. Aineistot ovat lähes säännönmukaisesti pieniä ja haastavia, ja asianosaisten tavoittaminen on ollut hankalaa. Rikkomisia ei ole tutkittu luotettavasti, tai ainakaan kyseinen tieto ei välity tutkimuksista, eikä tutkimusasetelmilla ja

aineistoilla ole ollut mahdollista saada näyttöä kiellon vaikuttavuudesta. Tutkimukset kertovat joka tapauksessa, että kiellolla on monenlaisia vaikutuksia ja että se ei välttämättä tuo parannusta tilanteeseen. Itävallan malliin on vedottu arviointien puutteista huolimatta, kun vastaavaa lainsäädäntöä on kehitetty Euroopassa.

Eri maiden arviointitutkimuksista käy myös ilmi, että kodista hädettyjen tilanne on jätetty yleensä huomioimatta. Paikoin todetaan, että mahdollinen asunnottomuus ei saa estää kiellon määräämistä, kun taas toisaalla katsotaan, että hädetyn asumisen turvaaminen suojaa myös uhria. Eri näkemyksiä on myös siitä, voiko kiellon määrätä henkilöä kuulematta. Missään läpi käydyissä arvioinneissa ei ole selvitetty, mitä hädetyille todella tapahtuu tai minkälaisia mahdollisia seurannaisvaikutuksia heidän muuttuneilla elinoloillaan saattaa olla. Silloin kun hädettyjen asemaa on pohdittu, se on tehty ensisijaisesti suojattujen näkökulmasta käsin.

Tutkimuksissa tulee myös viittauksenomaisesti ilmi, että häätömääräys ei välttämättä toimi tarkoitetulla tavalla, jos hädetyllä on mielenterveydellisiä ongelmia tai päihderiippuvuutta. Tutkimuksista ei kuitenkaan käy ilmi, missä määrin häätömääräyksen saaneella on vakavia elämänhallintaongelmia, yleistä väkivaltakäyttäytymistä tai monipuolista rikoshistoriaa – asioita, jotka vaikuttanevat kiellon toimivuuteen. Yhdysvalloissa lähestymiskielloja tutkinut Klein (1996, 207) pitääkin monen kieltoon määrätyn yleistä taipumusta rikoskäyttäytymiseen syynä sille, että lähestymiskiellot eivät ole tarjonneet toivottua suojaa. Kyseisissä tuloksissa häätömääräyksiä ei kuitenkaan eritelty muista lähestymiskielloista.

4 Väkivallan hahmottamisen haasteita

Perheen sisäiseen lainvalmisteluun liittyvää ohjelmapolitiikkaa ja huolta naisiin kohdistuvasta väkivallasta avattiin lyhyesti luvussa I.2. Tämän luvun tarkastelu sisältää kriittisiä näkökulmia keskusteluun naisiin kohdistuvasta väkivallasta, joka on osaltaan taustoittanut perheen sisäisen lähestymiskiellon valmistelua. Lukua ei ole tarkoituksenmukaista lukea siinä mielessä, etteikö naisiin kohdistuva väkivalta olisi vakava ongelma ja etteikö siihen tulisi jatkuvasti kehittää mielekkäitä puuttumisen keinoja. Tarkastelu palautuu kysymykseen siitä, miten lähisuhdeväkivaltaa on mielekästä hahmottaa, jotta perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltainen interventio olisi mahdollisimman toimiva kaikkien osapuolten kannalta. Kysymykset liittyvät myös lainvalmistelun painotuksiin ja ne nousevat tutkimuksessa usein esille aineiston luonteen ja tulosten takia.

4.1 Tutkimustiedon poliittinen merkitys

Feministisesti orientoitunut, valtanäkökulmaa korostanut liikehdintä *naisiin kohdistuvan väkivallan* vähentämiseksi alkoi saada merkittävää, yhteiskunnallista jalansijaa 1990-luvun puolivälistä alkaen. Kodissa tapahtuvaa väkivaltaa ei nähty enää perheen sisäisenä häiriötilana – perheväkivaltana – ainakaan siinä mitassa kuin aiemmin. Voimistuneessa, naisiin kohdistuvan väkivallan diskurssissa huomio haluttiin suunnata vallan käyttöön.

Samoihin aikoihin kun tavallinen lähestymiskielto tuli voimaan (vuonna 1999) ja perheen sisäisen lähestymiskiellon valmistelu alkoi virallisesti (vuonna 2000), naisiin kohdistuvan parisuhdeväkivallan määrittelyssä ja näkökulmavalinnoissa oli siis tapahtunut merkittävä murros. Keskeinen taustatoimija oli Tasa-arvoasian neuvottelukunta (TANE) ja sen asettama naisiin kohdistuva väkivalta -jaosto, lyhyemmin väkivaltajaosto. Jaosto pyrki kehittämään toimenpiteitä naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisemiseksi hyvin laaja-alaisesti, esimerkiksi järjestötoiminnasta lainsäädännön uudistuksiin. (Ks. Pehkonen 2003, 59–64.)

Käytännön työ sai tukea tutkimukselta, jota TANE myös pyrki edistämään. Suomen Akatemia myönsi vuonna 1999 kolmen vuoden rahoituksen TANE:n esittämälle tutkimushankkeelle ”Valta, väkivalta ja sukupuoli” (aiempi ehdotus vuodelta 1994 ei ollut onnistunut). Uuden hankeehdotuksen aikaan vuonna 1998 ilmapiiri oli kuitenkin suotuisampi; tilanetta edistivät muun muassa kansainväliset sopimukset ja toiminta, samoin tuoreen ”Usko, toivo, hakkaus” -tutkimuksen (Heiskanen & Piispa 1998) tulokset. (Pehkonen 2003, 100.) 1990-luvun lopulla naistutkimus, feministinen liike ja sukupuolipolitiikka olivatkin kiinteässä yhteydessä toisiinsa. Se rakentui muun muassa käsitteiden valta, sorto ja emansipaatio varaan; tiedontuotanto nähtiin sukupuolisokeaksi, naisnäkökulman kannalta puutteelliseksi (Koivunen & Liljeström 1996). Vuonna 1999 eli juuri ennen kuin lakiuudistusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta alettiin valmistella, naisiin kohdistuva väkivalta määriteltiin muun muassa näin:

Naisiin kohdistuvalla väkivallalla ei siten tarkoiteta ainoastaan naisiin kohdistuvan väkivallan tekoja vaan yhteiskunnassa ilmenevää vallan käyttötapaa, joka rakentuu sukupuolten epäsymmetriselle suhteelle ja jossa tätä suhdetta sekä siihen kytkeytyviä mieheyden ja naiseuden merkityksiä tuotetaan ja käytetään (...) Valtarakenteet, sukupuolisuus ja väkivalta ovat kulttuurissamme kytkeytyneet toisiinsa tavalla, joka on mahdollistanut laajamittaisen piilossa olevan väkivallan. (Lehtonen & Perttu 1999, 10.)

Yllä lainatut kirjoittajat olivat työskenneet edellä mainitussa TANE:n väkivaltajaostossa, ja he osallistuivat aktiivisesti Stakesiin perustetun naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin 1998–2002⁵ käynnistämiseen (Lehtonen & Perttu 1999, 6). Heidän teoksensa ”Naisiin kohdistuva väkivalta” oli suunnattu oppaaksi käytännön toimintaan. TANE:n väkivaltajaoston työtä jatkettiin kyseisessä Stakesin projektissa (Holma ym. 2005, 26).

Tässä feministisessä diskurssissa muut väkivallan selitysmallit kuin vallankäyttö pyrittiin kumoamaan joko vähäisellä merkityksellä tai sillä perusteella, että niillä oikeutetaan vallankäyttöä, joka nähdään tärkeimpänä ja perimmäisimpänä syynä. Kyseistä lähestymistä onkin yhtä lailla kritisoitu sukupuolisokeudesta tarkastellessaan valtasuhteita vain rakenteelliselta tasolta, mikä viittaa essentialistiseen mieskäsitykseen⁶ (Nygqvist 2006, 88–89). Seuraavan esimerkin sisältö ei ole niin tärkeä tässä yhteydessä kuin tapa, jolla tietty taustaselitys kärjistetään ja esitetään väkivaltaa oikeuttavana selityksenä, jolla vahvistetaan naisiin kohdistuvan väkivallan suvaitsemista yhteiskunnassa.

[Väkivallan tekijöitä väkivallasta vastuuttavat selitysmallit] eivät ole samalla tavalla osa kulttuuriamme kuin esimerkiksi uskomukset miehiä väkivaltaiseen käyttäytymiseen provosoivista naisista. Kausaaliset stereotyyppit ja myytit mustasukkaisista miehistä ja väkivaltaa käytöksellään kerjäävistä tai siihen vapaaehtoisesti suostuvista naisista eivät siten ole pelkästään harmittomia jäänteitä menneiltä ajoilta. Ne ovat selitysmalleina edelleen selitysvomaisia ja niitä käytetään yhä oikeutuksena naisiin kohdistuvalle väkivallalle (mt., 12⁷). Niiden kontrolloiva valta liittyy siihen, miten ne kykenevät ohjaamaan väkivaltaa tekevien, kokevien ja sitä tavalla tai toisella kohtaavien huomion väkivallan kohteena olleisiin naisiin ja heidän ominaisuuksiinsa ja käyttäytymiseensä pikemmin kuin väkivaltaisesti käyttäytyviin miehiin tai yhteiskuntaan ja kulttuuriin, jotka ovat suvainneet parisuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa (mt., 123). (Husso 2003, 99.)

Valtanäkökulman vahva korostaminen sisältää sisäistä ristiriitaisuutta auttamistyön kannalta. Se hankaloittaa esimerkiksi suhtautumista väkivallan sosiaaliseen periytymiseen (esim. Heiskanen & Piispa 1998, 60–61 ja Piispa ym. 2006, 78). Kysymys liittyy naisiin siten, että lapsuuden kodissa äitiin kohdistunut väkivalta lisää itse koetun parisuhdeväkivallan riskiä. Sitä

⁵ Hankkeen projektipäällikkö oli siis perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelutyöryhmän ainoa varsinainen sisällöllinen asiantuntijajäsen.

⁶ Essentialismi on käsitys, jonka mukaan asioilla on jonkinlainen sisäänrakennettu olemus.

⁷ Viittaus on Hillier, Lynne (1995) How language betrays us. Explaining violence against women in the 1990's. *Feminism and Psychology* 5 (1), 118–125.

lisää myös fyysisen väkivallan kokeminen lapsuudessa. Valtanäkökulman ylikorostuminen heikentää mahdollisuuksia paneutua ongelman käytännön merkitykseen uhrien väkivaltakokemusten jatkumisen kannalta, koska kuten feministinen diskurssi itse toteaa, vaarana on naisen syyllistäminen. Kuinka siis auttaa väkivallan uhria myös siten, että hänen seuraava mieskumppaninsa ei ole yhtä lailla väkivaltainen?

Yksi hankala alue keskustelussa on myös alkoholi. Väkivaltaisen käyttäytymisen ja alkoholin yhteys nousi vahvasti esille suomalaisissa naisuhritutkimuksissa. Puolison lisääntynyt humalakäyttö ja myös naisen oma alkoholin käyttö yhdistyivät lisääntyneisiin väkivaltakokemuksiin. Tapaukset olivat tällöin myös keskimääräistä vakavampia. (Ks. Heiskanen & Piispa 1998, 25–26, 60 ja Piispa ym. 2006, 72–74.) Feministisessä diskurssissa väkivaltaisten miesten alkoholiongelmia ei ole kuitenkaan syytä erityisesti korostaa, koska ne vievät huomion pois itse väkivallasta ja siihen kytkeytyvästä vallankäytöstä sekä väkivallan seurauksista naisille. (Lehtonen & Perttu 1999, 25, 28; ks. myös Keskinen 2001, 31.⁸)

Monien miesten tiedetään muuttuvan aggressiivisiksi juotuaan runsaasti alkoholia. Silti alkoholia ei voida yksioikoisesti pitää väkivallan syytekijänä, koska suuri osa miehistä ei tule väkivaltaiseksi alkoholia nautittuaan. Toisaalta täysin raittiitkin tekevät väkivaltatekoja. *Myös uhriksi joutuneiden naisten on havaittu sallivan ja ymmärtävän väkivaltaa helpommin humalaiselta kuin selvin päin riehuvalla mieheltä. Kulttuurinen normisto saattaa tukea sekä naisen alistamista että juopottelua maskuliinisena normina*⁹. (Lehtonen & Perttu 1999, 28.)

Alkoholin merkityksen korostaminen liitetään vahvasti keskusteluun väkivallan oikeuttamisesta myös vuoden 2006 uhritutkimuksessa (Piispa ym. 2006, 74; ks. myös kursivointi yllä ja alaviite 9). Lisäksi Piispa (2000, 11) päätyi vuonna 1998 julkaistun naisuhritutkimuksen jatkoanalyysissä siihen, että väkivallan merkittävin selittävin tekijä oli miehen kontrolli ja vallan käyttö; se oli yhteistä kaikenikäisille naisille. Uhrin oman alkoholinkäytön osalta hän viittaa näkemykseen, että kyse voi olla mukautumisesta kumppanin alkoholin käyttöön tai pyrkimyksestä turruttaa väkivaltaisesta suhteesta aiheutuva ahdistus (mt., 11).

Sosiokulttuurisen/feministisen teorian mukaan väkivalta onkin nimenomaan seurausta yhteiskunnallisesta, epätasa-arvoisesta valtasuhteesta. Se

⁸ Tutkimuskirjallisuuden valikoitumiseen on vaikuttanut julkaisuajankohdan sijoittuminen aikaan juuri ennen perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelun virallista aloittamista.

⁹ Kursiivilla merkitys rivit esiintyvät lähes samanlaisina vuoden 2006 naisuhritutkimuksessa (Piispa ym. 2006, 74).

liittyy sosiaalisiin normeihin, jotka suosivat miehen ylivaltaa. Siksi myöskään mielenterveysongelmia ei sovi korostaa. ”Vaimojaan eivät pahoinpittele psyykkisesti sairaat miehet vaan miehet, jotka uskovat itsellään olevan oikeuden ylivaltaan naista kohtaan” (Lehtonen & Perttu 1999, 28).

Yksi juonne keskustelussa on kamppailu käsitteistöstä. Sitä on käyty muun muassa ”naisiin kohdistuvan väkivallan” ja ”perheväkivallan” välillä. Teuvo Peltoniemi (1984) nosti keskusteluun termin perheväkivalta samannimisellä teoksellaan. Perheväkivalta kattaa tietenkin myös muuta kuin suoranaisesti naisiin kohdistuvaa väkivaltaa eli se ei ole erottelukykyinen, jos huomio halutaan kohdistaa vain naisten kokemaan väkivaltaan. Sen lisäksi perheväkivaltadiskurssi kiinnittää huomion tavallisesti paitsi sosiaaliin huono-osaisuuteen myös perhesuhteisiin ja vuorovaikutukseen – osin siksi, että termi on yleinen perheammattilaisten työssä (Keskinen 2005, 14). Feministisesti orientoitunut tutkimus¹⁰ on kritisoinut termiä ylipäänsä vääristyneistä korostuksista, kun taas naisiin kohdistuvan väkivallan ajateltiin kuvaavan paremmin parisuhdeväkivallan sukupuolittunutta luonnetta, ulkomaisten esimerkkien mukaisesti (mt., 14, 21). Alla on yksi vuosittu-
hannen vaihteen aikainen termiä¹¹ kohtaan esitetty kritiikki.

[Teos] on hyvä esimerkki toiseutta tuottavasta tavasta käsitellä väkivaltaa perheen ja parisuhteen piirissä. Peltoniemi korostaa väkivallan liittymistä sosiaalisiin ongelmiin ja erityisesti alkoholin käyttöön. Hän myös toteaa eksplisiittisesti, että väkivalta perheen sisällä kasaantuu alempiin sosiaaliryhmiin (mt., 49). Peltoniemi huomioi kyllä eri sosiaaliryhmien välillä olevan eroja väkivallan näkyvyydessä ja julkitulossa ja kirjoittaa, että hyvin toimeentulevien perheiden väkivaltatilanteet eivät useinkaan päädy viranomaisten tietoon eivätkä viranomaiset tartu niihin yhtä toimeliaasti kuin moniongelmaisista perheistä raportoituihin ilmoituksiin. Silti hän asettuu selkeästi sille kannalle, että väkivalta keskittyy tiettyihin sosiaaliryhmiin. (Keskinen 2001, 31.)

Peltoniemen teoksen siivittämänä 1980-luku olikin perhedynaamisen ongelmanmäärittelyn ”kulta-aikaa”, mutta feministisen liikehdinnän kamppailu käsitteistä ja määrittelystä toi 1990-luvun lopulla viimein tulosta. Peh-

¹⁰ Feministinen tutkimustraditio on toki laaja eikä yhdenmukainen lähestymisiltään, mutta tässä yhteydessä sillä viitataan näkökulmaan, joka korostaa valtasuhteita ja naisen alisteisuutta.

¹¹ ”Perheväkivalta” on ehtinyt kuitenkin vakiintua siinä määrin julkiseen hallintokieleen, että se saattaa nykyisin sisältää monenlaisia painotuksia, jotka selviävät tarkemmin ilmaisujen sisällöistä. Se ei siis automaattisesti viittaa enää perheen sisäiseen häiriötilaan (ks. myös Pehkonen 2003, 106). Käsitekenttä on ylipäänsä sekava ja siksi ongelmallinen (ks. myös alaluku 4.3).

konen (2003, 108), joka on tutkinut naisiin kohdistuvan väkivallan määrittelyä sosiaalisesti ongelmaksi Suomessa, katsoo, että uuden vuosituhannen alussa feministisen diskurssin painotukset olivat ”saavuttamassa hegemonisen aseman ainakin julkisessa keskustelussa ja asiantuntijoiden piirissä”. Tämän tutkimuksen kannalta havainto on tärkeä. Ensinnäkin tavallisen lähestymiskiellon voimaantulo (1999) ajoittui diskurssin nousuvaiheeseen. TANE:n väkivaltajaosto oli ehdottanut sen laatimista jo vuonna 1991, mutta lainsäätämistä edisti vetoaminen ensimmäisen naisuhritutkimuksen tuloksiin (Pehkonen 2003, 92–93). Toiseksi naisiin kohdistuvan väkivallan diskurssi auttaa ymmärtämään perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelussa esille tulevia kysymyksiä (luvussa III).

Rakenteellinen valtanäkökulma siis katsoo, että monia väkivallan ilmenemiseen osaltaan vaikuttavia tekijöitä ei ole syytä ottaa vakavasti, koska ne vievät huomiota pois miehen harjoittamasta kontrollista. Tämän tutkimuksen kannalta kyse ei ole siitä, missä määrin väkivaltaa voi selittää vallan käytöllä tai siitä, kasaantuuko väkivalta yleisesti tai tietyn selitysmallin mukaisesti esimerkiksi tiettyyn sosiaaliluokkaan. Kyse on siitä, minkälaisiin ihmisiin perheen sisäinen lähestymiskielto tosiasiallisesti kohdentuu. Valtanäkökulmaan palautuva periaatteellinen lähestyminen ei ole välttämättä riittävän sensitiivinen tiedostamaan niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltaisen lain *toimivuuteen käytännössä* – varsinkin, kun sitä on tarkoitus soveltaa varsin vakaviin tapauksiin.

Kaikkien tutkijoiden kannalta ongelma on, että heidän on vaikea estää tutkimustulosten tarkoitushakuista, poliittista käyttöä. ”Usko, toivo, hakkaus” -naisuhritutkimuksesta (Heiskanen & Piispa 1998) noussutta keskustelua, samoin sen osaltaan voimistamaa sukupuolipolitiikkaa, voidaankin tarkastella kriittisesti tästä näkökulmasta. Kun esimerkiksi perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelussa vedotaan kyseiseen tutkimukseen, ensimmäisenä esitetään elämänaikaiset väkivaltakokemukset (ks. luku III). Tutkimusalueen sisällä pohditaan muun muassa sitä, olisivatko julkiset toimet naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi kuitenkin mielekkäintä perustaa tuloksiin väkivallan kokemuksista kuluneen vuoden eikä elämän aikana. Elinelämänaikaiset tulokset sopivat esimerkiksi Walbyn (2005; 2008, 184) mielestä parhaiten tietoisuuden nostattamiseen ongelmasta, ei niinkään toimenpidepolitiikan arviointiin tai suunnitteluun.

”Usko, toivo, hakkaus” -naisuhritutkimus on myös osaltaan vahvistanut käsitystä siitä, että parisuhteen väkivaltainen osapuoli on tyypillisesti mies, minkä takia on oleellista puuttua juuri miesten harjoittamaan parisuhdeväkivaltaan. Esimerkiksi Stakesin (Rautava & Perttu, toim. 2001, 5) Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin julkaisun ”Tavoitteena uhrin turvallisuus” esipuheessa todetaan, että yli 90 % perhe- ja lähisuhdeväkival-

lasta on miesten naisiin kohdistamaa väkivaltaa. Se on tematiikkaan liittyvässä keskustelussa muutoinkin yleisesti toistuva väite. Samoin esipuheessa todetaan, että ”perheessä naisiin kohdistuvaan väkivaltaan liittyy usein myös lapsiin kohdistuvaa väkivaltaa. Ehkäisemällä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa suojellaan myös lapsia ja katkaistaan sukupolvelta toiselle jatkuva väkivallan kierre” (mt., 5).

Kumpakaan edellä mainittua väitettä on kyseenalaistettu, kun keskusteluun on tullut mukaan naisten miehiin kohdistama parisuhdeväkivalta ja naisten lapsiin kohdistama lähisuhdeväkivalta; äidit voivat olla merkittävä uhka lastensa turvallisuudelle (esim. Sariola 1990; Notko 2000; Ellonen ym. 2007)¹². Keskustelua paljon herättäneen kansainvälisen tutkimuksen mukaan (Strauss 1999) tilanne on parisuhdeväkivallan osalta melko tasaväkinen, kun taas rikostilastoihin perustuvat analyysit tuottavat suhteellisen vähän miespuolisia parisuhdeväkivallan uhreja. Suomessa vuonna 2005 poliisin tietoon tulleista parisuhdeväkivallan uhreista miehiä oli 11 prosenttia (Tilastokeskus 2006). Sen mukaan parisuhdeväkivallan tekijöistä noin 90 % on siis miehiä. Toisaalta naisten osuus on korostuneempi poliisin tietoon tulleissa törkeissä pahoinpitelyissä, joissa heidän osuutensa on ollut viime vuosina keskimäärin hieman yli 40 prosenttia vuodessa.

Lukujen tulkinta on oma hankala alueensa. Naisten korostunut osuus törkeissä pahoinpitelyissä voi esimerkiksi johtua siitä, että nyrkin voiman puutteessa nainen joutuu turvautumaan teräaseeseen puolustautuessaan tai päästäkseen tasaveroiseen asemaan väkivallan harjoittajana. Tällöin teko luokitellaan tunnusmerkistön mukaan tyypillisesti törkeäksi. Kaikki naisten tekemä parisuhdeväkivalta ei myöskään ole itsepuolustusta, vaan he saattavat perustella tekojaan myös mustasukkaisuudella tai kostolla (Lattu 2008).

Lisäksi voidaan kysyä, minkälaisia tuloksia saataisiin, jos miehille esitetäisiin joko samat tai juuri heitä varten räätälöidyt kysymykset¹³. Yksi perustelu miesspesifille räätälöinnille voisi olla muun muassa se, että joidenkin tutkimusten mukaan miehillä on taipumusta aliarvioida uhriutumistaan parisuhdeväkivallassa, joskin toisten tutkimusten mukaan koetusta parisuhdeväkivallasta aiheutuva traumatisoituminen voi olla miehillä saman-

¹² Vanhempien kuritusväkivaltaa tarkastellaan eritellysti lokakuun 2008 aikana ilmestyvässä lasten ja nuorten kokemaa väkivaltaa kartoittavassa tutkimuksessa. Tutkimus sisältää vertailutietoa isien ja äitien lapsiin kohdistamasta väkivallasta vuosina 1988 ja 2008. (Ellonen ym. 2008.)

¹³ Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuoden 2004 Nuorisoriikollisuuskyselyn mukaan 15–16-vuotiaisiin poikiin kohdistuu vähintään yhtä paljon seurustelusuhteessa tapahtuvaa väkivaltaa kuin tyttöihin. Kyselyssä tytöille ja pojille esitettiin identtiset seurustelusuhteiden väkivaltaa (dating violence) koskevat kysymykset. Ilmiötä on tarkoitettu tarkastella lähemmin vuoden 2008 Nuorisoriikollisuuskyselyn aineiston valmistuttua. (Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Nuorisoriikollisuuskysely 2004 -aineisto.)

kaltaista kuin naisilla (Dutton & Nicholls 2005; Carney ym. 2007; Nyqvist 2006, 168). Nykyisessä naistutkimuskeskustelussa näitä mahdollisia ulottuvuuksia otetaan aiempaa paremmin huomioon:

On tietysti muistettava, että tilastot ja uhritutkimukset eivät tavoita edes kaikkea miesten kokemaa väkivaltaa. Väkivaltainen ystävyyssporukka, tapaväkivalta ja tietysti miesten kokema parisuhdeväkivalta voivat jäädä pimentoon. Arvelen, että miestenkin kokema väkivalta näyttäisi toisenlaiselta, jos sitä kartoitettaisiin sosiaalisten suhteiden ja miesten kokemusten eikä instituutioiden tarpeiden näkökulmasta. (Ronkainen 2004, 59.)

Esimerkiksi Miesten keskuksen asiakkaista tehdyn selvityksen mukaan naisten miehiin kohdistama parisuhdeväkivalta on yhtä lailla fyysistä ja henkistä sisältäen lyömistä, tönimistä, repimistä sekä yleisesti uhkailua, mitätöintiä ja nimittelyä (Ensi- ja turvakotiliiton tiedote 15.10.2007). Kyselyyn vastanneet miehet kokivat parisuhdeväkivallan kohteeksi joutumisen hyvin häpeälliseksi. Se, samoin kuin viranomaisten vähättely ja lasten huoltajuuskysymyksiin liittyvä pelko, estävät avun hakemista. He myös itse vähättelevät ongelmaa, ja tilanteissa joissa kumpikin osapuoli käyttää väkivaltaa he ovat huolissaan siitä, että heidät yksin leimataan syylliseksi. Koetun parisuhdeväkivallan julkinen tunnustaminen on siis miehille vaikeaa (ks. myös Holma 2005, 161).

Parisuhdeväkivaltakeskustelun piirteet palautuvat pitkälti siihen, mitä on ylipäänsä tutkittu ja millä menetelmällä tietty prosenttiluku on saatu ja mistä aineistosta: onko kyse rikostilastoista, erityisestä Conflict tactics scale -menetelmästä, kansallisista uhritutkimuksista, naisuhritutkimuksesta vai jostain muusta. Eri menetelmät määrittelevät ja operationalisoivat väkivallan eri tavoin. Siksi tuloksia on vaikea vertailla, ja tietyn näkökulman edustajat pitävät muiden tutkimustuloksia herkästi vääriin seikkoihin keskittyvinä ja siksi epäpätevinä. Näin eri sukupuolten harjoittaman parisuhdeväkivallan määrästä ja laadusta on vaikea päästä yksimielisyyteen, ja kamppailu ongelman luonteen määrittelystä jatkuu.

Viime vuosien vaihtelevat tulokset kertonevat vähintäänkin sen, että käsitys miehen lähes yksinomaisesta syyllisyydestä on kiistanalainen, samoin se, ettei miehille aiheutuisi parisuhdeväkivallasta vakavia fyysisiä vammoja tai henkisiä traumoja (Carney ym. 2007). Voinee myös arvella, että naisuhritutkimukset, julkinen keskustelu ja viranomaistyön painottuminen parisuhdeväkivallan osalta naisiin kohdistuvaan väkivaltaan ovat osaltaan vaikuttaneet siihen, että nainen voi olla samanasteisille teoille miehiä herkistyneempi ja että siitä puhuminen on legitiimimpää, samoin kuin viranomaistoimien kehittäminen sen vähentämiseksi. Piiloon jäävän

väkivallan osuus lienee joka tapauksessa suuri kummankin sukupuolen kokemana parisuhdeväkivallan osalta.

4.2 Asennekasvatusta alkoholisteille ja psykopaateille?

Kuten edellä on kuvattu, vuosituhanen vaihteen sukupuolipoliittinen keskustelu korosti paitsi miehen väkivaltaisuutta naiseen verrattuna myös sitä, kuinka miehen harjoittamassa väkivallassa kyse on vallasta ja sen käytöstä. Väkivalta nähtiin vahvasti sukupuolittuneena ilmiönä. Alkoholin roolista parisuhde- tai perheväkivallassa ei ollut korrekta keskustella siinä määrin kuin nykyisin (esim. STM 2007a). Myöskään muiden vastaavien, väkivaltaa osaltaan selittävien tekijöiden kuten lapsuuden uhrikokemusten, parisuhteen vuorovaikutusongelmien tai mustasukkaisuuden nähtiin lähtökohtaisesti estävän väkivaltatyön keskeisen tavoitteen toteutumista, jonka mukaan miehen tulee ottaa vastuu väkivaltaisesta käyttäytymisestään. Miehestä ei myöskään pitänyt puhua uhrina, joka on kuin ulkopuolisesta pakosta joutunut sisäistämään yhteiskuntaan rakenteistuneen naisia (ja heikkoja miehiä) alistavan väkivaltakulttuurin¹⁴, sillä väkivalta on aina tietoinen valinta, josta aikuinen on vastuussa. Kyse on miehen halusta kontrolloida.

Kivivuori (2008, 40–41, 357–358) kritisoi feminististä kriminologiaa siitä, että se sekoittaa toisiinsa rikoksen tapahtumien syiden selvittämisen ja moraalivastuun säilyttämisen samalla, kun mies halutaan muuttaa tiettyä ihanteellista ihmiskäsitystä vastaavaksi. Ajatusmallia tukee se, että väkivallan nähdään perustuvan vapaaseen tahtoon, joka on täysin miehen säädeltävissä. Asenteita on kuitenkin vaikea muuttaa, joten käyttäytymistä selittävä teoria ja todellisuuden luonne päätellään tällaisessa asetelmassa toiveista käsin. Lisäksi selitysmalli on erilainen, kun arvioidaan naisen väkivaltaisuutta miestä kohtaan. Tällöin väkivalta ei korostu vapaan tahdon ilmauksena vaan tekoa selitetään taustansa, kuten parisuhdedynamiikan kautta.

Suomessa ovat yleistyneet sellaiset väkivallankatkaisuhjelmat, jotka keskittyvät kulttuuristen mallien purkamiseen opettamalla miehille uudenlaista ajattelua ja kielenkäyttöä korostaen henkilökohtaista vastuuta (Holma ym. 2005, 25–27; Partanen 2008; ks. myös Keisala 2006). Tällainen, usein ryhmätoimintaan perustuva miestyö toimii usein läheisessä yhteistyössä naisjärjestöjen kanssa, ja Stakesin Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanke sekä sen jälkeinen työ naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi ovat tukeneet sen kehittymistä.

¹⁴ Keskusteluun liittyy myös kriittinen miestutkimus ja hegemonisen maskuliinisuuden käsite; esim. Connell (1995) ja Suomessa Arto Jokisen (1999) toimittama ”Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja”.

Väkivaltaisesti käyttäytyvien miesten palvelujärjestelmän kehittämisessä painopistealueiden tulisi olla

- hoito-ohjelmien kehittämisessä Duluthin mallin pohjalta, jossa on ensisijaista naisen ja lasten turvallisuus ja pahoinpitelijän vastuuttaminen käyttäytymisestään. Ohjelmien tulisi perustua vallan ja kontrollin käytön tiedostamiseen ja käyttäytymisen muuttamiseen sekä seurantaan
- miesten hoito-ohjelmia tulee kehittää yhteistyössä väkivaltaa kokeneille naisille palveluja tarjoavien tahojen kanssa siten, etteivät miesten palvelut eristäydy ja irrottaudu todellisuudesta, jossa väkivallan kohteena olevat naiset ja lapset elävät. Tämä on välttämättömyys naisten ja lasten turvallisuuden varmistamiseksi sekä seurannan järjestämiseksi. (Lehtonen & Perttu 199, 166.)

Kysymys miehiin kohdistuvista hoito-interventioista on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä muun muassa siksi (lisää perusteluja esitellään luvun lopussa), että perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevassa hallituksen esityksessä suositellaan kotoa häädettyjen miesten ohjaamista johonkin väkivallan katkaisuojelmaan. Hoitokeskustelu tarjoaa miehen väkivaltakäyttäytymiseen tarttumapintaa, sillä se sisältää usein näkökulmia miehen väkivaltaisen käyttäytymisen konkreettisista olosuhteista, tai sitten se ei juuri välitä niistä, mikä tietenkin perustellaan – esimerkiksi juuri edellä mainitulla vallankäytön näkökulmalla (Partanen 2008, 12).

Miehille suunnattu väkivaltatyö voikin rakentua monenlaisten periaatteiden varaan. Ote voi olla edellä mainittua terapeuttisempi syvemmällä tasolla (esim. Jolkkonen ja Varjonen 2002). Tietyn yksilön väkivaltaisen käyttäytymisen syntyyn vaikuttavien tekijöiden ymmärtäminen ei tarkoita automaattisesti käyttäytymisen oikeuttamista tai hyväksyntää.

Esimerkiksi Dutton ja Nicholls (2005) kritisoivat meta-analyysissään feminististä paradigmaa voimakkaasti siitä, että ”patriarkaalinen terrorismi” – vaikka onkin todellinen ja vakava ongelma – on keskustelussa yleistynyt kattamaan miesten harjoittamaa parisuhdeväkivaltaa ylipäänsä, vaikka se ilmentää vain yhdentyyppistä parisuhdeväkivaltaa eikä ole edes kovin yleinen. Samalla heidän mukaansa on jätetty huomiotta tutkimustuloksia, joiden mukaan naisten harjoittama yksipuolinen ja vakava parisuhdeväkivalta on ajateltua yleisempää. Lisäksi ”patriarkaalista terrorismia” harjoittavat miehet kärsivät narsistisesta persoonallisuushäiriöstä suuremmalla todennäköisyydellä kuin muiden väkivaltatyypin miehet. Tämän tiedostaminen olisi Duttonin ja Nichollsin mielestä tärkeää, jotta miehille suunnattuja hoitotoimia voitaisiin kehittää tarkoituksenmukaisiksi ja jotta tuohon erittäin tuhoisaan väkivaltamuotoon pystyttäisiin vaikuttamaan.

Myös Huss ja Langhinrichsen-Rohling (2000) ovat omassa meta-analyysissään todenneet, että ei ole olemassa yhtä väkivaltaisen miehen profiilia. Yhdellä alaryhmällä on heidän mukaansa muita enemmän sekä anti-sosiaalista käyttäytymistä, yleistä väkivaltakäyttäytymistä että mielenterveydellisten interventioiden vastustamista. Toisella samantapaisella ryhmällä esiintyy lisäksi psykopatiaa. Kyseisillä ryhmillä väkivalta on tyypillisesti vakavampaa kuin muilla (vastaavista ryhmittelyistä myös esim. Gleason 1997). James, Seddon ja Brown (James ym. 2002) puolestaan erittelevät laadullisen tutkimuksen perusteella tyrannit ja räjähtävät tyypit.

Metaevaluaatio miehille suunnattujen yleisesti käytössä olevien hoitomallien (Duluth¹⁵ ja kognitiivis-behavioraalinen terapia) arviointitutkimuksista antaa synkän kuvan hoidon tehokkuudesta (Babcock ym. 2004). Toisaalta meta-analyysin tarkastelemat arviointitutkimukset eivät välttämättä ole olleet metodisesti laadukkaita (Gondolf 2004). Gondolfin oman arviointitutkimuksen mukaan suuri osa toistuvasti väkivaltaisista kärsii jonkin asteisesti psykopatiasta, mutta se on usein lievää ja siksi hoidettavissa kognitiivis-behavioralistisella hoitomallilla (Gondolf 2004; 2007). Tutkimukseen osallistui myös narsistisesta persoonallisuushäiriöstä kärsiviä. Kaikkiin ohjelma ei kuitenkaan vaikuttanut, ja Gondolf korostaa sitä, kuinka vakavimmista häiriöistä kärsivät tulisi osata tunnistaa ja ohjata toisenlaiseen hoitoon. Osa tutkijoista varoittaaakin siitä, että psykopatiasta kärsivien hoito väärin menetelmin voi pahentaa heidän väkivaltakäyttäytymistään (keskustelusta esim. D'Silva ym. 2004 sekä Huss & Langhinrichsen-Rohling 2000). Ilmeisesti psykopaatit voivat silti olla hoidettavissa; esimerkiksi Salekinin (2002) mukaan onnistuneimpia hoitomuotoja ovat hyvin intensiiviset kognitiivis-behavioristiset ja psykoanalyttiset terapiat, mutta tutkimusta tarvitaan hänen mukaansa lisää.

Oma huolenalueensa on alkoholi ja sen yhteys paitsi väkivallan luonteeseen myös persoonallisuushäiriöihin. Alkoholin ongelmakäytön ja parisuhdeväkivallan yhteys nähdään yleensä monimutkaisena (esim. Gleason 1997) – sillä ei siis pyritä suoraviivaisen kausaalisesti selittämään tai ymmärtävästi oikeuttamaan väkivaltaa. On kuitenkin tiedetty jo pitkään, että joillakin miehillä alkoholin ongelmakäyttö lisää erityisesti vakavan väkivallan riskiä (esim. Roberts 1988), ja lukuisten tutkimusten mukaan alkoholin käytöllä ja väkivallalla on voimakas yhteys (esim. Parker & Auerhahn 1998). Alkoholin estoja poistavaa vaikutusta ja arviointikyvyn heikkenemistä pidetään keskeisinä myötävaikuttavina tekijöinä (mm. Boles &

¹⁵ Duluth on feministisen otteen suosima lähestymistapa, jossa tärkeää on väkivaltaisen miehen vastuuttaminen teoistaan ja rikosoikeudellisen järjestelmän kytkeminen prosessiin sekä uhrin ja lapsien turvallisuuden varmistaminen. Viitekehyksessä on tärkeää valan ja konrollin näkökulma. (Esim. Perttu 2001.)

Miotto 2003). Samoin humalatilaa nähdään lisäävän aggressiivisuutta siihen muutenkin taipuvaisilla (esim. Graham ym. 1998). Väkivallan ja alkoholin yhdistävistä mekanismeista ei ole kuitenkaan yksimielisyyttä, ja kyse lienee tapauskohtaisista ilmenemismuodoista sekä usean tekijän yhteisvaikutuksesta, joihin vaikuttavat myös sosiokulttuuriset odotukset (Graham ym. 1998; Sirén & Lehti 2006, 10).

Joissakin anglosaksisissa maissa lähestymiskieltoon määrätty mies voidaan velvoittaa osallistumaan väkivallan katkaisuojelmaan. Ohjelmien saatavuutta ei kuitenkaan yksin pidetä riittävänä, vaan tuomioistuimen ratkaisun nopeus hoitoon ohjaamisessa on tärkeää, samoin viranomais- ja palvelujärjestelmän tehokas linkittyminen (Gondolf 2002, 212–218). Suositusten mukaisesti miehistä pitäisi kuitenkin tunnistaa alkoholistit ja vakavista psyykkisistä ongelmista kärsivät, ja heidät tulisi ohjata heidän toisenlaiseen hoitoon, koska kyseiset tekijät johtavat herkästi paitsi väkivaltaikäyttäytymiseen keskittyvien ohjelmien keskeyttämisiin myös väkivallan jatkamiseen (mt.). Lisäksi on luontevaa ajatella ilman tutkimustuloksiakin, että vakavasta elämänhallintaongelmasta kärsivä, oli sen luonne mikä tahansa, tuskin kykenee asettumaan aloilleen pohtimaan väkivaltaisuuttaan millään tietyllä tavalla, vaan hän tarvitsee ensin muunlaista apua.

Yhteenvedon voidaan ajatella, että tietynlainen hoito tai tuki sopii yhdelle ja toisenlainen toiselle, mutta kyseisen lähtökohdan toteutus edellyttää väkivaltaa käyttävien miesten erilaisuuden hahmottamista. Tällöin hoidon lähtökohta ja ongelman luonne kohtaisivat toisensa aiempaa paremmin, eikä hyvä pyrkimys synnyttäisi tietämättömyyden takia lisää riskejä. Tutkimusalue on hoito-ohjelmien arvioinnin osalta silti nuori, ja tietoa tarvitaan lisää. Tutkimusten määrä kuitenkin lisääntyy voimakkaasti samalla kun tulokset täsmentyvät. Samalla on hyvä tiedostaa, että tutkimuskeskusteluun osallistuvilla on kehiteltyihin väkivaltaohjelmiin monenlaisia intohimoja ja erimielisyyttä perustavista lähtökohdista (esim. Gondolf 2007; Partanen 2008).

Tässä on esitetty tematiikasta joitain havaintoja todentamaan tutkimuskeskustelun vahvaa olemassaoloa ja taustaksi tutkimuksen empiiriselle osuudelle. Merkille pantavaa on vielä se, että miesten väkivaltaikäyttäytymisen tyypittely puuttuu pitkälti suomalaisesta keskustelusta. Syy siihen lienee se, että tyypittelyä tuottava tutkimus kuuluu ensisijaisesti psykologian alaan, ja Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan tutkimusta harjoittavat lähinnä yhteiskuntatieteilijät tai yhteiskuntatieteellisesti orientoituneet psykologian alan tutkijat, joiden tutkimustraditioon kyseinen tarkastelu ei luonteenomaisesti kuulu.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuuden analyysiin liittyy keskeisesti se, millaisia väkivallan käyttöön liittyviä konteksteja lainvalmiste-

lussa on otettu huomioon ja kuinka niitä on käsitelty. Väkivallan taustatekijöillä – muullakin kuin vallankäytöllä – on merkitystä siihen, kuinka perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltainen interventio toimii käytännössä. Lisäksi, jos kiellon määrittämiseen halutaan yhdistää väkivaltaisille miehille suunnattuja hoitomenetelmiä, on tärkeä ymmärtää, minkälainen hoito sopii kenellekin. Kuten on todettu, vakavista mielenterveysongelmista tai alkoholismista kärsivä ei edes sovellu diskursiivisen, narratiivisen tai voimavarasuuntautuneen miestyön asiakkaaksi, jos hän ei kykene istumaan rauhallisesti ja selvin päin aloillaan ja keskittymään ympäristöönsä. Tällaisten miesten väkivalta voi kuitenkin olla hyvin raakaa ja käyttäytyminen arvaamatonta.

4.3 Kummankin osapuolen puolella

Ilmiön ja ongelman määrittely yhteiskuntapoliittisissa toimenpiteissä ja ohjelmissa vaikuttaa siihen, minkälainen kuva siitä muodostuu ja minkälaisia puuttumisen keinoja kehitetään (Rantala & Sulkunen 2006). Yksityisessä tilassa ja varsinkin kotona tapahtuvan väkivallan yleinen käsitelmäärittely on kiistelty keskustelun aihe. Tulisiko puhua naisiin kohdistuvasta väkivallasta, parisuhdeväkivallasta, läheisväkivallasta, lähisuhdeväkivallasta vai perheväkivallasta (käsitekeskustelusta esim. Keskinen 2005)? Onko naisen ja miehen välisessä väkivallassa kyse ensisijaisesti rikoksesta, vallankäytöstä, traumatisoituneiden ihmisten traagisista kohtaloista, jostakin muusta vai tapauskohtaisesti monesta erilaisesta asiasta yhtä aikaa? Entä mitä termivalinta kenellekin tarkoittaa? Toteutuuko rikosvastuu riittävällä tavalla, mikä olisi sopiva rangaistustaso, pitäisikö sen rinnalle tai vaihtoehtoksi tarjota hoitovaihtoehtoa vai pitäisikö pyrkiä kokonaan muunlaiseen puuttumiseen? Kuinka tasapainotella tukitoimien tarjonnassa, kun niitä tarvitsevat sekä väkivallan kohteet että tekijät?

Koska kyse on arviointitutkimuksesta, lähtökohta on periaatteessa yksinkertainen. Omien määrittelyjen sijaan pyrkimys on käyttää ja tarvittaessa analysoida olemassa olevia jäsennyksiä ja valintoja. Oikeudellisessa kielessä, jonka kontekstissa tutkimus pääosin sijaitsee, lähestymiskiellon osapuolet ovat yksinkertaisesti hakija ja vastaaja, tai kieltoon määrätty ja kielolla suojattu. Osapuolista käytetään myös ilmaisuja nainen ja mies silloin, kun se on asiayhteyden ja analyysin kannalta mielekästä. Koska ”naisiin kohdistuva väkivalta” on konteksti, johon lainvalmistelu sijoitetaan ja jota katsotaan ulkopuolelta, se ei sovellu ”omaksi” termivalinnaksi – myöskään sen takia, että sen korostukset eivät sellaisenaan sovellu tutkimusaineiston hahmottamiseen. Kaikki kiellolla suojatut eivät myöskään ole naisia. Pa-

risuhdeväkivallasta saatetaan puhua sellaisessa yhteydessä, jossa kyse on parisuhteessa tapahtuvasta väkivallasta. Jos väkivallan kontekstina on lapsen ja vanhempien välinen suhde, toimiva termi on lähisuhdeväkivalta. Se on neutraaliutensa ja yleisyytensä takia myös luonteva yleistermi tutkimuksessa tarkasteltavalle väkivallalle. Termiä perheväkivalta vältetään, koska kiellon osapuolet eivät välttämättä ole saman perheen jäseniä. Termi todettiin samasta syystä ongelmalliseksi myös lainvalmistelussa, mutta se valittiin ekonomisista syistä, koska vaihtoehdot nähtiin kömpelömpinä. Sen takia, jos esimerkiksi hallituksen esityksessä puhutaan perheväkivallasta, termi on puutteistaan huolimatta käytössä myös vastaavan kohdan analyysissä.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon voidaan määrätä niin miehiä kuin naisia. Sukupuolittuneen tarkastelun ja miesten väkivaltaisesta käyttäytymisestä yllä käydyn keskustelun takia on mielekästä paljastaa jo tässä vaiheessa tämän tutkimuksen yksi keskeinen havainto: vuosien 2005 ja 2006 aikana perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä 99 prosenttia oli miehiä. Luku ei kuitenkaan kerro siitä, kumman sukupuolen edustaja on toista väkivaltaisempi ja millä tavoin. Luku kertoo ainoastaan, että juuri perheen sisäisen lähestymiskiellon kohdentuminen on voimakkaasti sukupuolittunut siten, että miehet ovat pääsääntöisesti väkivallan takia häädetävä osapuoli – kuten lainsäätäjät ovat olettaneet.

Ronkainen (2004, 61) varoittaa siitä, että naisuhritutkimukset voivat kääntyä itseään vastaan, jos tuloksia tulkitaan liian yksinkertaistavasta näkökulmasta. Mutta jos perheen sisäinen lähestymiskielto kohdistuu lähes poikkeuksetta väkivaltaisiksi todettuihin miehiin, oliko naisuhritutkimusten tuloksiin ja naisuhrinäkökulmaan tukeutunut feministinen agenda oikeassa ja vahva poliittisuus tarkoituksenmukaista? Vai pitäisikö ensin katsoa, minkä tyyppisistä miehistä ja väkivallan muodoista on kyse, ja mitä kyseiset seikat merkitsevät intervention onnistumisen kannalta? Tutkimus pyrkii vastaamaan esimerkiksi näihin kysymyksiin.

Tämän tutkimuksen tehtävä ei ole ottaa itsenäistä kantaa siihen, kuinka lähisuhde- tai parisuhdeväkivaltaa tulisi vähentää. Tarkoitus on kuitenkin tuottaa empiiriseen analyysiin perustuvaa tietoa siitä, millä edellytyksin juuri perheen sisäinen lähestymiskielto on mielekäs tai epämielkäs toimenpide, eri osapuolten ja muiden toimijoiden näkökulmasta. Tutkimuksessa suhtaudutaan samalla vakavuudella kiellon kaikkien osapuolten erilaisiin tilanteisiin.

II EMPIIRISTÄ ARVIOINTITUTKIMUSTA

1 Lain tavoitteista vaikutuksiin ja kehittämiseen

Lainsäädännön tutkimuksessa on pitkään tiedostettu, että lakiteksti ei ole universaaleihin hyveihin palautuva omalakinen, tasa-arvoa automaattisesti toteuttava järjestelmä. Päinvastoin, laki paitsi ilmentää poliittisia valtakamppailuja, on niiden tulosta. Vastaavasti se uusintaa ja tuottaa sosiaalista todellisuutta määrityksillään, jotka esitetään usein ikään kuin ne olisivat neutraaleja ja valtakamppailun tuolla puolen. Tämänkaltaiseen kamppailuun lain käytöstä sosiaalisen muutoksen välineenä osallistuvat myös monet aktivistiliikkeet, jotka käyttävät tarkoituksiinsa erilaisia oikeuttavia argumentteja (Kostiner 2003).

Laki perheen sisäisestä lähestymiskiellosta vaikuttaa kiellon osapuolten identiteetteihin ja heille tarjottuihin rooleihin käsitteiden ja määrittelyjensä kautta (ks. Niemi-Kiesiläinen ym. 2006), mutta myös suoraan ja välittömästi muuttamalla heidän elinolojaan. Toisin sanoen lain soveltaminen tuottaa nopeasti ja varmasti konkreettisia, monentasoisia vaikutuksia kiellon piirissä eläviin; sillä on sosiaalista muutosvoimaa. Taustalla on vaikuttanut vahvasti feministinen liike (ks. luvut I.2 ja III.2.1).

Kun lailla säädetään ihmisen arkeen konkreettisesti vaikuttavia interventioita, ensimmäinen, luonteva kysymys on: toteutuvatko uudistuksen tavoitteet? Jotta tätä voi tutkia, on selvitettävä, mitä lailla tavoitellaan ja miksi, sekä millä mekanismeilla tavoitteiden oletetaan toteutuvan. Ovatko ne perusteltu ja muotoiltu riittävän tarkasti, jotta niiden toteutumista voi arvioida? Onko lainvalmistelusta ylipäänsä erotettavissa selkeää ja ristiriidatonta tavoitetta? Kuinka valinnat on perusteltu ja argumentoitu ja kuinka on varmistettu hyvän valmistelutyön edellyttämä asiantuntemus?

Lain onnistumisen arvioinnissa kyse on viime kädessä siitä, kuinka rajattu tai monisyinen itse ongelma on ja kuinka laaja-alaisesti tai mielekkäällä tavalla siihen vaikuttavia tekijöitä on otettu valmistelussa haltuun. Tähänastisen suomalaisen lainsäädäntötutkimuksen havainnot lainvalmistelun laadusta ovat olleet synkkiä (Tala 2001; Ervasti 2002; Välimäki 2008, 19). Tavoitteet ovat jääneet tyypillisesti abstrakteiksi ja ristiriitaisiksi. Lisäksi niiden suhde keinoihin ja vaikutuksiin ei ole ollut useinkaan selkeä. Vaikutusten arviointi on ollut tyypillisesti puutteellista, eikä valmistelua

ohjannut tietopohja ole ollut riittävä. Niinpä laeilla on saavutettu huonosti niille asetettuja tavoitteita, ja laeista on seurannut usein odottamattomia sivu- tai hättävaiikutuksia.

Lisäksi kullakin lainvalmistelulla on oma logiikkansa, jonka suuntaa on vaikea muuttaa kesken prosessin. Arkisen testin muodostaa esimerkiksi tilanne, jossa poliittinen paine yhdistettynä kiireeseen toteuttaa lainuudistus kohtaa perustellun kritiikin lain valmistelussa (Tala 2007, 4, 8). Voiko sitä enää ottaa vastaan? Tilanne mutkistuu, jos asiantuntijoita kuuleva lausuntakierros toteutuu vaiheessa, jossa perusratkaisuihin on käytännössä vaikea enää vaikuttaa. Siksi huolellista ja perusteellista esivalmistelua ei voi korostaa liikaa.

Jotta lainvalmisteluprosessia voi kehittää, lakiesitysten perusteiden selvittäminen on tärkeää. Ne tarkoittavat eksplisiittisesti kirjattuja lähtökohtia ja valmisteluun mahdollisesti sisältyviä piileviä taustaoletuksia. Esimerkiksi ryhmäkohtainen ajattelu ei palvele itsestään selvästi kyseisen ryhmän etuja, jos ongelmat ovat monisyisiä, mutta tarjottu ratkaisu yksinkertainen. Henkilö saattaa esimerkiksi hakea perheen sisäistä lähestymiskieltoa vastauksena parisuhdeväkivaltaan, mutta kiellon saatuaan muuttaa mielensä ja päättää jatkaa suhdetta. Siihen voi olla monta toisiinsa liittyvää syytä. Suojattu on ehkä taloudellisesti riippuvainen kumppanistaan, joka saattaa painostaa kielon perumiseen eri tavoin, joista yksi on väkivallalla uhkaaminen. Voi myös olla, että suojattu ei ollutkaan vielä henkisesti valmis eroon.

Toisin sanoen lain tosiasialliset vaikutukset voivat olla hyvin eri asia kuin se mitä tavoitellaan. Lisäksi vaikutukset voivat olla suoria tai välillisiä, odotettuja tai odottamattomia, myönteisiä, haitallisia tai neutraaleja taikka ilmeisiä tai piileviä (Vedung 1997). Kyse on suorasta, odotetusta ja ilmeisestä vaikutuksesta esimerkiksi silloin, kun kieltoon määrätty joutuu hankkimaan uuden asumispaikan. Vaikutus on helposti haitallinen, jos asumispaikka ei täytä inhimillisen elämän edellytyksiä tai muutosta aiheutuu kohtuuttomiksi katsottavissa olevia lisäseurauksia. Asiantilaan liittyvät arvolutautuneet lisäulottuvuudet ovat tapauskohtaisia. Myönteinen, tavoiteltu vaikutus toteutuu esimerkiksi silloin, kun suojattu saa kiellon avulla tavoitellun rauhan; varsinkin jos kieltoon määrättylle ei aiheudu samalla kohtuuttomia seurauksia. Jos taas suojattu haluaa palata yhteen kieltoon määrätyn kanssa kiellon aikana ja toimii aktiivisesti tavoitteensa eteen eikä hae käräjäoikeudelta kiellon peruutusta, kyse on lainsäätäjän näkökulmasta vähintäänkin odottamattomasta vaikutuksesta, jos kyseistä mahdollisuutta ei ole otettu lainvalmistelussa huomioon. Suojatun kannalta tilannetta on vaikea arvioida tuntematta tapaukseen liittyviä yksityiskohtia.

Lain vaikutukset ilmenevät myös toimeenpanoprosessissa viranomaisien muuttuneena toimenkuvana ja uusina oikeudellisina menettelytapoina.

Kummankin laadulla on puolestaan suoria ja välillisiä, mahdollisesti myös tarkoittamattomia vaikutuksia kohdetahoihin (ks. Tala 2004, 389). Esimerkiksi viranomaisten huolimattomuus voi synnyttää asianosaiselle ylimääräisiä toimeenpanoon tai elämänhallintaan yhdistyviä hankaluuksia. Lisäksi toimeenpanon harkinnanvaraisilla yksityiskohdilla (kiellon kesto, asumispalvelujen tarjonta, lasten tapaaminen jne.) voi olla merkittävää vaikutusta kiellon jälkeiseen elämään.

Vaikutus on syytä erottaa vaikuttavuudesta, joka on vaikeammin määritettävissä oleva abstraktio, joskin sitä käytetään runsaasti poliittisissa tavoiteohjelmissa. Lisäksi vaikuttavuus pirstaloituu herkästi tarkoittamaan lähes mitä tahansa arviointitutkimuksella tavoiteltua tietoa (Rajavaara 2006; Rantala & Sulkunen 2006). Verrattuna konkreettisiin vaikutuksiin, joita lakiuudistus tuo suoraan tai välillisesti asianosaisten elämään tai viranomaisten toimintaan, vaikuttavuus rinnastuu laajemman tasoisiin kysymyksiin, kuten onko perheen sisäisillä lähestymiskielloilla ollut merkitystä yhteiskunnalliseen asenneilmapiiriin tai väkivallan ilmenemismuotoihin, tai onko lailla ollut ennalta ehkäisevää, yleistä vaikutusta. Näihin kysymyksiin on vaikeampaa vastata empiirisesti. Rajatussa mielessä vaikutukset ja vaikuttavuus voivat silti olla päällekkäisiä. Jos esimerkiksi osoittautuu, että lain konkreettiset vaikutukset ovat olleet pääosin myönteiset ja yhdensuuntaisella, tavoitteiden mukaisella tavalla, voitaneen sanoa, että lailla on saavutettu myös yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

Vaikka tiedon saaminen tavoitteiden toteutumisesta ja sen mukaisesta vaikuttavuudesta on lakiesitystä valmistelleiden kannalta usein kiinnostavin kysymys, näin ei ole välttämättä tutkimuksen näkökulmasta. Merkittävissä yhteiskunnallisissa uudistuksissa myös tavoitemuotoilut on syytä asettaa arvioinnin kohteiksi. Jos tavoitteiden mielekkyyttä pidetään itsestäänselvänä, tehdään poliittisesti tai hallinnollisesti ohjattua tutkimusta (Vedung 2004, 247). Toisaalta tavoitteiden toteutuminen ei ole usein edes arvioitavissa niiden yleisyyden ja epämääräisyyden takia. Arviointitutkimuksella onkin usein mahdollista testata yhteiskunnallisen uudistuksen taustalla vaikuttaneen ”ohjelmateorian” eli lähtökohtien realistisuutta (Pawson & Tilley 1997, 202). Vaikuttavuuden tavoittelu yhteiskunnallisiin hankkeisiin liittyvissä ohjelmapuheissa ja tutkimuksissa jää usein retoriikan tasolle myös siksi, että tieteelliseen tutkimukseen perustuvaa näyttöä tuottavia menetelmällisiä asetelmia on käytännössä vaikea laatia (esim. Kankare 2006 ja Warpenius 2006; ks. myös Rantala & Sulkunen 2006).

2 Tutkimuksen vaiheet ja kysymykset

Tutkimuksessa tarkastellaan siis perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen toimivuutta käytännössä. Se tarkoittaa kysymyksiä, miksi menettelytapa eli tässä tapauksessa perheen sisäinen lähestymiskielto toimii tai ei toimi, kenelle ja missä olosuhteissa, sekä millä mekaniikalla ja edellytyksin (Pawson & Tilley 1997).

Lainsäädäntötutkimuksen viitekehykseen asetettuna kysymykset tarkentuvat pitkälti Baldwinin ja Blackin (2007) mallin (really responsive regulation) mukaisesti. Siinä tarkastellaan, kuinka sääntelyssä on otettu huomioon 1) kulttuurinen ymmärrys sääntelyn kohteista, 2) sääntelyn toteuttajien ja sen kohteiden institutionaalinen konteksti ja resurssien jakautuminen eli mahdollisuus tarkoituksenmukaiseen implementaatioon, 3) sääntelyn sisäinen logiikka ja koherenssi, 4) käsitys toteutumasta (toimeenpano ja vaikutukset) ja kyky seurata ja arvioida sitä. Kyseiset osa-alueet eivät ole täysin irrallisia vaan vaikuttavat toisiinsa. Viidentenä kohtana on kyky muuttaa sääntelyä tarvittaessa, joka edellyttää arvioivaa tietoa. Se on kysymys, joka ei tässä yhteydessä ole mielekäs, koska tämän tutkimuksen on osaltaan tarkoitus tuottaa kyseistä tietoa.

Tutkimus voidaan hahmottaa myös siten, että siinä painottuu implementaatio laajasti tarkasteltuna (Tala 2001). Toisin sanoen sitä ei voi ottaa haltuun ilman lain sisältöä ja valmistelun tavoitteita sekä lainlaatijan lain soveltamiseen liittyviä ohjausongelmia, jotka vaikuttavat implementaation kontekstiin ja käytäntöihin. Vastaavasti implementaatioissa realisoituu toiminta ja vuorovaikutus suhteessa kohdehenkilöihin. Mainitut seikat yhdessä tarjoavat tietoa siitä, miksi tiettyjä vaikutuksia syntyy.

Moniin yllä käsiteltyihin kysymyksiin perehdytään jo kolmannessa luvussa, jossa analysoidaan lakiuudistuksen taustaa ja tavoitteita. Minkä takia perheen sisäistä lähestymiskieltoa päädyttiin pitämään hyvänä ratkaisuna torjumaan väkivaltaa? Minkälaiseksi määriteltiin perustavat ongelmat, joihin lainsäädännöllä etsittiin ratkaisua ja minkälaisessa institutionaalisessa kontekstissa sääntely tapahtui? Entä kuinka perustelut argumentoitiin? Samoin selvitetään, millä logiikalla tavoiteltu tila ajateltiin saatavan aikaan ja kuinka valmistelussa pohdittiin lain vaikutuksia eri ihmisryhmiin; mitä riskejä nostettiin tai ei nostettu esiin.

Luku neljä ilmentää, minkälaisia perheen sisäisiä kieltoja on määrätty, kenen toimesta ja kuinka paljon. Samoin on tutkittu haettuja mutta määrittämättä jätettyjä kieltoja. Luvussa viisi tarkastellaan kieltoon määrättyjen ja kiellolla suojattujen taustoja: sukupuolta, ikää ja ammattia. Tämän jälkeen kerrotaan kieltojen taustatilanteista ja osapuolten rikoshistoriasta.

Toisin sanoen näissä luvuissa saadaan perustietoa toimeenpanon muodoista ja laajuudesta sekä tietoa sääntelyn kohteiden sosiokulttuurisesta kontekstista.

Kuudes luku kohdistuu kieltoon määräävien viranomaisten toimintaan: miten prosessi etenee, mikä toimeenpanossa sujuu hyvin ja mikä ehkä huonosti; entä kuinka laki ja organisaatioiden toimintarakenteet säätelevät toimeenpanon logiikkaa. Luvussa seitsemän toimeenpanoa tarkastellaan asianosaisten aseman näkökulmasta: kuinka laki ja sitä toimeenpanevat viranomaiset sekä oikeusjärjestelmä itsessään kykenevät vastaamaan lainvalmistelussa esitettyihin osapuolia koskeviin erityistarpeisiin ja huoliin. Mitä muita mahdollisia vaikutuksia kiellon hakemisella ja määräämisellä on osapuolten elämään?

Kun perheen sisäinen lähestymiskielto on määrätty, sitä voidaan rikkoa. Kahdeksas luku käsittelee rikkomisten luonnetta, määrää ja toistuvuutta. Yhdeksännessä luvussa tarkastellaan osapuolten kiellon määräämisen jälkeistä elämäntilannetta muilta osin, mahdollisuuksien mukaan. Tässä luvussa analyysi painottuu kieltoon määrättyjen elämäntilanteeseen ilmiön ja aineiston luonteen takia (ks. luku II.3.2.), mutta moni heitä koskeva tieto kertoo epäsuorasti myös suojattujen tilanteista. Löytävätkö kieltoon määrättyt inhimillisen elämän perusedellytykset täyttävän asunnon? Kykenevätkö he huolehtimaan itsestään? Vaikuttaako kieltoon määrääminen työ- tai taloudelliseen tilanteeseen, entä edistääkö se hakeutumista hoitoon jos siihen on tarvetta? Entä mitä voidaan sanoa suojattujen naisten tai vanhusten tilanteesta, tai lapsista? Myös siihen vastataan mahdollisuuksien mukaan.

Tutkimuksessa ei pystytä kuitenkaan selvittämään eksplisiittisesti tavoitteiden toteutumista siltä osin, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto vähentää tai ehkäisee lähisuhdeväkivaltaa kiellon osapuolten tilanteissa. Yksi syy on tavoitteiden yleisluontoisuus ja ristiriitaisuus sekä puutteellinen vaikutusmekanismien esittäminen (tarkemmin luvussa III). Toinen on ilmiön luonne sekä siihen liittyvät käytännön ja eettiset ongelmat, mikä on todennäköisesti selitys sille, että vastaavaa tietoa ei ole saatavissa ulkomaisistakaan arviointitutkimuksista. Lähisuhdeväkivalta on tyypillisesti piilorikollisuutta, josta ei useinkaan ilmoiteta poliisille (josta aineistoa on saatavissa). Näin ollen suojattujen turvallisuuden selvittäminen kieltoon määräämisen jälkeen edellyttäisi kattavaa, heille suunnattua kyselyä. Soittaminen tai lomakkeen lähettäminen on kuitenkin kyseenalaista. Perheen sisäinen lähestymiskielto ei ole välttämättä toiminut toivotusti vaan on saattanut jopa kärjistää tilannetta, ja yhteydenotto Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta sisältää riskin tilanteen pahenemisesta. Lisäksi, vaikka tieto kiellon toimivuudesta suojatun näkökulmasta on tärkeää, on tutkimuseettisesti ongelmallista lähestyä mahdollisesti hyvin stressaantunutta henkilöä arkaluontoisiin asioihin liittyen il-

man tämän nimenomaista, etukäteiseen harkintaan perustuvaa suostumusta¹⁶. Vastaavasti kattavaa tietoa kieltoon määrättyjen myöhemmistä tilanteista saisi parhaiten kyselyillä, mutta heidän läheskään kattava tavoittamisensa olisi käytännössä mahdotonta.

Viimeisessä luvussa tehdään yhteenveto lakiuudistuksen toimivuudesta ja avataan onnistumisten ja epäonnistumisten logiikkaa. Kysymyksiin lain tavoitteiden toteutumisesta vastataan siltä osin kuin se on mahdollista. Tarkasteluun nostetaan myös muutamia oikeudellisia erityiskysymyksiä, joissa pohditaan lakiuudistuksen tarkoituksenmukaisuutta erityisesti oikeusturvan toteutumisen kannalta, joka on yksi lainvalmistelussa esillä ollut kysymys. Tulosten perusteella esitetään kehittämissuosituksia.

Tutkimusaineisto on näistä rajoitteista huolimatta monipuolista. Sen analyysi lisää ymmärrystä perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelun sisällöstä ja taustoista sekä toimeenpanoprosessin yleisistä ja erityisistä piirteistä. Tutkimuksella saadaan tietoa osapuoliin erityisesti vaikuttavista menettelytavoista ja niiden ongelmista, ja tutkimus tuottaa myös systemaattista, kiellon toimivuudesta kertovaa vaikutustietoa.

3 Monipuolista aineistoa ja sen käsittelyä

Tässä luvussa aineistoja ja niiden käytön tarkoitusta sekä analyysitapoja avataan yleisellä tasolla. Yksittäisiin menetelmällisiin ratkaisuihin palataan tarpeen mukaan varsinaisissa analyysiluvuissa. Tutkimuksen ydinaineistona ovat käräjäoikeuksien ratkaisut kaikista Suomessa määräytyistä perheen sisäisistä lähestymiskielloista vuosina 2005 ja 2006 sekä kieltoja ja niiden osapuolia koskevat rekisteritiedot sisäasiainministeriön ylläpitämästä poliisiasiain tietojärjestelmästä (Patja). Kyseessä on kokonaisaineisto, joka sisältää tiedot kaikista Suomessa ratkaistuista perheen sisäisistä kielloista mainituilta vuosilta.

Asetelma on haastava ja erityislaatuinen. Poliisi- ja oikeushallinnon rekisterit antavat samasta ilmiöstä osittain erilaisen kuvan (tarkentuu myöhemmin), joten metodologinen haastavuus on liittynyt niiden mielekkäiseen yhteensovittamiseen. Lisäksi on hyödynnetty asiakirjoja ja haastatteluja (taulukko 2). Tutkimus etenee teemoittain siten, että kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen analyysi täydentävät toisiaan, mutta käsitelystä asiasta riippuen niiden merkitys painottuu eri tavoin. Kyse ei ole vain aineiston tai

¹⁶ Myöskään sosiaali- ja terveystoimen asiakastietojen hyödyntäminen ei antaisi luotettavaa tietoa, koska parisuhdeväkivallan uhrit eivät välttämättä hakeudu hoitoon, ja kyseisestä aineistosta ilmenevien tietojen yhteys perheen sisäiseen lähestymiskieltoon jäisi joka tapauksessa tulkinnanvaraiseksi.

menetelmien moninaisuudesta, vaan tutkimuksen tekoon on osallistunut useita tutkijoita. Asetelmaa kuvaa sen takia hyvin monitriangulaation käsite (Tuomi & Sarajärvi 2002, 142–143). Monipuolisella tutkimusotteella on haluttu varmistaa mahdollisimman luotettavan kuvan muodostuminen haastavasta aiheesta (ks. Seale 1999, 53–54), mutta tietenkin aineiston ja tutkimusresurssien luomissa rajoissa¹⁷.

Suomalaisessa kriminologisessa tutkimuksessa on hyödynnetty paljon poliisirekisteritietoja (mm. Noponen 2006; Kivivuori 1999; Sirén ja Tuominen 2003). Tällöin kyseessä on useimmiten ollut poikkileikkausaineisto: on haluttu selvittää tietyn ilmiön kuten pahoinpitelyrikosten esiintymistä ja piirteitä tiettyinä ajankohtina, joista on mahdollisesti rakennettu aikasarjoja. Tässä tutkimuksessa poliisiaineistoa on käytetty toisin, sillä teko- tai asianimikkeiden sijasta päähavaintoyksikköinä ovat olleet asianosaiset henkilöt.

Taulukko 2 Tutkimuksen aineistot

Aineistot	Kuvaus	N
Rekisterit		
Poliisiasiaintietojärjestelmä (Patja)		
A) Määrätyt perheen sisäiset lähestymiskiellot	Perheen sisäinen lähestymiskielto – hakuehdolla tulostunut perusajo sekä tapausselostet	252
B) Asianosaisten poliisirekisterihistoria	Kieltoon määrätyn ja suojatun hetulla tehty haku Patjaan kirjatusta tapahtumista 31.6.2007 asti.	Vaihtelee, 1–300 kirjasta/hlö
BO-tietokanta	Diaarinumeroon perustuva lista käräjäoikeuksissa ratkaistuista kielloista	322
Tuomiolauselmatietokanta	Rikoshistoria: kieltoon määrätyn ja suojatun hetulla tehty haku tuomioista 6 vuotta kiellosta taaksepäin	Kieltoon määrätty 256, kiellolla suojatut 255
Vankitietokanta	Ehdotonta vankeusrangaistusta kiellon voimassaoloaikana suorittaneet henkilötunnuksella haettuna	22
Asiakirjat		
Lainvalmistelun asiakirja-aineisto	Kuvaus tekstissä	Kuvaus tekstissä
Käräjäoikeuden ratkaisut	Paperikopiot ratkaisusta sekä osin myös liitteistä (esim. lääkärin todistukset, poliisin tutkinta- ja kuulustelupöytäkirjat)	241 (määrätyt), 110 (haetut, ei määrätty), yhteensä 351
Poliisin tutkintapöytäkirjat	Tarvittaessa	

¹⁷ Tämänkaltaisella ajankohtaisella, yhteiskunnallisesti merkittävän aiheen arviointitutkimuksella on ajalliset rajat. Siksi on harmillista, että perusaineiston haltuunotto on ollut työlästä (ks. alaviite 19).

<i>Haastattelut</i>		
Lainvalmistelutyöryhmä	Kuvaus tekstissä	4
Käräjäoikeustuomarit	Kuvaus tekstissä	2
Poliisit	Kuvaus tekstissä	5
Palveluntarjoajat	Kuvaus tekstissä	14 (7 nauhoitettu)
Kieltoon määrättyt	Kuvaus tekstissä	6
Kiellolla suojatut	Kuvaus tekstissä	3

Yksittäiset väkivallanteot kuvataan tutkimuksissa usein akuutteina, erillisinä tapahtumina. Tässä kiellon osapuolista ja siihen liittyvistä tapahtumista piirtyvät kuvat ovat hienojakoisempia, sillä itse väkivaltatilanteiden lisäksi on tarkasteltu niitä edeltäneitä ja seuranneita olosuhteita. Yksittäiseen tapahtumaan tai ajankohtaan keskittyvän staattisen analyysin sijasta moni tarkasteluista kattaa useiden vuosien pituisen aikajänteen, mikä syventää osapuolista ja heidän elämänsä kuvaa. Tarkastelun on mahdollistanut nimenomaan aineisto, joka esitellään seuraavaksi taulukon 2 järjestyksessä: ensin rekisteriaineisto, sitten asiakirja-aineisto ja lopuksi haastattelut.

3.1 Rekisteri- ja asiakirjatiedot: keruu ja käyttö

Poliisiasiain tietojärjestelmä (Patja)

Poliisiasiain tietojärjestelmä (Patja) on monen alarekisterin muodostama, sisäasiainministeriön ylläpitämä tietokanta, jonne merkitään muun muassa rikosilmoitukset, virka-apupyynnöt ja muita rikostutkintaa tai poliisitoimintaa edesauttavia tietoja. Lähestymiskiellon hakeminen kirjataan Patjaan yleensä niin sanottuna sekalaisilmoituksena (S-ilmoitus), nimikkeellä lähestymiskieltoasia. Jos kielto määrätään, tieto siitä siirtyy päätöksen myötä saman tietojärjestelmän etsintäkuulutusrekisteriin. Sinne kirjataan tiedot myös kaikista käräjäoikeuden suoraan määräämistä lähestymiskielloista, kun niistä on ensin laadittu vastaava S-ilmoitus. Etsintäkuulutusrekisteri sisältää siis periaatteessa tiedot kaikista lähestymiskielloista, tosin tapauskohtaiset tiedot pitää hävittää sieltä kahden vuoden kuluttua kiellon päättymisestä.

Tutkimusta varten Patjasta poimittiin kaikki perheen sisäinen lähestymiskielto -nimikkeellä kirjatut etsintäkuulutusrekisteriin siirretyt ilmoitukset. Kyseisen ajon perusteella saatiin tiedot kiellon muodosta ja määräämispäivästä sekä kiellon osapuolista (muun muassa ikä, sukupuoli, keskinäinen suhde).

Yllä kuvatun perusajon lisäksi Patjasta poimittiin kaikki kiellon asianosaisia koskeva S-, R- ja P-ilmoituksiin liittyvä tieto henkilötunnusta käytämällä. Aineisto koostui hyvin erilaisista tapahtumakirjauksista. Rikosten osalta (R-ilmoitus) henkilö saattoi olla rikoksesta epäilty, uhri tai muu asianosainen kuten todistaja. On syytä tiedostaa, että aina kun lähteenä on poliisin tapahtumasta kirjaama rikosilmoitus, kyse on vasta rikosepäilystä. P-ilmoituksen (poliisiperusteiset kiinniotot, kuten häiriökäyttäytymisestä ja/tai päihtymyksestä putkaan vienti) kohdalla kyseessä oli aina asianosaiseen itseensä kohdistunut kiinniotto.

Poliisin kirjaamiin ilmoituksiin kuuluu yleensä niin sanottu selosteosa.¹⁸ Niitä on käytetty analysoitaessa perheen sisäisen lähestymiskiellon taustalla ollutta väkivaltaa, rikkomisiin liittyviä tilanteita ja muita kiellon aikaisia ja jälkeisiä, merkityksellisiä tapahtumia. Selosteosissa käsitellään tapauskohtaisia, arkaluonteisia asioita joskus hyvin seikkaperäisesti. Kun niistä on lainattu otteita, tunnistetiedot (nimi, ikä, paikkakunta, tapahtum aika) on muunneltu tai jätetty pois siten, että lopputulos ei muuta oleellisesti itse ilmiön kuvausta. Toisinaan kuvauksiin on saatettu lisätä varmuuden vuoksi hämäävää mutta asian kannalta merkityksentöntä ainesta. Varsinkin nämä selosteosat, jotka voivat olla hyvin pitkiä ja seikkaperäisiä, antavat usein (mutta ei suinkaan aina) hyvän kuvan sekä suojattujen että kieltoon määrättyjen tilanteista, kun väkivaltaa on tapahtunut.

Etsintäkuulutusrekisteristä ei kuitenkaan löytynyt tietoja kaikista lähestymiskielloista, joista käytettävissä oli käräjäoikeuden ratkaisu. Vastaavasti osassa tapauksia henkilö oli poliisiaineiston mukaan määrätty perheen sisäiseen lähestymiskieltoon, mutta tapauksista ei löytynyt käräjäoikeuden ratkaisua. Koska kumpikin pääaineisto oli tutkimuksesta riippumattomista syistä osin epäluotettava¹⁹, kaikki perheen sisäiset lähestymiskielto tapaukset käytiin läpi yksitellen ja yksityiskohtaisesti, saatavilla olevaa tietoa ver-

¹⁸ Rikos- ja muiden ilmoitusten tapausseleste on poliisin kirjaama vapaamuotoinen kuvaus siitä, mitä esimerkiksi väkivaltatilanteessa on tapahtunut. Selostetta voidaan myös täydentää tai päivittää, joten eri ajankohtina se voi sisältää eri määrän erilaista tietoa. Selosteeseen voidaan esimerkiksi lisätä asianosaisten myöhemmissä kuulusteluissa esille tullutta tietoa tapahtumasta.

¹⁹ Käräjäoikeusaineistosta jäi lopulta puuttumaan ratkaisut yhdeksän tapauksen osalta. Ne on mahdollisesti luokiteltu tavallisiksi lähestymiskielloiksi eivätkä siksi löytäneet BO-tietokannasta (ks. seuraava jakso). Poliisiaineiston haltuunottoa hankaloittivat vaihtelevat kirjaamiskäytännöt, jotka johtuivat pitkälti epätarkoista ja osin ristiriitaisista ohjeistuksista. Joukossa oli vain muutama selvästi virheellinen merkintä, mutta tietojen välittämä mielikuva oli monesti harhaanjohtava monesta päällekkäisestä syystä, mukaan lukien järjestelmän sisäinen, tietotekninen logiikka. Poliisin tietohallintokeskus toimitti Patja-tiedot excel-tiedostoina, mutta mainituista syistä johtuen tietyllä oletushaulla tehdyt poiminnot eivät antaneet kerralla koko aineistoa, jota täydennettiin myöhemmin muutaman kerran. Joitain yksittäisiä tietoja tarkistettiin patjasta myös suoraan poliisin tiloissa.

taillen. Lopputulosta voi pitää luotettavana. Poliisiasian tietojärjestelmä ja käräjäoikeuden ratkaisut tarjosivat kumpikin toisiaan täydentävää tietoa perheen sisäisten lähestymiskieltojen määrästä, kestosta ja kiellon määräämisen perusteista sekä asianosaisten taustoista ja keskinäisestä suhteesta.

BO-tietokanta

Oikeusministeriön hallinnoi BO-tietokantaa, jonne kirjautuvat käräjäoikeuksien ratkaisut diaarinumeroiden mukaan. Tekemällä haun ”perheen sisäinen lähestymiskielto” oli mahdollista tulostaa lista Suomen käräjäoikeuksissa ratkaistuista perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevista asioista vuosilta 2005 ja 2006. Diaarilistat jäsennettiin kunkin käräjäoikeuden mukaan, ja niihin lähetettiin kirjallinen pyyntö toimittaa tutkimusta varten postitse kopiot ratkaisemiensa tapausten asiakirjoista liitteineen. Salassa pidettävien asiakirjojen osalta kiinnostus ei kohdistunut niinkään niiden sisältöihin sellaisenaan, joten tuomioistuimia pyydettiin vähintään ilmaisemaan, sisältyikö niitä kyseisiin ratkaisuihin. Osa tuomioistuimista toimitti aineiston mukana myös salassa pidettävät asiakirjat. Niistä ei ole mahdollista esittää tarkkoja lukumääriä, sillä saatujen asiakirjojen perusteella ei ollut mahdollista aina päätellä, puuttuiko joitakin liitteitä vai ei.

BO-tietokanta ei kuitenkaan tuottanut kattavaa listaa käsitellyistä kielloista. Osin tämä ilmeisesti johtui siitä, että joissakin tapauksista juttu oli arkistoitu vireilletulo- ja joissakin ratkaisunimikkeen mukaan. Osa oli yksinkertaisesti tallennettu väärällä nimikkeellä tietokantaan²⁰. Hakujen tuloksena saatiin 322 diaarinumeroa, jotka tietokannan mukaan olivat perheen sisäisiä lähestymiskieltoja. Tätä listaa muokattiin jatkossa poliisi-asiaain tietojärjestelmästä ilmi tulleiden tapausten avulla. Ongelmista huolimatta ajo tietokannasta helpotti tutkimustyötä olennaisesti, sillä se tarjosi jo ennen aineiston varsinaista keruuta ennakkokäsityksen ratkaisujen määristä ja tiedon niiden käräjäoikeuskohtaisista sijainneista. Oletettavasti BO-tietokannan käyttö helpotti hieman myös aineiston keruuseen ja toimittamiseen käytettyä vaivaa ja työmäärää tuomioistuinten osalta.

²⁰ Ks. edellinen alaviite.

Tuomiolauselmätietokanta ja vankirekisteri

Tuomiolauselmätietokanta on Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen ylläpitämä tietojärjestelmä, johon tallennetaan kaikki käräjä- ja hovioikeuksissa käsiteltyjen rikosasioiden tuomiolauselmät. Tietokanta sisältää digitaaliset jäljennökset järjestelmään tallennetuista tuomiolauselmista 1.1.1999 alkaen. Järjestelmän tiedot päivitetään säännöllisesti. Tässä tutkimuksessa tietokantaa käytettiin kiellon osapuolten rikos- ja tuomiohistorian sekä rikkomisten selvittämiseen (luvut V ja VIII). Rikoshistorian tarkastelu käsittää kunkin kieltoon määrätyn ja kiellolla suojatun osalta kiellon määräämispäivää edeltäneen kuuden vuoden ajanjakson. Haut tehtiin henkilötunnuksilla.

Tuomiolauselmätietojen perusteella valikoitiin lisäksi 22 henkilöä, joiden oli periaatteessa mahdollista olla perheen sisäisen kiellon aikana vankilassa. Rikosseuraamusviraston ylläpitämästä vankitietokannasta selvitettiin, kuinka monella kyseisistä henkilöistä kielto meni kokonaan tai osin päällekkäin ehdottoman vankeusrangaistuksen toimeenpanon kanssa.

Lainvalmisteluun liittyvä asiakirja-aineisto

Lakia ja sen valmistelua tutkittiin ensisijaisesti asiakirja-aineistoon perehtymällä. Käytössä oli viralliset valmisteludokumentit eli työryhmän toimeenpaneva asetuskirje muistioineen, hallituksen esitys (HE 144/2003) ja sen kaksi edeltävää työversiota (OM 2001 ja OM 2003), perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 8/2004), lakivaliokunnan mietintö (LaVM 2/2004) sekä uudistettu laki lähestymiskiellosta (711/2004). Lisäksi saimme oikeusministeriöltä ensimmäisen mietintöversioon (OM 2001) annettujen lausuntojen 17.9.1002 päivätyn tiivistelmän (”Lausunnot 1”) sekä keväällä 2003 järjestettyyn kuulemistilaisuuteen kirjoitetut autenttiset kirjalliset kommentit sekä niistä tehdyn tiivistelmän (”Lausunnot 2”). Näiden lisäksi käytössä oli Mies-sakit ry:n, Naisasialiitto Unionin sekä Suomen Mielenterveysseura ry:n autenttiset kommentit ensimmäiseen lausuntokierrokseen. Eduskuntakeskustelua tutkittiin myös; sitä löytyi internetistä.

Käräjäoikeusratkaisut ja poliisin pöytäkirjat

Käräjäoikeuden asiakirjojen osalta aineiston muodostivat pääosin itse ratkaisut, mutta myös niiden kaikki mahdolliset asiakirjaliitteet (esim. lähestymiskieltihakemus, esitutkintapöytäkirjat, lääkarintodistukset jne.). Ratkaisujen avulla täydennettiin Patjan rekisterikirjausten kautta saatuja tietoja asianosaisista, kiellon taustoista ja erityispiirteistä. Lisäksi ratkaisut toimivat ensi-

sijaisena lähteenä kieltojen ajankohtaa ja kestoa määriteltäessä²¹. Ratkaisut sisälsivät myös olennaista tietoa käräjäoikeusprosessin ja -istunnon kulusta, avustajien käytöstä sekä määrättyjen kieltojen erityispiirteistä ja sisällöistä liittyen tavaroiden noutoon, kieltoon määrätyn asumistarpeeseen ja lasten tapaamisiin.

Ratkaisujen merkittävä yleinen rajoite ovat vaihtelevat kirjaamiskäytännöt: jos ratkaisuun ei ole kirjattu tiettyä asianosaisten kannalta oleellista seikkaa (koskien esimerkiksi kiellon perusteita, lasten tapaamisia tai asumistarpeen selvittämistä), se ei välttämättä tarkoita, etteikö sitä olisi asianmukaisesti käsitelty istunnossa. Tutkimusekonomista syistä emme ole voineet perehtyä poliisin rikos- tai muuhun tutkintaan johtaneiden juttujen lopullisiin *tutkintapöytäkirjoihin* kuin satunnaisesti, mutta niin on toimittu aina, kun on ollut erityistä tarvetta jonkin asian varmistamiseen. Käräjäoikeuden ratkaisujen liitteinä oli usein kuitenkin poliisin laatimia *kuulustelupöytäkirjoja*, jotka sisältävät kummankin osapuolen tilannekuvauksen tapahtuneesta. Ne kuvaavat tapahtumia usein seikkaperäisesti kummankin osapuolen näkökulmasta. Arvokasta lisätietoa on saatu myös *lääkärintodistuksista*.²²

Pääaineiston koodaus

Patja-aineiston ja käräjäoikeuden ratkaisutietojen perusteella muodostettiin tekijäpohjainen SPSS-havaintomatriisi. Näin havaintoyksikköjen määräksi muodostui 256. Tarkastelun näkökulma olisi voitu määritellä toisinkin. Olisi esimerkiksi voitu muodostaa suojattuihin pohjautuva matriisi. Niin ikään olisi ollut mahdollista rakentaa määrällinen tarkastelu eri kieltoimuotojen ympärille. Koska aineistossa oli viisi kieltoon määrättyä, jotka saivat tarkasteluajanjaksolla enemmän kuin yhden perheen sisäisen kiellon, havaintoyksikköjen määrä olisi ollut silloin 262. Selkein ja muiden analyysien kannalta mielekkäin havaintoyksikkö oli kuitenkin kieltoon määrätty. Aineiston tallennuksen periaatteita on selostettu tarkemmin liitteessä 2.

²¹ Ks. alaviite 19.

²² Laadullista poliisiaineistoa käytetään runsaasti havainnoimaan prosessin eri vaiheisiin liittyviä tilanteita kummankin osapuolen kannalta, mutta rankkojen tapahtumakuvausten runsasta esittelyä pyritään välttämään.

3.2 Haastattelujen tekeminen ja analyysi

Tutkimuksen puitteet eivät mahdollistaneet laajamittaista haastatteluaineistoa, vaan eri toimijoita lähestyttiin toisaalta systemaattisesti ja toisaalta lumipallomenetelmällä tavoitteena ymmärtää paremmin ilmiötä nimeltä perheen sisäinen lähestymiskielto. Tutkimukseen haastateltiin lainvalmisteluun osallistuneen työryhmän puheenjohtajaa ja kaikkia kolmea jäsentä, viittä poliisia (neljä komisariota ja yksi konstaapeli), kahta tuomaria, kolmea kiellolla suojattua naista ja kuutta kieltoon määrättyä miestä sekä neljäätoista tukipalveluntarjoajaa (joista seitsemän tapaamista nauhoitettiin; ks. myöhempi erittely). Haastattelut toteutettiin vuonna 2007 huhtikuun ja joulukuun välisenä aikana. Lainvalmistelun käynnistymisestä oli tuolloin kulunut seitsemän vuotta ja lain voimaantulosta reilu kaksi vuotta. Tässä avataan haastattelujen tekemistä ja analyysiä yleisellä tasolla. Yksityiskohdaisempi kuvaus on liitteessä 3.

Koska raportti etenee vaiheittain (valmistelusta toimeenpanoon ja toimeenpanosta vaikutuksiin), eri aihealueiden käsittelyssä tietyt haastattelut ovat tyypillisesti pääroolissa: lainvalmistelijat lainvalmistelussa, toimeenpanevat viranomaiset toimeenpanossa, asianosaiset vaikutusten analyysissä jne. Yksittäisiä haastatteluja on silti saatettu hyödyntää muissakin osiossa, jos tietty repliikki on merkittävällä tavalla havainnollistanut lisää kyseistä tematiikkaa. Kaikki haastatellut ovat saaneet mahdollisuuden kommentoida käsikirjoitusvaiheessa omia ilmaisujaan niiden tulkinnallisessa yhteydessään, joskin jotkut sanoivat jo haastattelutilanteessa, etteivät käytä kyseistä mahdollisuutta.

Toimeenpanevat viranomaiset

Toimeenpanevien viranomaisten – komisariat ja tuomarit – ryhmään valikoitui systemaattisesti henkilöitä, jotka olivat määränneet kieltoja muita enemmän tai jotka olivat vähintään paljon määränneiden joukossa. Tuntui tarkoituksenmukaisimmalta haastatella ihmisiä, joilla on asiasta kokemusta. Se tarkoitti keskimäärin neljää, viittä ratkaisua henkilöä kohden. Toimeenpanijakohtaiset määrät selvisivät poliisiasiantietojärjestelmän kirjauksista ja käräjäoikeuden ratkaisuksista.

Haastatelluista komisarioista yksi työskenteli Espoon ja kolme Helsingin poliisilaitoksessa. Helsingissä on neljä piiriä, mutta kolmannen piirin edustajan jälkeen helsinkiläinen haastatteluaineisto tuntui satureoituneen riittävästi eli ilmiöön ei tullut oleellisesti lisää näkökulmia. Yhden komisarion mukana haastattelussa oli yksi konstaapeli.

Tuomareiden lainsoveltamisen käytännöistä saa tärkeää tietoa heidän kirjaamistaan ratkaisuksista, eli tuomareiden haastattelut lähinnä täydensivät asiakirja-aineistoa. Siksi heitä oli vain kaksi: yksi Helsingistä ja yksi Espoosta. Espoossa perheen sisäiset lähestymiskiellot on keskitetty kahdelle tuomarille, joten haastattelulla oli asiasta paljon kokemusta. Helsingissä käsittelyt jaetaan tasaisesti kaikille, ja tuomari valikoitui haastatteluun kertyneen kokemuksen perusteella. Haastateltu kuului eniten määränneisiin, mutta vuosina 2005 ja 2006 hän oli silti käsitellyt vain muutaman hakemuksen. Haastateltujen tuomareiden määrä jäi vähäiseksi, mutta se riitti tuomaan esille merkittäviä ja mielenkiintoisia, käräjäoikeuskohtaisia eroja.

Toimeenpanevien viranomaisten haastatteluissa keskeinen pyrkimys oli ymmärtää paitsi tosiasiallisia käytäntöjä myös menettelytapojen taustoja ja syitä. Kaikilta kysyttiin toimeenpanon käytännöistä, lain ja ohjeistuksen tarkoituksenmukaisuudesta, yhteistyöstä muiden keskeisten toimijoiden kanssa ja siitä, mikä heidän mielestään toimii ja mikä ei. Ymmärryksen lisääntyessä kysymykset tarkentuivat, joten kaikilta ei kysytty aivan samoja asioita. Poliisiviranomaiset ja tuomarit esiintyvät raportissa kirjaimina (esimerkiksi ”komisario C” tai ”tuomari A”).

Lainvalmistelijat

Hallituksen esitystä valmistelleesta työryhmästä haastateltiin puheenjohtajaa, joka tuli oikeusministeriöstä, sekä kolmea jäsentä. Heistä yksi toimi käräjäoikeudessa ja yksi Stakesissa; kyseinen sosiaali- ja terveysministeriön työryhmään ehdottama henkilö edusti Stakesissa toimivaa Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhanketta. Poliisiorganisaatiosta tulleen kolmannen jäsenen haastattelua ei nauhoitettu; hänen haastattelunsa oli ajallisesti ensimmäinen ja häntä haastateltiin lähinnä taustatietojen ja perusinformaation antamisen näkökulmasta.

Hallituksen esitys ja muut lakia valmistelevat dokumentit ovat itsessään vahva aineisto kuvaamaan lainvalmistelua. Haastattelut auttoivat kuitenkin ymmärtämään, miksi perheen sisäinen lähestymiskielto muotoutui tietynlaiseksi. Haastattelut täydensivät asiakirja-aineistoa erityisesti alkuvaiheiden, työryhmän jäsenten määräytymisen ja valmistelutyötä säädeltyjen poliittisten paineiden osalta – teemat joihin kysymyksetkin keskittyivät.

Asianosaiset

Kysymys perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksista osapuolten elämään on keskeinen mutta vaikea. Kuten luvussa II.2 on todettu, kyselyillä saisi kattavinta mutta ehkä myös pinnalliseksi jäävää tietoa, mutta ne eivät olleet mahdollisia käytännöllisistä ja tutkimuseettisistä syistä.

Kiellon hakemiseen ja saamiseen liittyvien prosessien ymmärtäminen, samoin kuin kiellon aikaisen ja jälkeisen elämän hahmottaminen kokonaisuudessaan osapuolten kannalta on lähes mahdotonta ymmärtää ilman haastatteluja. Tätä tarkoitusta varten kiellon osapuolia tavoiteltiin systemaattisesti. Määrät jäivät kuitenkin vähäisiksi: kolme kiellolla suojattua naista ja kuusi kieltoon määrättyä miestä.

Asianosaisten haastatteluja olisi tehty enemmän, mutta haastateltujen löytäminen ei ollut helppoa²³. Tutkimuksen aihepiiri huomioon ottaen pienet määrät ovat ymmärrettäviä. Poliisilta saatu tutkimuslupa esti ottamasta asianosaisiin yhteyttä poliisiaineiston tietojen perusteella. Vaikka tunnistetietoja ilmeni myös käräjäoikeuden julkisista asiakirjoista, suoraa yhteydenottoa estivät myös eettiset syyt. Jos henkilö on päässyt elämässään eteenpäin, hän ei ehkä halua muistutusta menneestä. Samoin ei ole mielekästä lähestyä haastattelumielessä henkilöä, joka käy juuri asiaan liittyvää kriisiä läpi. Jos kielto ei ollut toiminut tarkoitettusti, oli myös olemassa riski, että yhteydenotto Oikeuspoliittiselta tutkimuslaitokselta olisi voinut kärjistää tilannetta ja synnyttää pahimmassa tapauksessa väkivaltaa tai sen uhaa. Välittäviksi tahoiksi tarvittiin siis palveluntarjoajia, jotka ovat toimineet suojatun tai kieltoon määrätyn kanssa ja osasivat paremmin arvioida yhteydenoton mielekkyyden.

Haastatelluista suojatuista naisista yksi tavoitettiin turvakodin ja kaksi Rikosuhripäivystyksen avustuksella²⁴. Kieltoon määrättyjen miesten osalta välittävä taho edusti miestyötä tai muuta asiantuntija-apua. Yhteyshenkilöt

²³ Suojattujen osalta kahteen turvakotiin pääkaupunkiseudulla otettiin yhteyttä. Toisesta sanottiin heti, ettei heillä ole ollut perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita naisia. Toiselle tehtiin aineiston tietojen perusteella alustava kartoitus, johon oli merkitty 12 naista pääkaupunkiseudulta, jotka olivat varmuudella olleet turvakodin asiakkaina – eivät välttämättä kuitenkaan kyseisessä turvakodissa. Heidän avustuksellaan saatiin siis yksi nainen haastateltavaksi. Lisäksi Helsingin kaupungin sosiaaliviraston kanssa oli sovittu, että he voivat auttaa. Organisatoristen syiden takia suostumus kuitenkin viivästyi useita kuukausia, jonka jälkeinen tutkimusluvan hakumenettely osoittautui liian työlääksi eli aikaa ja resursseja kuluttavaksi tutkimuksen aikataulua ja etenemistä ajatellen. Myös yhteen väkivaltaa kokeneille naisille apua tarjoavaan järjestöön otettiin yhteyttä, mutta heidänkään välityksellä ei saatu haastateltavia. Lisäksi sekä suojattujen että kieltoon määrättyjen ryhmässä on yksi, joka on saanut tavallisen lähestymiskiellon tilanteessa, jossa perheen sisäinen oli myös mahdollinen. Heidän tilanteensa on käytännössä hyvin rinnasteinen. He ovat mukana juuri sen takia, että haastateltavia oli ylipäänsä vaikea saada.

²⁴ Ks. edellinen alaviite.

kysyivät sopiviksi katsomiltaan silloisilta tai entisiltä asiakkailta, halusivatko he osallistua tutkimukseen. Yhteyshenkilöt olivat saaneet haastattelun tarkoituksesta esittelytekstin (liite 4), jonka avulla he pystyivät kertomaan tutkimuksesta. Asianosaiset saivat anonyymisti päättää osallistumisestaan, minkä jälkeen yhteyttä otettiin puolin tai toisin ja sovittiin käytännön järjestelyistä. Haastateltavat saivat viimeistään tällöin esittelytekstin myös itselleen.

Menettely kuitenkin rajasi aineistoa. Jos asiakassuhteen päättymisestä on kulunut paljon aikaa, palveluntarjoajalla ei ole välttämättä enää asiakaidensa yhteystietoja. Lisäksi kaikilla perheen sisäisen kiellon asianosaisilla ei ole ollut alunperinkään asiakassuhdetta tahoihin, joihin olimme yhteydessä. Toisaalta monella kiellon osapuolella ei ole ollut välttämättä asiakassuhdetta mihinkään tukea tarjoavaan palveluun. Haastatellut henkilöt eivät siis edusta asianosaisista koostuvan aineiston kokonaiskuvaan vaan ovat vahvasti valikoituneita. He ovat saaneet apua sekä kyenneet ottamaan elämänsä haltuun. He kertovat oman prosessinsa eri vaiheista, mikä on sellaisenaan tärkeää ja kiinnostavaa tietoa, mutta esille tulee samalla tärkeitä, yleisiä ulottuvuuksia, joista ei muuten olisi saatu käsitystä.

Kummankaan osapuolen kanssa ei juuri puhuttu kieltoa edeltäneistä, kyseisen parisuhteen väkivaltakokemuksista, koska painopiste oli kiellon määrittämisessä ja sen jälkeisessä ajassa. Aineistosta tulee muutoin esille väkivallan seurauksia uhreille. Toisaalta haastateltavat tiesivät, että tutkimuksen käytössä oli heidän taustatilanteitansa koskevaa poliisi- ja käräjäoikeuden aineistoa. Kaikki haastatellut allekirjoittivat sopimuksen, joka antoi luvan yhdistää haastattelutietoa muuhun aineistoon tarpeen mukaan, mutta haastatteluja kunnioittavassa hengessä (liite 4). Jos kerrotun ja viranomaisaineiston välillä olisi ilmennyt vakavaa ristiriitaa, kyseinen asia olisi jätetty raportissa käsittelemättä. Niin ei onneksi tarvinnut tehdä.

Kummaltakin osapuolelta kysyttiin lähestymiskiellon määrittämisestä: kuinka prosessi alkoi, määräsiikö poliisi ensin väliaikaisen kiellon ja oliko poliisilla muuta roolia; entä millaisiksi henkilö koki vaikutusmahdollisuutensa, ja miten tilanne asettui kiellon määrittämisen jälkeen. Heiltä kysyttiin myös suhteesta palvelujärjestelmään ja sen käyttöön. Kaikilta kysyttiin myös mahdollisista kiellon rikkomisista ja lasten ja parisuhteen tilanteesta eri vaiheissa, ja haastattelun aikaista elämäntilannetta verrattiin kieltoon määrittämisestä edeltäneeseen aikaan.

Suojattujen naisten osalta elämäntilanteeseen liittyvät kysymykset tarkoittivat erityisesti kokemusta turvallisuudesta ja väkivallan mahdolliseen riskiin yhdistyvistä peloista. Kieltoon määrättyiltä miehiltä kysyttiin lisäksi kiellon vaikutuksesta asumiseen, mahdolliseen työhön ja taloudelliseen tilanteeseen sekä sosiaalisiin suhteisiin yleisesti. Haastattelujen loppuosuus

sisälsi melko henkilökohtaisia kysymyksiä, joihin miehet vastasivat pääsääntöisesti varsin avoimesti. Aihepiirejä olivat muun muassa päihteet, sosiaaliset ongelmat, väkivaltaisuus sekä mahdollinen oma väkivallan uhriksi joutuminen. Moni toi näitä koskevia huomioita oma-aloitteisestikin esille haastattelujen varhaisemmassa vaiheessa.

Haastatellut asianosaiset kertovat intiimeistä ja arkaluonteisista väkivaltaan ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen liittyvistä seikoista. Kuten poliisi-rekisteriaineiston tapausselosteissa, keskeiset tunnistetiedot (nimi, ikä, paikkakunta, tapahtuma-aika) on muunnettu tai jätetty pois siten, että lopputulos ei muuta oleellisesti ilmiön kuvausta. Toisinaan analyysihin on saatettu varmuuden vuoksi lisätä hämäävää mutta asian kannalta merkityksetöntä aineesta. Näistä toimenpiteistä riippumatta on mahdollista, että asianosaisten kanssa toimineet viranomaiset saattavat tunnistaa haastateltuja henkilöitä. Haastatellut ovat tämän hyväksyneet. Haastattelujen analysointi on eriytetty pääosin kahteen lukuun. Niistä toinen käsittelee toimeenpanoa ja toinen kielon aikaisia tai jälkeisiä vaikutuksia.

Tukipalvelujen tarjoajat

Asianosaisten olosuhteisiin liittyviä näkemyksiä täydennettiin haastattele-malla palveluntarjoajia, joilla on ollut asiakkaina perheen sisäisellä lähestymiskielloilla suojattuja tai kieltoon määrättyjä. Nämä haastattelut valikoituivat edellä mainittuja haastateltuja satunnaisemmin. Se tarkoittaa kahta perhekriisityöntekijää, kahta Rikosuhripäivystyksen työntekijää sekä yhtä miestyötä tekevää terapeuttia, joka toimii välittäjänä kieltoon määrättyihin päin. Lisäksi keskusteltiin neljän poliisilaitoksella toimivan sosiaalityöntekijän kanssa – osa siitä nauhoitettiin²⁵. Tutkimuksen tekemisen alkuun sijoittui myös informatiivisia tapaamisia neljän muun miestyötä tekevän terapeutin sekä erään turvakodin toiminnanjohtajan kanssa. Kyseisistä keskusteluista tehtiin perusteelliset muistiinpanot.

Palveluntarjoaja on analyysissä esimerkiksi ”Rikosuhripäivystys” tai ”poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä” olkoonkin, että samaan haastatteluun osallistui haastattelijan lisäksi vähintään kaksi henkilöä. Vaikka heillä olisi ollut näkemyseroa jonkin asian suhteen, se ei ole muodostuvan kokonaiskuvan kannalta oleellista.

Haastatteluissa tuli esille sekä muita haastatteluja täydentäviä että uusia näkökulmia. Jos tietty asia oli jo tullut ilmi toisen tahon kertomana, palve-

²⁵ Tapaamisen tarkoitus oli heidän mahdollinen roolinsa haastateltavien välittämisessä (ks. alaviite 23), mutta keskustelua käytiin tutkimuksen teemoista heidän näkökulmastaan, ja nauhuri sattui olemaan mukana.

luntarjoajien näkemykset ovat vahvistaneet niiden painoarvoa. Jos tällainen seikka on liittynyt ensisijaisesti tietyn viranomaisen toimenkuvaan tai asianosaisen kokemukseen, analyysissä on sillä kohtaa lainattu mieluummin kyseistä tahoa.

III LAKIUUDISTUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Tässä luvussa analysoidaan lainvalmistelua. Kuten edellä on todettu, aineistona on valmistelutyöryhmän jäsenten haastattelut sekä asiakirja-aineisto. Käytössä oli viralliset valmisteludokumentit eli mainittu asetuskirje muistioineen, hallituksen esitys (HE 144/2003) ja sen kaksi edeltävää työversiota (OM 2001 ja 2003), perustuslakivaliokunnan lausunto (PeVL 8/2004) ja lakivaliokunnan mietintö (LaVM 2/2004) sekä tietenkin uudistettu laki lähestymiskiellosta (898/1998, myöhemmin LähKL). Lisäksi oikeusministeriö antoi mietintöversioihin saatujen lausuntojen tiivistelmät ("Lausunnot 1 ja 2") sekä kevään 2003 kuulemistilaisuuteen kirjoitetut autenttiset kirjalliset kommentit. Näiden lisäksi käytössä oli Miessakit ry:n, Naisasialiitto Unionin sekä Suomen Mielenterveysseura ry:n autenttiset kommentit ensimmäiseen lausuntokierrokseen. Eduskuntakeskustelua löytyi internetistä.

Analyysissä esitellään lainvalmistelun kulku pääpiirteissään sekä sen lähtökohdat, tavoitteet ja keskeiset sisällölliset painotukset. Huomiota kiinnitetään muun muassa sisäiseen johdonmukaisuuteen, tietopohjaan ja toimeenpanon edellytyksiin. Oleellisimpiin kysymyksiin palataan raportin myöhemmissä luvuissa, joissa selvitetään toimeenpanoa ja vaikutuksia.

1 Työryhmän asettaminen ja toiminta

Kuten johdannossa on mainittu, perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskeva lakivalmistelu käynnistyi 26.4.2000, kun oikeusministeriö asetti poikkihallinnollisen työryhmän valmistelemaan ehdotusta lähestymiskieltoain täydentämiseksi häätösääntelyllä (OM 2000). Toimeksiannon mukaan työryhmän ehdotuksen tuli sisältää a) ehdotus häädön edellytyksiksi ja soveltamisalaksi, b) ehdotus häätöön sovellettavaksi menettelyksi, c) selvitys siitä, tuleeko häätö kytkeä yhteisasumisen lopettamismenettelyyn ja d) mahdolliset kriminalisointitarpeet. Työryhmän tuli lisäksi harkita, pitäisikö sääntelyn sisältää tukitoimenpiteitä.

Asetuskirjeen liitemuistiossa lakivalmistelun käynnistystä perusteltiin viittaamalla silloiseen, Paavo Lipposen II hallitusohjelmaan, joka korosti perheväkivallan torjumista. Muistiossa (OM 2000) esitettiin myös tilastotietoa kotona tapahtuvasta väkivallasta, ja keskeisenä lähteenä käytettiin Suomen ensimmäistä naisuhritutkimusta ”Usko toivo ja hakkaus” (Heiskanen & Piispa 1998; ks. johdanto). Tämän jälkeen avattiin Itävallan mallia (ks. luku I.3.1), ja lopuksi esiteltiin häätötematiikkaa sivuavaa suomalaista lainsäädäntöä ja siviilioikeutta koskevia kysymyksiä sekä pohdittiin alustavasti uuden, mahdollisen sääntelyn tavoitteita ja toteuttamiskeinoja.

Uuden sääntelyn oli tarkoitus kattaa kolmen ministeriön toimialaan sisältyviä toimenpiteitä. Koska lainvalmistelu kuului oikeusministeriön vastuulle, työryhmän puheenjohtaja tuli oikeusministeriöstä, samoin sihteeri. Yksi jäsen tuli käräjäoikeudesta ja yksi poliisihallinnosta, eli heidän taustaan organisaationsa vastuulle kuului perheen sisäisen lähestymiskiellon toimeenpano. Lisäksi poliisivirkamies oli toiminut työssään paljon perheväkivalta-asioiden parissa. Sosiaali- ja terveysministeriötä edusti projektipäällikkö Stakesiin perustetusta Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankkeesta. Hankkeeseen kiteytyi sosiaali- ja terveysministeriön sen ajankohdan tapa hahmottaa naisiin kohdistuva väkivalta²⁶.

Työryhmässä ei siis ollut sosiaalisten palvelujen kuten asumis- tai toimeentuloasioiden asiantuntijaa, eikä mukana ollut ketään, jonka asiana olisi ollut erityisesti kieltoon määrättyjen tilanteen ja tarpeiden miettiminen. Työryhmän kokoonpanoa pidettiin riittävänä, koska taustalla oli jo tavallinen lähestymiskielto ja sitä koskeva lainsäädäntö. Lisänäkökulmia valmisteluun tiedettiin myös tulevan laaja-alaiselta lausuntakierrokselta²⁷.

Ajattelin toimeksiantoa lähinnä lainvalmisteluasiana, ja sen takia se työryhmä oli aika suppea. Ikään kuin päivitettiin sitä lainsäädäntöä, mikä oli. Silloin ajateltiin, että tässä työryhmässä keskitytään lainsäädäntöpuoleen ja siihen, miten se toteutetaan ja juuri tähän oikeusturva-aspektiin, kun tämä on niin paljon rankempi keino. Että se tämmöisellä pienemmällä porukalla valmistellaan ja lausuntokier-

²⁶ Sosiaali- ja terveysministeriön virkamieheltä saatu tieto STM:n edustajan valintakriteereistä.

²⁷ Hallituksen esityksessä (144/2003, 17) todetaan seuraavasti: ”Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon sovellettaisiin mahdollisimman pitkälle samoja säännöksiä kuin tavalliseen lähestymiskieltoon. Lakiin otettaisiin säännökset perheen sisäisestä lähestymiskiellostä silloin, kun säännökset poikkeavat tavallisesta lähestymiskiellosta. Tärkeimmät eroavuuden perheen sisäisen ja tavallisen lähestymiskiellon välillä koskisivat kiellon määräämisen edellytyksiä, sisältöä, voimassaoloaikaa sekä käräjäoikeuskäsittelyn määrärajoja silloin, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on määrännyt väliaikaisen lähestymiskiellon. Lähestymiskieltoa koskevia säännöksiä sovellettaisiin aina, jos perheen sisäisestä lähestymiskiellosta ei säädettäisi toisin.”

roksella mietitään näkemyksiä sitten muuten siitä, eli tehdäänkö lakia ylipäänsä. (Lainvalmistelija A)

Menettelytavan ongelma on siinä, että lain tekninen ja prosessuaalinen toteuttaminen on läheisesti sidoksissa siihen, kuinka laki toimii ja millaisia mahdollisia haitallisia vaikutuksia sillä on – asioita joiden ennakointi edellyttää sisällöllistä asiantuntemusta ja harkintaa. Perheen sisäisen lähestymiskiellon osapuolten tilanne on lähtökohtaisesti erilainen kuin tavallisessa lähestymiskiellossa. Valmistelevalle työryhmälle pienuus oli kuitenkin myös työekonomisen seikka, kuten eräs lainvalmistelija toteaa.

Sisällöllisesti tietenkin ihmiset olisivat voineet olla monipuolisempia, mutta minun mielestäni tätä isompi työryhmä ei voi työryhmänä oikein lakiesitystä tehdä. Tietenkin voisi ajatella, että olisi sosiaalipuolenkin edustusta, mutta tavallaan ne keinot... Tämä on sellainen kaksipiippuinen asia, että mikään tällainen valmistelu ei voi olla parlamentaarisesti kokoonpantu niin, että kaikki mahdolliset intressit on edustettuina. Parhaimmillaanhan riittää yksi selvitysmies, joka on niin sanottu viisas mies. Mutta en usko, että sitä porukkaa lisäämällä siihen olisi saatu juurikaan olennaisia näkökulmia. (Lainvalmistelija B)

Työryhmä tuotti tammikuussa 2001 hallituksen esityksen muotoon laaditun mietinnön (OM 2001). Siihen saatiin 47 lausuntoa, joiden antajat edustivat viranomaisia tai järjestöjä. Kuultujen listalla oli muun muassa käräjäoikeuksien, syyttäjälaitoksen ja poliisiorganisaation edustajien lisäksi henkilöitä sosiaali- ja terveysministeriöstä, Stakesista, tasa-arvovaltuutetulta ja tasa-arvoasiain neuvottelukunnasta, Helsingin ja Turun kaupungista, lakimiesjärjestöistä, Suomen Mielenterveysseurasta, Ensi- ja turvakotien liitosta, Rikosuhripäivystyksestä, mies- ja naisasiajärjestöistä, Pelastajaa Lapset ry:stä, Yksinhuoltajien ja Yhteishuoltajien liitosta, Mannerheimin Lastensuojeluliitosta, Väestöliitosta ja Uhkasakkojen uhrin ry:stä. Lausunnoista kirjoitettu tiivistelmä valmistui 17.9.2001. Työryhmän toiminta loppui tähän, ja oikeusministeriössä virkamiestyönä laadittu seuraava mietintöluonnos valmistui keväällä 2003 (OM 2003). Siihen liittyen järjestettiin kuulemistilaisuus 18 taholle, minkä lisäksi osallistujilta pyydettiin kirjallinen lausunto. Lopullinen hallituksen esitys (144/2003) annettiin eduskunnalle 21.11.2003. Lakiesitykseen pyydetty perustuslakivaliokunnan lausunto (8/2004) on päivätty 1.4.2004. Lakivaliokunta antoi oman mietintönsä (2/2004) 14.5.2004. Laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta (711/2004, jatkossa LähKL) vahvistettiin 30.7.2004, ja se tuli voimaan 1.1.2005.

Lakia valmisteltiin näin ollen kolmen eri hallituksen aikana. Valmistelu käynnistyi Lipposen toisen hallituksen toimiessa (15.4.1999–17.4.2003),

prosessi eteni Jätteenmäen hallituksen aikana (17.4.2003–24.6.2003) ja se saatettiin loppuun Vanhasen ensimmäisen hallituksen aikana (24.6.2003–19.4.2007). Kaikkien mainittujen hallitusten ohjelmissa korostettiin, että on tärkeä kehittää toimia naisiin kohdistuvan väkivallan tai perheväkivallan ehkäisyksi (termit vaihtelevat). Oikeusministeri pysyi samana koko lainvalmistelun ajan.

Hallituksen esitys sai eri versioihinsa varauksellisia lausuntoja (niitä avataan myöhemmin) niiltäkin, jotka eivät vastustaneet lakiesitystä. Lausuntoja tulkitaan siten, että ”kolmea poikkeusta lukuunottamatta [47:stä] lausunnonantajat suhtautuivat myönteisesti siihen, että lähestymiskiellosta annettua lakia täydennettäisiin perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevilla säännöksillä” (HE 144/2003, 27). Erityisen voimakkaasti lakiuudistusta puolsivat naisasiajärjestöt. Kolme tahoa, jotka ensimmäisen lausuntotiivistelmän mukaan eivät kannattaneet lakiuudistusta, olivat Turun kärjäoikeus, Kärjäoikeustuomarit ry ja Suomen Lakimiesliitto. Tiivistelmästä ei ilmene selvästi kriittisten kantojen perusteet. Turun kärjäoikeus piti joka tapauksessa lähestymiskieltoa ongelmallisena perheen sisäisen väkivallan ehkäisykeinona. Kärjäoikeustuomarit ry ja Suomen Lakimiesliitto esitivät puolestaan harkittaviksi, voisiko ongelman ratkaista muita olemassa olevia oikeudellisia keinoja kehittämällä. Samaa kysyi myös Miessakit ry., joka ei varsinaisesti vastustanut lakiesitystä mutta suhtautui siihen muuten hyvin kriittisesti. Kyseisten lakimiestahojen muut kommentit keskittyivät kiellon määräämisen edellytyksiin, jotta ne olisivat mahdollisimman selkeät soveltamista ajatellen. Moni muukin taho otti niihin kantaa. Yleisesti katsottiin, että jotta kielto voidaan määrätä, väkivallan uhan tulisi olla vakava – tällaiseksi laki myös säädettiin.

Hallituksen esityksessä (144/2003) katsottiin, että lakiehdotus on sopusoinnussa perustuslain kanssa, joten se voidaan hyväksyä tavallisen lain säätämisyjärjestyksessä. Hallituksen esitys piti perustuslakivaliokunnan lausunnon hankkimista kuitenkin suotavana: ”Ehdotetulla lainsäädännöllä rajoitetaan perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön liikkumisvapautta ja yksityiselämän suojaa, ja kielto saattaa myös merkitä rajoituksia kieltoon määrätyn henkilön omaisuuden suojaan. Samanaikaisesti (...) pyritään varmistamaan kiellolla suojattavan henkilön henkilökohtainen koskemattomuus ja turvallisuus. Kysymys on tilanteesta, jossa yhden perusoikeuden turvaaminen edellyttää toisen perusoikeuden rajoittamista.” (HE 144/2003, 36.) Tämän jälkeen asianmukaiset perustuslain pykälät esitellään tarkasti, ja niiden jälkeen todetaan: ”Lisäksi perustuslain 19 §:n 4 momentissa julkisen vallan tehtäväksi asetetaan edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä. Säännös ei siten turvaa tätä oikeutta yksilöllisenä oikeutena” (s. 36).

Oikeutta asuntoon ei siis tulkittu perustuslain näkökulmasta niin merkittävänä seikkana kuin omaisuutta ja liikkumisvapautta koskevia rajoituksia. Vastaavasti perustuslakivaliokunnan mukaan ”perheen sisäiseen lähestymiskieltoon julkisen vallan toimesta määrätty voi kiellon seurauksena joutua ainakin tilapäisesti asunnottomuuden uhan alaiseksi. Tämä on jossain määrin pulmallista perustuslain 19 §:n 4 momentin kannalta, koska sen mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon.” Perustuslakivaliokunta antoi puoltavan lausunnon (8/2004) edellyttäen, että lakiin lisätään säädös viranomaisten ohjaustehtävästä liittyen kieltoon määrätyn mahdolliseen asumistarpeeseen. Kieltoon määrätyn tulee siis saada tarvittaessa tietoa siitä, mistä hän voi saada apua asunnon järjestymiseksi. Perustuslakivaliokunta korosti myös sitä, että ratkaisut tulee perustella ja niiden oikeasuhtaisuus varmistaa huolellisesti. Samoin se painotti kieltoon määrätyn mahdollisuutta tulla kuulluksi. Lisäksi kiellon voimassaoloaika tulisi miettiä tapauskohtaisesti.

Kuultuaan poikkeuksellisen paljon ulkopuolisia asiantuntijoita myös lakivaliokunta puolsi selvästi lain säätämistä ja totesi, että ”ehdotettu sääntely ohjaa ratkaisun tekijää oikealla tavalla kiinnittämään huomiota kulloinkin kyseessä olevan tilanteen kokonaisuuteen ja sitä kautta ratkaisun oikeasuhtaisuuteen” (LaVM 2/2004, 3). Perustuslakivaliokunnan monet kommentit toistuivat lakivaliokunnan mietinnössä, joka tarkasteli lakiesitystä kuitenkin laajemmin. Mietinnössä esitettiin joitain varauksia, joihin palataan analyysin myöhemmässä vaiheessa. Lisäksi Rikosuhritoimikunnan mietintö (KM 2001:5) valmistui siten, että siinä ehdittiin ottaa kantaa lainvalmistelutyöryhmän esityksen ensimmäiseen versioon (OM 2001). Rikosuhritoimikunta piti uudistusta tarpeellisenä eikä esittänyt kriittisiä huomioita (KM 2001:5, 21)²⁸.

Lainvalmistelun tarkempia perusteluja, tavoitteenasetteluja ja niiden argumentointia, tietopohjaa, osapuolten asemaa ja muita sisällöllisiä kysymyksiä, vaikutusten arviointia sekä keskeisiä kritiikin aiheita käsitellään seuraavissa alaluvuissa. Luvun lopussa esitetään yhteenveto.

²⁸ Lakia valmistelleen työryhmän jäsenet olivat myös Rikosuhritoimikunnan jäseniä.

2 Lähtökohtien ja tavoitteiden erittelyä

Tässä luvussa eritellään lakiuudistuksen lähtökohtien tavoitteita siten, kuin ne ilmenevät keskeisistä valmisteluasiakirjoista ja työryhmän toimintaan osallistuneiden haastatteluista. Aluksi lakiuudistus paikannetaan keskusteluun naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämisestä, jonka jälkeen esitellään lakiuudistuksen yleisiä tavoitteita.

2.1 Naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämistä

Lakiuudistusta taustoitti vahva yhteiskunnallinen tahto luoda uusia keinoja nimenomaan naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseksi. Lähestymiskieltolait ovat Euroopan tasolla pitkälti feministisen liikkeen taistelun ansiota (CAHRV 2006). Lakien säätämistä on motivoinut yleisesti ihmisoi-keusnäkökulma, ja on korostettu myös valtion roolia kotona tapahtuvaan, naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumisessa (mt.).

Suomessa perheen sisäisen lähestymiskiellon taustalla ollut tavallinen lähestymiskielto on nähty esimerkkinä erityiskohtelusta, jota on edellyttänyt käsitys sukupuolittuneen rikollisuuden poikkeavuudesta suhteessa ”todelliseen rikollisuuteen” (Niemi-Kiesiläinen 2005, 226). ”Vaikka laki sinänsä on sukupuolineutraali, sen taustalla oli tietoisuus ja huoli sukupuolittuneesta väkivallasta ja siitä, että siihen puuttumiseksi tarvitaan erityistoimenpiteitä” (mt., 235; ks myös Pehkonen 2003, 92–93). Naisliikkeen konkreettista yhteyttä tavalliseen lähestymiskieltoon ilmentää muun muassa teos Lähestymiskielto-opas (Ropponen 1999). Se tuotettiin Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin oikeudellisen jaoksen toimeksiannosta, pian lähestymiskiellosta säädetyn lain (898/1998) tultua voimaan. Oppaan tarkoituksena on selkiyttää kieltoon liittyviä viranomaiskäytäntöjä ja antaa suosituksia toiminnan parantamiseksi (mt, 1).

Huomion arvoista on myös se, että perheen sisäisen lähestymiskiellon lainvalmistelutyöryhmän ainoa sisällöllinen asiantuntijajäsen oli projektipäällikkö feminististä valtanäkökulmaa korostaneessa Naisiin kohdistuvan väkivallan ja prostituution ehkäisyhankeessa 1998–2002. Kuten luvussa II.4.1 on kuvattu, lainvalmistelun käynnistämisen aikaan kyseinen feministinen diskurssi oli saavuttamassa vahvan, hegemonisen aseman julkisessa keskustelussa ja asiantuntijoiden parissa (Pehkonen 2003, 108).

Tässä analyysissä kyse ei ole siitä, etteikö lakiuudistus ”saisi” olla sukupuolittunut, jos syyt ovat perusteltuja ja jos ne johtavat mielekkääseen lakiin. Tällöin sukupuolittuneisuuden pitäisi myös näkyä tekstistä avoimes-

ti. Lainvalmistelu perheen sisäisestä lähestymiskiellosta kuitenkin häilyy avoimen ja piilotetun sukupuolittuneen käsittelyn välillä. Perheen sisäistä lähestymiskielloa koskevilla säännöksillä täydennetty laki lähestymiskiellosta (898/1998) vaikuttaa täysin sukupuolineutraalilta. Myös hallituksen esitys (144/2003) on sitä pitkälti. Siinä puhutaan perheväkivallan uhreista ja tekijöistä sukupuoleen yleensä viittaamatta. Silti teksti ei ole sukupuolineutraali, kuten ei lainvalmistelu yleisestikään. Sukupuolittuneisuus näkyy paitsi lakiuudistuksen taustoituksessa ja tarpeen perusteluissa myös lain esitöissä.

Lainvalmisteluryhmän asetuskirjeen muistiossa ja hallituksen esityksessä (144/2003, 4) viitataan silloisten hallitusten ohjelmien esittämään tarpeeseen tehostaa keinoja puuttua perheväkivaltaan. Kuten luvussa I.4.1 on esitetty, hallintokieleen vakiintuneen käyttönsä takia termi ”perheväkivalta” ei itsessään enää kerro, millä tavalla naisiin kohdistuvaa väkivaltaa kulloinkin ensisijaisesti tulkitaan. Lakia valmistelleen työryhmän asetuskirjeen muistiossa ”perheväkivallan” ikään kuin itsestään selvänä lähtökohtana on nimenomaan naisiin kohdistunut väkivalta: ”Koska suuri osa erityisesti naisiin kohdistuvasta väkivallasta kuitenkin tapahtuu kotona, perheväkivallan torjunta edellyttäisi tehokkaampia oikeussuojakeinoja. Nykyisin käytännössä tapahtuu niin, että väkivaltaisesti vaimoaan kohtaan käyttäytyvä mies jää asumaan yhteiseen kotiin, kun taas vaimo ja lapset joutuvat hakemaan suojaa ensisijaisesti turvakodista”. Tätä seuraa naisuhritutkimuksen tulosten esittely (Heiskanen & Piispa 1998). Se alkaa maininnalla, että naisista 40 % oli joutunut 15 vuotta täytettyään miehen tekemän väkivallan tai sillä uhkaamisen kohteeksi, mutta toki muutkin keskeiset tulokset esitettiin. Muistiossa esitellään myös laveasti Itävallan mallia (ks. luku I.3.1), jonka valmistelun keskeinen taustavoima on ollut feministinen liike (Haller 2007, 1 ja Logar 2004, 2).

Myös hallituksen esitystä taustoitettiin naisuhritutkimuksen tiedoilla. Samassa yhteydessä todettiin, että ”vastaavia tutkimuksia ei ole tehty miehiin kohdistuvan väkivallan osalta” (HE 144/2003, 8), mutta sitä ei problematisoitu.²⁹ Lakiuudistusta perustellaan myös ”riippuvuudella kansainvälisistä sopimuksista ja velvoitteista” (s. 28). Se tarkoittaa erityisesti YK:n vuonna 1993 antamaa julistusta naisiin kohdistuvan väkivallan poistamiseksi sekä vuonna 1995 hyväksyttyä, samaan pyrkivää ns. Pekingin toimin-

²⁹ Lausunnon antajista Miessakit ry kiinnitti ainoana tahona huomiota siihen, että lain taustaksi esitetyt lähisuhdeväkivaltaa koskevat tutkimustulokset käsittelivät vain naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Järjestö toivoikin, että lain valmistelussa hyödynnettäisiin myös muunlaista tutkimusta, joskaan he eivät tarjonneet siihen omia ehdotuksia. Kyseistä kommenttia sovelletun tutkimustiedon luonteesta ei löytynyt oikeusministeriön laatimasta, muutoin huolellisesti laaditusta lausuntotiivistelmästä.

tasuunnitelmaa. ”Ehdotetut lähestymiskieltolainsäädännön muutokset voisivat osaltaan edesauttaa julistuksessa ja toimintasuunnitelmissa asetettujen päämäärien saavuttamista” (s. 28).

Lisäksi hallituksen esityksen (144/2003, 27) otsikon ”Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan” alla todetaan, että ”esityksellä voitaisiinkin osaltaan parantaa naisten ja vanhusten asemaa puuttumalla ennalta perheen sisällä uhkaaviin väkivallantekoihin sekä saattamalla pahoinpitelyt nykyistä useammin tuomioistuimen käsiteltäviksi.” Ilmaisu pohjustetaan toteamalla jälleen, että perheväkivallan uhreiksi joutuvat yleisimmin naiset. Toisin sanoen niissä yhteyksissä, kun perheväkivalta hallituksen esityksessä sukupuolitetaan, uhri on nainen ja tekijä mies. Vaikka suoraan ei sanota, uhri on tietenkin myös kiellon hakija, ja väkivallan tekijä on kieltoon määrätty. Sukupuolittunut vastakkainasettelu tulee selvimmin esille siinä, että kieltoon määrätty sivuutetaan täysin vaikutusten arviointikohdassa (tarkempi analyysi alaluvussa 7). Kyseisillä riveillä ei esiinny myöskään sanaa mies. Esimerkiksi suojatuissa vanhuksissa voi olla kuitenkin miehiä tilanteissa, joissa väkivallan tekijä on aikuinen lapsi. Lapsista todetaan ainoastaan, että ”perheväkivalta vaikuttaa myös väkivaltaa sivusta seuraaviin lapsiin” (s. 27). Ilmaisua ei siis sisällä mitään perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksista heihin.

Naisasiajärjestöt ovat ajaneet perheen sisäistä lähestymiskielltoa voimakkaasti, mikä näkyy esimerkiksi annetuissa lausunnoissa. Lisäksi kuten edellä on tullut esille, lakia valmistelleen työryhmän ainoa jäsen, joka ei kuulunut lakia toimeenpanevan instituution edustajiin, oli mukana naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyn asiantuntijuutensa takia. Oma merkityksensä lienee myös sillä, että hänen toimenkuvaansa kuului uusien keinojen kehittäminen naisiin kohdistuvan väkivallan vähenemiseksi ja että hän oli perehtynyt niin sanottuun Itävallan malliin³⁰.

Edellä esitettyjä seikkoja vasten voinee sanoa, että lain ja hallituksen esityksen yleiset, sinänsä sukupuolineutraalit tavoitteet palautuvat tietyn ajan hengen mukaiseen tapaan käsittää perhe- tai parisuhdeväkivalta. Toisin sanoen taustalla oli feministinen diskurssi naisiin kohdistuvasta väkivallasta (ks. luku I.4.1).

³⁰ Itävallan esimerkkiin viitataan myös Lehtosen ja Pertun (1999) teoksessa ”Naisiin kohdistuva väkivalta”. Siinä todetaan, kuinka vuonna 1997 voimaan tulleessa laissa kyse on paitsi väkivallan ehkäisystä ja vähentämisestä myös voimavaraistamisesta, jolla tarkoitetaan ”niiden sosiaalisten esteiden ja vaikeuksien poistamista, jotka estävät naisia irrottautumasta väkivallasta” (mt., 159).

2.2 Oikeudenmukaisuutta ja ennakollista puuttumista

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevalla lailla tavoiteltiin väkivallan vähentymistä ja tulevien väkivaltatapahtumien ennalta ehkäisyä. Keskeinen tavoite on, että ”uusilla säännöksillä mahdollistettaisiin ennakollinen puuttuminen tulevaisuudessa todennäköisesti tapahtuviin väkivallantekoihin” (HE 144/2003, 21). Kiellon tarvetta perustellaan muun muassa toteamalla, että ”useissa tapauksissa väkivallan loppuminen edellyttää henkilöiden erottamista toisistaan” (s. 18). Todetaan myös, että ”uhrilla ei välttämättä ole voimia irrottautua suhteesta, vaikka hän sitä haluaisikin” (s. 18). Niinpä ”viranomaisten väliintulo voikin olla ratkaiseva edistysaskel” (s. 20). Tarjolla olevat oikeudelliset keinot katsotaan liian hitaiksi ja hankaliksi (yhteiselämän lopettaminen) tai ne tarjoavat liian hetkellistä irtautumista asioiden järjestämistä ajatellen (poliisilaki). Lakimuutoksen päätavoite ja sen edistämiseksi valittu keskeinen keino kiteytetään ehdotuksessa näin:

Ehdotetun lainsäädännön nojalla väkivallan tekijää voitaisiin estää palaamasta uhrin luokse. Lakia muutettaisiin tavalla, joka mahdollistaa uhrin suojelemisen tulevilta väkivallan teoilta tehokkaasti ja nopeasti. Ehdotettujen muutosten johdosta perheväkivallan uhria voitaisiin suojella heti, kun hän on suojan tarpeessa, eikä hänen tarvitsisi ensin järjestää asumista erilleen väkivallantekijästä. (HE 144/2003, 15.)

Uudella lailla tavoiteltiin myös naisten, vanhusten ja lasten aseman parantumista ja tehokkaampaa rikosvastuun toteutumista (HE 144/2003, 16). Katsottiin, että uhri voi kiellon tuoman turvan vuoksi ilman väkivallan uhrin kertoa tapahtuneesta esitutkinnassa ja pääkäsittelyssä³¹, jos väkivaltarikos on jo tapahtunut kieltoa määrättäessä. Lisäksi rikosvastuun toteutumisesta edistäisi, jos lähestymiskielto ”herättää myös väkivallan tekijän ymmärtämään tekonsa paheksuttavuus” (s. 16). Oletusta rikosvastuun paremmasta toteutumisesta hämärtää kuitenkin muissa kohdin ilmaistu tietoisuus siitä, että kiellon hakeminen voi edellyttää hakeutumista turvakotiin (s. 16) ja että se voi provosoida kieltoon määrättyä (s. 24).

Yllä esitetyt muotoilut ovat sisäisesti ristiriitaisia, ja argumenteissa käytetään paljon ehdollisia ilmaisuja. Toisin sanoen oletetaan, että vakavaa perheväkivaltaa kokeva tarvitsee lähinnä muutaman kuukauden eron väkivallan tekijästä päästäkseen jaloilleen; että hän voi kiellon tuoman turvan ansiosta rauhassa järjestää ja miettiä elämäänsä. Silti katsotaan, että haku-prosessi voi kärjistää tilannetta. Ilmeisesti katsotaan lisäksi, että ne jotka

³¹ Rikosasian käsittely käräjäoikeudessa tapahtuu todennäköisesti tilanteessa, jossa kiellon voimassaolo on jo päättynyt, ellei henkilö ole hakenut uutta lähestymiskieltoa.

eivät ole kieltoon valmiita eivät sitä myöskään hae, mutta tätä kysymystä ei pohdita. Hakijasta muodostuukin ristiriitainen kuva, samoin esitettyjen tavoitteiden realistisuudesta.

Lainvalmistelun tarpeellisuutta perustellaan erityisesti käsityksellä oikeudenmukaisuudesta: on väärin, että vakavan väkivallan uhatessa uhri joutuu poistumaan omasta kodista tekijän sijaan. Epäsuhtaa korostaa se, että monilla paikkakunnilla välimatkat turvakotiin saattavat olla liian pitkät niiden hyödyntämistä varten eikä esimerkiksi pääkaupunkiseudulla ole aina varmuudella tilaa.

Samalla, kun oikeudenmukaisuusnäkökulma asettuu väkivallan uhrien puolelle, se puhuu heidän puolestaan. Uhrit ryhmitetään samaan asemaan riippumatta siitä, olisiko heillä itsellään muita keskeisiä, omia näkökulmia. Ryhmä, jonka oikeuksia lain halutaan ajavan, on harvoin kuitenkaan riittävän homogeeninen, jotta alkuperäinen tavoite voisi toteutua, ainakaan täydellisesti (Roach Anleu 2000).

- Ei kukaan varmaankaan luullut, ainakaan täällä oikeusministeriössä, että väkivalta loppuu tähän. Vaan että tämä on vaan yksi keino, jolla voidaan ehkä auttaa. Tietysti se voi kärjistääkin tilannetta. Totta kai se oli tiedossa, mutta ehkei se ole kuitenkaan syy sille, etteikö tällaisista lakia säädettäisi.
- Mutta ei se varmaan ollut tarkoitus, että se huonontaa naisten asemaa?
- No ei. Varmaan sitten ajateltiin niin, että kyllä se kuitenkin parantaa sitä. (Lainvalmistelija A)

Yksinkertaistava puhe jonkin tietyn ryhmän oikeuksista on kuitenkin tyyppillistä silloin, kun lailla halutaan toteuttaa sosiaalisia, ihmisten elinolosuhteita parantavia uudistuksia (Kostiner 2003). Laki on yksi väline, jota erilaisten vähemmistöjen tai syrjittyjen asioita ajavat sosiaaliset liikkeet käyttävät hyödykseen, jotta heidän edustamansa ihmisryhmän tilanne paranee. Muutostarpeen taustalla nähdään pitkään jatkunut yhteiskunnallinen epätaasa-arvo. Konfliktit ikään kuin käännetään puheeseen oikeuksista, jotta laki voi tarttua ongelmaan (Smart 1989, 11–20). Toki myös vähemmän sorretut ihmisryhmät käyttävät oikeutusargumentointia. Yhtä kaikki, oikeuksiin perustuva laki väistämättä yksinkertaistaa sosiaalisen todellisuuden monimutkaisuutta, koska laki ei pysty riittävästi huomioimaan tilannesidonnaisia konteksteja. Oikeuksiin vetoamisen tavallisena ongelmana ovatkin yksinkertaistavat lähtökohdat ja päätelmät sekä kykenemättömyys huomioida tosiasiallisia, heterogeenisiä tarpeita (Kostiner 2003).

Sitähän joskus ajatellaan, että lainsäädännöllä maailmasta poistuu kaikki paha. Tällä oli varmaan suuret odotukset, piti tällöinen saada. (Lainvalmistelija A)

Sama, yllä lainattu haastateltu katsoo myös, että medialla oli oma roolinsa lainvalmistelussa. Tavallisesta lähestymismiskiellosta oli kirjoitettu paljon, ja sitä oli myös alettu käyttää odotettua enemmän, mikä tulkittiin merkiksi lähestymiskiellon tarpeellisuudesta (ks. Pehkonen 2003, 93).

Ja ainahan näissä ajatellaan, että tällä on myös ennaltaehkäisevää vaikutusta. Ei ehkä näihin kaikkein moniongelmaisimpiin, mutta ehkä just keskiluokkaan. Tavallisesta lähestymismiskiellosta kirjoitettiin tuolloin paljon, ja se oli otsikoissa esillä. Se oli todella paljon mainostettu lainsäädäntö! Niin jotenkin se johti kuvittelemaan, että se ratkaisee kaikki ongelmat, ja ajateltiin lain täydennyksen toimivan hyvin. (Lainvalmistelija A)

Yleistä poliittista tahtoa kuvastaa puolestaan hallituksen esityksen toteutus, että lakimuutoksella halutaan ilmaista yhteiskunnan kielteistä suhtautumista perheväkivaltaan: se on vakava ongelma, johon on puututtava. Hallituksen esitys ilmaisee, kuinka yksityinen väkivalta on julkinen asia, jota vastaan pitää kehittää yhteiskunnallisia ratkaisuja. Toivottiin, että lakimuutos parantaisi naisten, lasten ja vanhusten asemaa – lakihan soveltuu myös tilanteisiin, joissa vanhempi tarvitsee suojaa täysi-ikäistä lastaan vastaan. Oli heidän kaikkien vuoro ja oikeus kokea tasa-arvoa. Maahanmuuttajat mainittiin kerran.

Viranomaisten puuttuminen perheväkivaltaan parantaisi myös erityisesti sellaisten perheväkivallan uhreiksi joutuneiden maahanmuuttajien asemaa, jotka eivät ole tietoisia suomalaisen yhteiskunnan kielteisestä suhtautumisesta perheväkivaltaan. (HE 144/2003, 15–16)

Yllä kuvattuja muutamia tarkennuksia lukuun ottamatta perheen sisäisen lakiuudistuksen tavoitteet jäivät yleisen tason ilmaisuiksi ”ehkäistään perheväkivaltaa” tai ”lisätään naisten ja vanhusten turvallisuutta”. Tavoitteiden toteutumisen varsinaista vaikutusmekanismia ei avata, ja se mitä esitetään sisältää ristiriitaisuutta. Lakiesityksen yleisistä tavoitteista välittyikin väistämättä lähinnä toiveen kaltainen ajatus siitä, että kiellon määrääminen olisi itsessään riittävä keino perheväkivallan katkaisemiseksi eri ryhmien osalta (suomalaiset naiset, maahanmuuttajat, vanhukset ja lapset).

3 Lainvalmistelun tietopohjan ongelmia

Kuten edellä on todettu, perheen sisäistä lähestymiskieltoa lähdettiin laatimaan tavallista lähestymiskieltoa koskevan lain täydennykseksi. Se johti osaltaan siihen, että työryhmä ei ollut sisällöllisesti laaja-alainen. Taustalla vaikutti myös onnistuneeksi ymmärretty Itävallan malli olkoonkin, että varsinainen näyttö sen toimivuudesta puuttui (myöhempien arviointien mukaan – ks. luku I.5.1 – häätömääräys on toiminut joillekin, toisille taas ei). Lain kehittäjä julkaisi vuonna 2003 itse epäilyjä lain soveltuvuudesta tilanteissa, joissa mies on uhkaillut tappamisella, syylistynyt jo aikaisemmin törkeään väkivaltaan tai jos hän omistaa aseita (Logar 2003, 62).

Asetuskirjeen liitemuistion mukaan (OM 2000) Itävallassa valtaosa suojatuista ei hakenut poliisiin määräämälle lyhytaikaiselle kiellolle jatkoa tuomioistuimelta lain ensimmäisenä voimassaolovuotena, mutta Suomen lainvalmistelussa ei enää palattu vastaaviin havaintoihin. Kysymys on kuitenkin tärkeä, sillä tulosta voi tulkita vastakkaisin tavoin. Poliisin määräämä kiello on saattanut itsessään riittää tilanteen rauhoittamiseksi, mutta vetäytyminen jatkokiellon hausta on myös voinut johtua esimerkiksi pelosta, voimattomuudesta taikka sosiaalista tai taloudellisista syistä – poliisinhan kuuluu määrätä Itävallassa kiello uhrin toiveista riippumatta. Vaikka Suomessa kielloa ei määrätä ilman uhrin tahtoa, kysymyksen pohtiminen olisi saattanut nostaa esille kiellon määräämiseen liittyviä riskejä.

Hallituksen esityksestä (144/2003) syntyy mielikuva, että rikkomisia ei pidetä suurena riskinä. Taustaksi raportoidaan tavallisen lähestymiskiellon rikkomisia, mutta tiedoista ei selviä rikkojien määrät vaan yksittäisten rikosilmoitusten ja tuomioiden lukuisuus. Samassa yhteydessä todetaan, että usein samaa kielloa rikotaan monta kertaa ja että teot eivät aina ole vakavia. Se tietenkin lieventää rikkomisista syntyvää kuvaa. Lisäksi lainvalmistelussa todetaan asetuskirjeen muistiosta hallituksen esitykseen asti, että Itävallassa vain kymmenen prosenttia häätömääräyksen saaneista yrittää rikkoa sitä. Muotoilu on hiukan harhaanjohtava, sillä prosenttiluku kertoo syytteistä, ei rikkomisen yrityksistä. Tulosta tulkitaan toteamalla, että kielloa noudatetaan hyvin³², mutta tekstissä ei todeta, että Suomen ja Itävallan lainsäädäntö ja sanktiojärjestelmä poikkeavat huomattavasti toisistaan, muun muassa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon liittyen. Työryhmässä on silti luonnollisesti tiedetty, että eri mailla on erilaiset oikeusjärjestelmät.

³² Vuonna 2003 luku oli noussut 15 prosenttiin, mutta kyseinen tieto oli saatavilla vasta hallituksen esityksen valmistumisen jälkeen (esim. Logar 2004, 6).

En nyt edes muista millainen se Itävallan malli oli, mutta ainahan, kun me tällaisista lainvalmistelua tehdään, ei niitä suoraan kopioida mistään vaan katsotaan, mikä sopii tänne meidän järjestelmään. Mutta jos sellaisia systeemeitä on, se tietysti tukee sitä ideaa, jos sitä on muuallakin toteutettu, niin ehkä se on meilläkin mahdollista. (Lainvalmistelija A)

Hallituksen esityksessä (144/2003, 23) todetaan kyllä, että poliisin tehtävä on valvoa kiellon noudattamista, mutta valvonnan mahdollisuuksiin tai edellytyksiin käytännössä ei oteta kantaa. Tavallisten lähestymiskieltojen osalta on kuitenkin ollut tiedossa, että kieltä valvoo käytännössä se henkilö, jonka suojaksi kiello on määrätty (Tikka 2001). Se tapahtuu ilmoittamalla poliisille kiellon rikkomisesta. Alla esitetyn lainauksen mukaan poliisin tulee merkitä myös väliaikaiset kiellot poliisiasiain tietojärjestelmään, mikä on muutos aiempaan käytäntöön. Siten kielloja on mahdollista valvoa. Asia nähdään tärkeänä, koska väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa pidetään turvallisuusriskinä kieltä hakeneelle. Ilmaisuun sisältyy oletus, että pelkkä rekisterimerkintä takaa valvonnan toteutumisen.

... tilanne saattaa olla herkimmillään heti väliaikaisen lähestymiskiellon määräämisen jälkeen. Asuntoon palaamiskiellon rikkominen on itsessään rikos, mutta se on myös omiaan lisäämään tuntuvasti kiellolla suojattavan henkilön riskiä joutua esimerkiksi pahoinpitelyn uhriksi. Näistä syistä kiello tallettaa väliaikainen lähestymiskielto rekisteriin kumotaan. (HE 144/2003, 21)

Lainvalmisteluaineistossa ei hyödynnetty näkyvästi arviointitietoa Suomen tavallisista lähestymiskielloista, joiden täydennykseksi perheen sisäistä lähestymiskieltoa oltiin laatimassa. Vaikka tätä tietoa on ollut vähän tarjolla, aiheesta on tehty muutamia opinnäytetöitä. Petri Lamppu (2000) tuo esille muun muassa tarpeen poliisin kirjaamis- ja toimeenpanokäytäntöjen yhtenäistämiseen³³. Arvo Mäntykenttä (2000) korostaa rikkomisten runsautta (kuten Lamppu) ja että parempi toimivuus edellyttäisi viranomaisstahojen tehokkaampaa reagointia rikkomistilanteissa ja osapuolille tarjottuja tukitoimia. Heli Huuhka (2000) pohtii muun muassa sitä, millä edellytyksin lähestymiskieltoja voi pitää symbolisena pyrkimyksenä vaikuttaa pelkästään mielipiteisiin ja asenteisiin sen sijaan, että se toimisi oikeushyvien suojana (ks. Hassemer 1989). Jouko Nummela (2003) tuo puolestaan esille, kuinka suojatun saama apu on pitkälti kiinni omasta aktiivisuudesta ja kuinka viranomaistoiminnassa tulisi kiinnittää huomiota psyykkisen trau-

³³ Tämä lienee osin vaikuttanutkin sekä lainsäädännön uudistukseen että poliisiorganisaation ohjeistuksiin, ks. kuitenkin myös alaviite 19.

man tunnistamiseen ja traumatisoituneen asiakkaan ammattitaitoiseen kohtaamiseen.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon hakijan mahdolliseen traumatisoitumiseen viitattiin hallituksen esityksessä (144/2003) muutaman kerran. Traumatisoitumista käytetään perusteluna viranomaisen puuttumiselle (viitannee kiellon määräämiseen). Todetaan, että traumatisoituneisuus ”voi olla vakava uhka uhrin itsetunnolle ja ihmisarvolle” (s. 15), mikä heikentää mahdollisuuksia löytää ratkaisu omin avuin. Lisäksi todetaan, että vaikka lähestymiskielto määrättäisiinkin, ”uhri voi joutua hakeutumaan turvakoitiin myös saadakseen nopeasti tukea trauman hoitoon ja apua oman tilanteensa selvittämiseen” (s. 16).

Voisi kuitenkin ajatella, että traumatisoituminen vaikuttaa osaltaan perheen sisäisen lähestymiskiellon hakijan kykyyn pysyä päätöksessään ja viedä oikeudellinen prosessi onnistuneesti loppuun varsinkin tilanteissa, joissa taustalla on poliisin myöntämä väliaikainen kielto. Tätä riskiä ei käsitelty, vaikka kyse on paitsi uhrin turvallisuudesta myös rikosvastuun edistämisestä, joka on yksi lainvalmistelun tavoite. Havainto on yllättävä, koska teema on tärkeä feministisesti orientoituneessa väkivaltatyössä, samoin kuin uhrin turvallisuuden varmistaminen, jota pidetään ensisijaisena lähtökohtana (esim. Lehtonen & Perttu 1999, 59–92 ja esim. Rautava 2001, 6).³⁴

Rikosuhritoimikunnan mietinnössä (KM 2001:5, 17–19) oli kuitenkin tuotu esille mainituissa tutkielmissa esiintulleita, tavalliseen lähestymiskieltoon liittyviä epäkohtia: 1) moni hakemus raukeaa tai peruuntuu suojattavan aloitteesta, 2) rikkominen on yleistä, 3) osapuolten lisäksi myös eräiden viranomaisten pitäisi voida hakea kiellon kumoamista (tapauksissa, joissa suojattu myötävaikuttaa kiellon rikkomiseen), 4) tiedoksiantaminen kiellon määräämisestä pitäisi antaa kieltoon määrätylle määräämisen yhteydessä (rikkomisesta ei voi rangaista, ellei kieltoa ole saanut tiedoksi), ja 5) lasten tapaamisjärjestelyjen epäselvyydet aiheuttavat ongelmia. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevaa lakiuudistusta valmistelleen työryhmän jäsenet olivat jäseniä myös kyseisessä toimikunnassa. Mainitut seikat olivat siksi mitä ilmeisimmin tiedossa, vaikka niiden merkitystä ei pohdittu itse hallituksen esityksessä (144/2003).

Väkivallan tekijän alkoholi- ja mielenterveysongelmien tai yleisen rikoskäyttäytymisen mahdollista merkitystä kieltoon määrätyn tai kiellolla suojatun näkökulmasta (ks. luvut I 3.3 ja I 4) ei myöskään käsitelty valmisteluteksteissä, mutta tämäkin asia oli esillä Rikosuhritoimikunnan mietinnössä (KM 2001:5). Siinä kieltoon määrätyn elämänhallinnallisia ongelmia

³⁴ Turvallisuuden varmistaminen olisi edellyttänyt kuitenkin siihen varattuja resursseja (ks. alaluku 5).

pohdittiin tavallisen lähestymiskiellon toimivuuden näkökulmasta. Oheinen päätelmä oli siis tiedossa lakiuudistuksen valmistelussa.

Lain tavoitteet voivat käytännössä olla vaikeasti saavutettavissa siksi, että lähestymiskieltoon määrättävällä saattaa olla niin vaikea päihdeongelma tai rikollinen elämäntapa, että hän ei piittaa kiellosta tai ei miellä sen sisältöä oikein (...) Lähestymiskiellon tavoitteiden toteutumiseksi on siten valvonnan lisäksi edelleen tarvetta sosiaalityön keinoin auttaa sekä kieltoon määrättyä että sillä suojattavia henkilöitä (KM 2001:5, 19).

Erään lainvalmistelijan mukaan alkoholista ja mielenterveysongelmista keskusteltiin kyllä työryhmässä. Hänen mukaansa niitä pidettiin itsestään selvinä ilmiönä kuuluvina seikkoina, joskaan niillä ei nähty oleellista merkitystä itse lainsäädännön kannalta.

Miehet, joilla on alkoholiongelma, niin kyllä se tiedettiin, että se on se kohdentuminen. En nyt osaa sanoa kuinka paljon asiasta keskusteltiin, mutta alkoholia ja mielenterveysongelmia pidettiin niin itsesäänselvyyksinä. Siis tämä asuminen, se on toisenlainen, kun tämä kiello aiheuttaa sen ns. asumisongelman. Mutta nämä toiset ovat tavallaan koko lähestymiskiellolainsäädännön pohjalla, kun ne aiheuttavat ihmisillä sitä käyttäytymistä. Eihän tällä lähestymiskiellotoimenpiteellä pystytä alkoholipolitiikkaan eikä mielenterveyden hoitoon vaikuttamaan. Sanoisin että niiden käsittelemisellä ei olisi tavallaan saatu mitään lisäkeinoja; ne ovat korkeintaan asioita, jotka voivat vaikuttaa kohtuuttomuusharkintaan. Mutta se on sitten käräjäoikeuskäsittelyn sisällöllistä asiaa. Sitäkään ei mun mielestä saataisi paremmaksi lainsäädännön yksityiskohtaistamisella. (Lainvalmistelija B)

Alkoholi- ja mielenterveysongelmat vaikuttanevat kuitenkin siihen, millaisia seurauksia asumisjärjestelyillä on. Jos kieltoon määrätty kärsii valmiiksi vakavasta alkoholi- tai mielenterveysongelmasta, äkillinen kodista poistaminen ilman tukitoimia lienee hänelle lähtökohtaisesti kohtalokkaampaa kuin miehelle, jonka elämänhallinta on parempi. Alkoholi- ja mielenterveysongelmilla lienee myös merkitystä kiellon rikkomisen näkökulmasta. Vaikka juuri kyseisistä ongelmista ei kannettu huolta, kieltoon määrätyn mahdollinen provosoituminen kuitenkin tiedostettiin. Hallituksen esityksessä todetaan, kuinka kieltoon määrätyn puutteellinen asumisratkaisu saattaa suututtaa kieltoon määrätyn, mikä on uhka suojatun turvallisuudelle ja riski kiellon toimivuuden näkökulmasta.

Ilman [miehelle suunnattuja] tukitoimenpiteitä lähestymiskielto voi jopa toimia tarkoituksensa vastaisesti ja provosoida kieltoon määrät-

tyä käyttäytymään väkivaltaisesti kiellolla suojattua kohtaan. Tilanne voi kärjistyä esimerkiksi silloin, jos henkilö ei itse pysty järjestämään itselleen majoitusta ja kunnalla on tarjota ainoastaan heikkomatoinen majoituspaikka. (HE 144/2003, 24)

Hallituksen esityksessä mainitaan muutaman kerran, että perheen sisäinen lähestymiskiello soveltuu myös tilanteisiin, joissa vanhus tarvitsee suojaa aikuista lasta kohtaan. Missään ei kuitenkaan pohdittu näihin tilanteisiin liittyvää erityisyyttä: vanhusten mahdollista haurautta ja terveysongelmia, vanhempi/lapsi -suhteen erityisluonnetta verrattuna parisuhteeseen tai sitä, millaisia väkivaltatilanteiden luonne ja taustat mahdollisesti ovat. Myöskään maahanmuuttajien erityistilanteita tai tarpeita ei käsitelty, vaikka myös heidän tiedostettiin kuuluvan mahdolliseen kohderyhmään. Pienten lasten asemaa parisuhteissa käsiteltiin kuitenkin paljon, joten sitä esitellään omassa alaluvussa myöhemmin.

4 Keskeisten sisältökysymysten arviointia

Sisällöllisiä kysymyksiä tulee esille koko lainvalmistelun analyysissa, mutta tässä luvussa keskitytään muutamiin erityisiin teemoihin, joilla on merkitystä lain toimivuuden ja osapuolten aseman kannalta. Ensin käsitellään kokonaisharkinnan merkitystä, ja sen jälkeen lasten asemaa, kielloon määrätyn tavaroiden noutoa sekä muita tärkeitä osakysymyksiä. Jakson lopuksi pohditaan perheen sisäisen lähestymiskiellon oikeudellista luonnetta. Se taustoittaa myöhempää analyysiä, jossa arvioidaan kiellon osapuolten oikeusturvan toteutumista.

4.1 Kokonaisharkinnan ongelmallisuus

Mahdollisten haitallisten vaikutusten lieventämiseksi lainvalmistelussa haluttiin painottaa sitä, että tuomarilla on aktiivinen selvittämisvelvollisuus ja kokonaisharkinta. Kokonaisharkinta on perheen sisäiseen lähestymiskielloon määräämisen edellytys. Lain (LähKI) toisessa pykälässä asia ilmaistaan seuraavasti: ”... eikä [perheen sisäisen lähestymis]kiellon määrääminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat”. Kolmannessa pykälässä todetaan lisäksi, että lähestymiskiellon edellytyksiä arvioitaessa ”on otettava huomioon asiaan osallisten olosuhteet, jo tapahtuneen rikoksen tai häirinnän laatu ja toistuvuus sekä todennäköisyys,

että henkilö jota vastaan kieltoa pyydetään, jatkaisi häirintää tai tekisi itsensä uhatuksi tuntevaan henkilöön kohdistuvan rikoksen”. Kyseinen pykälä liittyy sekä tavalliseen että perheen sisäiseen lähestymiskieltoon, minkä takia siinä puhutaan myös häirinnästä.

Hallituksen esityksessä (144/2003, 30) pyritään selventämään kokonaisharkinnan perusteita. Ensinnäkin puolesta ja vastaan puhuvia seikkoja pitäisi punnita vastakkain. Toiseksi mitä todennäköisemmin rikos tapahtuisi, sitä harvemmin kielto olisi kohtuuton. Uhkaavan rikoksen vähäisyys puoltaa harkintaa vastaavasti kieltoon määrättävän eduksi. Kolmanneksi pitäisi ottaa huomioon lasten etu, vaikka rikos ei kohdistuisi suoraan heihin. Lasten edun arviointi lieenee kuitenkin käytännössä vaikeaa nopeaksi tarkoitettussa prosessissa ja yhdessä käräjäoikeuden istunnossa ilman lapsiasioiden ammattilaisten apua. Lisäksi, kuten myöhemmässä alaluvussa esitetään, lapsen etua on hallituksen esityksessä käsitelty ristiriitaisesti.

Neljänneksi olisi mahdollista ottaa huomioon ”yhdessä asumisen laatu ja kesto, asunnon omistussuhde sekä kieltoon vaaditun henkilön mahdollisuus järjestää asumisensa kiellon aikana” (HE 144/2003, 30). Asumismuodosta annetaan yksi selvä esimerkki. Kyseessä on tilanne, jossa hakija on vasta muuttanut kieltoon määrättävän omistamaan tai vuokraamaan asuntoon, mutta tällaiset seikat eivät saisi hallituksen esityksen mukaan olla kuitenkaan ratkaisevassa asemassa. Kieltoon määrätyn mahdollisuus järjestää asumisensa kiellon aikana on puolestaan ristiriidassa toisaalla esitetyn maininnan kanssa, jonka mukaan ”esityksessä ei ehdoteta, että kiellon määrääminen edellyttäisi sitä, että kieltoon määrätyllä henkilöllä olisi valmiina asuinpaikka kiellon voimassaoloajaksi. Tällainen edellytys hidastaisi lähestymiskiellon määräämistä, eikä kieltoa saataisi aina määrättyä niin nopeasti, kuin kiellolla suojattavan henkilön turvallisuuden takaaminen edellyttäisi” (HE 144/2003, 24).

Rautio (2004, 861) tulkitsee kohtuuttomuuden harkintaperusteita asumisen osalta seuraavasti: ”Yleisenä sääntönä voisi sanoa, että mitä helpommin toinen osapuoli pystyy järjestämään itselleen kohtuulliset asumisolot, sitä helpommin kielto on kohtuuton/kohtuullinen.” Esimerkiksi kesämökki voi soveltua tilapäisasunnoksi ehkä kesällä, mutta ei välttämättä talvella. Mutta jos tuomari antaa kieltoon määrätylle Helsingin kaupungin sosiaaliviraston asunnottomien sosiaalipalvelujen yhteystiedot, josta tarjotaan ainoana vaihtoehtona paikkaa Sahaajakadun asuntolasta, voiko sanoa että on varmistettu kohtuulliset asumisolot? Alla on kansanedustaja Outi Alangon kuvaus kyseisestä paikasta (kysymys 56/2005 kaupunginhallitukselle).

Tällä hetkellä Herttoniemen Sahaajankatu on ainoa ns. ensisuoja, jonne voi tulla ilman maksusitoumusta ja humalassa. Lisääntyneen paineen takia Sahaajankadulla kaikki sisään pyrkijät eivät sinne mahdu eikä heille ole osoittaa muutakaan paikkaa. Tämä on johtanut siihen että palvelun tarpeessa olevat yöpyvät ulkona, usein asuntolan pihapiirissä. Ilmojen kylmetessä tilanne tietenkin kärjistyy vielä entisestäänkin. Sahaajankadun asuntolan kuntokin on hälyttävä. Palotarkastajat ovat jo rajoittaneet tilan käyttöä. Kosteus- ja homehaittojen takia myös henkilökunnan sairastelu on runsasta.

Loppuvaikutelma on se, että vastuu osapuolten hyvinvoinnista siirtyy tuomareille ja heidän arviointikykyynsä.

Pitäisi todellakin vähän ajatella, mitkä ne olosuhteet on ja tosiaan että tuleeko talvi kohta eteen ja sillä tavalla. Että mietittäisiin sitä, onko se kuukausi, kaksi vai kolme. (Lainvalmistelija A)

Tuomarilla tulee kuitenkin olla riittävät tiedot kieltoon määrättävän konkreettisesta tilanteesta, jotta hän pystyy ylipäänsä selvittämään tarpeen ohjata henkilön hakemaan apua asumisen järjestymiseksi. Tarvetiedon saa parhaiten suoraan kieltoon määrättävältä, mutta jos vastaaja ei saavu istuntoon, hänen on vaikea vaikuttaa kiellon sisältöön tai esittää tietoa asumistarpeistaan. Voidaan myös kysyä, kuinka hyvin toimeenpaneva viranomaisen ylipäänsä (poliisi tai tuomari) kykenee arvioimaan kieltoon määrätyn kiellon aikaiset asumisolot tai niiden seurannaisvaikutukset (joihin liittyy myös kieltoon määrätyn terveydentila), kun hän ei ole terveys-, sosiaali- tai asumisalan ammattilainen.

Käytännössä laki onkin muotoiltu siten, että viime kädessä vastuu kieltoon määrättävän hyvinvoinnista jää henkilölle itselleen. Kieltoon määrättävältä edellytetään kriisinomaisessa häätötilanteessa oma-aloitteellisuutta ja paitsi omien tarpeidensa hyvää ymmärtämistä myös kykyä tuoda ne esille. Se näkyy myös lakivaliokunnan lausunnossa (2/2004, 3), jossa ehdotetaan kaksi lisäystä kohtuusarviointiin: 1) kieltoon määrättäväksi aiotun osallistuminen väkivallan katkaisuojelmaan tai 2) sellaiseen sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämään apuun, joka osoittaa aitoa pyrkimystä väkivallasta irtautumiseen. Vaikka kieltoon määrättävä ilmaisisi halukkuutensa johonkin hoitomuotoon käräjäoikeuden istunnossa, tuomarin lienee kieltoa määrätessään kuitenkin vaikea taata aikeen toteutuminen. Hoitoon voi myös olla vaikea päästä nopealla aikataululla.

Kokonais- tai kohtuusharkinta tuli esille mietinnön ensimmäiseen versioon annetuissa lausunnoissa. Unioni Naisasialiitto halusi sitä tarkennettavan, koska se pelkäsi harkintaa käytettävän väkivallantekijän hyväksi. Naisjärjestöjen Keskusliitto ry:n oli huolissaan siitä, että asumisen järjes-

tämisvelvoite johtaisi kiellon käyttämiseen keinona saada yhteiskunnan järjestämä ja kustantama asunto. Lyömätön Linja Espoossa taas pelkäsi kohutuusharkinnan johtavan lain epämääräisyyteen. Miessakit ry ei ottanut suoraan kantaa kokonaisharkintaan. Ainoana tahona se kiinnitti kuitenkin huomiota siihen, kuinka lailla on käytännössä suuret vaikutukset kieltoon määrättyihin (kuten suuri asunnottomuusriski erityisesti Helsingissä, taloudelliset raskaudet ja uhka että suhde lapsiin katkeaa). Koska järjestö oli myös huolissaan kieltoon määrättyjen oikeusturvasta koskien tulevaisuuteen kohdistuvan uhan määrittämistä, ”pienikin mahdollisuus mielivaltaiseen lain soveltamiseen yksittäistapauksissa olisi pystyttävä torjumaan jo lain valmistelussa”.

4.2 Lasten aseman epäselvyys

Lasten asema oli vahvasti esillä lainvalmistelun eri työvaiheissa kattaen myös eduskuntakeskustelun. Hallituksen esityksestä (144/2003) ei käy kuitenkaan selvästi ilmi, millä tavoin lasten aseman parantamisen ajateltiin tapahtuvan, vaikka se nähtiin toivottuna tuloksena. Todetaan, että kiellon määrittämistä pitäisi punnita myös mahdollisten lasten kannalta, heidän etunsa näkökulmasta, mutta samalla tiedostetaan, että sen hahmottaminen on vaikeaa.

Lapsen asemalla tarkoitetaan olettavasti ainakin sitä, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voidaan tarvittaessa suojata myös lapsia, samoin kuin sitä, että lapsen yhteyttä isään ei ole mielekästä katkaista tapauksissa, joissa sen ei katsota vaarantavan lapsen turvallisuutta. Lakiin ei kuitenkaan sisällytetty toimeenpanevia viranomaisia koskevia, lapsiin liittyviä velvoitteita eikä hallituksen esitykseen (144/2003) selkeitä ohjeita. Seuraava hallituksen esityksen kirjaus jättää paljon avoimeksi.

Jos rikoksen uhka kohdistuu lapseen, lähestymiskiellolla voidaan suojata myös häntä. Tällöin lähestymiskielto menee tapaamisoikeuden edelle, eikä kieltoon määrättyllä ole kiellon voimassaoloaikana oikeutta tavata lasta. Jos estettä lapsen ja vanhemman tapaamiselle ei ole, tulee ensisijaisesti pyrkiä sopimaan siitä, miten lapset ja lähestymiskieltoon määrätty henkilö tapaavat toisiaan kiellon voimassaoloaikana. Koska perhe on vakavassa kriisitilanteessa, on lapsen edun mukaista, että sopiminen tapahtuu viranomaisen välityksellä. (HE 144/2003, 21)

Yllä sanotaan, että on lapsen edun mukaista, että lapsen ja kieltoon määrätyn vanhemman tapaamisesta sovitaan viranomaisen välityksellä. Toisaalla hallituksen esityksessä todetaan kuitenkin, että ”vanhempien tulisi ensisijaisesti

pyrkii sopimaan lasten asumisesta ja tapaamisesta kiellon voimassaoloaikana” (HE 144/2003, 31). Lapsen tapaamisista sopiminen vanhempien kesken on näin ollen asiallinen peruste vanhempien keskinäiselle yhteydenotolle. Puhelujen sisällön tai lasten luovutustilanteiden valvominen on tällöin tosin vaikeaa, eli tilanne mahdollistaa helposti väärin motiiveihin perustuvan yhteydenpidon äitiin (joka on todennäköisesti suojattu) lapsen kautta. Tällöin kiellolla suojattu äiti ei saa hakemaansa rauhaa kieltoon määrätystä. Sillä voi puolestaan olla välillistä vaikutusta lapseen.

Lapsen edun arviointia perheen sisäisen lähestymiskiellon toimeenpanon yhteydessä hankaloittaa prosessin nopeus yhdistettynä siihen, että toimeenpanevat viranomaiset eivät ole lapsiasioiden asiantuntijoita.

Käräjäoikeuden on ratkaistava perheen sisäistä lähestymiskielloa koskeva asia niin kiireellisenä, ettei lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen antamiselle samassa yhteydessä yleensä ole edellytyksiä. Sosiaaliviranomaiset eivät ehdi prosessin aikana selvittää perheen tilannetta eivätkä antaa lausuntoaan asiassa. (HE 144/2003, 22)

Kansanedustaja pyysi keväällä 2001 kommenttia ristiriitaan, joka syntyy, jos (tavalliseen) lähestymiskieltoon määrättävät vanhemmat ovat lasten yhteishuoltajia (kirjallinen kysymys 1377/2001 vp). Oikeusministeri Koskinen painotti vastauksessaan tarvetta turvallisiin tapaamispaikkoihin, joskin hän samalla totesi että niitä ei ole riittävästi:

Jo nyt on selvästi havaittavissa, että turvallisia, valvottuja tapaamistiloja ei ole. Esimerkiksi Ensi- ja turvakotien liitto on pohtinut, voitaisiinko sen toimintaa laajentaa tähän suuntaan. Siinä tarvitaan ihan valtakunnallisesti uuden tyyppisiä ratkaisuja. Uusi lainsäädäntö vain kärjistää tätä tarvetta, että turvallisia tapaamispaikkoja ja -olosuhteita on järjestettävä. (Oikeusministeri Koskinen)

Myös lopullisessa, perheen sisäistä lähestymiskielloa koskevassa hallituksen esityksessä korostuu valvottujen tapaamispaikkojen merkitys, jotta kieltoon määrätty ja lapsi voisivat tavata kiellon aikana riskittömästi. ”Lapsen turvallisuuden varmistaminen tapaamisten aikana saattaisi joissain tilanteissa edellyttää tapaamisten järjestämistä valvottuina” (s. 22). Samalla silti tiedostettiin, että suositusten mukainen toteutus ei onnistu: valvottujen tapaamisten järjestämisestä ei ole lainsäädäntöä eikä kunnilla ole velvollisuutta järjestää niitä.

Hallituksen esityksessä muistutetaan lastensuojeluviranomaisten vastuusta tilanteessa, jossa he ovat saaneet poliisilta lastensuojeluilmoituksen. Eli jos henkilö hakee poliisilta väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskielloa.

toa ja hänellä on lapsia, tilanteessa tehdään todennäköisesti lastensuojeluilmoitus. Tällöin katsotaan, että ”lastenvalvojalla tulee olla välitön valmius ottaa käsittelyyn lasten tapaamisasia silloin, kun perheenjäsenelle on määrätty lähestymiskielto” (HE 144/2003, 22). Toimiiko edellä mainittu ihannekäytäntö kokonaisuudessaan on asia erikseen, mutta tuo mahdollisuus puuttuu, kun kieltoa haetaan käräjäoikeudelta ilman että taustalla on poliisikontaktia. Kummallakin vanhemmalla on kuitenkin oikeus hakea tuomioistuimelta erikseen määräystä lasten tapaamisiin liittyvistä järjestelyistä. Jos sen hakee väliaikaisena, käsittely on normaalia nopeampi.

Hallituksen esityksessä (144/2003, 22) korostetaan vielä, kuinka ”perheen sisäisellä lähestymiskiellolla pyritään yleensä vaikuttamaan akuuttiin vanhempien väliseen tilanteeseen. Kiellon tarkoituksena on turvata perheväkivallan uhan alla olevan henkilön, tässä tapauksessa lapsen vanhemman, turvallisuus. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat luonteeltaan erilaisia”. Ne tulkitaan edellisellä kommentilla asioiksi, joihin käräjäoikeus ei juuri voi ottaa kantaa kieltoa määritessään: ”Lasten huoltoon ja tapaamisoikeuteen sovelletaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain (361/1983) säännöksiä” (s. 21). Mainittuja ilmaisuja voi tulkita siten, että lapsen vanhemman turvallisuuden turvaaminen on myös lapsen etu. Toisaalta näkemyksiä voi myös tulkita siten, että lapseen liittyvät kysymykset esitetään irrallisina ja vaikeina ratkaista. Esityksissä väistetään esimerkiksi kysymys siitä, kuinka kieltoa edeltäneet tapahtumat ja kiellon synnyttämät, äkilliset olosuhdemuutokset perhedynamiikassa vaikuttavat lapsen henkiseen hyvinvointiin. Lain tavoitteiden taustoituksessa kuitenkin todetaan, kuinka perheväkivalta vaikuttaa aina lapseen, vaikka se ei kohdistuisi heihin fyysisesti. ”Se aiheuttaa lapsessa turvattomuuden tunteen, surua, pelkoa, ahdistusta ja syyllisyyttä sekä se vaikuttaa lapsen kasvuun, kehitykseen ja yleiseen hyvinvointiin” (HE 144/2003, 16). Tällaisiin seikkoihin hallituksen esityksessä ei enää myöhemmin palata ellei ajatella, että epämääräinen ”lasten asema” viittaa myös niihin. Lasten aseman, perheen sisäisen lähestymiskiellon ja lapsen yleisen hyvinvoinnin suhde jäi hallituksen esityksessä näin ollen epäselväksi.

Lasten tilanne synnytti paljon huolestuneen sävyisiä kommentteja hallituksen esitystä edeltäneiden mietintöjen saamissa lausunnoissa, mutta kuten analyysistä voi tulkita, ”lasten asema” ei niiden perusteella täsmennyntä. Lausunnot liittyivät lasten suojaamiseen, kieltoon määrättyjen tapaamisoikeuteen ja valvottujen tapaamisten mahdollisuuteen. Usea taho totesi, että lasten tapaamisesta sopiminen kiellon aikana vanhempien kesken voi olla käytännössä vaikeaa ja että se saattaa tuoda perheelle vain lisää ongelmia (esim. Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Turun kaupunki, Lyömätön Linja Espoossa, Miessakit ry, Valtakunnansyyttäjävirosto ja Ensi- ja

turvakotien liitto). Lisäksi se aiheuttaisi viranomaisille kärjistyneissä tilanteissa tulkintaongelmia (Helsingin kaupunki). Niinpä pidettiin tärkeänä, että kieltopäätöksessä määrättäisiin lasten asemasta. Sosiaali- ja terveysministeriö totesi puolestaan, että laissa tulisi säätää valvottujen tapaamisten järjestämisestä. Oikeusministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhdessä teettämän selvityksen perusteella (STM 2006) vuonna 2006 valmistui lakiehdotus liittyen lasten valvottuihin tapaamisiin. Asia on sittemmin kytkeyty selkeästi kuntien järjestämisvelvollisuuteen eli yksinomaan sosiaali- ja terveysministeriön toimialaan eikä se ole toistaiseksi johtanut uusien säännösten valmisteluun.

4.3 Tärkeiden osakysymysten sivuuttaminen

Muutama sisällöllinen yksityiskohta on myös syytä nostaa erikseen esille. Perheen sisäisen lakiuudistuksen valmisteluasiakirjoissa ei käsitelty sitä, pitäisikö kiellon velvoittaa myös suojattavaa siten, ettei hän saa pitää kielloon määrättyyn aktiivisesti yhteyttä³⁵. Ilmeisesti asiaa ei pidetty todennäköisenä tai merkittävänä, tai sitten katsottiin että se mitä asiasta on sanottu tavallisen lähestymiskiellon osalta pätee edelleen. Voidaan kuitenkin olettaa, että erityisesti perheen sisäisen lähestymiskieltojen tapauksissa taustalla on usein pitkäaikainen suhde, jolloin irtautuminen ei ole kiellon hakijalle välttämättä helppoa.

Tavallista lähestymiskieltoa koskevassa hallituksen esityksessä (41/1998) suojatun mahdollinen myötävaikuttaminen kiellon rikkomiseen tiedostettiin, mutta siinäkin ei oleteta, että suojattu itse ottaisi juurikaan yhteyttä. Ensiksi todetaan, että ”päinvastaista [suojetun aloitteesta tapahtuvaa] yhteydenottoa kiello ei estäisi. Koska kiellon suojaama henkilö lähtökohtaisesti haluaa välttää uhkaavaksi tai häiritseväksi kokemansa henkilön kohtaamista, ei ole tarpeen säätää kielloa molemminpuolisesti velvoittavaksi” (s. 9). Toisessa kohdassa kuitenkin tiedostetaan, että suojattu saattaa silti myötävaikuttaa rikkomiseen hyväksymällä sen. ”Vastaavasti tilanteissa, joissa suojattava henkilö on toistuvasti hyväksynyt kielletyt yhteydenotot ja siten oma-aloitteisesti luopunut oikeudestaan saada suojaa lähestymiskiellon avulla, viranomaisten tulisi voida tehdä yhteistyötä tarpeettomaksi käyneen kiellon kumoamiseksi” (s. 11). Lausunnon antajista perheen sisäisen lähestymiskiellon lakiesitykseen ainoastaan Miessakit ry katsoi, että kiellon pitäisi koskea kumpaakin osapuolta, koska lain ajatus on muuten epälooginen. ”Tarvitaanko lähestymiskieltoa, jos toinen voi pitää yhteyttä lähestymiskiel-

³⁵ Itävallan mallissa suojatulle voidaan määrätä sakkorangaistus eräänlaisena hallinnollisena sanktiona, jos hän myötävaikuttaa kiellon rikkomiseen.

lossa olevaan henkilöön? Voiko kiellolla suojattavan henkilön yhteydenotto kiellon kohteena olevaan henkilöön johtaa kiellon kohteena olevan henkilön vangitsemiseen?”³⁶

Asiakirjoissa ei myöskään käsitelty mahdollisuutta, että kieltoon määrätty olisi velvoitettu luovuttamaan yhteisen kodin avaimet kiellon ajaksi. Toki toimenpiteeseen voi liittyä käytännön hankaluutta, mutta sen poisjättäminen ihmetyttää lakiuudistusta tarkastellutta Jaakko Rautiota (2004, 863). Ainoana lausunnon antajista Espoon kihlakunnan poliisilaitos ehdotti, että kieltoon määrätyn tulisi luovuttaa kotiavaimensa kiellon ajaksi.

Kieltoon määrätyn oikeus saada kiellon ajaksi haltuunsa henkilökohtaiset tavaransa kuten vaatteet, hygieniatarvikkeet ja työssä tarvittavat välineet on erittäin keskeinen yksityiskohta. Sitä on käsitelty lainvalmistelussa, mutta melko epämääräisesti. Silti laki velvoittaa eksplisiittisesti, että käräjäoikeuden ratkaisuun on kirjattava tapa, jolla kieltoon määrätty saa tavarat haltuunsa. Hallituksen esityksessä pohditaan vaihtoehtoja seuraavasti:

Hän voi saada tavarat haltuunsa esimerkiksi siten, että ystävä tai sukulainen noutaisi ne asunnosta tai kiellolla suojattava henkilö tai tämän pyynnöstä joku toinen henkilö toimittaisi ne tietyssä ajankohdassa tiettyyn paikkaan. Täysin poissuljettua ei olisi sekään, että kieltoon määrätty saisi itse käydä noutamassa tavarat tietyssä ajankohdassa ja mahdollisesti poliisiviranomaisten valvonnassa. Näin voitaisiin menetellä esimerkiksi silloin, jos kiellolla suojattava henkilö olisi hakeutunut turvakotiin ja yöpyisi siellä jonkin aikaa vielä kiellon määrittämisen jälkeenkin. Tavaroiden toimittaminen tulee järjestää siten, ettei kiellolla suojattava henkilö joudu alttiiksi vaaratilanteelle. Henkilökohtaisten tavaroiden toimittamista koskevat tarpeelliset yhteydenotot olisivat 3 §:n 4 momentin nojalla luvallisia. (HE 144/2003, 37–38)

Rautio (2004, 863) kiinnittää tavaroiden noudon osalta huomion muun muassa seuraavaan kahteen asiaan: käräjäoikeuden ratkaisussa olisi hyvä yksilöidä, mitä kieltoon määrätty saa ottaa mukaansa, sillä ”on parempi riidellä asiasta tuomioistuimessa kuin yhteisen asunnon ovella”. Samoin hän pitää hyvänä, että ratkaisussa mainittaisiin riittävän tarkasti mahdollisen ulkopuolisen ”välikäden” vierailun ajankohda, jotta suojattu pystyisi siihen varautumaan. Hän ei pidä suositeltavana sitä, että kieltoon määrätty saisi hakea tavaroita asunnosta yksin tai valvomatta. Säännös näyttäisi kuitenkin sallivan osapuolten tapaamisen, jopa keskenään. Rautio on tilanteista huolissaan: ”vain aivan poikkeustapauksissa voitaisiin hyväksyä tällainen silmästä silmään tapaaminen” (mt., 862).

³⁶ Muun muassa tähän lainvalmistelussa esiin nousevaan kysymykseen palataan myöhemmissä luvuissa.

Poliisin mahdollinen rooli tavaroiden noudon valvojana jää epämääräiseksi. Poliisin mukanaolo todetaan hallituksen esityksessä yhtenä vaihtoehtona. Ilman tarkempaa poliisia koskevaa erityissäännöstä, jota ei siis kirjattu lakiin, käräjäoikeus ei voi kuitenkaan itsestään selvästi velvoittaa poliisia osallistumaan tavaroiden noutoon (Poliisilaki 40 § poliisin antamasta virka-apusta³⁷). Sen sijaan ratkaisussa voidaan kyllä kehottaa kiellolla suojattua pyytämään poliisia avuksi, jolloin poliisi harkitsee tilanteen edellyttämät toimet tapauskohtaisesti. Silloin, kun kyse on väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisestä, mikään ei tietenkään estä poliisia näissä tapauksissa valvomaan oma-aloitteisesti tavaroiden noutoa. Lausunnon antajista tavaroiden nouto huolestutti tasa-arvovaltuutettua ja Espoon Lyömätöntä Linjaa, joiden mielestä kotona käyntien tulisi aina tapahtua poliisin valvonnassa väkivallan käytön välttämiseksi. Helsingin käräjäoikeus oli myös huolissaan valvomattomasta tavaroiden noudosta.

Laissa ei myöskään määritetä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon pituutta, mihin Rautio (2004, 856) kiinnitti huomiota. Kieltoa määräävän poliisivirkamiehen pitää kuitenkin merkitä kiellon päättymisen poliisiasiantietojärjestelmään, joten kysymys siinä mielessä tärkeä. Asia liittyy myös poliisin ja käräjäoikeuksien väliseen tiedonkulkuun ja sen toimivuuteen. Näihin seikkoihin palataan toimeenpanon arviointiosuudessa.

Mainittakoon, että työryhmämietintöön (OM 2001, 34–35 ja 41–42) sisältynyt ehdotus siitä, että perusmuotoinen ja laajennettu väliaikainen lähestymiskielto olisi lain nojalla rauennut vuoden ja väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto kolmen kuukauden kuluttua sen määrittämisestä, ei päässyt hallituksen esitykseen saakka.

³⁷ ”Poliisin on annettava pyynnöstä muulle viranomaiselle virka-apua, jos niin erikseen säädetään. Poliisin on annettava virka-apua myös muulle viranomaiselle laissa säädetyn valvontavelvollisuuden toteuttamiseksi. Poliisi voi antaa virka-apua myös yksityiselle, jos se on välttämätöntä tämän laillisiin oikeuksiin pääsemiseksi ja oikeuden loukkaus on ilmeinen. (19.1.2001/21)

Edellä 1 momentissa tarkoitettun virka-apun antamisen edellytyksenä on, että virka-apua pyytävää viranomaista estetään suorittamasta virkatehtäviään tai yksityistä estetään pääsemästä oikeuksiinsa ja oikeuksiin pääseminen edellyttää poliisivaltuuksien käyttöä. (19.1.2001/21)

Päätöksen virka-apun antamisesta tekee päällystöön kuuluva virkamies, jollei erikseen toisin säädetä tai määrätä.”

4.4 Kiellon oikeudellinen luonne ja oikeusturva

Myös perheen sisäisen lähestymiskiellon oikeudellinen luonne on epäselvä. Asialla on merkitystä, jos perheen sisäistä lähestymiskieltoa halutaan suhteuttaa ja ymmärtää osana oikeudellista järjestelmää ja siinä erityisesti oikeusturvan toteutumista. Kieltoon määrättyjen oikeusturva prosessin eri vaiheissa olikin lainvalmistelun yksi huolenaihe. Asian hahmottamisen kannalta on merkityksellistä, minkä luonteiseksi puuttumiskeinoksi lähestymiskielto määritetään lainvalmistelussa. Tapa hahmottaa kiellon oikeudellinen luonne on merkityksellinen myös arvioitaessa kiellosta seuraavia tosiasiallisia vaikutuksia ja niiden suhdetta oikeudellisten seuraamusten järjestelmään.

Lainvalmistelussa korostuu, kuinka perheen sisäinen lähestymiskielto laadittiin täydennykseksi tavalliselle lähestymiskiellolle: ”perheen sisäiseen lähestymiskieltoon sovellettaisiin mahdollisimman pitkälle samoja säännöksiä kuin tavalliseen lähestymiskieltoon” (HE 144/2003, 17). Poikkeukset liittyvät kiellon määräämisen edellytyksiin, sisältöön, voimassaoloaikoihin ja käräjäoikeuden käsittelyn määräaikoihin. Käytännössä kriteerit tarkoittavat, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla puututaan perusoikeuksiin kovemmin kuin tavallisella lähestymiskiellolla. Juuri sen takia perustuslakivaliokunnan lausuntoa pidettiin suotavana.

Tavallisella lähestymiskiellolla nähdään läheinen suhde rikosprosessiin. Sitä käsittelevässä hallituksen esityksessä (41/1998, 12) todetaan, että ”lähestymiskielto lainkäyttöasiana voidaan oikeudelliselta luonteelta rinnastaa lähinnä lähinnä pakkokeinoihin, turvaamistoimiin tai liiketoimintakieltoon”. Menettely tuomioistuimessa ”ei huomattavasti poikkeaisi siellä *rikosasioissa noudettavista menettelytavoista*” (s. 12, ks. myös s. 20). Lisäksi kielto voidaan määrätä rikosasian käsittelyn mutta ei riita- tai hakemusasian yhteydessä (s. 23). Sitä vastoin perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen hallituksen esityksessä (144/2003, 23) painotus on toinen: ”koska perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrääminen ei ole rikosoikeudellinen toimenpide, vaan rinnastuu lähinnä *siviilioikeudelliseen* kielto- tai häätötuomioon, saattaisi tuomioistuimen asiaa koskeva ratkaisu tällä perusteella tulla myös siviilioikeudellisen pakkotäytäntöönpanon piiriin”. Kyseisessä kohdassa kieltoa verrataan ulosoton mahdollisuuksiin käydä poistamassa kieltoon määrätty kotoaan, mutta päädytään kuitenkin siihen, että asia kuuluu käytännössä luontevimmin poliisille. Lisäksi hallituksen esityksessä (144/2003, 23) painotetaan sitä, että ”vaikka perheen sisäinen lähestymiskielto ei ole rikosoikeudellinen seuraamus, on kiellon rikkominen rangaistavaa”. Sen takia sen valvominen ja tarpeellisiin toimenpiteisiin ryhtyminen soveltuu parhaiten poliisille. Tässä yhteydessä kielto rinnastetaan liiketoi-

mintakieltoon. Aiemmin samalla sivulla todetaan kuitenkin selkeäsanaisemmin, että ”lähestymiskielton rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos”. Siitä on säädetty rikoslain 16 luvun 9 a §:ssä, jossa käsitellään rikoksia viranomaisia vastaan.

Toisin sanoen samalla kun tiedostetaan perheen sisäisen lähestymiskielton järeys suhteessa tavalliseen lähestymiskieltoon, toimenpiteen oikeudellinen luonne esitetään puuttumisen ja menettelytapojen osalta lievempänä. Perheen sisäinen lähestymiskielto on toisin sanoen retorisesti etäännytetty rikosprosessista, ainakin verrattuna tavallista lähestymiskieltoa koskeviin luonnehdintoihin. Asialla on merkitystä arvioitaessa oikeusturvaa, jonka takaaminen on integroitu erityisesti rikosoikeudelliseen järjestelmään. Kiellon oikeudellisen luonteen hahmottaminen liittyy myös kiellon tosiasiallisten seurausten kohtuullisuuden arviointiin. Kieltohan on asiallisesti seuraamus rikoksesta olkoonkin, että perustavoite on preventiivinen ja suojaava.

5 Tukipalvelut toimivan implementoinnin edellytyksenä

Perheen sisäisen lakivalmistelun aikainen oikeusministeri Johannes Koskinen joutui vastaamaan usein kysymyksiin valmistelun aikataulusta. Seuraavassa ministeri perustelee kansanedustajalle viivästystä tarpeella varmistaa palvelukokonaisuuden toimiminen (pöytäkirja 22/2002 vp täysistunnosta 7.3.2002 ja 134/2002 vp täysistunnosta 14.11.2002).

Kansanedustaja:

Arvoisa puhemies! Tietenkin tilanne on varmaan se, että muita tärkeitä lakiesityksiä on, mutta tässä on syytä pitää mielessä, että tilanne Suomessa on se, että joka toinen viikko suomalainen nainen kuolee sen takia, että perheen sisällä on ollut väkivaltaa.

Oikeusministeri:

Arvoisa puhemies! Tämä on totta, että perheväkivalta on Suomessa erityisen vakava ongelma. Mutta toki on myös niin, että tämä häätö, lähestymiskielton laajennus, ei ratkaise näitä tilanteita. Saattaa olla, että joissakin tilanteissa se voi yllyttääkin konfliktitilanteen pahenemiseen. *Tarvitsemme laajaa toimenpiteiden joukkoa, jolla väkivaltaa kaikinensa, mutta erityisesti perheväkivaltaa, vastaan toimitaan.*

Oikeusministeri (8 kk myöhemmin samalle kansanedustajalle):

Tämän esityksen osalta on huomattava myös, että sehän vaatii myös muuta valmistautumista elikkä sosiaalipalvelujen, erilaisten neuvon-

taorganisaatioiden valmentamista siihen, että tulisi tällaisia uuden tyyppisiä häätötilanteita lähestymiskiellon laajennuksen tullessa voimaan, ja pitää olla sitten myös tämä sosiaaliverkko valmiina niitä tilanteita varten.

Jos perheen sisäisen lähestymiskiellon hakija tarvitsee tilanteensa selvittämiseen apua, hän saa sitä hallituksen esityksen (144/2003) mukaan esimerkiksi turvakodeilta. Samalla kyseisessä asiakirjassa kuitenkin todetaan, että niitä ei ole riittävästi tarjolla kaikkien tukea tarvitsevien tarpeisiin. Tuen tarjoamista kiellon hakijalle ei ylipäänsä asetettu viranomaisten suoranaiseksi velvoitteeksi. Hakijalle suunnattuja tukipalveluja ei myöskään sisällytetty muulla tavoin kiinteäksi osaksi interventiota, vaan ”viranomaisten tulisi aktiivisesti tarjota perheväkivallan uhreille tietoa siitä, mistä hän voi saada apua ja tukea väkivallan aiheuttamaan kriisiin ja traumaan” (s. 25). Ilmaisut ovat ehdollisia.

Väkivallan uhri saattaa hallituksen esityksen (144/2003) mukaan pelätä, että kiellon hakeminen provosoi kieltoon määrätyn eikä siksi uskalla laittaa prosessia vireille. Tämä asia ratkaistiin siten, että näissä pelkotilanteissa kiellon hakijana voi toimia viranomainen. Poliisi voi määrätä väliaikaisen perheen sisäisen kiellon myös viran puolesta, mutta kumpikaan toimenpide ei ole suositeltava ilman suojattavan suostumusta (HE 144/2003, 20).

Provosoitumiseen liittyy yleisempi kysymys suojattujen turvallisuudesta. Sen varmistamiseksi toimeenpanevien viranomaisten pitäisi arvioida, tulisiko perheen muuttaa väliaikaisesti turvakotiin vai olisiko väkivallan vaara ehkäistävissä järjestämällä kieltoon määrätylle parempitasoinen majoitus (HE 144/2003, 24). Hallituksen esityksessä todetaan kuitenkin, hukan ristiriitaisesti, että lähestymiskielto turvaa kotiin palaamista turvakodista (s. 16). Poliisilta tai muilta viranomaisilta ei edellytetä omaa, aktiivista turvallisuusneuvontaa, mutta hallituksen esityksen mukaan suojattavalle voisi olla hyödyllistä tarjota tarvittaessa turva- ja suojavälineitä. Todetaan, että lainsäädäntö ei estä niiden käytön lisäämistä eikä matkapuhelimen sijaintitietojen hankkimista paikannettavan suostumuksella. Jälkimmäinen vaihtoehto vaikuttaa epärealistiselta, eikä mainintaa turvavälineiden tarjoamisesta voi pitää varsinaisena suosituksena. Hakijan turvallisuutta tilanteen mahdollisen kärjistymisen näkökulmasta ei käsitellä muilta osin. Toisin sanoen järjestelmä ei varmista hakijan turvallisuutta kieltoa haettaessa tai määrättäessä. Tätä voi pitää merkittävänä puutteena.

Ainoa lakiin asti saatu palveluja koskeva, perustuslakivaliokunnan (PeVL 8/2004) ja lakivaliokunnan (LaVM 2/2004) ehdottama kirjaus koski miesten asumisen järjestymistä: ”Tarvittaessa ratkaisuun on liitettävä ohjeet siitä, mistä kieltoon määrätty henkilö voi saada apua asumisensa järjes-

tämiseksi kiellon voimassaoloaikana” (LähKL 8§). Ilmaisu on jälleen ehdollinen: tätäkään apua ei luvata.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon varauduttiin kyllä pääkaupunkiseudulla vuonna 2003 perustetulla, miehille suunnatulla kriisikeskuksella (sittemmin Miesten keskus). Lakiuudistus oli keskeinen toiminnan käynnistäjä, joskin keskuksen funktio nähtiin toki laajempänä³⁸. Miehille on ollut tarjolla siellä kriisiapua, tilapäinen majoituspaikka, avuntarpeen kartointus ja palveluun ohjausta liittyen esimerkiksi päihderiippuvuuden hoitamiseen. Tämä on ainoa kohta hallituksen esityksessä, jossa mainitaan sana päihde ja tällöinkin se liittyy tietyn, ulkopuolisen tahon toimintakentän yleiskuvaukseen. Kun kiellon voimaantulosta oli kulunut kaksi vuotta, kriisikeskuksessa ei ollut kuitenkaan käynyt ainuttakaan perheen sisäisen kiellon saanutta asiakasta, vaikka siihen nimenomaisesti varauduttiin (kehittämispäällikkö Pullin haastattelu, ks. myös Nyqvist 2006, 157)³⁹. Yhtenä mahdollisena syynä mainitaan poliisilta saatu tieto, jonka mukaan ”kyse on ollut suhteellisen moniongelmaisesta miesryhmästä, joka tunnetaan rikosoikeudellisen järjestelmän piirissä” (Nyqvist 2006, 157).

Hallituksen esityksessä (144/2003) tulee sen sijaan vahvasti miehille suunnattu väkivaltatyö ja siinä pohditaan, mikä on paras keino ohjata heitä sen pariin. Todetaan, että poliisin kannattaa pyytää perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyiltä lupa, että heidän yhteystietonsa voisi luovuttaa paikkakunnan väkivaltatyön tarjoajalle, joka ottaa mieheen yhteyttä⁴⁰. Toimintamalleista tulisi sopia paikkakuntaakohtaisesti, joskin sillä rajoituksella, että palvelujen tarjonta ei ole valtakunnallisesti kattavaa.

Koska lain voimaansaattaminen koettiin tärkeäksi tiedostetuista puutteista huolimatta, lainvalmistelijoille jäi käteen lähinnä toivo siitä, että laki pakottaa yhteiskunnallisia toimijoita tehostamaan palvelujärjestelmää. Eli ensin säädetään laki ja kun sitä jo sovelletaan, odotetaan, että lain toimivuuden kannalta keskeiset edellytykset täyttyisivät ilman yhdellekään taholle suuntautuvaa selkeää velvoitetta.

³⁸ ”Tavoitteena on ollut tarjota miehille apua erilaisissa elämäntilanteisiin liittyvissä kriiseissä ja luoda matalakynnyksinen, joustava ja ennaltaehkäisevä malli miesten kriisien kohtaamiseen” (Pulli 2006, 7).

³⁹ Toiminnan alkuvaiheessa mitään kriisejä ei rajattu pois, mutta sittemmin asiakkaisiksi ei ole enää otettu miehiä, joilla on selkeä päihdeongelma tai psykiatrinen hoitokontakti (Pulli 2006, 8). Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjä ei ollut tavoittanut myöskään Espoon tai Helsingin Lyömätön linja, vaikka esimerkiksi Espoossa poliisi on muutoin onnistunut ohjaamaan väkivaltatyöhön runsaasti asiakkaita ja kaupungissa on panostettu viranomaisyhteistyöhön perheväkivallan torjumiseksi. Näitä teemoja käsitellään tarkemmin myöhemmissä luvuissa.

⁴⁰ Ks. edellinen alaviite.

Suomessahan jos oltaisiin odotettu että tukijärjestelmät olisi kunnossa, sitä lakia ei olisi tullut ikinä. (Lainvalmistelija C)

Ei ajateltu ehdoksi sille laille, että pitää olla kaikki viimeisen päälle kunnossa, jotta se tulisi hyväksyttyä. Siinä oli voimakkaat toivomukset siitä, että tällöinen lainsäädäntö pitäisi saada aika nopeasti kuntoon ja ajateltiin sillä tavoin, että nämä seuraukset kyllä järjestyvät sitten sen myötä. Että laki pakottaa ikään kuin tätä kenttää toimimaan sen mukaan, että näitä haittoja sitten minimoidaan. Ei siinä mitään varsinaista ratkaisua ollut, mutta silloin oli se henki, että nyt tämä kuitenkin pitää tehdä ja todetaan, että se on tärkeä kysymys, mutta ajateltiin, että se ratkeaisi sitä kautta, kun meillä olisi jo lainsäädäntö olemassa, niin sitten muut sektorit, kunta ja STM ja tällöiset ryhtyisivät vakavammin tekemään jotakin asian kanssa. Mutta että kumpi tehdään ensiksi ja tietysti, jos se menee huonosti... On hyvä, että tutkitaan miten se on tosiasiasa mennyt. Meidän käsityksen mukaan se mitä on voitu, on siihen otettu, mutta totta kai niille asioille pitäisi tehdä enemmän kuin mitä on ehkä tehty. Mutta se ei ole sitten taas... Kuten virkamiehet sanovat, se puoli ei kuulu oikeusministeriön toimialaan. (Lainvalmistelija A)

Kiellon osapuolille suunnattujen tukipalveluiden tarve yhdistettynä tarjonnan puutteellisuuteen tuli lausunnoissa toistuvasti esille. Useissa lausunnoissa todetaan, että perheväkivaltaongelman kokonaisvaltaiseen hoitamiseen olisi taattava riittävät resurssit. Esimerkiksi Stakesin mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen resursoinnissa olisi huomioitava uuden lain tuomat tarpeet väkivallan uhrien ja tekijöiden hoitoon ohjauksessa ja tunnistamisessa sekä väkivallan hoitoon erikoistuneiden toimipisteiden harvalukuisuus. Näitä näkemyksiä on tullut edellä esille: tilanne on huono mutta palveluja pitäisi silti pystyä tarjoamaan.

Lainvalmistelijoille tehtiin joka tapauksessa tiettäväksi asumiseen liittyvän palvelujärjestelmän tila. Ensimmäisen mietintöversion lausuntokoosteeseen on kirjoitettu esimerkiksi seuraavasti: ”Helsingin kaupunki toteaa, että nykyinen asuntotilanne ainakin suurissa kaupungeissa on niin vaikea, että asunnon järjestäminen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätylle ei ole käytännössä mahdollista.” Lausunnosta selvisi myös, että heidät joudataan majoittamaan tarpeen vaatiessa ankeisiin, asuntolatyyppeihin asuinpaikkoihin (ks. luonnehdinta Sahaajakadun asuntolasta edellisessä alaluvussa).

Kunnille on ylipäänsä vaikea antaa lisätehtäviä ilman selkeää erillisvelvoitetta. Muotoilut ”tulisi” ja ”olisi hyvä tarjota” eivät käytännössä riitä. Sosiaali- ja terveysministeriön seuraava, tukipalvelujen tarjontaa koskeva, lainvalmistelutyöryhmän ensimmäiseen mietintöön annettu huomio on sii-

nä mielessä merkityksellinen. Se peräänkuuluttaa niin sanottua valtion ja kuntien neuvottelumenettelyä:

Sosiaali- ja terveysministeriön käsityksen mukaan asian jatkovalmistelussa tulisi taloudellisten vaikutusten arvioimiseksi vielä selvittää, olisiko lakiluonnoksen kunnan viranomaisten tehtäväksi tarkoitettu toiminta luonteeltaan kuntien valtionosuuslain 4 §:ssä tarkoitettu valtionosuustehtävä. Samoin olisi arvioitava, aiheuttaisiko lainmuunnos kunnille sellaisia kustannuksia, joiden tason muutos tulisi ottaa huomioon kuntien valtionosuuksia vahvistettaessa. Sosiaali- ja terveysministeriö katsoo, että näistä asioista olisi myös pyydettävä Suomen Kuntaliiton kannanotto ja se tulisi käsitellä kuntalain 8 § 3 momentissa tarkoitettussa neuvottelumenettelyssä. (Lausunnot 1, 18)

Kyse on peruspalveluohjelmamenettelystä (365/1995, 8 a §), jossa ”kuntataloutta arvioidaan kokonaisuutena, osana julkista taloutta ja kuntaryhmitäin. Lisäksi peruspalveluohjelmassa arvioidaan kuntien lakisääteisten tehtävien rahoitustarvetta, kehittämistä ja tuottavuuden lisäämistä.” Tämä ei kuitenkaan vielä riitä, vaan neuvottelumenettelyyn kuuluu myös ”asioiden käsittely valtiovarainministeriön yhteydessä toimivassa kunnallistalouden ja -hallinnon neuvottelukunnassa” (8 b §).

Myöhemmissä valmisteluasiakirjoissa ei näy mainintaa, joka koskisi kuntien lakisääteisten tehtävien rahoitustarvetta. Työryhmän seuraavassa, keväällä 2003 valmistuneessa mietintöluonnoksessa toivottiin yhteistyötä osapuolten palvelujen turvaamiseksi (muotoilu jäi myös lopulliseen hallituksen esitykseen):

Eri toimijoiden tulisi kehittää paikkakuntaakohtaisesti yhteistyötä niin, että uhri saisi tarvitsemansa tuen ja tekijä hoidon. (OM 2003, 26)

Huoli tukipalvelujen saannista nousikin esille myös monessa jälkimmäiseen mietintöversioon annetussa lausunnossa. Stakesista ei päässyt edustajaa kuulemistilaisuuteen. He toimittivat kuitenkin pää- ja tulosaluejohtajan allekirjoittaman lausunnon, jossa minkäänlaista huolta ei enää kannettu:

Lausuntonaan Stakes toteaa, että laadittu luonnos lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta on tarkoituksenmukainen ja Stakesissa vuosina 1997–2002 toimineen naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojektin tavoitteiden suuntainen. (Stakesin lausunto 10.3.2006)

Lopullinen hallituksen esitys ei juuri muuttunut tukipalvelujen osalta. Toiveeksi jäi paikkakuntaakohtaisten, viranomaisten ja palveluntarjoajien välisen yhteistyön kehittäminen (HE 144/2003, 21–22, 29–30). Velvoittavam-

mat muotoilut olisivat edellyttäneet osin lisää uutta sääntelyä ja erityisesti lisäresursseja.

Voinee todeta, että poliittinen paine saattaa laki perheen sisäisestä lähestymiskiellosta voimaan oli liian kova vastustettavaksi. Tilanne ei ikään kuin sallinut sen odottamista, että lain toimivuutta edistävä palvelujärjestelmä kaikkien osapuolten osalta saataisiin ensin kuntoon.

Näin mä kuvittelisin, että silloin oli kovat poliittiset paineet saada tällöinen lainsäädäntö menemään läpi riippumatta siitä, oliko ai-
van sataprosenttisen varma siitä, mitä näille miehille tai henkilöille
tapahtuu sitten siellä kadulla. (Lainvalmistelija A)

Alkutilanteesta muuttumaton lopputulos oli jossain määrin jo aavistettavissa asetuskirjeen muotoilusta: ”Lisäksi työryhmän on harkittava, *pitääkö* ehdotettavan sääntelyn sisältää tukitoimenpiteitä.” Toki silloin jo tiedettiin, ainakin periaatteessa, että kyseisen lain sisältö asettuu niin laajaan toimenpidekenttään, että sen mallikas toteutuminen edellyttäisi rinnalle vähintään lisäresursointia ja kuntien lakisääteisten tehtävien uudelleenarviointia (ks. valtionosuuslaki 4 §, kuntalaki 8 § 3 ja peruspalveluohjelmamenettely 365/1995, 8 a §).

Vaikka monien lausuntojen mukaan kieltoon määrätylle olisi syytä järjestää tukitoimenpiteitä väkivaltakierteestä irtipääsemiseksi, konkreettisin panostus tuli ns. Espoon mallin yhteistoimintamenettelyn osapuolilta sekä heidän yhteistyökumppaneilta (taustatahoina Lyömätön Linja Espoossa, Naisten Apu Espoossa ry, Espoon poliisi ja Espoon kihlakunnan syyttäjäsasto). Voinee todeta, että heidän aktiivisuutensa ansioista hallituksen esitykseen tuli suositus poliisille luovuttaa paikalliselle väkivaltatyötä tekeväälle taholla kieltoon määrätyn yhteystiedot, jos hän antaa siihen luvan.

Yhdessäkään lausunnossa ei mainittu kieltoon määrättyjen mahdollisia alkoholi- tai mielenterveysongelmia, eikä huolta kannettu väkivallan mahdollisesta siirtymisestä seuraavaan kohteeseen. Kiellon mahdolliset haitalliset vaikutukset eivät loogisesti ajateltuna rajoitu pelkästään kiellon osapuoliin, lapset mukaan lukien. Itävallassa on yhden lainvalmistelijan mukaan havahduttu siihen, että hädän jälkeen väkivallan kohteeksi voi joutua esimerkiksi kieltoon määrätyn äiti.

Rosa [Logar, Itävallan mallin kehittäjä] sanoi viimeksi, pari vuotta sitten, että heillä uusi asiakaskunta on näiden miesten äidit, joita ne hakkaa. Koska he menevät äitiensä luo ja nämä äidit todella vasta viime hädässä hakevat apua, koska he häpeävät, että minä olen kasvattanut tuon pojan tuommoiseksi. Se on tullut ongelmaksi siellä, että siksi niille miehille pitäisi todella olla joku paikka. Että ei ole tarkoitus, että nyt vaimo jää rauhaan, mutta äiti... toinen nainen saa kärsiä.

Hän sanoi, että he itse asiassa ajattelivat, että tätä voi sattua ja että he menevät tietenkin äitinsä hoiviin, mutta että... voihan olla että sielläkin Itävallassa on palvelut huonontunut... ajettu alas ja he eivät myöskään helpolla pääse tilapäisiin asuntoihin. (Lainvalmistelija C)

Vaikka lakivaliokunta hyväksyi selvästi lakiesityksen, seuraava ilmaisu sisältää merkittävän varauman.

Lakivaliokunnan mielestä lähisuhdeväkivalta on vakava ongelma, johon yhteiskunnan tulee eri keinoin pyrkiä puuttumaan. Myös uusia oikeudellisia keinoja on syytä ottaa käyttöön. Valiokunnan mielestä ehdotettu perheen sisäinen lähestymiskielto on käyttökelpoinen keino pyrittäessä estämään lähisuhdeväkivaltaa. On kuitenkin selvää, että yksinomaan nyt ehdotetun lain säätäminen ei ole riittävä sillä tavoiteltujen vaikutusten toteutumiseksi. (LaVM 2/2004)

Lakivaliokunta tuo mietinnössään (2/2004, 3) esille useita seikkoja, joita tavoitteiden saavuttaminen erityisesti edellyttää. Tukipalvelujen osalta ne tarkoittavat 1) eri viranomaisten ja erityisesti poliisi- ja sosiaaliviranomaisten tiivistä yhteistyötä, 2) järjestöjen tarjoamien palvelujen hyödyntämistä, 3) kieltoon määrättävän kannustamista osallistumaan väkivalta- tai päihdekierrettä katkaisevaan ohjelmaan tai toimintaan, mikä edellyttää niiden riittävää ja kattavaa tarjontaa. Samoin lakiovaliokunta korosti, että mahdollisuuksia lasten valvottuihin tapaamisiin tulee olla riittävästi. Huomiota kiinnitettiin myös viranomaisten kouluttamiseen sekä oikeusavun saannin varmistamiseen ja siitä tiedottamiseen koskien kumpaakin osapuolta. Lisäksi lakivaliokunta painotti perheen sisäisen lähestymiskiellon luonnetta väliaikaisjärjestelynä, jonka aikana kriisitilanteeseen on pyrittävä etsimään pysyvämpiä ratkaisuja. Kuten on todettu, lakiehdotus ei itsessään sisällä keinoja varmistaa yllä mainittujen toimivuuden edellytysten toteutuminen.

Hallituksen esitys ja valiokuntien mietinnöt ovat epämääräisyyksistä ja ristiriitaisuuksista huolimatta arvokkaita lähteitä sellaiselle toimeenpanvalle viranomaiselle, joka pohtii toimintavaihtoehtoja tulkinnanvaraisissa tilanteissa ja etsii ratkaisuilleen ja harkinnalleen perusteita. Vastuu lainvalmisteluteksteihin perehtymisestä jää kuitenkin yksittäiselle viranomaiselle. Tällöin on tietenkin toivottavaa, että lainsäätäjän tarkoituksen tavoittaa teksteistä kohtalaisen selkeänä ja ristiriidattomana ja että se on myös mahdollisimman realistinen. Tässä tutkimuksessa tarkasteltua hallituksen esitystä analysoidessa mieleen tulee väistämättä epäily siitä, ovatko valmistelijat itsekään uskoneet asiaansa. Eräs lainvalmistelija kommentoi lakivaliokunnan mietintöä seuraavasti:

Onhan meillä kokeilulakejakin. Jossain mielessä voi ajatella, että lakivaliokunta oli aika rehellinen ja katsoi, että tähän liittyy ongelmia, mutta että katsotaan. Ja siellähän on se seurantavelvollisuus, niin sehän on aina sellainen tietty... Ehkä sillä pestään osittain käsiä, mutta kyllähän keskeinen päätös oli, että laki hyväksyttiin ja tuomareina silloin meidän pitää sitä noudattaa, ja mahdollisimman harkiten. Kun se ei ole täysin aurinkoisesti maalaileva, siitä voi vetää tuomioistuimille ja tuomareille viestin, että olkaa varovaisia tämän instrumentin kanssa. (Lainvalmistelija B)

Voidaan todeta, että lausuntokierroksilta saatujen, palvelutarjonnan turvaamista koskevien kommenttien painoarvo oli vähäinen kahdessa mielessä. Joko ne eivät tuoneet merkittävää muutosvaikutusta hallituksen esitykseen tai lain lopullisiin sisältöihin tai sitten myöskään lausunnoissa ei tuotu esille joitain ilmeisiä riskejä.

Ainoat kommentit, jotka johtivat selkeään muotoilun muuttamiseen, koskivat määräaikoja käräjäoikeudessa; yksi toimeenpanoon vaikuttava konkreettinen kysymys oli synnyttänyt lakimiestahoissa paljon keskustelua. Kyse on ajasta, jonka kuluessa käräjäoikeuden täytyy pitää käsittely väliaikaisen kiellon päätöksen saapumisesta. Neljä päivää muuttui viikoksi⁴¹.

⁴¹ Muista lausunnoista voi todeta muun muassa että poliisiorganisaatiota edustavien henkilöiden kommentteissa tuli yleisesti esille resurssien tarve – liittyen esimerkiksi henkilökunnan kouluttamiseen sekä ennakointiin siitä, että poliisi joutuu poistamaan kieltoon määrättyjä asunnoista. Erilaista kommentointia synnyttivät myös muun muassa kieltoon määrättävän kuulemisen tärkeys, kieltoratkaisun tiedoksi antamisen ongelmat (jos kieltoon määrätty pakoilee), väliaikaisen kiellon voimassaoloajan määrittämisen tärkeys, oikeudenkäyntiavustajien tarve sekä viranomaisten kouluttamisen tarve. Yksikään lausunnon antajista ei pitänyt kolmen kuukauden maksimiaikaa liian pitkänä kiellon kestona. Moni piti sitä suojatun kannalta kuitenkin liian lyhyenä tunteiden selvittämiseksi tai elämän uudelleen järjestämiseksi (sosiaali- ja terveysministeriö, Oulun kihlakunnan poliisilaitos, Väestöliitto ry, Yksinhoitajien ja Yhteishuoltajien liitto ry ja Raiskauskriisikeskus Tukinainen). Raiskauskriisikeskus Tukinainen katsoi, että perheen sisäinen lähestymiskielto tulisi voida määrätä myös vakavan häirinnän tilanteissa. Toisaalta heidän mukaansa väliaikainen lähestymiskielto tulisi määrätä vain, kun asiaa käsitellään rikosasian yhteydessä. Tässä on lievä ristiriita sikäli, että vakava häirintä ei välttämättä ole rikosasia, mutta se voi toki olla esimerkiksi rikosnimikkeen kotirauhan rikkominen tai laitton uhkaus yhteydessä.

6 Vaikutusarvioinnin kritiikkiä

Oikeusministeriön ohjeiden mukaan hallituksen esityksissä tulisi käsitellä huolellisesti lain vaikutuksia (OM 2007:6). Tarkasteltavat vaikutukset sisältävät paitsi taloudelliset vaikutukset (sisältäen myös vaikutukset kotitalouksien asemaan) myös ympäristövaikutukset, viranomaisten toimintaan kohdistuvat sosiaaliset vaikutukset sekä muut yhteiskunnalliset vaikutukset. Yhteiskunnalliset vaikutukset kattavat sosiaali- ja terveysvaikutukset sekä vaikutukset kansalaisten asemaan, yhdenvertaisuuteen, lapsiin ja sukupuolten tasa-arvoon, rikosentorjuntaan ja turvallisuuteen sekä aluekehitys- ja tietoyhteiskuntavaikutukset. Nykyisiä vastaavat painotukset sisältyvät pääosin työryhmän työskentelyn aikaisiin ohjeistuksiin (esim. OM 2004:4; OM 6/2000; OM 1992).

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevassa hallituksen esityksessä (144/2003) taloudellisia ja organisatorisia vaikutuksia arvioidaan omassa alaluvussa 197 tekstirivin verran, kun taas ihmisiin kohdistuvia vaikutuksia eritellään 13 rivillä otsikon ”Vaikutukset eri kansalaisryhmien asemaan” alla. Kyseisessä jaksossa (s. 32) toivotaan, että esitys vaikuttaisi perheväkivaltaa vähentävästi ja että erityisesti naisten, vanhusten ja lasten asema paranisi. Näkemystä perustellaan viittaamalla aiempiin yleisperusteluihin. Sitä logiikkaa, jonka mukaisesti lain oletetaan lisäävän alun perin samassa taloudessa tapahtuvan väkivallan uhrien turvallisuutta, ei edelleenkään eritellä tarkemmin, eikä myöskään sitä, liittyykö esimerkiksi vanhempi/lapsi -suhteeseen jotain erityistä parisuhteeseen verrattuna – jotain mikä olisi hyvä tietää lain toimivuuden kannalta. Maahanmuuttajia ei mainita tässä yhteydessä lainkaan. Lasten avointa asemaa on jo käsitelty aiemmin, eikä kyseinen 13 riviä tuo siihenkään mitään uutta. Erityisen merkille pantavaa on se, että vaikutusten arvioinnissa ei mainita mitään kieltoon määräytyistä, eikä siinä esiinny sanaa mies (vaikka naiset, vanhukset ja lapset mainitaan). Voinee todeta, että vaikutusten arviointi on kieltoon liittyvien ihmisryhmien kannalta hyvin puutteellinen.

Taloudellisia ja organisatorisia vaikutuksia käsiteltiin siis tarkemmin, mutta niitäkin lähinnä käräjäoikeuksien ja poliisitoiminnan näkökulmasta. Hallituksen esityksessä todetaan, että laista koituu kummallekin toimeenpanevalle hallinnonalalle jonkin verran lisätehtäviä. Lisärasitetta ei pidetty kuitenkaan merkittävänä. Kuntien osalta todetaan, että lyhytaikaisen majoittumispaikan tarjoaminen kieltoon määräytylle tarvittaessa on kokonaisuuden kannalta taloudellisempaa kuin muun perheen sijoittaminen turvakotiin:

On halvempaa järjestää tilapäinen asuinpaikka yhdelle kieltoon määrätylle henkilölle kuin koko perheelle. Kunnille ei sen vuoksi arvioida aiheutuvan ehdotetusta lainsäädännöstä lisää kustannuksia. (HE 144/2003, 32)

Kokonaiskustannusten vähäisyys ja uuden lainsäädännön oletettu kustannustehokkuus tulee erityisen korostuneesti esille alaluvun ”taloudelliset ja organisatoriset vaikutukset” lopussa:

Ehdotettu lainsäädäntö tähtää yhteiskunnalle suuria kustannuksia aiheuttavan perheväkivallan vähentämiseen ja voidaan arvioida, ettei se kokonaistaloudellisesti ainakaan lisää valtion kustannuksia. Perheväkivallan väheneminen tarkoittaisi yhteiskunnalle siitä aiheutuvien kustannusten vähenemistä. (HE 144/2003, 32)

Vaikka väkivalta voi olla sukupuolittunutta, voiko tasa-arvo olla sitä? Sukupuolivaikutusten arviointiin on tarjolla erityinen SUVAOPAS eli sosiaali- ja terveysministeriön opas sukupuolivaikutusten arvioimiseksi lainsäädäntöhankkeissa (STM 2007b). Siitä on olemassa eri vuosina päivitettyjä versioita. Tässä on tarkasteltu suvaoppaan vuoden 2002 versiota, joka oli perheen sisäistä lähestymiskieltoa valmisteltaessa voimassa (STM 2002), mutta esille tulevat painotukset sisältyvät nykyiseenkin ohjeistukseen.

Suvaoppaan (2002) mukaan lain vaikutukset naisiin ja miehiin on syytä selvittää etukäteen, jos riskinä on, että lain soveltaminen aiheuttaa välittömästi tai välillisesti syrjiviä sukupuolivaikutuksia. Oppaassa määritellään välillinen syrjintä EU:n direktiivin (76/207/ETY) avulla: ”Tilanne, jossa näennäisesti puolueeton säännös, peruste tai käytäntö saattaa henkilöt näiden sukupuolen perusteella epäedulliseen asemaan toiseen sukupuoleen verrattuna, paitsi jos kyseisellä säännöksellä, perusteella tai käytännöllä on puolueettomasti perusteltavissa oleva oikeutettu tavoite ja jos tavoitteen saavuttamiseksi käytetyt keinot ovat asiallisia ja tarpeellisia.”

Kysymys siitä, onko hallituksen esityksessä (HE 144/2003) kyse ”näennäisesti puolueettomasta säännöksestä” on tulkinnanvarainen. Toisaalta kieli on pitkälti sukupuolineutraalia, toisaalta taas näkyvillä on sukupuolittunutta vastakkainasettelua (ks. tarkastelut edellä). Tilanteessa nähdään joka tapauksessa kahden perusoikeuden arvottaminen suhteessa toisiinsa: kiellolla suojatun oikeus turvalliseen elämään ja kieltoon määrätyn oikeus asuntoon. Tällä tavoin, periaatetasolla esitettynä vaaka kallistuu luontevasti suojatun puolelle, joka lain perustelujen ja taustoituksen mukaan nähdään siis lähtökohteisesti naiseksi. Henki ja terveys ovat ilman muuta painavampia kriteerejä kuin tilapäinen asumisongelma eli väkivallan uhka riittää perustelluksi syyksi kotoa häättämiseksi. Periaatteellinen näkökulma ei kuitenkaan ota tässä yh-

teydessä huomioon sitä tiedostettua mahdollisuutta, että kiellon hakeminen saattaa provosoida kieltoon määrättyä eli että kiello ei automaattisesti ehkä takaakaan turvallisuutta. Hallituksen esitys ei myöskään nostanut esille muita kieltoon määrättyille mahdollisesti aiheutuvia haittoja kuin asunnottomuus.

Ne arvot olivat siinä vaiheessa sellaiset, että joka tapauksessa tällainen toteutetaan. Ajateltiin, että nämä edellytykset olisivat niin tiukat, että tämä tulisi harvoin kuitenkin sovellettavaksi ja aika vakavissa tapauksissa. Ehkä ajateltiin myös niin, että siinä on semmoinen valintatilanne, että jompikumpi lähtee kadulle. Onko se sitten se, jota lyödään vai se joka löi. Niin tässä mallissa ajateltiin, että on parempi, että se, joka lyö, niin joutuu sinne kadulle. (Lainvalmistelija A)

Kuinka hyvin kieltoon määrättäville henkilöille mahdollisesti koituvia muita haittoja tiedostettiin itse työryhmässä?

Mun mielestä haitallisten ilmiöiden analysointi ei mennyt kovin konkreettiselle tasolle, mutta tiedettiin, että koko tämän ilmiön huono puoli se on, että isossa osassa se vie alamäkiä vielä alemmaksi. Että metsään joudutaan, että nämä joutuvat heitteille. En muista sanana itsemurhaa, mutta että turmion tielle tai ehkä vielä pahemmallekin joudutaan ja siihen ei nähty mitään muuta, kun että näitä erilaisia esitteitä jaetaan, että nämä miehet saataisiin johonkin kääntymään. Niistä oli selvästi keskustelua. Mutta tavallaan vastapaino on se, että joku saadaan ehkä rauhoitettua. (Lainvalmistelija B)

7 Yhteenveto ja pohdintaa

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen taustalla oli huoli naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja toive saada uusi, kansainvälisiä suuntauksia ja sopimuksia mukaileva keino puuttua samassa taloudessa asuvien välillä tapahtuvaan väkivaltaan. Tavoitteita pyrittiin toteuttamaan eli monimuotoisiin ongelmiin pyrittiin vastaamaan yksinkertaisella ratkaisulla: väkivallantekijän poistamisella kotoa.

Lakia perusteltiin vetoamalla ensisijaisesti oikeuksiin ja oikeudenmukaisuuteen, mikä on aktivistiliikkeille tyypillinen tapa hakea vastinetta sorretuille ihmisryhmille (Kostiner 2003). Tässä tapauksessa aktivismi on feministinen liike ja sorretut tarkoittavat pääosin suomalaisia, naispuolisia parisuhdeväkivallan uhreja. Oikeuksiin vetoamisen ongelmana ovat yksinkertaistavat lähtökohdat ja päätelmät. Laki onkin valmisteltu olettaen, että perheen sisäisen lähestymiskiellon hakijat muodostavat suhteellisen homogeenisen ryhmän, jonka erityistilanteet ja tarpeet ovat lisäksi samat kuin

vanhuksilla, lapsilla, maahanmuuttajilla ja miespuolisten perheväkivallan uhreilla eli muilla mahdollisilla perheen sisäistä lähestymiskieltoa hakevilla. Asetelmaa selittänee osaltaan se lainvalmistelusta syntynyt vaikutelma, että lailla on ainakin jossain määrin tavoiteltu symbolista, ihmisten yleiseen tietoisuuteen, arvoihin ja moraaliin vaikuttamista (Tala 2004, 389).

Toinen aktivistiryhmien tyypillinen peruste hakea lainsäädännöllä parempia elinoloja on ihmisryhmien tarpeisiin vastaaminen (Kostiner 2003). Sen haasteena on tarpeiden monimuotoisuus, minkä tiedostaminen edellyttää laaja-alaista ja ennakkoluulotonta tiedonhankintaa. Raskaan selvitystyön etuna on kuitenkin, että samalla nousee esille sosiaalista todellisuutta yksinkertaistavan lainsäädännön riskejä. Se tieto on puolestaan arvokasta lainsäädännön vaikutusten arvioinnin kannalta, millä on välitön yhteys sääntelyn toimivuuteen. Näistä syistä lainvalmistelussa analyysissä on tarkasteltu paitsi sitä, mitä asiakirjoissa on ilmennyt myös sitä, mitä oleellista niistä on mahdollisesti puuttunut.

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen valmistelussa tietopohja jäikin valikoituneeksi, ja sen hyödyntäminen on tuottanut lakiuudistuksen tavoitteiden ja lain toimeenpanon edellytysten määrittelyihin runsaasti sisäistä ristiriitaisuutta. Kaiken kaikkiaan asetelma vastaa lainsäädäntötutkimuksessa yleisesti esitettyä kritiikkiä liian abstrakteista tavoitteista, puutteellisesta vaikutusten arvioinnista sekä jäsentymättömästä näkemyksestä koskien sitä logiikkaa, jolla annetut keinot tuottavat toivotun tuloksen (Tala 2001 & 2007, 15; Ervasti 2002).

Merkille pantavaa on myös, että monia mahdollisia riskejä, joita ei tuotu esille lainvalmistelussa, oli käsitelty esimerkiksi Rikosuhritoimikunnan mietinnössä (KM 2001:5), jonka sisältö oli tiedossa. Lisäksi perheen sisäinen lähestymiskielto rinnastetaan hallituksen esityksessä (144/2003) siviilioikeudelliseen prosessiin, vaikka sitä lievempi puuttumisen keino, tavallinen lähestymiskielto, rinnastuu selkeästi rikosoikeudelliseen prosessiin. Perheen sisäisen lähestymiskiellon tarkoitus oli kuitenkin täydentää lakia lähestymiskiellosta muilta ja nimenomaan sellaisilta osin, jotka tekevät siitä vahvemman puuttumiskeinon perusoikeuksiin.

Laki haluttiin ja saatettiin voimaan ilman toimivaa, järjestelmään integroitua tukipalvelujärjestelmää, vaikka sen tärkeys nousi lakiesitykseen annetuissa lausunnoissa toistuvasti esille. Huomattavin muutos, joka tehtiin lausuntojen perusteella, koski käräjäoikeuksille määritettyä aikaa järjestää pääkäsittely, jos taustalla oli poliisin määräämä väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto. Annettujen lausuntojen merkityksettömyys vahvistaa näkemyksen, että lausuntakierrosvaiheessa keskeiset perusratkaisut on usein jo tehty, joten niitä ei ole enää helppo muuttaa (Tala 2007, 4, 8). Valmistelevalle elimen työ kyseenalaistuisi ja aikataulu venyisi oleellisesti.

Kumpikin on ongelmallista erityisesti, jos yhteiskuntapoliittinen ilmapiiri on esityksen ja ylipäänsä lain nopean valmistumisen kannalla. Tällöin puhe oikeuksista peittää herkästi alleen vaihtoehtoiset tavoite- tai ongelmanmäärittelyt, joiden selvittely vie aikaa ja haastaa tehdyn työn. Ehkä siksi ani harva lausunnon antaja asettui vastustamaan lakiuudistusta, vaikka monien mukaan sääntelyn pitäisi sisältää tukitoimia.

Avun ja tuen tarjonta jätettiin siis yksittäisten viranomaisten vastuulle ilman velvoitteita. Näin ollen kieltoa hakevat ja kieltoon määrättävät jätettiin tietoisesti pitkälti yksin pärjäämään kriisinluontoisen tilanteen kanssa. Lainvalmistelussa ei hyödynnetty sellaista tutkimustietoa, joka ennakoisi traumatisoineen uhrin kykyä viedä prosessi loppuun asti lain tarkoittamalla tavalla. Laissa, sen valmisteluasiakirjoissa tai lausunnoissa ei tullut millään tavoin esille kieltoon määrättävien mahdolliset alkoholi- ja mielenterveysongelmat, tai niiden mahdolliset, kummankin osapuolen hyvinvointiin liittyvät merkitykset tai seurannaisvaikutukset hädettäessä ihmistä kotoa. Kieltoon määrättyihin kohdistuvia muita kuin asumiseen liittyviä mahdollisia haittavaikutuksia ei käsitelty lainkaan. Vaikka lasten asemaa käsiteltiin paljon, se todettiin hankalaksi, joten lapsiin liittyvät kysymykset jätettiin pitkälti ratkaisematta. Vanhusten tai ulkomaalaistaustaisten mahdollisia erityistilanteita ei käsitelty lainkaan. Kokonaisarvioinnilla ja pyrkimyksellä ratkaisujen huolelliseen perustelemiseen pyrittiin mahdollisesti korvaamaan tukipalvelujen puutetta ja muita soveltamisessa eteen tulevia ongelmia, mutta kokonaisarvioinnin esitettyihin perusteisiin sisältyi huomattavaa ristiriitaisuutta ja epämääräisyyttä. Toimeenpaneville viranomaisille on säilytetty suuri vastuu esimerkiksi ”olosuhteiden” arvioinnista ilman että heillä on kaikkea sen edellyttämää ammattitaitoa.

Epämääräisiksi jääneet kysymykset koskien tavaroiden noutoa ja lasten tapaamista samoin kuin viranomaisjärjestelmän huonot mahdollisuudet toteuttaa kumpaakin valvotusti, ovat omiaan omalta osaltaan heikentämään lain toimivuutta. Perheen sisäisen lähestymiskiellon tarkoitus on tarjota kieltoa hakeneelle rauhallinen ajanjakso, jotta hän voi järjestää elämänsä suhteessa henkilöön, jota todennäköisesti pelkää. Samalla kuitenkin tiedotettiin, että kiellon hakeminen saattaa provosoida kieltoon määrättyä. Näistä tekijöistä huolimatta laki laadittiin sen kaltaiseksi, että kiellon osapuolet saattavat tavata toisiaan lain puitteissa ilman valvontaa. Kieltoon määrätty ehkä joka tapauksessa rikkoo kieltoa, mutta lain väljyyden takia tilanteita, joissa kiellon tarkoitus on koetuksella, voi tulla herkästi vastaan. Riskejä lisääviä tilanteita olisi voinut vähentää esimerkiksi edellyttämällä, että tavarat noudetaan aina poliisin turvaamana, että poliisi ottaa aina avaimet pois ja että lasten tapaamiset järjestetään ulkopuolisen avustuksella. Ne oli-

sivat edellyttäneet hiukan lisäresursseja, mutta kustannuksia aiheutunee myös siitä, jos viranomaiset soveltavat huonosti suunniteltua lakia.

Yksi osasy syy tiedostettuihin puutteisiin ja lain säätämiseen niistä huolimatta voi olla se, että kokonaisuuden suunnittelussa ei otettu riittävästi huomioon ministeriöihin sektoroitunutta hallintoa (ks. Ervasti 2007, 34). Lain hyväksi ajateltuun soveltamiseen liittyy kolmen ministeriön alaisia toimia, joista osan toteutuminen olisi edellyttänyt lisäsääntelyä (liittyen erityisesti lasten tapaamispaikkoihin, mutta yleisemminkin kuntien velvollisuuksiin sosiaalisen tuen tarjoajana). Nykypolitiikkaa ohjaa muutenkin kustannusten minimointi, sekä valtionhallinnossa yleisesti että ministeriötasolla, joten yhdellä poikkihallinnollisella työryhmällä on jo lähtökohtaisesti huonot edellytykset sellaiseen lainvalmisteluun, joka lisäisi merkittävästi julkisen hallinnon kustannuksia. Kustannustietoisuus näkyykin siinä, että vaikutusten ennakoinnissa julkistaloudelliset seikat ylikorostuivat, mikä myös on linjassa lainsäädäntötutkimuksen yleisten havaintojen kanssa (esim. Ervasti ym. 2000). Laista jäi pois kaikki sosiaali- ja terveysministeriön toimialaa koskeva velvoittavuus, samoin kuin sellaiset poliisin toimet, jotka olisivat edellyttäneet merkittäväksi ajateltua lisäresursointia.

Vaikka lakivaliokunta puolsi selvästi lain säätämistä, se teki sen huolta ilmaisevin varauksin, joista asumiskysymys ei ollut ainoa. Hyväksyvä lausunto on kuitenkin tyypillinen. Eduskunta yleensä hyväksyy valtaosan hallituksen esityksistä ylipäänsä. Selvitettäessä hallituksen esityksiä vuoden 1998 valtiopäiviltä kävi lisäksi ilmi, että valiokunnat tekivät muutosehdotuksia runsaaseen puoleen tutkituista hallituksen esityksistä, mutta ehdotukset olivat luonteeltaan suppeita (Ervasti ym. 2000, 115). Joka viidenteen esitykseen kohdistui voimakasta tyytymättömyyttä, joka ei kuitenkaan johtanut muutosehdotuksiin. Merkittävin kritiikki on kohdistunut laajimpiin ja poliittisesti merkittävimpiin lakihankkeisiin (mt., 115).

Lakiuudistusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta ei voi pitää laajana hankkeena, jos laajuus käsitetään määrällisin kriteerein henkilöinä, joihin se kohdistuu, toimeenpanevat viranomaiset mukaanluettuina. Sukupuolipoliittisesti se oli sitäkin tärkeämpi. Samoin lainuudistusta voidaan pitää merkittävänä, jos sitä ajatellaan henkeä, turvallisuutta ja perusoikeuksia koskevan sisältönsä valossa. Sen tähden on ongelmallista, että vain puolivoimesti sisään kirjoitettu feministinen näkökulma on mitä ilmeisimmin rajoittanut sellaisten väkivallan ilmenemismuotoihin liittyvien tekijöiden käsittelyä, joiden voi olettaa vaikuttavan perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuuteen. Sen on mahdollistanut lainvalmistelua taustoittanut vahva poliittinen paine.

IV PERHEEN SISÄISET LÄHESTYMISKIELLOT 2005–2006

Tässä luvussa tarkastellaan Suomessa ajanjaksolla 2005–2006 haettuja ja määrättyjä sekä haettuja mutta määräämättä jätettyjä perheen sisäisiä lähestymiskieltoja: muotoja ja lukumääriä⁴². Perheen sisäinen lähestymiskielto on ilmiönä monimutkainen, koska kielto saa erilaisia muotoja ja sitä toimeenpanee kaksi eri viranomaistahoa. Kuten on jo selostettu, poliisin määräämä väliaikainen kielto on toimitettava käräjäoikeuden käsiteltäväksi kolmen päivän kuluessa päätöksestä, ja käräjäoikeuden on järjestettävä pääkäsitely viikon kuluessa poliisin päätöksen vastaanottamisesta. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa voi myös hakea suoraan käräjäoikeudelta. Käräjäoikeuden määräämän kiellon enimmäiskesto on kolme kuukautta. Perheen sisäinen lähestymiskielto on myös mahdollista määrätä perusmuotoisena tai laajennettuna. Laajennetussa kiellossa suoja kohdistuu henkilöiden ja asunnon lisäksi esimerkiksi työpaikkaan tai päiväkotiin.

Kuten on myös tullut ilmi, tässä tutkimuksessa käräjäoikeuden määräämistä kielloista käytetään myös käsitettä *varsinainen* perheen sisäinen lähestymiskielto riippumatta siitä, onko se määrätty perusmuotoisena tai

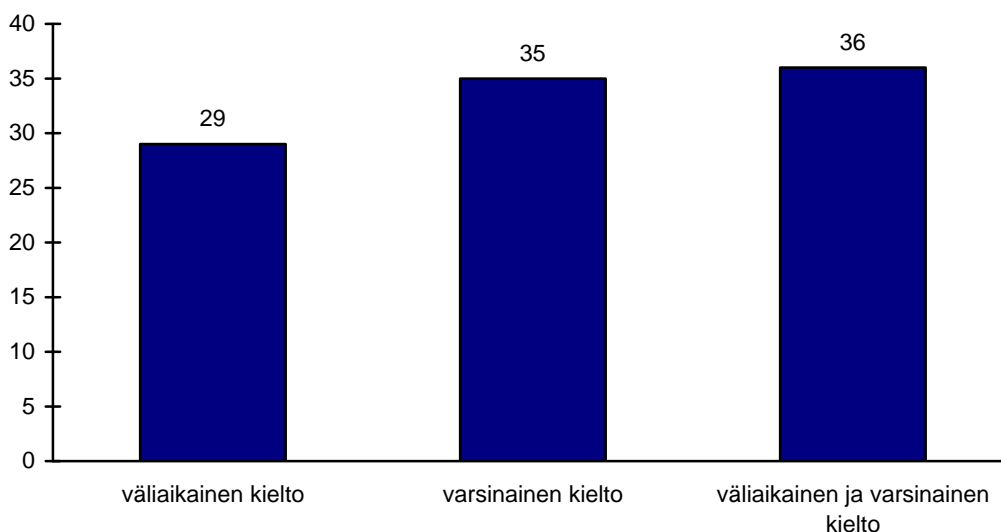
⁴² Tarkoitus oli selvittää taustaksi myös tavallisten lähestymiskieltojen määrät, mutta se osoittautui mahdottomaksi. Oikeustilastoista selviävät vain käräjäoikeuksissa ratkaistut tapaukset, ei siis määrättyjen kieltojen määrä, ja tutkittaessa tarkemmin ratkaisuluokitte-luja (perheen sisäisten kieltojen osalta) niiden soveltamisessa havaittiin epäyhtenäisyyttä. Poliisiasiantietojärjestelmä tuottaa tietoa ns. lähestymiskieltoasioista, mutta rekisteröinti-käytännöissä on ollut niin paljon vaihtelua, että merkintöjen suhdetta kieltojen määrään on vaikea arvioida. Lisäksi eri aikoina ajetut tiedot lähestymiskieltoasioista antavat aina hiukan eri luvut. Tarkempaa tietoa saa etsintäkuulutusrekisteristä, mutta väliaikaisia kieltoja on alettu kirjata sinne vasta vuodesta 2005 alkaen. Lisäksi niidenkin merkintä-käytännöissä on epäyhtenäisyyttä, ja tietoja saa taannehtivasti vain kahden edeltävän vuoden osalta. Joka tapauksessa seuraavassa listassa on vuosittain esitetty ensin käräjä-oikeuksissa ratkaistut tapaukset Oikeustilastollisten vuosikirjojen mukaan ja sen jälkeen 15.6.2007 Patjasta ajetut tiedot lähestymiskieltoasioista. Viimeisenä vuotena on 2004, koska sen jälkeen kirjauksiin sisältyvät myös perheen sisäiset lähestymiskielto, joita alettiin määrätä vuonna 2005 (niitä ei siis eritellä omalla nimikkeellä). 1999: 1486/1116, 2000:1867/1237, 2001:1249/1220, 2002: 2262/1341, 2003:2441/1521, 2004: 2608/1775. Hallituksen esityksessä (144/2003, 4, 26) luvut on esitetty osittain toisin. Yleisesti katso-taan, että tavallisten lähestymiskieltohakemusten osalta noin puolet johtaa kiellon mää-räämiseen; valtaosa ei-määrätyistä kielloista on hakemusten peruuntumisia, ja arviolta noin 10 % hakemuksista hylätään (Tikka 2001, 257, 258).

laajennettuna tai onko sitä edeltänyt väliaikainen kiello. Lisätermin avulla on mahdollista erotella omiksi ryhmikseen kärjääoikeuden määräämät kielot ja ne väliaikaiset, jotka jäävät sillensä ilman, että kärjääoikeus määrää jatkoksi omaa kieltoaan.

1 Kieltojen keskeiset piirteet

Vuosina 2005 ja 2006 yhteensä 258⁴³ henkilöä määrättiin jonkin muotoiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon (kuvio 1). Kielloista lähes kolmannes määrättiin ainoastaan väliaikaisena. Hieman yli kolmasosassa tapauksia kärjääoikeus jatkoi ensin annettua väliaikaista kieltoa. Yhtä usein varsinaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei edeltänyt väliaikainen kiello. Tulokset kertovat, että poliisi on määrännyt väliaikaisia kieltoja verrattain aktiivisesti – se on seikka, jota hallituksen esityksessä (144/2003, 33) pidettiin suotavana, mutta jonka toteutumista joissakin lainvalmistelun lausunnoissa epäiltiin. Erityisen yllättävänä suhteessa lainvalmisteluun voi pitää sitä, että varsin moni väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto raukeaa eli prosessi ei jatku varsinaisen kiellon määräämiseen (ilmiön syitä pohditaan kohdassa IV.2).

⁴³ Kuten luvussa II.3.1 (alaviite 19) on selitetty, kirjaus- ja arkistointikäytännöissä oli epämääräisyyttä sekä poliisi- että oikeushallinnossa. Jokainen tapaus selvitettiin yksityiskohtaisesti viranomaistietoja vertailemalla, ja poliisiaineiston osalta käytössä oli lähestymiskieltoasiamerkintöjä luotettavampi (ks. edellinen alaviite) etsintäkuulutusrekisteri (kattaa tiedot vain kaksi vuotta taaksepäin).

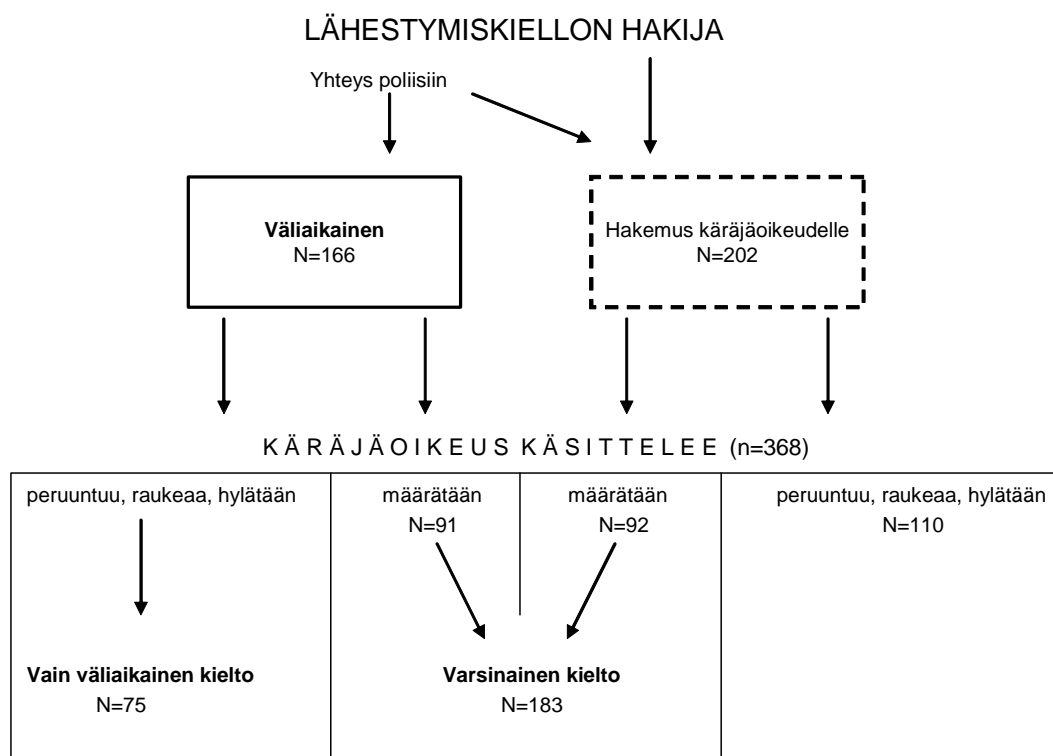

Kuvio 1 Perheen sisäiset lähestymiskiellot muodon mukaan 2005–2006, % (n=258)⁴⁴

Kuvio 2 esittää paitsi kieltojen muodot ja määrät myös hakemisen ja myöntämisen prosessin pääpiirteissään. Käräjäoikeudelle toimitettiin suoraan 202 hakemusta, joista vajaa puolet johti kiellon määräämiseen, kun taas loput peruuntuivat, raukesivat tai tulivat hylätyiksi. Käräjäoikeus käsitteli myös 166 väliaikaista kielloa, joista reilu puolet johti varsinaiseen kielloon, kun taas vajaa puolet peruuntui, raukesi tai tuli hylätyksi. Kun käräjäoikeudelta suoraan haetut kiellot yhdistää väliaikaisiin, käräjäoikeus käsitteli yhteensä 368 lähestymiskieltoasiaa. Hallituksen esityksessä (144/2003) arvioitiin, että hakemuksia perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseksi tulisi vuositason ”joitakin satoja” (s. 27) eli väljä arvio osui suunnilleen oikeaan, mutta hiukan alakanttiin.

Puolet kaikista haetuista kielloista eli 183 tapausta johti varsinaisen kiellon määräämiseen, mutta ”vain väliaikaiset” mukaan lukien kieltoja ilmeni siis 258 kappaletta. Kuvion 2 luvut ovat tärkeitä jatkotarkastelun kannalta. Koska kieltoja on erimuotoisia, analyysien perusjoukko vaihtelee sen mukaan mitä ryhmää kulloinkin tarkastellaan.

⁴⁴ Aineistossa on viisi tapausta, joissa samojen osapuolten välille määrättiin useampia väliaikaisia ja/tai varsinaisia kieltoja. Ne on sisällytetty luokkaan ”väliaikainen ja varsinainen kiello”.

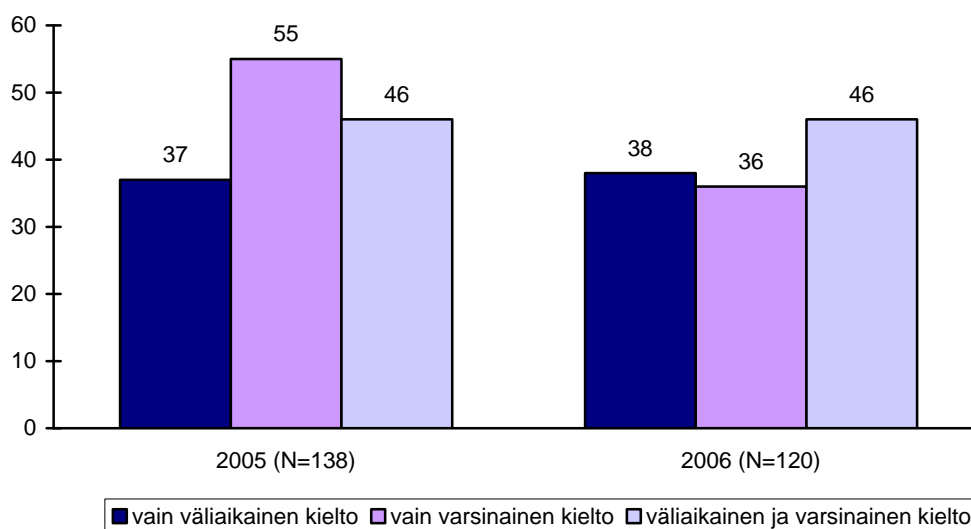

Kuvio 2 Perheen sisäisten lähestymiskiellojen hakeminen ja myöntäminen

Alla väliaikaiset ja varsinaiset perheen sisäiset lähestymiskiellot on eritelty vuositasona (taulukko 3 ja kuvio 3). Väliaikaisina määrättyjen kieltojen osuus pysyi kahden vuoden tarkastelujaksolla samana sekä tapauksissa, joissa väliaikainen ei johtanut käräjäoikeuden varsinaiseen kieltoon että tapauksissa, joissa väliaikaista seurasi varsinainen kiello. Sen sijaan suoraan käräjäoikeuden määräämien varsinaisten kieltojen määrä oli hieman suurempi lain ensimmäisenä voimassaolovuotena.

Taulukko 3 Määrätyt perheen sisäiset lähestymiskiellot.

		2005	2006	Yhteensä
Varsinainen kiello	N	55	36	91
	%	60	40	100
Väliaikainen kiello	N	37	38	75
	%	49	51	100
Väliaikainen ja varsinainen kiello	N	46	46	92
	%	50	50	100
Kieltoja yhteensä	N	138	120	258
	%	53	47	100

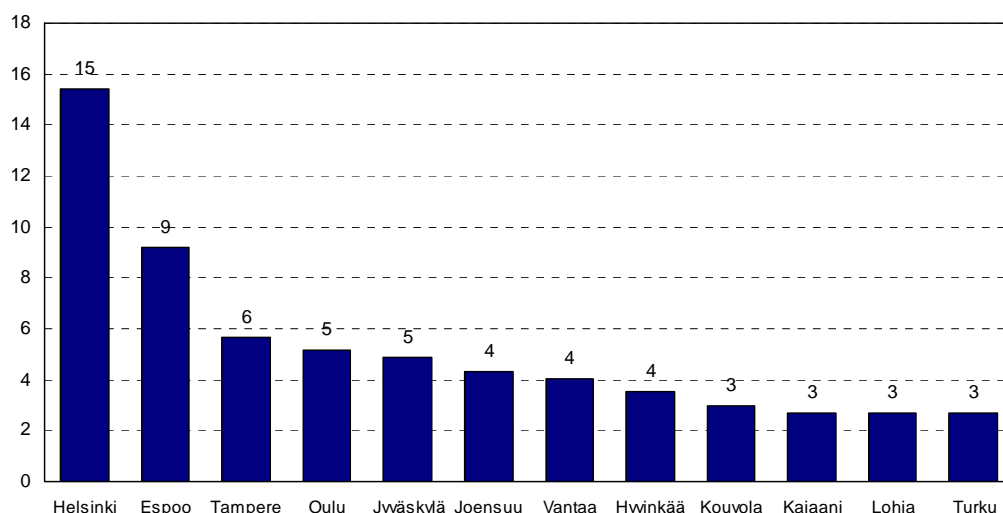

Kuvio 3 Perheen sisäiset lähestymiskiellot, absoluuttiset luvut

Muutoksen taustalla vaikuttavia syitä on vaikea todentaa. Selitystä ei voi etsiä vaihtelusta haettujen, mutta määräämättä jätettyjen kieltojen määrässä: vuonna 2005 käräjäoikeuksille toimitettiin 50 hakemusta, ja vuonna 2006 määrä oli 60. Hakemusmäärien perusteella olisi siis oletettavampaa, että käräjäoikeuden ratkaisut olisivat pikemminkin lisääntyneet kuin vähentyneet lain toisena voimassaolovuotena. Havaittua muutosta voidaan pitää yllättävänä myös siksi, että tuomioistuimien soveltaa uusia säännöksiä tyypillisesti korostetun maltillisesti ensimmäisen voimassaolovuoden aikana (Marttunen 2008, 291–295). Määrätyistä kielloista tulisi olla käytettävissä pidempi aikasarja, jotta eri taustatekijöiden vaikutuksia kyettäisiin arvioimaan.

1.1 Kieltojen alueellinen jakautuminen

Vajaa kolmannes varsinaisista kielloista määrättiin pääkaupunkiseudun käräjäoikeuksissa (kuvio 4).

Kuvio 4 Varsinaiset kiellot eniten määränneiden käräjäoikeuksien mukaan 2005–2006, %

Yksittäistä käräjäoikeutta kohden määrät jäävät verrattain pieniksi. Helsingin käräjäoikeudessa määrättiin kahden vuoden aikana 28 perheen sisäistä kielloa, Espoossa 16 ja Vantaalla 9. Poliisi määräsi väliaikaisia kielloja eniten Helsingissä (36 kpl), sitten Espoossa (14 kpl) ja Tampereella (7 kpl).

Voisi olettaa, että varsinaisten kieltojen määriin vaikuttaa poliisin aktiivisuus niiden tapausten osalta, joita edeltää väliaikainen kiello. Tulokset ovat siinä suhteessa kuitenkin erikoisia, ja niiden syyt vaikeasti tulkittavissa. Kun vertaa kahta kaupunkia, joissa kielloja on määrätty eniten, ja kun tarkasteluun lisää yksityiskohtaiset, tapauskohtaiset tiedot kielloista (myös käräjäoikeus voi määrätä väliaikaisia kielloja), Helsingissä väliaikaisia on määrätty suhteessa varsinaisiin kielloihin paljon enemmän kuin Espoossa (Hki 38/28 vars, Espoo 16/16). Samalla väliaikaisia kielloja on kuitenkin peruuntunut Espoosta enemmän suhteessa väliaikaisten kokonaismäärään (Hki 20/38, Espoo 6/16).

1.2 Kiellon hakijat käräjäoikeudessa

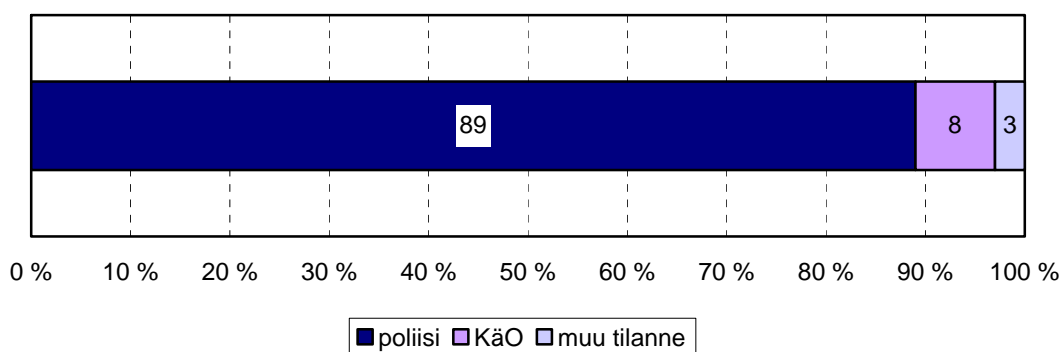
Kiellolla suojattavan lisäksi poliisi, sosiaaliviranomainen tai syyttäjä voi hakea käräjäoikeudesta perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Kyseessä on tällöin tilanne, jossa suojaa tarvitseva ei itse uskalla tai kykene toimimaan hakijana terveyden- tai elämäntilanteensa vuoksi. Käytännössä tätä mahdollisuutta on käytetty hyvin vähän. Varsinaisten kieltojen osalta hakijana toimi ensisijainen suojattava 94 prosentissa eli 172 tapauksia. Poliisi oli kiellon hakijana kymmenessä tapauksessa. Sosiaalilautakunta ja syyttäjä toimivat kumpikin kerran hakijana.

Yleiskuvaa tilanteista, joissa muun kuin suojattavan toimiminen hakijana olisi tyypillistä, perusteltua tai toivottavaa on mahdotonta muodostaa, sillä rekisteri- ja tuomioistuinaineiston perusteella tapaukset ovat hyvin erilaisia. Oletettavaa on, että kuhunkin tapaukseen on liittynyt tiettyjä yksilöllisiä piirteitä, joiden perusteella viranomainen on tehnyt päätöksensä hakijan kanssa neuvotellen. Tällaisia seikkoja ovat voineet olla suojattavan henkilön korkea ikä tai heikko terveydentila. Aineistossa oli esimerkiksi yksi tapaus, joka ratkaistiin, vaikka kumpikin asianosaisista oli istunnosta poissa. Kyseisessä jutussa syyttäjä määräsi ensin väliaikaisen kiellon ja toimi sen jälkeen hakijana varsinaiselle kiellolle. Se on ainoa tapaus, joissa syyttäjä esiintyi kyseisissä rooleissa. Tapauksessa keski-ikäinen alkoholisti- ja rattijuopumushistoria, määrättiin kieltoon vakavasti sairasta äitiänsä kohtaan. Äiti oli erikseen kuulustelussa pyytänyt, ettei hänen terveydentilansa vuoksi tarvitsisi tulla itse istuntoon.

Erityistapauksina voi lisäksi mainita kaksi tapausta, joissa äiti toimi hakijana alaikäisen lapsensa puolesta. Toisessa näistä poliisi suojasi väliaikaisella kiellolla äidin ja lapsen, mutta äiti muutti käräjäoikeudessa hakemuksen koskemaan ainoastaan lasta. Toisessa tapauksessa kieltoon määrätty mies oli pahoinpidellyt sekä puolisoaan että tämän lasta, mutta nainen päätyi hakemaan kieltoa ainoastaan lapsensa suojaksi. Kieltoa myös jatkettiin kolmella kuukaudella.

1.3 Väliaikaisen perheen sisäisen kiellon määrääjät

Kuviosta 5 käy ilmi, että lähes kaikki väliaikaiset perheen sisäiset lähestymiskiellot ovat poliisin määräämiä, kuten lainlaatijat olivat ajatelleet.

Kuvio 5 Väliaikaisten perheen sisäisten kieltojen määrääjä (n=166)

Yksittäisissä tapauksissa toimeenpanijana on ollut käräjäoikeus, jonka määräämät väliaikaiset kiellot jatkuivat varsinaisina kieltoina kahta tapausta lu-

kuun ottamatta. Näistä toisessa kärjääoikeuden määräämä väliaikainen kiello jatkuu tavallisena lähestymiskiellona. Toisessa puolestaan hakija ei saapunut varsinaisen kiellon määräämistä käsittelevään istuntoon, jolloin kärjääoikeus kumosi aiemmin määräämänsä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon. Kuvion muu tilanne tarkoittaa edellä mainittua syyttäjän määräämää väliaikaista kielloa sekä kolmea tapausta, joissa sekä poliisi että kärjääoikeus määräsivät väliaikaisen kiellon. Jälkimmäisissä tapauksissa prosessin kesto oli erityisen pitkä, ja yhdessä tapauksessa pitkä väliaikaisten kieltojen kierre päättyi lopulta siihen, että suojattu peruutti hakemuksen.

1.4 Kieltojen kesto

Kärjääoikeuden määräämistä perheen sisäisistä lähestymiskielloista valtaosassa (85 %) kiellon kestoksi määriteltiin maksimiaika eli kolme kuukautta. Vastaavasti kiello määrättiin lyhyempänä 14 prosentissa, lyhimmillään ainoastaan muutamaksi päiväksi. Erään tuomarin (A) mukaan voimassaolon pituuteen saattaa vaikuttaa ”vähän tällainen tuomaritauti, että maksimit on käytössä, on ne sitten näitä tai salassapitoaikoja”. Maksimiajan näin runsas käyttö viittaa siihen, että hallituksen esityksen (144/2003, 18, 32) suositusta tapauskohtaiseen harkintaan on käytetty vähän.

Aineistossa oli kiellon keston suhteen myös muutamia erikoisia tapauksia. Eräässä tapauksessa kärjääoikeus määräsi miehen 12 kuukautta kestävään perheen sisäiseen lähestymiskielloon. Kyseisellä henkilöllä oli väkivalta- ja muuta rikoshistoriaa, ja hänet tuomittiin sittemmin ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Toisessa tapauksessa kiello määrättiin kuuden kuukauden kestoisena. Erikoisena voi myös pitää tapausta, jossa kärjääoikeus määräsi miehelle samanaikaisesti voimaantulevina kolmen kuukauden perheen sisäisen lähestymiskiellon ja vuoden kestoisen laajennetun tavallisen lähestymiskiellon saman henkilön suojaksi. Ehkä mies oli muuttamassa kotoa ja tavallisella kiellolla haluttiin turvata saman tien jatko. Laki ei kuitenkaan tunne yllä mainittuja mahdollisuuksia, joten kyse on ilmeisesti ollut erehdyksistä.

Laissa tai sen valmistelutöissä poliisin määräämän väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon kesto ei määritelty tai suositeltu. Kenties voimassaoloajan määrittämisestä ei pidetty tähdellisenä, koska väliaikaisen kiellon on tarkoitus olla voimassa kunnes se muuntuu kärjääoikeuden ratkaisuksi. Tiedonhallintaan liittyvistä syistä väliaikaiselle kiellolle täytyy kuitenkin määritellä päättymispäivä, joka jää yksittäisen poliisiviranomaisen harkittavaksi. Seuraava kommentti tiivistää haastateltujen komisarioiden näkemykset asiasta:

Se päättymispäivä pitää laittaa riittävän kauaksi, että se varmasti on voimassa käräjäoikeuden käsittelyyn asti. Ettei käy niin, että minun määräämä väliaikainen umpeutuu, eikä asiaa olekaan käsitelty vielä käräjillä. (Komisario A)

Yleisimmin haastatellut komisariat kertoivat määräävänsä väliaikaisen kiellon varmuuden vuoksi suoraan kolmeksi kuukaudeksi. Joskus tapahtuu kuitenkin kömmähdyksiä, jommassakummassa viranomaistahossa. Yhdessä tapauksessa käräjäoikeus kumosi poliisin määräämän väliaikaisen kiellon määrätessään omansa, mutta vastaaja ei ollut istunnossa paikalla eikä saanut kieltoa pitkään aikaan tiedoksi, mikä johti kiellon rikkomiseen ilman seurausta. Toisessa tapauksessa komisarion lomatuuraaja, joka ei tuntenut lähestymiskieltoasioita, määräsi kiellon hyvässä tarkoituksessa asiaa pohdittuaan seitsemäksi päiväksi, mutta se ei käytännössä riittänyt.

Hän oli ajatellut, että käräjäoikeuden on pakko ottaa se käsittelyyn seitsemän päivän sisällä. Mutta siinä kävi sitten niin, että käräjäoikeus ei saanut henkilöä kiinni, ja käsittely siirtyi kahdella viikolla. Sitten tämä suojattu nainen mietti että hetkinen, mites nyt ja otti yhteyttä. Onneksi me saatiin se henkilö tänne, niin voitiin jatkaa väliaikaista kieltoa. (Komisario B)

1.5 Perusmuotoiset ja laajennetut kiellot

Perheen sisäiset lähestymiskiellot määrättiin käräjäoikeudessa tyypillisimmin perusmuotoisina, eli kiellolla suojattiin yhden tai useamman henkilön lisäksi kotia. Kuitenkin kolmannes varsinaisista kielloista määrättiin laajennettuna. Taulukossa 4 laajennettujen kieltojen sisältöjä on tarkasteltu käräjäoikeuden asiakirjoista ilmi käyvien tietojen perusteella.

Taulukko 4 Käräjäoikeuden määrittelemät laajennettujen kieltojen kohteet

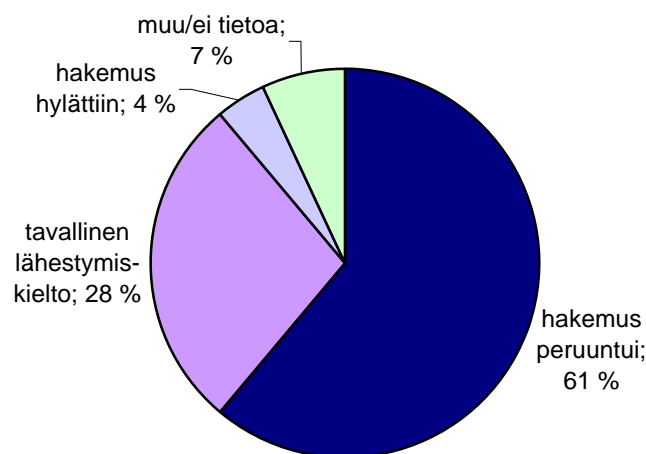
	%	N
suojatun asunnon läheisyys	34	20
suojatun työ-/opiskelupaikka	19	11
yhdistelmä	19	11
ei määritellä tuomiolla	12	7
lasten koulu/päiväkot	7	4
vapaa-ajan asunto	3	2
muu/puuttuva tieto	7	4
Yhteensä	100	59

Yleisin käräjäoikeuden ratkaisussa mainittu laajennetun kiellon kohde oli suojattavan asunnon läheisyys. Osassa näitä tapauksia läheisyyttä ei täs-

mennetty, kun taas joissakin alue sijoitettiin 100–500 metrin säteelle suojatusta asunnosta. Laajennetut kiellot käsittivät myös suojattavien työpaikkoja, niiden läheisyyttä sekä kouluja ja päiväkoteja. Muutamassa tapauksessa laajennetun kiellon perusteita tai suojattavia kohteita ei määritelty tuomiolla lainkaan, jolloin laajennetun lähestymiskiellon lisäarvoa voi pitää kyseenalaisena. Suojattavasta kohteesta on saatettu keskustella ja sopia osapuolten kesken, mutta jos päätöstä ei ole kirjattu ratkaisuun, se ei velvoita kieltoon määrättyä eikä tieto välity poliisille valvontaa ajatellen. Jos taas suojattuna on esimerkiksi lapsi ja hänen päiväkotinsa, on selvää, ettei kieltoon määrätty saa lähestyä päiväkotia sen toiminta-aikana vaikka kiello olisi perusmuotoinen. Poliisin määräämien laajennettujen väliaikaisten kieltojen tarkastelu tässä yhteydessä ei ole tähdellistä, sillä käräjäoikeuden päätös varsinaisesta kiellosta kumoaa joka tapauksessa poliisin ratkaisun.

2 Väliaikaisiksi jääneet kiellot

Aineistossa oli 75 tapausta joiden osalta väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskiello ei johtanut varsinaisen kiellon määräämiseen käräjäoikeudessa. Kaikista väliaikaisista tuo ryhmä on vajaa puolet (45 %). Kuviossa 6 syyt on luokiteltu asiakirja- ja rekisteriaineistosta ilmenevien tietojen mukaan.

Kuvio 6 Väliaikaisiksi jääneet perheen sisäiset lähestymiskiellot (n=75)

Hakemuksen peruuntuminen ennen tuomioistuinkäsittelyä (sisältäen hakijan jäämisen pois käräjäoikeuden istunnosta ilman perustetta) oli tyypillisin syy sille, ettei väliaikaisen kiellon jatkoksi määrätty varsinaista kieltoa. Melko yleinen syy oli myös hakemuksen muuttuminen käräjäoikeudessa koskemaan tavallista lähestymiskielloa. Muu-luokassa on tapaus, jossa po-

liisi määräsi väliaikaisen kiellon vastoin suojatun tahtoa ja jossa sekä kieltoon määrätty että suojattu vastustivat kieltoa oikeuden istunnossa, joten kieltoa ei määrätty. Yhdessä tapauksessa kielto mitätöitiin, koska kieltoon määrätty oli kuollut. Toisessa tapauksessa poliisi pyysi käsittelyn keskeyttämistä, koska kieltoon määrätty oli joutunut laitoshoidon mielenterveysongelmien vuoksi. Aineistossa oli myös yksittäisiä tapauksia, joissa kiellon määräämisen edellytykset eivät täyttyneet. Tällöin kyseessä oli joko osapuolten erilleen muutto, näytön puute väkivallan luonteesta ja tapahtumien kulusta tai molemmat seikat yhdessä. Seuraavassa tarkastellaan tarkemmin kahta yleisintä syytä kiellon väliaikaiseksi jäämiseen: kiellon peruuntumista ja kiellon muuttumista tavalliseksi lähestymiskielloksi.

2.1 Peruuntuneet kiellot

Kaikissa peruuntuneissa väliaikaisissa kielloissa suojattu ei siis jatkanut prosessia käräjäoikeudessa (46 tapausta⁴⁵). Näissä tapauksissa suojatut olivat aina naisia ja kieltoon määrätty miehiä. Tapaukset ovat monitulkintaisia. Peruuntumisten syyt jäävät valtaosin pimentoon, sillä taustamotiiveista on harvoin tietoa. Asiakirjoihin on saatettu kirjata esimerkiksi: ”koska [varsinaisen kiellon] hakija ilmoitti, ettei väliaikaisena määrättyä lähestymiskielloa tulla jatkamaan, asia raukeaa”.

Osassa tapauksia asiakirja- ja rekisteritiedot antavat kuitenkin viitteitä tilanteen taustoista. Huolestumista aiheuttaa se, että hakijan kertomuksen tai poliisiasian tietojärjestelmän kirjausten mukaan kaikkien peruttujen tapauksien taustalla oli vakavaa väkivaltaa tai sen uhkaa. Väkivaltatilanteet sisälsivät esimerkiksi puukotuksia, nyrkillä lyömistä, potkimista ja kuristamista⁴⁶. Väkivallalla uhkailussa kyseessä saattoi olla tilanne, jossa kieltoon määrätty oli jatkuvasti uhannut tappaa suojatun, mikäli hän kertoo pahoinpitelyistä poliisille. Aineistossa oli myös tapaus, jossa kieltoon määrätty oli tunkeutunut kirveen kanssa suojatun kotiin. Huolestuttavaa on myös tieto siitä, että vain väliaikaiseen kieltoon määrättyjen miesten rikoshistoria on keskimäärin varsin kova, jopa hiukan kovempi kuin niiden, jotka on määrätty varsinaiseen kieltoon (tarkemmin seuraavassa luvussa).

Poliisirekisteriin kirjattujen tietojen perusteella kolmanneksessa peruuntuneista tapauksista (13 kpl) väkivaltainen parisuhde jatkui kiellon perumisen jälkeen samankaltaisena kuin aikaisemmin. Niistä kolmessa pariskunta oli tietojen mukaan muuttanut erilleen, mutta mies jatkoi entisen

⁴⁵ 61 % väliaikaisiksi jääneistä ja 27 % kaikista väliaikaisista perheen sisäisistä lähestymiskielloista.

⁴⁶ Vakava väkivalta ei tarkoita tässä yhteydessä samaa kuin törkeä pahoinpitely.

puolisonsa piinaamista. Lopuissa kymmenessä väkivalta ja parisuhteen yhteiselämä jatkuivat kuten ennen väliaikaista kielloa. Eräässä niistä pahoinpitelyt olivat olleet vuosia toistuvia, mutta nainen teki niistä harvoin rikosilmoituksia. Poliisiasiain tietojärjestelmässä lukee muun muassa seuraavaa, vajaa vuosi väliaikaisen kiellon jälkeen: ”M päihtyneenä oli jälleen pätkimässä vaimoaan, poikakin oli joutunut lähtemään pakosalle kotoa! (Vaimo ei halua taaskaan tehdä ilmoitusta).” (T 178)

Poliisirekisterin tietoja väkivallan jatkumisesta tai päättymisestä ei voida pitää kuitenkaan yleistettävänä tietolähteenä. On mahdollista, että naisen epäonnistunut pyrkimys väkivaltaisen suhteen päättämiseen on aiheuttanut joissakin tapauksissa niin suurta häpeää, ettei uusiutunut väkivalta ole enää tullut poliisin tietoon. Joka tapauksessa on todennäköistä, että osassa tapauksia taustalla on vaikuttanut suojattavan pelko tai häneen kohdistettu painostus kieltoon määrätyn taholta. Muutamissa tapauksissa käsillä oleva materiaali puhuu puolestaan.

[Väliaikaisen] lähestymiskiellon määräämisen jälkeen M oli ollut pois asunnosta n. kahden viikon ajan. Tämän jälkeen M on asunut säännöllisesti asunnossa. M on koko tämän ajan painostanut perumaan lähestymiskiellon. (T 210)

Toisessa tapauksessa käräjäoikeuden ratkaisussa lukee: ”Hakija on peruuttanut hakemuksensa. Hakijan tarkoituksena ei ole ollut hakea lähestymiskielloa”. Kyseessä oli somalialainen pariskunta, jolla on useita lapsia. Väliaikaisen kiellon saamista edelsi tilanne, jossa hakija vietiin nyrkiniskuja seuranneen tajuttomuuden takia sairaalaan ja korvasta vuoti verta. Lähes kaikki lapset näkivät pahoinpitelyn. Poliisin kuulustelussa hakija on todennut:

Haluan, että miehelleni määrätään lähestymiskiello ... Olen niin väsynyt tuollaiseen, ja haluan erota miehestäni, tätä on jatkunut jo niin kauan. En myöskään halua, että hän huutaa tai uhkailee minua lasten edessä. Tulen hakemaan eroa miehestäni. (T 242)

Kolmannessa tapauksessa ylikonstaapeli lähetti käräjäoikeudelle kirjeen, jossa hän ilmoitti, että väliaikaisen kiellon juuri saanut hakija ”myöntää tehneensä perättömän ilmiannon ja siis lähestymiskiellon perusteet ovat virheelliset”. Samalla ylikonstaapeli kirjoitti korostetun isoilla kirjaimilla: ”Hän haluaa, että lähestymiskiello perutaan/ei vahvisteta”. Asiaan liittyi rikostutkinta, jossa hakijan miestä epäiltiin muun muassa haarukan iskemisestä käsivarteen. Hakija oli soittanut muutaman päivän päästä poliisille, joka ilmaisi muuttuneen tilanteen käräjäoikeudelle seuraavasti. ”Asiaa nyt tarkemmin mietittyään hän on ilmeisesti itse viillellyt itseään ollessaan

voimakkaassa humalatilassa ja käytettyään lisäksi masennuslääkkeitä. Hän kertoo viillelleensä itseään aiemminkin.” Poliisi ei kuitenkaan tehnyt perättömästä ilmiannosta rikosilmoitusta (se on virallisen syytteen alainen rikos), vaan kirjauksissa lukee: ”Ei näyttöä rikoksesta toistaiseksi, eikä niin ikään perättömästä ilmiannosta.” Poliisirekisterissä lukee pahoinpitelytutkintaan liittyen myös, että ”M on uhannut tappaa N:n, jos hän ilmoittaa asiasta poliisille”. Kirjauksista kävi vielä ilmi seuraavaa:

N oli selvästi peloissaan henkensä ja terveytensä puolesta. Hän kertoi pahoinpitelyjen jatkuneen useita vuosia. Hän ei ole uskaltanut ilmoittaa aikaisemmista pahoinpitelyistä poliisille koska pelkäsi M:n vahingoittavan häntä sen vuoksi. Lisäksi hän kertoi olleensa hoidossa Auroran sairaalassa jatkuvien uhkailujen ja pahoinpitelyjen vuoksi. Viimeksi hän oli yrittänyt itsemurhaa nauttimalla suuren määrän psyykelääkkeitä. (T 135)

Neljännessä tapauksessa väliaikaisen kiellon saanut nainen soitti käräjäoikeuteen monesti ja kertoi peruuttavansa hakemuksensa kirjallisesti. Kerran hän ilmoitti myös postittaneensa peruutuksen. Käräjäoikeus ei kuitenkaan saanut koskaan lähetyksiä. Kun tätä oli jatkunut jonkin aikaa, eikä hakijasta kuulunut enää mitään, käräjäoikeus katsoi, että hakija ei halunnut jatkaa prosessia. Mies oli vasta vapautunut vankilasta, hänellä oli mittava ja monipuolinen rikoshistoria, ja hakija oli kirjoittanut hakemukseensa omin käsin ”pelkään henkeni puolesta”. Lisäksi kävi ilmi, että mies käytti säännöllisesti amfetamiinia, oli vaarallinen ja arvaamaton, uhkaili hengenmenolla ja oli aiheuttanut hakijalle sairaalakäyntejä aiheuttaneita vammoja. Aineistosta päätellen hän myös painosti suojattua ja todistajia perumaan lausuntonsa tavalla, joka haittasi rikostutkintaa ja sen etenemistä.

Viidennessä peruutustapauksessa nainen ei maininnut syytä.

M huusi perääni, että hän tappaa minut, ja että tämä on minun viimeinen teko, jos hänet viedään poliisiasemalle. Olen saanut kuulla näitä uhkauksia aina suuremman riidan päätteeksi. Niiden takia en ole uskaltanut tehdä asiasta ilmoitusta poliisille (...) Olen ainoastaan yhden kerran käynyt näyttämässä vammojani lääkärissä, koska en ole uskaltanut muulloin mennä. (T 161)

Seuraavat kaksi haastateltujen komisarioiden esittelemää tapausta herättävät myös huolta. Ensimmäisen taustalla on vakavia tilanteita, kunnes kaikki onkin hakijan mielestä pian hyvin.

Juuri oli hakija, jossa mies oli saanut tuomion aikoinaan taposta ja tämä nainen pelkäsi häntä ja olosuhteet näytti huonolta, oli väkivaltaa tapahtunut. Määräsin sen väliaikaisen lähestymiskiellon. Pöytä-

kirjat menivät eteenpäin, ja sitten nainen soitti loman aikana, että hän peruu sen asian, he asuvat nyt onnellisesti yhdessä, että tässä on nyt väärinkäsitys. Että mies korvasi [jotain] eikä se mua kovin lyönytään. Sanoin, että ota yhteys käräjäoikeuteen, koska asia on viety sinne. Kun tulin lomalta, huomasin lapun pöydällä, että kumpikaan ei halunnut sitä lähestymiskieltoa ja se oli kumottu. (Komisario B)

Toinen haastateltu komisario (C) kertoi tapauksesta, jossa väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto määrättiin uupuneen ja hätääntyneen naisen pyynnöstä hyvin uhkaavassa tilanteessa. Nainen sai paljon tukea poliisilaitokselta, sosiaalityöntekijää myöten. Käräjäoikeudesta tuli myöhemmin kuitenkin ratkaisu, jossa peruuntumisen syyksi ilmoitettiin, että hakija ei saapunut paikalle. Tämän seurauksena poliisi huolestui niin naisen hyvinvoinnista, että häntä tavoiteltiin puhelimitse; haluttiin varmistaa että hän on ylipäänsä hengissä. Nainen vakuutti, että kaikki on hyvin, jolloin kiellon tarpeeseen tai tilanteeseen oli mahdoton puuttua enempää.

Edellä kuvatuissa tapauksissa, joita aineistossa on myös lisää, väliaikainen kielto ja poliisin väliintulo ovat toki saattaneet toimia vaikuttavana herätteenä. Tälle tulkinnalle olisi kuitenkin paremmat perusteet, jos kyse olisi varhaisesta puuttumisesta. On muistettava että perheen sisäisissä lähestymiskielloissa väkivalta on lähtökohtaisesti ollut vakavaa ja sitä on yleensä jatkunut pitkään.

Aineistosta käy myös ilmi, että moni väliaikaisella kiellolla suojattu uskoo vahvasti väkivallattoman yhteiselämän mahdollisuuteen, jos kumppani lopettaa päihteiden käytön. Onkin luultavaa, että osassa tapauksia poliisin määräämä väliaikainen kielto on johtanut kieltoon määrätyn käyttäytymisen muutokseen ja pahoitteluun. Hän on mahdollisesti luvannut hakeutua päihde- tai muuhun hoitoon, eikä hakija ole kokenut kiellolle enää tarvetta, vaan on halunnut antaa suhteelle uuden mahdollisuuden. Aineistossa tulee esille lukuisia epäonnistuneita päihdehoitoja, mutta toki se voi ”pakon edessä” onnistua.⁴⁷ Oheiset esimerkit ovat kahdesta tapauksesta: ensimmäinen lainaus on käräjäoikeuden ratkaisusta ja toinen naisen peruutusilmoituksesta.

N on kertonut, että on aina paennut yhteisestä asunnosta jonnekin muualle, kun hän on todennut M:n olevan humalassa ja muuttuvan aggressiiviseksi. (T 45)

⁴⁷ Haastateltujen, kieltoon määrättyjen miesten joukossa on henkilöitä, jotka ovat palanneet yhteen vaimonsa kanssa saatuaan ”kovan opetuksen”. Heillä positiivinen muutos vaikuttaa uskottavalta, ja siihen on vaikuttanut erityisesti päihteiden käytön lopettaminen tai huomattava vähentäminen ”pakon edessä”; osa heistä on myös osallistunut miestyöhön (tarkemmin luvussa IX).

Peruutan lähestymiskieltohakemuksen vastaajan hoitoonhakeutumisen vuoksi. (T 45)

*

M on käyttänyt runsaasti alkoholia mm. kahden viimeisen viikon aikana. Alkoholin käytön myötä M:n käytös on muuttunut aggressiiviseksi ja osin arvaamattomaksi. (T 174)

Pyydän, että lähestymiskiellon käsittely perutaan. Mieheni M on hakenut lähetteen kuntoutukseen, joten yritämme hoitaa asian kuntoon. (T 174)

Yhtä haastateltua naista pyydettiin pohtimaan syitä väliaikaisten kieltojen peruuntumiseen. Hänellä on takanaan perheen sisäinen lähestymiskielto suojatun asemassa. Hän toi esille oman kokemuksensa kautta, että kieltoon ja sen tuomiin elämänmuutoksiin tulee olla henkisesti valmis. Hän olisi voinut saada kiellon aiemminkin mutta muistelee, ettei ollut silloin käsitellyt asiaa mielessään vielä riittävän pitkälle. Vaikka akuutin väkivaltatilanteen yhteydessä irtautumishalu saattaa olla hetkellisesti suuri, väliaikaisesta kiellosta huolimatta arki voi näyttäytyä toisenlaisena. Lähestymiskielto ei tarkoita itsestään selvästi, ettei kieltoon määrätty pitäisi yhteyttä.

Arvaan, siinä aletaan puhua lastenhuoltajuuksista, oikeuksista, vetoaa kaikkeen vanhaan. Siinä tulee syylistäminen, alistaminen, nimenomaan kaikki hallinta. Tulee kommenttia, että olisiko nyt pakko vetää tää tällä tavalla. Mä en ollut omassa prosessissa silloin aikaisemmin valmis. Lähdin mieluummin sinne sovitteluun, mä uskoin, kun toinen sanoo, että hän lähtee hakemaan apua. Tein tällaista pään sisäistä eroa pitkään, ennen kuin oikeasti pystyin irtautumaan. Se valmius, miten sen kukaan tietää koska kukakin on valmis siihen. (Suojattu nainen)

Haastateltu nainen vahvistaa omalta osaltaan epäilyn siitä, että väkivalta saattaa väliaikaisen kiellon raukeamisen johdosta piiloutua.

Kauhean noloahan se olisi. Kuka mua enää uskoisi, jos mä hakisin jota kuta vastaan kiellon ja vetäisin sen pois. Siinä tulee syyllisyys ja se oma häpeä. Se on nimenomaan häpeä, joka hyvin pitkälle pitää kiinni tällaisissa suhteissa. (Suojattu nainen)

Yksi irtautumista estävä tekijä voi olla myös huoli miehestä.

Yksi on se sääli minkä takia ollaan yhdessä. Moni ei uskalla lähteä siitä suhteesta sen takia, että ajattelee, että se mies ei selviä. Jos ei se tapa itseään, niin se on muutoin siellä siltojen alla. (Rikosuhripäivystys)

Vaikka kokisi olevansa henkisesti valmis perheen sisäiseen lähestymiskieltoon ja on asioinut poliisin kanssa, on oletettavaa, että kynnys jatkaa asian käsittelyä käräjäoikeudessa käy joillekin liian korkeaksi. Jos vastaaja saapuu paikalle, osapuolet kohtaavat toisensa tilanteessa, joka on toisella tavalla julkinen kuin asioiminen yksittäisen poliisiviranomaisen kanssa.

Yhdelle kollegalle tuli juuri eteen tilanne, jossa käräjäoikeuteen meneminen oli tullut yllätyksenä. Se vaikutti sitten siihen, että hän taisi perua hakemisen, luuli että asia on poliisin päätöksen jälkeen sillä selvä, että ei tarvitse enää mennä mihinkään. (Komisario A)

2.2 Tavallisiksi lähestymiskielloiksi muuttuneet

Väliaikaisena määrätty perheen sisäinen kiello johti siis käräjäoikeudessa toisinaan tavallisen lähestymiskiellon määräämiseen tai hakemuksen muuttamiseen tavallista lähestymiskielloa koskevaksi⁴⁸, koska osapuolet olivat muuttaneet erilleen väliaikaisen kiellon aikana. Tapauksia oli reilu neljännes (23 kpl) kaikista niistä väliaikaisina määrättyistä perheen sisäisistä kielloista, jotka eivät johtaneet varsinaiseen perheen sisäiseen kieltoon. Yhtä tapausta lukuun ottamatta kieltoon määrätty oli miespuolinen.

Rekisteritietojen perusteella neljässä tapauksessa osapuolten välillä esiintyi väkivaltaa muutamien viikkojen sisällä kiellon määräämisestä. Näistä yhdessä mies jatkoi naisen vainoamista erilleen muuton jälkeenkin. Yhdessä tapauksessa nainen ”palasi yhteen” miehen kanssa joiksikin päiviksi, joiden aikana mies alkoi uhkailla ja painostaa naista muuttamaan esitutkinnassa antamaansa lausuntoa. Toisessa tapauksessa nainen kertoi kutsuneensa miehen asunnolleen keskustelemaan asioista ja hakemaan loput tavaransa, mutta tilanne oli kääntynyt väkivaltaiseksi. Lisäksi mies väitti asuneensa jo edeltäneet päivätkin asunnossa. Kolmannessa jutussa osapuolet sopivat tapaamisen pari viikkoa kiellon määräämisen jälkeen entiseen kotiin, jossa mies raikasti naisen. Jäljelle jäävien 19 tapauksen osalta väkivaltaa ei enää esiintynyt poliisirekisterin perusteella⁴⁹.

⁴⁸ Tutkimuksessa tarkastellut käräjäoikeusratkaisut koskevat ainoastaan perheen sisäisiä kielloja. Tietoa siitä, johtivatko kaikki tavallisen kiellon hakemukseksi muuttuneet tavallisen kiellon määräämiseen, ei ole ollut käytettävissä.

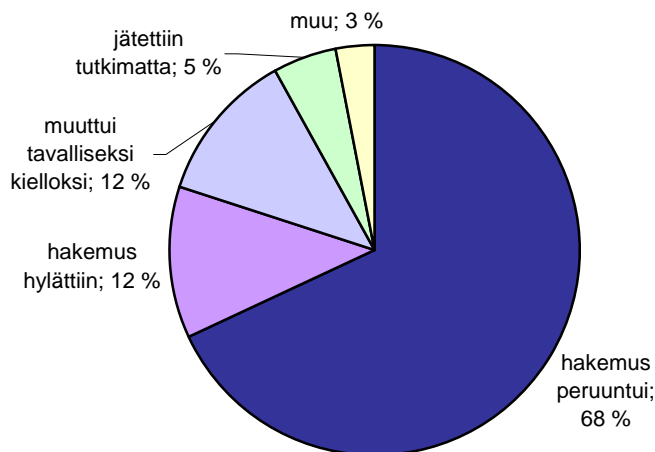
⁴⁹ Tarkasteltu aikajänne vaihteli tapauskohtaisesti. Aineiston aikaisin kiello määrättiin 3.1.2005 ja viimeisin 22.12.2006. Poliisirekisterin tiedot ulottuivat 15.6.2007 asti, joten tarkastelujaksot vaihtelivat puolesta vuodesta kahteen ja puoleen vuoteen kiellon määräämisen jälkeen.

3 Määräämättä jätetyt kiellot käräjäoikeuksissa

Suoraan käräjäoikeuksiin tehtiin 2005–2006 yhteensä 110 perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevaa hakemusta, jotka eivät johtaneet kiellon määräämiseen (kuvio 7). Kaikista käräjäoikeudelta suoraan haetuista kielloista osuus on 54 %. Seuraava käräjäoikeuden tuomarin näkemys omalta paikakunnaltaan vastaa hyvin kokonaistilannetta:

Jos jättää peruutukset pois ja katsoo niitä jotka päätyvät käräjille asti, kyllähän aiheettomien hakemusten osuus on huomattavasti pienempi kuin tavallisissa lähestymiskielloissa. Siis sellaisten jotka ei johda kiellon määräämiseen. Tuntuu, että perheen sisäisissä lähestymiskielloissa ollaan oikeasti aiheesta liikkeellä. (Lainvalmistelija B)

Kaksi kolmannesta määräämättä jääneistä oli sellaisia, joissa hakija perui hakemuksensa joko kirjallisesti tai puhelimitse ennen oikeuskäsittelyä tai vaihtoehtoisesti suullisesti istunnossa, tai ei saapunut paikalle. Toisin sanoen jatkaminen oli hakijan päätöksestä kiinni. Kuten pelkiksi väliaikaisiksi kielloiksi jääneidenkin kohdalla, varsinaisten kieltojen perumisen taustalla vaikuttaneita tekijöitä on vaikeaa arvioida käsillä olevan aineiston perusteella.

Kuvio 7 Syyt varsinaisen kiellon määräämättä jättämiseen, % (n=110)

Käräjäoikeudelle esitettiin kuitenkin joitain selityksiä. Seuraavassa on lista sellaisista, joissa syyksi esitetään tilanteen korjaantuminen jollain tavalla. Osassa ilmenee, että uhkaava osapuoli olisi jo muuttanut kotoa pois, jolloin ei ole enää perusteita juuri perheen sisäisen kiellon hakuun, tai tilanne etenee muuten eroa kohti.

- ...koska saamme selvitettyä asioita kuten lapsen huolto ja asuminen paremmin ilman sitä.

- M on tänään otettu [sairaalan nimi] suljetulle osastolle ja tiedän olevani lasteni kanssa turvassa.
- M on muuttanut asunnosta pois, joten en koe että lähestymiskieltoa enää tarvitaan.
- Tilanne perhepiirissä on rauhoittunut ja sosiaalitoimi on järjestänyt M:lle asunnon ja toimeentulonkin ilmeisesti. Lisäksi M:n häiriökäyttäytyminen äitimme kotona tuntuu hellittävän.
- Olemme päässeet sopuratkaisuun ja hän muuttaa kodista pois.
- Olemme tehneet M:n kanssa kirjallisen sopimuksen siitä, että emme pidä yhteyttä muissa kuin asunnon myyntiin liittyvissä asioissa.
- Hakija ilmoitti istutuskäsittelyssä ettei kieltoon haettava ole ollut hakijaan yhteydessä noin kuukauteen. Tällä hetkellä ei konkreettista syytä hakea kieltoa, joten luopui hakemuksesta.

Muutamassa tapauksessa ilmoitetaan yhteisymmärrykseen pääsystä.

- Istunnossa pidettiin tauko, jonka aikana asianosaiset neuvottelivat keskenään. Asianosaiset ilmoittivat tehneensä asiassa sopimuksen.
- Olemme päässeet yhteisymmärrykseen ja jatkamme hoitojaksoja [lääkärin/terapeutin nimi] luona yhteisen elämän korjaamiseksi sekä siihen liittyvien ongelmien korjaamiseksi.

Osassa tapauksista painotetaan kiellon haun synnyttämää pelotevaikutusta, mikä on synnyttänyt uskon tilanteen korjaantumisesta:

- Hakija on tehnyt ensimmäistä kertaa rikosilmoituksen, ja toivoo että se rauhoittaisi tilannetta ja herättäisi puolison miettimään.
- M säikähti niin haastelappua, että tajusi itse asian vakavuuden ja haki omatoimisesti omaa asuntoa. Hän pääsee muuttamaan jo kuun vaihteessa.

Noin joka kymmenessä tapauksessa istunnossa määrättiin tavallinen lähestymiskielto perheen sisäisen sijasta. Syynä oli suurimmaksi osaksi asianosaisten muuttaminen erilleen hakemuksen teon jälkeen. Yhdessä tapauksessa näyttö ei oikeuden mukaan riittänyt juuri perheen sisäisen kiellon määrittämiseen, mutta tilanne mahdollisti tavallisen lähestymiskiellon. Yhdessä tapauksessa osapuolet hakivat tavallista kieltopäätöstä myöhemmin kumottavaksi sillä perusteella, että he olivat muuttaneet takaisin yhteen. Käräjäoikeus hylkäsi hakemuksen niin ikään noin joka kymmenennessä tapauksessa; osuus on samansuuruinen tavallisissa lähestymiskielloissa (Tikka 2001, 257). Lähes kaikissa kyse oli joko näytön puutteesta tai siitä, että oikeus arvioi kyseessä olleen yksittäistapauksen, jonka seurauksena väkivallan uhkaa ei pidetty riittävänä.

Muutamissa tapauksissa hakemus jätettiin tutkimatta, useimmiten sen vuoksi, ettei hakija ollut täydentänyt hakemustaan kärjäoikeuden pyytämällä tavalla määräaikaan mennessä. Yhdessä tapauksessa tutkimatta jättämisen syynä oli se, ettei hakija ollut oikeustoimikelpoinen. Mukana oli myös yksi huoltoriitaan liittyvä tapaus, jossa toinen lapsen huoltajista vaati kiellon kautta itselleen yksinhuoltajuutta. Muu-luokan muodostavat kaksi tapausta, joiden kohdalla asiakirjatieto on puutteellista, sekä yksi tapaus, jossa kieltoon määrättävä surmasi kieltoa hakeneen henkilön ennen kärjäoikeuden käsittelyä.

4 Yhteenveto ja pohdintaa

Perheen sisäisiä lähestymiskieltoja on haettu määrällisesti suunnilleen hallituksen esityksessä esitetyn arvion (368 kpl). Määrättyjä kieltoja (258 kpl) on karkeasti kahden tyyppisiä: varsinaisia eli kärjäoikeuden määäämiä (186 kpl) sekä pääosin poliisin määäämiä väliaikaisia perheen sisäisiä lähestymiskieltoja (166 kpl). Puolessa varsinaisia kieltoja taustalla on väliaikainen kielto. Vuosien 2005 ja 2006 välillä väliaikaisena määrättyjen kieltojen määrä on pysynyt samana, mutta kärjäoikeuden määäämien kieltojen määrä (ilman taustalla ollutta väliaikaista kieltoa) on hieman vähentynyt. Väliaikaisia kieltoja on siis määrätty kohtalaisen paljon suhteessa kieltojen kokonaismäärään, mikä vastaa lainvalmistelijoiden tarkoitusta.

Lähes puolet väliaikaisista perheen sisäisistä lähestymiskielloista on kuitenkin jäänyt sillensä. Korkeintaan muutamassa tapauksessa väliaikaisen kiellon raukeamisen syynä kärjäoikeudessa on ollut riittämätön näyttö eli poliisin ja kärjäoikeuden linjaukset ovat verrattain yhdenmukaiset. Keskeisimpänä peruuntumisen syynä on suojatun haluttomuus tai kyvyttömyys jatkaa kiellon hakemista kärjäoikeudessa, mutta tarkemmat syyt ovat pitkälti arvailujen varassa. Useassa tapauksessa on kuitenkin perusteita olettaa, että taustalla vaikuttaa toisen osapuolen painostus ja siihen liittyvä pelko viedä asiaa eteenpäin. Vastaavasti kärjäoikeudelle suoraan tehtyjä hakemuksia peruuntuu paljon siten, että syyt peruuntumisiin jäävät pitkälti arvailujen varaan. USA:ssa tehdyssä arviointitutkimuksessa on saatu samantapainen tulos (Harrell & Smith 1996, 219). Väliaikaisen kiellon saaneista 40 prosenttia ei hakenut enää varsinaista kieltoa. Kolmannes oli esittänyt kyselyssä syyksi miehen taholta tulleen painostuksen⁵⁰. Suomen lainvalmistelussa ei ennakoitu vain väliaikaisiksi jääneiden kieltojen mah-

⁵⁰ Kyselyssä vastausprosentti oli 50. Suurta osaa ei oltu tavoitettu. Aineisto käsitti sekä tavallisia että perheen sisäisiä lähestymiskieltoja.

dollisuutta tai että niin moni peruuttaa aikeensa kesken kiellon hakemisen kärjäoikeudelta, joten tulos on sikäli yllättävä.

Sekä vain väliaikaisissa että kärjäoikeudelta haetuissa mutta peruuntuneissa kielloissa on kuitenkin jonkin verran tapauksia, joissa määrätäänkin tavallinen lähestymiskielto perheen sisäisen sijaan. Syynä on se, että paris-kunta on ehtinyt muuttaa erilleen ennen kärjäoikeuskäsittelyä. Jos perheen sisäinen lähestymiskielto tai sen uhka on edistänyt erilleen muutttoa, asiaa voi pitää tietyssä mielessä hyvänä. Kaikissa tapauksissa tilanteet eivät kuitenkaan ole ratkenneet näin onnellisesti, kuten edellä esitetyt analyysit osoittavat.

Kärjäoikeus määrää perheen sisäiset lähestymiskiellot pääsääntöisesti kolmeksi kuukaudeksi. Tilannetta ei voi pitää lainvalmistelun hengen mukaisena siinä mielessä, että hallituksen esityksessä (144/2003, 18, 32) korostetaan tapauskohtaista harkintaa ja että kielloa nimenomaan ei pitäisi määrätä säännönmukaisesti kolmeksi kuukaudeksi. Poliisi puolestaan joutuu määrittämään väliaikaisen kiellon keston ilman ohjeistusta, mikä aiheuttaa toisinaan hankaluuksia toimeenpanon eri osapuolille. Muutamassa tapauksessa kärjäoikeus on määrännyt kiellon, joka ei ole muodoltaan lain tarkoittama (maksimipituus on ylittynyt tai on määrätty kaksi eri kielloa samanaikaisesti voimaan). Lisäksi laajennettujen perheen sisäisten lähestymiskiellojen kirjauksissa on kärjäoikeuksien osalta merkille pantavaa epämääräisyyttä ylipäänsä ja verrattuna hallituksen esityksen näkemykseen. Sen mukaan laajennettujen perheen sisäisten kieltomääräysten ”ratkaisussa on tarkasti ja selkeästi yksilöitävä ne alueet tai paikat, joita kiello koskee” (HE 144/2003, 31).

V KIELLON OSAPUOLET

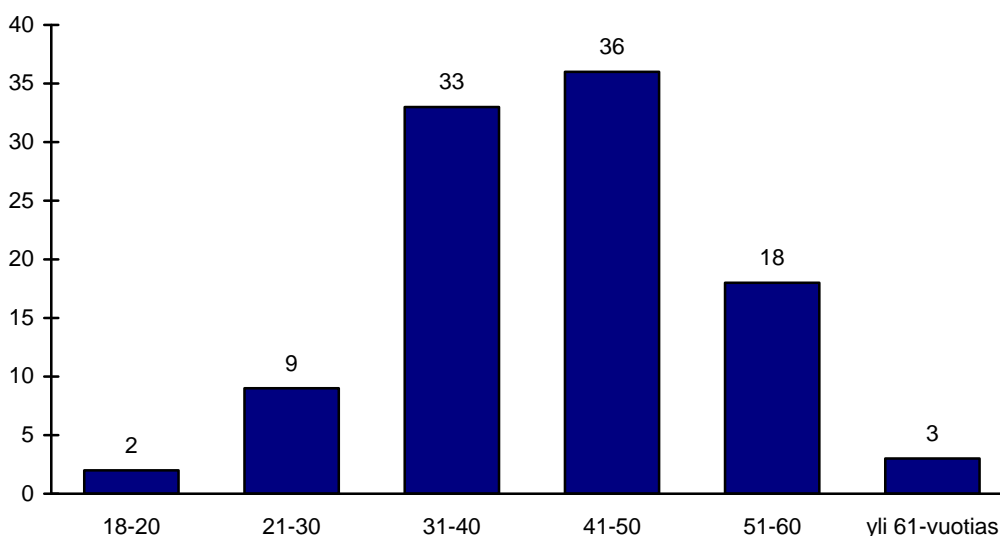
1 Kieltoon määrättyjen taustatiedot

Sukupuoli

Kaikkiin perheen sisäisiin lähestymiskieltoihin määrätystä 99 prosenttia oli miehiä. Tämä merkitsee sitä, että 258:sta vain neljä oli naisia. Näistä naisista yhdelle määrättiin väliaikainen kiello, joka muuttui käräjäoikeudessa tavalliseksi lähestymiskielloksi kotoa pois muuttamisen vuoksi. Yhdessä tapauksessa naiselle määrättiin sekä väliaikainen että varsinainen kiello, ja lopuille kahdelle naiselle määrättiin ensin väliaikainen kiello, jota seurasi käräjäoikeuden määräämä varsinainen kiello. Kaikki nämä naiset olivat suomalaisia.

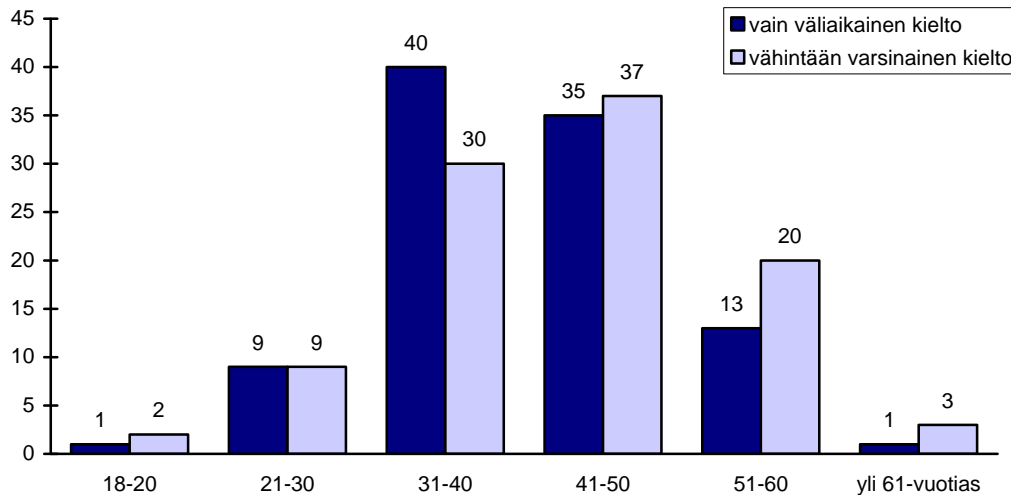
Ikä

Valtaosa kieltoon määrätystä oli kiellon määräämisen hetkellä 31–50-vuotiaita (kuvio 8). Kieltoon määrättyjen ikä oli keskimäärin 43 vuotta (meidaani).

Kuvio 8 Kieltoon määrättyjen ikä kiellon määräämisen hetkellä, % (n=258)

Kuviossa 9 on tarkasteltu vain väliaikaiseen ja varsinaiseen kieltoon määrättyjen ikärakenteita. Jakaumat painottuvat ikäjänalle eri tavoin. Se kertoo siitä, että pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrätty olivat ikärakenteeltaan hieman nuorempia kuin varsinaisen kiellon saaneet.

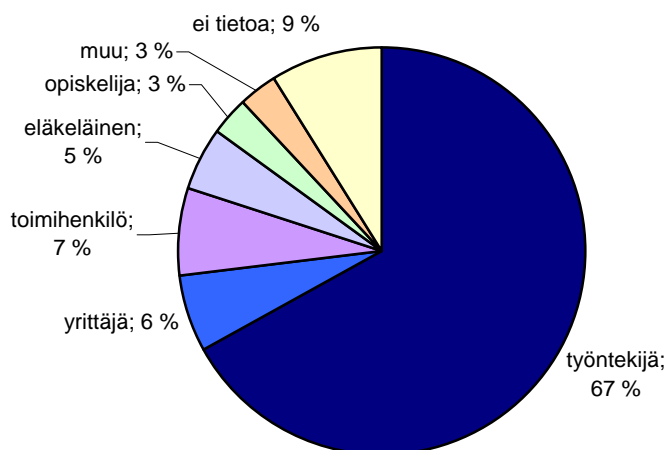

Kuvio 9 Kieltoon määrättyjen ikä kiellon muodon mukaan, % (n=258)

Ikärakenteiden ero täsmentyy hiukan, kun verrataan ”vain väliaikaisten” tapausten kahta alaryhmää. Niissä väliaikaisissa kielloissa, jotka muuttuivat käräjäoikeudessa tavallisiksi lähestymiskielloiksi (n=23) kieltoon määrättyjen ikä oli tavallisesti 41–50 vuotta. Ryhmässä, jossa väliaikainen kiello peruuntui ennen käräjäoikeuskäsittelyä (n=46), oli puolestaan tavallisimmin 31–40 vuotiaita. Toisin sanoen ”vain väliaikaisten” ikäpiikki kuviossa 9 tarkoittaa, että he ovat keskimäärin nuorempia verrattuna kaikkiin perheen sisäisellä kiellolla suojattuihin. Kuten edellisessä luvussa on tullut ilmi, tuo ryhmä sisältää erityisesti niitä tapauksia, joissa huolta aiheuttaa kiellon peruuntuminen mahdollisen pelon tai painostuksen takia.

Sosioekonominen asema

Sosioekonomista asemaa ja ammattia koskevat tiedot perustuvat poliisi-asian tietojärjestelmään, jossa alkuperäisenä lähteenä on kieltoon määrätyn oma ilmoitus. Näin ollen tietoa koulutustasosta tai siitä, onko henkilö harjoittanut kyseistä ammattia kiellon määräämisen aikoihin tai ollut ylipäättään työelämässä ei ole ollut käytettävissä. Kuviossa 10 ammatit on luokiteltu Tilastokeskuksen käyttämien sosioekonomisten luokkien mukaisesti siten, että ylemmät ja alemmat toimihenkilöt on esitetty yhtenä ryhmänä.

Kuvio 10 Kieltoon määrättyjen sosioekonominen asema (n=258)

Alemmat sosiaaliluokat ovat aineistossa selvästi yliedustettuina. Suurimman ryhmän muodostivat työntekijät; heitä oli kaksi kolmannesta kaikista kieltoon määrätystä (67 %). Kymmenen yleisintä henkilöiden mainitsemaa yksittäistä ammattia/ammattiasemaa olivat: autonkuljettaja (11 %), yrittäjä (7 %), rakennus-/sekatyömies (7 %), kirvesmies (6 %), asentaja (6 %), hirtsaaja (3 %), varastomies (2 %), laitoshenkilö (2 %), eläkeläinen (5 %), opiskelija (3 %). Toiseksi suurin ryhmä aineistossa koostui henkilöistä, joiden kohdalla ammattitietoa ei ollut kirjattu järjestelmään. Suuri osa tähän ryhmään kuuluvista oli muiden rekisteritietojen perusteella työelämästä syrjäytyneitä, vakavan päihdeongelman kanssa kamppailevia miehiä. Suppea muu-kategoria muodostui maanviljelijöistä, työttömistä ja henkilöistä, joiden kohdalle oli kirjattu ”ei ammattia”. Kieltoon määrätystä eläkeläisistä puolet (6 henkilöä) oli alle 50-vuotiaita kiellon määräämisen hetkellä. Näissä tapauksissa kyseessä on ollut todennäköisesti työkyvyttömyyseläke. Toimihenkilöitä ja yrittäjiä oli yhteensä 13 %.

Sosioekonomisessa asemassa ja ammattinimikkeissä ei tullut esille oleellisia eroja sen suhteen, oliko henkilö määrätty vain väliaikaiseen vai varsinaiseen kieltoon. Merkittäviä eroja ei ilmennyt myöskään verrattaessa toisiinsa väliaikaisen perheensisäisen kiellon saaneiden kahta alaryhmää: niitä jotka saivat tavallisen lähestymiskiellon ja niitä joiden osalta kiello peruuntui.

Ulkomaalaistaustaisuus

Poliisiasiain tietojärjestelmän mukaan 8 % eli 20 henkilöä kieltoon määrätystä oli ulkomaalaistaustaisia. Järjestelmään ei kirjata asianosaisten etnistä taustaa, joten tarkastelu perustui etu- ja sukunimien vierasperäisyyden

arviointiin.⁵¹ Asiakirjoista saattoi löytyä tarkentavaa tietoa. Hajonta oli suurta; mukana oli niin eurooppalais-, afrikkalais- kuin aasialaistaustaisia henkilöitä. Neljä kieltoon määrättyä oli kotoisin Turkista, kaksi Venäjältä ja kaksi Pakistanista. Muita taustamaita oli kutakin yksi. Romanien tunnistaminen aineistosta on vaikeaa, mutta selosteisiin kirjattujen tietojen perusteella ainakin yksi kieltoon määrättyistä oli romani.

Tapauksissa, joissa väliaikainen perheen sisäinen kielto muuttui tavalliseksi lähestymiskielloksi, oli vain yksi ulkomaalaistaustainen. Ryhmässä, jossa väliaikainen kielto peruuntui, heitä oli yhdeksän. Toisin sanoen koko aineiston kaikista ulkomaalaistaustaisista kieltoon määrättyistä lähes puolet sijoittui tähän erityisryhmään.

Psyykkiset ongelmat

Monissa tapauksissa poliisin tai käräjäoikeuden kirjauksista nousi vaikutelma, että kieltoon määrättävällä oli mielenterveysongelmia, kuten masentuneisuutta, ahdistusta tai persoonallisuushäiriöitä. Määriä on kuitenkin uskaliaasta arvioida tarkkaan, sillä lääketieteellisistä diagnooseista esitettiin harvoin tietoa. Poliisirekisteriin kirjattuja tapahtumaselosteita tulkiten vaikuttaa kuitenkin siltä, että useita kymmeniä kieltoon määrättyä kärsi kohtalaisista tai vakavista mielenterveysongelmista kiellon määrittämisen aikoihin. Aineisto sisälsi esimerkiksi mainintoja, joiden mukaan poliisi oli toimittanut kieltoon määrätyn virka-apuna mielenterveysarvioon, hän käytti mielialalääkitystä tai sairaus oli muuten ilmeinen.

M käyttäytyi aggressiivisesti ja vainoharhaisesti vahvasti päihtyneenä äitinsä luona. Äiti ei uskaltanut olla samassa asunnossa M:n kanssa. M laitettiin juopuneiden säilöön, jossa hän alkoi välittömästi syödä omaa kättään. (T 177)

Partion saapuessa paikalle asianomistajat N [vaimo] ja L [lapsi] tulivat naapurista, jonne he olivat M:stä paenneet. Asianomistajat kertoivat, että M oli poistunut paikalta hetkeä aiemmin omistamallaan henkilöautolla ja että M on mitä ilmeisimmin nauttinut mielialalääkkeitä Pernod-viinan kanssa ennen liikkeelle lähtöään. (T 103)

M on vajaan kuukauden ajan käyttänyt väärin erilaisia lääkeaineita ja kun vaikutus on alkanut loppua on M:n käytös muuttunut uhkaavaksi asianomistajaa kohtaan. Edellisenä maanantaina M uhkasi puukottaa itseään vatsaan ja asianomistajan mukaan näin myös tapahtui. Asianomistajan mukaan viranomaiset toimittivat M:n louk-

⁵¹ Ruotsinkieliset nimet luokiteltiin suomalaisiksi.

kaantuneena [sairaalan nimi] hoitoon. Sieltä M soitti asianomistajalle ja uhkasi, että kun sieltä pääsee pois, heittää hän kaikki asianomistajan tavarat asunnosta ulos ja uhkasi lisäksi, että heittää asianomistajan äidin, [nimi] asunnon ikkunat rikki. Näin myös tapahtui. (T 223)

M:n lähettämän tekstiviestin [itsemurhauhkaus] vuoksi poliisipartio lähetettiin välittömästi tarkastamaan kotiosoite. [...] Paikalla ilmeni, että M oli ottanut lääkkeitä huomattavan määrän. [...] Lisäksi asunnosta löytyi 7–8 erilaisen lääkkeen tyhjiä pakkauksia. [...] Sairasauton oli paikalle hälyttänyt [A-niminen lääkäri]. M oli ollut useita kertoja yhteydessä A:han viimeisten viikkojen aikana, jonka vuoksi A tiesi perheen kokonaistilanteen ja hälytti sairaauton. A tiesi myös M:n lääkityksen ja kuultuaan, että M viedään [sairaalan nimi] aikoi soittaa ensiapuun kertoakseen hänen lääkityksestä. (T 221)

... tutkijan saaman tiedon mukaan M oli edelleen hoidossa [sairaalan nimi] psykiatrisella osastolla. Palautettu juttu tarkastaja A:lle lääkärinlausunnon tilaamista varten. (T 135)

2 Kiellolla suojattujen taustatiedot

Määrä ja sukupuoli

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla suojattiin 451 henkilöä kahden ensimmäisen voimassaolovuoden aikana. Ensisijaisesti suojatuista 94 % oli naisia. Ensisijainen suojattu tarkoittaa tässä poliisiasiaintietojärjestelmään ensimmäiseksi suojatuksi kirjattua henkilöä, joka yleensä on sama kuin kiellon hakija (ks. edellinen luku). Käräjäoikeuden ratkaisujen ja poliisirekisteritietojen perusteella valtaosassa tapauksia kiellolla suojattiin vain yksi henkilö (taulukko 5). Seuraavaksi yleisintä oli suojata kaksi tai kolme henkilöä.

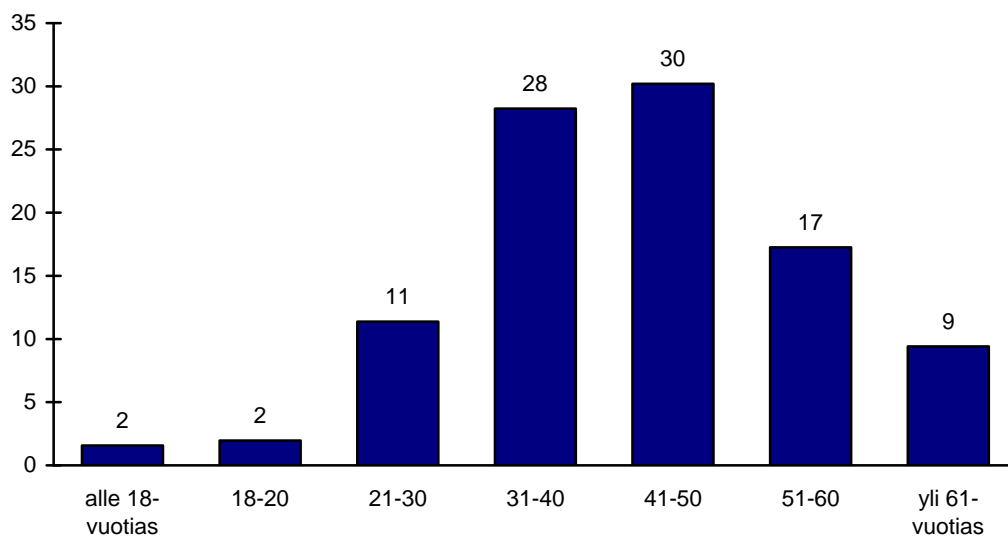
Suojattujen määrällisissä osuuksissa on pientä kiellon muodon mukaista vaihtelua. Vain väliaikaisissa kielloissa kahden henkilön suojaaminen oli hieman harvinaisempaa kuin varsinaisissa kielloissa. Toisaalta vain väliaikaisten joukossa oli suhteessa enemmän tapauksia, joissa suojattuja oli kolme tai enemmän.

Taulukko 5 Kiellolla suojattavien henkilöiden lukumäärä kieltoa kohden

suojattavia (lkm)	vain väliai- kaisella kiel- lolla suojatut, %	vain väliai- kaisella kiel- lolla suojatut, n	vähintään varsinaisella kiellolla suo- jatut, %	vähintään varsinaisella kiellolla suo- jatut, n	Yhteensä %	n
1	63	47	61	112	62	159
2	9	7	19	34	16	41
3	16	12	15	27	15	39
4	7	5	2	4	3	9
5	3	2	2	3	2	5
6	1	1	1	2	1	3
7	1	1	1	1	1	2
Yhteensä	100	75	100	183	100	258

Ikä

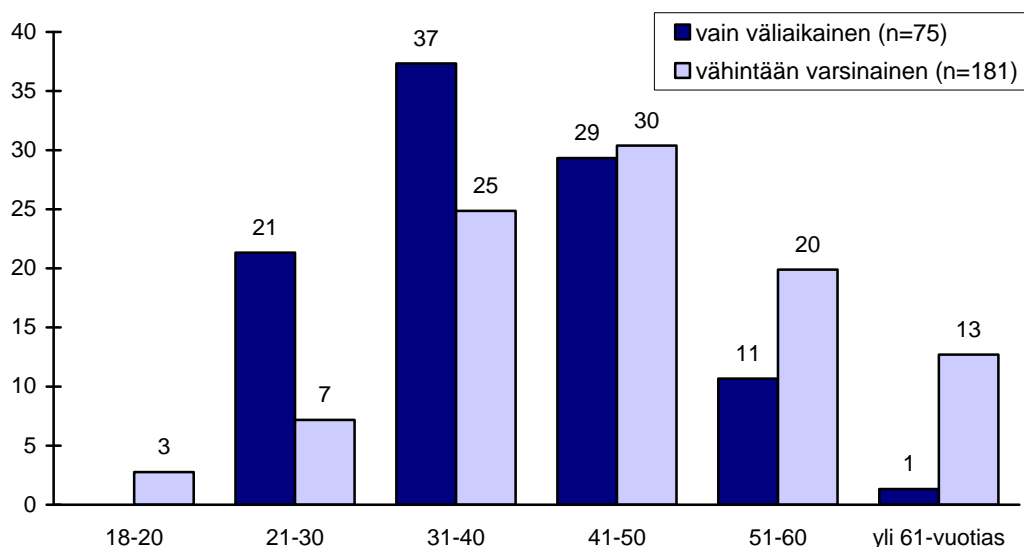
Kuten kieltoon määrätyistä, valtaosa kiellolla suojatuista oli kiellon määrämisen hetkellä 31–50-vuotiaita (kuvio 11). Keskimääräinen (mediaani) ikä oli sama kuin kieltoon määrätyillä: 43 vuotta.

Kuvio 11 Ensisijaisen kiellolla suojatun ikä, % (n=256⁵²)

Ensisijaisesti suojatuissa on enemmän iäkkäitä kuin kieltoon määrätyissä. Kyseessä oli useimmiten tilanne, jossa kiellolla suojattu on vanhempi (tavallisimmin äiti) ja kieltoon määrätty tämän keski-ikäinen alkoholisoitunut poika (osapuolten välistä suhdetta tarkastellaan myöhemmin erikseen). Vanhin kiellolla suojattu oli 86-vuotias nainen.

⁵² Kaksi kiellolla suojattua olivat kieltäneet sosiaaliturvatunnuksensa käyttämisen Poliisiasiain tietojärjestelmässä, minkä vuoksi heidän syntymäaikojaan ei saatu selvitettyä.

Kuviossa 12 on esitetty ensisijaisten suojattujen ikäjakauma vain väliaikaisissa ja varsinaisissa kielloissa.

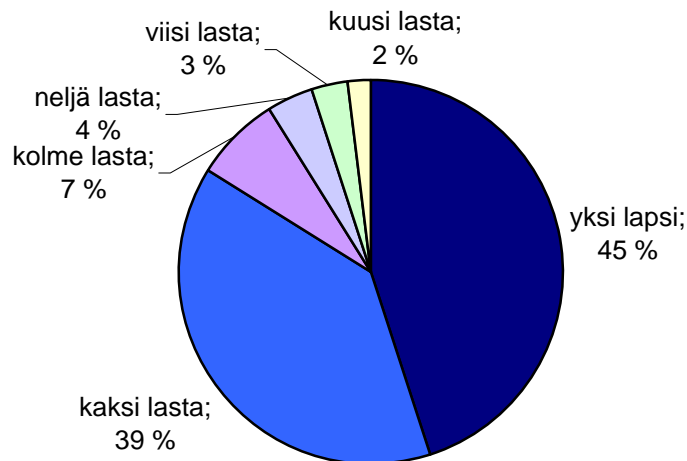

Kuvio 12 Ensisijaisen kiellolla suojatun ikä kiellon muodon mukaan, %

Väliaikaiseksi jääneitä kielloja ei ollut tapauksissa, joissa ensisijaisena suojattavana oli korkeintaan 20-vuotias henkilö. Muutoin kuvio kertoo saman kuin kieltoon määrättyjen osalta: vain väliaikaisella kiellolla suojattujen ryhmä on ikärakenteeltaan hieman muita suojattuja nuorempaa.

Ikärakenteiden ero täsmentyy jälleen, kun verrataan ”vain väliaikaisten” tapausten kahta alaryhmää. Ryhmässä, jossa väliaikainen kiello muuttui käräjäoikeudessa tavalliseksi lähestymiskielloksi (n=23) ensisijaisen suojatun ikä oli tavallisimmin 31–50 vuotta. Ryhmässä, jossa väliaikainen kiello peruuntui ennen käräjäoikeuskäsittelyä (n=46), ikä oli tavallisimmin ”astetta” alhaisempi eli 31–40 vuotta. Toisin sanoen myös suojattujen osalta kuvion ikäpiikki ”vain väliaikaisten” osalta sisältää erityisesti tapauksia, joissa huolta aiheuttaa kiellon peruminen mahdollisen pelon tai painostuksen takia (ks. edellä sama analyysi kieltoon määrättyistä).

Aineistossa oli yhteensä 179 suojattua lasta. Ne sijoittuivat 94 tapaukseen (joista 28 oli ”vain väliaikaisia” ja 66 varsinaisia), eli kaikista kielloista yli kolmanneksessa suojattavana oli yksi tai useampi lapsi. Parisuhdetilanteissa lapsia suojattiin 40 % tapauksista. Äidin lisäksi suojattiin tyypillisimmin yksi tai kaksi lasta (kuvio 13). Aineistossa oli myös joitakin monilapsisia perheitä, joiden suojaksi määrättiin perheen sisäinen lähestymiskiello.

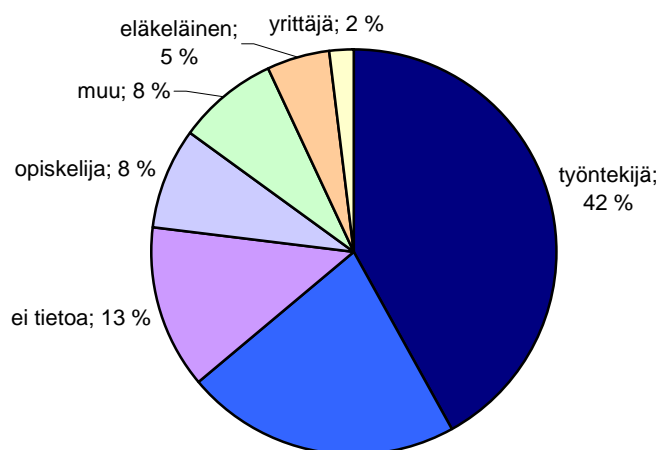

Kuvio 13 Suojattujen lasten lukumäärä kielloissa, % (n=94)

Lasten suojaaminen oli yhtä yleistä tarkasteltaessa erikseen vain väliaikaisia ja varsinaisia kielloja. Molemmissa tapauksissa noin neljä kieltoa kymmenestä sisälsi lapsen suojaamista. Väliaikaisen kohdalla oli yleisintä suojata kolme lasta, kun taas varsinaisissa kielloissa tavallisinta oli suojata yksi lapsi. Tavallisiksi lähestymiskielloiksi muuttuneissa väliaikaisissa kielloissa puolessa suojattiin alaikäisiä lapsia. Peruuntuneissa väliaikaisissa kielloissa puolestaan kolmanneksessa suojattiin lapsia.

Sosioekonominen asema

Kuten kieltoon määrättyjen, myös ensisijaisten suojattujen yleisin sosioekonominen asema oli poliisikirjausten mukaan työntekijä (kuvio 14). Kymmenen yleisintä suojatun mainitsemaa ammattia/asemaa olivat: lähi-/sairaanhoitaja (13 %), kokki, ravintolatyöntekijä (9 %), kotiäiti (7 %), opettaja, lastenhoitaja (6 %), sihteeri (5 %), myyjä (4 %), yrittäjä (2 %), siivooja (2 %), eläkeläinen (6 %) ja opiskelija (9 %).

Kuvio 14 Ensisijaisten suojattujen sosioekonominen asema, % (n=258)

Kiellon muoto tuo sosioekonomisten ryhmien osuuksiin pienen eron: ”vain väliaikaisissa” työntekijöitä on 39 prosenttia eli hiukan vähemmän kuin varsinaisissa, joissa heitä on 45 prosenttia.

Ulkomaalaistaustaisuus

Nimien mukaan tarkasteltuna yksitoista ensisijaisesti suojattua eli 4 % kaikista tapauksista oli ulkomaalaistaustaisia.⁵³ Ryhmässä, joissa väliaikainen perheen sisäinen kiello muuttui tavalliseksi lähestymiskielloksi, heitä ei ollut yhtään. Joukossa, jossa hakija perui väliaikaisen perheen sisäisen kiellon, heitä oli neljä. Luku on pieni, mutta se on reilu kolmannes kaikista ulkomaalaistaustaisista, ensisijaisesti suojatuista (ks. saman suuntainen tulos kieltoon määrättyjen osalta).

Psyykkiset vaikeudet

Kiellolla suojattujen psyykkisten ongelmien tarkastelu ei ole rinnasteinen kieltoon määrättyjen ongelmiin, koska kokemukset näyttäytyvät hyvin eri luonteisina. Aineiston ilmentämät suojattujen ongelmat liittyvät ainakin suureksi osaksi väkivallan kokemiseen ja sen uhkaan. Tavallisimmat vaikeudet ovatkin ilmeisiä: pelko ja ahdistus. Ilman näitä tuntemuksia – todel-

⁵³ Kuten kieltoon määrättyjen kohdalla ulkomaalaistaustaiseksi laskettiin henkilöt, joilla oli vierasperäiset etunimet ja suomalainen sukunimi, tai sekä etu- että sukunimet olivat vierasperäisiä. Jos pelkkä sukunimi viittasi ulkomaalaisuuteen, henkilöä ei laskettu ulkomaalaistaustaiseksi. Ruotsinkieliset nimet sivuutettiin.

listen tapahtumakulkujen lisäksi – perheen sisäistä lähestymiskieltoa tuskin haettaisiin.

N on tilanteesta niin ahdistunut, että hän nukkuu päällysvaatteet päällä ja avaimet taskussa, vaikka on omassa kodissaan. (T 46)

Suojatuilla ilmenee monesti syvää uupumusta ja toisinaan myös itsetuhoisuutta. Esimerkiksi seuraavassa tapauksessa on ollut paitsi piinaavaa painostusta myös toistuvia pahoinpitelyjä.

Olen yrittänyt muuttaa lapsen kanssa kolme kertaa avoeroon. Nyt on siis kolmas kerta (...) Kuitenkaan hän ei ole jättänyt minua rauhaan vaan on painostanut henkisesti jatkuvasti siitä asti soitoin, tekstiviestein, oven takana olemisella ja pimpottamisella. Henkisen ylivallan saatuaan sai tuotua tavaransa luokseni, jolloin myös käänsi postin kielloistani huolimatta. (...) Henkisesti olen ollut tilanteesta aivan loppu jo pitkään ja se heijastuu myös lapseen (...) Minulla on ollut myös itsetuhoisia ajatuksia tilanteen toivottomuuden vuoksi. (T 41)

Tilanne voi aiheuttaa myös häpeää tullessaan julkiseksi. Seuraava paris-kunta on muuttanut yhdessä monta kertaa. Myös tähän tapaukseen liittyy pitkäaikaista pahoinpitelyä.

Naapurit ovat valittaneet M:n huutamista ja häpeä on ollut niin suuri, että olen katsonut parhaaksi, että muutamme muualle. (T 161)

Jonkin verran näkyy myös lääkitystä, tyypillisesti juuri uupumukseen, ahdistukseen tai masennukseen. Myös fyysistä oireilua ilmenee.

Nyt ollaan siinä tilanteessa, että minä tarvitsen rauhoittavia lääkkeitä sekä rytmihäiriölääkkeitä selvitäkseni arjesta jotenkuten. (T 197)

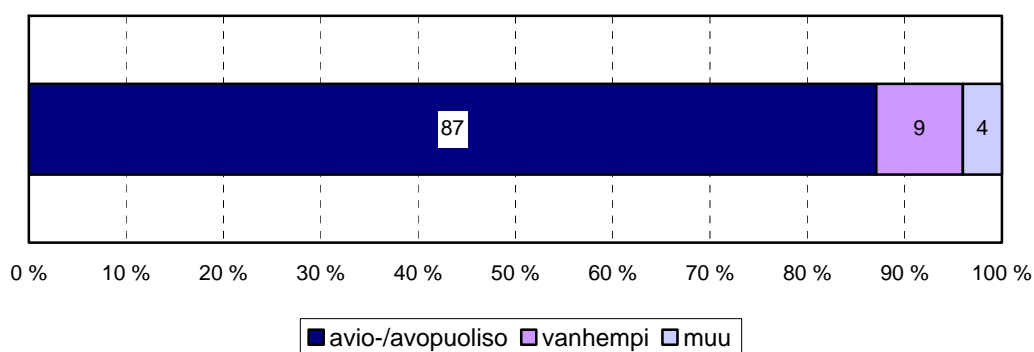
Pelolla ja ahdistuksella on lisäksi monenlaisia muita seurannaisvaikutuksia, jotka lisäävät elämäntilanteen stressaavuutta. Saatetaan joutua jäämään sairauslomalle. Joskus työssäkäynti hankaloituu sen takia, että puoliso häiriköi työpaikalla. Seuraavalle naiselle työhön meneminen on itsessään haastavaa ja kuolemanpelko päivittäistä.

Pitänyt soittaa poliisille ja kysyä neuvoa kuinka toimia, kun uhkaa hengen riisto töihin mennessä, että kuinka äkkiä saan partion avuksi jos tarve vaatii. (T 176)

Apua ei aina haeta; vammoja ei välttämättä näytetä lääkärille eikä pahoinpitelyistä tehdä ilmoituksia. Moni elää hyvin yksin pelottavan tilanteen kanssa. Näitä teemoja esitellään lisää ja tarkemmin alaluvussa 4.

3 Osapuolten välinen suhde

Kuviossa 15 tarkastellaan kiellon osapuolten keskinäistä suhdetta ensisijaisen suojatun ja kieltoon määrätyn osalta. Jos varsinaista kieltoa on edeltänyt väliaikainen kiello, suojattu määräytyy käräjäoikeuden päätöksen mukaan⁵⁴. Koska perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytyksenä on osapuolten yhteinen asuinsoite, ei ole yllättävää, että valtaosa perheen sisäisestä lähestymiskielloista määrättiin puolisoitten välille. Lisäksi, kuten on todettu, lähes poikkeuksetta kodista poistumaan joutunut henkilö oli mies.

Kuvio 15 Kieltoon määrätyn suhde ensisijaiseen suojattuun, % (n=258)

Parisuhdeväkivaltaa, jossa toinen osapuoli oli yli 65-vuotias, oli vain kolmessa tapauksessa. Vanhimman pariskunnan osalta kieltoon määrätty mies oli 75-vuotias ja kiellolla suojattu nainen 73-vuotias. Jos tarkastelun aläikärajan laskee, niin tapauksia, joissa vähintään toinen oli 60-vuotias, oli yhteensä 11. Tämän ryhmän erityispiirteenä on, että kahdeksassa tapauksessa suojattu nainen oli miestään vanhempi. Ikäero on keskimäärin lähes seitsemän vuotta eli varsin korkea. Iäkkäiden ihmisten kokemasta väkivallasta ei ole tehty kattavaa uhritutkimusta, joten tulosta ei voi verrata heidän yleisesti kokemaansa väkivaltaan.

Noin joka kymmenennessä tapauksessa kiellolla suojattiin kieltoon määrätyn vanhempi. Kaikki kieltoon määrätty olivat tällöin miehiä; puolet

⁵⁴ Tapauksissa, joissa varsinaista kieltoa on edeltänyt poliisin määräämä väliaikainen kiello, suojattujen nimeämisessä tapahtuu jonkin verran muutoksia käräjäoikeuteen tullessa. Tätä tarkastellaan erikseen VI luvussa.

maaseutukunnista ja puolet kaupungeista. Suojattujen ikä vaihteli tasaisesti 51 ja 86 vuoden välillä ja kieltoon määrättyjen 19 ja 59 vuoden välillä. Väliaikaisiksi jääneisiin kieltoihin sisältyi vain yksi tällainen tapaus, eli muutoin kyse oli aina varsinaisesta kiellosta. Ilman tarkempaa tietoa on vaikea arvioida, miksi vanhempi–lapsi-suhteet painottuvat varsinaisiin kieltoihin. Muilta osin vain väliaikaisissa kielloissa avio-/avopuolisoiden osuus on 96 %, kun taas varsinaisissa kielloissa parisuhde muodosti 84 %, vanhempi–lapsi-suhde 12 % ja muu tilanne 4 % tapauksista.

Koko aineistossa oli kolme tapausta, joissa kieltoon määrätty oli suojatun isäpuoli tai suojatun äidin uusi asuinkumppani. Kahdessa tapauksessa osapuolet olivat täysi-ikäisiä sisarusia, ja kahdessa oli mahdotonta päätellä, oliko kyseessä alivuokralais- vai parisuhde. Kolmessa aineiston tapauksessa ensisijaisena ja ainoana suojattuna oli lapsi. Yhdessä niistä alaikäistä lasta epäiltiin seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi, mutta tutkinta päätettiin näytön puutteen vuoksi. Käräjäoikeus määräsi perheen sisäisen lähestymiskiellon lapsen edun turvaamiseksi. Perheen muiden lasten osalta sekä perheen äidin osalta pyyntö kiellosta hylättiin. Toisessa tapauksessa kyse oli täysi-ikäisestä tyttärestä, jonka pahoinpitelyyn isä oli syyllistynyt. Tässäkin tapauksessa kielto ulotettiin suojaamaan vain tytärtä, ei äitiä.

Kieltoon määrätystä neljästä naisesta kaksi määrättiin kieltoon puolisoitaan kohtaan, eikä tapauksissa ollut lapsia. Molemmat naiset olivat vakavasti päihde- ja mielenterveysongelmaisia, ja he olivat kohdistaneet vakavaa väkivaltaa puolisoihinsa ennen kieltoon määräämistä. Yhden naisen suhdetta suojattuun oli aineiston perusteella mahdotonta päätellä varmuudella. Kyseessä saattoi olla parisuhde tai alivuokralaissuhde. Neljäs tapaus koski monilapsisen perheen äitiä, joka oli kohdistanut vakavaa väkivaltaa perheenjäseniinsä. Naista oli hoidettu psykiatrisen ongelmien vuoksi sairaalassa. Poliisi määräsi väliaikaisen perheen sisäisen kiellon, jonka aikana hän muutti pois perheen kodista. Käräjäoikeus määräsi hänet näillä perusteilla laajennettuun tavalliseen lähestymiskieltoon. Neljästä alle 20-vuotiaasta kieltoon määrätystä kolmessa tapauksessa suojattavina olivat henkilön vanhemmat ja yhdessä tapauksessa suojattavana oli puoliso.

Tapauksia, joissa vähintään kieltoon määrätty tai ensisijaisesti suojattu oli ulkomaalaistaustainen, oli poliisirekisterin tietojen perusteella seitsemän prosenttia kaikista kieltoon määrätystä (19 kappaletta). Kaikissa tapauksissa kyse oli puolisoista. Näistä noin puolessa kummallakin osapuolella oli sama tausta. Kolmessa kieltoon määrätty mies oli suomalainen ja puoliso ulkomaalaistaustainen. Toisin sanoen noin puolessa tapauksista, joista osapuolina oli ulkomaalaistaustaisia, kyseessä oli parisuhde, jossa nainen oli suomalainen ja mies ulkomaalaistaustainen.

4 Kieltoa edeltänyt väkivalta

Tämän alaluvun tarkastelu kohdistuu kieltoa edeltäneeseen väkivaltaan. Väkivalta ymmärretään paitsi fyysisenä väkivaltana ja uhkailuna myös muuna henkisenä väkivaltana, kuten kontrollointina ja yleisenä arvaamattomuutena ja aggressiivisuutena; tilanteisiin liittyy usein riehumista ja irtaimiston rikkomista. Esille nousee lisäksi tilanteisiin liittyviä erityisiä haasteita palvelujärjestelmän kannalta.

Luvussa luonnehditaan hyvin yleisellä tasolla tilanteita, joita ilmenee aineiston parisuhdeväkivallassa sekä vanhempiin ja lapsiin kohdistetussa väkivallassa. Tarkkaa ja kattavaa väkivallan luonnetta kartoittavaa analyysiä on mahdotonta tehdä, koska aineisto ei kuvaa tilanteita aina riittävän tarkasti ja se sisältää toisinaan epäselvyyksiä. Joissakin käräjäoikeuksille suunnatuissa hakemuksissa ja ratkaisuissa on pitkät ja täsmälliset selostukset, joiden tukena on esimerkiksi poliisin tutkintapöytäkirjoja ja lääkärin lausuntoja. Toisinaan selostusta on kuitenkin hyvin vähän jos lainkaan; saatetaan lähinnä todeta väkivallan tai uhkailun tapahtuneen eikä tukena ole muuta materiaalia. Lisäksi joukossa on ratkaisuja, joissa todetaan haki-
jan kokeneen väkivaltaa ja uhkailua, mutta tarkentavissa selosteissa tuodaan esille ainoastaan laitonta uhkailua. Niin ikään poliisin epätasälliset tapahtumaselosteet ovat joissakin tapauksissa hankaloittaneet tilanteen erittelemistä. On kuitenkin syytä muistaa, että selostetiedot on tarkoitettu ensisijaisesti edesauttamaan rikoksen selvittämistä ja näytön keräämistä, ei tutkimuksen tekemistä (Kivivuori 1999, 8).

Systemaattista luokittelua hankaloittaa myös se, että tuoreimmissa väkivaltatapauksissa kyse on tilanteista, joista poliisin esitutkinta on korkeintaan käynnistynyt. Lisäksi tuomari saattaa ratkaista tapauksia, joissa hakija ei ole koskaan tehnyt rikosilmoitusta tehdyistä pahoinpitelyistä tai joissa tilanne on muutoin sana sanaa vastaan. Tällöin henkilöiden kuulemisella on suuri merkitys ja kaikki esiin tulevat asiat eivät välttämättä kirjautudu ratkaisuun. Aina kieltoon määrättävää ei kuulla. Poliisiaineistossa on myös tapauksia, joissa tapahtuma on kuvattu sanallisesti pahoinpitelyksi tilannetta erittelemättä, mutta se on kirjattu tietojärjestelmään ”poliisilakiperusteisena kiinniottona”. Tämä johtunee siitä, että lievä pahoinpitely on asianomistajarikos, eli uhri ei ole halunnut tehdä rikosilmoitusta. Siksi poliisin kotikäynnistä on seurannut väkivallan tekijälle vain putkareissu.

Yleisvaikutelma on joka tapauksessa, että perheen sisäistä lähestymis-
kieltoa ei ole määrätty liian herkästi, eli toimeenpanevat viranomaiset ovat ottaneet hyvin huomioon määräämisen tiukat kriteerit. Kieltoa ei myöskään ole haettu kevyin perustein, sillä käräjäoikeus on hylännyt vain joka kym-

menennen sille suoraan tehdyn hakemuksen näytön puutteen tai muun syyn vuoksi (luku IV 3).

Tilanteet vaikuttavat siis lähes poikkeuksetta vakavilta. Vakavuus tarkoittaa usein pitkäkestoista piinaa, johon sisältyy pahoinpitelyjä, laittomia uhkauksia, vainoamista, arvaamatonta aggressiivista käyttäytymistä ja muuta rasitetta. Silti, kun jotain yksittäistä tekoa tutkitaan rikoksena, rangaistuksena on useimmiten sakko eli vakavuus ei tarkoita tässä samaa kuin rikosoikeudellinen moitittavuus. Silloin, kun fyysistä väkivaltaa ei ole tapahtunut suojattua kohtaan, kieltoon määrättäväksi harkitun yleinen väkivalta- ja rikoshistoria on korostunut pohdittaessa kiellon määräämisen edellytyksiä (ks. alaluku 5).

Tilanteiden avaaminen tässä ja muissa luvuissa kertoo niiden tosiasiallisesta vakavuudesta uhrin näkökulmasta. Esimerkiksi fyysisellä väkivallalla tai tapolla uhkailu nähdään tyypillisesti lievempänä väkivallan muotona kuin vakavia fyysisiä vammoja aiheuttanut pahoinpitely, mutta uhrin näkökulmasta uhkailu voi tuntua jopa fyysistä väkivaltaa vakavammalta väkivallanteolta (Heiskanen & Piispa 2006, 166).

Vakavimpia kieltoa edeltäneitä tilanteita ovat olleet kaksi tapon yritystä. Toisessa kieltoon määrättävä mies yritti tappaa kirveellä poliisin, joka tuli hälytyskäynnillä asuntoon puolison turvaksi. Toisessa tapauksessa tappoa yrittänyt oli naispuolinen, joka yritti vahingoittaa miesystävänsä fileerausveitsellä. Ainakin kaksi eläintä on aineiston tietojen mukaan tapettu, mutta tätä ei selvitetty systemaattisesti.

M:n äiti pyysi poliisia paikalle, koska hänen poikansa M tappoi kirveellä marsunsa ja käyttäytyi muutenkin uhkaavasti. (T 48)

Tapahtuma sai alkunsa [ajankohta], kun olin töissä ja avopuolisoni M soitti minulle ja kertoi että oli tappanut tyttäremme pari kuukautta vanhan kissan. Syyksi hän kertoi, että kissa oli raapaissut häntä. (T 163)

Seuraavaksi kieltoa edeltänyttä väkivaltaa tarkastellaan karkeasti niiden tapausten osalta, joissa poliisirekisteri tai käräjäoikeuden ratkaisu antoi tietoa kieltoon johtaneesta akuutista väkivaltatilanteesta. Tällaista tietoa oli käytettävissä 168 tapauksen osalta (kaksi kolmannesta kaikista aineiston kielloista). Akuutti tilanne tarkoittaa, että poliisi sai kotihälytystehtävän tai uhri teki jälkikäteen rikosilmoituksen ja/tai lähestymiskieltohakemuksen poliisilaitokselle ja että tapahtumien seurauksena poliisi määräsi väliaikaisen kiellon tai hakija haki kieltoa käräjäoikeudelta.

Jokaisessa 168 tapauksessa kieltoa edeltänyt väkivaltatilanne tapahtui osapuolten yhteisessä kodissa. Tavallisimmin kyseessä oli myöhäinen ilta

tai yö. Poliisirekisteriin tai käräjäoikeuden ratkaisuihin kirjattujen selostetietojen perusteella puolet kieltoon sittemmin määrätyistä oli väkivallan tekohetkellä alkoholin ja/tai muiden päihteiden vaikutuksen alaisena. On todennäköistä, että tosiasiallinen osuus on suurempi. Tieto päihtymystilasta kävi ilmi esimerkiksi seuraavista poliisirekisteriin kirjatusta katkelmista:

N ilmoitti [paikkakunta] tutkintayksikössä, että hänen miehensä on pahoinpidellyt häntä heidän yhteisessä asunnossa nyrkein ja potkien. N:n mukaan M on juonut runsaasti alkoholia ja ajanut hänet ulos omasta kodista uhaten tappaa. Lisäksi M on lyönyt ja haukunnut N:ää. (T 29)

Päihtyneenä häiriöksi kotona, retuuttanut vaimoa käsistä ja uhitellut mattoveitsellä. (T 46)

Loppujen tapausten (kolmannes kaikista määrätyistä kielloista) taustalta ei ollut mahdollista eritellä yhtä yksittäistä, merkittävää, kieltoon johtanutta väkivaltatapahtumaa. Valtaosin kyseessä oli kirjausten mukaan pidempi, usein vuosia kestänyt perheväkivallan kierre.

Kertoi M:n olevan erittäin väkivaltainen ja pahoinpidelleen häntä useita kertoja heidän suhteen aikana. Ensimmäinen pahoinpitely oli sattunut suhteen alkuvaiheessa, 3 viikon kuluttua sen alkamisesta [...] Käyttäytynyt usein väkivaltaisesti ja uhkailevasti. [...] Pahoinpitelyjä on jatkunut jo noin viiden vuoden ajan. (T 215)

Pahoinpidellyt N:ää viiteen eri kertaan helmikuun ja toukokuun välisenä aikana heidän yhteisessä talossaan. (T 58)

Viime aikoina uhannut mm. ”järjestää sellaisen helvetin, että ei ole vastaavaa nähty.” Vuosien varrella on ollut myös käsiksikäymislanteita, mutta painostaminen on ollut lähinnä henkistä. (T 87)

Tässä esitetty jaottelu akuutteihin ja pidempikestoisiin väkivaltatapauksiin ei kuitenkaan tarkoita, ettei myös akuuteiksi kuvattujen tapausten taustalla olisi monesti kyse vuosia kestäneestä ”perhehelvetistä”.

4.1 Parisuhdeväkivallan erityispiirteitä

Lähes kaikki perheen sisäiset lähestymiskieltotapaukset vaikuttavat siis kokonaisuudessaan arvioituina vakavilta siinä mielessä, että väkivalta ja henkinen piina sekä niiden synnyttämä pelko ja ahdistus ovat usein tavalla tai toisella jatkuvia tai väkivallan uhka vaikuttaa muutoin perustellulta.

Kuten on myös todettu ja perusteltu, aineistossa ilmenevän parisuhdeväkivallan muotoja on vaikea arvioida määrällisesti. Tässä annetaan silti joitain kuvauksia sellaisista erityisistä väkivallan muodoista, joita aineistossa selvästi ilmenee, samoin kuin parisuhdeväkivaltaan liittyviä oheisilmiöitä. Ellei erikseen mainita, väkivallan tekijä on mies ja uhri nainen.

Arvaamatonta aggressiivisuutta päihtyneenä

Kun väkivallan tekijä oli päihteen vaikutuksen alaisena, hän oli joko nauttinut alkoholia pidempään kotona, saapunut vahvassa humalassa ravintolasta kotiin tai pariskunta oli yhdessä nauttinut alkoholia – joko kotona tai ravintolassa. Varsin usein kiellon hakija ilmoitti käräjäoikeuden hakemuksessa tai poliisikuulustelussa itse, että keskeinen ongelma on kumppanin alkoholin käyttö ja siihen liittyvä arvaamaton, aggressiivinen käyttäytyminen (esimerkkejä on esitetty myös luvussa IV.2.1). Yksi ryhmä aineistossa onkin sellainen, jossa *uhri selittää* kumppaninsa väkivaltaista käyttäytymistä nimenomaan alkoholin, mutta myös huumausaineiden, lääkkeiden tai hormonien käytöllä. Tällaisia tapauksia oli runsaasti, ja ainakaan aineisto ei ilmennä selvin päin tehtyä väkivaltaa näissä nimenomaisissa tapauksissa. Se ei tarkoita, etteikö sitäkin olisi runsaasti koko aineistossa, mutta tämä ”väkivaltainen vain päihtyneenä” vaikuttaa olevan silti oma, isohko erityisryhmänä. Ohessa on muutama esimerkki.

M on käyttänyt runsaasti alkoholia aika ajoin yhdessäolomme aikana. Humalassa hän on erittäin aggressiivinen. Olen järjestellyt asioita niin, että kun hän alkaa juomisen, hoidan tyttäreni tuttaville tai sukulaisille. Koskaan ei tiedä, milloin tavarat lentää seinille tai tulee nyrkkiä, jonka väistämiseksi olen usein lähtenyt pakoon. Juominen on tyypillistä ”puliukkojuomista”, joka kestää tauotta vuorokausia (...) Miehelläni on käytössä serotoniinilääkitys, jonka hän jättää ottamatta, kun juo. Se vielä lisää sitä aggressiivisuuden määrää. (T 197)

M on hyvin lyhytpinnainen ihminen, minkä uskon johtuvan hormonien käytöstä yhdessä voimailuharrastuksen kanssa. (T 191)

N on todennut, että M saa alkoholin vaikutuksen alaisena aggressiivisuuskohtauksia, jolloin tämä saa syyn pahoinpidellä häntä ihan mistä tahansa. (T 23)

N:n mukaan M muuttuu aggressiiviseksi ollessaan humalassa. N:n mukaan M on käyttänyt runsaasti alkoholia päivittäin viimeisen 1,5 kuukauden aikana. (T 168)

Lähestymiskieltoasiaa selvitetessä N on kertonut, että pelkää tekojen uusiutuvan, koska M ei pysty humalassa kontrolloimaan itseään. (T 224)

Toisinaan myös kiellon hakija sanoi itse käyttävänsä alkoholia ja totesi, että tilanne kärjistyy, kun molemmat ovat juoneet.

Sadistinen, alistava väkivalta

Joukossa on tapauksia, joissa raakuus ja alistaminen ovat erityisen silmiinpistäviä. Niistä ei ole mielekästä antaa erillisiä tapausesimerkkejä, mutta saatetaan lyödä päähän pesäpallomailalla tai lihanuijalla, antaa sähköiskuja, potkia raa'asti tai uhata ammattirikolliskavereilla. Turvattomuuden tunteesta kertoo muun muassa se, eräs raaka mies kykenee tiirikoimaan itsensä sisälle asuntoon, vaikka hänellä ei olisi avaimia. Yksi sadistisella tavalla käyttäytyvä oli saanut onnettomuudessa aivovamman, jonka jälkeen hänen persoonallisuutensa vaimon mukaan muuttui. Amfetamiinin käyttö erottui myös, ja ylipäänsä lääkaineiden käytön runsaus. Kieltoon määrätyn taustalla oli tyypillisesti mittava rikoshistoria ja vankeustuomioita.

Läkkäisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta

Edellä on todettu, että tapauksissa, joissa vähintään toinen kiellon osapuolista oli 60-vuotias, suojattu nainen oli tavallisesti miestänsä vanhempi. Kuvausten mukaan taustalla oli usein pitkä suhde, jota suojattu oli yrittänyt päättää aiemmin. Lisäksi kieltoon määrätty mies käytti runsaasti alkoholia ja käyttäytyi arvaamattoman aggressiivisesti. Tavallista oli myös, että suojattu joko omisti asunnon tai maksoi yksin vuokran. Seuraavassa varsin tyypillisessä tämän ryhmän tapauksessa suojattu oli 12 vuotta kieltoon määrättyä vanhempi.

Perusteiksi N on esittänyt, että hänen avopuolisonsa M käyttäytyy aggressiivisesti ja häiritsevästi. Myös naapurit ovat valittaneet M:n käytöksestä ja häiriöstä useaan otteeseen. Hän on joutunut soittamaan viranomaisille melko usein iltaisin, jolloin he ovat hakeneet M:n tämän uhkaavan käytöksen takia. M:n alkoholin käyttö sekä uhkaava ja väkivaltainen käyttäytyminen pahentuvat koko ajan. Humalassa M huutaa ja rikkoo tavaroita ja käy häneen käsiksi. Hänellä on nytkin mustelmat molemmissa käsivarsissa. He asuvat vielä yhdessä hänen yksin vuokraamassa asunnossa. M ei maksa vuokrasta mitään ja N on kehottanut M:ää hakemaan itselleen uutta asuntoa, mutta M ei ole ottanut asiaan kantaa.

Molemminpuolinen väkivalta

Tapauksista, joissa väkivalta oli toistuvasti molemminpuolista siten, että myös kiellolla suojattu käytti väkivaltaa, oli havaittavissa joitakin merkkejä. Molemminpuolisuutta esiintyi selvemmin kuitenkin hylättyjen hakemusten joukossa. Poliisikirjausten perusteella tyypillinen molemminpuolinen väkivalta tapahtui olosuhteissa, joissa kumpikin käytti runsaasti alkoholia. Seuraava tapaus on yksi selkeimpiä. Siinä pariskunnalla on jatkuvaa tappelua ravintolailtojen päätteeksi, ja tilanteiden seurauksena kumpikin saa yleensä vammoja. Suojattu nainen myöntää toisinaan olleensa aloitteellinen, toisinaan vetoaa itsepuolustukseen tilanteen kärjistyttyä vakavaksi. Esimerkit ovat kahdesta eri kerrasta. Miehellä määrättiin sekä väliaikainen että perheen sisäinen lähestymiskielto, jota hän vastusti haluten kiellon molemminpuoliseksi.

M kertoi kuulustelussa N:n saaneen ravintolassa mustasukkaisuuskohtauksen ja että N oli heittänyt tuopin hänen entisen tyttöystävänsä päälle. M kertoi, että ravintolan ulkopuolella N oli alkanut raapimaan häntä kasvoista (...) N kertoi kuulustelussa, että hänelle oli tullut riitaa avomiehensä M:n kanssa ravintolassa ja että he olivat käyneet jotain käsiryssä ravintolan edustalla. N kertoi puraisseensa silloin M:ää huuleen, koska M oli läppäissyt häntä kasvoihin. Tämän jälkeen he olivat N:n mukaan lähteneet M:n asunnolle, missä riita oli jatkunut. N:n muistin mukaan M oli ensin käynyt hänen kimppuunsa, mutta ei ole kuitenkaan aivan varma oliko hän tehnyt sitä ennen jotain. (T 23)

*

Kuulusteluissa M kertoo olleensa N:n kanssa kuppilassa. M kertoo N:n raapineen ja sylkeneen siten, että M oli kotiin päästyä hermostunut lyöden ja potkien N:ää eteisessä. M kertoo menneensä keittiöön soittamaan puhelimella kun N oli tullut perässä ja lyönyt M:ää saksilla oikean jalan reiteen, johon oli jouduttu ompelemaan yhdeksän tikkiä. N:n lyönnin jälkeen M oli ottanut N:ää hiuksista ja takapuolesta kiinni ja heittänyt N:n kasvot edellä päin kyproc-seinää, johon oli pään iskemästä syntynyt reikä. (T 23)

Mieheen kohdistuva parisuhdeväkivalta tuli ilmi myös yhdessä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn miehen haastattelussa. Tiedossa ei ole, että kyseisellä miehellä olisi ollut väkivaltahistoriaa. Haastateltu ei ensin ymmärtänyt kysymystä häneen kohdistuneesta, kotona tapahtuvasta väkivallasta.

- Sit tosta väkivallasta, niin... semmoinen kysymys, että oletko sä itse joutunut uhriksi?
- En ole. Kyllä mun kimppuun on käyty, mutta mä olen nuorena harrastanut nyrkkeilyä, niin... en ole joutunut siis sillä tavalla.
- Okei, selvä. Et myöskään kotona?
- Täh?
- Et myöskään kotona?
- No en sillai... Vaimo on pari kertaa ... Kerran se... Silloin kun se saa näitä sairaskohtauksia, niin kerran se veti saksilla. Onneksi meni ohitse ja mä sain sakset pois kädestä. Ja sit kerran se on yrittänyt lyödä veitsellä, mutta ne on menneet ohi molemmat lyönnit. Mutta se ei itse muista niistä mitään. Sillon kun siellä pinna palaa, siellä voi tapahtua niinku mitä vaan. Kun sieltä tulee se ihan toinen ihminen, se ei ole se. (Kieltoon määrätty)

Voidaan kysyä, miten kokonaisharkintaa pitäisi soveltaa tapauksiin, joissa kiellon hakija on ollut todistetusti väkivaltainen. Kyseeseen tulisi luonnollisesti tilanteet, joissa suojattu on itse ollut aloitteellinen eikä tapahtuma ilmennä itsepuolustusta.

4.2 Vanhempiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä

Tapauksissa (23 kpl), joissa vanhempi haki kieltoa aikuista lastaan vastaan, jokaisella kieltoon määrättyllä oli joko päihde- tai mielenterveysongelma tai molemmat. Päihdeongelma viittaa yleisimmin alkoholiin, mutta toisinaan myös huumausaineisiin tai lääkkeisiin, joita saatetaan ottaa alkoholin kanssa. Usealla oli lisäksi rikollinen elämäntapa. Tyypillistä on, että tapauksissa on yleensä paitsi pahoinpitelyä ja uhkailua myös riehumista (ks. myös iäkkäisiin kohdistuva parisuhdeväkivalta). Aineistosta käy jossain määrin myös ilmi rahan vaatiminen tai kiristäminen. On ilmeistä, että vanhempien tai jommankumman vanhemman luona asumista motivoi mahdollisuus ilmaiseen asumiseen. Kyseisten miesten elämänhallinta vaikuttaa ylipäänsä varsin heikolta. Suojattujen osalta tapauksissa korostuu puolustuskyvyttömyys sekä usein suunnaton uupumus sekä huono terveydentila ja hauraus. Seuraavissa tapauksissa suojatut ovat yli 80-vuotiaita. Ensimmäisessä esimerkissä suojattu on kieltoon määrätyn isä.

S [isä] on joutunut [ajankohta] muuttamaan tilapäisesti pois omasta asunnostaan, koska siellä asuva S:n poika M käyttää erittäin runsaasti alkoholia ja on humalassa ollessaan väkivaltainen ja uhkaileva. M on uhkauksilla saanut isälleen tarkoitetut [tietyn kaupungin] vanhuksille myöntämät ruokaliput itselleen sekä jatkuvasti vaatinut ja saanut itselleen rahaa juopottelua varten S:ltä. (T 132)

M sairastaa skitsofreniaa ja hän oli [ajankohta] pahoinpidellyt kotonaan äitiään N:ää. N ei uskalla olla kahdestaan poikansa kanssa, koska lääkityksen laiminlyönnin seurauksena M:n väkivaltaisuus lisääntyy. (T 172)

Hakija on iältään 82-vuotias ja hän voi asua kotonaan vain kun joku toinen on hoivaamassa eikä hän saisi järkyttyä mistään asiasta. (T 127)

Nyt N on asunut kuukauden verran toisen poikansa perheessä ja henkinen suorituskyky on selvästi parantunut. (T 10)

Muutamassa tapauksessa kumpikin vanhemmista haki kiellon suojaksi poikaansa vastaan, tai sitten vain toinen haki kieltoa mutta kumpikin oli kokenut väkivaltaa. Ensimmäisessä esimerkissä suojatut ovat yli 70-vuotiaita ja toisessa yli 60-vuotiaita.

M on muuttanut osoitteeseen asumaan omin luvuin. Rikkonut ikkunoita, jos ei päässyt muuten sisälle. Uhannut tappaa, pahoinpidellyt useita kertoja. Rikkonut paikkoja ja useita puhelimia. Tullut sisälle käynnissä olevan moottorisahan kanssa ja uhkaillut sillä. (T 348)

Tutkittaessa selvisi, että M on pahoinpidellyt myös isäänsä. M asuu yhdessä vanhempiansa kanssa. N:n mukaan hän itse on ollut [tietys-sä] leikkauksessa ja painaa noin 35 kiloa eikä kykene puolustamaan itseään fyysisesti M:ää vastaan. S:llä [N:n puoliso, M:n isä] on halvaus ja hän on pyörätuolipotilas [lisäksi monia muita sairauksia] (...) Jatkuvan psyykkisen stressin takia N:llä ruvennut ilmenemään muitakin uupumisen ja masennuksen oireita kuten unettomuus, päivittäinen päänsärky sekä jatkuva syvä fyysinen väsymys ja ruokahaluttomuus. Hän on asiallinen mutta selvästi uupunut ja masentunut. (T 82)

4.3 Lapsiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteitä

Aineistossa näkyy jonkin verran suoraan lapsiin kohdistuvia pahoinpitelyjä tai uhkailuja. Yleisimmin kyse on kuitenkin läheisiin ihmisiin kohdistuvan väkivallan näkemisestä sekä väkivallan ja pelon ilmapiirissä elämisestä.

L pelkää isäänsä, koska poika näkee äitiinsä kohdistuvaa pahoinpitelyä. (T 195)

... M kimpaantui tästä ja ulos päästyään tuuppasi R:n [lasten iso-isän] maahan ja jalalla ja kurkusta painamalla ja potkimalla pahoinpiteli tätä (...) takaisin sisälle ja siellä M löi uudestaan nyrkein kas-

voihin useita kertoja, R:lle tuli silmäkulmaan vertavuotava haava. Keittiössä M paiskoi häntä ympäriinsä. Lopulta R kaatui päin hellaa selkä edellä ja jalat menivät hervottomiksi. Hän jäi lattialle makamaan verissä päin. Tapahtuman näkivät myös M:n ja N:n yhteiset lapset. (T 163)

4.3 Avun hakemisen välttäminen

Hyvin monessa tapauksessa käy ilmi, että taustalla on ollut aiempaa väkivaltaa, mutta tilanteista ei ole ilmoitettu poliisille. Apua ei ole välttämättä haettu myöskään lääkäristä tai muilta tahoilta. Tuttavat ja sukulaiset ovat saattaneet tietää asioista, mutta eivät juuri muut. Vaikuttaakin siltä, että perheen sisäistä lähestymiskieltoa on usein haettu vasta siinä vaiheessa, kun toivottomuus on jo suurta ja elämä on muuttunut täysin kestäämättömäksi.

Tyttäreni oli soittanut poliisille, mutta sanonut, ettei poliisit saisi mennä asuntooni, koska pelkäsin mitä M olisi tehnyt minulle siinä tilanteessa. Tästä syystä poliisit soittivat minulle ja kysyivät oliko minulla kaikki hyvin. Vastasin että kaikki oli hyvin, koska pelkäsin M:ää niin paljon. En uskaltanut kertoa totuutta. (T 168)

N:ää kehoitettu käymään lääkärissä (...) N ilmoitti puhelimitse, ettei hän ole käynyt lääkärissä vammojen takia eikä tule käymäänkään. (T 24)

Kirjausten mukaan syitä avun hakemisen välttämiseen on useita: paitsi pelko kostosta myös häpeä tai toive tilanteen muuttumisesta.

En osaa sanoa minkä takia en ole näistä koskaan tehnyt poliisille ilmoituksia. Ilmeisesti olen jaksanut elää siinä uskossa, että asia loppuu itsestään, eikä M:stä ole ollut koskaan selvin päin mitään ongelmia. En ole koskaan myöskään käynyt lääkärissä vammojeni vuoksi. (T 163)

5 Kieltoon määrättyjen rikos- ja tuomiohistoria

5.1 Syyksiluettut rikokset

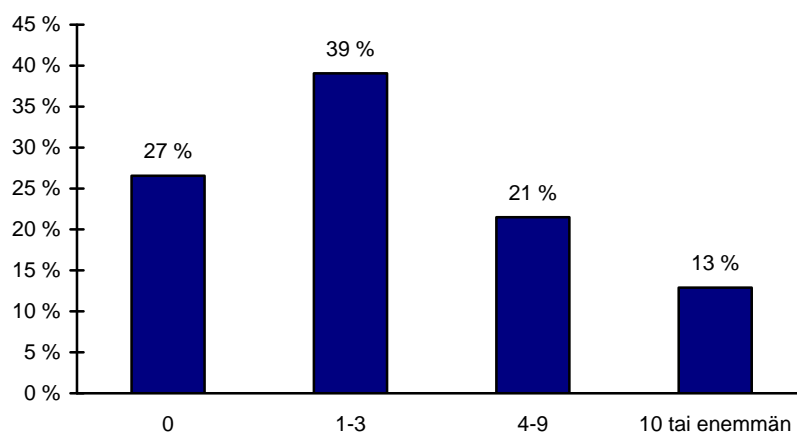
Kieltoon määrättyjen rikostaustan selvittämiseen on syytä suhtautua tietyllä varauksella. Lähteenä on käytetty tuomiolauselmatietokantaa, koska poliisin tietojärjestelmä ei anna kuvaa syyksiluetuista rikoksista. Lisäksi alustavan tarkastelun perusteella tuomioiden suuri määrä mahdollisti mielekkään analyysin. Tuomiolauselmatiedot antavat luotettavan kuvan tuomioon johdaneista rikoksista ja tuomitusta rikosoikeudellisista rangaistuksista. Toisaalta pelkkien tuomiolauselmatietojen perusteella ei voi tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä kieltoon määrättyjen ongelmakäyttäytymisestä, koska tietokannasta ilmenevät vain ilmitulleet ja syyksiluettut, usein vakavat rikokset. Esimerkiksi poliisiasiain tietojärjestelmään kirjatut poliisilähtökiperusteiset kiinniotot (kuten ns. juoppoputkareissut) eivät näy tässä tarkastelussa (niihin palataan luvussa IX). Myöskään tutkintavankeudet tai sakon muuntorangaistukset eivät ilmene tuomiolauselmatiedoista. Aineiston ulkopuolelle jäävät niin ikään rangaistusmääräyssakot sikäli kun niistä ei ole valitettu.

Tarkastelujakso on kuusi vuotta kunkin perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämishetkestä taaksepäin. Tarkastellut rikoslajit on jaettu aineistossa kymmeneen ryhmään Tilastokeskuksen kaksinumeroisen rikosryhmän ensimmäisen numeron mukaan: 1. henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset; 2. omaisuusrikokset; 3. rattijuopumukset; 4. seksuaalirikokset; 5. rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan (RL 15–17 luvut); 6. rikokset terveyttä ja turvallisuutta vastaan (lähinnä RL 44); 7. liikenne-rikokset; 8. alkoholilaki- ja huumausainerikokset; 9. muut rikoslakirikokset; 10. muita lakeja ja asetuksia vastaan tehdyt rikokset. Analyysissä rikokset kuitenkin jaettiin henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, omaisuusrikoksiin, rattijuopumuksiin ja muihin rikoksiin. Jaotellun perusteena on tekojen yleisyys kieltoon määrättyjen joukossa.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjä (vain väliaikaiset kielot mukaan lukien) oli vuosina 2005 ja 2006 yhteensä 258. Tässä tarkastelussa käytetään tietoja 256 kieltoon määrätyn rikostuomioista ja niistä tuomitusta rangaistuksista (kahta ulkomaalaista koskevat tiedot eivät olleet kaikilta osin luotettavia). Tarkastelu kohdentuu ensin kaikkiin perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyihin, jonka jälkeen rikostaustaa vertailaan kiellon muodon mukaan.

Kuten alla näkyy (kuvio 16 ja taulukko 6), yhteensä 188 eli peräti kolme neljästä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätystä on tuomittu rangaistukseen kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana. 39 prosenttia

heistä on tuomittu 1–3 rikoksesta tai rikkomuksesta. Kolmannes on tuomittu neljästä tai useammasta rikoksesta. Enimmillään kieltoon määrätyn syyksi oli luettu 44 rikosta.

Kuvio 16 Rikostuomiot, % (n=256)

Taulukko 6 Rikostuomiot, absoluuttiset luvut

Ei syyksiluettuja rikoksia	68
Syyksiluettuja rikoksia	188
1–3 rikosta	100
4–9 rikosta	55
10 tai enemmän rikosta	33
Yhteensä	256

Kieltoon määrättyjen rikoskäyttäytymisen verrattuna kokonaisväestöön

Kieltoon määrättyjen rikoskäyttäytymisen yleisyyteen saadaan vertailukoh- ta vertaamalla sitä koko väestön rikoskäyttäytymiseen. Tarkastelu rajoittuu 15–64-vuotiaisiin miehiin. Rajauksia voidaan perustella sillä, että tarkastel- tavista 256 perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä 250 (noin 98 prosenttia) kuuluu tähän ryhmään. Neljä kieltoon määrättyistä oli naisia ja kaksi yli 65-vuotiaita miehiä.

Vuosina 1999–2006 Suomessa oli Tilastokeskuksen väestötilaston mu- kaan keskimäärin 1 759 288 tarkasteltavaan ikäryhmään kuuluvaa miestä. Tuomiolauselmätietojen mukaan ryhmään kuuluvat miehet tekivät vuosina 1999–2006 keskimäärin noin 56 577 rikosta vuodessa. Jos kukin ryhmään kuuluva olisi tehnyt ainoastaan yhden tuomioon johtaneen rikoksen, rikok- sesta tuomittujen suhdeluku ei-tuomittuihin verrattuna olisi 0,032. Näin ollen reilut kolme prosenttia 15–64-vuotiaista miehistä olisi tuomittu ran- gaistukseen.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyillä oli tarkastelujakson aikana yhteensä 1 116 rikostuomiota. Vuotuinen keskiarvo on 186 rikosta. Rikoksista tuomittujen ja kaikkien kieltoon määrättyjen suhdeluku on 0,744. Toisin sanoen, jos kukin rikoksesta tuomittu perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätty olisi tuomittu ainoastaan yhdestä rikoksesta, lähes 75 prosenttia kieltoon määrätyistä olisi vuosittain tuomittu rikoksesta.

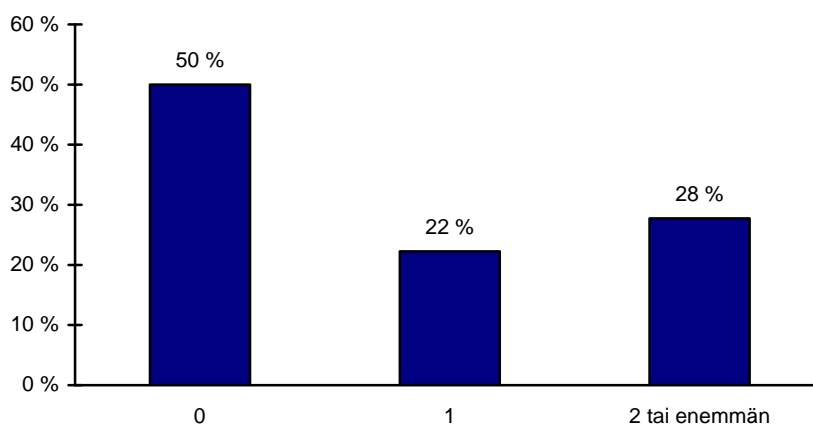
Tuloksia tulkittaessa täytyy muistaa, että kieltoon määrättyjen rikostuomiot ovat vahvasti kasautuneet samoille tekijöille, joten suhdeluku ilmaisee vain ryhmäkohtaisen keskiarvon. Toisaalta myös koko väestöä koskevissa tilastoissa esiintyy tuomioiden kasautumista. Vaikka suhdelukujen käyttö rikoskäyttäytymisen tason osoittimena on edellä mainituista syistä ongelmallinen, vertailu tarjoaa suuntaa antavaa tietoa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen tuomioon johtaneen rikoskäyttäytymisen yleisyydestä. Se oli kieltoon määrätyillä yli 20 kertaa tyypillisempää koko väestön 15–64-vuotiaiden miesten keskiarvoon verrattuna.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten ryhmä muodostuu lähinnä rikoslain 21 luvun rikoksista. Näitä ovat muun muassa henkirikoksen eri muodot (RL 21:1–4), pahoinpitely eri tekemuotoineen (RL 21:5–7), kuolemantuottamus (RL 21:8–9), vammantuottamus (RL 21:10–11) sekä eräät muut henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset (RL 21:12–15 ja 22:5–6).

Kieltoon määrätyillä ei ollut tarkasteluajanjaksona henkirikostuomioita, mutta juuri ennen tarkasteltua ajanjaksoa yksi henkilö oli tuomittu taposta, yksi tapon yrityksestä ja yksi kuolemantuottamuksesta (törkeän rattijuopumuksen seurauksena). Haastatteluissa tietoon tuli lisäksi yksi kauan ennen kiellon määräämistä tapahtunut tappo. Lisäksi ajalta juuri ennen kieltoon määräämistä kaksi ihmistä oli epäiltyinä tapon yrityksestä (ks. edellinen luku), mutta niistä ei ollut ehtinyt tulla vielä tuomiota.

Kuten kuvio 17 ja taulukko 7 esittävät, puolet kaikista perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyistä on tuomittu rangaistukseen kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana vähintään yhdestä henkeen tai terveyteen kohdistuvasta rikoksesta. Selvästi yleisimmin oli tuomittu perusmuotoisesta pahoinpitelystä. Näiden lisäksi kymmenkunta kieltoon määrättyä oli tuomittu joko törkeästä tai lievistä pahoinpitelystä.

Kuvio 17 Tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista, % (n=256)

Taulukko 7 Tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista, absoluuttiset luvut

Ei tuomittu rangaistukseen	128
Tuomittu rangaistukseen	128
Yksi tuomio	57
Kaksi tuomiota tai enemmän	71
Yhteensä	256

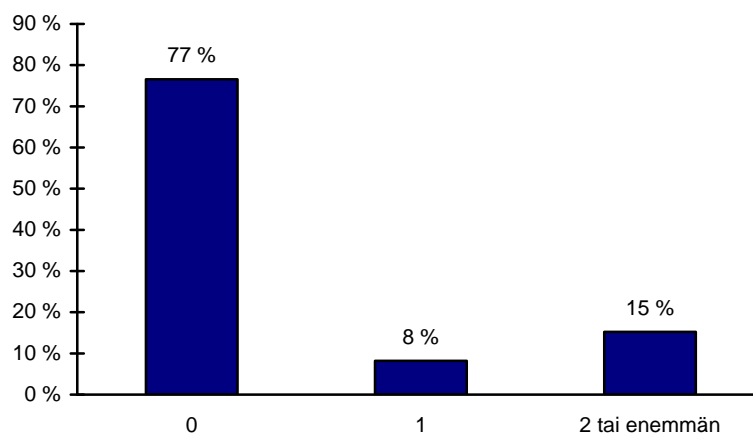
Yhden tuomion henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta oli saanut 22 prosenttia kieltoon määrättyistä. Kahdesta tai useammasta henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta oli tuomittu 28 prosenttia. Enimmillään tuomioita henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista oli 15. Tuomioiden yleisyys kieltoon määrättyjen joukossa havainnollistuu, kun rikostuomioiden määrää kuvaavaa suhdelukua verrataan kaikkiin 15–64-vuotiaisiin miehiin. 15–64-vuotiaita miehiä oli vuosina 1999–2006 keskimäärin 1 759 288 ja tuomioita vuosittain keskimäärin 8 630. Suhdeluku on 0,005. Näin ollen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyillä miehillä on suhdelukuvertailun perusteella ryhmänä yli 40-kertainen määrä tuomioita henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista kaikkiin 15–64-vuotiaisiin miehiin verrattuna.

Tuomioita kasautui samoille tekijöille. Viisi kertaa tai useammin tuomittuja oli 15 (kuusi prosenttia kaikista kieltoon määrättyistä) ja heidät oli tuomittu 103 rikoksesta (32 prosenttia kaikista tuomituista henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista). Toisaalta 68 prosentissa syyksiluetuista henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista kieltoon määrätty oli tuomittu 1–4 teosta.

Omaisuusrikokset

Omaisuusrikosten luokkaan kuuluu muun muassa varkaus (RL 28:1–2), näpistys (RL 28:3), kätkemisrikokset (RL 32:1–5), luvaton käyttö (RL 28:7–9), ryöstö (RL 31:1–2), kiristys (RL 31:3–4), vahingontekorikokset (RL 35:1–3), kavallusrikokset (RL 28:4–6), erityyppiset petosrikokset sekä erityyppiset elinkeinorikokset (RL 30 luku).

Vajaa neljäsosa (23 %) kieltoon määrätystä oli tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana yhdestä tai useammasta omaisuuteen kohdistuneesta rikoksesta (kuvio 18 ja taulukko 8). Kahdeksan prosenttia kieltoon määrätystä oli tuomittu yhdestä ja 15 prosenttia kahdesta tai useammasta omaisuuteen kohdistuneesta rikoksesta. Tyypillisimmät rikosnimikkeet omaisuuteen kohdistuneissa rikoksissa olivat vahingonteko ja varkaus. Aineistossa oli myös joitakin ryöstöjä.

Kuvio 18 Tuomiot omaisuusrikoksista, % (n=256)

Taulukko 8 Tuomiot omaisuusrikoksista, absoluuttiset luvut

Ei tuomiota omaisuusrikoksista	196
Tuomioita omaisuusrikoksista	60
Yksi tuomio omaisuusrikoksista	21
Kaksi tuomiota tai enemmän	39
Yhteensä	256

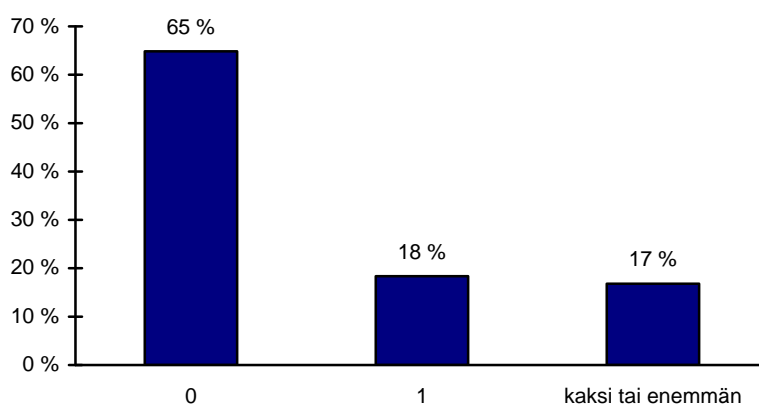
Vertailussa kaikkiin 15–64-vuotiaisiin miehiin havaitaan, että tuomiot omaisuusrikoksista olivat kieltoon määrättyillä varsin yleisiä. Kaikista 15–64-vuotiaista miehistä tuomitaan suhdelukuvertailun perusteella vuosittain 0,7 prosenttia, kun kieltoon määrättyillä vastaava luku on 16 prosenttia. Omaisuusrikoksissa suhdelukuvertailu on kuitenkin hieman ongelmallinen, sillä kieltoon määrättyjen syyksi luetut tuomiot ovat varsin voimakkaasti kasautuneet samoille tekijöille. Jos tarkastelussa kiinnitetään huomiota kahdeksasta tai useammasta omaisuusrikoksesta tuomittuihin, havaitaan, että yli puolet

(54 prosenttia) tuomioista on kasautunut kymmenelle kieltoon määrätylle (neljä prosenttia kaikista kieltoon määrätystä). On kuitenkin syytä huomata, että myös kaikkien 15–64-vuotiaiden ryhmässä tuomioiden kasautuminen samoille henkilöille lienee tavallista.

Rattijuopumukset

Rattijuopumukset (RL 23:3–4) muodostavat tässä tutkimuksessa muista liikenne rikoksista erillisen ryhmän. Sen tarkastelua puoltaa tuomittujen suuri määrä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen joukossa. Merkille pantavaa aineistossa on, että valtaosassa tapauksista kyse oli törkeästä rattijuopumuksesta.⁵⁵ Näin ollen tässä tarkasteltavissa tapauksissa lievähköt sallitun promillerajan ylitykset ovat varsin harvinaisia. Selkeyden vuoksi tavallista ja kvalifioitua tekemuotoa käsitellään kuitenkin yhdessä.

Yli kolmasosa kieltoon määrätystä oli tuomittu rattijuopumuksesta tai törkeästä rattijuopumuksesta vähintään kerran kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana (kuvio 19 ja taulukko 9). 18 prosenttia oli tuomittu kerran ja lähes yhtä moni kaksi kertaa tai useammin.

Kuvio 19 Tuomiot rattijuopumusrikoksista, % (n=256)

Taulukko 9 Tuomiot rattijuopumusrikoksista, absoluuttiset luvut

Ei tuomiota rattijuopumuksesta	166
Tuomioita rattijuopumuksesta	80
Yksi tuomio rattijuopumuksesta	47
Kaksi tai enemmän	43
Yhteensä	256

⁵⁵ Rikoslain 23:4:n mukaan lähtökohtaisena edellytyksenä rattijuopumuksen arvioimisessa törkeäksi on, että rikoksentekijän veren alkoholipitoisuus on vähintään 1,2 promillea.

Myös perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen rattijuopumustuomioita verrattiin koko väestötason tuomiolauselmätietoihin. Kuten edellä, vertailu on rajattu koskemaan 15–64-vuotiaita miehiä, koska se kuvastaa myös rattijuopumuksesta tuomittuja kieltoon määrättyjä. Vertaus suoritettiin myös vuosien 2005 ja 2006 ratsiatutkimuksiin. Vaikka luvut eivät ole suoraan vertailukelpoisia, perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen joukossa rattijuopumustuomioita näyttäisi olevan paljon keskivertoautoilijoihin verrattuna⁵⁶. Rattijuopumustuomioiden yleisyys vahvistaa käsitystä, että alkoholin ongelmakäyttö on perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyillä tyypillistä.

Muut rikokset

Tuomiot muista kuin edellä mainittuihin ryhmiin kuuluvista rikoksista olivat harvinaisempia. Tyypillisimpiä olivat liikenne rikokset sekä muut rikoslakirikokset. 22 prosenttia kieltoon määrättyistä oli kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana tuomittu yhteen tai useampaan rangaistukseen liikenne rikoksesta. On syytä huomata, että aineistossa näkyvät ainoastaan tapaukset, joista tekijä on tuomittu rangaistukseen tuomioistuimessa. Näin ollen esimerkiksi rangaistusmääräyssakot jäivät tarkastelun ulkopuolelle, ellei niistä ole valitettu käräjäoikeuteen.

⁵⁶ Suomessa oli Tilastokeskuksen väestötilastojen mukaan vuosina 1999–2006 keskimäärin 1 759 288 15–64-vuotiaasta miestä. Ryhmään kuuluvat oli tuomittu vuosittain keskimäärin 18 466 rattijuopumuksesta. Tuomioiden suhdeluku koko ryhmään verrattuna on 0,01. Jos siis kukin rattijuopumuksesta tuomittu olisi tuomittu ainoastaan kerran, joka sadas ryhmään kuuluva olisi vuosittain tuomittu rattijuopumuksesta. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon tuomittujen vastaava suhdeluku on 0,125. Toisin sanoen, jos jokainen rattijuopumuksesta tuomittu kieltoon määrätty olisi tuomittu ainoastaan kerran, 12,5 % (joka kahdeksas) kieltoon määrättyistä olisi vuosittain tuomittu rattijuopumuksesta. Näin ollen voidaan todeta, että keskimäärin rattijuopumustuomiot ovat yli 12 kertaa tyypillisempiä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyillä miehillä kaikkiin 15–64-vuotiaisiin miehiin verrattuna.

Rattijuopumustuomioiden kasautumisen vuoksi tämäkin vertailu on kuitenkin vain suuntaa antava. Neljä kertaa tai useammin rattijuopumuksesta oli tuomittu 14 kieltoon määrättyä (vajaat 6 prosenttia) kaikista kieltoon määrättyistä. Kaikkiaan 193 kaikkien kieltoon määrättyjen syyksi luetusta rattijuopumuksesta 79 tapauksessa (41 prosenttia) tekijä kuului tähän ryhmään. Näin ollen vajaat kuusi prosenttia tekijöistä teki 41 prosenttia teoista.

Rattijuopumustuomioiden määrää voidaan verrata myös vuosina 2005 ja 2006 tehtyihin koko maan kattaviin ratsiatutkimuksiin. Vuonna 2005 tarkastettiin yli 110 000 ajoneuvon kuljettajaa, joista noin 0,15 prosenttia oli rattijuoppoja (Niemi 2007, 148). Vuoden 2006 keväällä tehdyssä vastaavassa tutkimuksessa niin ikään noin 0,15 prosenttia tarkastetuista yli 54 000 kuljettajasta oli rattijuoppoja.

Lähes yhtä moni, 21 prosenttia kieltoon määrätyistä oli tarkastelujakson aikana tuomittu muista rikoslakirikoksista. Tyypillisin tähän ryhmään kuuluva rikosnimike oli rikoslain 25:8:n laitton uhkaus.

Noin yhdeksän prosenttia kieltoon määrätyistä oli tuomittu yhdestä tai useammasta rikoksesta oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan. Yleisin tähän ryhmään kuuluva teko oli virkamiehen väkivaltainen vastustaminen. Noin 16 prosenttia kieltoon määrätyistä oli tuomittu yhteen tai useampaan rangaistukseen rikoslain ulkopuolisen rangaistussäännöksen nojalla. Kyseessä olivat lähinnä erityyppiset lievähköt rikkomukset kuten ajoneuvorikkomus, verorikkomus taikka teräaseen hallussapito yleisellä paikalla. Alkoholilaki- ja huumausainerikokset olivat perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen joukossa melko harvinaisia. Ainoastaan kuusi prosenttia (15 kieltoon määrättyä) oli saanut kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana tuomion tämän ryhmän rikoksista. Seksuaalirikos-tuomio oli kolmella kieltoon määrätyllä.

5.2 Kiellon muodon merkitys

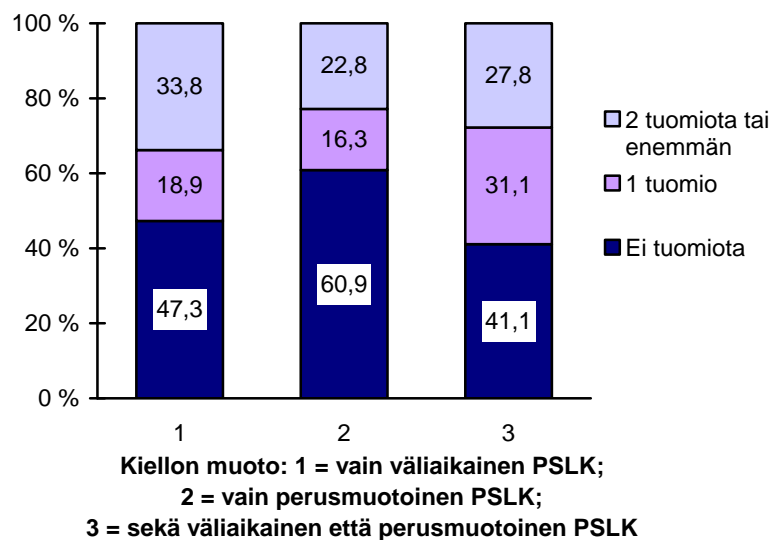
Edellä kaikkia perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita tarkasteltiin yhtenä ryhmänä. Seuraavassa tarkastelu eritellään sen mukaan, onko henkilöllä ollut vain väliaikainen kielto, sekä väliaikainen että sen jatkeena kärjää-oikeuden määräämä kielto, vai ainoastaan kärjääoikeuden määräämä kielto. Ensisijainen kiinnostuksen kohde on selvittää, eroavatko vain väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneet rikostaustaltaan muista kieltoon määrätyistä. Syitä sille, miksi suuri osa väliaikaisista kielloista ei johda kärjääoikeuden määräämään kieltoon, on pohdittu edellisessä luvussa. Suurin osa niistä on rauennut siksi, että hakija ei syystä tai toisesta halua jatkaa käsittelyä. Rikostaustaa koskeva analyysi tuo raukeamisten syiden pohdintaan lisää näkökulmaa.

Tuomiolauselmatietokannan tarkastelun perusteella lähestymiskieltojen muodoilla ei näyttäisi olevan selvää yhteyttä kieltoon määrättyjen rikoshistoriaan yleisesti tarkasteltuna. Toisin sanoen vain väliaikaiseen kieltoon määrättyjen rikostausta on keskimääräisesti yhtä vakava kuin niillä, jotka ovat saaneet myös tai ainoastaan kärjääoikeuden määräämän kiellon. Tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista olivat kuitenkin hieman tyypillisempiä ainoastaan väliaikaiseen kieltoon ja sekä väliaikaiseen että varsinaiseen kieltoon määrättyjen joukossa verrattuna pelkän kärjääoikeuden määräämän kiellon saaneisiin. Niin ikään rattijuopumusrikoksissa oli havaittavissa mahdollinen yhteys rikostuomioiden ja kiellon muodon välil-

lä. Tästä johtuen seuraavaksi tarkastellaan lähemmin näihin ryhmiin kuuluvia tuomioita suhteessa kieltojen muotoihin.

Henkeen ja terveyteen kohdistuneet rikokset

Hieman yli puolet pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrättyistä on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana henkeen ja terveyteen kohdistuneesta rikoksesta. Pelkkään käräjäoikeuden määräämään lähestymiskieltoon määrättyjen kohdalla vastaava luku on vajaat 40 %. Sekä väliaikaiseen että varsinaiseen lähestymiskieltoon määrättyistä vajaat 60 % on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana.

Kuvio 20 Kiellon muoto ja kieltoon määrättyjen rikoshistoria: tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista, % (n=256)

Taulukko 10 Kiellon muoto ja kieltoon määrättyjen rikoshistoria: tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista, absoluuttiset luvut

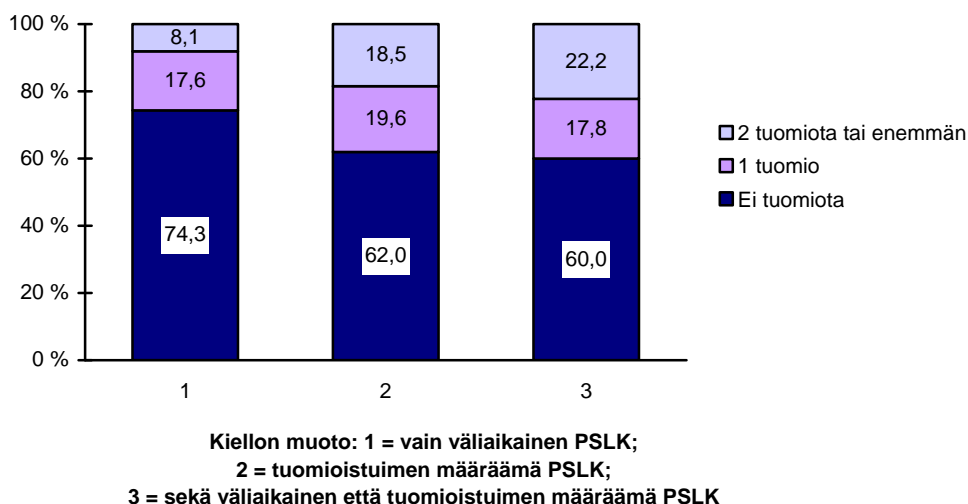
	2 tuomiota tai enemmän			
	ei tuomiota	1 tuomio		yhteensä
Vain väliaikainen PSLK	35	14	25	74
Vain varsinainen PSLK	56	15	21	92
Väliaikainen ja varsinainen PSLK	37	28	25	90
Yhteensä	128	57	71	256

Vertailtaessa pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrättyjen ja pelkkään tuomioistuimen määräämään kieltoon määrättyjen rikoshistoriaa voidaan siis havaita, että erot ovat pieniä mutta selkeitä. Pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrättyjen joukossa tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuneista rikoksista olivat jonkin verran tyypillisempiä kuin muilla. Tulos vahvistaa

edellisessä luvussa esitettyä tulkintaa, jonka mukaan yksi mahdollinen raukeamisia selittävä tekijä saattaa olla kiellolla suojattavan pelko hakea väliaikaisen kiellon lisäksi varsinaista kieltoa tuomioistuimessa.

Rattijuopumusrikokset

Perheen sisäisen lähestymiskiellon muodolla on lievä yhteys myös rattijuopumusrikostuomioiden määrään (kuvio 21 ja taulukko 11). Vain väliaikaiseen kieltoon määrätystä 25 prosenttia oli tuomittu rattijuopumuksesta vähintään kerran kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana, kun taas varsinaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon (ilman edeltänyttä väliaikaista kieltoa taikka sen kanssa) määrättyjen kohdalla rattijuopumuksesta tuomittujen osuus oli noin 40 prosenttia.

Kuvio 21 Kiellon muoto ja kieltoon määrättyjen rikoshistoria: tuomit rattijuopumusrikoksista, % (n=256)

Taulukko 11 Kiellon muoto ja kieltoon määrättyjen rikoshistoria: tuomit rattijuopumusrikoksista, absoluuttiset luvut

	ei tuomiota	1 tuomio	2 tuomiota tai enemmän	yhteensä
Määrätty vain väliaikainen PSLK	55	13	6	74
Määrätty vain tuomioistuimen määräämä PSLK	57	18	17	92
Määrätty sekä väliaikainen että tuomioistuimen määräämä PSLK	54	16	20	90
Yhteensä	166	47	43	256

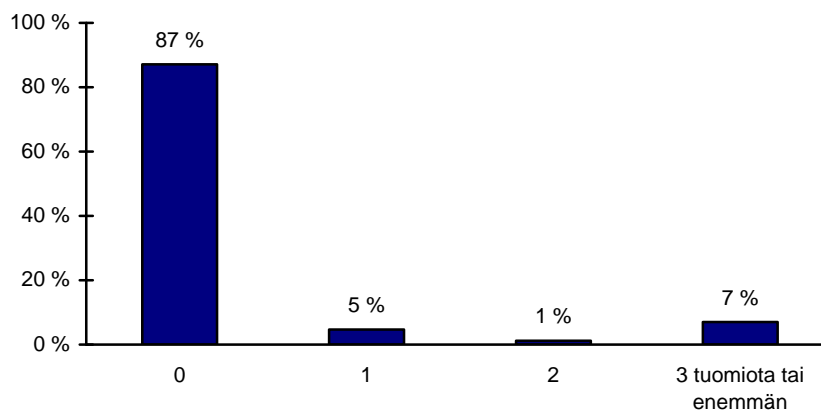
Tarkasteltaessa niitä kieltoon määrättyjä, jotka on tuomittu vähintään kaksi kertaa rattijuopumuksesta, erot ovat vielä selkeämpiä: kahdeksan prosenttia pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrättyistä oli tuomittu vähintään kaksi kertaa, kun taas pelkkään käräjäoikeuden määräämään kieltoon määrättyjen kohdalla vähintään kahdesti rattijuopumuksesta tuomittujen osuus oli 19 prosenttia. Sekä väliaikaiseen että varsinaiseen kieltoon määrättyjen kohdalla osuus oli 23 prosenttia.

5.3 Rangaistukset

Tässä jaksossa eritellään kieltoon määrättyjen saamia rangaistuksia kuudelta vuodelta ennen kieltoon määräämistä. Tarkasteltavat rangaistuslajit ankarimmasta lievimpään ovat ehdoton vankeus, yhdyskuntapalvelu, ehdollinen vankeus, nuorisorangaistus, tuomioistuimessa määrätty sakkorangaistus, uhkasakko sekä seuraamusluonteinen (syyksilukeva) tuomitsematta jättäminen.

Ehdoton vankeus

33 perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyä (noin 13 prosenttia) on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Tyypillisin ehdottomaan vankeusrangaistukseen johtanut rikos oli törkeä rattijuopumus (13 tapausta). Seuraavaksi yleisimpiä rikoksia olivat törkeä pahoinpitely (kuusi tapausta), pahoinpitely (viisi tapausta) ja ryöstö (neljä tapausta). Viidessä tapauksessa kieltoon määrätty oli tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen muun tai muiden rikosten johdosta.

Kuvio 22 Kieltoon määrättyjen ehdottomat vankeusrangaistukset, % (n=256)

Taulukko 12 Kieltoon määrättyjen ehdottomat vankeusrangaistukset, absoluuttiset luvut

Ei tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen	223
1 tuomio	12
2 tuomiota	3
3 tuomiota tai enemmän	18
Yhteensä	256

Vertailussa koko väestön 15–64-vuotiaisiin miehiin kieltoon määrättyjen ehdottomien vankeusrangaistusten määrä on korkea. Kieltoon määrättyjen miesten ehdottomien vankeusrangaistusten keskimääräinen määrä vuodessa (17 kpl) suhteessa kaikkiin kieltoon määrättyihin (250 15–64-vuotiaasta miestä) on 0,069. Vastaava suhdeluku koko väestön 15–64-vuotiaiden miesten osalta on 0,004. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen miesten ehdottomien vankeusrangaistusten lukumäärä on täten yli 17-kertainen vertailuryhmään nähden.

Yhdyskuntapalvelu

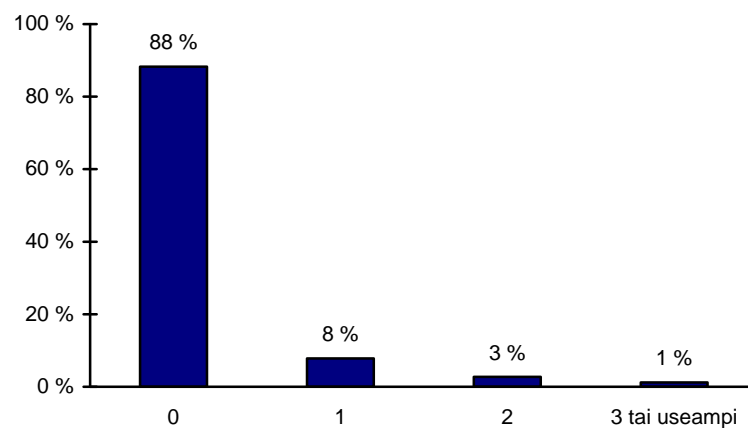
Yhdyskuntapalvelurangaistus on ollut vuodesta 1997 lähtien vakinainen rangaistusmuoto. Jo ennen yhdyskuntapalvelun valtakunnallista käyttöön-ottoa sitä kokeiltiin vuodesta 1991 lähtien. Kyseessä on vapautta rajoittava rangaistus, sillä tuomittu joutuu tekemään tuomioistuimen määräämän tuntimäärän palkatonta työtä valvonnan alaisena hänelle osoitetussa palvelupaikassa.

Yhdyskuntapalvelun tuomitsemisen edellytyksistä säädetään laissa yhdyskuntapalvelusta (1055/1996). Lain 1.1 §:n mukaan ”yhdyskuntapalvelu on ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta tuomittava rangaistus”. Pääsääntöisesti syyttäjän tulee hankkia selvitys rikoksesta epäillyn soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun, mikäli syyte koskee sellaista rikosta, josta voidaan tuomita yhdyskuntapalvelua. Selvitys hankitaan yhdyskuntapalvelun toimeenpanosta vastaavalta Kriminaalihuoltoyhdistyksen aluetoimistolta. Yhdyskuntapalvelun käytön harkinnan edellytyksenä on, että tuomioistuimella on ratkaisussaan ensin päättynyt ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Näin pyritään varmistamaan, että yhdyskuntapalvelua ei käytetä lievemmän rangaistuksen vaihtoehtona, vaan nimenomaan ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta. Jos tuomioistuin tuomitsee rikoksenteikijän yhdyskuntapalvelurangaistukseen, Kriminaalihuoltoyhdistys hankkii rikoksenteikijälle palvelupaikan ja valvoo yhdyskuntapalvelun suoritusta.

Yhdyskuntapalvelurangaistuksen käytön muodollisena edellytyksenä on, ettei tuomittu yksittäinen tai yhteinen vankeusrangaistus ylitä kahdek-

saa kuukautta. Muodollisiin edellytyksiin voitaneen lukea myös vaatimus rikoksentehtäjän suostumuksesta ja soveltuvuudesta yhdyskuntapalveluun.

Vajaat 12 prosenttia perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä (30 henkilöä) oli tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana yhteen tai useampaan yhdyskuntapalvelurangaistukseen (kuvio 23 ja taulukko 13). Selvästi yleisin kyseiseen tuomioon johtanut rikos oli törkeä rattijuopumus, josta 19 oli tuomittu yhdyskuntapalveluun. Muita taustarikoksia olivat muun muassa pahoinpitely ja ryöstö.

Kuvio 23 Kieltoon määrättyjen yhdyskuntapalvelurangaistukset, % (n=256)

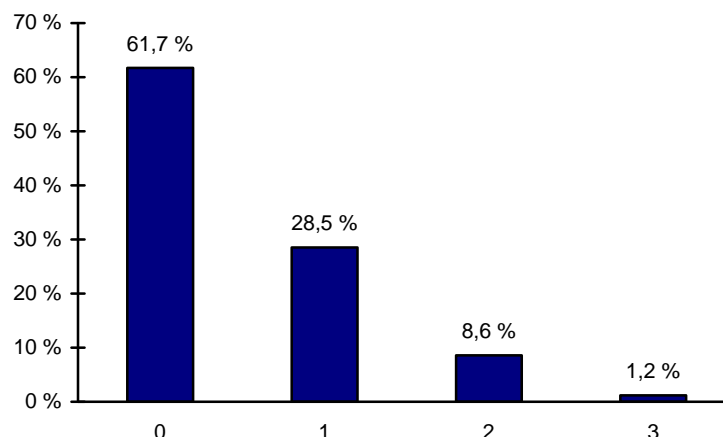
Taulukko 13 Kieltoon määrättyjen yhdyskuntapalvelurangaistukset, absoluuttiset luvut

Ei tuomittu yhdyskuntapalvelurangaistukseen	226
1 tuomio	20
2 tuomiota	7
3 tuomiota tai enemmän	3
Yhteensä	256

Ehdollinen vankeus

Rikoslain 6:9:n mukaan määräaikainen, enintään kahden vuoden vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi, jollei rikoksen vakavuus, rikoksesta ilmenevä tekijän syyllisyys tai tekijän aikaisempi rikollisuus edellytä ehdottomaan vankeuteen tuomitsemista. Jos ehdollinen vankeus on yksinään riittämätön rangaistus rikoksesta, sen ohella voidaan tuomita sakkoa. Yli vuoden pituisissa ehdollisissa vankeusrangaistuksissa oheisseuraamuksena voidaan tuomita myös yhdyskuntapalvelua (RL 6:10). Kun vankeus tuomitaan ehdollisena, rangaistuksen täytäntöönpano lykkääntyy koeajaksi. Ehdollisen vankeuden koeaika on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta, ja se alkaa tuomion julistamisesta tai antamisesta.

38 prosenttia perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyistä (98 henkilöä) on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana ehdolliseen vankeusrangaistukseen (kuvio 24 ja taulukko 14). Vajaat 29 prosenttia (73 henkilöä) kieltoon määrätyistä oli tuomittu yhteen ja vajaat yhdeksän prosenttia (22 henkilöä) kahteen ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Kolme kieltoon määrättyä oli tuomittu kolmeen ehdolliseen vankeusrangaistukseen.

Kuvio 24 Kieltoon määrättyjen ehdolliset vankeusrangaistukset, % (n=256)

Taulukko 14 Kieltoon määrättyjen ehdolliset vankeusrangaistukset, absoluuttiset luvut

Ei tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen	158
1 tuomio	73
2 tuomiota	22
3 tuomiota tai enemmän	3
Yhteensä	256

Ehdollisen vankeusrangaistuksen kohdalla ei esiintynyt vastaavaa kasautumaa samoille henkilöille kuin rikoslajikohtaisessa tarkastelussa. Vähintään yhden kerran tuomittuja oli 98 ja tuomioita oli 126. Ehdolliset vankeustuomiot ovat kieltoon määrätyillä varsin yleisiä. Suhdelukuvertailu osoittaa, että ehdolliset vankeustuomiot olivat kieltoon määrätyillä vuosina 1999–2006 keskimäärin yli 12 kertaa tyypillisempiä koko väestön 15–64-vuotiaisiin miehiin verrattuna.

Ehdolliseen vankeusrangaistukseen johtaneiden tekojen ryhmästä kaksi rikosta esiintyi selvästi muita useammin aineistossa. Yleisin peruste ehdolliseen vankeusrangaistukseen oli törkeä rattijuopumus. 46 kieltoon määrättyä (18 %) oli tuomittu yhdestä tai useammasta törkeästä rattijuopumuksesta ehdolliseen vankeuteen. Toiseksi yleisin peruste ehdolliseen vankeusrangaistukseen oli pahoinpitely. 29 kieltoon määrättyä (11 %) oli tuomittu tästä ehdolliseen vankeuteen. Muista teoista voidaan mainita virkamiehen

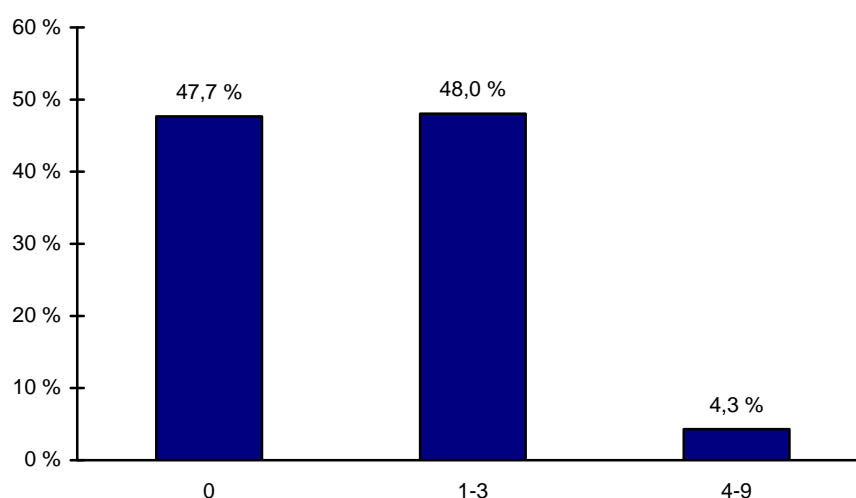
väkivaltainen vastustaminen, josta kuusi kieltoon määrättyä oli tuomittu ehdolliseen vankeusrangaistukseen kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana.

Sakko

Tässä tarkastelussa sakolla tarkoitetaan tuomioistuimessa määrättävää sakkoa. Rangaistusmääräyssakot⁵⁷, rikesakot, uhkasakot ja muut mahdolliset sakkorangaistukset on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Sakko on rikoksen tekijän varallisuuteen kohdistuva rangaistus, jota tuomittaessa otetaan huomioon tekijän taloudellinen asema, varallisuus ja tulot. Sakkorangaistuksen käyttöala on varsin laaja, ja se on vakiintunut ennen kaikkea lievien rikosten seuraamukseksi. Sakon käyttöalaa on kuitenkin pyritty laajentamaan myös vakavampien rikosten seuraamukseksi. Sakkorangaistus voi olla myös ehdollisen vankeusrangaistuksen yhteydessä tuomittava oheissakko, mikäli ehdollista vankeusrangaistusta on pidettävä yksinään riittämättömänä seurauksena rikoksesta (Lappi-Seppälä 2002, 225, 255).

Yli puolet perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana yhteen tai useampaan sakkorangaistukseen (kuvio 25 ja taulukko 15). Jos kieltoon määrättyjä tarkastellaan ryhmänä ja oletetaan kullakin kieltoon määrättyllä olleen ainoastaan yksi sakkotuomio, kieltoon määrättyistä 15–64-vuotiaista miehistä reilut 16 prosenttia vuodessa olisi tuomittu sakkorangaistukseen vuosina 1999–2006. Koko maan keskiarvoon verrattuna luku on korkea, sillä tuomiolausematietojen mukaan 15–64-vuotiaista miehistä keskimäärin reilut kahdeksan prosenttia tuomittiin vuodessa sakkorangaistukseen (oheissakot mukaan luettuna) vuosina 1999–2006.

⁵⁷ Niiltä osin rangaistusmääräyssakot kuitenkin kuuluvat tässä tarkasteltaviin tuomioistuimen määräämiin sakkorangaistuksiin kun rangaistusmääräyssakosta on valitettu. Tällöin asia siirtyy rangaistusmääräysmenettelystä tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Kuvio 25 Kieltoon määrättyjen sakkorangaistukset, % (n=256)

Taulukko 15 Kieltoon määrättyjen sakkorangaistukset, absoluuttiset luvut

Ei sakkorangaistuksia	122
Tuomittu 1–3 sakkorangaistukseen	123
Tuomittu 4–9 sakkorangaistukseen	11
Yhteensä	256

Tyypillisimmät sakkorangaistukseen johtaneet rikokset olivat pahoinpitely (47 tapausta) ja törkeä rattijuopumus (40 tapausta). Muiden tekojen kohdalla kieltoon määrättyjä tuomittiin sakkorangaistuksiin selvästi harvemmin. Rangaistusasteikot ovat pahoinpitelyssä sakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta ja törkeässä rattijuopumuksessa 60 päiväsakkoa tai enintään kaksi vuotta vankeutta. Näin ollen tuomitut sakot voivat olla kyseessä olevissa rikoksissa paitsi varsinaisia rangaistuksia, myös ehdollisen vankeusrangaistuksen oheissakkoja. Sen sijaan esimerkiksi virkamiehen väkivaltaisessa vastustamisessa, joita aineistossa oli viisi tapausta, minimirangaistus on neljä kuukautta vankeutta. Täten näissä tapauksissa kyseessä on aina ehdollisen vankeusrangaistuksen oheissakko.

Sakkorangaistuksissa oli havaittavissa jonkinasteista kasautumaa samoille henkilöille. Tarkasteltaessa kolmeen tai useampaan sakkorangaistukseen tuomittujen määrää ja heidän saamiensa tuomioiden määrää havaitaan, että 43 prosentissa kaikista kieltoon määrättyille tuomistuista sakkorangaistuksista tuomittu kuului ”rikollisimpaan” kymmeneen prosenttiin kieltoon määrättyistä.

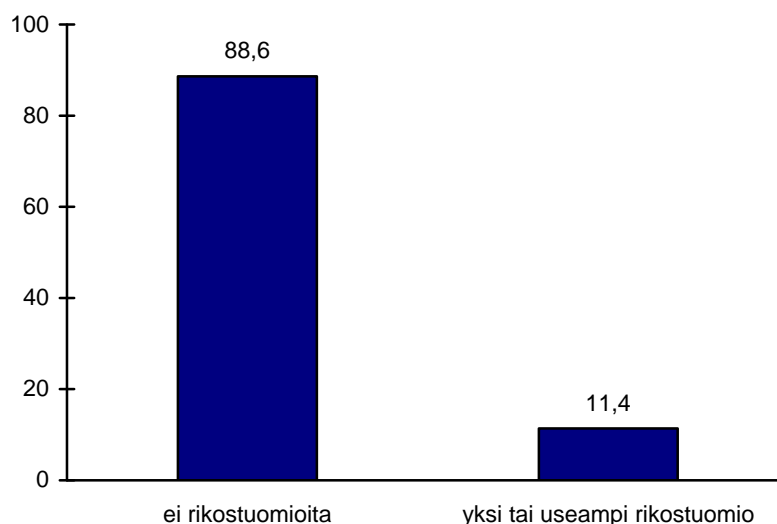
6 Kiellolla suojattujen rikos- ja tuomiohistoria

Kuten perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen, myös kiellolla suojattujen rikostaustaa tarkasteltiin tuomiolauselmätietojen perusteella. Tarkastelu kattaa rangaistusmääräyssakkoja lukuun ottamatta kaikki rikosoikeudelliset rangaistukset, joihin kiellolla suojattava on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana.

Rikoslajit, joista kiellolla suojatut on tuomittu, on jaettu – kuten kieltoon määrättyjen kohdalla – Tilastokeskuksen luokittelun mukaan. Keskeisenä erona kieltoon määrättyjen rikostaustan tarkasteluun on, että kiellolla suojatuilla oli selvästi vähemmän rikostuomioita. Tässä tarkastellaan ainoastaan niitä rikoksia, joista kiellolla suojatuilla on ollut tuomioita. Tarkastelun ulkopuolelle jäävät näin ollen seksuaalirikokset, rikokset oikeudenkäyttöä, viranomaisia ja yleistä järjestystä vastaan (RL 15–17 luvut) sekä rikokset terveyttä ja turvallisuutta vastaan (lähinnä RL 44).

Perheen sisäisellä lähestymiskiehellä suojattuja oli vuosina 2005 ja 2006 yhteensä 258, joista 15 oli miehiä. Tutkimuksessa on ollut käytettävissä tiedot 255 kiellolla suojatun rikostuomioista ja niistä tuomituista rangaistuksista.

Toisin kuin kieltoon määrättyjen kohdalla, valtaosalla kiellolla suojatuista ei ollut rikostuomioita kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden ajalta (kuvio 26 ja taulukko 16). Ainoastaan reilut 11 prosenttia kiellolla suojatuista oli tuomittu johonkin rikosoikeudelliseen rangaistukseen.

Kuvio 26 Kiellolla suojattujen rikostuomiot, % (n=256)

Taulukko 16 Kiellolla suojattujen rikostuomiot, absoluuttiset luvut

ei rikostuomioita	226
yksi tai useampi rikostuomio	29

Kiellolla suojattujen rikoskäyttäytyminen on näin ollen selvästi epätyypillisempää kuin kieltoon määrättyjen. Toisaalta, jos kiellolla suojattujen rikoskäyttäytymistä verrataan koko maan keskiarvoon, reilun 11 prosentin osuus on melko korkea. Tästä johtuen kiellolla suojattujen rikoskäyttäytymistä on syytä tarkastella yksityiskohtaisemmin.

Vertailu koko maan keskiarvoon on tehty tekojen ja ikäluokan määrän mukaan. Tuomiolauselmatiedoista oli saatavilla syyksiluettujen rikostuomioiden määrät rikoslajeittain sekä rangaistukset rangaistuslajeittain. Tuomittujen määriä tuomiolauselmatietokanta ei sen sijaan tarjoa. Näin ollen tuomioiden kasautumisesta samoille tekijöille ei ole tästä aineistosta saatavilla vertailutietoa. On kuitenkin oletettavaa, että samoin kuin kieltoon määrättyjen miesten kohdalla, tuomiot ovat usein keskittyneet samoille tekijöille. Näin ollen rikoksista tuomittujen määrä lienee jonkin verran pienempi kuin tuomioiden kokonaismäärä.

Valtaosa kiellolla suojatuista, noin 94 prosenttia oli naisia. Yli 90 prosenttia suojatuista oli iältään 20–64-vuotiaita. Tästä johtuen seuraava tarkastelu kohdistuu ainoastaan naisiin. Koska rikosvastuun alaikäraja on 15 vuotta, ikään perustuva tarkastelu tehdään 15–65-vuotiaiden kohdalla. Näin ollen lopulliseen tarkasteluun valittu ryhmä käsittää 88 prosenttia kaikista kiellolla suojatuista. Iän perusteella tapahtuva raja-
aus ei vähentänyt rikostuomioiden määrää. Rikostuomioista (joita oli yhteensä 51) kaksi oli langetettu suojattavalle miehelle.

Tarkastelussa on rajausten jälkeen 49 rikostuomiota ja 227 naista. Vertailtaessa kiellolla suojattujen rikoskäyttäytymisen yleisyyttä kaikkien 15–64-vuotiaiden naisten keskiarvoon on käytetty suhdelukuvertailua, jolla selvitetään tuomioiden vuotuisen keskimääräisen kokonaismäärän suhde ryhmän kokoon. Tuomioiden vuosittainen keskimääräinen määrä suhteessa kiellolla suojattuihin on näin ollen noin 0,04. Toisin sanoen, jos oletettaisiin, että jokainen 49 rikostuomiosta olisi langetettu eri henkilölle, neljä prosenttia kieltoon määrättyistä vuodessa olisi tuomittu viimeisten kuuden vuoden aikana rangaistukseen. Näin ei kuitenkaan ole, vaan tuomiot ovat usein kasautuneet samoille tekijöille.

15–64-vuotiaat naiset tekivät vuosina 1999–2006 keskimäärin 7 279 rikosta vuodessa. Vähimmillään tuomioon johtaneita rikoksia on ollut 6 037 (v. 1999) ja enimmillään 8 293 (v. 2004).⁵⁸ Tarkasteluajanjakson keskimääräinen 15–64-vuotiaiden naisten lukumäärä Suomessa on Tilastokes-

⁵⁸ Luvut perustuvat tuomiolauselmatietoihin. Lukumäärissä mahdollisesti esiintyvät erot Tilastokeskuksen tietoihin selittyvät sillä, että Tilastokeskuksen tiedoissa on ainoastaan käräjäoikeuksien tuomiot. Tuomiolauselmatiedoista ilmenee sekä käräjäoikeuksien että hovioikeuksien tiedot. Rangaistusmääräyssakot eivät pääsääntöisesti tässä tarkastelussa sisälly tuomioiden kokonaismääriin.

kuksen väestötilastojen mukaan ollut 1 721 814. Tätä lukua käytetään jatkossa laskettaessa syyksilukevien tuomioiden määriä suhteessa ryhmän kokoon.

Tuomioiden määrän suhde ryhmään on vuosittain noin 0,004. Jos siis kukin rikokseen tuomittu olisi syyllistynyt vain yhteen tekoon, tuomittuja olisi vuosittain ollut 0,4 prosenttia ryhmästä. Tuomioiden kasautumisesta samoille tekijöille ei ollut saatavilla tietoa, mutta se lienee suurta kuten suojattujenkin kohdalla. Vaikka absoluuttiset lukumäärät kiellolla suojattujen rikoskäyttäytymisestä vaikuttavat melko vähäisiltä, vertailu kaikkien 15–64-vuotaiden naisten keskiarvoon osoittaa, että perheen sisäisellä lähestymiskiehellä suojattujen ryhmässä rikostuomioiden määrä on noin kymmenkertainen.

Seuraavassa jaksossa yksityiskohtaisemmassa tarkastelussa rikokset on jaettu henkeen ja terveyteen kohdistuviin rikoksiin, omaisuusrikoksiin, rattijuopumuksiin ja muihin rikoksiin.

Henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset

Ainoastaan seitsemän (kolme prosenttia) perheen sisäisellä lähestymiskiehellä suojattua on tuomittu henkeen ja terveyteen kohdistuvasta rikoksesta kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana. Kolmessa tapauksessa kyse oli lievistä pahoinpitelystä ja viidessä tapauksessa pahoinpitelystä. Kieltoon määrättyihin verrattuna luku on varsin pieni, sillä kieltoon määrättyistä 128 (50 prosenttia) oli tuomittu tarkastelujakson aikana vähintään yhdestä henkeen ja terveyteen kohdistuneesta rikoksesta.

Kiellolla suojattujen 15–64-vuotiaiden naisten henkeen ja terveyteen kohdistuvien syyksiluettujen tuomioiden kokonaismäärä on kahdeksan, joten suhdeluku on 0,006. Kaikille 15–64-vuotiaille naisille langetettiin vuosina 1999–2006 keskimäärin 1 076 tuomiota henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista vuodessa. Tuomioiden ja ryhmän kokonaismäärän suhdeluku on 0,0006. Näin ollen tuomiot henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa ovat kiellolla suojatuilla kaikkien 15–64-vuotiaiden naisten keskiarvoon nähden selvästi tyypillisempiä.

Omaisuusrikokset

Omaisuusrikosten luokkaan kuuluu muun muassa varkaus (RL 28:1–2), näpistys (RL 28:3), kätkemisrikokset (RL 32:1–5), luvaton käyttö (RL 28:7–9), ryöstö (RL 31:1–2), kiristys (RL 31:3–4), vahingontekorikokset

(RL 35:1–3), kavallusrikokset (RL 28:4–6), erityyppiset petosrikokset sekä erityyppiset elinkeinorikokset (RL 30 luku).

Kiellolla suojatuista 15–64-vuotiaista naisista ainoastaan viisi (2 %) on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana rangaistukseen yhdestä tai useammasta omaisuusrikoksesta. Kieltoon määrättyihin miehiin verrattuna, joista 23 prosenttia on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana yhdestä tai useammasta omaisuuteen kohdistuneesta rikoksesta, tuomioiden kokonaismäärä on varsin pieni. Vertailussa kaikkien 15–64-vuotiaiden naisten keskiarvoon omaisuusrikoksiin syyllistyminen vaikuttaisi kuitenkin olevan jonkin verran yleisempää kiellolla suojattujen kohdalla.

Kaikille 15–64-vuotiaille naisille langetettiin vuosina 1999–2006 keskimäärin 2 323 tuomiota omaisuusrikoksista vuodessa. Tuomioiden ja ryhmän kokonaismäärän suhdeluku on 0,001. Toisin sanoen, jos oletetaan, että kukin omaisuusrikoksesta tuomittu on tuomittu ainoastaan yhdestä teosta, joka tuhannes 15–64-vuotias nainen on tuomittu. Kiellolla suojattujen 15–64-vuotiaiden naisten syyksiluettujen omaisuusrikostuomioiden kokonaismäärä oli vuosina 1999–2006 kahdeksan. Vuosittainen tuomioiden ja kiellolla suojattujen suhdeluku on 0,006. Näin ollen suhdelukuvertailun perusteella kiellolla suojatuilla on kuusi kertaa enemmän tuomioita omaisuusrikoksista kuin kaikilla 15–64-vuotiaille naisilla.

On kuitenkin syytä huomata, että suojattujen syyksiluetut tuomiot ovat voimakkaasti kasautuneet. Neljä kiellolla suojattua on tuomittu yhdestä ja yksi neljästä omaisuusrikoksesta. Yksi kiellolla suojattu on tuomittu näin ollen puolessa tapauksista. Toisaalta sama kasaantuminen pätee valtakunnalliseenkin tarkasteluun. Tästä huolimatta suhdelukuvertailuun on syytä suhtautua varauksella.

Rattijuopumukset

12 kiellolla suojattua on tuomittu kieltoa edeltäneiden kuuden vuoden aikana rattijuopumuksesta. Kahdeksan kiellolla suojattua oli tuomittu yhden kerran ja neljä suojattua kaksi kertaa. Prosenteissa tämä tarkoittaa reilua viittä prosenttia kaikista kiellolla suojatuista. Kieltoon määrättyihin verrattuna myös rattijuopumustuomiot ovat melko harvinaisia.

Koko maan keskiarvoon verrattuna lukema on kuitenkin huomattavan korkea. Sellaisia rattijuopumustuomioita, joissa tuomittu on ollut teon hetkellä 15–64-vuotias nainen, on ollut vuosina 1999–2006 yhteensä 16 463. Tuomiota on näin ollen ollut keskimäärin 2 058 vuodessa ja suhdeluku on 0,001. Kiellolla suojattujen 15–64-vuotiaiden naisten suhdeluku on 0,012.

Täten suhdelukuvertailun perusteella kiellolla suojattujen ryhmässä ratti-juopumustuomiot ovat kaikkiin 15–64-vuotiaisiin naisiin verrattuna 12 kertaa tyypillisempiä.

Muut rikokset

Muihin rikoslajeihin on tässä tarkastelussa yhdistetty liikenne-rikokset, alkoholi- ja huumausainerikokset, muut rikoslakirikokset sekä rikoslain ulkopuolisissa laeissa rangaistavaksi säädetty teot. Tähän ryhmään kuuluvista rikoksista kiellolla suojatuilla 15–64-vuotiailla naisilla oli yhteensä 17 tuomiota. Näistä tyypillisimpiä olivat liikenne-rikokset, joista tuomioita oli yhteensä yhdeksän.

Kaikilla 15–64-vuotiailla naisilla oli tässä tarkasteltavia rikostuomioita keskimäärin 2 155 vuodessa. Tuomioiden ja kaikkien 16–64-vuotiaiden naisten suhdeluku on 0,0012. Kiellolla suojatuilla naisilla vastaava suhdeluku on 0,012, eli kymmenkertainen verrattuna kaikkiin tarkasteltavan ikäryhmän naisiin. Näin ollen myös muiden kuin edellä tarkasteltuihin rikoslajeihin lukeutuvien tuomioiden määrä on kiellolla suojatuilla varsin korkea.

Kiellon muodon merkitys

Kiellon muodolla ei havaittu olevan yhteyttä kiellolla suojattujen syyksiluettujen rikosten määrään. Vain väliaikaisella kiellolla suojatuista 71 naisesta yhdeksän on tuomittu kerran tai useammin rangaistukseen. Ilman varsinaista kieltoa edeltävää väliaikaista kieltoa suojatuista 76 naisesta kymmenen on tuomittu rangaistukseen vähintään kerran. Sekä väliaikaisella että varsinaisella kiellolla suojatuista 78 naisesta kahdeksan on tuomittu kerran tai useammin.

7 Yhteenveto ja pohdintaa

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä (vain väliaikaiset mukaan luettuina) kaikki olivat neljää naista lukuun ottamatta miehiä ja valtaosin suomalaisia. Kieltoon määrätyn ikä oli keskimäärin 44 vuotta, ja kaksi kolmasosaa oli ammattiasemaltaan työntekijä. Ammattiluokittelun tieto on kuitenkin epäluotettava, sillä puuttuvien tietojen määrä on suuri ja osa työntekijöistä tuskin on säännöllisessä työsuhteessa. Pelkkään väliaikaiseen kieltoon määrätty olivat yleiseltä ikäprofiililtaan hiukan varsinaisen kiellon

saaneita nuorempia. Kun tämänkin ryhmän jakaa vielä kahteen osaryhmään eli tavallisiksi muuttuneisiin ja hakijan perumiin, havaitaan kuinka kieltoon määrättyjen nuorin ikäprofiili on nimenomaan hakijan perumissa kielloissa. Samoin kyseiseen alaryhmään sijoittuu lähes puolet (kahdeksan 19:stä) ulkomaalaistaustaisista kieltoon määrättyistä.

Kiellolla suojatut voidaan jakaa ensisijaisesti suojattuihin, jotka ovat yleensä kiellon hakijoita ja muihin suojattuihin, jotka ovat yleensä lapsia. Ensisijaisesti suojatun ikä oli keskimäärin 43 vuotta, ja heistä valtaosa oli naisia. Kaikkien kieltojen yhteistarkastelussa iäkkäiden osuus on selvästi suurempi kuin kieltoon määrättyjen kohdalla, mikä selittyy sillä, että yhdeksässä prosentissa aikuinen lapsi on määrätty kieltoon vanhempaansa tai vanhempiaan vastaan. Myös suojatuissa vain väliaikaisen kieltoyhmän henkilöt olivat yleiseltä ikäprofiililtaan muita nuorempia. Kuten edellä, kun ryhmän jakaa tavallisiksi muuttuneisiin ja hakijan perumiin, nuorin ikäprofiili on nimenomaan hakijan perumissa kielloissa. Edelleen kuten kieltoon määrättyissä, kyseiseen alaryhmään sijoittuu lähes puolet (neljä yhdestätoista) ulkomaalaistaustaisista ensisijaisesti suojatuista. Myös ensisijaisesti suojattujen yleisin ammattiasema oli työntekijä. Kiellon muoto tuo siihen pienen eron: työntekijöitä oli väliaikaisissa työntekijöissä hiukan vähemmän kuin varsinaisissa.

Lapsia suojattiin vajaassa kolmanneksessa kaikista tapauksista. On suunnilleen yhtä yleistä suojata lapsi niin varsinaisessa kuin väliaikaisessa kiellossa, mutta tavallisiksi muuttuneissa väliaikaisissa kielloissa puolessa suojattiin lapsia, kun taas hakijan perumissa kielloissa osuus on kolmannes.

Tuomiolauselmatietojen perusteella kieltoon määrättyjen rikoshistoria on keskimääräisesti erittäin kova. Lisäksi vaikuttaa siltä, että perheen sisäinen lähestymiskielto kohdistuu vain vähäisessä määrin keskiluokkaihin miehiin, joiden ainoa häiriö- tai rikoskäyttäytyminen kohdistuu puolisoon. Rikoskäyttäytymisestä suurin osa luokituu henkeen ja terveyteen kohdistuviksi. Myös rattijuopumus on ollut huomattavan suurta. Vain väliaikaisiksi jääneiden kieltojen osalta henkeen ja terveyteen kohdistuvat teot olivat keskimääräisesti vieläkin yleisempiä kuin muilla.

Rattijuopumustuomioiden kuten muiden normirikkomusten yleisyys kieltoon määrättyillä antaa viitteitä päihdeongelmien lisäksi alhaisesta itsekontrollista tai yleisemmästä piittaamattomuudesta lain käskyjä ja kieltoja kohtaan.⁵⁹ Tapausselosteet antavat myös viitteitä alkoholin runsaasta ongelmakäytöstä samoin kuin sen yhdistymisestä väkivaltaan. Lisäksi mielen-

⁵⁹ Itsekontrolliteoriassa keskeisenä rikosten tekemiseen tai niistä pidättäytymiseen vaikuttavana tekijänä on henkilön lapsuudessa muotoutuva ja yksilökohtaisesti vaihteleva itsekontrollin taso. Mitä alhaisempi itsekontrollin taso henkilöllä on, sen todennäköisemmin hän syyllistyy rikoksiin. (Gottfredsson & Hirschi 1990, 85–120 ja 97–105.)

terveysongelmia on runsaasti, vaikka tarkan kuvan muodostaminen kummastakaan on hankalaa.

Perheen sisäisellä lähestymiskiehellä suojattujen rikoshistoria on keskimääräisesti huomattavasti pienempää kuin kieltoon määrätyillä. Suhteutettuna koko väestöön se näyttäytyy silti kohtalaisen runsaana – ottaen kuitenkin huomioon, että rikoskäyttäytyminen on hyvin keskittynyttä, samoin kuin kieltoon määrätyillä. Suojattujen rikoskäyttäytyminen jakaantui tasaisesti eri ryhmien välille (vain väliaikaiset, väliaikaiset ja varsinaiset, vain varsinaiset).

Kieltojen taustalla on suurimmaksi osaksi eriteltävissä oleva tietty väkivaltatilanne, mutta osassa tapauksia sitä ei aineiston mukaan pysty erottamaan pitkään jatkuneesta väkivallasta. Aineistosta muodostuu joka tapauksessa yleisvaikutelma, että toimeenpanevat viranomaiset ovat ottaneet hyvin huomioon määräämisen tiukat kriteerit. Kieltoa ei ole myöskään haettu kevyin perustein; toki niitäkin on ollut joukossa mutta hyvin vähän.

Parisuhdeväkivallan osalta korostuu ryhmä, jossa uhri itse eli kieltoa hakenut selittää kumppaninsa väkivaltaa alkoholin käytöllä, joka muuttaa käyttäytymisen aggressiiviseksi ja arvaamattomaksi. Näissä tapauksissa aineisto ei ilmennä selvin päin tehtyä väkivaltaa (mutta toki joukossa on paljon tapauksia, joissa päihteiden käytöstä ei ole tietoa). Pienempänä, mutta huolestuttavana ryhmänä, esille nousee tietoisien sadistinen väkivalta, vaikka kontrollointia ja vakavaa, monenlaatuista piinaa esiintyy toki muutenkin. Raaimmissa tapauksissa taustalla on ainakin toisinaan mielenterveysongelmia. Oma ryhmänsä on iäkkäiden kokema parisuhdeväkivalta, jossa tyypillistä on suojatun korkea ikä, hallinnointisuhde asuntoon samoin kuin kieltoon määrätyn runsas alkoholin käyttö ja yleinen aggressiivisuus. Iäkkäitä on eniten ryhmässä, jossa vanhempi tai vanhemmat ovat hakeneet kieltoa aikuista lastaan vastaan. Kaikki tämän ryhmän kieltoon määrätyt miehet kärsivät joko päihde- tai mielenterveysongelmista tai molemmista. Usealla on lisäksi paljon poliisikontakteja. Alaikäiset lapset ovat toisinaan väkivallan ja uhkailujen kohteena, mutta aineiston mukaan kyse on enimmäkseen läheiseen ihmiseen kohdistuvan väkivallan näkemisestä sekä pelon ja turvattomuuden ilmapiirissä elämisestä. Näiden lisäksi määrätyissä kielloissa on joitakin tapauksia, joissa myös kieltoa hakenut on käyttäytynyt aineiston mukaan väkivaltaisesti kieltoon määrättyä kohtaan.

Yksi aineiston huolestuttavimpia ryhmiä on ne 46 tapausta, joissa väliaikaisella kiehellä suojattu ei syystä tai toisesta halunnut jatkaa prosessia käräjäoikeudessa saadakseen varsinaisen kiellon (ks. luku IV.2.1). Aiemmin on tullut ilmi, että tapausten taustalla on vakavaa väkivaltaa ja että monessa tapauksessa hakijaa on todennäköisesti uhattu tai painostettu luopumaan asian viemisestä käräjäoikeuteen. Osassa tapauksia väkivallan tie-

detään jatkuneen. Tässä luvussa ilmeni, että verrattuna muihin kyseisen ryhmän ikäprofiili on kummankin osapuolen osalta muita nuorempaa. Lisäksi koko aineiston ulkomaalaistaustaisista vajaa puolet sijoittuu tähän ryhmään (ulkomaalaistaustaisten, kieltoon määrättyjen miesten määrä ei ole sinällään kovin suuri, mutta heitä kasaantuu juuri tähän kieltoyhmään). Lisäksi tiedetään, että vain väliaikaisen kiellon saaneiden miesten väkivaltahistoria on erityisen kova. Kun näitä erillistekijöitä tarkastelee yhdessä, piirtyy kuva tilanteesta, jossa perheen sisäisen lähestymiskiellon hakuprosessi on saattanut jopa pahentaa kieltoa hakeneen subjektiivista ja objektiivista turvallisuutta.

VI TOIMEENPANOPROSESSI

Tässä luvussa analysoidaan kieltoon määräävien viranomaisten toimintaa: miten prosessi käynnistyy, kuinka se etenee, mikä toimeenpanossa sujuu hyvin ja mikä ehkä huonosti. Aineistona on pääosin viranomaisten haastattelut (kaksi tuomaria ja neljä komisariota). Poliisin osalta on huomattava, että kiellon määrääjän tulee olla vähintään komisariotasoa. Havaintoja tarkastellaan suhteessa siihen, kuinka laki ja organisaatioiden toimintarakenteet säätelevät omalta osaltaan toimenpanon logiikkaa ja mahdollisuuksia. Analyysissa otetaan huomioon sekä väliaikaiset että varsinaiset perheen sisäiset lähestymiskiellot.

1 Poliisin käytäntöjä

1.1 Akuutin tilanteen käsittelyedut

Etenkin haastattelujen, mutta muunkin aineiston perusteella poliisi määrää väliaikaisen perheen sisäisen kiellon mieluiten ja tavallisimmin tilanteessa, jossa taustalla on akuutti väkivaltatilanne ja kieltoon määrättävä on poliisin tiloissa kiinniotettuna. Asia saadaan heti käsittelyyn hallituksen esityksen (144/2004, 34) hengen mukaisesti.

Kaikista paras tilanne on silloin kun kieltoon määrättävä henkilö on saatavilla, eli hän on esimerkiksi poliisissa kiinniotettuna akuutin rikostapauksen johdosta. Silloin voidaan tehdä kuuleminen ja tiedoksianto. (Komisario D)

Vaihtoehtoisesti hakija hakee väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskielltoa poliisin päivystyksestä. Jos vastapuolta ei tavoiteta, ongelmaksi muodostuu hänen kuulemisensa ja kiellon antaminen tiedoksi. Vaikka väliaikainen kiello on mahdollista määrätä ilman kyseisiä toimenpiteitä, kiellolla ei ole välttämättä suurta käytännön merkitystä, jos poliisi ei saa keskusteluyhteyttä kieltoon määrättävään. Ilman tiedoksiantoa kieltoa ei voi myöskään rikosoikeudellisessa mielessä rikkoa. Näissä tapauksissa asia voi edetä nopeammin, jos kieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta.

Me ollaan kuultu se ihminen, joka hakee kieltoa, hän kertoo että näin on tapahtunut. Mutta tämä, jolle pistettäisiin se kielto, on poistunut sieltä asunnosta. Hänellä ei välttämättä ole puhelinta, tai jos on, niin ei vastaa. Sitten me joudutaan sanomaan hakijalle, että tämä kielto ei tule tänään voimaan, tai että hän voi rikkoa sitä, kun meidän pitää saada henkilö tänne, että me pystytään antamaan määräys hänelle tiedoksi. Ja jos ei ole ollut akuuttia uutta pahoinpitelyä, asianomistajassa ei näy jälkiä, niin näissä tapauksissa olisi tietysti hyvä saada se toinen osapuoli tänne kuulusteluun, että hän saisi myös kertoa oman näkökulman. Näissä ollaan kotietsinnällä lähdetty käymään siellä asunnolla, mutta kyllähän se on tietoinen, että toinen osapuoli on tullut tänne poliisiasemalle, niin hän on poistunut sieltä. Sitten ei jää muuta vaihtoehtoa kuin laittaa hänet hakuun koneelle, kun ei tiedä missä hän on. (Komisario B)

Tilanteet ovat kuitenkin erilaisia. Esimerkiksi yllä siteeratulla komisariolla on kokemusta kiellon määräämisestä kuulematta vastapuolta. Päätös on tällöin lähtenyt käräjäoikeuteen maininnalla, että henkilö ei ole saanut sitä tiedoksi. Eräs komisario puolestaan katsoo, että jos kieltoon määrättävän olinpaikasta ei ole tietoa, väliaikainen jää määräämättä, eikä ”semmosta missään nimessä lähdetä etsimään ja jahtaamaan ympäri kaupunkia kysyäkseen, että onko sulla jotain sanottavaa asiaan” (komisario C). Hänellä on kokemusta kiellon määräämisestä kuulematta vastapuolta, joka rikkoi kieltoa välittömästi ja sai tiedon kiellosta vasta rikkomista selvittäessä. Välillä kieltoon määrättäviä on kuitenkin tavoitettu puhelimitse, ja osa kieltoon määrättyistä on tullut kutsusta poliisilaitokselle. Siinä on silti omat riskinsä.

Sitten tulee vaan se, että pitää vähän neuvotella tämän hakijan kanssa, että hän osaa ennakoida. Välttämättä se ihminen ei tulekaan tänne poliisiasemalle suoraan, vaan käy kodin kautta tekemässä jotain pahaa. Nämä kaikki toimintatavat pitää hienosäätää, ettei me omalla toiminnalla aiheuteta jollekin hengenvaaraa. (Komisario D)

Kummankin osapuolen tilannekartoituksen ja tarpeiden kannalta voi myös olla ratkaisevasti eri asia, pyydetäänkö poliisilta väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa siten, että kumpikin on paikalla, vai haetaanko kieltoa suoraan käräjäoikeudelta. Parhaimmillaan poliisilaitoksella on toimiva yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, ellei jopa oma sosiaalityöntekijä. Tällöin poliisilla on mahdollisuus aivan toisenlaiseen edellytysten ja kokonaistilanteen selvittämiseen kuin käräjäoikeuden tuomarilla. Mutta ilman sosiaalityöntekijääkin taustojen selvittelyä ja kokonaisharkintaa edistää poliisikon-taktin luonne, joka on lähtökohtaisesti arkisempi ja kansanomaisempi kuin käräjäoikeudessa asiointi.

Tutkija ja tietysti tutkinnanjohtajakin kysyy melkein kaiken mahdollisen koko elämän kirjosta, kun keskustelee kieltoa haluavan kanssa. Perhesuhteet, kuinka kauan ovat olleet yhdessä, onko yhteisiä lapsia, onko ollut vaikeuksia ja minkälaisia. Saadaanko todistaa. Ja jos rikosilmoituksia ei löydy koneelta mutta käy ilmi, että ”itse asiassa hän on pahoinpidellyt mua vuodesta 2001” ja lääkärintodistukset on, niin jos ne rikokset eivät ole vanhentuneet, on tehty rikosilmoitukset ja lähetetty ne eteenpäin. Jos ne ovat vanhentuneet, päätökseen on kirjoitettu, että tämän hakijan mukaan on pahoinpidellyt useamman kerran mutta rikokset ovat vanhentuneet. Sitäkin kysytään, onko ollut turvakodissa. Mitä siellä ollessa on mahdollisesti ilmennyt, tai jos on ollut yhteydessä sosiaalitoimistoon, jopa se, miten lapset reagoivat, siis kaikki mitkä vaan siihen asiaan liittyy. Aikaa vieviähän nämä on, ja kun siinä on se deadline, että se pitää kolmen päivän sisällä pistää eteenpäin, niin kyllähän tutkija on sen jutun kanssa naimisissa eli muu on pöydällä sen aikaa. (Komisario B)

Komisariat kertovat yksi toisensa jälkeen, kuinka perheen sisäisen lähestymiskieltoasian käsittely vie aikaa, mutta osapuolten kannalta on tietenkin vain hyvä asia, että edellytykset ja toimenpiteet selvitetään huolella. Jos mukana on vielä sosiaalityöntekijä, joka keskustelee kummankin osapuolen kanssa heidän tilanteistaan, voi sanoa prosessi on sujunut mallikkaasti.

1.2 Poliisin epäämät väliaikaiset kiellot

Tietoa siitä, kuinka usein poliisilta on pyydetty väliaikaista perheen sisäistä kieltoa ilman, että tilanne johti kyseisen kiellon määräämiseen, ei ole saatavilla. Tällaiset tapaukset rekisteröityvät poliisin tietojärjestelmiin vain satunnaisesti⁶⁰. Sitä voinee pitää merkittävänä puutteena. Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla suojattujen joukosta löytyi kuitenkin muutama tapaus, joissa osapuoliin on liittynyt aiemmassa vaiheessa poliisilta pyydetty mutta evätty kielto.

⁶⁰ Vastauksena tehtyyn kanteluun eduskunnan apulaisoikeusasiamies on huomauttanut Helsingin kihlakunnan poliisilaitokselle vuonna 2003 tavallisiin lähestymiskieltoihin liittyen, että kaikki poliisilta pyydetty lähestymiskiellot pitäisi kirjata ohjeistusten mukaisesti s-ilmoituksena tietojärjestelmiin. ”Poliisin ei ole tarkoitus valikoida käsiteltävään (ja kirjattavaksi) vain niitä tapauksia, joissa on heti selvää, että väliaikaisen kiellon edellytykset ovat olemassa” (Dnro 1749/00, 9). Eduskunnan apulaisoikeusasiamies ei myöskään pitänyt tarkoituksenmukaisena asiakkaan käännättämistä ilman käsittelyä suoraan käräjäoikeuteen. Virheellisenä menettelynä pidettiin myös sitä, jos asiasta päättää joku muu toimivaltainen virkamies (käytännössä komisario). Kyseisessä tapauksessa kantelua ei voitu kunnolla selvittää, koska asiakkaan kanssa asioineita poliisimiehiä ei pystytty yksilöimään. Samat huolet on sellaisenaan siirrettävissä perheen sisäisiin lähestymiskieltoihin.

Haastatellut komisariat eivät juuri muista antaneensa kieltävää päätöstä, ja heidän käsityksensä mukaan tilanteet myönnettyissä kielloissa ovat olleet vakavia. Kysymys vaikutti yllättävältä (kaikki tapaukset eivät välttämättä päädy heille asti, mihin palataan myöhemmin). Aineistosta löytyi kuitenkin yksi eväty tapaus haastatellun komisario C:n osalta. Se on myös käsillä olleen aineiston ainoa, jossa perustellaan syy kiellon epäämiseen. Kyse on pariskunnasta, jolla on asiakirjojen perusteella taipumusta riitautua nautittuaan yhdessä alkoholia. Tilanteissa kumpikin osapuoli vaikuttaa pahoinpitelvän toisiaan aiheuttamalla toisilleen muun muassa avohaavan kaltaisia vammoja päähän. Nainen on myöntänyt tekoja, joskin hänen vammansa vaikuttavat yleisesti ottaen pahemmilta. Komisario määräsi naiselle yhdessä vaiheessa väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon, mutta tämä perui hakemuksensa käräjäoikeudelle. ”Mieheni on luvannut mennä AA-kerhoon, ja selvin päin hän on normaalisti kiltti, joten annan hänelle vielä mahdollisuuden yrittää yhdessä.” Noin puolen vuoden päästä nainen pyysi uutta väliaikaista lähestymiskieltoa, jota sama komisario ei tällä kertaa myöntänyt. Lähestymiskieltopyyntöjen välillä käsittelyssä oli ollut muun muassa pahoinpitelyasia, jossa ilmeisesti kumpikin oli lyönyt toista kattilalla päähän.

Päätöksen perustana on jo kerran aikaisemmin määrätty vastaavainen lähestymiskielto, joka on oikeudessa peruttu. Asiakirjojen (kuulustelukertomukset) mukaan osapuolet nauttivat yhdessä alkoholia, jonka jälkeen riitaisuudet alkavat ja kärjistyvät molemminpuoliseen käsiksi käymiseen ja hakijan asunnon irtaimiston vahingoittamiseen. Vallitsevat olosuhteet huomioiden tutkinnanjohtaja on katsonut, ettei perusteita väliaikaiseen kieltoon ole, etenkin kun se olisi perheen sisäinen. (Tutkintapöytäkirja)

Poliisin avustuksella hakemus toimitettiin kuitenkin käräjäoikeuteen, jossa kyseinen nainen sai tilaisuuden jatkaa perheen sisäisen lähestymiskiellon hakemista, mutta hän peruutti sen jälleen. Käräjäoikeuden ratkaisussa luki nyt seuraavaa: ”Hakija on kirjaimellisesti peruuttanut hakemuksensa lähestymiskiellon määräämiseksi. Ratkaisun antaminen raukeaa, asia jää silleen”. Vaikka pariskunnan tilanne on huolestuttava ja nainen vaikuttaa kärsivän puolisoa suurempia vammoja, komisario sovelsi kokonaisharkintaa. Toisin sanoen hän piti juuri perheen sisäistä lähestymiskieltoa epämielekkäänä ratkaisuna tilanteeseen, jossa kumpikin osapuoli käyttää toista kohtaan suhteellisen tasapuolisesti väkivaltaa ja jossa tilanne toistuu ilman suojatun ilmeistä halua tai kykyä irtautua suhteesta (vrt. vastaava, mutta toisin ratkaistu tapaus luvussa V.4). Tilanteista, joissa suojattukin on väki-

valtainen (ilman että kyse on itsepuolustuksesta), ei mainita lainvalmistelussa.

Aineistosta löytyi vielä kaksi muuta tapausta, joissa komisario on hylännyt väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskieltopyyntönsä. Kummassakin kärkeäjäoikeus määräsi hakijalle pian epäämisen jälkeen varsinaisen kiellon. Seuraavassa toisen tapauksen taustoja avataan kärkeäjäoikeuden asiakirjojen ja poliisirekisterin tietojen perusteella. Tapaus sijoittuu kaupunkiin, jossa perheen sisäisiä lähestymiskieltoja on määrätty ylipäänsä suhteellisen vähän.

Kyseessä on keski-ikäinen pariskunta, jonka molemmat osapuolet kärsivät ilmeisen vakavasta päihdeongelmasta. Kuluneen viiden vuoden ajalta poliisirekistereistä löytyy parikymmentä mieheen liittyvää kirjausta. Näistä valtaosa koskee perheväkivaltaa, jossa uhrina on ollut puoliso. Miehellä ei ole tuomiohistoriaa. Ei ole myöskään tiedossa, että nainen olisi käyttänyt väkivaltaa miestä kohtaan.

Elokuussa 2005 mies poistetaan asunnostaan, koska hän uhkailee päihdyneenä veitsellä puolisoaan. Elokuun lopussa nainen tulee hakemaan väliaikaista kielloa poliisiasemalta. Hän kertoo miehen olleen väkivaltainen häntä kohtaan koko kymmenen vuotta kestäneen suhteen ajan. Nainen on saanut myös taloyhtiöltä kaksi varoitusta miehen humalaisen riehumisen johdosta. Poliisi on kirjannut lähestymiskieltoasiaan liittyen: ”Komisario P.P. ei myönnä väliaikaista lähestymiskieltoa. N on ohjattu kärkeäjäoikeuteen hakemaan lähestymiskieltoa.” Uhrin aikuinen tytär kirjoittaa kärkeäjäoikeudelle hakemuksen, jossa hän kertoo seuraavaa:

Usein toistuvat häiriöt ovat aiheuttaneet varoituksia omistusasunnossa asumiseen. Kolmannen jälkeen taloyhtiö ottaa haltuun asunnon. Häiriön tuottaminen on viikoittaista ja poliisin kontrollikäynnit ovat useita. Poliisi on negatiivinen väliin puuttumiseen, koska hälytysten määrä on runsas. Äitiäni on uhattu hengenmenolla ja uhkaukset ovat kohdistuneet minuun ja veljeeni. Olen itse nähnyt suorat nyrkiniskut äitiäni kohti. Soitin poliisille, joka haki putkaan. Vapautus kuitenkin heti kahdeksan tunnin jälkeen ja sama jatkuu. Molemmat käyttävät alkoholia, mutta äitini kärsii runsaasta pelosta ja ahdistuksesta. (Kärkeäjäoikeuden hakemus)

Kärkeäjäoikeudessa miehelle määrätään perusmuotoinen perheen sisäinen lähestymiskielto. Kiellon määräämistä perustellaan ratkaisussa muun muassa seuraavasti:

...hälytysrekisterin mukaan poliisille on tehty vuoden sisällä kuusi hälytystä M:n käyttämän perheväkivallan vuoksi. Lisäksi M:ään liittyen samalla ajalla on ollut yhdeksän muuta hälytystehtävää. Nämä

hälytystehtävät tukevat N:n kertomaa kokemastaan säännöllisin väliajoin toistuvasta väkivallasta, jota hän ei ole velvollinen sietämään. Todennäköistä on, ettei tilanne tule muuttumaan mitenkään, mikäli M:ää ei määrätä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon. (Käräjäoikeuden ratkaisu)

Toki on pidettävä mielessä, että tapaukseen saattaa liittyä tietoa, joka ei ilmene rekistereistä tai asiakirjoista. Lisäksi kyseisellä paikkakunnalla käräjäoikeus sijaitsee aivan poliisiaseman vieressä. Kuuleman mukaan sinne lähetetään herkästi tapaukset, jotka eivät ole akuutteja. Eri poliisiviranomaisten kanssa keskusteltaessa (ei välttämättä haastateltujen) moni tuntuu katsovan, että tilanne, jossa väkivaltaa on jatkunut vuosia ilman että uhri on ilmoittanut siitä poliisille tai pyrkinyt aktiivisesti eroon tekijästä, ei tee tilannetta akuutiksi sen perusteella että ”nyt hänelle viimein riitti”. Väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen ei kuitenkaan edellytä akuuttia tilannetta, vaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen uhkaa, joka on pääteltävissä aiemmasta käyttäytymisestä. Tällöin voinee pitää positiivisena seikkana sitä, että uhri on viimein valmis toimimaan väkivallan lopettamiseksi.

Poliisin sisäisen työnjaon näkökulmasta kyseisessä yksittäistapauksessa on joka tapauksessa toimittu ihannekäytännön mukaisesti: päätöksen on tehnyt komisario ja asiasta on kirjattu sekalaisilmoitus (ns. s-ilmoitus). Haastatellut komisariat toteavat⁶¹, että selkeistä lähestymiskieltopyyntöistä tulisi aina kirjata s-ilmoitus ja että ne tulisi saattaa viimeistään prosessin lopuksi tutkinnanjohtajan harkittaviksi, sillä vain hänellä on valtuus määrätä kielto. Ilmoituksen kirjaa tilanteesta riippuen yleensä päivystäjä tai tutkija; tutkija varsinkin silloin, jos samassa yhteydessä käsitellään rikosasiaa. Joskus kirjauksen tekee tutkinnanjohtaja itsekin, esimerkiksi jos tutkijalla on kiireitä. Käytännöt ovat kuitenkin kehittyneet vähitellen kokemuksen myötä, ja kaksi komisariota kertoo antaneensa lähestymiskieltoasian käsitelyyn selkeät ohjeet päivystykseen⁶².

Olen antanut päivystykseen toimintamallin, että jos henkilö osaa tuoda esille, että hän haluaa lähestymiskiellon heti, ei hänen tarvitse tietää näitä terminologioita, väliaikainen lähestymiskielto ja näin. Jos hän osaa tuoda esiin, että tarve olisi juuri nyt, me kirjautetaan siitä pyynnöstä sekalaisilmoitus ja se alistetaan aina tutkinnanjohtajalle harkittavaksi. (Komisario C)

⁶¹ Kolme neljästä, yhden kanssa asiasta ei ollut puhetta. Ks. edellinen alaviite.

⁶² Kahdessa muussa haastattelussa asia ei tullut suoraan esille.

Aineisto antaa kuitenkin satunnaisia viitteitä siitä, että hakemuksia hylätään suoraan päivystäjän tai tutkijan toimesta.

Mietin juuri, olenko kieltäytynyt yhdestäkään. Mutta nämähän eivät välttämättä tule tänne tutkinnanjohtajalle asti. (Komisario B)

Tehtävänjako vaikuttaakin haastattelujen perusteella hiukan epäselvältä. Väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon voi määrätä vain päällystöön kuuluva poliisiviranomainen. Hylkääviä päätöksiä tehdään silti myös alemmalla tasolla⁶³. Toki epääminen alemmalla tasolla on ymmärrettävää, jos kiellolle ei selvästikään ole perusteita. Voidaan kuitenkin kysyä, millä edellytyksillä epäävän päätöksen voi tehdä henkilö, jolla ei ole valtuuksia kiellon määräämiseen – varsinkaan jos hän ei ole edes tavannut hakijaa. Kiellon epääminen saatetaan tehdä myös puhelimitse, kuten erään haastatellun naisen kertomuksesta ilmenee. Hän sai tapahtuman jälkeen kiellon käräjäoikeudelta.

Me [perhe] haettiin sitä suoraan nimenomaan, oli akuutti tilanne. Puhuin siinä aulassa puhelimitse yhden konstaapelitason kaverin kanssa, kun hän oli niin kiireinen. Hän sitten vastasi ”ei, ei tää onnistu, voi voi, kun tää [kielto] on sellanen soppa, ei siitä tuu mitään ja ei näitä nyt”. Mä en oikein ymmärtänyt, kun mä sanoin, että olen nyt kolme kertaa viikon aikana soittanut poliisille. Se oli ihan hirveä tilanne, oli lapsen pahoinpitely ja mun sitä sellasta. Ajateltiin että nyt tämän täytyy loppua. Valmiiksi asiakkaalle sitten sanotaan ”joo, mikä soppa tulee” vaikka siinä on lapsi, jolla on lääkärintodistus, partio on käynyt, todennut pahoinpitelyn. Se oli mun mielestä sen tutkijan, sen konstaapelin oma sellanen juttu. Hän ei ollut käsittäkseni edes komisariolle esittänyt sitä, että olin hakenut lähestymiskielloa. Näin mä sen ymmärsin, kun Rikosuhripäivystyksestäkin oli soitettu myöhemmin juuri siitä tavasta. Ei kauhean miellyttävää käytöstä⁶⁴. (Suojaattu nainen)

Määräämättä jätettyjen väliaikaisten kieltojen määrää on siis mahdotonta arvioida. On myös todennäköistä, että käytännöt eri poliisilaitosten välillä vaihtelevat. Jos poliisilaitos ja käräjäoikeus sijaitsevat lähekkäin, asiakkaan ohjaaminen suoraan käräjäoikeuteen voi olla vähemmän akuuteissa tilanteissa perusteltukin varsinkin, jos poliisi ei tavoita kieltoon määrättävää. Mutta vaikka käräjäoikeus sijaitsisi aivan vieressä, kuten alla esiintyvän komisarion tapauksessa, on poliisin harkinnassa, ”juoksuttaako” asiakasta.

⁶³ Ks. alaviite 60.

⁶⁴ Toiselle haastatellulle naiselle sattui vastaavanlainen tapaus. Sitä käsitellään tarkemmin seuraavassa luvussa.

...jos joku tänne tulee niin harvoin mä ohjaan suoraan tonne käräjäoikeuteen. Se tilanne olisi siinä tapauksessa sellainen, että mä en sitä väliaikaista myöntäisi vaan katson että homma hoituu silläkin että käy jättämässä sinne sen hakemuksen. Se elää siellä sitä elämänsä kunnes asia tulee esille. Tosi harvoin olen näin toiminut. Mulla on se periaate että miksi en hoitaisi asiaa tässä ja nyt kun keran ihminen on tänne mun luokse tullut. Ei se tilanne siitä miksi-kään muutu että me juoksutetaan. Se ei ole periaatteitteni mukaista. (Komisario A)

2 Poliisista käräjäoikeuteen

2.1 Poliisi ”postikonttorina”: ristiriitaisia näkemyksiä

Tilanteissa, joissa poliisi ei määrää siltä haettua väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa (vastapuolta ei esimerkiksi tavoiteta), he toimivat toisinaan ”postikonttoreina” eli auttavat hakijaa täyttämään lomakkeen ja lähettävät sen sitten käräjäoikeuteen. Pyrkimys on edistää asiaa ja helpottaa asiakkaan tilannetta. Tällöinkään ei haluta ”juoksuttaa”. Kuten komisario alla kertoo, hän haluaa olla hyödyksi ja hän katsoo, että kyseinen menettely on muutenkin heidän velvollisuutensa.

Kyllä me ainakin täällä, olen viljellyt semmosta käsitystä, että jos henkilö vaivaantuu tänne tulemaan ja ottaa lähestymiskieltoasian puheeksi, niin vaikka me ei ilmotusta tehtäisi, niin ei me sitä passiteta käräjäoikeuteen hakemaan. Toki se sieltä haetaan, hänelle näin sanotaan, mutta kyllä tuolla päivystäjät antavat sen lomakkeen ja tarvittaessa avustavat täyttämässä. Että onko rikosilmoituksia tai kotihälytystehtäviä. Niistä löytyy aina dokumentti meiltä. Tämösethän on niin sanottua kovaa näyttöä sitten sen lähestymiskielon hakemisessa. Ja me lähetetään se hänen puolestaan. Ei me passiteta sitä ihmistä, että kävelepä nyt tuonne Porkkalankadulle. Kyllä me voidaan se täällä ihan viran puolesta tehdä ja periaatteessa pitääkin... hallintomenettelylaki vai mikä se nyt on, velvoittaakin siirtämään oikealle viranomaiselle. (Komisario C)

Menettely on kuitenkin synnyttänyt käräjäoikeuksissa ristiriitaista vastaanottoa. Espoon käräjäoikeuden tuomari ei näe käytännössä ongelmaa: ”Se mikä poliisilta tulee, niin ne on kunnossa, niissä ei ole tietenkään ongelmaa, koska he tietävät mitä niihin kirjoitetaan” (Tuomari B). Helsingin käräjäoikeuden tuomarin mukaan hänen toimipaikassaan on havaittavissa käsitys, että toimimalla ”postilaatikkona” poliisi pikemminkin väistää velvollisuuksia kuin toimii niiden mukaan. Olisi suositeltavampaa ohjata asiakkaat käräjäoikeu-

den aulaan täyttämään hakemusta ja saamaan siellä opastusta. Kyseinen tuomari ei esitä näkemystä kuitenkaan henkilökohtaisena kantanaan, koska tiedostaa että tilanteet voivat olla monenlaisia.

He saavat määrätä väliaikaisen sillon, kun haluavat. Se on ihan oikein. Asia kunnossa. Mutta käräjäoikeutta hiukan ärsytti siinä se että ne toimi posteljoonina ja lähettikin hakemuksen. Se tehtiin siellä, eikä hakija itse ei edes lähettänyt sitä. Meille on epäselvää, onko hakija halunnutkaan sitä sitten. No yleensä on halunnut, onhan sen nimi siellä alla, mutta.. Tämä koskee sekä tavallisia että näitä. Se vähän ärsytti käräjäoikeutta, kun siinä on semmonen tunne, että he haluavat siirtää jutun tänne näkemättä siitä itse vaivaa. Ne hakemukset on aika puutteellisia. Jos tilanne ei ole niin tiukka, niiden pitäisi ohjata ihminen tänne aulaan täyttämään hakemusta, mikä olisi kaikkein selvintä. Tai tietysti kaikkein parasta olisi, kun mukana olisi jonkun asteinen lakimies. Mutta voi olla, että se ei näin olekaan. Saattaa olla, että poliisi toimii ihan oikein, kun nämä jutut ovat niin monenlaisia. Heilläkään ei ole niin yksinkertaista se homma. Pikemminkin päinvastoin. Sinne tullaan tekemään mitä ihmeellisemmistä asioista rikosilmoituksia, ja sehän ei näy missään, tämä poliisin häirintä. (Tuomari A)

Haastateltu komisario ei ymmärtänyt tuomarin esittämää kritiikkiä.

Jos tämä ihminen passitettaisiin täältä käräjäoikeuteen täyttämään, saman hakemuksenhan hän täyttäisi sielläkin. Ymmärtääkseni josain alkuvaiheessa on tullut huomautuksia, kuin poliisi on päivystyksessä sanonut siihen malliin, että ei kiinnosta yhtään, menkää käräjäoikeuteen. Se ei ole oikea tapa. Se ei minusta riitä informaatiovelvollisuuden täyttämiseksi, vaan kyllä siinä on tarvittaessa autettava ja vähän yleisestikin kerrottava mitä tämä lähestymiskielto tarkoittaa ja miten se prosessi etenee. (Komisario C)

Voi olla, että joissain tapauksissa poliisin kirjekuoressa käräjäoikeuteen on lähetetty puutteellisesti täytetty hakemus. Aineistosta ei välttämättä havaitse, onko poliisi auttanut hakemuksen täyttämässä ja millä tavoin. Mukana on joka tapauksessa poliisin erittäin huolellisesti täytettäviä hakemuslomakkeita.

Tuomari toi edellä kuitenkin esille yhden käräjäoikeuden kannalta ymmärrettävän näkemyksen. Hän mainitsi, että tuomareille on ollut joskus epäselvää, onko hakija halunnutkaan hakea käräjäoikeudelta kieltoa – siitäkin huolimatta, että lomakkeessa on hakijan allekirjoitus. Mahdollisesti selvästi poliisin täyttämä lomake synnyttää mielikuvan poliisin ”yliaktiivisuudesta”. Tulkintaa saattaa tukea lomaketekninen yksityiskohta, nimittäin ensimmäiseen täytettävään kohtaan kirjataan hakemuksen laatija, joka voi

lähtökohtaisesti olla eri kuin hakija. On nimittäin vaikea ajatella, että poliisi näkisi vaivaa lomakkeen täytön avustamisessa, ellei henkilö halua kieltoa. Ehkä yksi osaselitys on lisäksi siinä, että hakijat peruuttavat joka tapauksessa hakemuksiaan, kun taustalla on ollut väliaikainen kiello, tilanteiden vakavuudesta huolimatta (käsitelty luvussa IV.2). Se on voinut synnyttää huolta hakijan tahdon vakaudesta silloin, jos hakija ei ole omakäytisesti täyttäneet lomaketta.

Joskus aiemmin tilanteessa, jossa ei ole määrätty väliaikaista kielloa, poliisi on kuitenkin saattanut kirjata lähestymiskielloasiasta s-ilmoituksen ja suorittaa poliisitutkinnan, ja kyseiset asiakirjat on toimitettu käräjäoikeuteen ilman hakemusta. Se on väärä menettely, mistä poliisi on saanut palautetta, eikä sen pitäisi olla enää ongelma ainakaan pääkaupunkiseudulla. Kiellon hakeminen sisältää silti runsaasti kohtia, joissa joku viranomainen varmasti toimii toisen mielestä väärin.

Sen mä ymmärrän, että he ovat nyreissään, jos poliisi tekee omaaloitteisesti sen ilmoituksen ja alkaa kuulemaan täällä ilman mitään pyyntöä [ellei määrätä väliaikaista]. Siellä tietyt tuomarit on ainakin sitä mieltä, että on heidän harkinnassaan, ei poliisin, tehdäänkö tässä asiassa poliisitutkinta. Tilanne on sitten vähän toinen, jos asiakas tulee tekemään vaikka ilmoitusta pahoinpitelystä. Sillonhan poliisi joka tapauksessa suorittaa esitutkintaa, joten on ihan järkevää sen saman kuulustelun yhteydessä myös kysyä tästä lähestymiskiellosta ilman että odotetaan mitä tuomari siihen sanoo, tuleeko tästä pyyntöä vai ei. Systeemissä on varmaan aukkoja. (Komisario C)

Moni edellä kuvattu ongelma olisi alun perin ehkäisty huolellisella ohjeistuksella. Hallituksen esityksessä toivottiinkin, että käräjäoikeus ja poliisi sopivat paikkakuntakohtaisesti keskenään yhteistyön tavoista. Yhteistyötä käsitellään lisää seuraavissa luvuissa.

2.2 Väliaikaisen kiellon käsittely käräjäoikeudessa

Ratkaisemiseen kulunut aika

Käräjäoikeuden on pidettävä pääkäsittely viikon kuluessa siitä, kun pidättämiseen oikeutettu virkamies on saattanut päätöksensä väliaikaisesta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta käräjäoikeuden käsiteltäväksi. Tämä tulee tapahtua kolmen päivän sisällä väliaikaisen määräämisestä. Haastattelujen mukaan poliisi toimittaa asiakirjat yleensä faksilla, mutta joskus he saattavat antaa puhelimitse välittömän ennakoilmoituksen. Yleisesti ottaen käräjäoi-

keuden käsittelyä helpottaa se, että kiellon hakija on saanut poliisilta väliaikaisen lähestymiskiellon.

Taulukossa 17 on tarkasteltu tapauksia, joissa varsinaista kieltä edelsi (yleensä poliisin määräämä) väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto (n=91). Kahdessa kolmanneksessa tapauksista käräjäoikeus antoi asiassa ratkaisunsa seitsemän päivän kuluessa väliaikaisesta kiellosta. Neljänneksessä asia ratkaistiin 1–2 viikon sisällä. Lopuissa varsinaisen kiellon määrääminen kesti yli kaksi viikkoa.

On vaikea tarkastella suoraan, onko hakemukset käsitelty lain tarkoittaman ajan sisällä. Jokainen tapaus pitäisi katsoa erikseen, ja kuluneesta ajasta pitäisi eritellä esimerkiksi pyhäpäivät. Kaksi viikkoa on kuitenkin käytännössä maksimiraja, jota prosessi ei normaalitapauksissa ylitä. Koska 91 prosenttia tapauksista sijoittuu siihen, tilannetta voi pitää varsin hyvänä. Lukuja voi myös tulkita siten, että suurimmaksi osaksi käräjäoikeus antoi ratkaisun pian – mutta viimeistään toisessa käsittelyssä.

Taulukko 17 Prosessin kesto väliaikaisena määrätyn kiellon ja käräjäoikeuden ratkaisun välillä

	%	N
korkeintaan viikko	66	60
1–2 viikkoa	25	23
2–4 viikkoa	5	5
yli 4 viikkoa	4	4
Yhteensä	100	91

Muutama pitkä aika väliaikaisen kiellon ja käräjäoikeuden ratkaisun välillä selittyy sillä, että pääkäsittelyä on siirretty. Esimerkiksi yhdessä tapauksessa hakija pyysi siirtoa sairastumisen takia, mistä hänellä oli lääkärintodistus. Suurin ongelma on kuitenkin ollut vastaajan haastaminen⁶⁵. Asia voidaan ratkaista käräjäoikeudessa vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänet on haastettu asianmukaisesti. Se ei aina onnistu, kuten tuomari alla kertoo. Tällöin vastaajalle täytyy antaa uusi mahdollisuus saapua pääkäsittelyyn. Jos pääkäsittely peruutetaan, uusi pääkäsittely on pidettävä viimeis-

⁶⁵ Puolessa (48 %) kaikkia käräjäoikeudessa käsiteltyjä tapauksia, joissa määrättiin varsinaisen perheen sisäinen lähestymiskielto (sisältäen myös suoraan käräjäoikeudelta haetut), vastaaja ei ollut pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti läsnä. 46 % tapauksista vastaaja oli itse paikalla istunnossa. Tieto puuttuu viiden prosentin osalta. Kaikissa tapauksissa vastaajalle oli kuitenkin heti alkuun tai prosessin myöhemmässä vaiheessa toimitettu haaste, ja he olivat olleet tietoisia pääkäsittelystä. Usein ratkaisu sisälsi maininnan ”vastaaja on ollut ratkaisun uhalla haastettuna poissa” tai vastaavan ilmaisun. Papereissa on saattanut myös olla vain maininta ”kutsuttuna poissa”, mutta vastaaja on saattanut toimittaa kirjallisen vastineen, mikä kertoo hänen olleen istunnosta tietoinen. Aihetta käsitellään lisää seuraavassa luvussa.

tään kahden viikon kuluttua siitä päivästä, jolloin pääkäsittely oli tarkoitus toimittaa.

Jos vastaaja määrätään jo lähtökohtaisesti ratkaisun uhalla saapumaan, mutta sitä ei saada annettua tiedoksi – sama vika rikosjutuissa – sitä pitää sitten yrittää lykätä. Määrätään uusi käsittelypäivä. Mutta vastaaja saattaa olla tällainen, joka ei hirveästi ole kotoaan eikä haastemies häntä tavoita. Pitää aina muistaa, että kun vastaaja on saatu haastettua ratkaisun uhalla, silloin voidaan käsitellä. Ei me ainakaan lykätä enää sen jälkeen. Jos vastaaja ei halua tulla, ei hänen ole pakko. Se vielä puuttuisi, että me jouduttaisiin laittamaan heidät noutoon. Tämä on hirvittävä yleisempi ongelma, jota ei ministeriössä ymmärretä ollenkaan. Ne sanoo, että pannaan noutoon, mutta kun ei kukaan nouda, kun ei poliisi... Täällä on yksi noutopartio vaikka pitäisi olla sata poliisia joka päivä noutamasuunnilleen näitä ihmisiä tänne, eivätkä saisi kuin osan. Eivät he tule tänne ja viis veisaavat mistään sakon uhasta. Nauravat vaan! Ja osa ei ymmärrä, mitä se tarkoittaa, ovat alkoholisoituneita ihmisiä semmoisessa vaiheessa elämää, että viis veisaavat mistään kärjäoikeudesta... (Tuomari A)

Neljässä tapauksessa väliaikaismääräyksen ja varsinaisen kiellon määräämisen välillä oli yli neljä viikkoa. Pisimmillään prosessi kesti neljä kuukautta. Kyseisessä tapauksessa pääkäsittely järjestettiin viikon kuluessa poliisin määräämästä kiellosta, mutta vastaajaa ei onnistuttu tavoittamaan, jolloin kärjäoikeus asetti uuden pääkäsittelypäivän ja määräsi miehelle uuden väliaikaisen kiellon. Miestä ei onnistuttu tavoittamaan seuraavaan istuntoon, ja kärjäoikeus edelleen määräsi kiellon väliaikaisena. Lopulta kolmannessa pääkäsittelyssä, jonne vastaajaa ei edelleenkään ollut tavoitettu, kärjäoikeus päätti määrätä varsinaisen kiellon. Tässä tapauksessa miehellä oli toisin sanoen koko prosessin ajan väliaikainen lähestymiskielto, tosin hänellä itsellään ei ollut siitä ainakaan virallista tietoa.

Muutokset suojattujen määrissä

Valtaosassa tapauksia kärjäoikeus ei muuttanut poliisin tekemää ratkaisua suojattujen määrästä tapausta kohden (88 %, n=92). Kyse on erityisesti suhtautumisesta lapsiin. Ne tapaukset, joissa poliisin ja kärjäoikeuden ratkaisut erosivat toisistaan, koostuivat keskenään hyvin erilaisista tapauksista. Haastatteluiden perusteella käytännöt suojattavien merkitsemisessä vaihtelevat tilanteen ja kiellon määrääjän mukaan. Komisarioiden keskeinen kriteeri tuntuu olleen, onko lasta pahoinpidelty fyysisesti. Käytännössä pidettiin myös mielekkäänä kysyä hakijan näkemystä lastensa suojaamisesta.

Kysyn tältä hakijalta, haluaako hän että myös lapset suojataan. Kyllä-hän mä sen selvitän, että kohdistuuko uhka myös lapsiin, tai johonkun muuhun siinä perheessä. Jos ei kohdistu, eikä hakijakaan halua lapsia lähestymiskiellon piiriin, en mä sitten ole määrännyt. (Komisario A)

Yksi komisario (ei haastateltu) on keskustelussa kertonut yleensä suojaavansa perheen lapset automaattisesti ”varmuuden vuoksi”. Hän luottaa siihen, että käräjäoikeus tekee asiasta pian kuitenkin oman, lopullisen ratkaisunsa – kuten eräs haastateltu toteaa:

Se on vaan ikään kuin väliaikainen turvaamistoimi siinä alla. Lopullisen päätöksen asiassa tekee joka tapauksessa käräjäoikeus. (Komisario C)

Käräjäoikeudessa hakijalla on myös mahdollisuus tuoda lasten asema uudella tavalla esille, eli näyttöä on saatettu hankkia lisää tai perustelut voivat olla mietitympiä, suuntaan tai toiseen. Siksi suojattujen lasten aseman muutos poliisin päätöksen ja käräjäoikeuden ratkaisun välillä kertoo kovin vähän muusta kuin että asia on ylipäänsä hankala ja että kukin viranomainen tekee päätöksensä oman harkintansa mukaan.

3 Käräjäoikeuskäytäntöjä

Perheen sisäisiä lähestymiskieltoja on määrätty eniten Helsingissä ja Espoossa. Espoossa perheen sisäiset lähestymiskieltoasiat on keskitetty muutamalle tuomarille, kun taas Helsingin käräjäoikeuden järjestely on päinvastainen; keskittämistä nimenomaan vältetään. Muiden käräjäoikeuksien toimintamuotoja perheen sisäisten lähestymiskieltojen käsittelyssä ei ole tarkasteltu, mutta jo Helsingin ja Espoon vertailu tuo kiinnostavasti esille erilaisia toimintakäytäntöjä. Keskeistä on havaita, että toimeenpanossa on käräjäoikeuskohtaista vaihtelua, jolla voi olla merkitystä paitsi asianosaisten saamalle palvelulle myös sille, kuinka kielto käytännössä toimii.

3.1 Tiedonvaihto ja muu yhteistyö poliisin kanssa

Ei ollut yllättävää, että espoolainen tuomari ei kokenut poliisin toimimista ”postikonttorina” ongelmallisena, sillä he tekevät poliisin kanssa kiinteää yhteistyötä, jonka muodoista on sovittu kirjallisesti. Helsingissä ei ole laadittu vastaavia kirjallisia linjauksia. Toki espoolaisen toiminnan taustalla vaikuttaa myös pitkähkö kokemus moniammatillisesta työstä perheväkival-

ta-asioissa, eli toimivat yhteistyörakenteet ja myönteinen asenne niiden edelleenkehittämiseen ovat olleet jo olemassa. Lisäksi Espoon poliisilaitos on ollut aktiivinen ja aloitteellinen yhteistyökumppani. Perheen sisäisten lähestymiskieltoasioiden keskittäminen tietyille tuomareille edistää omalta osaltaan mielekkään yhteistyön muotoutumista, mikä ilmenee myös jatkossa esitellyissä helsinkiläisten komisarioiden kommentteissa.

Yhteistyön ehkä ihanteellisin tilanne on sellainen, jossa poliisin ei tarvitse määrätä väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa, koska asia saadaan lähes saman tien käräjäoikeuden käsittelyyn. Se lienee kuitenkin harvinaista ja onnistuu vain, jos poliisin ja käräjäoikeuden yhteistyö on huolellisesti suunniteltua. Seuraava esimerkki on Espoosta.

Jos henkilöt ovat poliisissa ja kysymys on väliaikaisen lähestymiskiellon määrittämisestä – heidät on tuotu kotoa, kun menty rauhoittamaan joku perheväkivaltilanne – niin meillähän on ollut tällainen idea, että jos asianosaisille sopii ja he katsovat, että ovat valmiita oikeudenkäyntiä varten, niin poliisin ei tarvitse tehdä väliaikaista määräystä ollenkaan. Hän soittaa vaan käräjäoikeuteen ja me järjestetään se istunto. Yritetään jopa samalle päivälle. Kyllä täältä yleensä saa sen ajan heti, se on hyvinkin nopeata näissä tilanteissa. (Tuomari B)

On myös mielekästä, että kun asianosaiset ovat poliisilaitoksella, jossa komisario määrää väliaikaista lähestymiskieltoa, saman käynnin aikana saadaan sovittua käräjäoikeuden pääkäsittelypäivä (ks. myös HE 144/2003, 21). Tällöin tieto siitä menee varmasti myös vastaajalle.

Jos on annettu väliaikainen määräys, siinä siis poliisi soittaa käräjäoikeuteen ja sopii sen päivän ja tietysti informoi asianosaisia, että miten täytyy valmistautua oikeudenkäyntiin. Poliisin ihannerooli meillä on se, että poliisi tekee sen oman ratkaisunsa itsenäisesti ja tiedottaa siitä meille välittömästi ja sitten mennään eteenpäin. (Tuomari B)

Espoossa tiedonvaihtoa helpottaa päivystyskännykkä.

Meillä on erillinen päivystyskännykkä, eli tällaisiin perheen sisäisiin lähestymiskieltoihin siellä toisessa päässä on rikoskomisario P.P. Sillä puhelimella ei tehdä mitään muuta kuin näihin liittyviä asioita. Se toimii hyvin kyllä. Nyt on ollut tosi hiljaista, nytkin se on ollut mulla viikon taskussa, eikä... Kai se on ladattu! (Tuomari B)

Helsingissä yhteistyö on ulkokohtaisempaa ja vähäisempää, mikä palautuu järjestelmän kankeampaan luonteeseen. Yksittäisiin juttuihin liittyvä kes-

kusteluyhteys on vähäistä, eikä käräjäoikeuden toiminnan rakenne tue sitä ainakaan niin, että poliisi ottaisi yhteyttä tuomariin. Joskus tarvetta kuitenkin olisi.

En tiedä miten muualla, mutta ainakin Helsingissä omalla kohdalla yhteydenpito tuntuu aika persoonattomalta, kun sinne ei ole sen enempää yhteydessä. Siellä on se yksi toimisto mihin lähetetään lähestymiskieltoasiat. Se on se faksinumero, se lähtee sinne faksilla. Ja se pöytäkirja. Se on siinä. Pöytäkirjaan menee kaikki tiedot, kuten onko henkilö haussa. Itse asia ne menevät eri osastoille vielä, mikä on siinä mielessä huonoa, että joskus kun jompi kumpi osapuoli soittaa tänne niin olisi helppoa, kun voisi sanoa, että soita osastolle 6/7. Ja jos nainen lähettää tänne jotain lappusia, ja ne tarvitsee lähettää sinne erikseen, pitää soittaa käräjäoikeuden päivystyspuhelimeen tai siihen yleistoimistoon, että milläköhän osastolla on tällainen ja tällainen juttu, että haluaisin toimittaa lisätietoja. He eivät saman tien sitä siirrä johonkin osastolle, vaan se voi kestää jopa muutaman päivän. Ei tiedä kenelle tuomarille se menee ja sitten se asia viivästyy täällä, että mihin mä nyt lähetän tämän. Että lähetätkö nyt vaan postilla sinne, että tämä liittyy tähän pöytäkirjaan, ja koska se menee oikeaan paikkaan perille? Jos tietäisi osaston mihin se menee, jos tulee puolin tai toisin yhteydenottoja, se helpottaisi, kun siellä on hirveästi tuomareita ja eri tuomareilla on aina... (Komisario B)

Toisin päin tiedonkulku on ainakin periaatteessa helpompaa. Jos on määrätty väliaikainen perheen lähestymiskielto, papereista näkyy heti kiellon määrännyt taho, johon voi ottaa tarvittaessa yhteyttä. Helsinkiläisten komisaroiden kokemukset käräjäoikeusyhteistyöstä ovat toistensa kaltaisia.

Sieltä tulee tieto näistä päätöksistä. En muista, että meillä olisi täällä mitään sen tiiviimpää yhteistyötä... Joskus harvan kerran olen ollut yhteydessä tuomarin kanssa, joka näistä päättää. Tuomari on soittanut ja kysynyt jotain yksityiskohtaa. Mutta ei niitä montaa soittoa ole tullut. (Komisario C)

Edellä on tullut jo esille kysymys siitä, kannattaako poliisin määrätä väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto, jos kieltoon määrättävä ei saa siitä tietoa. Asiantila on merkityksellinen myös käräjäoikeudelle paikkakunnasta riippumatta, ja myös tähän liittyen yhteisestä pohdinnasta ja linjauksista olisi yleisesti hyötyä. Lisäksi nopea ja varma tiedonkulku varmentaa asianosaisten oikeusturvaa; yhtenä riskinä on henkilöä koskeva turha tieto poliisin etsintäkuulutusrekisterissä. Lisäksi rekistereihin saattaa jäädä merkintä kiellosta, joka ei ole enää voimassa.

Meille tulee vähän epäselviä tilanteita. Jos me ei pystytä antamaan sitä väliaikaista päätöstä tiedoksi tälle kieltoon määrättävälle henkilölle, me joudutaan etsintäkuuluttamaan se, ja laittamaan asiakirjoihin siitä merkintä. Vastaavasti me toivotaan, jos henkilö on etsintäkuulutettu, että kun hän menee sinne pääkäsittelyyn ja varmasti tietää myös sen väliaikaisen päätöksestä, niin se tieto tulisi mahdollisimman nopeasti tänne poliisille, että me voitaisiin peruuttaa se etsintäkuulutus. (Komisario D)

Tiedon aukoton välittyminen käräjäoikeudesta poliisiin on epäselvää muillekin haastatelluille komisarioille. Tilannetta hankaloittaa lähtökohtaisesti vaihtelevuus tiedonkulun ja rekisteröinnin käytännöissä, mutta sen lisäksi huolimattomuutta voi tapahtua yhtä lailla tiedon lähettävässä kuin vastaanottavassa päässä. Poliisin päässä tiedon vastaanottavana tahona voi olla tilanteista riippuen päivystäjä, jutun tutkija tai tutkinnanjohtaja, tai yksikön tutkintasihteeri. Oletettavasti käräjäoikeudessaakin tietoa saattaa olla lähettämässä monta eri tahoa. Helsingissä tiedon pitäisi välittyä tuomarien sihteerien kautta, mutta haastatellun tuomarin mukaan erehdyksiä voi toki sattua. Loma-ajat tuntuvat haastateltujen komisarioiden mukaan lisäävän ongelmia, mikä liittyy kummankin toimeenpanevan tahon toimintaan. Tiedonkulun ja tiedoksiantojen ongelmia käsitellään lisää rikkomisten yhteydessä luvussa kahdeksan, sillä tiedonkulku vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka rikkomisiin on mahdollista puuttua.

3.2 Perehtyneisyys ja kokonaisharkinta

Riippumatta käräjäoikeudesta kaikkien käsittelyjen suuri ongelma on puutteellisesti täytetyt hakemukset. Se näkyy erityisesti tilanteissa, joissa hakijat ovat täyttäneet lomakkeen ilman apua ja lähettäneet sen itse postitse. Hakijat eivät välttämättä ole osanneet kerätä todistusaineistoa. Näyttönä voivat olla kertomusten (omien ja todistajien) lisäksi erilaiset kirjalliset todisteet, kuten kirjeet, kortit, sähköposti- ja tekstiviestit, lääkärintodistukset, tai poliisilta saatu rikostutkintaan ja kotikäynteihin liittyvä materiaali (ks. Tikka 2001, 255 tavallisista lähestymiskielloista). Prosessi on hakemuksen jätöstä eteenpäin tuomarin varassa.

Jos käräjäoikeuden kansliaan tulee ihminen täyttämään sitä hakemusta, voi sanoa, että järjestään sieltä soitetaan ja pyydetään ehkä tuomariakin tulemaan sinne selittämään jotain. Se sama tuomari ei tietenkään voi sitä käsitellä sitten enää, mutta on hirveän tärkeätä, että se hakemus kelpaa käsittelyn perustaksi, että se saadaan eteenpäin. Se on ongelma, jos tänne tulee paperi, jossa lukee... Kuten

kerran luki, että ”ei tuntu turva”. Taisi olla somalinainen joka oli kirjoittanut sen ja se tuntui tietysti vähän, että no voi itku. Sitten se meni käräjille, ja se oli ihan hirveä juttu, ei todellakaan tuntunut turvalliselta, ja hän sai sen kiellon. (Tuomari B)

Toisinaan tuomari ei voi tehdä muuta kuin pyytää hakijaa täydentämään hakemusta. Hyvin tehty hakemus on tärkeää varsinkin, jos käsittely jää pitkälti sen varaan.

Käräjäoikeudessa ollaan sen hakemuksen rajoissa, mitä siellä sanotaan. Se voi toimia jos hakemus on täsmällinen. Eli jos siellä sanotaan, että vaaditaan, että tämä kieltoon vaadittava ei saa liikkua tämän päiväkodin lähellä ja annetaan osoite, niin kyllä semmoinen määräys annetaan [edellyttäen tietenkin että kriteerit täyttyvät]. (Tuomari A)

Tuomareilla on omat näkemyksensä siitä, mihin he perustavat ratkaisunsa – ovatko he esimerkiksi tietoisesti tiukan lakikeskeisiä vai perehtyvätkö he myös hallituksen esitykseen ja valiokuntien mietintöihin tai muuhun oheismateriaaliin. Perehtyminen voi olla täysin olematonta. Aiemmin on tullut esille, että yhdessä käräjäoikeudessa on määrätty 12 kuukauden ja toisessa kuuden kuukauden pituinen perheen sisäinen lähestymiskielto. Kolmannessa on määrätty kaksi eri kieltä päällekkäin voimaan. Nämä kaikki ovat ratkaisuja, joihin osapuolilla olisi ollut mahdollisuus hakea purkua. Rikosuhripäivystyksen työntekijöillä on kokemuksia vastaavanlaisista tilanteista. Kummatkin esimerkit liittyvät Helsingin käräjäoikeuteen.

Siellä on kirjava käytäntö. Tuomarit eivät tiedä välillä, että tällainen perheen sisäinen lähestymiskielto on olemassakaan, että semmoisen voi määrätä. Oli yksikin oikeudenkäynti, kun haettiin sitä, niin tuomari ei ollut kuullutkaan. (Rikosuhripäivystys)

Mä olen ollut semmoisessa, missä perheen sisäistä oltiin määräämässä vuodeksi. Kuiskasin sitten avustajalle, että ei sitä voi kuin kolmeksi kuukaudeksi, kun tämä on perheen sisäinen. Sitten hän sanoi sen puheenjohtajalle ja se määrättiin kolmeksi kuukaudeksi. Sitä miettii, että jos se on määrätty vuodeksi, onko se sitten lainmukainen määräys ollenkaan? (Rikosuhripäivystys)

Myös lain edellyttämä kokonaisharkinta (ks. luku III.4.1) on käräjäoikeudessa hankalaa, ainakin Helsingin kaltaisessa suuressa laitoksessa. Keskitämisen sijaan siellä perheen sisäiset lähestymiskiellotapaukset ovat haastatellun tuomarin sanoin ”yleisasiota”, jotka jaetaan tuomareille ”vuororjestyksessä”. Kahden vuoden aikana niitä on käsitelty yli neljäkymmentä

tuomaria, ja yleisesti yksi tuomari on käsitellyt vain yhtä juttua. Jollain, kuten haastatellulla tuomarilla, niitä on ollut muutama.

Ei sitä kokonaistilannetta niin tiedetäkään. Ei näitä juttuja niin syvällisesti käsitellä täällä käräjäoikeudessa, eikä se oikein ole käytännössä mahdollistakaan. Muutenkin siis juttujen suuri määrä ajaa meitä eteenpäin. Meidän on pakko ratkaista näitä kaikkia juttuja aika nopeassa tahdissa. Täällä on totuttu siihen, että juttujen käsittelyä seurataan ja sen takia ne pyritään nopeasti käsittelemään. (Tuomari A).

Kaikki tuomarit eivät välttämättä pidä vastaajan poissaoloa kuitenkaan huonona asiana. Työpaineet huomioon ottaen haastateltu tuomari pohtii yleisesti kollegoidensa ajattelua ja toimintaa.

Jos vastaaja ei ole täällä paikalla, käräjätuomari ehkä saattaa ajatella näin, tai ajatteleekin että kun ei kerran ole tullut vastustamaan, niin mitäs sitten, oma asiansa. Ja jos ei se vastaaja tule paikalle, käsittely on huomattavasti lyhyempää, kuin jos vastaaja tulee ja kiistää. Silloin pitää esittää parempaa näyttöä. Että tällainen on tilanne. (Tuomari A)

Espoolaisten tuomarien ratkaisuksista näkee suoraan, että kiellon perusteita on mietitty huolella. Tosin se mitä paperille on kirjattu ei tietenkään kerro sitä, kuinka tilannetta on itse istunnossa käsitelty; joillakin tuomareilla voi yksinkertaisesti olla niukka kirjallinen ilmaisu (helsingiläisen tuomarin muistutus). Ja toki myös Helsingin ratkaisujen joukosta löytyy perusteellisesti kirjattuja ratkaisuja, joista kiellon edellytysten pohdinta näkyy hyvin ulkopuolisellekin. Lisäksi täytyy muistaa, että tapauksissa, joissa vastaaja ei saavu asian käsittelyyn (puolessa tapauksia), häntä koskevien asioiden käsittely tai hänen elämänsä liittyvien olosuhteiden huomioon ottaminen jää pakosta suppeaksi. Ongelma on väistämättä sama käräjäoikeudesta riippumatta. Laki kuitenkin edellyttää asian kiireellistä ratkaisua.

Niissä tapauksissa, jossa vastaaja ei ole tullut paikalle, on jäänyt tiettyllä lailla selvittämättä montakin asiaa, mutta kun tämä on semmoinen, että tämä pitää ratkaista. (Tuomari A)

Hallituksen esityksen (144/2003, 37) suosituksen mukaan perheen sisäisen lähestymiskiellon kolmen kuukauden maksimiaikaa ei pitäisi langettaa automaattisesti, mutta maksimikielto on määrätty 85 prosentissa tapauksia (ks. luku IV.1.4). Voimassaoloajan pituuden huolellinen harkinta on toki vaikeaa, jos vastaajan olosuhteita ei ole mahdollista kunnolla selvittää. Silloin on ilmeistä, että voimassaolo määritellään yleisen käytännön eli maksimiajan mukaisesti varsinkin, jos hakija on samaa mieltä. Lyhyempiä

ajanjaksoja on määrätty kuitenkin erityisesti Espoossa. Se kertonee keskitämisen tuomasta mahdollisuudesta saada kokemuksen kautta parempaa näkemystä tapausten erilaisiin tilanteisiin.

Käytetään tilanteen mukaan selkeästi myös muun mittaisia kuin vaan sitä maksimipituista lähestymiskieltoa. Jossakin tilanteissa lyhyt lähestymiskielto, pari viikkoa esimerkiksi voi tuntua riittävältä tilanteen rauhoittamiseksi. Itse olen pitänyt tärkeänä, että se aika harkitaan, koska tapaukset ovat niin erilaisia. (Tuomari B)

Avustajien tarpeellisuudesta käytiin keskustelua joidenkin haastateltavien kanssa. Esimerkiksi Espoon tuomarit eivät pitäneet avustajia tarpeellisina, koska he pitivät parhaana olla itse aktiivisia toimijoita prosessissa. Jos tuomari on valpas ja kannustaa asianosaisia esittämään asiansa hyvillä tarkentavilla kysymyksillä, avustajan merkitys tietysti pienenee. Lähestymiskieltoasian käsittelyä voikin laintuntemuksen lisäksi edistää tuomarin ihmishuhtetaidot; keskustelu ei ole yleensä yhtä muodollista kuin oikeudenkäynnissä yleensä (ks. Tikka 2001, 255 tavallisista lähestymiskielloista). Haastateltu ja yllä esiintyvä tuomari kokeekin, että lähestymiskieltoasian käsittelyssä asianajaja voi olla jopa haitaksi, varsinkin jos oikeudenkäynnin halutaan luovan tilanteeseen syvempää moraalista merkitystä.

Asianajaja kun kuulee, että olisi juttu tulossa, kyllähän sieltä mersulla äkkiä karautetaan tohon pihaan. Tämä nyt oli vaan tällanen kärjistys, mutta... Ihan oikeasti mä uskon, että nämä lähestymiskieltoasiat on asioita, joissa miettii tarvitaanko avustajaa. Jos tällä oikeudenkäynnillä halutaan moraalialuova vaikutus nimenomaan siihen perheen toimintaan, on ehkä tärkeää, että asianosaiset kantavat itse vastuuta myös siinä oikeudenkäynnissä. Ja koska tämä on tämän viranomaistoimintainen tämä lähestymiskielto niin en koe, että siinä olisi avustajalla paljon lisäarvoa tuotavissa. Uskon kyllä, että tuomioistuin pystyy tuomaan puolueettomasti asiaa molempien puolelta esille. Tämä on aika yksinkertainen asia kuitenkin. Tokihan avustajan saa, mutta kyllä musta ihmiset aina sanoo, että ei tarvita. Tuntuu, että he itse tietävät, mistä on kysymys ja tämä asia on kuitenkin käsitettävissä ilman juristiäkin. (Tuomari B)

Jotta oikeudenkäynti toimii ilman avustajia, käsittelyyn on kuitenkin varattava aikaa.

Mutta sen prosessin tulee olla tarpeeksi pitkä. Kun sitä perheen sisäistä käydään läpi aika kansanomaisesti, varsinkin kun ne juristit eivät ole siinä sitä asiaa ehkä sotkemassa, kyllä ihmiset alkavat pikkuhiljaa itsekin puhua. Asianosaisten omat kertomukset ovat usein aika paljastavia siitä todellisesta tilanteesta. (Tuomari B)

Helsingin tuomari pitää puolestaan tärkeänä, että avustajia käytettäisiin. He olisivat tarpeellisia jo hakemusta laadittaessa. Tuomareiden haastattelujen perusteella onkin vaikea ottaa kantaa, onko oikeudellinen apu tarpeen vai ei ja missä määrin. Vastaus lienee, että riippuu pitkälti käräjäoikeuden ja tuomarien käytännöistä. Jatkossa (luvussa VII) käsitellään oikeudellisen avun tarvetta ja käyttöä lisää asianosaisten näkökulmasta.

4 Viranomaisten vähäinen kouluttautuminen

Hallituksen esityksessä painotetaan viranomaisten koulutuksen tarpeellisuutta.

Jotta perheen sisäinen lähestymiskielto täyttäisi sille asetetut tavoitteet, erityisesti poliiseilla ja sosiaaliviranomaisille on järjestettävä koulutusta. Sekä poliisia, tuomioistuimia että sosiaaliviranomaisia on tiedotettava uudesta lainsäädännöstä ja sen asettamista vaatimuksista. (HE 144/2003, 32)

Lakivaliokunta toistaa koulutustarpeen hallituksen esitystä täsmällisemmin ja ulottaa sen koskemaan selkeämmin myös käräjäoikeuden tuomareita.

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevalla sääntelyllä tavoiteltujen myönteisten vaikutusten saavuttaminen edellyttää, että lain voimaantuloon valmistaudutaan huolellisesti. Lakivaliokunta pitää tämän vuoksi tärkeänä, että lain sisältöä ja soveltamista koskevaan koulutukseen varataan riittävä aika ja että laki tämän vuoksi määrätään tulemaan voimaan aikaisintaan esimerkiksi vain puolen vuoden kuluttua siitä, kun se on vahvistettu. (LaVM 2/2004, 5)

Kouluttamisen tärkeyttä puoltaa se, että vaikka lakiuudistus ei kohdistu kovin suureen ihmismäärään, kyseessä on interventio, jolla on voimakkaita vaikutuksia osapuolten elämään. Viime kädessä uhkana on hengen menetyt, vammautuminen tai mielekkään elämän edellytysten romahtaminen. Siinä mielessä viranomaisilta sopii edellyttää erityistä perehtymistä ja huolellisuutta. Käytännössä erityinen, mutta harvoin omalle kohdalle tuleva käytäntö on kuitenkin haastava asia koulutuksen ja kouluttautumisen kannalta, kuten erään komisarion ilmaisusta voi tulkita.

Tämäkin on ollut sellainen mörkö, että ei tässä Helsingin laitoksessaakaan loppujen lopuksi kovin montaa ole näitä komisarioita, jotka ovat ottaneet tämän asian omakseen. Se on kuitenkin kaiken muun sälän ohella vielä pientä lisäselvittelyä. (Komisario C)

Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta ei ole järjestetty yleistä koulutusta poliisiorganisaatiossa. Komisario vastaa alla kysymykseen, millaista oppia hän katsoo itse saaneensa.

Koulutusta lähestymiskielloista? Ei käytännössä mitään. Kyllä tämä on ollut itseopiskelua kaikki. Esitutkintalain ja pakkokeinolain myötä on tullut jonkin sortista koulutusta, kun ne ovat niin valtavia uudistuksia. Niitä kun tulee jatkuvalla syötöllä, tämmöset lähestymiskielto ja sovitteluasiat ovat ikään kuin oheistoimintoja, suurissa linjauksissa vähän tämmösiä spesiaali juttuja, niin ei niistä ole olemassa koulutusta. Periaatteessa minun ja tutkinnanjohtajan pitäisi järjestää koulutusta omassa työyhteisössä, mutta itse en ole kyllä saanut. Ei ole ollut sellaista kurssia tai auktoriteettia, joka olisi näissä asioissa pystynyt autamaan... Kyllä se työ opettaa väkisin käytännön tasolla, siinä tulee jonkinlainen tapa hoitaa näitä ja näkemys, minkälaisilla edellytyksillä määrätään ja näin. Tulkinnanvaraiset asiatkin pitää itse tavallaan kokeilla. Jos se ajatus ei suoraan näy esitöistä, pitää vaan tulkita, että näin se näyttäisi menevän oikeimmin. Ja jälkeen päin jos se ei ole mennyt ihan oikein, sitten otetaan nuhteita vastaan. (Komisario C)

Komisarion mukaan poliisin sähköiselle tiedonvälitysfoorumille on kyllä toimitettu aiheeseen liittyvä tietopaketti. Se koostui oikeus- ja sisäasiainministeriön yhdessä tuottamasta power point -esityksestä, joka on tiivistelmä laista ja sen tarkoituksesta sekä lähestymiskieltoesitteestä ja sisäasiainministeriön määräyksestä lähestymiskiellosta. Siinä on lain tarkoituksen lyhyen kuvaamisen lisäksi annettu ohjeistusta soveltamiseen ja kirjaamiseen. Siinä myös velvoitetaan seuraamaan ja raportoimaan kieltojen määräämisiä sekä kihlakuntia nimeämään lähestymiskieltoasioihin yhdyshenkilöt. Määräys on annettu juuri ennen perheen sisäisen lähestymiskiellon voimaantuloa 15.12.2004. Ohjeistus on kuitenkin suppeahko eikä kaikilta osin vastaa hallituksen esityksessä kuvattuihin poliisiin kohdistuviin odotuksiin. Haastattelussa tuli esille, että komisariat ovat tulkinta- ja soveltamisongelmissa kääntyneet usein toistensa puoleen ja kysyneet, millaisia käytäntöjä kullakin on.

Oikeusministeriöstä saadun tiedon mukaan oikeusviranomaisille on järjestetty kaksi luentoa, joissa otsikkona on ollut nimenomaan perheen sisäinen lähestymiskielto. Ensimmäinen pidettiin syksyllä 2004 ennen lain voimaantuloa. Reilun tunnin mittaiseen tilaisuuteen osallistui 36 henkilöä. Toinen, vajaan tunnin mittainen luento järjestettiin keväällä 2006. Siihen osallistui 30 henkilöä. Kumpaankin osallistui enimmäkseen tuomareita, mutta myös jokunen syyttäjä. Luentoja on pidetty myös otsikolla lähestymiskielto, ja on tietysti mahdollista että niissä on käsitelty jossain määrin myös perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Koulutusta on siis järjestetty jonkin verran.

Tuomareille on myös välitetty materiaaalipaketti kuten poliiseille. Espoon tuomarit esittivät koosteen, jossa oli saman power point -esityksen lisäksi lakivaliokunnan mietintö (2/2004), laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta (711/2004), perheen sisäisiä lähestymiskieltoja koskeva, Jaakko Raution (2004) artikkeli⁶⁶ sekä erillinen, lyhyt tiivistelmä kielon edellytyksistä, määrittämisestä, ratkaisusta ja käsittelystä käräjäoikeudessa sekä todennäköisyyskynnysasteikko – asioita, joita on käsitelty myös koulutuksessa. Helsingin käräjäoikeuden tuomari muistaa lukeneensa Raution artikkelin, mutta ei ole saanut varsinaista tietopakettia. Hän ei tosin ole varma, onko sellaista jaettu aiemmin, kun hän toimi muunlaisissa tehtävissä. Hänelläkin näkemys ratkaisun antamiseen liittyvistä seikoista täsmentyy kokemuksen myötä. Mutta kuten todettu, Helsingissä kokemusta karttuu hitaasti, koska yhdelle tuomarille on tullut kahden vuoden aikana enimmillään muutama käsiteltävä tapaus.

Siihen hiljakseen on muodostunut tuomarille jonkun näkönen näkemys. Kun on pakko niitä juttuja käsitellä, niin se tulee. Olen säilyttänyt suurimman osan näistä ratkaisuksista. Niistä voi katsella mallia, että tämä on ratkaissut asian näin, että ei tarvitse alusta lähtien lähteä miettiä asiaa uudestaan. Mulla ainakin on toiminta täsmentynyt. (Tuomari A)

5 Yhteenveto ja pohdintaa

Perheen sisäisten lähestymiskieltojen toimeenpanoa tarkasteltiin pääosin haastatteluista välittyvän tiedon perusteella. Sen mukaan poliisi määrää väliaikaisen perheen sisäisen kiellon mieluiten ja tavallisimmin tilanteessa, jossa taustalla on akuutti väkivaltatilanne ja kieltoon määrättävä on poliisin tiloissa kiinniotettuna. Kumpaakin osapuolta voidaan kuulla ja asia saadaan heti käsittelyyn lain ja hallituksen esityksen (144/2004) hengen mukaisesti. Vaihtoehtoisesti hakija hakee väliaikaista kieltoa poliisin päivystyksestä. Jos vastapuolta ei tavoiteta, ongelmaksi muodostuu hänen kuulemisensa ja kiellon antaminen tiedoksi. Väliaikainen kiello voidaan myöntää siitä huolimatta, mutta sillä ei ole välttämättä suurta käytännön merkitystä. Ilman tiedoksiantoa kieltoa ei voi myöskään rikosoikeudellisessa mielessä rikkoa. Näissä tapauksissa asia voi edetä nopeammin, jos kieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta.

Kummankin osapuolen tilannekartoituksen ja tarpeiden kannalta voi olla ratkaisevasti eri asia, haetaanko kieltoa poliisilta vai käräjäoikeudelta.

⁶⁶ Siinä vaiheessa se oli vasta käsikirjoitus, ei vielä julkaistu.

Poliisilla on parempi mahdollisuus selvittää pyynnön taustoja, varsinkin jos tapaa kummankin osapuolen. Parhaimmillaan poliisilaitoksella on myös toimiva yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, ellei jopa oma sosiaalityöntekijä. Näistä syistä poliisilaitoksella asiointi antaa mahdollisuuden aivan toisenlaiseen edellytysten ja kokonaistilanteen selvittämiseen kuin käräjäoikeudessa asiointi, mutta toki se edellyttää poliisissakin asiaan paneutuvia viranomaisia.

Tietoa siitä, kuinka usein poliisilta on pyydetty väliaikaista perheen sisäistä kieltä ilman, että tilanne johti kyseisen kiellon määräämiseen, ei ole saatavilla. Tällaiset tapaukset rekisteröityvät poliisin järjestelmiin vain satunnaisesti. Se on ilmeinen puute. Jos kirjauksia ei tehdä, epäämisten perusteita on vaikea myöhemmin selvittää. Poliisiviranomaisten työnjako ja käytäntö tilanteissa, joissa haettua väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskielltoa ei myönnetä, on muutenkin epämääräinen. Väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon voi määrätä vain päällystään kuuluva poliisiviranomainen. Hylkääviä päätöksiä tehdään silti myös alemmalla tasolla. Epääminen alemmalla tasolla lienee mielekästä, jos kiellolle ei selvästikään ole perusteita, mutta epäselväksi jää silti, millä edellytyksillä epäävän päätöksen voi tehdä henkilö, jolla ei ole valtuuksia kiellon määräämiseen, varsinkaan jos hän ei ole edes tavannut hakijaa. Tällaista tapahtuu. Tarkasteluissa poliisipiireissä on silti korostettu sitä, kuinka väliaikaisen kiellon hakemisesta pitäisi aina kirjata ns. s-ilmoitus, jonka jälkeen ratkaisu alisteetaan viimeistään käsittelyn lopuksi tutkinnanjohtajan harkittavaksi. On todennäköistä, että käytännöt eri poliisilaitosten välillä vaihtelevat.

Yleisesti ottaen käräjäoikeuden käsittelyä helpottaa se, että kiellon hakija on saanut poliisilta väliaikaisen lähestymiskiellon. Poliisilla ja käräjäoikeuden välillä on ilmennyt kuitenkin sekaannusta ja ilmeisesti myös väärintymmärrystä poliisin roolista tilanteissa, joissa poliisi ei myönnä väliaikaista kieltä mutta ohjaa hakijan käräjäoikeuteen, avustaen toisinaan hakemuksen täyttämisessä.

Suurimmaksi osaksi käräjäoikeus käsittelee väliaikaisena määrätyn perheen sisäisen lähestymiskiellon pian, ensimmäisessä tai toisessa pääkäsittelyssä. Muutama pitkä aika väliaikaisen kiellon ja käräjäoikeuden ratkaisun välillä selittyy sillä, että pääkäsittelyä on siirretty. Suurin ongelma näissä tapauksissa on ollut vastaajan haastaminen, sillä he eivät useinkaan ole itse läsnä käsittelyssä.

Vaikuttaa siltä, että tieto ei välity poliisin ja käräjäoikeuden välillä aukottomasti. Yksi keskeinen ongelma koskee erityisesti kieltoon määrätyn saamaa tiedoksiantoa kiellosta, jos hän ei ollut läsnä käräjäoikeuden istunnossa. Poliisin ja käräjäoikeuden yhteistyön sujuvuuteen vaikuttaa myös se, millä tavoin tapaukset määräytyvät tuomareille. Espoossa, jossa perheen sisäiset

lähestymiskiellot on keskitetty muutamalle tuomarille, tiedonkulku vaikuttaa kaikkienensa sujuvammalta kuin Helsingissä, jossa käsittelyt on hajautettu tasaisesti monien tuomarien kesken. Karttunut kokemus näkyy jossain määrin myös siinä, kuinka perusteellisesti tapauksia käsitellään. Se puolestaan yhdistyy kysymykseen oikeusavustajien tarpeellisuudesta. Sekä poliisien että tuomarien saama koulutus perheen sisäiseen lähestymiskieltoon vaikuttaa heikolta. Tuomareille on kuitenkin järjestetty muutama luento, ja kummallekin viranomaistaholle on toimitettu materiaalipaketti.

VII ASIANOMAISTEN ASEMAAN LIITTYVIÄ TOIMEENPANON ERITYISKYSYMYKSIÄ

Tässä luvussa tarkastellaan toimeenpanoon liittyviä teemoja, jotka suoraan tai välillisesti vaikuttavat osapuoliin kielloa määrättäessä tai välittömästi sen jälkeen. Raja kiellon aikaisiin tai jälkeisiin vaikutuksiin on liukuva, mutta niitä tarkastellaan erikseen luvuissa kahdeksan ja yhdeksän. Pääaineistona on suojattujen (kolme kappaletta) ja kieltoon määrättyjen (kuusi kappaletta) haastattelut⁶⁷, mutta tietolähteinä on käytetty myös muita haastatteluja ja käräjäoikeuksien ratkaisuja. Suojattuja ja kieltoon määrättyjä ei eritellä, koska eri sitaattien yhdistäminen toisiinsa lisää tunnistamisen mahdollisuutta. Heidän kommentissaan keskeistä onkin tilanteen tai tapahtuman kuvaus, ei tarinallisuus tai sitaatin liittäminen tiettyyn puhujaan.

1 Hakijan asema

1.1 Mitä tehdä ja miten oikeuttaa se itselle?

Kuten edellisessä luvussa on tullut ilmi, perheen sisäistä lähestymiskieltoa hakevien tilanne on usein monin tavoin piinallinen. Ahdistavaa turvattu-
muutta ja koettua väkivaltaa on saattanut kestää pitkään. Kiellon hakemiseen onkin tavallisesti hyvät perusteet. On selvää, että aineistossa ilmenevää väkivaltaa kokenut uhri tarvitsee tilanteeseen apua ja mahdollisimman tyydyttävän ratkaisun. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei ole silti aina helppo hakea; siihen ryhtyminen vaatii usein pitkää kypsyttelyä ja itselle suunnattua perustelua.

⁶⁷ Kuten alaviitteessä 23 on todettu, epäsuhta haastateltujen määrässä ei ole tarkoitettu ratkaisu. Se johtuu siis siitä, että monista yrityksistä huolimatta useampia kiellolla suojattuja ei saatu haastateltaviksi aikataulun mahdollistamissa puitteissa. Koska kaikki saadut haastattelut katsottiin kuitenkin arvokkaiksi kiellon toimivuuden arvioinnin kannalta, kieltoon määrättyjen kuuden haastattelun mukana pitämisestä analyysissä ei haluttu tinkiä. Lisäksi kummassakin ryhmässä on siis yksi, joka on saanut tavallisen lähestymiskiellon tilanteessa, jossa perheen sisäinen oli myös mahdollinen ja tilanne on käytännössä hyvin rinnasteinen. He ovat mukana siksi, että haastateltavia oli ylipäänsä vaikea saada.

Hakijan kannalta prosessi alkaa siitä, kun hän havahtuu tarpeeseen ja mahdollisuuteen hakea kieltoa. Kaksi kolmesta haastatellusta naisesta osallistui sovitteluun ennen perheen sisäisen lähestymiskiellon saamista, aiempiin väkivaltatilanteisiin liittyen. Toiselle poliisi ehdotti sovittelua. Perheen sisäisestä lähestymiskiellostakin oli tuolloin puhetta, mutta haastateltu päätyi yhdessä poliisin kanssa sovitteluun, koska kiellon edellytysten ei katsottu täyttyneen. Toinen nainen päätyi sovitteluun syyttäjän ehdotuksesta. Siitä tuntui olleen hänelle enemmän haittaa kuin hyötyä.

Siellä lyötiin asiat lukkoon ja tehtiin jotain tavoitteita ja sovintoehdotus. Totta kai sitä itse uskoi, että ne luvutat asiat toteutuu, mutta millä tavalla voi korvata esimerkiksi alaikäiselle lapselle pahoinpitelyn. Ja sitten kun haki sitä lähestymiskielloa, niin ne vanhat asiat oli pois pyyhitty, kun ne oli soviteltu. Eikä siihen sovitteluun tullut mitään valvontaa. Siellä vaan luvataan miljoona asiaa. Jos huhtikuussa oli ollut sovittelu, niin elokuussa oli jo seuraavat tapahtumat [jotka johtivat lähestymiskieltoon], niin ei siinä kovin pitkää aikaa ollut. Toivoisi että seurattaisiin sitä sovittelua, että onko se toteutunut. Ne lupaukset päihteettömästä elämästä ja muusta tai lapsen pyörän korjauksesta tai futismatsiin viemisestä, ei ne koskaan kuitenkaan toteutuneet. Ei se sovittelu pelkästään äidin tai isän oikeus ole, onhan siinä se lapsikin. (Suojattu nainen)

Kaksi kolmesta haastatellusta naisesta joutui viettämään aikaa turvakodissa kiellon määräämisen aikoihin. He tulivat sinne akuutin tilanteen jälkeen ja alkoivat siellä pohtia toiminnan vaihtoehtoja. Alla näkyy, kuinka etäisyys kodin kärjistyneistä tilanteista ja vuorovaikutus turvakodin henkilökunnan kanssa toi perhe-elämän olosuhteisiin uutta ymmärrystä.

Ei siellä tilaa tietenkään ollut mutta kyllä me nurkka löydettiin, pikkuhuone, se oli ihan sama. Meidän pienin sanoi että ”äiti mä olen jotenkin onnellinen” kun me oltiin siellä siskonpeteissä. Se oli hurja se turvakotivaihe, kun lapsia haastateltiin ja mä kuulin toisten suusta mitä omat lapset ovat nähneet ja kertoneet. Silmät aukesivat, että mitä ihmettä tässä pitää muka perheidylliä yllä, sitä painotetaan niin hirveästi. [Kieltoon määrätty] osasi sen silleen sopivasti. Syyllisti kun joku äiti oli yksin lasten kanssa, että he ovat semmosia yksinhuoltajia. Ja pyh, sä pidät semmoista tyhmää illuusiota siinä. Se avasi sen tilanteen itselle, että ei tämä ole normaalia elämää. Että mä en enää tunne häntä, mä en tiedä yhtään mitä se tekee ja hautoo, mä en enää kykene kontrolloimaan sen käytöstä. Se on sillä perheellä ja idyllillä kiristänyt mua, olin itsekin elänyt jotain illuusiota, toivonut että asiat muuttuisivat. Mutta nyt mä sanoin sopimuksen irti. (Suojattu nainen)

Alla lainatulle naiselle Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö oli ensimmäinen, jonka suorat ja herättävät kommentit lisäsivät varmuutta irtautumispyrkimyksen oikeutuksesta.

Turvakodissa sai kyllä myötätuntoa, että ”kyllä sä olet kiltti ihminen” tai että ”kyllä sä olet saanut paljon kestää”. Mä sopertelin että mitä mä teen, mulle sanottiin että harkitse nyt asioita rauhassa ja oletko ajatellut asianajajaa, oletko ajatellut lähestymiskiellon hakemista, oletko ajatellut jatkaa avioliittoasi, oletko saanut nukutuksi, voisit hakeutua lääkäriin. Mutta apua! Se myötätunto tuli varmasti vilpittömästi, mutta se sai mut vain entistä itkuisemmaksi. Lääkäriltä sain lääkkeitä unettomuuteen ja siihen ahdistukseen. Mutta se tukihenkilö käytti suoraan sanoja, että ”hyi kauheeta” ja ”yäk” ja sanoi, että on itse kokenut väkivaltaa ja tietää miltä tuntuu olla sen kohteena, että en ole ainoa. Hänelle kun selitti asioiden kulun, niin oli selvästi se tunne, että mua uskotaan siinä, että ihan oikeasti mulle on pelko omasta ja lasten turvallisuudesta ja että [kieltoon määrätty] voi tehdä harkitsemattomia tekoja. (Suojattu nainen)

1.2 Kiellon hakemiseen liittyvä pelko ja huoli

Kaikesta hyvästä huolimatta turvakoti loi myös turvattomuutta. Siellä korostettiin, kuinka perheen sisäistä lähestymiskielloa on vaikea saada. Huolta lisäsi ymmärrys siitä, kuinka turvakotiin hakeutuneilla on hyvin erilaisia tilanteita ja tarpeita.

Mulle sanottiin, että se ei niin helposti vaan muutakaan pois sieltä kotoa, että millä sä saat sen muuttamaan, mitä sä kuvittelet, tälle. Että se on hankalaa, se ei ole niin yksinkertainen juttu. Lisäksi mulle kerrottiin, että lasten isällä on ihan toista kerrottavaa asioiden kuluista. Tajusin että meitä oli siellä äitejä lapsineen ja kaikilla asiat niin eri lailla sekaisin. Se ei ole niin itsestäänselvää kenellekään ulkopuoliselle, että ku mä sinne meen, mitkä on ne mun motiivit tai tarkoitukset hakea turvaa. Eka päivänä yksi äiti tuli ystävällisesti lohduttamaan, kun näki mun itkevän yksikseni, sanoi, että eka päivä on pahin, mutta hyvä kun sä tuut tänne, niin nää kyllä pistää sun asioihin vauhtia, kyllä sulle asunto löydetään, tää maksaa kaupungille niin paljon, että kyllä ne sulle asunnon järjestää. Mut mä sain noida sanat, että mä en sitä tarvitse, että mä haluan mennä kotiini, että mulle on koti. Ja lapsilla on koti, en mä tarvitse semmoista apua. (Suojattu nainen)

Huolta lisäsi epäily siitä, että tilanne kääntyy hakijaa vastaan. Eräs haastateltu pelkäsi, ettei hänellä ollut riittävästi näyttöä uhan vakavuudesta.⁶⁸ Kieltoa edeltäneen rikosasian poliisikuulustelusta jäi päällimmäiseksi mieleen, että kyse oli sanasta sanaa vastaan ja että häntä ei uskottu. ”Mä koin et anteeksi, tai tosiaan tajusin, että eihän tämä ole niin yksinkertaista, että mä saisin sen turvan. Sä oot ihan suojaton; ketä sä sinne otat sanomaan sitte, puhumaan mun puolestani siellä.” Lisäksi hänen lapsensa oli kerran vuosia aiemmin soittanut poliisille kotona tapahtuneen väkivaltatilanteen yhteydessä, mutta poliisi ei tullut – puhelun vastaanottaja oli saanut hänet uskomaan, ettei apu ollut tarpeen. Tapahtumat jättivät mielikuvan, ettei avun saaminen väkivaltaan ole itsestäänselvyys, varsinkin kun mies kertoo viranomaisille toisenlaista tarinaa. Alla kyse on sosiaaliviranomaisista.

Että mähän olin se, joka olin häntä provosoinut ja ollut väkivaltainen häntä kohtaan. Olin muka mustasukkaisuudessani keksinyt koko tarinan vain mustamaalatakseni hänet. Ja nyt sitten piilottelin hänelle rakkaita lapsia turvakodin suojissa. (Suojattu nainen)

Kyseinen nainen pisti avioeron saman tien vireille lisätäkseen uskottavuuttaan. Hän pyysi turvakodissa asiaan liittyvät kaavakkeet nähtyään muiden täyttävän niitä.

Että tämä ei ole mikään tämmönen perhe vähän taistelee -juttu. Mä ajattelin, että mun on pakko tämä tälleen junaila. Sittenhän siinä tuli osaltaan myös hätiköityä. Jos ajattelen tätä eroprosessia, mun olisi kannattanut pitkittää erohakemusta, niin mä olisin saanut järjestelyä paljonkin taloudellisia asioita. Koska tämä ei tule olemaan mikään helppo ero taloudellisesti. Muahan on myös taloudellisesti käytetty hyväksi koko avioliiton ajan vaikka [kieltoon määrättyllä] on ollut samat tulot kun mulla. Mutta sillä ei ollut mitään väliä, eikä sillä ole nytkään väliä. (Suojattu nainen)

Vaikka edellytykset perheen sisäisen lähestymiskiellon saamiseen ovat tiukemmat kuin tavallisessa lähestymiskiellossa, jokaisella kolmella naisella oli suorastaan ylikorostunut käsitys, että sitä ”on hirveän hankala saada.”

⁶⁸ Käytännössä, jos viranomaiset työskentelevät mallikkaasti ja jos taustalla on vanhoja poliisikontakteja tai akuutti tilanne, väliaikaisen kiellon hakeminen poliisilta on hakijan kannalta yksinkertaisinta siinä mielessä, että poliisin kanssa tuotettu aineisto toimii materiaalina myös käräjäoikeudelle. Jos taas kieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta, käytännössä hakijan tulee itse huolehtia siitä, että hän kykenee esittämään riittävää näyttöä tai muuten perustelemaan hakemuksensa – vaikka tuomarin oletetaankin olevan aktiivinen tilanteen edellytyksiä selvitetessä. Tässä tehtävässä hakijaa voi tietenkin auttaa tukihenkilö tai oikeusavustaja.

Huolta synnyttävää viestiä kuuli niin turvakodissa kuin eri viranomaisilta ja palveluntarjoajilta. Eräs haastatelluista sai poliisilta väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon ilman ongelmia, mutta koska häntä oli eri tahoilta varoiteltu, hän jännitti käräjäoikeuden suhtautumista. Aika väliaikaisen kiellon saannin ja käräjäoikeuden istunnon välillä oli tukalaa.

Joka paikassa toivotetaan kokoajan kuinka vaikea se on saada, niin että jos se ei menekään läpi! Mulla oli siitä hirveä pelko, että mitäs sitten jos mä en saakaan sitä... tai että käräjäoikeus kumookin sen väliaikaisen päätöksen. Mitä mä sitten teen? Kun tilanne oli jo aika kärjistynyt, kun eihän sitä ihan tosta noin kukaan lähde hakemaan tommosta lähestymiskieltoa. Tuntui että odotti vaan milloin se pommi räjähtää. Ainoa vaihtoehto olisi varmaan ollut, että meidän olisi pitänyt muuttaa sinä viikonloppuna. Miten sitä voisi tutkia poliisi paremmin, että onko se kielto tarpeen vai ei, en tiedä.⁶⁹ (Suojattu nainen)

Juuri epävarmuus perheen sisäisen lähestymiskiellon saamisesta kuultujen varoittelevien takia johti siihen, että yksi kolmesta haastatellusta naisesta haki tavallista lähestymiskieltoa perheen sisäisen sijaan. Se tosin tarkoitti sinnikästä toimintaa ja painostusta, jotta sai puolison tekemään juuri oikeanlaisen muuttoilmoituksen viralliseksi todisteeksi erilleen muutosta. Vastassa oli paitsi puoliso myös tämän asianajaja.

1.3 Haasteena jaksamisesta huolehtiminen

Apua käytännön asioihin

Lain esitoissa todettiin, että hakijoille tulisi olla tarjolla tukipalveluja, mutta niitä taikka niihin liittyviä konkreettisia tarpeita ei juuri eritelty, vaikka tiedostettiin, että perheen sisäisen lähestymiskiellon hakeminen saattaa esimerkiksi lisätä väkivallan uhkaa. Samaan aikaan on saattanut käynnistyä myös rikostutkinta, ja kieltoon määrätty saattaa heti rikkoa kieltoa. Perheen sisäinen lähestymiskielto tuo elämään myös mitä moninaisimpia, ylimääräisiä käytännön asioiden hoitoa. Kiellon hakeminen on itsessään vaativa prosessi. Avioero on saatettu laittaa vireille samoihin aikoihin, ja siihen liittyvät omaisuuden ositukset. Samoin lasten tilanne ja moni muu asia voi

⁶⁹ Poliisin päätökset ovat tämän tutkimuksen mukaan pitäneet hyvin käräjäoikeudessa silloin, kun asia on edennyt siellä käsittelyyn asti. Yleisin syy peruuntumiseen on ollut hakijan oma käsittelyn peruuttaminen (vrt. luku IV.2.1). Toisaalta kuten on tullut ilmi, on tapauksia, joissa poliisi on evännyt perheen sisäisen lähestymiskiellon, jonka käräjäoikeus on myöntänyt.

aiheuttaa huolta. Töissä ei ehkä jaksakaan hetkeen käydä, kun elämä pitää järjestää uudelleen. Perheen sisäistä kieltoa hakeneen elämä onkin yhtä asioiden selvittämistä, mikä on tietenkin raskasta kaiken muun pelon ja ahdistuksen ohessa.

Samaan aikaan piti hoitaa monenlaisia tilanteeseen liittyviä käytännön asioita. Se oli rankkaa ja vei ihan hirveästi aikaa. Aika sumussa sitä oli sillon, yritti vaan kauheasti... Jos olisin ollut töissä silloin [äitiysloma], niin en tiedä, miten mä olisin jaksanut, koska musta tuntui, että mä olin joka päivä kahdeksan tuntia puhelimesta. Hoidin jotain asiaa, että sain sen eteenpäin. Sillai ne suht äkkiä tietysti sitten hoitui, mutta monta työpäivää varmasti tein asioiden kanssa ja kävin monta kertaa käräjäoikeudessa kun mikään ei hoitunut kerralla. Piti aina illalla kirjoittaa lista valmiiksi, että mistä mä aloitan seuraavana aamuna, kehen ottaa yhteyttä. (Suoja nainen)

Turvakoti oli kahdelle haastatellulle naiselle ensimmäisiä paikkoja, mistä sai tukea, neuvoja ja tietoa. Häinkin, joka ei asunut turvakodissa, on käynyt myöhemmin avoturvakodin vertaistukiryhmässä. Kaikille naisille Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö on ollut erittäin tärkeä apu. Hän auttoi esimerkiksi lähestymiskieltohakemuksen laadinnassa. ”Kerro lyhyesti mitä on tapahtunu, nämä viime hetken tilanteet. Se riittää, älä mene tekemään mitään diagnooseja toisesta, vaan kerro vaan ne tapahtumat.” Lisäksi tukihenkilö tuli mukaan kuulusteluihin ja oikeudenkäynteihin. Juridinen maailma oikeuksineen, velvoitteineen ja mahdollisuuksineen on sitä tuntemattomalle haastava, ja elämä on kieltoa hakiessa muutenkin vaikeaa. Vaikka apu on luonteeltaan käytännöllistä ja liittyy rikosoikeudellisiin kysymyksiin, se on auttanut myös henkiseen jaksamiseen.

Se tuli niin äkkiä se oikeudenkäynti, että en mä kerinnyt saamaan kehtään asianajajaa ja mitä se olisi auttanut, ehkä se olisi lukenu niitä pykäläiä. Tukihenkilö oli ollut huolissaan, että ootsä menossa yksin oikeuteen, huh huh. Mutta mä ajattelin, että jos mä en osaa tätä asiaa itse ajaa, mä en ole perustellut sitä itsellenikään. Että selkeät poliisi-pöytäkirjat oli tosiaan, että vaikka siinä oli sana sanaa vastaan niin mä kuvittelin että en tarvitse asianajajaa. Sitten hän kertoi että varautuisin siihen, että mua vastaan voidaan sanoa ihan mitä vaan ja siitä ei pidä hermostua. Varmisti että muistan pysyä asioissa. Onneksi hän oli oikeudessa mukana, koska mä olin ihan pihalla siellä. En tajunnut, kuka on vastaaja, kuka kiistää mitä ja milloin. Pidän kyllä itseäni normaaliälyisenä ihmisenä, mutta siellä se sanasto oli niin vierasta. (Suoja nainen)

Haastatellut naiset kokivat myös hyvänä asiana, että tukihenkilö soitteli välillä kysyäksään kuulumisia.

Ajattelin useasti että nyt mä tarvitsen jonkun jonka kanssa puhua, asioita pyörii liikaa päässä, mutta mulla ei ollut voimia soittaa, pape-rit ja puhelinnumerot oli kassin pohjalla sotkussa, ei siinä mitään nu-meroita kyennyt penkomaan, yritti vain selviytyä. (Suojuuttu nainen)

Apua ahdistukseen

Pahimpaan stressiin ja ahdistukseen auttoivat nukahtamis- ja mielialalääk-keet sekä sairausloma. Yksi haastateltu nainen sai turvakodista psykologin tukea, mistä oli apua. Kouluikäisten lasten äideillä yksi lisäahdistusta syn-nyttänyt asia oli lasten tilanteeseen havahtuminen. Se synnytti syyllisyyttä, mutta toisaalta havahtuminen koettiin tervetulleeksi. Peilinä saattoi toimia yhtä lailla turvakodin henkilöstö tai tukihenkilö, mutta myös poliisi tai las-tensuojeluviranomainen: se henkilö, joka osasi ilmaista asioita riittävän herättävällä tavalla ja sopivalla hetkellä.

Sellainen ihminen kun lyö kerran parisuhteessa, lyö sen toisen kerran ja mun mielestä muutama poliisi toi sen aika hyvin tavallaan selväksi kotikäynnillä. Ja nämähän sanoivat lastensuojelussa, että jos alkaisi ajattelemaan oikeasti näitä asioita rikoksen kannalta, että annanko mä vieraan ihmisen mätkiä mun lastani tuolla kadulla. Tai itseäni. Hir-veätä, miten se sitä voi kestää niin pitkään. (Suojuuttu nainen)

Eräs haastatelluista sai henkistä tukea myös Rikosuhripäivystyksen erityi-seltä kriisityöntekijältä, mitä hän piti tärkeänä. Hän ei halunnut ahdistaa ystäviään kokemuksillaan eikä hän myöskään halunnut uusia, samaa koke-neita ystäviä, koska halusi elämässä eteenpäin. Turvakodissa ”meidän kaikkien tapaukset oli niin erilaiset, kaikki avun tarpeessa ja elämät sekai-sin. Siellä sitä heiteltiin oljenkorsia toisillemme tyyliin 'et niin meilläkin'. Toisaalta kaikki vähän vierastivat toisiaan. Olo oli kuin naisvankilassa.” Tätä taustaa vasten kriisityöntekijälle uskalsi sanoa mitä tahansa. Häneltä saattoi myös kysyä mitä vaan ilman, että täytyi miettiä esimerkiksi ystä-vyyteen kuuluvia vuorovaikutuksellisia rooleja.

Älyttömän hyvin se kriisityöntekijä palautti maan pinnalle. Ensin hän osoitti, että meidän elämä ei ole ollut normaalia. Toiseksi, että älä yritä päästä tollasen ihmisen ajatusmaailmaan: mä en ole miehe-ni terapeutti. Kolmanneksi että keskity olennaiseen: lapset, turvalli-suus, arjen jatkuminen ja että täytyy pitää huolta omasta ja lasten jaksamisesta. Varoitti lääkeriippuvuudesta ja kannusti liikkumaan ahdistuksen hoitokeinona. Siinä vaan antoi kaiken tulla, ei tarvinnut ajatella, että tässä käydään nyt jotain ystäväysten vuorovaikutuskes-kustelua tai ylipäättään esitetään jotain valmista ajatusta. Sä uskallat

kysyä, että onko tämä nyt ihan normaalia tai mikä tämäkin tuntemus minussa on. Justiin, no esimerkiksi hän sanoi luontevasti että on ihan mahdollista, että traumakokemuksen jälkeen joku saattaa menettää esimerkiksi kävelykykynsä. Ja näin myös jokseenkin herkemmin ihmisillä, joilla fyysisyys on vahva ominaisuus. Tämän hän totesi sen jälkeen, kun rohkaistuini kertomaan, että minussa tapahtuu jotain kummallista, kun en oikein hahmota oikeaa puolta kehossani. Esimerkkinä tämäkin tieto jo helpotti oloa. Kun oireelle annetaan selitys, se antaa mahdollisuuden ratkaista sitä, eikä jatkaa pyörimistä osana sitä oiretta. Hän erotti selkeästi ne eri vaiheet, mitä tässä myllerryksessä on käynyt. Antoi mahdollisuuden edetä omassa tahdissa. Vielä on varmasti työstettävää. Olen ihminen, pelkään kestääkö voimani. (Suojattu nainen)

Yllä puhuva nainen onkin kiitollinen kaikesta siihen asti saamastaan avusta. Hän sanoo oppineensa, että apuun kannattaa turvautua jatkossakin, ja riittävän ajoissa.

Sen olen oppinut, että yksin ei ole tarkoitus pärjätä enkä pärjää. Mä en enää sano, että meillä ei ole mitään hätää, mä en enää meinaa pärjätä itekseni. Kumminkin, vaikka kuinka uskoisi, että niin makaa kuin petaa, niin sä voit ajautua siihen tilanteeseen, että sä et enää pysty hallitsemaan oman elämänkulkua; kaikki apu on tervetullutta. Siitä on hyötyä, se ei mene hukkaan. Ei todellakaan. Mutta kaikista ihaninta se on, kun lapset sanoo, että ne on ylpeitä äiti, että ne tietää, että nyt sä pääset irti. (Suojattu nainen)

Nuorin haastatelluista naisista ei saanut perheen sisäisen lähestymiskiellon yhteydessä terapia-apua tai vastaavaa tukea, mutta ei sitä juuri kaivannut, koska koki saaneensa riittävää henkistä tukea lähiverkostoiltaan. Omaan tilanteeseensa verraten hän olikin huolissaan ulkomaalaisista naisista.

Jos mä olisin ollut yksin, että mulla ei olisi ollut omaa perhettä ja ystäviä ympärillä, olisin kyllä varmasti tarvinnut enemmän apua. Ajattele esimerkiksi tällaista tilannetta, että ulkomaalainen ihminen asettautuu Suomeen ja hänellä ei ole mitään tällaista turvaverkkoa ympärillä, niin kyllä tarvitsisi varmasti enempi apua, kun mitä esimerkiksi minä olen saanut. (Suojattu nainen)

Toisaalta jos kyseinen nainen olisi kokenut tarvitsevansa henkistä lisätukea, hän ei tiedä mistä sitä olisi voinut saada. Aiemmin, ennen perheen sisäistä lähestymiskieltoa, hän sai kerran poliisin myötävaikutuksella kriisiapua, mutta avun saannissa oli tuolloin onni myötä.

Mutta niillekin on tosi vaikea päästä, että sinnehän pitäisi päästä saman tien, kun sulla on se akuutti ongelma, eikä sitten kuukauden

tai kahden päästä. Enkä mä oikein tiedä, että mistä sitä semmosta. Kyllä tietysti voi mennä yksityiselle psykiatrille, mutta... (Suojattu nainen)

Puutteellinen tukipalvelujen tarjonta

Jos hakijalla ei ole valmiita tukiverkostoja, palvelujen saannin kannalta on ainakin periaatteessa merkitystä sillä, hakeeko väliaikaista kieltoa poliisilta tai varsinaista suoraan käräjäoikeudelta. Toki tuomarilla saattaa olla tarjolla esitteitä tukipalvelujen tarjoajista, mutta hänen velvollisuuteensa ei kuulu sosiaalisen tuen tarpeen kartoittaminen tai siihen ohjaaminen (lukuunottamatta miesten asumistarpeen selvittämistä ja siihen liittyvää tiedon välittämistä).

Erityinen etu tulee siitä, jos poliisilaitoksella työskentelee sosiaalityöntekijä. Hänen tehtäviinsä kuuluu asiakkaan ohjaaminen tämän tarvitsemiin palveluihin. Kaikkiin Helsingin poliisilaitoksen piireihin saatiin tutkimuksen kuluessa sosiaalityöntekijä, ja he ovat olleet aktiivisesti mukana määrättäessä väliaikaisia perheen sisäisiä lähestymiskieltoja. Yksi heistä ei ollut kuitenkaan tyytyväinen väkivaltaa kokeneille naisille tarjolla olevien palvelujen riittävyyteen, ja hän puhuu muidenkin puolesta. Hän pitää palveluita tärkeinä jo siksi, että hänen kokemuksensa mukaan ilman tukea perheen sisäinen lähestymiskielto ei välttämättä toimi tarkoituksenmukaisesti. Päätöksessä pysyminen ei välttämättä ole helppoa, ainakaan jos jää ilman tukea lasten kanssa uuteen tilanteeseen.

Ja sitten taas toisaalta palvelujen saatavuus naisille jotka on kiellolla suojattu että he jaksaisivat pysyä siinä päätöksessä. Niitä ei ole mun mielestä niin helposti saatavilla. (Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä)

Espoon poliisilaitoksella ei ole omaa sosiaalityöntekijää, mutta heillä on muutoin aktiivista ja toimivaa yhteistyötä heidän kanssaan. Sosiaali- ja kriisipäivystys on tarvittaessa käytettävissä ympäri vuorokauden. Perhe- ja parisuhdeväkivallan tutkimuksessa väkivaltaa kokeneiden naisten asemaan on yleisesti kiinnitetty huomiota siten, että uhrilta pyydetään suostumus yhteystietojen luovuttamiseen tiettyyn tukea tarjoavaan tahoon, jonka työntekijät ottavat uhriin yhteyttä. Komisario kuitenkin totesi koko auttajakentän olevan hänen näkökulmastaan liian hajanainen. Hän piti toiminnan sääntelyä lailla sekä nykyistä parempaa koordinointia tarpeellisena. Paras vaihtoehto olisi, että poliisilla olisi vain yksi taho, johon voisi ohjata niin uhrin

kuin rikoksesta epäillyn ja josta hänet ohjataan edelleen tarvitsemaansa palveluun.

Lainvalmistelua käsittelevässä luvussa tuli esille, kuinka laki haluttiin ja saatettiin voimaan, vaikka palvelujärjestelmän puutteellisuus oli hyvin tiedossa. Toivottiin kuitenkin, että laki ikään kuin pakottaisi sosiaali- ja terveyshallintoa parantamaan palvelujärjestelmää ja ottamaan huomioon perheen sisäisen lähestymiskiellon. Etelä-Suomen lääninhallitus (2007) osoitti vuonna 2006 läänin kunnille palvelukyselyn koskien niiden valmiutta ehkäistä perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa. Raportissa ei mainita sanallakaan perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Kyselyssä ei ollut myöskään yhtään kohta, joka olisi siihen viitannut. Lomakkeessa kysytään kuitenkin esimerkiksi koulutustarpeista ja viranomaisyhteistyöstä. Tulokset palvelujärjestelmän tilasta olivat ylipäänsä huonot.

Kuten vuosien 1998 ja 2002 palvelukyselyissä, tässä selvityksessä tuli esille, että palvelutarjonta perhe- ja lähisuhdeväkivallan kaikille osapuolille on laadullisesti ja määrällisesti puutteellista. Suuria muutoksia ei palvelujen suhteen ole havaittavissa. (Etelä-Suomen lääninhallitus 2007, 49)

1.4 Haasteena turvallisuudesta huolehtiminen

Poliisi saattaa antaa omaa turvallisuusneuvontaa, jotta väliaikaisen kiellon voimassaolo sujuisi väkivallan uhan näkökulmasta mahdollisimman riskittömästi. Periaatteessa koko prosessin ajoitus kannattaisi suunnitella huolellisesti alunperin. Sellainen ei ole kuitenkaan mahdollista, jos kielto määrätään akuutin ja uhkaavan tilanteen ohessa, mutta tällöinkin moneen asiaan voi vaikuttaa.

Pyritään ohjeistamaan ihmisiä, että missä kannattaa olla, miten ja koska. Nämä on hienosäädetty jokainen tapaus; jokaisessa on aina monenlaista puolta ja yksityiskohtaa. Kun ollaan tekemässä väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltopäätöstä, hänen pitää ymmärtää, että joku voi siitä suuttua ja hänelle voi tulla negatiivisia seuraamuksia: pahoinpitelyä tai uhkailua, mitä tahansa. Silloin on hyvä yhteistyössä poliisin ja sosiaaliviranomaisten kanssa katsoa, että perheellä on suojapaikka sillä hetkellä, kun tämä henkilö saa tiedoksiannon. Aika usein he pyytävät poliisia ilmoittamaan, kun päätös annetaan tiedoksi, että osaavat varautua. Se on aika iso päätös, jonkun pitää lähteä omasta kodistaan pois, että kyllä siinä poliisi joutuu aika paljon antamaan neuvontaa ja apua. (Komisario D)

Yhdessä piirissä eräs uhkaava tilanne otettiin erittäin huolellisesti ja mallikkaasti haltuun (tarkemmin luvussa IV.2.1.) Se ei ole silti tae perheen sisäisen lähestymiskiellon tarkoituksenmukaiselle toteutumiselle, sillä väliaikaisen kiellon saatuaan suojattu nainen peruutti käräjäoikeudelle hakemuksensa. Huoli hakijoiden turvallisuudesta ei ole turha. Esimerkiksi yksi nainen, joka haki kieltoa suoraan käräjäoikeudelta, sai surmansa kieltoon määrättävän haulikosta heti kun tämä sai tietää asiasta eli ennen kuin kieltoa ehdittiin edes määrätä⁷⁰.

Yksittäisten poliisien on joka tapauksessa vaikea vastata hakijoiden turvallisuudesta, jos järjestelmä ei tue tällaista toimintaa. Yksi haastateltu nainen koki, ettei saanut poliisilta juurikaan neuvoja hankaliin tilanteisiin. Se harmitti, mutta toisaalta hän myös ymmärsi poliiseja.

Soittaa vaan poliisille, ei mitään muuta. Soittaa vaan poliisille. Kuitenkin oli aika iso pelko silloin ja tuli niitä uhkauksia ja sitten mä menin tekemään sitä rikosilmoitusta, niin kaikki vaan sanoi, että ei voi kukaan tehdä mitään ennen kuin jotain tapahtuu. [pitkä tauko] Ja kyllä mä sen ymmärrän. Mitä sitä voi kukaan tehdä oikeastaan⁷¹.
(Suojattu nainen)

Hakija tai suojattu voi joutua hyvin ristiriitaiseen tilanteeseen havahtuessaan siihen, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voi olla haittavaikutuksia. Koska kiellolla haetaan turvaa, haittoihin ei välttämättä ole varautunut, jos kukaan ei ole niistä puhunut. Kun yksi haastatelluista selvitteli rikkomisasiaa poliisilaitoksella, tutkijan kanssa käyty keskustelu toi hänelle uuden ja pelottavan näkökulman omaan tilanteeseen. Asia oli sinänsä relevantti, mutta lainauksessa tulee esille poliisiviranomaisen tilannetajun merkitys uhrin kokemuksen kannalta.

Hän sanoi, että joskus lähestymiskielto provosoi, että se on joskus huonompi asia, että näiden kieltojen kanssa voi mennä toisinkin päin ettei näistä saakaan suojaa. Ja silloin olin taas että apua! Mä en ollut sitä siihen asti niin ajatellut, että tämä kaikki hakeminen voisi toimia päinvastoin, mua ja lapsia vastaan. Ja taas mä pelkäsin. Sitä on hirveän herkkä siinä vaiheessa kun yrittää parhaalla mahdollisella tavalla toimia. Sähän elät arkea siinä pelossa, luet herkästi kaikkia signaaleja, varsinkin niitä jotka voi aiheuttaa vaaraa. Kaikki eleet ja miten sut otetaan vastaan tai mitä joku sanoo, sä rekisteröit koko ajan. Kunpa joku ymmärtäisi tämän pelon ja miltä tuntuu arki sen kanssa. Sillä naisella [viittaa poliisiviranomaiseen] oli kuitenkin

⁷⁰ Kuolemantapauksia käsitellään erikseen luvussa IX.

⁷¹ Tosin poliisissa käydään paljon keskustelua siitä, että heidän pitäisi toimia lisääntyvästi turvatoimien konsulttina.

aikaa kuunnella ja hän oli asiallinen, asiantuntijuus tuli siinä [ääni sortuu vähän]. Mä olin ihan loppu siinä vaiheessa. (Suojaattu nainen)

1.5 Lisärasitteena ikävät viranomaiskokemukset

Hakijoiden asiointi viranomaisten kanssa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon liittyen ei suju aina ongelmitta. Vaikka tarkastelu perustuu vain kolmen haastatellun naisen kertomiin tilanteisiin ja vaikka kyse on yksittäistapauksista, heille kaikille on sattunut harmillisia, elämää hankaloittaneita tilanteita. Siksi kertomukset ovat huolestuttavia. Ne kuvaavat, kuinka siinänsä ehkä pieneltä tuntuva huolimattomuus, ajattelemattomuus tai virhe viranomaisen toiminnassa voi synnyttää asianosaiselle suuria hankaluuksia prosessin seuraavassa vaiheessa. Samalla esimerkit kertovat siitä, kuinka asiallinen käyttäytyminen olisi erityisen toivottavaa, kun asiakkaana on väsynyt, oman ja perheensä turvallisuudesta huolestunut ja itselleen oikeutta hakeva väkivaltaa kotona kokenut nainen.

Hakijan näkökulmasta prosessissa ei ole kyse ainoastaan hakemuksen laatimisesta ja käsittelystä, vaan monenlaisista, toisiinsa liittyvistä asioimisista eri toimeenpanevien viranomaisten kanssa. Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon liittyy usein esimerkiksi rikostutkintaa, joka voi kohdistua kieltoa edeltäviin tapahtumiin tai lähestymiskiellon rikkomiseen. Jokaisen kolmen naisen tapauksessa oli molempia, ja kieltoa edeltäneiden tapahtumien rikostutkinta johti miehelle langetettuun rangaistukseen. Kyseiset naiset olivat taloudellisesti verrattain itsenäisiä ja muutenkin henkisesti vahvan oloisia, joten seuraavassa esitetyt kuvaukset herättävät kysymyksen, mitä tapahtuu jos samaa kokee henkilö, jolla ei ole lähtökohtaisesti samanlaisia resursseja.

Tapaus 1

Aiemmin on esitetty (luvussa VII.1.2), kuinka eräs haastatelluista naisista haki poliisilta väliaikaista perheen sisäistä kieltoa, mutta konstaapelitason poliisi epäsi kiellon puhelimitse ilman, että esitteli asian komisariolle. Nainen jäi käsitykseen, että poliisi toimittaa hakemuksen hänen puolestaan käräjäoikeuteen, mutta kun mitään ei kuulunut, hän varmisti tilanteen poliisilaitoksen komisariolta. Tämä ei ilmeisesti ollut tietoinen kiellon hakemisesta, mutta asia eteni sen jälkeen käräjäoikeuteen. Sama konstaapeli kuulteli naista asianomistajan asemassa rikostutkintaan liittyen siten, että henkilö jota vastaan hakija oli pyytänyt kieltoa (minkä konstaapeli tiesi) oli

samassa huoneessa. Tukihenkilö ei saanut tulla mukaan kuulusteluun. Käynnin päätteeksi nainen pelkäsi poistua poliisilaitokselta, koska oli huolissaan siitä, että mies lähtee seuraamaan häntä.

Oltiin tosi uupuneita. Kesken sitä kuulustelua mut pyydettiin pohjakerrokseen, eikä kukaan sanonut mitä siellä tapahtuu. Ja siellä oli tämä henkilö, jolle mä hain kieltoa, istui siellä tämän konstaapelin kanssa ja sanoi, että mä olen hänet pahoinpidellyt, että hän olisi saanu siitä kauheat jäljet käsiin ja... Sitten ne sanoivat vaan, että se oli ristikuulustelutapa tai joku, se oli hirveän rankkaa. [Kieltoon määrättävä] oli esittänyt asiat ihan päinvastoin. Mutta mä kyllä tasan tiedän mistä ne jäljet tuli, kun poliisipartio vei hänet kotoa käsiraudoissa ja hän yritti laittaa ne mun syyksi, kun ei saanut poliisien päälle ja sellaista ihan pimeätä. Mä jouduin siinä sit kohtaamaan... (Suojattu nainen)

Hakijan alaikäistä poikaa kuulusteltiin samalla käynnillä mutta eri tilassa. Poika poistui poliisilaitokselta vihaisena juosten, koska koki että hänen näkemystään epäillyn väkivaltaisuudesta ei uskottu.

Taneli [peitenimi] ajatteli, että me ollaan nyt täällä tukihenkilönkin kanssa ja saadaan se kielto päälle, ettei tätä rumbaa tarvitse enää katsoa. Että saa edes nukuttua. Hän uskoi, että nyt se loppuu, että viranomaiset voi tehdä jotain. Se tuntui hirveän kornilta hänen kannaltaan kanssa. Taneli lähti sieltä kuulustelusta itkien ja ihan raivopäissään ja juoksi oikein pois, että häntä ei uskottu, että miten pahaa joku voi tehdä. Ei mitään sanottu. Silloin kun on oikein väsynyt, niin ihmistä ei ole hyvä polkea. (Suojattu nainen)

Kun perheen sisäistä lähestymiskieltoa käsiteltiin käräjäoikeudessa, hakija koki tuomarin ja hänen oman asianajajansa käyttäytyneen tökerösti. He naureskelivat vastaajan lähettämälle tekstiviestille, jonka he pyysivät hakijan lukevan ääneen. Muutoin asiallinen asianajaja selitteli käyttäytymistään istunnon jälkeen, ”kun näitä juttuja on niin hirveesti”, ja pyysi myös anteeksi: ”Tuntui varmaan pahalta kun naurettiin.”

Ne naurahteli, kun mua pyydettiin lukemaan yksi tekstiviesti, että no mitä kaikkea nyt oikein on sattunut. Uupuneena siinä sitten luet sen ääneen: ”Mis vitus on mun hammasharja, pitääks hajottaa paikat taas, et se löytyy.” Silloin se tuomari naurahti siinä jotenkin, et no voi, voi, no kai se pitää määrätä kieltoon ja tokaisi jotain hammasharjasta. Asianajajakin siinä naurahti. Se oli heidän sellaista omaa slogania, en tiedä mitä, mutta silloin kun oli oikein väsynyt, ei se kauhean kivalta tuntunut. Antaa sellaisen kuvan, että no onpas elämä nyt... Emmä tiedä, en mä ainakaan omassa ammatissani, vaikka kuinka tuntuisi koomiselta, niin ei me käydä työkavereiden

kanssa keskenämme nauramaan. Mutta tällainen vaan jäi mieleen, että no just joo. (Suojattu nainen)

Tapaus 2

Haastateltu nainen haki lähestymiskieltoa suoraan käräjäoikeudelta ja sai sen itselleen ja muille lapsilleen paitsi täysi-ikäiselle tyttärelleen, jonka olisi pitänyt hakea kieltoa itse erikseen. Tytär oli äitinsä hakemuksessa kirjattu suojatun asemaan. Asiasta ilmoitettiin heti käsittelyn alussa.

Siinä kävi semmoinen kömmähdys että Tarun [peitenimi] olisi pitänyt tehdä oma hakemus lähestymiskieltoa varten. Kukaan ei siitä sanonut, vaikka hakemuksessa oli myös Tarun nimi ja syntymäaika. Heti ensimmäisenä käräjätuomari paukautti että Taru ei voi hakea lähestymiskieltoa tässä oikeudenkäynnissä, koska on täysikäinen. (Suojattu nainen)

Lähestymiskieltoa voi kuitenkin hakea myös suullisesti. Tuomari olisi voinut kysyä tyttäreltä, haluaisiko tämä hakea kieltoa ja sitten yhdistää jutut, koska naiset asuivat samassa taloudessa, koska taustalla oli sama tilanne ja saman henkilön synnyttämä samankaltainen uhka⁷². Vaihtoehtoisesti tuomari olisi voinut myöntää väliaikaisen kiellon ja sopia uudesta pääkäsitte-lystä. Äiti pelkäsi tyttärensä puolesta, joka oli juuri toiminut avaintodistajana kieltoon määrättyä vastaan ja koska käsittely oli ollut kiperä. Vastaa-ajan asianajaja oli ”hiillostanut” tytärtä sitkeästi, ja vastaaja oli ollut itsekin paikalla. Haastatellulla naisella ei ollut käsittelyssä omaa asianajajaa, mutta tukihenkilöstä hän oli ollut kiitollinen.

Kun kyseinen äiti meni parin päivän päästä tyttärensä kanssa poliisilaitokselle tekemään ilmoitusta lähestymiskiellon rikkomisista, he hakivat tyttärelle samalla väliaikaista lähestymiskieltoa. Äidin ja rikkomisilmoituksen vastaanottaneen päivystäjän muistikuvan mukaan päivystäjä soitti päivystävälle komisariolle kysyäkseen neuvoa. Haastatellun naisen mukaan muut päivystäjät olivat neuvoneet kokemattomampaa kollegaansa toimi-maan siten. Oli kuitenkin virka-aika ja asia olisi kuulunut käsitellä kysei-sellä poliisiasemalla ohjeistetun käytännön mukaan talon omassa tutkin-tayksikössä. Kieltoa ei saatu, ja kokemus puhelusta oli samankaltainen kuin toisella haastatellulla naisella. Häntä harmitti, ettei päivystäjä tullut keskustelemaan asiasta kasvokkain. Keskustelun laatu oli haastatellun ha-vainnollistavien esimerkkien mukaisesti myös sellainen, että tutkintayksi-

⁷² Sen mahdollistaa ns. harkinnanvarainen subjektiivinen, jälkikäteinen kumulaatio (OK 18:6); ks. myös Jokela 2002, 245–246).

köstä todettiin asiaa selvitetessä, ettei heistä kukaan puhu sillä tavalla. Ilmaisuissa oli siis poliisin itsensäkin mielestä moitittavaa. Henkilöstä, jolle päivystäjä oli soittanut, ei jäänyt merkintää. Kyseisenä päivänä päivystäneet kaksi komisariota totesivat myöhemmin asiasta kysyttäessä, että ”voi-han se olla jompi kumpi meistä, mutta emme vaan muista”.

Se meni väittelyksi koko tilanne. Siinä sitten paruin asioitani puhelimeen poliisipäivystyksen tiskin takaa lasten kanssa. Katsoin ympärille, oli aivan hiljasta, ei mitään intymiteettisuoja, muut vuoroa odottavat olivat jähmettyneet, taisivat tuntea myötähäpeää meidän sakkia kohtaan. Se koko tilanne oli ala-arvoista, en todellakaan halunnut olla siinä kohteena. (Suojattu nainen)

Vaikka päivystävän komisarion toiminta herättää ikävää huomiota, hän oli käytännössä väärä henkilö käsittelemään asiaa; edellytykset siihen ovat heikommat kuin tutkintayksikön ”omalla” komisariolla. Toisaalta päivystävä komisario olisi voinut kehottaa päivystystä edistämään asiaa tutkintayksikössä eikä tehdä ratkaisua kirjauttamatta s-ilmoitusta, mutta mahdollisesti hän ei ollut saanut riittävää asiaan liittyvää ohjeistusta. Kyseisen tilanteen päätteeksi päivystäjä tulosti käräjäoikeutta varten hakemuslomakkeen, joka on virallinen lomake, jota asiakkaille käytännössä tulostetaan. Se on kuitenkin tarkoitettu koneella täytettäväksi. Haastateltu nainen ei tunnistanut lomaketta samaksi, minkä oli nähnyt aiemmin – siinä ei ollut tilaa perustelujen kirjoittamiselle käsin – mutta hän ei siinä tilanteessa jaksanut kysyä enempää. ”Kun mä sain sen, niin mä ajattelin että ei, nyt mä luovutan että lähdetään vaan pois.” He eivät enää hakeneet tyttärelle omaa kieltoa.

Ja kuten edellisessä tapauksessa, myös tämä nainen oli kokenut poliisin taholta turhaa ja alentavaa asennoitumista esitutkinnassa, rikosilmoituksen tekemisen yhteydessä.

Konstaapeli nojasi tälleen taaksepäin [kädet niskan takana] ja naureskeli että tiäksä, sun mies on kertonut tästä jutusta ihan toista. Mä koin sen tilanteen silleen että ne ei usko mua, että mikä tämä juttu on oikein. Ja se tutkija viittasi mun ammattiin. [Kieltoon sittemmin määrätty] oli kertonut. Hän sitten totesi, että sulla on ilmeisesti voimia. Siinä mä sitten selittelin, että ihan on normaalit voimat. Päässä pyöri, että epäilläkö mua nyt. Sitten se kysyi, vaadinko mä tästä jotain korvauksia tai syytettä. Puntaroin, että jos tämä poliisilaitoksella asiointi on tällaista, olisi helpompaa antaa asioiden olla. Mutta eihän siinä muuta voinut tietenkään, mä pelkäsin, ei ketään voi kohdella niinkuin [kieltoon määrätty] oli meitä kohdellut. Taru kun jutteli sen konstaapelin kanssa mun jälkeen niin se oli huomattavasti asiallisempi. Tarulle oli sanottu, että näkeehän sen että se va-

lehtelee, mun mies. Mutta mulle se oli kauhean epämiellyttävä, tunsin itseni jotenkin halvaksi. (Suojattu nainen)

Kyseisen naisen rikosoikeudenkäynti, jossa hän oli asianomistaja, koski kieltoon johtaneeseen tilanteeseen liittyviä syytteitä. Sekään tilaisuus ei sujunut ongelmitta. Poliisin tutkintapöytäkirjaan oli kirjattu kuvaus keskeisestä todistuskappaleesta, mutta itse esine oli hävitetty samalla kun muukin takavarikoitu tavara. Esineestä ei oltu otettu myöskään valokuvaa, mikä edelleen heikensi sen todistevoimaa. Toimenpiteistä oli vastannut ns. kesäkomisario eli lomatuuraaja, henkilö jolla oli päällystökoulutus vielä kesken. Käräjäoikeuden päätöksen mukaan esineen laadulla ei ollut lopulta ratkaisevaa merkitystä, koska kyseiseen syytekohtaan liittyi muutakin ja koska asianomistajan kertomus todistajineen katsottiin vakuuttavammaksi kuin vastaajan. Esineen puuttuminen aiheutti joka tapauksessa ylimääräisen, ahdistavan tilanteen. Vastaajan asianajaja yritti sinnikkäästi saada todistajana toiminutta hakijan lasta myöntämään, että esine oli toisenlainen kuin väitettiin. ”Onneksi tällä kertaa oli mulla asianajaja. Tukihenkilökin oli mukana. Käräjäointi on inhottavaa.”

Tapaus 3

Kolmas haastatelluista naisista oli kokenut vähemmän vastoinikäymisiä viranomaisten kanssa, mutta hänellä oli silti kokemusta yhdestä epätarkoituksenmukaisesta ratkaisusta. Se liittyi rikkomisiin, jota käsitellään vasta seuraavassa luvussa tarkemmin, mutta tilanne kuvataan tässä lyhyesti. Nainen sai poliisilta väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon, joka vahvistettiin pian käräjäoikeudessa. Vastaaja ei kuitenkaan saapunut istuntoon, jossa käräjäoikeus kumosi poliisin määräämän väliaikaisen päätöksen määrätessään omansa. Käräjäoikeus ei saanut annettua kieltoa miehelle tiedoksi. Tästä seurasi, että hän rikkoi heti kieltoa ilman että siihen oli mahdollista puuttua rikosoikeudellisessa mielessä, eikä suojattu uskaltanut muuttaa turvakodista heti takaisin kotiinsa.

Vaikka viranomaiset ovat saaneet haastatelluilta naisilta moitteita, välillä asiointi on toki sujunut hienosti. Kokemuksiinsa perustuen eräs kolmesta naisesta esitti joka tapauksessa toiveen, että poliisilla olisi riittävästi tietoa siitä, mitä tarkoittaa narsistinen persoonallisuushäiriö. Hän olettaa heidän kohtaavan sitä jatkuvasti. Toiseksi hän toivoo, että tieto kulkisi tutkijalta komisariolle silloin kun niin kuuluu olla. Kolmanneksi hän toivoo, että henkilöiden taustatietoja hyödynnettäisiin paremmin tutkinnassa.

Ettei osattaisiin lukea näitä tutkintapapereita tai katsoa tietoja vähän pidemmällekin kuin se senhetkinen juttu. Totta kai tietysti jos on ollut käräjillä ja on tuomio saatu, mutta on kai heilläkin, poliisiviranomaisilla tiedot niistä vanhoista. (Suojattu nainen)

Yksi oikeusjärjestelmään liittyvä epäkohta on lisäksi se, että rikkomisista, mutta myös muusta rikoksista seuraava oikeudenkäynti ulottuu usein ajallisesti kovin pitkälle. Esimerkiksi Helsingissä aika teosta istuntoon voi kestää pitkälti toista vuotta. Kun pyrkimys on välttää vastaajaa, ja jos elämä on jo mennyt eteenpäin, kyseisen henkilön kohtaaminen ehkä useissakin käräjäoikeuden istunnoissa vaikka vuoden jälkeen ei tunnu hyvältä eikä mielekkäältä. Pahimmillaan pelätään, että mies lähtee seuraamaan istunnon päätyttyä. Yhdelle haastatellulle naiselle kävi näin – kyse on samasta suojatusta, joka pelkäsi miehen lähtevän samasta poliisikuulustelusta hänen peräänsä, eli silloinen pelko oli perusteltu. Joka tapauksessa, kun viranomaisasiointi jatkuu käräjäoikeuden istunnoissa pitkän ajan päästä, kyseisen naisen ajatus, että ”anteeksi sä voit antaa, mutta älä ole tekemissä sellaisen ihmisen kanssa”, ei pääse toteutumaan.

2 Vastaajien asema

2.1 Toimeenpanoon vaikuttamisen mahdollisuus

Edellä on tullut ilmi, että puolet vastaajista ei osallistunut käräjäoikeuden istuntoon, jossa kielto määrättiin. Se luonnollisesti hankaloittaa itseään koskevaan päätökseen vaikuttamista. Varsinaiseen kieltoon määrätystä 41 % kuitenkin vastusti kieltoa joko henkilökohtaisesti istunnossa, käräjäoikeudelle lähettämässään kirjallisessa (omassa tai asianajajan esittämässä) vastineessa tai poliisin määräämään väliaikaiseen lähestymiskieltoon liittyvässä kuulustelussa. Varsinaiseen kieltoon määrätystä 42 % ei asiakirjojen perusteella reagoinut prosessiin millään tavoin. 13 % ei vastustanut kieltoa vaan myönsi suojatun hakemukseen kirjaamat teot joko poliisikuulustelussa tai varsinaisen kiellon käräjäoikeusistunnossa. Tässä joukossa oli myös tapauksia, joissa vastaaja kiisti pahoinpitelyyn viittaavat syytökset, mutta totesi kuitenkin hyväksyvänsä lähestymiskiellon määräämisen.

Vastineet eivät juurikaan näytä vaikuttaneen kiellon määräämiseen. Ne hakemukset joiden edellytykset eivät riittäneet perheen sisäiseen lähestymiskieltoon, karsiutuvat prosessissa. Kuten on tullut ilmi, aineiston tapaukset ovat pääsääntöisesti vakavia, ja hylkääminen riittämättömien edellytysten vuoksi oli vähäistä (ks. luku IV.3). Jos kieltoon määrättävän taustalla

on ollut parisuhdeväkivallan lisäksi muuta rikoshistoriaa, ratkaisu on yhä ennustettavampi. Esimerkiksi yksi haastatelluista miehistä ei varsinaisesti kiistänyt, etteikö kielto ollut hänestä asiallinen, mutta hän kuitenkin koki, että menneisyys painoi tehtäessä häntä koskevia oikeudellisia päätöksiä.

Siinäkin, tota... Tilasin sit ne paperit, ja siinä esimerkiksi poliisi – mikä lie – päällikkö, vai mikä lie äijä ollutkin, on lausunnon antanut ja luokitellut mut äkkipikaiseksi ja vaaralliseksi, ja tämmöstä. Se on kato... menneisyys on menneisyys. (Kieltoon määrätty)

Haastateltu kuitenkin myönsi, että hänellä on ollut taipumusta virkavallan vastustamiseen. ”No eihän nyt kukaan suosiolla putkaan lähde. Siinä tulee aina ne käsikähmät.” Toisinaan vastineilla on kuitenkin ollut merkitystä liittyen esimerkiksi siihen, suojataanko myös lapset, mutta sitä yksityiskoh-
taa ei ole selvitetty tarkemmin.

Tuomareiden haastattelussa on toisaalta tullut esille, kuinka miesten kokonaistilanteen huomioon ottaminen tai käytännön asioista sopiminen esimerkiksi lasten tapaamisiin tai tavaroiden hakuun liittyen vaikeutuu, jos vastaaja ei ole itse paikalla. Tällöin asumiseen ei myöskään saa tukea, jos sellaiseen on tarvetta. Toki kieltoon määrätty saa aikanaan käräjäoikeuden ratkaisun, jossa saattaa olla kirjauksia edellä mainittuihin liittyen, mutta vastaavatko kirjaukset tosiasiallista tarvetta tai tilannetta on eri asia.

2.2 Asumistarve ja -tarjonta

Tarjolla huonotasoisia asuntolapaikkoja

Toimeenpanevien viranomaisten on selvitettävä kieltoon määrättävien asumistarve ja annettava tarvittaessa tietoa asunnon saamisesta. Toisin kuin esimerkiksi Helsingissä, Espoossa poliisi on laatinut kaupungin kanssa asiakkaalle annettavan listan paikoista puhelinnumeroineen, joihin kieltoon määrätty voi ottaa yhteyttä. Tuomareilla on sama lista. Tarjonta on käytännössä asuntolamajoituksen tyyppinen.

Haastateltujen komisarioiden käsitys on, että kieltoon määrätty menevät kavereiden tai sukulaisten luo. Myös mökkiä ja asuntovaunua mainitaan. Jos ilmenee tarvetta, myös Helsingissä heille voidaan tarjota asuntolapaikka, mutta sen saaminen ei ole aivan itsestäänselvää.

Sosiaalityöntekijä kertoo mahdollisuudesta asunnon saamiseen. Itse en ole enää puuttunut siihen, miten se asuntojuttu menee, mutta siinähan vaan tarjotaan sitä mahdollisuutta. Eihän sosiaalitoimisto järjestä sitä noin vaan, että siinä on yksi ongelma. Kun henkilö kotoa tavallaan

häädetään, niin jossain vaiheessa kuvittelin, että sossu aina hankkii sen asunnon, mut näin ei sitten ollutkaan. Ehdotetaan ensin, pystyykö menemään jonkun kaverin tai muihin nurkkiin. (Komisario B)

Asumispaikka on kaiken lisäksi usein varsin huonotasoinen asuntola, ja poliisin sosiaalityöntekijä ymmärtää hyvin, miksi tarjottu paikka ei välttämättä kelpaa.

Meillä ei ole tarjota muuta kuin asuntolapaikkoja, ja se on ongelmallista. Ja niidenkin vapautuminen, eli minne sä ensimmäiseksi joudut... Jos se on Sahaajakadun asuntola, niin se on tosi karu paikka jos henkilöllä ei ole päihdeongelmaa ja muuta, että moni menee ennemmin nukkumaan autoonsa kuin sinne⁷³. Se on kova paikka, kun sulla on ollut oma koti oma asunto ja sitten putkasta menet asuntolaan niin se on kova putous kelle tahansa. Ei se ainakaan kauheasti helpota tai kannusta nousemaan sieltä, vaan se ennemminkin masentaa ihmisiä. (Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijä on asian suhteen voimaton. Hän olisi toivonut lainsäätäjältä jämäkämpää otetta.

Säädetään jotain lakia ja viranomaisia velvoitetaan ohjaamaan palveluihin. Pitäisi tehdä sitä ja tätä, niin pitää silloin varmistua että meillä myöskin käytännössä on tällaisia palveluja. Meillä ei tällä hetkellä ole asumispalvelut esimerkiksi sillä tasolla kun niiden pitäisi olla. (Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä)

Sosiaalityöntekijä katsoo asiaa myös kieltoon suojattujen näkökulmasta.

Monesti he ovat eläneet pitkään yhdessä, niin kyllähän sä välität siitä ihmisestä kuitenkin. Sitten se toinen on surkeana siellä jossain asuntolassa, jossain loukussa tai asuu autossa jos ei halua mennä asuntolaan, niin kyllä se sydän heltyy helposti että no tuupas nyt sitten kotiin kuitenkin kunnes saat asiat järjestykseen. Sitten ollaan taas siinä samassa. (Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä)

Haastateltujen miesten kokemuksia

Poliisi järjesti eräälle haastatellulle miehelle tämän sanojen mukaan ”siltä samalta istumalta” sosiaalitoimen avustuksella asuntolapaikan ja myös vei hänet sinne. Hän on konkreettinen esimerkki siitä, että kyseinen järjestely

⁷³ Paikasta on luonnehdinta luvussa III.4.1.

voi toimia. Miehen kommentit ovat kuitenkin samankaltaiset kuin sosiaalityöntekijän. Hän ei halunnut jäädä asuntolaan, vaan meni äitinsä luo⁷⁴.

Mä kävin katsomassa sitä mestaa ja päätin että tänne lävävään en kyllä jää. Vaikka mä olen itsekin holisti, vedän välillä kyllä, ja sitten voi olla kuukausien taukoja, että en ota ollenkaan, niin ne oli kyllä ihan selvästi... Ne ei olleet sitä seuraa, missä mä viihtyisin, niin mä menin äiteen helmoihin sitten. (Kieltoon määrätty)

Sosiaalityöntekijän tavoin haastateltu mies näki suurena ongelmana sen, jos perheen sisäisen lähestymiskiellon seurauksena päättyy kyseisenkaltaiseen asuntolaan.

Ei se siellä ainakaan parempaan suuntaan muutu se tyyppi. Koska siellä on semmosta sekalaista seurakuntaa, että voi olla, että se menee parempaan vaan. Mullahan ei ole asuntolakokemusta, että mä osaisin sillai sanoa, mutta kun mä näin sitä porukkaa, niin ei jumalauta tänne en kyllä jää. Että ei musta ainakaan parempaa ihmistä tule täällä. (Kieltoon määrätty)

Kahden haastatellun miehen puheista välittyi näkemys, että he ovat vahvan rikoshistoriansa takia erityisasemassa viranomaisten kanssa asioidessaan. Toinen heistä kertoi asuneensa kiellon alussa hotelleissa ja matkustajakohteissa, vaikka oli virallisesti varaton. Kysyttäessä, saiko hän esimerkiksi sosiaaliviranomaisten yhteystietoja hän vastaa: ”Sanottiin vaan että pärjää nyt omillas ... Mulla on niin rankka rikollinen tausta, niin ne antaa sit ihan täydeltä laidalta.” Hän ei käynyt töissä vaan vietti taparikollisen elämää. ”Kaksion tai kolmion ostaisi niillä rahoilla, mitä mulla meni siinä muutamassa kuukaudessa.” Kommentti tarkoittanee sitä, että miehen rikoskäyttäytyminen ei ainakaan vähentynyt. Perheen yhteinen koti oli tyhjillään, koska muu perhe asui turvakodissa. Jouduttuaan putkaan heti kiellon alussa mies kertoi valittaneensa tilannetta poliiseille. Kyseinen henkilö on haastatelluista se, joka määrättiin vuoden kestävään tavalliseen kieltoon perheen sisäisen kiellon sijasta. Osapuolilla oli erilainen näkemys siitä, kuinka tiiviisti kieltoon määrätty asui muun perheen kanssa.

Ne sanoivat, että ymmärrätsä, että... kun minä heitin, että vittu jään asumaan sitten sinne putkaan. Roudaan kamat tohon, jättäkää ovet auki niin hiippailen, tuun kun kerkiän. Sanoin, että mulla ei ole kämppää, niin ne sanoi, että on sulla joku paikka, missä olla. Minä sitten, että rupea luettelemaan niitä paikkoja, missä mä voin olla, että ihmisellä ei ole kuin yksi koti. (Kieltoon määrätty)

⁷⁴ Luvussa IX on lisää haastateltujen kiellon aikaiseen asumiseen liittyviä kokemuksia.

Toinen rikostaustainen haastateltu sai tiedoksiannon kiellosta haastemiehen välityksellä neljäntenä päivänä sen määräämisestä. Taustalla ei ollut poliisin määräämää väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Näin ollen hänellä ei ollut asian käsittelyn yhteydessä mahdollisuutta saada poliisi- tai oikeusviranomaisilta asumiseen tai muuhun mahdolliseen tukeen liittyvää tietoa. Haastemiehen tehtäviin ei kuulu tukitoimien tarjonta.

- Sanoi vaan, että sun pitää lähteä. Että pitää nyt tosiaan poistua täältä. Että hän ei uskalla tulla kotiinsa.
- Ja se oli niinku siinä?
- Se oli siinä.
- Just. Kun kielto tuli päälle, tarjottiinko sulle siis mitään apua mistään? Saitko tukihenkilöitten yhteystietoja tai mitään? Jostain tämmösistä väkivallan katkaisuohjelmista tai... niin no, väkivaltaahan siellä ei ilmeisesti ollut, vaan se uhka, mutta kyllä ne semmosissakin tilanteissakin saattaa ottaa yhteyttä.
- Ei. Ei mitään. Ei, ei siellä kukaan mitään yhteyksiä pitänyt. (Kieltoon määrätty)

Jos kaksi edellä mainittua miestä eivät odottaneetkaan saavansa viranomaisilta asumispalvelua, kolmas haastateltu (jolla ei ollut vastaavaa rikoshistoriaa) koki jääneensä heitteille. Hän kertoi, kuinka poliisi jätti hänet repun kanssa kotitalonsa parkkipaikalle, kun olivat käyneet turvaamassa hänen kanssaan tavaroiden haun. Hän muisteli, että hän pystyi vasta tuolloin käyttämään puhelintaan ja alkoi järjestellä muun muassa asumiseensa liittyviä asioita. Hän ei ollut saanut poliisilta tietoja mahdollisista majoituspaikoista tai asumisesta. Hän päätyi ensin sukulaisen luo, kunnes sai hankittua oman väliaikaisen vuokra-asunnon.

Kuten luvussa kolme (III.5) tuli esille, lakia silmällä pitäen Helsinkiin perustettiin erityinen Miesten kriisikeskus (nykyisin Miesten keskus) tarkoituksenaan tarjota paitsi kriisityötä myös katon pään päälle ensi hätään. Kun kielto oli ollut voimassa reilu kaksi vuotta, siellä ei ollut käynyt yhtään perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyä miestä. Kahdella haastatellulla komisariolla on tätä osaltaan selittävä näkemys: asuminen ei yleensä ole miesten itsensä huoli tilanteessa, joka nostaa esille muunlaista mietittävää.

Ne muutamat perheen sisäiset väliaikaiset mitä meillä on ollut, niin mun mielestä näillä ihmisillä ei juurikaan ole ollut huoli niinkään siitä asuntopaikasta, vaan enemmän se että he ovat pettyneitä sen toisen osapuolen ratkaisuun tässä asiassa. Ei ole juuri tullut esille, että päällimmäisenä olisi ollut se huoli, että mistä saadaan katto pään päälle, vaan ollaan pettyneitä siihen toiseen, että näinkö tässä nyt, näinkö hän nyt sitten tässä toimi. Eikä ole huolta siitä saako henkilökohtaiset tavarat. (Komisario D)

Se on jo kaltevalla pinnalla se elämänhallinta muutenkin. Sitten kun yks kaks yllättäen joudut pois kotoa, pitäisi ruveta asuntoasioita hoitamaan, kun muut asiat on tärkeämpiä. (Komisario A)

Viidennen haastatellun miehen kuvaama reagointi vastaa hyvin sitä, mitä poliisit kertovat. Hän sai väliaikaisen kiellon ollessaan putkassa, jossa oli kuullut vaimon laittavan myös avioeron vireille. Putkasta vapautui kadulle sekava mies.

Siellä putkalla, mähän sanoin heti kun jouduin sinne, että ei jumalauta, näinkö tässä nyt taas kävi? Suoraan sanoin putkavahdille, että no ei muuta kun välittömästi lääkäriin ja unilääkettä, että eihän täällä ole perkelekään selvällä päällä. Että pakko saada taju kankaalle. Että lääkettä. Ja pakkohan niitten on siinä tilanteessa viedä, ja ja... Ne lääkkeet tuli sitten siinä heti kuvioihin, että niin nopeasti menee se prosessi, kääntyy siihen vanhaan paskaan. Niinku emäntäkin sanoi, mähän olin aivan sekaisin tuolla polkupyörällä kun ajoin, kun lääkkeitä otin. Yks kaks diapamia, eihän niistä ole kymppimillisistä mihinkään. Pannaan liuska ensin ja sitten aletaan keskustelemaan [näytti käsillä eleen, että lääkkeet menivät hetkessä]. Nehän sossussa luuli, että mä jo kauppaan niitä. Mä taas, että hyvä kun edes itselle piisaa. Ja kaikki kato, sitähan oli aivan... eihän sitä tajunnut tästä maailmasta hevon paskaa. Kyllä se niin rankasti riepasi. (Kieltoon määrätty)

Yllä siteerattu mies kuitenkin selvisi tilanteesta, ja viranomaiset auttoivat häntä sittemmin monin tavoin asunnon saamisessa (ks. seuraava luku). Kuudes haastateltu mies oli muista poiketen hyvätuloinen toimihenkilö. Hän ei muista saaneensa poliisilta apua asumiseen, tai muuhunkaan.

Sieltä tuli kyllä lähinnä vaan pikkusukkelia ehdotuksia, että ei sieltä mitään fiksua tullut... No että mene johonkin kavereille tai jotakin muuta, mutta mä sanoin, että mä olen just muuttanut tänne alueelle, että ei täällä paljon semmoisia ole. Kumminkaan pariasataa kilsaa rupea ajamaan töihin joka aamu. (Kieltoon määrätty)

Koska parisuhteen tila oli ollut huono jo pitkään, kiello ei siltä osin harmitanut. Kodista lähteminen valmistautumatta tuntui pahemmalta.

Kun poliisi sanoi mulle siinä väliaikaisen lähestymiskiellon yhteydessä, että pysy nyt poissa sieltä kämpästä, niin mä sit vastasin, että olin lähdössä sieltä kyllä, mutta kun ei hyväksytä, että lähtis mihinkään. Henkisestihän mä olin eronnut exästä ajat sitten, että todellakaan ei oltu lähimpiä ystäviä, oltu pitkään aikaan. Että se siinä ei ollut paha, mutta kyllä sitä sitten oli aika maassa hetken aikaa, kun al-

koi käsittää, mitä se oikeasti tarkoittaa, kun sä et saa mennä omaan kotiin. (Kieltoon määrätty)

Väliaikainen kielto tuli liian yllättäen uuden arjen haltuunottoa ajatellen, mikä tarkoitti muun muassa vaatetusta ja asunnon löytämistä.

Kun mä sen väliaikaisen kiellon sain, niin hain kassillisen vaatteita, ja sitten kylmeni ilmat yhtäkkiä. Palelin tuolla noin kun ei ollut vaatteita. Ja kaikki pitäisi ostaa uutta mitä tarvitsee, niin se on hankala homma. Se oli kyllä karseeta kun piti roikkua tuolla ja ei ollut mitään pyykinpesumahdollisuuksia eikä mitään tämmösiä... eikä mitään tietoa, mihin vois mennä ja sitten ruveta soittelemaan kämppiä. (Kieltoon määrätty)

Haastateltu löysi työpaikan kautta ensin paikan, jossa ”pystyi punkkaamaan pari yötä”. Sen jälkeen taloudelliset kulut olivat hetken aikaa huomattavat. Suurimmat kulut aiheutuivat alkuvaiheen hotellikuluista yhdistettynä aiemman kotinsa asumismenoihin, jotka jäivät yksin hänen maksettavikseen.

Kun mun tuloilla ei ollut mahiksia mihinkään halpaan asuntoon, eikä niillä menoilla taas mihinkään kalliimpaan. Mä maksoin yksin sen kämpän, missä exä asu. Samaan aikaan kun maksat tonnin yhdestä kämpästä, mihin ei saa mennä, pitäis pakkana alkaa maksaa 600–700 toisesta. (Kieltoon määrätty)

Työmatkat toivat tilanteeseen kuitenkin pientä helpotusta.

Kävi tsägå, että oli paljon työmatkoja just silloin, niin ei tarvinnut koko viikkoa asua hotellissa. Jos olisi jatkunut pitempään, olisi alkanut tulla maksuvaikeuksia pankin kanssa. Hetken aikaa meni pakkasella siinä, pysty kikkailemaan luottokortilla, mutta kun pääsi sinne asuntolaan, se oli niin halpaa, että pääsi kesäksi sitten jaloilleen. (Kieltoon määrätty)

Muutaman viikon kuluessa siitä kun väliaikainen kielto määrättiin, hän pääsi tuomarin avustuksella asuntolaan, mistä oli tyytyväinen.

Koska se venyi sinne toiseen käsittelyyn, mä sanoin, että ei tästä tule mitään. Että se järkkäsi sen asuntolapaikan, se oli kyllä napakympin suoritus siltä. Muuten olisin ollut niin kusessa, että... Ja se oli soittanut kans sitten sosiaalitoimistoon. (Kieltoon määrätty)

Asumiseen liittyvät kirjaamiset käräjäoikeuden ratkaisuisa

Käräjäoikeuden ratkaisut käytiin läpi tapauksissa, joissa määrättiin varsinainen perheen sisäinen lähestymiskielto. Niitä on analyysissä kuitenkin vain 174, koska yhdeksässä tapauksessa ratkaisua ei saatu tutkimuksen käyttöön⁷⁵. Kuten taulukosta 18 käy ilmi, hieman yli puolessa tutkittuja tapauksia käräjäoikeuden ratkaisu ei huomionnut kieltoon määrätyn henkilön asumistilannetta lainkaan. Tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että asiaa ei olisi käsitelty käräjäoikeuden istunnossa. Vaikka tuomari on velvollinen selvittämään asumistarpeen, laki ei edellytä tarpeen kirjaamista ratkaisuun. Asian käsittelyn näkyminen ratkaisuisa on kuitenkin kieltoon määrättyjen kannalta kiinnostava ja tärkeä kysymys.

Lopuissa kieltoon määrätyn asuminen huomioitiin ratkaisussa (taulukko 18). Neljännes tutkituista ratkaisuisa oli sellaisia, joissa kieltoon määrätty ei tarvinnut asuntoa, koska kirjausten mukaan hän saattoi asua lähisukulaisensa tai tuttaviansa luona tai hänellä oli mahdollisuus asua esimerkiksi asuntovaunussa tai kesäasunnossa. Seuraavaksi eniten oli tapauksia, joissa ratkaisuihin kirjattiin yhteystiedot asunnon hankkimista varten. Yleensä kyseessä olivat kunnan sosiaaliviranomaiset. Joissain tapauksissa kävi ilmi, että kieltoon määrättylle oli rutiininomaisesti annettu sosiaaliviranomaisten yhteystiedot, vaikka asunnolle ei ollut tarvetta. Nämä tapaukset on kuitenkin luokiteltu kohtaan ”ei tarvetta”. Osa kielletyistä asui laitoksessa kiellon määräämisen aikaan. Kyseessä oli yleensä vankila, sairaala tai päihdehoitolaitos. Muutama oli saanut uuden vakituisen asunnon tai oli sitä akuutisti hankkimassa. Yhdelle henkilölle asumispaikka järjestettiin ja kolmen henkilön osalta asumisasia jäi epäselväksi, mutta siitä keskusteltiin.

Taulukko 18 Asumisen huomioiminen käräjäoikeuden ratkaisuisa

	n	%
Ei mainintaa	93	53
Ei tarvetta	44	25
Annettu yhteystiedot	19	11
Laitos	9	5
Uusi vakituinen asunto	5	3
Muu, epämääräinen	3	2
Järjestetty	1	1
Yhteensä	174	100

Asumisasia ristiintaulukoitiin vielä vastaajan läsnäoloa oikeudenistunnossa kuvaavan muuttujan kanssa. Tuloksena oli, että asumisasia huomioitiin perheen sisäistä lähestymiskieltoa määrätessä hiukan useammin, jos vastaa-

⁷⁵ Ks. alaviite 19.

ja oli paikalla oikeudenistunnossa⁷⁶. Tulokseen voi kuitenkin vaikuttaa moni asia alkaen siitä, että tuomari ei ole velvollinen kirjaamaan asumisasiasta mitään. Ratkaisuun on myös helppo rutiininomaisesti kirjata sosiaaliviranomaisten yhteystiedot, oli vastaaja paikalla tai ei. Lisäksi kieltoon määrättävän asumistarvetta on saatettu tiedustella hakijalta. Tulokset kertovat kuitenkin sen, että tuomareiden asumista koskevat merkitsemiskäytännöt vaihtelevat ja että mahdollisen kirjauksen yhteys todelliseen tarpeeseen jää pitkälti tulkinnanvaraiseksi. Ongelma ei ole kuitenkaan tuomareiden käytännöissä, jotka ovat lain ja sen hengen mukaisia vaan laissa, jos esitetty vaihtelevuus kirjauksissa ylipäänsä käsitetään ongelmaksi.

2.3 Väkivaltatyöhön ja muuhun hoitoon ohjaaminen

Hallituksen esityksessä (144/2003) suositellaan kieltoon määrättyjen miesten ohjaamista väkivaltatyöhön: ”Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätylle tai läheiseen kohdistuvan rikoksen tehneelle tulisi aktiivisesti tarjota tukitoimenpiteitä väkivallasta irti pääsemiseksi sekä tarvittaessa hoitoa” (s. 29). Suositus viittaa erityisesti poliisiin, jota ohjeistetaan antamaan kuulustelun yhteydessä ”tietoa mahdollisuuksista hakea apua väkivaltaisuuteen” (s. 30). Hallituksen esitys suosittelee lisäksi toimintamallia, jossa poliisi pyytää lupaa antaa kieltoon määrättävän yhteystiedot apua tarjoavalle taholle, josta henkilöön otetaan yhteyttä. Hallituksen esityksessä kuitenkin todetaan, että hoito- ja tukijärjestelmät eivät ole valtakunnallisesti kattavia. Koska hoitoon ei voi myöskään velvoittaa, kyseinen kirjaus katsottiin tarkoituksenmukaisimmaksi. Laissa itsessään ei mainita väkivaltatyötä.

Miehiin suuntautuvaa väkivaltatyötä on tarjolla pääkaupunkiseudulla. Kun kiellon alkamisesta oli kulunut reilu kaksi vuotta, tilannetta tiedusteltiin kolmesta tahosta pääkaupunkiseudulla, jotka tekevät miesten kanssa väkivaltatyötä. Niistä kaksi ei ollut vastaanottanut yhtään perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyä. Esimerkiksi Espoossa poliisin ja Lyömättömän Linjan yhteistyö on toimivaa ja rutinoitunutta, joten se ei ollut heidän osaltaan ongelma. Keskusteltaessa ja ihmeteltäessä eri tahojen kanssa syytä asiakaskatoon perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen osalta yksi johtopäätös oli, että he eivät sittenkään ole miestyön asiakaskuntaa, ainaakaan keskimäärin. Kuten luvun IV rattijuopumus- ja rikoshistoria kertoo,

⁷⁶ 63 prosentissa tapauksia kieltoon määrätyn asumista ei huomioitu ratkaisussa, jos hän ei ollut paikalla oikeudenistunnossa. Oikeudessa paikalla olleiden kohdalla asumisasiota huomioitiin jollakin tavalla 55 prosentissa tapauksista, ja 43 prosentin kohdalla tapauksista sitä ei mainittu lainkaan.

joukossa on runsaasti päihteiden ongelmakäyttöä ja yleisesti rikolliseen käyttäytymiseen taipuvaisia henkilöitä⁷⁷. Jos alkoholin käyttö on runsasta ja yleisessä elämänhallinnassa on vakavia ongelmia ja jos henkilöllä on lisäksi mielenterveysongelmia, on vaikea kuvitella hänen keskustelevan väkivallasta terapeutin kanssa. Tällaisissa tapauksissa voidaan pikemmin ajatella, että ensisijaisen hoidon tarve on jokin muu. Tosin miestyö ei välttämättä kiinnosta, vaikka taustalla olisi ”vain” kumppaniin kohdistuvaa väkivaltaa.

Jotkut sanovat ihan suoraan että eivät tarvitse apua väkivaltaan. Ovat pahoinpidelleet vaimoaan ja heidät on tuotu tänne rikosperusteisesti kiinniotettuina. Vaimo on sairaalassa, ja he sanovat tässä meille kuulustelussa, että eivät ole väkivaltaisia. Siinä mielessä olisi hyvä jos menettely olisi jollain tavalla lailla säädetty. En ole minäkään pakkojen kannattaja, mutta kun joskus nämä asiat eivät vaan hoidu vapaaehtoisesti. Hehän [miesten kanssa tehtävä väkivaltatyö] tekevät hyvää työtä, mutta se ei auta jos miehet eivät sitoudu siihen asiaan. Kyllä se aikamoista itsekuria vaatiikin, jos kymmenen vuotta elämä on ollut sitä mitä se on ollut, ja sitten se pitäisi yks kaks yllättäen muuttaa täysin totaalisesti. (Komisario A)

Ei myöskään ole itsestäänselvää, miksi miestyöhön pitäisi ohjata juuri perheen sisäistä lähestymiskieltoa määrättäessä – varsinkin jos taustalla on aiempaa poliisikontaktia. Varmaankin pätee, että mitä aikaisemmin miestyöhön mennään, sitä parempi kaikille osapuolille. Kun ollaan määräämässä perheen sisäistä lähestymiskieltoa, ongelmat ovat todennäköisesti jo vaikeita.

Mä en ole kytenyt sitä tähän lähestymiskiellon määräämiseen että kysyisin siinä yhteydessä että voiko hänen tietonsa lähettää sinne. Mutta hyvä idea. Miksi mä en voisi näin tehdä mutta, mutta kun se liittyy perheväkivaltaan se lähestymiskiellon määrääminen, tiedot menevät sinne jo sen rikosprosessin kautta. Kysymys on kuitenkin että miksi. Ottaisivatko he sen miehen siitä lähestymiskiellon näkökulmasta hoitoon vai sen perheväkivallan vuoksi. (Komisario A)

Alla poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä pohtii miehille suunnatun avun ja tuen tarjontaa velvoittavuuden ja vapaa-ehtoisuuden näkökulmasta. Mitä tehdä, kun valtiojohtoinen interventio häätää kodistaan muille haittaa aiheuttavan ihmisen, jolla ei ole kykyä huolehtia itsestä ja joka ei myöskään haakeudu oma-aloitteisesti avun piiriin. Yhtälö ei ole yksinkertainen.

⁷⁷ Olkoonkin että haastatelluissa on miestyöhön osallistuneita, ja heistä osa päihde- ja rikostaustasta huolimatta.

Vaikka me tarjotaan, harva sitoutuu Lyömättömään linjaan tai miesten keskukseen tai muuhun vastaavaan. Voiko ihmistä velvoittaa siihen? Pitäisikö voida, se kysymyksenä että jos tällaisia kieltoja kuitenkin määrätään ja se elämä, se pohja lähtee alta, niin tietyllä tavalla se laki vois sillä tavalla suojata että sulla on... Tai en mä tiedä, tämä on iso kysymys. (Poliisilaitoksen sosiaalityöntekijä)

Suuri osa perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyistä vaikuttaa kuitenkin kärsivän niin vakavasta alkoholiongelmasta, että heidän ilmeinen ensisijainen, tavoiteltava hoitopaikkansa on päihdehoito. Lienee itsestään selvää, että vasta kun pää pysyy kirkkaana, on mielekästä ajatella väkivaltatyöhön osallistumista. Lainvalmistelussa ei ole kuitenkaan mainintaa alkoholiongelmista, eikä siinä kannettu huolta kyseisten hoitopaikkojen riittävästä tarjonnasta kieltoon määrätyille. Jos asioidaan poliisissa, päihdehoitoa haluava voi keskustella tarpeesta poliisilaitoksen mahdollisen sosiaalityöntekijän kanssa, mutta päihdehoitoon pääsyyn vaikuttaa joka tapauksessa omat säännöt, eikä perheen sisäinen lähestymiskielto tuo henkilölle erityisiä etuuksia.

Jos asioidaan pelkästään käräjäoikeudessa, mahdollisuus terveydellisten tai sosiaalisten tarpeiden kartoittamiselle on vielä vähäisempi. Tuomarit ovat lain ja sen soveltamisen asiantuntijoita, eikä heidän edes sovi ottaa kantaa hoitoa koskeviin asioihin.

Ja yksi joka liittyy näihin lähestymiskieltoihin on ne mielenterveysongelmat. Kyllä niitä on, sekä tavallisissa että perheen sisäisissä. Kysymys, että vaikuttaako se miettimiseen kieltoa määrättäessä, niin kyllähän sitä mietitään, mutta joku ratkaisu asiaan on tultava. Käräjäoikeudella ei ole myöskään mitään tällaista sosiaalisen tuen tarjontaa eikä meillä ole sellaiseen mahdollisuutta, eikä oikeastaan voidakaan. (Tuomari A)

Hiukan yllättäen eräs haastateltu kuitenkin muistelee, että tuomarin kanssa, joka auttoi häntä asunnon saamisessa (käsitelty alaluvussa 2.2), saattoi olla jotain puhetta muustakin avun tarpeesta, johon hän vastasi käyvänsä jo Lyömättömässä Jussissa⁷⁸.

Mielenterveysongelmat ovat joka tapauksessa asioita, joihin kummankaan toimeenpanevan viranomaistahon on vaikea ottaa kantaa. Ilmeisissä tapauksissa poliisi voi pyytää apua sosiaaliviranomaisilta tai lähettää henkilön lääkärille tutkittavaksi, mutta ongelmat voivat olla kovin erilaisia, luonnehäiriöistä masennukseen, jopa vakavaan mielisairauteen asti. Jossain ta-

⁷⁸ Usea haastatelluista miehistä oli käynyt Lyömättömässä linjassa tai Jussi-työssä. Paikan nimeäminen ei ole kuitenkaan tarkoituksenmukaista, joten raportissa käytetään nimitystä Lyömätön Jussi, oli paikka ollut kumpi tahansa.

puuksissa tietyn mielenterveysongelman havaitseminen tai epäily voisi puoltaa kieltoon määräämistä (esimerkiksi narsistinen persoonallisuushäiriö), kun taas toisissa esimerkiksi vakavasti masentuneen kohdalla voisi olla mielekkäämpää miettiä muita vaihtoehtoja. Poliisi ei ole kuitenkaan, kuten ei tuomarikaan, näiden asioiden asiantuntija ja myös päätelmien tekeminen ilman asiantuntijuutta voi sisältää huomattavia riskejä.

2.4 Henkilökohtaisten tavaroiden nouto

Poliisin vaihtelevia käytäntöjä

Poliiseilla tuntuu olevan käytäntö, että jos henkilö on poliisin tiloissa määrättäessä väliaikaista kieltoa, tämä käy joko partion tai tutkijan kanssa noutamassa kotoa henkilökohtaiset tavaransa. Toisinaan suojattu toimittaa ne poliisin luo sillä aikaa kun asia on käsittelyssä. Menettelytavoista ei ole kuitenkaan selkeitä ohjeita, joten käytäntö luultavasti vaihtelee. Esimerkiksi yhdellä haastatellulla miehellä henkilökohtaisten tavaroiden haku hoidettiin pihalta käsin poliisin turvaamana ilman että lasten tarvitsi nähdä, mistä haastateltu oli tyytyväinen.

Siinä oli poliisiauto pihalla rapun edessä venttaamassa, suojaamassa heitä. Enhän minä, otin vaan kamani ja lähin. Hän [vaimo] oli kantanu tavarat mun autoon. (Kieltoon määrätty)

Toiselle haastatellulle poliisi järjesti putkasta pääsyn päätteeksi käynnin kotona, jonka yhteydessä hän sai noudettua henkilökohtaiset tavaransa ja sovittua käytännön järjestelyistä vaimon kanssa. Samassa tilanteessa tuhoettiin luottokortit, joihin kummallakin oli käyttöoikeus. Vaimo oli hakenut juuri avioeroa. Lapset eivät olleet silloin paikalla.

Hän oli pakannut jo joitain vaatteita ja periaatteessa mä sain mukaani vain vaatteet ja siis henkilökohtaset, nää... ja ne poliisit oli siinä valvomassa sitä ja... yhteistuumin kaikki yhteiset luottokortit katkottiin, jäi vaan periaatteessa omat pankkikortit – ja omat henkilökohtaiset luottokortit, mitä oli. (Kieltoon määrätty)

Joitain erikoisia tapauksia tulee esille myös rikkomista käsittelevässä VIII luvussa.

Käräjäoikeuden kirjaukset tavaroiden noudosta

Lain mukaan käräjäoikeuden ratkaisuun tulee perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määräämisen yhteydessä kirjata tapa, jolla kieltoon määrätty saa henkilökohtaiset tavaransa. Laissa muotoiltu velvoite on selkeä.

Tavaroiden nouto ja siihen liittyvät kirjaukset ovatkin merkityksellinen asia. Niillä on vaikutusta kiellon toimivuuteen ylipäänsä sekä rikkomisten tutkintaan (ks. seuraava luku). Jos poliisi ei turvaa tavaroiden noutoa, vaihtoehdoksi jää, että mukana on joku muu ulkopuolinen taikka että asianosaiset sopivat siitä keskenään. Tuomarin tehtävä ei ole helppo, sillä vaihtoehtoihin liittyy epämääräisyyttä. Esimerkiksi alla esiintyvä tuomari ei koe voivansa velvoittaa poliisia turvaamaan tavaroiden noutoa (Poliisilaki 40 § poliisin antamasta virka-apusta viittaa samaan tulkintaan), joskin hallituksen esitys antaa sen yhtenä vaihtoehtona. Lisäksi jos vastaaja ei ole käsitteilyssä paikalla, tavaroiden noutamisesta on vaikea sopia mitään. Toisaalta on lain hengen kannalta ristiriitaista, jos tavaroiden nouto jätetään asianosaisten keskinäisen sopimisen varaan, koska koko kiellon pyrkimys on pitää heidät erillään ja koska toimenpiteen taustalla on nimenomaan ollut usein konkreettisesta, vakavaa väkivaltaa tai vähintään sen realistinen uhka (ks. myös Rautio 2004, 862).

- Jos vastaaja ei tule paikalle, ei häneen semmoisia pakkokeinoja kohdisteta, että pantaisiin noutoon. Silloin tavaroiden nouto jää käsittelemättä kokonaan, koska hän ei ole esittämässä sitä vaatimusta. Jos hän esittää sen, niin se käsitellään totta kai. Muussa tapauksessa käräjäoikeus antaa tuomion sen hakemuksen mukaisesti, jos se ei ole ihan metsästä se hakemus. Kuulostaako tämä nyt kauhealta? Mutta näinhän tässä menetellään.
- Mutta jos se hakija pyytää, että...?
- Jos hakija pyytää, että sille varataan tilaisuus, sitten tietysti käräjäoikeus lausuu, että hän saa hakea tavaransa. Mutta jos kukaan ei puhu siitä mitään, ei käräjäoikeus sitä omasta päästään kyllä nosta esiin. Vain silloin, jos on vastaaja paikalla, silloin olen saattanut kysyäkin sitä, mutta...
- Mitä silloin kysytään?
- Että miten tavaroidenhaun kanssa, onko siellä jotain tavaroita vielä. Sitten hän sanoo ”joo on vaikka kuinka ja pitäis hakea”. Siitä sitten määrätään täällä, jos se on esillä se asia, että kuinka sen pitäisi tapahtua. Mutta tällainen määräys että se voisi tapahtua vain poliisin lasnäollessa... En kyllä tiedä, kuinka se käytännössä sitten, suostuuko poliisi sellaista virka-apua antamaan, ehkä suostuu. (Tuomari A)

Seuraavaksi tarkastellaan, kuinka tavaroiden nouto on tosiasiallisesti kirjattu kärjäoikeuden ratkaisuihin⁷⁹. Yhdessäkään ratkaisussa ei yksilöity noudettavia tavaroita. Noutamistapojen kirjaamisista löytyi seuraavia vaihtoehtoja:

- ei mitään mainintaa tavaroista (9 %)
- maininta että tarvittavat tavarat oli noudettu kokonaan (4 %) tai osaksi (4 %), jolloin lisänä oli jokin seuraavista vaihtoehtoisista
- maininta noudosta siten, että osapuolet sopivat keskenään (21 %)
- maininta noudosta jonkun ulkopuolisen läsnäollessa (49 %)
- maininta kategoriassa ”jotenkin vaan”, eli oikeus saattoi esimerkiksi määrittää hakuajan täsmälleen tai suunnilleen, muttei tämentänyt kuka noutaa tai kenen läsnäollessa (14 %)

Maininnoissa oli paljon päällekkäisyyksiä eli niissä annettiin vaihtoehtoja tyyliin ”osapuolet sopivat keskenään tai sukulainen tulee mukaan”. Esimerkiksi ryhmässä, joissa osapuolet ohjeistettiin sopimaan tavaroiden noudosta keskenään, 37 tapauksesta 31 oli kuitenkin sellaista, joissa ei tarjottu muuta vaihtoehtoa. Kuudesta vaihtoehdosta kolme tarkoitti tuttua tai sukulaista ja kolme poliisia. Kirjausta ”osapuolet sopivat keskenään” käytettiin suunnilleen yhtä paljon tilanteissa, joissa vastaaja oli poissa istunnosta verrattuna tilanteisiin joissa hän oli läsnä.

Kuten yllä näkyy, ulkopuolisista tahoista eriteltiin omiksi ryhmikseen ”tuttavat tai sukulaiset” sekä ”poliisi tai muu viranomainen”. Viranomainen oli kahta tapausta lukuun ottamatta poliisi. Toisessa erityistapauksessa viranomainen tarkoitti sosiaaliviranomaista, toisessa taas poliisia tai sosiaaliviranomaista.

Poliisi kirjattiin tavaroiden haun turvaajaksi kahdella tavalla. Läsnäoloa pidettiin 11 tapauksessa ehdollisena esimerkiksi tyyliin, jos ensisijaisesti ehdotettu muu tapa ei onnistu, poliisia voi pyytää mukaan. Tässä ei ole juridista ongelmaa. Jos hakija pyytää poliisilta apua, he tulevat harkintansa mukaan. Sen sijaan 37 tapauksessa poliisin läsnäolo katsottiin velvoittavaksi. Kuten on todettu, on kuitenkin kyseenalaista, voiko kärjäoikeus velvoittaa poliisia kyseiseen toimenpiteeseen (Poliisilaki 40 § poliisin antamasta virka-avusta⁸⁰). Tilannetta kuitenkin mutkistaa se, että seitsemässä tapauksessa niistä, joissa poliisi velvoitettiin mukaan, ratkaisu on sama kuin toive, joka esitettiin hakemuslomakkeen asiaan liittyvässä kohdassa. Niistä lomakkeista osa on saattanut olla poliisin kanssa yhdessä täytetty. Myös se tapaus, jossa noudon turvaamiseksi esitettiin sosiaaliviranomaista, vastasi hakemuksen esitystä. On mahdollista että siitä oli sovittu etukäteen.

⁷⁹ Tarkasteltujen ratkaisujen kokonaismäärä on edelleen 174 eikä 183, sillä aineistosta puuttuu yhdeksän ratkaisua.

⁸⁰ Ks. alaviite 37.

Tulokset kertovat siitä, että lain soveltaminen vastaa hallituksen esityksessä annettuja vaihtoehtoja, mutta käytännössä ratkaisut eivät muodosta selkeää järjestelmää eivätkä ne ole luonteeltaan sellaisia, että varmasti turvaisivat tavaroiden noudon kiellolla suojatun kannalta (ks. luku III.4.3 ja Rautio 2004, 862–863). Epävarmuutta lisää se, ettei kieltoon määrätyltä ole välttämättä poistettu avaimia. Lisäksi joukossa oli 16 ratkaisua, joissa tavaroita ei mainittu millään lailla, mikä on selvästi toisin kuin laki edellyttää.

3 Lasten asema

Lasten tilanne perheissä, joissa toiselle vanhemmalle eli lähinnä isälle määrätään perheen sisäinen lähestymiskielto, vaikuttaa epämääräiseltä. Vaikka tapaamisiin liittyviä kysymyksiä pohdittiin paljon lainvalmistelussa, tilanteita, joissa lapset tulisi myös suojata kiellolla, ei käsitelty saati ohjeistettu. Myöskään kieltoon määrätyn mahdollisuutta tavata lastaan ei ohjeistettu selkeästi. Tutkimuksessa on käynyt ilmi, että aineistossa on paljon lapsia ja että mahdollisuudet valvottuihin tapaamisiin ovat yleisesti heikot. Esimerkiksi poliisi ei mielellään puutu lasten tapaamista koskeviin kysymyksiin määrätessään väliaikaista kieltä. Kysyttäessä asiaa muutamalta komisariolta he katsoivat, että heillä ei ole riittävää asiantuntemusta mutta ei myöskään oikeutta päättää asiasta; asia kuuluu sosiaaliviranomaisille.

Justiin näissä, tässäkin kun määrättiin myös näitä lapsia kohtaan tämä lähestymiskielto, niin silloin näiden lasten asiat on ehdottomasti hoidettava sosiaaliviranomasten kanssa. Että poliisihan ei ota kantaa niihin, että alaikäiset lapset kuuluvat ehdottomasti sosiaaliviranomaiselle ja näissä tapauksissa heidän täytyy tehdä yhteistyötä ja sopia noista lasten tapaamisista... (Komisario D)

Laki ei velvoita käräjäoikeuksia ottamaan kantaa lasten tapaamisiin. Niihin liittyviä kirjauksia onkin vain vähän. Tapauksissa, joissa käräjäoikeus on määrännyt perheen sisäisen lähestymiskiellon, 16 ratkaisussa (9 %) mainitaan että kieltoon määrätty saa tavata lastaan tai lapsiaan⁸¹. Muissa tapauksissa eli valtaosin tapaamisoikeus on ilmeinen, jos lapsi ei ole suojatun asemassa. Se voi kuitenkin haitata kiellon toimivuutta suhteessa lapsen kiellolla suojattuun äitiin, johon lapsen tapaaminen mahdollistaa asiallisena perusteenä tulkittavan yhteydenoton. Jos taas käräjäoikeuden ratkaisussa annetaan ohjeita tapaamisesta, ongelmia voi aiheuttaa niiden tarkoituksenmukainen

⁸¹ Kuten edellä, tarkasteltujen ratkaisujen kokonaismäärä on 174 puuttuvien ratkaisutietojen takia.

täytäntöönpano, sillä sopimuksia voi olla vaikea käytännössä valvoa (ks. myös Niemi-Kiesiläinen 2004, 244).

Kuudestatoista tapauksesta yhdestätoista lapsi tai lapset olivat suojatun asemassa. Vastaavasti viidessä näin ei ollut. Voisi päätellä, että jos lapsi tai lapset ovat suojattuja, tällöin on ollut tarvetta erityisjärjestelyihin tapauksissa, joissa rajalliset tapaamiset katsotaan mahdollisiksi ajatellen, että muina aikoina kielto on voimassa. Olettaisi myös, että lasten tapaamisten täytyisi olla tällöin valvottuja. Suojattujen lasten tapaamisia koskevat kirjaukset eivät silti ole linjassa hallituksen esityksen (144/2003) kanssa. Vaikka lasten asema jää lainvalmistelussa epämääräiseksi, hallituksen esityksen selkeä oletus on, että minkäänlainen tapaamisoikeus ei koske tilanteita, joissa lapset ovat suojatun asemassa.

Jos rikoksen uhka kohdistuu lapseen, lähestymiskiellolla voidaan suojata myös häntä. Tällöin lähestymiskielto menee tapaamisoikeuden edelle, eikä kieltoon määrätyllä henkilöllä ole kiellon voimassaoloaikana oikeutta tavata lasta. (HE 144/2003, 26; vastaava ilmaisu myös s. 36.)

Alla on kuvattu käräjäoikeuden lasten tapaamisiin liittyvät alkuperäiset kirjaukset tapauksissa, joissa lapsi tai lapset ovat suojatun asemassa lukuunottamatta ensimmäistä, joka on käytännön syistä tiivistetty eri kohdistaa käräjäoikeuden ratkaisua. Vaikka listan ensimmäinen tapaus on kirjausten mukaan lasten kannalta vakavin sisältäen sekä väkivaltaa että tappouhkauksen, ratkaisu sallii silti lasten tapaamiset ilman valvontaa. Tapauksessa kolme, jossa lapseen on kohdistunut tappouhkaus, valvontaa ei myöskään varmisteta, vaan lasten tapaamisista sopiminen jätetään asianosaisille. Viidessä tapauksessa, joissa kirjausten mukaan lapseen oli ilmoitettu kohdistuvan uhkaa tai joissa lapset vähintäänkin pelkäsivät isäänsä, tapaamiset esitetään mahdollisiksi vain valvotuissa olosuhteissa (tapaukset 2 sekä 4–7). Loput viisi tapausta (8–12) ovat sellaisia, joissa kirjauksista ei käy ilmi, että lapseen olisi kohdistunut suoranaista uhkaa, eikä pelostakaan ole mainintaa. Jotkut niistä ovat tosin sellaisia, että tapahtumakuvausten perusteella lasten on täytynyt kokea tilanne kotona vähintäänkin ahdistavaksi. Osasta ei silti käy ilmi, miksi lapset on ylipäänsä suojattu. Kyseisessä viidessä tapauksessa tapaamisten ei suoranaisesti edellytetä olevan valvottuja, ja moni kirjaus jääkin hyvin avoimeksi: kuka esimerkiksi päättää mitä ilmaus ”tarvittaessa” tarkoittaa (tapaus 10)?

Lapsiin kohdistunutta väkivaltaa ja tappouhkaus

1. Alaikäiset lapset ovat suojatun asemassa, ja heihin on kohdistunut väkivaltaa. Kaikki suojattavat ovat ratkaisun kirjauksen mukaan ”riippuvuussuhteessa vastaajaan”, minkä takia kieltoa haki poliisi. Hakijan pyynnöstä kieltoon määrätyle annettiin kuitenkin lupa tavata lapsiaan perheen kesämökeillä, ”mikä saattaisi edesauttaa perheen koossapysymistä”. Sosiaalitoimi on työskennellyt perheen kanssa, ja lapsilla on edunvalvoja.

Lapsiin kohdistunutta väkivaltaa

2. ”Lasten tapaamisiin liittyvät kohtaamiset ja omaisuuden mahdollisen osituksen vaatimat yhteydenotot on järjestettävä vain sosiaaliviranomaisen tai sivullisen läsnäollessa. M:llä on oikeus olla lapsiinsa yhteydessä puhelimitse.”

Lapsiin kohdistunut tappouhkaus

3. ”Lähestymiskielto ei myöskään koske tilanteita, joissa M tapaa lapsiaan asianosaisten erikseen sopimalla tavalla.”

Lapsiin kohdistunutta uhkailua

4. ”Lasten tapaamiset järjestetään [kaupungin] sosiaaliviranomaisten välityksellä.”
5. ”Lähestymiskiellosta huolimatta M:llä on oikeus tavata [lastaan/nimi] niissä valvotuissa tapaamisissa, joista mahdollisesti sovitaan M:n ja N:n välillä.”

Lapseen kohdistunutta uhkaa, koska tämä on alkanut tulla väliin, äitinsä suojaksi

6. ”M voi tavata perhettä selvänä ollessaan erillisen, yhdessä N:n kanssa laatimansa sopimuksen mukaisesti.” (Sopimus on päätöksen liitteenä; siinä eritellään tarkasti eri tilanteet ja olosuhteet, joissa kieltoon määrätty saa tavata lapsia; edellyttää lähinnä selvin päin olemista ja lasten isovanhempien läsnäoloa).

Ei lapsiin kohdistunutta väkivaltaa tai uhkailua, mutta lapset pelkäävät

7. ”Förbudet hindrar inte att träffning sker mellan de i beslutet nämnda barnen och svaranden. Dessa skall i så fall ske på av vederbörlig socialmyndighet godtagna villkor, utanför det i beslutet skyddade hemmet och utan att modern or närvarande.” LS

Ei lapsiin kohdistunutta väkivaltaa tai uhkailua eikä muuta asiaan liittyvää tietoa

8. ”M:llä on oikeus tavata alaikäisiä lapsiaan siten kuin asiasta sovi-taan tai kenties käräjäoikeuden toimesta määrätään.”
9. ”M:llä on oikeus tavata ja pitää luonaan lapsiaan [nimet] paritto-mina viikkoina. alkaen viikolta [nro], perjantaista klo 14.00 sun-nuntaihin klo 18.00 siten, että M noutaa lapset päiväkodista ja pa-lauttaa heidät sunnuntaina N:n ja lasten asunnon rappukäytävään johtavalle ovelle, mihin M tulee lapsiaan vastaan. Tämän lisäksi M:llä on oikeus puhelimitse ottaa yhteyttä N:ään lasten huoltoon liittyvissä asioissa, alkaen viikolta [nro], torstaina ja sunnuntaina klo 16 ja 17 välisenä aikana. N on velvollinen osaltaan myötävai-kuttamaan tapaamisoikeuden toteutumiseen.”
10. ”Lasten [nimet] tapaamiset järjestetään tarvittaessa lastenvalvojan välityksellä.”
11. ”Lähestymiskielto ei koske myöskään erikseen sovittavia lasten tapaamisia eikä näihin tapaamisiin liittyviä asiallisia yhteydenotto-ja.”

Viidessä tapauksessa lapset eivät ole olleet suojatun asemassa, mutta kärä-jäoikeuden ratkaisussa on lasten tapaamista koskeva kirjaus. Kolmessa en-simmäisessä (12–14) ratkaisuista ja muista tapauksiin liittyvistä asiakirjois-ta voi päätellä, että sosiaaliviranomaiset ovat osallistuneet tapaamisista sopimiseen. Kyse ei siis ole siitä, että käräjäoikeus rajoittaisi itsenäisellä päätöksellä isän oikeutta tavata lasta. Kahdessa jäljelle jääneessä tapauk-sessa kirjauksissa onkin kyse nimenomaan sen periaatteen näkyville saat-tamisesta, että perheen sisäinen lähestymiskielto ei rajoita tapaamista. La-kihan ei kiellä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyä pitämästä yhteyttä lapsiinsa tai toisinpäin. Oletettavasti tapauksissa, joissa lapsia ei ole suojattu, yhteydenpito kiellolla suojattuun äitiin voidaan katsoa asialli-seksi perusteeksi, vaikkei asiasta olisi erillistä mainintaa. Toisaalta koko aineiston joukossa on yksi tapaus, jossa kieltoon määrätty esitti nimen-omaisen toiveen saada tavata lastaan, mutta siihen ei annettu lupaa, vaikka lapsi ei ollut suojatun asemassa.

Ei lapsiin kohdistunutta väkivaltaa tai uhkailua, mutta lapset pelkäävät

12. ”M saa tulla sovitusti tapaamaan lapsia silloin, kun perhetyönteki-jä on paikalla. Tapaaminen tulee sovittaa M:n kurssin ja perhe-työntekijän työaikatauluihin. Lisäksi M:llä on oikeus pitää lapsia luonaan joka toinen viikonloppu perjantaista maanantaiaamuun saakka siten, että M noutaa lapset päivähoidosta perjantaina ja pa-lauttaa lapset sinne maanantaiaamuna.”

Ei lapsiin kohdistunutta väkivaltaa tai uhkailua eikä muuta asiaan liittyvää tietoa

13. ”Lasten tapaamiset tapahtuvat sosiaaliviranomaisen välityksellä.”
14. ”Lasten tapaamisten järjestäminen, lasten asioissa lähestyminen, lasten lähestyminen puhelimitse puolin ja toisin.” (Kirjaus on kopioitu sellaisenaan hakijan hakemuslomakkeesta; sosiaaliviranomaisten rooli tulee muutoin esille.)
15. ”M:n sellaiset yhteydenotot N:ään ovat sallittuja, jotka ovat tarpeen heidän yhteisten alaikäisten lastensa tapaamisista ja tapaamisten toteuttamisista sopimiseksi.”
16. ”Lähestymiskielto ei estä N:n ja M:n yhteisten alaikäisten lasten [nimet ja henkilötunnukset] tapaamisoikeuden toteuttamista.”

Kiellon määrääminen tapahtuu niin nopeasti, että lapsia ei ehditä kuulla heitä koskeviin asioihin liittyen, mutta mahdollisuus ei noussut esille lainvalmistelussa edes periaatteessa. Voi kuitenkin olettaa, että joillakin lapsilla olisi tarve tulla kuulluksi. Eräässä perheessä alle viisitoistavuotiaat lapset olisivat halunneet todistaa oikeudessa, jossa vastapuolena oli heidän biologinen isänsä, mutta he olivat siihen liian nuoria. Tätä asiaa he kysyivät useasti äidiltään.

Sitä ne on muuten miettineet että miksi he eivät saa mennä oikeuteen todistamaan. Että miksi ei kukaan kuuntele. ”Me halutaan kanssa sanoo”. Mutta lapsia ei kuulla, sanotaan että ne rajataan pois. Että se on niille liian raskasta. Mutta kyllä niilläkin olisi oikeus sanoa asiansa. Miksi aikuiset vaikenivat näistä asioista lasten edessä, lapset ikäänkuin odottavat, että vanhemmat kysyisivät suoraan myös heiltä. Lapset on luonnostaan diplomaattisia vanhempiaan kohtaan, sanotaan, mutta tässä heiltä tukahdutetaan syntyneet kielteiset tunteet. Lapset voisivat puolivirallisesti käydä oikeutta jossakin, ei sen tarvitse olla oikeussali. Saisivat myös mahdollisuuden sanoa suunsa puhtaaksi ja ilmaista näkemäänsä ja kokemaansa. Se on heidän oikeus. (Suojattu nainen)

Niissä tapauksissa, joissa perheen sisäistä lähestymiskieltoa on edeltänyt poliisin suorittamia kotikäyntejä tai rikostutkintaa, poliisin tehtäviin kuuluu lastensuojeluilmoituksen tekeminen, joten vastuu lasten hyvinvoinnista siirtyy siltä osin lastensuojeluviranomaisille. Jos kieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta ja jos hakijalla on myös lapsia, tieto perheen sisäisestä lähestymiskiellosta välittyy lastensuojeluun luultavasti vain satunnaisesti jos ollenkaan. Kuinka hyvin lastensuojelutyössä on puolestaan otettu huomioon lasten kokema kriisi tässä erityisessä tilanteessa, on asia, joka edellyttäisi lastensuojelun tutkimista. Lasten tilannetta käsitellään lisää yhdeksännessä luvussa kiellon aikaisten vaikutusten tarkastelun yhteydessä.

4 Oikeudellisten palvelujen käyttö

Edellä käsitellystä on tullut ilmi, että jos tuomari ei ole aktiivinen eli kummankin tilannetta ja näkökulmaa tasapuolisesti selvittävä, hakijalla ja vastaajalla on tarvetta oikeudelliseen apuun. Hakija ei välttämättä osaa tuoda esille asiaan liittyviä seikkoja, kuten näyttöä, riittävän hyvin tai hän ei osaa hakea kiellolle juuri itselleen ja perheelleen sopivaa sisältöä. Vastaavasti vaikka vastaajan mahdollisuudet voivat olla heikot kiellon määräämisen suhteen, kiellon sisältöön ja toteutukseen liittyy elämään vaikuttavia yksityiskohtia, joiden suhteen olisi hyvä osata esittää tarpeita ja näkökulmia. Lisäksi henkilöt tuntuvat tarvitsevan ulkopuolista asiantuntemusta valvomaan, että toimeenpaneva viranomainen toimii asianmukaisesti. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen ei lähtökohtaisesti kuitenkaan suosi avustajan hankkimista yksinkertaisesti siitä syystä, että käsittely tapahtuu niin pian hakemuksen jätöstä, mikä puolestaan tapahtuu usein kriisitilanteissa.

Tiedot asianosaisten mahdollisesti käyttämistä avustajista eivät käy yksiselitteisesti ilmi käräjäoikeuden asiakirjoista. Seuraavat luvut on laskettu niiden tapausten osalta, joiden asiakirjoista käy kiistatta ilmi, että osapuolilla oli avustaja pääkäsittelyssä.

Hakijat/suojatut

Kiellolla suojatuista kolmanneksella (32 %) oli avustaja istunnossa. Yleisimmin avustajana toimi oikeuden pöytäkirjaan kirjattujen tietojen perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja⁸².

Eräs haastateltu nainen järjesti itselleen tuomioistuimen käsittelyä varten päteväksi tunnetun asianajajan, ”kun mä ajattelin, että ei tätä kukaan muu voi selvittää.” Tukihenkilö oli kertonut tapauksista, jotka olivat ”menneet puihin”, ja poliisin nihkeä suhtautuminen rikostutkinnassa oli vielä mielessä. Jälkikäteen asianajajan merkitys itse tilanteessa ei näyttänyt naisesta kuitenkaan kovin suurelta, sillä puoltava ratkaisu oli niin selkeä. ”Jos mä olisin ymmärtänyt, että se käsittely oli tollanen, noin helppo, parin minuutin istunto. Se ratkaisu olisi voitu tehdä silloin aiemmin [väliaikainen kielto, jota hänelle ei myönnetty] ihan samoilla papereilla.” Toisaalta is-

⁸² Julkisen oikeusavun osuutta koskevat tiedot ovat aineistossa puutteellisia, mutta varsinaista kieltoa hakeneista henkilöistä (183) ainakin 30 henkilöllä perusomavastuu oikeusavusta oli korkeintaan 30 %. Käytännössä tämä merkitsee, että näiden henkilöiden laskennalliset käyttövarat olivat enintään 1 000 €kuukaudessa.

tunnon luonnetta ei voinut ennustaa etukäteen. Vastaaja ei ollut saapunut paikalle aikeistaan huolimatta.

Neljällä kieltoa hakeneella oli istunnossa apunaan tulkki. Yksi taho, joka voi myös olla avuksi, on Rikosuhripäivystys. Se tarjoaa tukihenkilöitä nimenomaan rikosoikeudellisiin tarpeisiin ja voi auttaa hakemusten täytössä. Lisäksi tukihenkilö voi tulla mukaan poliisikuulusteluun tai oikeuden istuntoon. Käräjäoikeuden ratkaisuihin kirjattujen tietojen mukaan viidessä tapauksessa kiellon hakijalla oli istunnossa mukana tukihenkilö, mutta heitä on saattanut olla käytännössä enemmänkin. Rikosuhripäivystyksen työntekijät katsovat itse, että heidän asiakaskuntansa on kahdessa mielessä kuitenkin valikoitunutta. Ensiksi palveluja käyttävät pääosin työssäkäyvät, keskituloiset, väkivaltaa kohdanneet naiset, joilla on jo käsitys siitä mihin he pyrkivät. Toiseksi yhteistyötahot valikoivat heidän mukaansa liikaa sitä, keille he tarjoavat tietoa Rikosuhripäivystyksen toiminnasta sen sijaan, että jättäisivät tarveharkinnan henkilöille itselleen.

Meidän asiakkaat eivät ole välttämättä niitä samoja, jotka ovat poliisin ja sosiaalitoimen vakiasiakkaita. Onhan meilläkin toki niitä. Mutta kun meillä ei ole sitä oikeutta puuttua, niin meillehän hakeutuvat vain ne asiakkaat, jotka ovat jo jollain tavalla jossakin vaiheessa ratkaisseet, että haluavat apua ja ovat valmiita joihinkin ratkaisuihin. Elitistinen on väärä sana, mutta he ovat askeleen pidemmällä, kuin se arki mitä poliisi näkee, esimerkiksi partiot. Hehän käyvät paljon perheissä, jotka eivät todellakaan halua, että se poliisi tulee sinne, eivät halua sosiaaliviranomaisia sinne, saattikka ottaisivat vielä meihin yhteyttä. Mehän ei nähdä sitä puolta mitä varmaan siellä on ja mihin justiinsa poliisikin määrää perheen sisäisiä. Meille tulee ne, jotka itse haluavat ja jotenkin ovat ehkä vähän paremmassa asemassa, kuin nämä ihan heikoimmat, jotka vaan elävät siinä perhehelvetissä, eivätkä näe ulospäystä. Meidän asiakkaila on jo pieni pilkahdus. Osa vastaanottaa avun loppuun asti, tekee ratkaisut ja pysyy niissä, mutta osa lipuu takaisin. (Rikosuhripäivystys)

Vastaajat/kieltoon määrättyt

Kieltoon määrättyjen osalta avustajien käyttö oli vähäisempää. Niistä vastaajista, jotka olivat henkilökohtaisesti läsnä istunnossa (n=95) ainoastaan vajaalla kolmanneksella (28 %) oli avustaja. Yleisimmin kyse oli asianajajasta.⁸³

⁸³ Kieltoon määrättyistä 15 henkilöä sai oikeusapua korkeintaan 30 % omavastuulla; vrt. edellinen alaviite.

Haastatelluilla miehillä oli erilaisia kokemuksia avustajien käytöstä oikeudenkäynneissä. Eräs heistä koki, että varsinainen oikeuskäsittely venyi turhan pitkään ex-kumppanin etsiessä itselleen avustajaa. ”Kun se ei saanu sanottua juuta eikä jaata siellä käsittelyssä. Olisi voinu ensimmäisellä kerralla paremmin valmistautua siihen oikeuskäsittelyyn, niin se veny sitten.” Miehellä oli asianajaja, mutta hän koki vaikuttamismahdollisuudet huonoiksi. Ei hän sitä kuitenkaan harmitellut, koska tilanne vaikutti niin selvältä eikä hänellä ollut mitään eroa vastaan.

Alla toinen haastateltu kertoo, kuinka hänen mahdollisuutensa hankkia avustaja putkasta käsin oli varsin heikko. Oikeudenkäynti pidettiin kahden päivän päästä väliaikaisen kiellon määrittämisestä, mitä hän piti liian lyhyenä aikana valmistautumiseen. Istuntopäivä oli sovittu ihanteellisesti heti, jolloin poliisi saattoi kertoa käsittelypäivän vastaajalle. Kertomansa mukaan haastateltu ei kuitenkaan saanut järjestää itselleen avustajaa putkasta käsin, vaikka hänellä olisi ollut siihen kaikki oikeus.

- Tai siis, sinne ei saanut tuoda asianajajaa mukaan ja mulle selitettiin se silloin, että sen takia se pidetään niin nopeasti, ettei sinne tulisikaan asianajajaa, että sinne ei halutakaan asianajajaa. Näin se poliisi sanoi joka määräsi mulle sen väliaikasen lähestymiskielon...
- Vainnii? ...joo joo...
- Silloin kun mulle määrättiin se väliaikainen lähestymiskielto, se oli keskiviikko-ilta, niin sanottiin sitten, että ylihuomenna perjantaina on oikeudenkäynti. (Kieltoon määrätty)

Asian nopea eteneminen haittaa toki kummankin mahdollisuuksia hankkia oikeusapua, mutta jos vastaaja saa tiedon pääkäsittelystä hakijaa myöhemmin, hän on vielä huonommassa asemassa. Jos kieltä haetaan suoraan käräjäoikeudelta, ainakin hakija on kyennyt ehkä valmistautumaan oikeuden istuntoon, mutta vastaajalle tieto voi tulla yllätyksenä ja niin, ettei aikaa valmistautumiseen juuri ole. Niin saatetaan ainakin kokea. Jos henkilö ymmärtää soittaa esimerkiksi oikeusaputoimistoon tai Rikosuhripäivystykseen, hänelle voidaan esimerkiksi sanoa, että käsittelyä voi pyytää siirrettäväksi avustajan hankkimista varten, mutta se tulee oletettavasti mieleen vain harvalle.

Esimerkiksi yksi haastatelluista miehistä näki, että kiellolla oli perusteensa, mutta hän ei ymmärtänyt miksi se määrättiin laajennettuna ja miksi se sisälsi myös lapset.

Koska enhän mä lapsilleni ollut uhkana enkä kenellekään tämmösille... Siis, luulin, että se lähestymiskielto koskee ainoastaan minua ja avovaimoa. Oletin, että se menee näin. Että saisin tavata lapsia

ihan normaalisti, mikä olisi luontevinta. Koska ikinä ei ole ollut lapsia kohtaan väkivaltaa tai uhkaa, ei varmasti. Sen voit lukee niistä, varmaan näetkin kun luet, niin ei missään tapauksessa lapseen kohdistunut mitään uhkaa. Ikinä en ole lyönyt lasta enkä mitään tehnyt, yhdellekään lapselle. Itse on käynyt semmosen koulun pentuna, että ei viitsi omalle lapselle sitä samaa helvettä toivottaa. (Kieltoon määrätty)

Kiellon määräämisen aikoihin kyseinen mies vietti kuitenkin levotonta elämää ja hermostui herkästi. Mieltä hiersi jo se, että hänellä oli ainoastaan kaksi päivää aikaa valmistautua oikeusistuntoon. Hänen autonsa oli ratsattu keskiviikkona, ja minkä yhteydessä hänet oli viety poliisilaitokselle vastaanottamaan haaste saapua perjantaina lähestymiskieltoasian käsittelyyn. Kokemus epäoikeudenmukaisuudesta saattoi vaikuttaa siihen, että hänet poistettiin oikeussalista aggressiivisen käyttäytymisen vuoksi. ”Ja mä lähin siitä sit taas narkkaamaan ja ajattelin että vittu ei sitten.” Kummallakin osapuolella oli avustaja, mutta haastatellun mukaan hänen oma esiintymisensä heikensi hänen avustajansa mahdollisuutta puolustaa häntä. ”Mä sitten muijan asianajajan kautta sain viestin, että se on mennyt myöntämään kaiken, että se oli selvää pässinlihaa.” Haastateltu harmittelee sitä, koska vaikka katsoi ansainneensa kiellon, hän ei ollut tapahtumien kuvauksesta kaikilta osin samaa mieltä.

Osa miehistä, joille on määrätty perheen sisäinen lähestymiskielto, on jo lähtökohtaisesti niin syrjäytynyt (ks. luku IX), että kiellon sisällön yksityiskohtiin puuttuminen lienee heidän mielestä niin merkityksetöntä, että se tuskin tulee edes mieleen. Tällöin on epärealistista olettaa, että vastaaja alkaisi rationaalisesti valmistautua oikeuden istuntoon tilanteessa, jossa hän kokee, että entuudestaan levottoman elämän pohja putoaa kokonaan.

Ikävää epäsuhtaa voi aiheutua myös siitä, jos vain toisella on avustaja ja toinen on huonommin valmistautunut. Seuraavan esimerkin mies on ainoa aineiston tapaus, josta on noussut epäily kiellon edellytysten täyttymisestä. Taustalla on rikosepäily ja poliisin määräämä väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto. Kumpikin on perustunut tilanteeseen, jossa sana on ollut sanaa vastaan. Kielto miehelle tuli yllätyksenä. ”Vaimo ei puhunut, että hän oli edellisenä päivänä käynyt poliisilaitoksella.” Tilanne alkoi haastatellun mukaan siitä, että poliisit tulivat aamulla kotiin ja veivät mitään selittämättä poliisilaitokselle.

Ne sanoivat, että no tuota pistäkää vaatteet päälle ja tulkaa mukaan. Mä sitten, että kyllähän mun nyt täytyisi tietää, mistä nyt on kysymys. ”No se selviää sitten”. Ei mitään sitten, minä menin poliisien mukaan, en mä rupea niitten kans rähjäämäänkään. Sieltä tuli, mikä lie komisariorio haastattelemaan ja sanoi: ”Teidän vaimonne on pyytännyt lähesty-

miskieltoa”. Olin haavi auki siellä, että mistä tämä nyt. ”Joo te olette pahoinpidellyt häntä”, että hän pelkää asua minun kanssani. Mä ajattelin, että mikä on niksahtanut taas, koska niitä kohtauksia tulee, vaikka hänellä on vahva lääkitys. (Kieltoon määrätty)

Toisin kuin muut haastatellut, kyseinen mies kiistää häntä koskevat väkivaltaiseen käyttäytymiseen liittyvät väitteet. Hän ei tuo oma-aloitteisesti esille näkökulmaansa kiellon oikeutukseen, mutta on tiukkana aina kun kysymys sitä sivuaa. ”No minusta se oli väärin. Koska mä en tehnyt niitä tekoja.” Vaimolla oli todennetusti vakavia mielenterveysongelmia; ne olivat hoidossa mutta haastatellun mukaan oireilua ilmeni rasituksen yhteydessä. Kiista koski vaimon telkeämistä kovin ottein makuuhuoneeseen, kun taas kieltoon määrätty sanoo yrittäneensä estää vaimoa hyppäämästä parvekkeelta. Oikeuskäsittelyn asiakirjoissa haastateltu ilmaisi pelkäävänsä, että jos hänet määrätään lähestymiskieltoon, vaimon tila pahenee ja tämä joutuu menemään hoitolaitokseen. Mies piti itseään vaimonsa huoltajana eikä katsonut että hänen tarvitsi valmistautua tuomioistuinkäsittelyyn.

No emmä valmistautunut mitenkään. Mä en ottanut tuomaria [avustajaa], koska mä sanoin oikeudessakin, että mulla on yksi tuomari ja se on toi isä Jumala tuolla. Vaimolla oli tuomari ja sit oli oikeusavustaja [tukihenkilö]. Mä ajattelin että mä puhun niinku asia on, niin kyllä mua uskotaan. En mä tarvitse mitään tuomaria, ne sitä paitsi maksaa [hän ei ilmeisesti tiennyt mahdollisuudestaan saada ilmaista oikeusapua.] Joo, niin siinä vaan kävi, että määrättiin se kolme kuukautta. (Kieltoon määrätty)

Toisessa kohdassa haastattelua mies kuitenkin tunnustaa, että kyllä hänesäkin on ollut vikaa. Hän myöntää ehkä ansainneensakin kiellon, joskaan ei hakemukseen laitetuin perustein. ”Kyllä tää mun juominen on yksi syy tähän, että... Mutta nythän, nyt ei ole mitään ollu.”

5 Yhteenveto ja pohdintaa

Asianosaisten asemaan liittyviä toimeenpanon erityiskysymyksiä tarkasteltiin erilaisilla aineistoilla. Ne käsittävät suojattujen ja kieltoon määrättyjen, toimeenpaneuvien viranomaisten ja Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden haastatteluja sekä käräjäoikeuden ratkaisuja varsinaisten perheen sisäisten kieltojen osalta.

Suojattujen haastattelujen perusteella perheen sisäisen lähestymiskielon hakeminen on rankka prosessi monessa mielessä. Vaikka taustalla on

pitkään kestänyttä ahdistusta ja turvattomuutta, kiello pitää silti oikeuttaa itselle. Seuraavana haasteena on prosessin läpivienti samalla, kun haastatellut naiset ovat pelänneet mahdollisuutta, että kielloa ei myönnetäkään. Kiellon hakeminen toi vaikeaan tilanteeseen moninaisia, käytännön asioiden hoitoa ja luovimista erilaisten, itselle uusien viranomaiskäytäntöjen lomassa. Prosessiin liittyi paitsi kiellon hakeminen myös edeltäviin tilanteisiin ja rikkomisiin liittyvää rikostutkintaa. Sekä henkisen että oikeudellisen tuen tarve oli ilmeinen, ja pelko tilanteen kärjistymisestä eli pitkään mukana. Turvallisuuden varmistamiseen saatiin heikosti apua.

Kukin haastatellusta naisesta oli kokenut ongelmia viranomaiskäytännöissä. Joko viranomaisen ajattelemattomuus, huolimattomuus, epäasiallinen käytös tai ne kaikki yhdessä synnyttivät toisiaan seuraavia vastoin käymisiä. Kussakin tapauksessa tietyt taustatapahtumat vaikuttivat siihen, miten asiat etenivät, jolloin tietynlainen viranomaistoiminta johti tietynlaisiin seurauksiin. Se mikä yhdestä viranomaisesta voi tuntua lähes merkityksettömältä virheeltä, voi aiheuttaa asianosaiselle suuria ongelmia hänen asioidessaan seuraavan tahon kanssa – puhumattakaan turhan ja ylimääräisen vastoin käymisen rasittavuudessa tilanteessa, jossa nainen taistelee uupuneena perheensä turvallisuuden puolesta. Haastatellut naiset olivat taloudellisesti verrattain itsenäisiä ja muutenkin henkisesti vahvan oloisia, joten tilanteet herättivät kysymyksen, kuinka niistä selviää henkilö, jolla ei ole lähtökohtaisesti samanlaisia resursseja.

Kieltoon määrättävien mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin heikentää muun muassa se, että vain puolet osallistuivat itse käräjäoikeuden istuntoon, jossa kiello määrättiin. Tällöin vaikeutuu heidän kokonaistilanteensa ja asumistarpeensa huomioon ottaminen sekä käytännön asioista sopiminen liittyen esimerkiksi lasten tapaamiseen tai tavaroiden noutoon.

Haastatellut miehet tuovat esille erilaisia tilanteita asumiseen liittyen. Asumispaikan tarjontaan tuntui vaikuttaneen paitsi henkilön läsnäolo istunnossa myös hänen käyttäytymisensä siellä, samoin kuin rikostaustaisuus, joskin eräs jolla ei ollut yleistä rikoshistoriaa koki jääneensä täysin heitteille. Eräälle miehelle huonotasoinen asuntola ei puolestaan tuntunut mieluisalta saati elämän haltuunoton kannalta mielekkäältä ratkaisulta, vaikka hän piti itseään alkoholistina. Toimihenkilötaustainen kertoi, kuinka tulot ja entisestä asunnosta yksin maksettava lainanlyhennys vaikuttivat siihen, kuinka hänellä ei ollut mahdollisuutta tuettuun asuntoon mutta ei myöskään markkinahintaisen asunnon vuokraan. Hän oli kuitenkin tyytyväinen asuntolapaikkaan, jossa lapsetkin usein vierailivat. Hän joutui asumaan siellä puoli vuotta.

Hieman yli puolessa tutkittuja käräjäoikeuden ratkaisuja kieltoon määrätyn asumistarvetta ei huomioitu lainkaan. Tämä ei välttämättä tarkoita

sitä, että asiaa ei olisi käsitelty. Vaikka tuomari on velvollinen selvittämään asumistarpeen, laki ei edellytä tarpeen tai siihen liittyvän ratkaisun kirjaimista. Asian käsittelyn näkyminen ratkaisuissa on kuitenkin kieltoon määrättyjen kannalta kiinnostava ja tärkeä kysymys. Tulokset kertovat lähinnä sen, että tuomareiden asumista koskevien merkitsemiskäytännöt vaihtelevat ja että mahdollisen kirjauksen yhteys todelliseen tarpeeseen tai tilanteeseen jää pitkälti tulkinnanvaraiseksi. Ongelma ei ole kuitenkaan tuomareiden käytännöissä, jotka ovat lain ja sen hengen mukaisia.

Hallituksen esityksessä suositellaan kieltoon määrättyjen miesten ohjaamista väkivaltatyöhön. Se koskee lähinnä poliisia, sillä käräjäoikeudella ei ole lähtökohtaisesti minkäänlaista hoitoonohjausvelvoitetta. Vain harva perheen sisäisen lähestymiskiellon saanut vaikuttaa päätyneen väkivallan katkaisuohjelmiaan, ainakaan sen perusteella, että hän on saanut kyseisen kiellon. Eräs komisario pohtii suosituksen mielekkyyttä siinä mielessä, että suositeltu käytäntö toteutuu hänellä jo rikosprosessin kautta. Sekä poliisien että tuomareiden on vaikea arvioida mahdollisten mielenterveydellisten ongelmien vakavuutta taikka ottaa niihin kantaa kiellon määräämisen ja mahdollisten jatkotoimien kannalta. Jos poliisilaitoksella työskentelee sosiaalityöntekijä ja jos hän on saatavilla kieltoa määrättäessä, hän voi toki pohtia asiakkaan kanssa hoitomahdollisuuksia. Perheen sisäinen lähestymiskiello ei kuitenkaan tuo mitään etuja liittyen esimerkiksi päihdehoitoon pääsyyn, vaan siihen pätevät omat säännöt.

Poliiseilla tuntuu olevan käytäntö, että jos henkilö on poliisin tiloissa määrättäessä väliaikaista kieltoa, hän käy joko partion tai tutkijan kanssa noutamassa kotoa henkilökohtaiset tavaransa. Toisinaan suojattu toimittaa ne poliisin luo sillä aikaa kun asia on käsittelyssä. Menettelytavoista ei ole kuitenkaan selkeitä ohjeita, joten käytäntö luultavasti vaihtelee.

Tuomari on velvoitettu kirjaamaan ratkaisuun tavan, jolla kieltoon määrätty saa haltuunsa välttämättömät henkilökohtaiset tavarat. Tarjolla ei ole kuitenkaan selkeitä vaihtoehtoja, joten kirjauskäytännöt vaihtelevat. Joukossa on jonkin verran poliisille annettuja velvoitteita osallistua noutoon, vaikka käräjäoikeudella ei ole selkeää, lainmukaista oikeutta velvoittaa poliisia tämänkaltaiseen virka-apuun. Joukossa on myös kirjauksia, joissa sopiminen jätetään osapuolten keskinäisen sopimisen varaan, tai mukaan ehdotetaan taikka määrätään joku kolmas osapuoli, kuten jommankumman tuttava tai sukulainen. Joukossa on myös kirjauksia, joissa tavaroiden noudosta ei mainita mitään. Jää epäselväksi, kuinka tehtyjä sopimuksia voidaan valvoa, joten väkivallan riski tilanteissa on ilmeinen. Voi myös olettaa, että epäselvät kirjaukset haittaavat poliisin työtä heidän miettiessään, täyttääkö tietty tilanne kiellon rikkomisen tunnusmerkistön.

Lasten asema on käräjäoikeuden ratkaisujen perusteella myös hyvin epäselvä. Laki ei velvoita tuomareita ottamaan kantaa lasten tapaamisiin, joten niihin liittyviä kirjauksia on varsin vähän. Esitetyissä muotoiluissa on kuitenkin erikoisia kannanottoja. Joukossa on tapauksia, joissa lapset ovat suojatun asemassa, mutta kieltoon määrätyn sallitaan silti tavata heitä, osassa tapauksia ilman ulkopuolisen valvontaa. Vaikka tapaamiset olisivat valvottuja – myös näitä tapauksia oli mukana tarkastelluissa ratkaisuissa – nekään kirjaukset eivät ole hallituksen esityksen (144/2003) suositusten mukaisia. Osassa tapauksia aineistosta ei puolestaan käy ilmi perustetta sille, miksi lapsi on ylipäänsä asetettu suojatun asemaan.

Käräjäoikeuden ratkaisuihin kirjattujen tietojen perusteella kiellolla suojatuista kolmanneksella oli avustaja istunnossa. Yleisimmin avustajana toimi oikeuden pöytäkirjaan kirjattujen tietojen perusteella asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Vain muutamalla on ollut tukihenkilö, ja ainakin haastatellut naiset ovat kokeneet heidän apunsa hyvin tarpeelliseksi. Kieltoon määrättyjen osalta avustajien käyttö oli vähäisempää. Niistä vastaajista, jotka olivat henkilökohtaisesti läsnä istunnossa (eli puolella) ainoastaan vajaalla kolmanneksella oli avustaja. Osapuolten haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että jonkinlainen oikeudellinen apu olisi tarpeellista, mutta sellainen tilanne ei ole suotavaa, että vain toisella on avustaja ja toinen on huonommin valmistautunut. Kummankin osapuolen kannalta avustajan hankkimisen merkittävänä esteenä on asian kiireellinen käsittely.

Yleisesti voi todeta, kuten lainvalmistelun analyysistä saattoi olettaa, että palvelujen tarjonta tuntuu kohtaavat huonosti sekä kiellolla suojattujen että kieltoon määrättyjen tarpeet. Niitä ei välttämättä kovin hyvin edes tiedosteta, oli kyse asianosaisista tai viranomaisista, tai sitten asiaa hoitavalla viranomaisella ei ole mitään mahdollisuutta ohjata asiakasta tämän tarvitsemiin palveluihin.

VIII KIELLON RIKKOMINEN

1 Rikkomisen monitulkintaisuus

Lähestymiskiellon rikkominen on rikos, josta voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään vuodeksi (RL 16:9). Kiellon rikkominen tarkoittaa palaamista asuntoon, josta henkilö on saanut hädän kiellon ajaksi. Kiellettyä on myös suojatun tapaaminen, seuraaminen ja tarkkailu, eikä häneen saa ottaa yhteyttä. Kielto ei koske kuitenkaan asialliseen perusteeseen, kuten lasten tapaamisiin tai henkilökohtaisten tavaroiden hakemiseen liittyviä yhteydenottoja. Lähestymiskiellon rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos. Rikosoikeudellinen puuttuminen edellyttää, että kielto on saatu tiedoksi.

Tässä luvussa tarkastellaan varsinaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneiden osalta rikkomisiin liittyviä tuomioita sekä poliisiasiain tietojärjestelmään kirjattuja merkintöjä. Poliisikirjausten analysointi on välttämätöntä, koska pelkkien tuomioiden tarkastelu vääristää ilmiöstä syntyntä kuvaa. Poliisiaineistoa on silti vaikea hallita. Vaikka perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisen tunnusmerkitö on sinällään selkeä, käytännön tilanteissa rikkomistilanteiden hahmottaminen, tai rikkomiseen puuttuminen mielekkäällä ja yksiselitteisellä tavalla, on toisinaan hankalaa. Rikkomiset voivat tulla poliisin tietoon joko erillisinä ilmoituksina ilman oheisrikosta, suojattuun kohdistuvan rikosasian yhteydessä tai jos henkilö tavataan kiellon aikana sattumoisin esimerkiksi suojatun kodin välittömässä läheisyydessä. Aineistona on poliisiasiain tietojärjestelmän ja tuomiolauselmatietokannan lisäksi monien eri tahojen haastatteluja (ks. luku II.3).

Syyt poliisiasiain tietojärjestelmän sisältävän rikkomisaineiston epämääräisyyteen ovat seuraavia: 1) osa epäillyistä ei ole saanut tiedoksiantoa kiellosta sitä rikkoessaan, 2) lähestymiskiellon rikkomista ei välttämättä kirjata oikealla nimikkeellä, 3) vaikka teko on kirjattu lähestymiskiellon rikkomiseksi, sen analyysia vaikeuttaa kuvaavien tietojen puutteellisuus tai tulkinnanvaraisuus, 4) yhteydenoton asialliseen perusteeseen liittyy epäselvyyttä, tai 5) osapuolet ovat palanneet yhteen hakematta kiellon peruutusta tai he pitävät yhteyttä suojatun aloitteesta tai suostumuksella.

Rikkomisten tosiasiallisen määrän selvittämistä hankaloittaa myös se, että kiellon valvonta jää käytännössä suojatun vastuulle. Lisäksi suojattujen

haastatteluissa on tullut esille odottamattomia olosuhteita, jotka edelleen vaikeuttavat rikkomisen täsmällistä määrittämistä. Kieltoon määrätty voi myös seurata suojattua välillisesti toisten henkilöiden avulla ilman, että rikkomisen tunnusmerkistö täyttyy. Ennen määrällistä tarkastelua edellä mainitut seikat eritellään laadullisesti. Aineistona on rikkomisista muodostunut yleiskuva, tapausesimerkkejä poliisiasiain tietojärjestelmän rikosilmoitusten selosteosista ja haastatteluja.

Rikkomisten haltuunottoa hankaloittaa lisäksi, että kuvatessaan kokemuksia perheen sisäisestä lähestymiskiellosta kaikki haastatellut asiantuntijat joutuvat sekoittavat välillä tavallisen ja perheen sisäisen lähestymiskiellon toisiinsa. Se on ymmärrettävää siksi, että yksittäinen työntekijä, oli hän mistä organisaatiosta hyvänsä, on useimmin kohdannut korkeintaan muutamana perheen sisäinen lähestymiskielto -tapauksen, koska niitä on määrätty niin vähän. Ongelmaan on kiinnitetty analyysissä huomiota, mutta se korostuu silti erityisesti rikkomisissa, koska niin tavallisen kuin perheen sisäisen kiellon rikkominen käsitellään rikosoikeudellisessa järjestelmässä nimikkeellä lähestymiskiellon rikkominen. Yhtäläinen nimike ja yhtäläiset seuraamukset tarkoittavat helposti, että rikkomistilanteet ja rikkomisen merkitys sen kohteelle näyttäytyvät viranomaisille samanasteisina, vaikka kieltoon määräämisen taustalla on lähtökohtaisesti vakavampi uhka.

1.1 Tiedoksiantaminen ja tiedonkulun ongelmat

Vaikka perheen sisäinen lähestymiskielto olisi voimassa, siihen määrätty ei voi syyllistyä kiellon rikkomiseen, ellei ole saanut tiedoksiantoa. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun kielto on määrätty ilman, että väliaikaisen kiellon määrännyt poliisi tai käräjäoikeuden tuomari on tavannut vastaajan. Kuten komisariat alla ilmaisevat, epäkohta mahdollistaa tilanteen tietoisesta hyödyntämisen: rikkomisen ilman seurausta.

Juuri oli sellainen tapaus, jossa mies oli saanut kutsun käräjäoikeuteen, mutta ei mennyt paikalle. Hän tiesi kyllä että kielto tulee varmuudella voimaan. Hän meni sitten häiriköimään tätä naista, ja nainen teki siitä rikosilmoituksen. Mutta se lähestymiskiellon rikkominen ei täytynyt, koska hän ei ollut saanut tiedoksiantoa. (Komisario B)

Tilanne on aiheuttanut epäselvyyttä poliisipartioille.

Alussa oli vähän kimuranttia saada partiollekin tiedoksi, että vaikka henkilö on koneen mukaan lähestymiskiellossa, hän ei voi rikkoa sitä ennen kuin on saanut päätöksen kirjallisesti tiedoksi. Partiota helpottaa yöllä suunnattomasti, jos he näkevät heti koneelta, että henki-

lö on saanut kiellon tiedoksi. Se riittää. Silloinhan rikkominen on tosiasia. Partiot on joskus soittaneet virka-ajan puitteissa ja kysyneet nimenomaan siitä, että pannaanko säilöön, pidätetäänkö henkilö lähestymiskiellon rikkomisesta. Kun on ilmennyt, että hän ei ole saanut kieltoa tiedoksi, en ole siunannut. Hän ei ole voinut rikkoa sitä sillä hetkellä. Karrikoidusti voi sanoa, että kieltoon määrätty saa anteeksi sen ensimmäisen rikkomisen. (Komisario C)

Tilannetta mutkistaa se, että vaikka henkilö käytännössä rikkoisi kieltoa ja poliisi tavoittaisi hänet, poliisi ei voi itse siinä tilanteessa antaa kieltoa tiedoksi kuin erityistapauksissa eli jos käräjäoikeus on tehnyt henkilöstä sähköisen kuulutuksen. Muutoin eli tyypillisesti käräjäoikeuden antaman ratkaisun voi antaa tiedoksi vain haastemies.

Yhden haastatellun naisen tapauksessa kieltoon määrättävä ei saapunut oikeudenkäyntiin, ja määrätessään oman kieltonsa käräjäoikeus peruutti poliisin antaman väliaikaisen kiellon (mainittu myös luvussa VII 1.5.). Koska haastemies ei tavoittanut kieltoon määrättyä, tämä ei saanut uutta kieltoa tiedoksi. Niinpä hän saattoi rikkoa sitä saamatta siitä seurausta, minkä hän myös teki.

Mä en tiedä voiko sanoa, että hän ei ollut tietoinen, kun hänellä oli siis just ollut poliisin määräämä lähestymiskielto voimassa [josta hän oli ollut tietoinen]. Mutta poliisi ei voi kuitenkaan... Hän pommitti mua koko viikonlopun ja soitti mun äidille tappouhkauksia ja tämmöistä. Mutta poliisi ei voi kuitenkaan tehdä mitään, kun hänellä ei ole tietoa siitä. Sehän on ihan naurettavaa! Useimmat ihmiset tässä tilanteessa varmaan välttelee tätä haastemiestä, he eivät saa ikinä sitä tiedoksantoa, niin silloinhan sitä on helppo jatkaa puhelimitse tai ihan miten vaan. (Kiellolla suojattu)

Suojattu ei tiedä, milloin mies lopulta sai tiedon kiellosta. Käräjäoikeuden asiakirjoissa oli liitteenä merkintä tiedoksisaannista, mutta se oli epäselvä: leiman päivämäärä oli kuukautta aikaisempi kuin tiedoksiannoksi ilmoitettu päivä. Aikaa lieenee joka tapauksessa kulunut muutama kuukausi. Haastemies oli yrittänyt tavoittaa kieltoon määrättyä myös muun asian takia, mikä oli osoittautunut hankalaksi.

Oli hän kuulemma käynyt monta kertaa oven takanakin, mutta ei ollut herra ikinä kotona eikä todellakaan postista hakenut mitään kirjattuja kirjeitä. (Kiellolla suojattu)

Asia monimutkaistuu entisestään, jos tieto haastemiehen suorittamasta onnistuneesta tiedoksiannosta ei tavoita poliisia, tai jos poliisi ei tiedä tiedok-

siantamisen tilaa. Eräs kärjäoikeuden tuomari toteaa, kuinka tiedoksiantoa ei aina yksinkertaisesti saada välitettyä.

Haastemies pyrkii antamaan nämäkin tiedoksi, mutta jos hän ei löydä vastaajaa, sitten se ei onnistu. Hän ei tietenkään ole sitten kotona, kun haastemies tulee, koska ei halua ottaa sitä vastaan. Tiedoksanto saattaa todella kuukausikaupalla viivästyä. Tämähän on ongelma rikosjutuissa muutenkin. Ja kun tässä ei voi antaa sellaista sijaistiedoksiantoa, kuten riita-asiassa voidaan tehdä. Tämä pitää antaa tiedoksi. (Tuomari A)

Myöskään tieto väliaikaisen perheen sisäisen kiellon mahdollisesta raukeamisesta kärjäoikeudessa ei aukottomasti välity takaisin poliisille. Jos väliaikainen kiello on lisäksi määrätty kuulematta vastaajaa, poliisille saattaa jäädä rekistereihin paitsi tieto turhasta kiellosta myös turha etsintäkuulutus (ks. luku VI.3.1). Se lienee silti harvinaista. Kärjäoikeuden käytäntö on alla esiintyvän komisarion mukaan selkiytynyt sikäli, että päätöksissä ilmenee aiempaa selvemmin tiedoksisaannin tila. Ongelmaksi jäävät silti tilanteet, joissa kärjäoikeus ei ole saa annettua kieltoa välittömästi tiedoksi.

En osaa sanoa, tuleeko tieto ja kuinka nopeasti, jos henkilö saa kärjäoikeuden tai haastemiehen välityksellä myöhemmin tämän tiedoksiannon. Kyllä se pitäisi tulla, sitä on korostettu. Poliisi ylläpitää kuitenkin rekisteriä missä kiellot ja voimassaoloajat näkyvät, eli meillä täytyy olla tieto myös siitä, onko henkilö saanut sen tiedoksi. (Komisario C)

1.2 Kirjaamiset väärällä nimikkeellä

Vaikka lähestymiskieltoa olisi rikottu, poliisi ei välttämättä kirjaa lähestymiskiellon rikkomista tietojärjestelmään sille kuuluvalla nimikkeellä. Yks syy voi olla edellä mainitut epäselvyydet tiedoksiannon välittymisestä. Haastemies on ehkä tavoittanut kieltoon määrätyn, jolloin poliisi voisi kirjata lähestymiskiellon rikkomisen, mutta kyseisen tiedon puutteessa ei sitä luonnollisestikaan tee. On myös mahdollista, että partio ei alunperinkään tarkista koneelta, onko henkilö, jonka kanssa he asioivat lähestymiskiellossa. Eräs komisario pitää sitä mahdollisena. Hän kommentoi yhtä aineiston tapausesimerkkiä.

Voisi kuvitella, että se on hoidettu ihan niin sanottuna juoppokeikkana. Henkilö on korjattu talteen ja viety säilöön. Ei ole ehkä edes pohdittu sitä, tai ei ollut tiedossa sillä hetkellä, että hän makaa esimerkiksi sellaisessa rapussa, missä suojattu asuu. En tiedä. Nämä

poliisin hakemat niin sanotut juopot, se on niin tavanomaista täällä Helsingissä, että tuskinpa aletaan kauheasti penkomaan henkilön taustoja. (Komisario C)

Toinen komisario muistelee tilanteita, joissa on kirjattu poliisilakiperusteinen kiinniotto, vaikka selosteen perusteella kyse vaikuttaisi olevan lähestymiskiellon rikkomisesta.

Kahdessa tapauksessa kirjauksissa ei ilmennyt, onko se mies vaan nukkunut siinä. Tutkijoille tai tutkinnanjohtajalle ei tullut tietoon, että mahdollinen rikkominen on edes tapahtunut. Nainen sitten soitti itse ja kysyi, koska hän tulee kuulusteluun, kun ei ole kuulunu mitään. Tutkija rupesi selvittämään, mikä juttu ja kuka on käynyt missäkin, kaivoi kaikki tiedot ja tosiaan löysi sen keikkalapun, että partio on käynyt paikalla ja henkilö on viety juoppoputkaan. Siitä tehtiin sitten myöhemmin rikosilmoitus, koska nainen sanoi, että hän heitteli kiviä siinä, kunnes poistui. Hän ei ollut nähnyt, että se mies oli sammunut siihen. Minkä tiedon partio on sitten saanut hälytyskeskuksesta – että siellä on lähestymiskiellon rikkoja, joka heittää kiviä? Ehkä vielä pari vuotta sitten ainakin joillekin partioille oli epäselvää, tuleeko tuollaisista kirjata ilmoitus. Mutta mä ainakin uskoisin, että tilanne on parantunut. (Komisario B)

Seuraavassa tapauksessa kieltoon määrätty häiriköi suojatun talon rappukäytävässä, mutta asiasta ei kirjattu lähestymiskiellon rikkomista, vaikka voimassaoleva lähestymiskiello huomioidaan tapausselesteessä. Siinä ei kuitenkaan mainita tiedoksiannon tilaa, joten jälkikäteen on vaikea päätellä ”pelkän” poliisilakiperusteisen kiinnioton perusteluja.

Henkilöllä lähestymiskiello entisen vaimonsa luo [osoite]. Mennyt sinne päihtyneenä. Pyysivät poistamaan. Ei paikkaa minne mennä. Otettu säilöön henkilön suojaamiseksi. Kykenemätön huolehtimaan itsestään. (T 199)

Osa vastaavista tapauksista on saattanut jäädä tältä tutkimukselta täysin pimentoon, sillä poliisi ei aina kirjaa tapahtumapaikkaa, josta päihtynyt viedään selviämispätkään tai jossa hän häiriköi. On myös mahdollista, että partio unohtaa tai ei ymmärrä kirjata rikosilmoitusta lähestymiskiellon rikkomisesta, jos sen ohessa tapahtuu vakavampi teko, kuten pahoinpitely. Kummatkin pitäisi kirjata omaksi nimikkeeksi samaan ilmoitukseen. Tällaiset huolimattomuudet korjautuvat kuitenkin tutkinnan edetessä.

Onko mahdollista, että kirjataan vain pahoinpitely ja siihen ikään kuin sisältyy se lähestymiskiellon rikkominen, että sitä ei laiteta erikseen?

On se varmaan mahdollista, mutta ei se noin voi olla, koska lähestymiskiellon rikkominen on oma rikoksensa. Mutta jos näin on tapahtunut, että partio on sen... – no kerran puuttui se kirjaus – niin kun se juttu tulee tänne tutkijalle ja tutkinnanjohtajalle, niin siinä vaiheessa viimeistään lisätään siihen se nimike. (Komisario B)

Vaikka virheet korjataan ja jutut etenevät itse tutkinnan kannalta asiallisesti, on yhä mahdollista, että muutoksia ei enää päivitetä poliisiasiaihin tietojärjestelmään.

1.3 Tietojen puutteellisuus tai tulkinnanvaraisuus

Vaikka teko olisi kirjattu oikein lähestymiskiellon rikkomiseksi, sen hahmottamista vaikeuttaa toisinaan tietojen puutteellisuus tai tulkinnanvaraisuus. Miten kvantifioida kuvaus ”soitteli päivittäin” tai ”soitteli usein”? Poliisin kirjaamaan yhteen lähestymiskiellon rikkomiseen voi käytännössä sisältyä useita erillisiä rikkomisia. Yksittäinen rikosilmoitus on siis yhtä hyvin voitu kirjata yhdestä tai 30 suojatun ilmoittamasta asiattomasta puhelinsoitosta. Se mikä näkyy tietojärjestelmässä kahtena kiellon rikkomisena, voi sisältää yksittäisinä tekoina viisi puhelua, yhden tekstiviestin, kaksi suojatulla alueella oleskelua, yhden tappouhkauksen ja pahoinpitelyn. Osa teoista kirjataan tietenkin myös erillisinä rikosasioina, kuten edellä kävi ilmi, esimerkiksi nimikkeillä ”laiton uhkaus”, ”kotirauhan rikkominen” tai ”pahoinpitely”.

Partio tekee pääsääntöisesti sen ilmoituksen. Nehän ei siinä alkuvaiheessa niin tiedäkään, onko kaikki tapahtunut nyt saman päivän aikana vai miten... Se ilmoitus pitää päivittää aina tutkinnassa sen mukaan, mitä kuulustelussa on tullut ilmi. Jos asianomistaja sanoo, että tänään on soitettu kymmenen kertaa ja eilen se kävi täällä, niin siihen pitäisi kirjata selkeästi sitten, miten se rikkominen on käynyt ilmi. Jos saman päivän aikana on kymmenen soittoa, niin en nyt ihan faktaksi sano, mut varmaan on ajateltu, että siinä on se yksi rikkominen ja selostukseen on vaan kirjattu että soitettu tänään kymmenen kertaa. Mikä olisi oikea tapa; pitäisikö siihen laittaa 10 lähestymiskiellon rikkomista? Ei välttämättä, koska kyse on tekoajallisesti samasta päivästä. Näistä voisi tulla semmoinen rautalankaohje, mutta en ole itse ainakaan ajatellut sitä ongelmana; se on vaan kirjattu siihen auki. Mutta tietysti teidän kannalta... (Komisario B)

Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden haastattelussa tuli esille lähestymiskiellon rikkomisten tarkoituksellinen ”niputtaminen”, joka osaltaan saattaa myös selittää sitä, että yksittäisten tekojen määrä vaihtelee ilmoituksissa

paljon. Asia ei tullut esille poliisien haastatteluissa, mutta sitä ei myöskään kysytty. Toisin sanoen Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden näkemysten mukaan osa poliiseista ottaa mieluummin vastaan usean rikkomisen kerrallaan kuin vain yhden.

Osa poliiseista ei millään halua ottaa vastaan niitä rikosilmoituksia. He sanovat, että odottele nyt vähän enemmän ja tule sitten kerralla tuomaan ne kaikki. Jotenkin nihkeesti otetaan vastaan, vaikka niistä kaikista pitäisi kuitenkin ilmoittaa. Yksi lähtee tuomaan jotakin yksittäistä puhelinsoittoa, kun jollakin saattaa olla satoja. Siinä ei ole semmoista järkevää systeemiä, minkä mukaan se etenisi. Ihmiset kysyvät, pitäisikö saada joku tietty määrä kasaan, että se etenisi. Välillä asiakkaat eivät viitsi edes soittaa poliisille, kun sieltä tulee sellaista, että no odotellaan nyt tai keräät vähän enemmän näyttöä. Mutta kyllä mä veisin ne 50 rikkomista päivässäkin jo poliisin, enkä odottaisi enempää. Vähän väheksytään sitä tilannetta asiakkaan kannalta, että eihän tällä yksittäisellä rikkomisella ole mitään merkitystä, jos kukaan ei lähde tekemään sille mitään. (Rikosuhripäivystys)

Asia ei kuitenkaan ole yksinkertainen. Jos rikkomisia ei niputeta, ne saattavat mennä yksittäisinä juttuina oikeuteen. Se taas on suojatulle jatkossa rasittavaa – varsinkin kun oikeuden istunto saattaa järjestyä yli vuodenkin päästä, jolloin elämällä on ehkä jo uusi suunta eikä kieltoon määrättyä haluaisi tavata toistuvasti oikeussalissa.

Jos yhdestä häirinnästä tehdään ilmoitus tänään ja kolmen viikon päästä toisesta ja taas kolmen viikon päästä kolmannelta, siinä on se riski, että ne menevät yksittäin oikeuteen. Joskus ne voi jossain kohtaa niputtua, mutta ei aina. Siellä voi olla tosiaan joku yksittäinen pieni nippelijuttu ja ei kun menet oikeuteen sen takia. Jos se häirintä on viimein päättynyt, sä kuitenkin laukkaat siellä jatkuvasti. Mutta ei siihen varmaankaan ratkaisua löydy, kun etukäteen ei voi tietää, paljonko tietty henkilö rikkoo ja missä kohtaa kannattaisi odottaa, tuleeko vielä lisää. (Rikosuhripäivystys)

On hyvä joka tapauksessa muistaa, että toisin kuin tavallinen lähestymiskielto, perheen sisäinen kielto kestää korkeintaan kolme kuukautta. Voidaan kysyä, kuinka paljon siinä ajassa rikkomisia kannattaa ”keräillä” varastoon.

1.4 Asialliseen perusteeseen liittyvät epäselvyydet

Aina ei ole yksinkertaista määrittää, onko yhteydenottoon ollut asiallinen peruste – varsinkin jos käräjäoikeuden ratkaisu on esimerkiksi kieltoon määrätyn tavaroiden hakua ajatellen epämääräinen (ks. luvut III.4.3 ja VII.2.4 sekä Rautio 2004, 862–863). Osapuolille on saattanut jäädä epäselväksi, mitä kaikkea kieltoon määrätty voi ottaa kodista mukaansa, tai milloin ja miten tavarat pitää tai voi noutaa. Joskus epäselvyydestä syntyy rikosilmoitukseen johtavaa, kaikkia osapuolia hiertävää kahnausta. Se olisi ehkä ollut vältettävissä, jos menettelytapa tavaroiden noutamisessa olisi ollut alun perin selkeämpi ja yhdenmukaisempi.

Aina kun tavaroiden noutamisen muoto jätetään osapuolten ratkaistavaksi, seurauksena voi syntyä rikkomiseen liittyvää epäselvyyttä. Tämä korostuu erityisesti sellaisissa käräjäoikeuden ratkaisuissa, joita ei ole edeltänyt poliisin määräämä väliaikainen kiello.

Yhdessä tapauksessa kiellolla suojattu nainen teki ilmoituksen lähestymiskiellon rikkomisesta, kun kieltoon määrätty oli soittanut hänelle ”posteistaan ja tavaroistaan ja alkanut sitten moittimaan ja uhkailemaan ilmoittajaa”. Kuulusteluissa mies myönsi soittaneensa tavaroistaan, mutta sanoi lopettaneensa yhteydenotot saatuaan tavaransa. Poliisin päätöksessä todetaan käräjäoikeuden ratkaisun epämääräisyys, eikä juttu edennyt rikosasiaina. Ilmeisesti puhelun sisällöstä ei ollut riittävää näyttöä.

Asiassa ei ole rikosta tapahtunut, koska M:llä on ollut yhteydenottoihin asiallinen peruste ja yhteydenotot ovat olleet ilmeisen tarpeellisia, varsinkin kun käräjäoikeuden päätöksessä ei ole määrätty siitä miten kieltoon määrätty saa haltuunsa henkilökohtaiset tavaransa. (T 59)

Eräässä toisessa tapauksessa tavaroiden hakeminen oli kirjattu selkeästi käräjäoikeuden ratkaisussa, mutta ongelmia tuli silti.

Paikalla selvisi M:n kertomana, että häneltä oli jäänyt tavaroita edellisenä iltana entisen puolisonsa asuntoon ja hänen pitäisi saada tavarat takaisin. Asiaa selvitettyä ilmeni, että M on määrätty lähestymiskieltoon, kiellolla suojattu N, jonka asunnossa M:n tavarat olivat. Rekistereitä tarkasteltaessa selvisi edelleen, että M oli soittanut illalla samasta asiasta poliisin hälytyskeskukseen, mutta tuolloin pariskunta päässyt keskenään sopuun. Edelleen yöllä noin kello 03 aikaan poliisipartio käynyt poistamassa M:n kyseisestä osoitteesta. (T 42)

Kuten edellisestä esimerkistäkin käy ilmi, aineiston perusteella on syytä epäillä, että jotkut kieltoa rikkoneet keksivät teoilleen jälkikäteen asiallisia perusteita. Siksi suojatun ja kieltoon määrätyn antama kuva tilanteesta voi erota toisistaan paljonkin. Esimerkiksi vaimonsa asuntoon väkisin tunkeutunut mies oli kertomansa mukaan hakemassa asunnosta lompakkoa ja matkapuhelimen laturia, kun suojatun mukaan mies etsi sieltä toista miestä ja hammasharjaansa. Poliisin tulkinta yhteydenoton asiallisuudesta ratkaisee tällaiset tilanteet.

Lisäksi kieltoon määrätty saattaa pitkittää toisinaan tahallaan tavaroiden hakua, kuten seuraavassa esimerkissä:

Viimeisen parin päivän aikana M on ottanut yhteyttä koskien tavaroidensa noutamista N:n luota. N:lle on jäänyt käsitys, että M haluaa viivyttää ja pitkittää tavaroiden noutamista noutamalla niitä tavarain tai pari kerrallaan. Tavaroiden noutamisesta oli jo aikaisemmin sovittu juhannuksen tienoilla, mutta tällöin hän oli käyntinsä peruuttanut. M oli maininnut, että hän noutaa tavarat vasta sitten kun saa ne uuteen asuntoonsa. Tähän N ei ole suostunut vaan pyytänyt noutamaan ne ensi tilassa. N ei itse ole kertaakaan peruuttanut tällaista tapaamista. (T 108)

Laissa lähestymiskiellosta viitataan vain välttämättömien, henkilökohtaisten tavaroiden noutoon⁸⁴. Hallituksen esitystä (144/2003, 31) tulkiten perheen sisäisessä lähestymiskiellossa tarkoitus ei ole myöskään katsoa avioeroon ja omaisuuteen jakoon liittyvää asioiden hoitoa asialliseksi yhteydenotoksi; ne tulee hoitaa kiellon jälkeen tai asianajajien välityksellä. Jos kyse on tavaroiden noutamisesta vasta kun ne ”saa uuteen asuntoon” tai jos niitä haetaan vähän väliä tyyliin ”t-paita kerrallaan” (Rikosuhripäivystyksen työntekijän huomio), asia on myös ymmärretty väärin.

Joskus kieltoon määrätty tulevat poliisin avustuksella noutamaan lisää tavaroita. Taho, joka kulloinkin antaa partiolle siihen luvan tai velvoitteen, ei välttämättä tiedä tapauksen taustoista – varsinkin jos määräys tulee virka-ajan ulkopuolella tai hälytyskeskuksesta. Näin ollen poliisia voidaan käyttää häirinnässä hyväksi. Yhden haastatellun naisen tapauksessa kieltoon määrätty oli jo hakenut kotoa henkilökohtaisia tavaroita, mutta alkoi vähitellen haluta kotoa yhtä sun toista muuta tavaraa, mistä suojattu otti yhteyttä poliisiin. Hän myös ilmoitti poliisille hävinneistä tavaroista, ja

⁸⁴ Laissa lähestymiskiellosta (898/1998) on kaksi tähän viittaavaa kohtaa: 1) ”Lähestymiskielto ei koske yhteydenottoja, joihin on asiallinen peruste ja jotka ovat *ilmeisen tarpeellisia*” (1. luku 3 §) ja 2) ”Jos perheen sisäinen lähestymiskielto määrätään, ratkaisussa on myös (...) määrättävä siitä, miten kieltoon määrätty henkilö saa haltuunsa *tarpeelliset henkilökohtaiset tavaransa*” (2. luku 8 §).

peräänkuulutti omaisuuttaan. Alla kuvattu poliisiviranomaisten ristiriitainen suhtautuminen johtuu siitä, että asiaan liittyi eri poliisimiehiä.

Mulle neuvottiin poliisista, että mä en saa antaa enää mitään ja mun asianajaja sanoi, että kaikki pitää kirjata, kun häneltä alkoi tulla kokoajan sellaista, että hän laittaa rikosilmoitusta, hänellä on kokoajan tavaroita hävinnyt. Että missä on se ja missä on tämä. Ja tulee poliisin kanssa hakemaan poron lihaa ja pornokasettia ja kaiken maailman juttuja. Sellaista ihan sairasta! Vaatteissa on koirankarvoja, siitä valitettiin. Ja kun kukaan ei oikein uskonut mua ja siinä oli päihteiden käyttö tosi rajua. Kun poliisit kävi hakemaan tavaroita ja muita, niin on puisteltu päätä, kuinka mä olen ollut ihan kauhea. Että minähän kaiken aiheutan, miten mä voin kohdella noin ja miksi mä vedätän, miksi mä en anna sille sitä tavaraa ja miks mä en anna sille tota. Ihan sama. (Kiellolla suojattu)

Yhdessä tapauksessa osapuolet olivat poliisin kirjausten mukaan kieltoa määrätessä sopineet tarkan päivän ja kellonajan, jolloin kieltoon määrätty voi noutaa tavaransa. Kun hän saapui, tavarat odottivat häntä jätessäkö oven ulkopuolella, minkä takia hän ilmoitti poliisille ex-vaimonsa syyllistyneen omankädenoikeuteen. Tilanne lähestymiskiellon rikkomisen osalta on hiukan epäselvästi esitetty, mutta kieltoon määrätty oli soittanut suojatulle samana aamuna, jolloin hänen oli tarkoitus noutaa tavaransa. Suojattu teki siitä rikosilmoituksen, koska asioiden hoidosta oli jo sovittu ja muut välttämättömät yhteiset asiat oli hoidettu siihen asti asianajajan välityksellä. Kirjausten perusteella on vaikea muodostaa näkemystä asiakokonaisuudesta, mutta pohdintaa aiheutti nimenomaan kieltoon määrätyn puhelinsoiton hyväksyttävyys.

M kertoi soittaneensa vaimolleen kysyäksään milloin voi tulla hakemaan postiaan ja joitain talvivaatteita. M tietää hänen olevan lähestymiskiellossa vaimoaan kohtaan, mutta hän katsoi oikeudekseen soittaa vaimolleen em. asioiden hoitamiseksi. M kertoi, että vaimonsa oli itse puhelun aikana kertonut olevansa illalla kotona, jolloin postin ja talvivaatteet voisi hakea.

Tämän asian osalta on katsottu, että M:llä on ollut hyväksyttävä syy soittaa vaimolleen. Asia päätetään ”ei rikosta” -päätöksellä. (T 26)

Kun lakia perheen sisäisestä lähestymiskiellosta valmisteltiin, mitään dokumentoitua keskustelua ei edes käyty siitä, tulisiko poliisin olla automaattisesti mukana tavaroita noudettaessa. Jälkikäteen on tietenkin helppo todeta, että perheen sisäisiä lähestymiskielloja määrätään joka tapauksessa var-

sin vähän, ja niissä poliisia työllistävät myös tavaroiden noutoon liittyvät ”turhat” rikkomiset ja niiden selvittelyt.

Toisentyypistä epäselvyyttä voi syntyä arvaamattomista olosuhteista. Kieltoon määrätty saattaa esimerkiksi viettää sattumalta iltaa samassa ravintolassa kuin kiellolla suojattu. Alla esiintyvä mies on yksi haastatelluista. Häntä epäiltiin lähestymiskiellon rikkomisesta jo kiellon määräämispäivänä. Hän vietti iltaa samassa ravintolassa kuin kiellolla suojattu. Poliisit odottivat häntä ravintolan ulkopuolella, josta hänet vietiin yöksi putkaan.

Partio 123 paikalle ja paikalla ravintola Tähdessä suoritettiin alustava puhuttelu N:lle [avovaimo]. Hän kertoi viettäneensä iltaa ravintolassa kun illan aikana oli huomannut M:n tulevan hänen luokseen ja M oli alkanut uhkailemaan häntä. M oli mm. useaan otteeseen kertonut tappavansa N:n. M oli sanonut ettei tee ravintolan sisällä mitään mutta heti kun hän lähtee ulos ravintolasta niin alkaa tapahtua. M oli uhkaillut myös N:n seurassa olleita henkilöitä. N oli aidosti peloissaan ja kertoi ettei hän uskalla poistua ravintolasta koska pelkää M:n tekävän hänelle jotakin. (T 222)

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei oltu vielä annettu miehelle tiedoksi, joten tilanne ei lähestymiskiellon rikkomisen osalta johtanut esitutkintaan. Ehkei sille katsottu olleen muutenkaan edellytyksiä, sillä ravintolakäyttäytyminen on eri asia kuin tilanteeseen päätyminen kiellon rikkomismielessä. Miehelle annettiin kuitenkin rangaistusvaatimus virkamiehen vastustamisesta, mutta ”ei mitään niinku kuulusteluja sen kummemmin”, hän muistelee. Hänen mukaansa avovaimon naisystävä tiesi etukäteen, missä ravintolassa hän vietti iltaansa, ja että tämän ystävät olivat häntä eniten vastaan.

Sanoin sille, että et periaatteessa saisi täällä olla, kun se tasan tarkkaan tiesi, että mä olen... [ei saa selvää]. Ja eiku putkaan. (Kieltoon määrätty)

Eräälle toiselle haastatellulle sattui samankaltainen, mutta lievempi tilanne. Hän sattui vaimonsa kanssa toisistaan tietämättä samaan ravintolaan iltaa viettämään. Lopulta vaimon seurue poistui, mutta tilanne ehti käydä tuskalaksi. Siitä ei kuitenkaan seurannut rikosilmoitusta, ja tuskin sillekään olisi ollut perusteita.

Vaimon seurassa olleet muut naiset olivat sitä mieltä, että mut pitää heittää sieltä ulos. He olivat tosi ilkeitä mua kohtaan. Mutta eihän se kielto sitä koske. Enhän mä ole lähestynyt, kun mulle määrättiin hänen koti ja työpaikka, mutta mistä minä tiedän että hän... kun mä olin siellä ravintolassa kun hän tulee, ja sitten piti ottaa ravintola-

henkilökuntaan yhteyttä, että toi pitää poistaa täältä sillä perusteella... Siis, tähän on ihan käsittämätöntä! (Kieltoon määrätty)

1.5 Suojatun aloitteellisuus tai myötävaikutus

Poliisille aiheutuu ylimääräistä pohdintaa myös tilanteista, joissa osapuolet ovat palanneet asumaan yhteen hakematta kiellon peruutusta tai joissa kielolla suojattu on itse ehdottanut tapaamista. Yksinkertaisimmillaan suojattu saattaa lähettää kysymyksen tekstiviestillä. Jos asia ei liity ennalta sovitusti esimerkiksi lasten tapaamisiin tai tavaroiden noutoon, henkilö syyllistyy lähestymiskiellon rikkomiseen vastatessaan viestiin. Varsinkin haastatteluaineisto antaa viitteitä siihen, että suojatun aloitteesta tai suostumuksella tapahtuvaa yhteydenpitoa tapahtuu⁸⁵.

Hän itse soitti mulle humalapäissään ja otti yhteyttä... tulla käymään, ja menin sitten ja sanoin, että ymmärrätkö sä mitä sä nyt teet? Että siinä rikot nyt sitä... niin sitten se sanoi mulle, että mennään seuraavana päivänä poliisiasemalle sanomaan, että hän on sitä rikkonut. Mä sitten, että ei kiinnosta pätkän vertaa mennä selvittämään mihinkään mitään, että jos minä tulen, siitä ei tarvii kelle... se on meidän kahden asia. Että jos me liikutaan yhdessä, niin eihän poliisi voi sitä, kato, jos lähestymiskielto on päällä, niin jos ei se asianomainen tee ilmoitusta siitä, että häntä kohden rikotaan sitä määräystä, niin eihän poliisi voi edes puuttua siihen sitten. Vai voiko? En tiedä. (Kieltoon määrätty)

Toinen haastateltu mies luuli vastaavasti, että kielto on automaattisesti molemminpuolinen ja rajoittaa myös naisystävän käyttäytymistä.

- Vaistomaisestihan se tulee [yhteydenpito]. Mutta sillä lailla kuitenkin, että ei ole ylimääräisiä silmiä. Mutta kun hän, eihän se olisi saanut minuun esimerkiksi ottaa yhteyttä, enkä minä häneen, molemmin puolistahan se on se...
- Näinkö se tuomari sanoi?
- Ei, mutta olen sen käsityksen saanut, että ei hänkään saa ottaa minuun mitään yhteyttä. Tai ei olisi saanut ottaa. (Kieltoon määrätty)

Kolmas haastateltu mies muisteli neutraaliin sävyyn, että poliisi pelotteli vankilareissulla (hänellä oli rankka rikoshistoria, kuten edellä mainituillakin), jos hän rikkoo kieltoa. ”Heihin et saa ottaa mitään yhteyttä, tai tulee linnareissu”. Maksimirangaistus rikkomisesta on vuosi vankeutta. Siitä, että mies noudatti aluksi kieltoa, tuli ex-vaimolta kuitenkin moitteita.

⁸⁵ Kuudesta haastatellusta miehestä viisi on palannut kumppaninsa kanssa yhteen kiellon aikana tai pian sen jälkeen, jolloin yhteydenpitoa on ollut jo kiellon aikana.

Enhän mä sitten uskaltanut ottaa mitään... Siitä on sitten jälkeenpäin saanut haukkua niskaan, että olet niin mulkku ollut, että et ottanut heihin [lapsiin] yhteyttä. Sanoin emännälle, että koita nyt tajuta, että enhän mä ole uskaltanut, kun mullahan on kuitenkin se van-
kilatausta ja kun ei ole halua lähteä takaisin, niin tottahan mä nyt...
(Kieltoon määrätty)

Kyseisen kaltaisten tilanteiden tarkkoja määriä on vaikea arvioida, koska ne eivät välttämättä tule poliisin tietoon. Mainituista kolmesta tapauksesta kahden osalta yhteinen yhteydenpito ei tullut poliisin tietoon. Joskus pariskunta vain elää yhdessä ilman että suojattu raportoi mitään asiaan liittyvää ongelmaa. Joskus taas tilanteet kärjistyvät hetken suvannon jälkeen. Tapaukset voivat olla hyvin erilaisia. Niistä voi välittyä suojatun halu jatkaa yhdessä, tai rikkomisia katsotaan läpi sormien, koska kieltoon määrätty mies herättää sääliä ja huolta. Rikosuhripäivystyksen työntekijät ymmärtävät hyvin, miksi yhteen palataan.

Määrätään perheen sisäinen lähestymiskielto. Äiti ja lapset jäävät kotiin ja isä asuu missä asuu. Ja on kolme kuukautta aikaa miettiä, että mitä tässä. On aika ymmärrettävää, että nopeasti siinä palataan yhteen, jos siellä ei ole kummallakaan puolella auttajaverkostoa. Eihän heillä ole resursseja järjestellä mitään asioita, eikä äidillä useinkaan ole sitä turvaverkkoa. Hänellä ei ole yhteyksiä välttämättä kauheasti minnekään. Siinä pitää aika konkreettisia, isoja asioita alkaa kuitenkin miettiä, jos päädytään eroon. (Rikosuhripäivystys)

Kaikissa tapauksissa perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta eivät ilmoittaneet kiellolla suojatut. Esimerkiksi eräs kieltoon määrätty vietti aikaa suojatun naisystävänsä asunnolla lähes säännöllisesti kiellon aikana, mikä paljastui vasta kun suojatun äiti teki ilmoituksen poliisille lähestymiskiellon rikkomisesta. Selostusosasta ei käy ilmi, miten kiellolla suojattu itse suhtautui tilanteeseen. Samoin sosiaalityöntekijä ilmoitti kieltoon määrätyn miehen rikkoneen lähestymiskieltoa tämän vastatessa suojatun eli äitinsä puhelimeen kiellon aikana. Miehen mukaan äiti ei ”kykene huolehtimaan kaikista asioista itse”. Äidin mukaan hänen poikansa ”on ollut joskus väkivaltainen, mutta ei ole nyt lähiaikoina käyttäytynyt aggressiivisesti häntä kohtaan” (tapauksesta on enemmän luvussa IX.3).

Eräs nuori mies puolestaan rikkoi perheen sisäistä lähestymiskieltoa sen ensimmäisenä voimassaolopäivänä tunkeutumalla äitinsä kotiin ja käyttämällä väkivaltaa häntä kohtaan. Poliisin rekistereissä lukee yksi kirjattu lähestymiskiellon rikkominen. Tietojärjestelmästä kuitenkin ilmenee, että sama mies poistettiin kiellon aikana äitinsä asunnosta kaksi kertaa häiriköimästä päihtyneessä tilassa, ja ainakin toisella kerralla hän oli rikkonut

tavaroita ja uhkaillut äitiään. Nämä rikkomiset kirjattiin ainoastaan nimikkeellä ”poliisilakiperusteinen kiinniotto”. Jää epäselväksi, antoiko äiti poikansa olla asunnossa, minkä vuoksi poliisit eivät kirjanneet asiassa lähestymiskiellon rikkomista. Järjestelmässä lukee, että ”äiti pyysi poliisia paikalle ja toivoi Timon [peitenimi] kiinniotta.” Voidaan epäillä, että vanhempi on antanut lapselleen luvan yöpyä kotona, jos tämä pysyy selvin päin, mutta tilanne ei ollutkaan sujunut toivotusti. Aineistossa on toinen vastaavan kaltainen tapaus, jossa vanhemmat olivat antaneet luvan selvin päin kotona olemiseen, mutta käytännössä poika joi usein vanhempiansa kanssa yhdessä, ja he pahoinpitelivät toinen toisiaan.

Eräässä tapauksessa kieltoon määrätty mies pahoinpiteli naisystävänsä ja riehui tämän asunnossa, mutta tutkinnan aikana kävi ilmi seuraavaa: ”Asianomistaja N kuulustelussa M:n rikkoneen lähestymiskieltoa, mutta on siihen itse osasyylinen, kun antoi M:lle avaimet asuntoonsa. Avaimien annon syynä oli, että M olisi voinut nähdä lapsiaan useammin ja viettää heidän kanssaan aikaa helpommin.” Seuraavassa tapauksessa kieltoa rikottiin ilmeisesti yhteisellä päätöksellä, eikä poliisi kirjannut siitä ilmoitusta: ”Vaikka M:llä on lähestymiskielto häntä kohtaan, he ovat pikkuhiljaa ruvenneet taas asumaan samassa osoitteessa ja N:n mukaan heillä menee hyvin”. Aivan toisenlaisessa tapauksessa kiellolla suojattu kutsui kieltoon määrätyn miehensä kylään kiellon aikana ja tilanne meni riitelyksi, jolloin nainen löi miestä lihanuijalla kasvoihin. Alla on vielä yksi erikoinen tapaus poliisin kirjaamasta selosteesta.

Rikoksesta epäiltynä kuultu M kertoi, että hän on asunut normaalisti vaimonsa luona koko kiellon ajan. M kertoi sopineensa vaimonsa kanssa, että hän voi asua siellä, jos on selvin päin. M on myös tavannut poikaansa L:ää.

Asianomistajana kuultu N kertoi, että jossakin vaiheessa hänelle selvisi, että M asuu hänen isänsä asunnossa. Asunto on saman omakotitalon, missä N ja L asuvat, toinen puoli, jonka N on vuokrannut isälleen. Asuntoon on oma sisäänkäynti. N päätti olla ilmoittamatta asiasta poliisille, jos M pysyy pois hänen puolelta. N:n mukaan hänen miehensä vei muutaman kerran heidän poikansa treeneihin, mutta muuten he eivät ole viettäneet aikaa tai asuneet yhdessä.

N soitti paikalle poliisiin, koska M oli vahvassa humalassa talon pihassa eikä suostunut N:n pyynnöstä poistumaan. N ei tule vaatimaan asiassa rangaistusta. (T 189)

Eräässä piirissä partiot eivät ensin puuttuneet rikkomisiin, joissa suojattu on ollut selkeän aloitteellinen, mutta käytäntö on tiukentunut. Komisariori-

den tulkintojen mukaan kieltoon määrätty kuitenkin rikkoo lakia mennessään tapaamaan suojattua, vaikka tämä olisikin esittänyt vierailukutsun. Kaikki haastatellut poliisit tuskailivat vastaavien tilanteiden kanssa.

Kun on tällaisia tapauksia, että kirjataanko mahdollisen pahoinpitelyn oheen lähestymiskiellon rikkominen, kun nainen on esimerkiksi pyytänyt miestä yökylään tai viikonlopuksi ja sitten on tullut erimielisyyttä, viinaksien avulla riitaa ja tappelua ja näin. Periaatteessa se ei ole meidän harkittavissa, vaan siitä pitäisi tehdä se kirjaus, vaikka mä olen kyllä kokenut, että ei siinä mitään rikkomista voi olla. (Komisario C)

Komisariat kyllä tähdensivät, että hakijalle varmistetaan, että hän on ”ymmärtänyt oikeasti sen perheen sisäisen lähestymiskiellon tarkoituksen ja merkityksen”. Itse asiassa yksikään haastatelluista poliiseista tai oikeusopineista ei pitänyt rikosoikeudellista puuttumista mielekkäänä. Pikemminkin moni toivoi, että kielto velvoittaisi selkeästi myös suojattua pysymään erossa kieltoon määrätystä.

Että hakijallakin olisi velvoite toimia sen oman hakemuksensa mukaisesti, että hänkään ei sitten pidä yhteyttä. Ja tuomioistuimella pitäisi olla mahdollisuus purkaa kielto omasta aloitteestaan, jos katsotaan, että perusteet eivät ole enää samat mitä ne oli kuukausi aiemmin. Kun he täällä tekevät sitä hakemusta ja siihen liittyy monta kertaa joku akuutti, tuore rikos, jossa tämä toinen osapuoli on ollut uhrina, niin jos hän ei selkeästi ilmoita, että avioero on vireillä tai laitetaan vireille, kyllä tulee ajatus mieleen, että muutaman viikon kuluttua he kävelevät käsi kädessä tuossa torilla, kuten on käynytkin. (Komisario D)

Myös yksi lainvalmistelijoista, oikeusministeriön edustaja, mieltää, että suojatun aloitteesta syntyneissä yhteydenotoissa kieltoon määrätty syyllistyy teknisesti lähestymiskiellon rikkomiseen. Hän kuitenkin katsoo, että henkilö todennäköisesti jätetään tuomitsematta rangaistukseen, jos juttu etenee oikeuskäsittelyyn asti, koska suojatun aloitteellisuus tulkitaan lieventävänä seikkana⁸⁶. Aiemmin mainitussa tapauksessa, jossa kieltoon määrätty sai avaimet suojatulta lasten tapaamisten helpottumiseksi, miehelle kyllä langetettiin tuomio lähestymiskiellon rikkomisesta; hän myös pahoinpiteli vaimonsa.

Tuomari, joka on erikoistunut juuri perheen sisäisiin lähestymiskieltoasioihin, mieltää tilanteen pääosin samoin kuin lainvalmistelija. Hän ei kui-

⁸⁶ Tätä loukatun suostumusta käsittelevää problematiikkaa käsitellään tarkemmin loppuvuorossa.

tenkaan perusta näkökulmaansa niinkään rikoksen tunnusmerkistöön kuin tehtyyn hakemukseen, käräjäoikeuden ratkaisuihin ja lain sisältöön – kaikkiin sisältyy ajatus, että hakijan perustelu perheen sisäiselle kiellolle on haluttomuus tavata toista osapuolta.

Että rikkooko mies lähestymiskieltoa, jos nainen on pyytänyt hänet yöksi kotiin, niin kyllä mun mielestä aika kaukana ollaan siitä, että hänet lähdetäisiin tuomitsemaan siitä rangaistukseen⁸⁷. Jos lähestymiskieltoon määrätään ja hakija sitten haluaa olla yhdessä tämän lähestymiskieltoon määrätyn kanssa, mun mielestä se tilanne on käytännössä silloin rauennu. Se voi olla näytöllisesti hankala asia, mutta kyllä tätä korostetaan, kun annetaan se perheen sisäinen lähestymiskielto, että velvoite on molemminpuolinen. Se tehdään istunnossa selväksi. Sanon aina hakijalle, että ei pidä olla missään yhteydessä ja jos kokee, että rikotaan, niin heti yhteys poliisille. Ja sille, jolle määrätään, sanotaan ettei ottaisi mitään riskiä väärinkäsityksistä, että ei saa olla missään yhteydessä. Vain asialliset yhteydenotot. Muutaman kerran on ilmennyt, että henkilöt ovat todella palanneet yhteen. Mun mielestä se ei kyllä ole lähestymiskiellon rikkomisen enää siinä vaiheessa, koska se hakija on itse suostunut. (Tuomari B)

Kuten raportin alussa on tullut ilmi, Itävallassa yhteydenpito suojatun taholta ilman asiallista syytä on sanktioitu ja siitä voi saada sakkorangaistuksen. Suomessa näin ei ole, ja tuomarin kanssa pohdittiinkin vielä tapoja ratkoa tilannetta nykyisin keinoin. Hän piti teoreettisesti mahdollisena, että suojattu määrättäisiin samanaikaisesti tavalliseen lähestymiskieltoon toista osapuolta kohtaan.

Kaksi haastatelluista kertoi tilanteesta, jossa erään paikkakunnan käräjäoikeudessa suojattu tuomittiin avunannosta itseään koskevan lähestymiskiellon rikkomiseen, olkoonkin että rangaistusta ei langetettu. Kyse oli tavallisesta lähestymiskiellosta, mutta periaatteessa se olisi voinut olla myös perheen sisäinen kielto. Tilanne on hankala, kuten lakia valmistellut virkamies pohtii.

Nämähän eivät ole sopimuksen varaisia asioita. Kun se on määrätty, niin se on määrätty ja eikä siitä voi osapuolten omalla sopimuksella poiketa. Kyllä se rikkomista on edelleen. Ja jopa ehkä niin, että suojattavakin on siinä rikoksessa osallisena. Vaikka se meneekin aika pitkälle... Totta kai ne tilanteet vaihtelee, mutta pitäisi olla aika harkittua, kun näitä ruvetaan hakemaan, että sitä todella... Että ei

⁸⁷ Jos ohessa tapahtuu pahoinpitelyä, laitonta uhkausta tai vastaavaa, rikostutkinta etenee toki normaaliin tapaan.

heti ensimmäisen kukkakimpun jälkeen muuta mieltänsä. (Lainvalmistelija)

Lainvalmistelija myöntää, että työryhmälle ei aikoinaan tullut edes mieleen vaihtoehto, että suojattu voi muuttaa mielensä niin nopeasti. He olettivat, että kieltoa haetaan vakain aikein, keinona irtautua väkivaltaisesta kumppanista⁸⁸.

Ajateltiin, et se parisuhde on tiensä päässä, kun tämmöseen mennään, että tämä ei ole mikään harkinta-aika. Voi olla, että käytäntö on aivan muu, että rakkaus voittaa. Kyllä tässä on ajateltu, että he eivät palaisi yhteen asumaan, vaan että mennään erilleen ja sen jälkeen voidaan hakea tavallinen lähestymiskielto. Kun asutaan erillään, edellytykset määrätä ovat helpommat ja tavallinen voidaan määrätä vuosi kerrallaan. Tämä on tarkoitettu vaan, että saadaan ikään kuin se yhdessä asuminen loppumaan ja ehkä nämä asumisjärjestelyt kuntoon puolin ja toisin. Että se avaisi ne silmät, että tässä ei ole jatkamisen edellytyksiä. Ei ainakaan toivottu, että ajatellaan, että kyllä hän paranee siinä kolmessa kuukaudessa. Ja sitten voidaan taas rakastuneesti muuttaa yhteen asumaan, kun on ollut tämmöinen tauko tässä. (Lainvalmistelija)

Toki pitää muistaa, että tässä alaluvussa on tarkasteltu nimenomaan suojatun aloitteellisuutta ja suostumusta kiellon rikkomiseen. Nopean yhteenpalaamisen taustalla voi myös olla painostusta, minkä tunnistaminen olisi tärkeää (ks. luku IV.2). Lisäksi joissakin tapauksissa suojattu saattaa olla taloudellisesti niin riippuvainen kieltoon määrätystä, että irtautumisyritys kariutuu sen takia. Siihen on vaikea vaikuttaa, mutta yrittää voi toki, kuten eräs poliisi toteaa.

Kyllä me ollaan yleensä kehotettu kääntymään sosiaaliviranomasten puoleen myös jos on taloudellisia ongelmia, ettei se ei olisi se syy, ettei uskalla lähteä siitä suhteesta, vaan ne syyt olisi jotkut ihan muut. (Konstaapeli)

Osapuolille voi sattua kiellon aikana myös merkittäviä sukutilaisuuksia: häät, hautajaiset, lapsen tai kummilapsen ristiäiset, rippijuhlat syntymäpäivät tms., joihin kummankin on mielekästä osallistua. Asiallinen peruste lienee tällöin ilmeinen, mutta tilanne edellyttää harkintaa ja järjestelyjä. Yhdelle haastatellulle naiselle kävi näin. Hän mietti menettelytapaa rauhas-

⁸⁸ Puheenvuoron taustalla on haastattelijan maininta siitä, kuinka haastatteluissa kävi ilmi kummankin osapuolen haluamia yhteen palaamisia tilanteissa, joissa mies on kiellon seurauksena ryhdistäytynyt.

sa ja tarkoin, koska juhlissa oli myös hänen suojatun asemassa oleva lapsensa. Hän sai pohdintaan tukea tukihenkilöltä.

[Kieltoon määrätty] oli sitä mieltä, että hän osallistuu myös. Sitä hän sitten selvitti, että voiko hän tulla poliisiportion kanssa [se ei ollut mahdollista; poliiseilla ei ole sellaiseen resursseja]. Mietin tämän rikosuhripäivystyksen ihmisen kanssa, mikä on järkevin vaihtoehto. Sekö että meillä on juhlat kotona, ja sitten yksi seisoo humaluspäissään riehumassa oven takana, vai mikä. Sitten me päädyttiin semmoseen vaihtoehtoon, että yksi exän oikein hyvä ystävä, kehen mä luotan, että jos hän tulee tämän henkilön kanssa, niin voidaan sitten juhlia niin, että isä pääsee paikalle. Kaikki menikin ihan hyvin; se oli varmaan ihan hyvä ratkaisu. Mullahan olisi ollut oikeus kieltäytyä, että hän ei olisi päässyt mukaan, mutta katsoin että se olisi ollut aika ikävästi tehty. (Kiellolla suojattu)

2 Rikkomisten määrä ja luonne

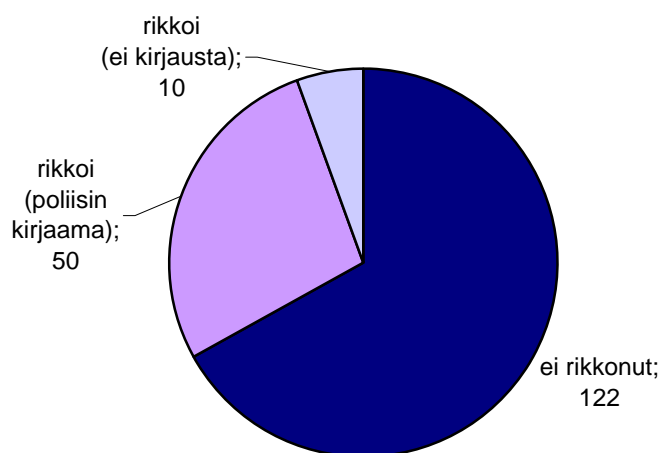
Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomista koskeva analyysi kohdistettiin henkilöihin, joille on määrätty varsinainen perheen sisäinen lähestymiskielto lukuun ottamatta yhtä henkilöä, joka kuoli seuraavana päivänä kiellon määräämisestä (n=182). Pelkästään väliaikaisen kiellon saaneita ei tutkittu, koska kyseiset kiellot ovat voimassa tyypillisesti vain muutamia päiviä. Poliisiasiain tietojärjestelmästä tutkittiin rikosepäilyjä ja niiden selosteosioita. Niiden perusteella arvioitiin tekojen laatua sekä epäiltyjen määrää. Tuomiolauselmätietokannasta selvitettiin käräjäoikeuden tuomiot perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta ja seuraamuksen laatu. Kuten edellä, analyysia havainnollistetaan otteilla viranomaisten ja asianosaisten haastatteluista.

Edellä mainittujen syiden takia kaikki poliisiasiain tietojärjestelmään kiellon voimassaoloaikana tehdyt kirjaukset käytiin läpi jokaisen varsinaisen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätyn henkilön osalta yksityiskohtaisesti selosteosia tarkasti analysoiden. Analyysissä on eritelty toisistaan 1) rikosilmoitusperusteiset rikkomisepäilyt, 2) teot jotka voi hyvin perustein tulkita rikkomisiksi vaikka ne on kirjattu tai käsitelty muunlaisina tekoina, ja 3) tuomioon johtaneet rikkomiset.

Rikkojen määrät

Koska osa poliisiaineistosta on epämääräistä, perheen sisäisten lähestymiskiellojen rikkomisten *määrää* on mahdotonta selvittää edes kohtalaisen luotettavasti. Aineisto antaa silti kiinnostavaa tietoa rikkomisten *luonteesta*, mikä mahdollistaa rikkojen varovaisen luokittelun. On edelleen syytä muistaa, että osa rikkojista jää pimentoon ja että vaikka luettavuuden takia tekstissä analysoidaan ”rikkojia”, poliisiaineiston osalta kyse on varsinaisesti epäilyistä.

Kuten kuvio 28 ilmentää, poliisiasiain tietojärjestelmän analysoinnin perusteella perheen sisäistä lähestymiskielloa rikkoi 60 henkilöä eli kolmannes varsinaiseen kieltoon määrättyistä. Poliisi kirjasi lähestymiskiellon rikkomisen sille kuuluvalla nimikkeellä 50 henkilön kohdalle. Näistä 49 oli miehiä ja yksi oli nainen.

Kuvio 28 Varsinaiseen kieltoon määrättyjen rikkominen, absoluuttiset luvut

Henkilöitä, joiden kohdalla poliisi ei kirjannut tosiasiallista lähestymiskiellon rikkomista sille kuuluvalla nimikkeellä, löytyi aineistosta kymmenen (kaikki miehiä). Tosiasiallinen rikkominen tarkoittaa tilannetta, jossa poliisiaineiston sisältö yhdistettynä tietoon kiellon voimassaolosta antaa vahvan perusteen tulkita, että kieltoon määrätty on toiminut kiellon vastaisesti. Jos tarkasteltaisiin vain oikealla nimikkeellä kirjattuja lähestymiskiellon rikkomisepäilyjä, rikkojen osuus vähenisi 27 prosenttiin.

Tosiasiallisiksi rikkomisiksi tulkitut kymmenen tapausta selittyvät osin tiedoksianto koskevan tiedonkulun ongelmilla. Kahdessa tapauksista kävi ilmi, että kieltoon määrätty ei ollut vielä saanut tietoa saamastaan perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, minkä takia poliisi ei voinut kirjata tapahtumaa nimikkeellä lähestymiskiellon rikkominen. Näistä toinen kirjattiin nimikkeellä laiton uhkaus ja toinen poliisilakiperusteisena kiinniottona.

Myös viidessä muussa tapauksessa poliisi kirjasi teon nimikkeellä ”poliisilakiperusteinen kiinniotto”, jolla tarkoitettiin yleensä päihtyneen henkilön viemistä säilöön. Heistä kolme ei ollut paikalla käräjäoikeuden istunnossa, eikä tiedoksiannon ajoituksesta tai välittymisestä poliisille ole tietoa. Yksi ei ollut myöskään paikalla, mutta sai tiedoksiannon ennen rikkomista, joskin tiedonkulku poliisille on epäselvä. Yksi oli todennäköisesti saanut kiellon tiedoksi ennen rikkomista poliisin omasta toimesta. Kahdessa tapauksessa rikkominen oli kirjattu vahingonteoksi. Tällöin suojatun asuntoon oli kohdistettu kiusantekoa, esimerkiksi ikkuna oli rikottu tai lukkoihin laitettu liimaa. Kummassakin tapauksessa kiello oli saatu tiedoksi, mikä oli selvä kaikille osapuolille, mutta itse vahingonteon yhteys kieltoon määrättyyn ei ole aineistossa täysin selvä. Lisäksi yksi pariskunta oli palannut asumaan yhteen kiellon aikana, mikä kävi ilmi pariskunnan ollessa todistajina muun rikoksen tutkinnan yhteydessä.

Muutama erillinen seikka voi vaikuttaa rikkomislukuihin hiukan alen-
tavasti. Ensiksikin neljä kieltoon määrättyä miestä oli Rikosseuraamusvi-
raston vankitietokannan mukaan ehdottomassa vankeudessa koko tai mer-
kittävän osan perheen sisäisen lähestymiskiellon kestoajasta. Joillakin on
myös saattanut olla muuta laitosasumista kiellon aikana. Tietoa ei myös-
kään ole kieltoon määrättyjen mahdollisista sakko- tai tutkintavankeuksis-
ta. Toisaalta edes ehdoton vankeus ei estä rikkomasta lähestymiskielloa,
joten kyse on lähinnä rajoittavista, ei kokonaan rikkomista estävistä teki-
jöistä. Aineistossa on esimerkiksi tapaus, jossa mies piinasi vaimoaan van-
kilomilla ennen kuin tämä haki perheen sisäistä lähestymiskielloa. Kieltoa
voi myös rikkoa suoraan vankilasta käsin puhelinsoitoilla tai tekstiviesteil-
lä.

Lähestymiskielloa joka tapauksessa rikotaan enemmän kuin luvut ker-
tovat ilman, että viranomaiset saavat siitä tietää. Asianomaisten haastatte-
luista (ks. seuraava luku) paljastui yksi poliisimerkintöjen ulkopuolinen
tapaus, jossa osapuolet tapasivat toisiaan kiellon aikana. Lisäksi muissa
kiellon osapuolten haastatteluissa paljastui yhteydenpitoa, joka ei ilmene
rikkomisaineistossa. Kyseiset henkilöt kuuluivat kuitenkin rikkomisaineis-
toon, eli heitä koskeva lisätieto vaikuttaisi toistuvuutta koskeviin laskel-
miin. Myös yksi sosiaalityöntekijä kertoi puhelimitse pariskunnasta, jossa
kiellolla suojattu nainen salli kieltoon määrätyn miehen tavata lasta salaa
viranomaisilta, koska koki sen helpoimmaksi.

Rikostilastojen mukaan Ruotsissa rikottiin vuosina 2000–2005 keski-
määrin joka kolmatta lähestymiskielloa (BRÅ 2007, 49). Suomen perheen
sisäisen kiellon rikkomista koskevat luvut vastaavat suunnilleen Ruotsissa
saatuja tuloksia. Vertailtavuus on silti heikkoa, koska Ruotsissa kyse oli
pääosin enimmillään vuoden kestävästä tavallisista lähestymiskielloista. Jou-

kossa saattoi olla perheen sisäisiä lähestymiskieltoja, mutta niiden määrästä ei ole täsmällistä tietoa. Koska perheen sisäinen lähestymiskielto kestää Ruotsissa enintään 30 vuorokautta, mahdollinen rikkomisaika on kyseisen kiellon osalta myös paljon lyhyempi kuin Suomessa. Kyselyvastauksissa rikkomisten osuus nousi Ruotsissa 50 prosenttiin, eli kiellolla suojattujen mukaan joka toinen kieltoon määrätty rikkoi lähestymiskieltoa. Viidesosa kyselyyn vastanneista teki vain yhden ilmoituksen poliisille, vaikka rikkomiskertoja oli useampi. He totesivat, etteivät jaksaneet ilmoittaa useammin, koska ”mitään ei kuitenkaan tapahdu”. (Mt., 49.)

Pikkurikkojista koviin rikkojiin

Aineiston yksittäiset rikkomiset ryhmiteltiin poliisiaineiston selostusosioiden perehtymällä ensin kolmeen teon laadun ja vakavuuden mukaiseen ryhmään. ”*Asiattomiksi yhteydenotoiksi*” kirjattiin puhelin- ja tekstiviestihäiriköinti ja muu vastaava toiminta. Luokkaan ”*koti/seuraaminen*” kirjattiin rikkomiset, joissa kieltoon määrätty yritti palata suojattuun asuntoon tai oleskeli sen läheisyydessä ilman perustetta tai joissa hän yritti muuten tavalta suojattua henkilökohtaisesti tai seuraili häntä. Myös suojatun asuntoon kohdistettu ilkivalta kirjattiin tähän kohtaan. Lopuksi ”*väkivallaksi*” kirjattiin tapaukset, joissa kieltoon määrätty rikkoi lähestymiskieltoa käyttämällä väkivaltaa suojattua tai hänen seurassaan olevaa kohtaan. Tähän ryhmään kirjattiin myös suojattuun kohdistetut tappouhkaukset ja muu väkivallalla uhkaileminen. Jos väkivaltaan liittyi esimerkiksi suojatun asuntoon tunkeutuminen, kirjattiin tästä merkintä myös tekoryhmään ”*koti/seuraaminen*”.

Laatuluokittelun avulla lähestymiskieltojen rikkojat jaettiin karkeasti kolmeen tekijäluokkaan, jotka ilmentävät rikkomisten vakavuutta: pikkurikkojiin, keskikoviin rikkojiin ja koviin rikkojiin (taulukko 19). Luokittelun luotettavuuden kannalta on syytä muistaa, että jokainen tapaus on erillainen ja niitä voi tulkita monella tavalla. Luokittelussa ei ole esimerkiksi huomioitu suojatun mahdollista myötävaikutusta rikkomiseen, koska kyseisen aineiston perusteella osapuolten välinen suhde jää melko avoimeksi. Tutkintapöytäkirjat kuulustelukertomuksineen olisivat antaneet ainakin joistain tilanteista tarkempaa tietoa, mutta niiden läpikäyntiin ei ollut resursseja.

Ensimmäiseen eli pikkurikkojien luokkaan kuuluvat yrittivät ottaa suojattuun yhteyttä puhelimitse alle kymmenen kertaa. Keskikoviksi rikkojiksi määriteltiin tapaukset, joissa kieltoon määrätty otti suojattuun yhteyttä 10–30 kertaa tai tunkeutui hänen kotiinsa tai yritti lähestyä esimerkiksi ravintolassa tai kaupungilla. Kovat rikkojat olivat tapauksia, joissa kieltoon mää-

rätty otti suojattuun yhteyttä enemmän kuin 30 kertaa, tunkeutui hänen kotiinsa tai seuraansa useammin kuin kaksi kertaa tai uhkaili häntä tai kohdisti häneen väkivaltaa.

Taulukko 19 Lähestymiskiellon rikkojat luokittain (n=60)

	n	%
Pikkurikkoja	7	12
Keskikova rikkoja	25	42
Kova rikkoja	26	43
Muu ⁸⁹	2	3
Yhteensä	60	100

Pikkurikkoja oli yhteensä seitsemän eli 12 prosenttia rikkojista (mukaan lukien edellä määritellyt tosiasialliset rikkomiset). Osassa tapauksista puhelujen ja tekstiviestien ajankohdat, sisällöt ja määrät ilmenivät tarkkaan, mutta joissain kävi vain ilmi, että häiritsevät yhteydenotot olivat toistuvia. Alla on esimerkki tyypillisestä pikkurikkomisesta, jossa suojattu ilmoitti asiattomista soitoista heti kiellon saatuaan.

N ilmoitti, että M soittaa hänelle päivittäin useita kertoja. M:llä ei ole soittoihin mitään järkevää syytä ja hän ei saisi lähestymiskiellon mukaan ilman järkevää syytä olla yhteydessä N:ään. (T 27)

Keskikovia rikkoja oli 25 eli 42 prosenttia rikkojista. Tyypillisimmillään kieltoon määrätty tunkeutui tai yritti tunkeutua väkisin entiseen kotiinsa päihdyneessä tilassa tai oleskeli sen läheisyydessä ilman hyväksyttävää syytä.

M oli mennyt N:n oven taakse hakkaamaan ovea ja vaatimaan sisäänpääsyä. N kertoi M:n uhanneen tulla oven läpi vaikka väkisin. Poliisin tullessa paikalle oli M N:n parvekkeen alla. (T 114)

Keskikovaksi rikkojaksi luokiteltiin myös kieltoon määrätty mies, joka todennäköisesti laittoi liimaa entisen kotinsa lukkoihin sillä uhkailtuaan. Ainakin lukkoihin oli ilmaantunut liimaa, mistä kirjattiin vahingonteko.

N:n avopuoliso M oli määrätty perheen sisäiseen lähestymiskielloon. Hän on uhannut moneen otteeseen ennen eroa, että hän tulee laittamaan liimaa lukkoihin joka kerta, kun lukot vaihdetaan. M oli käynyt sovitusti hakemassa tavaroitaan ja kysynyt ensimmäisenä päivänä, missä hänen liimansa on, kun hän sitä tarvitsee. N:n isä [nimi] oli kuullut tämän keskustelun. (T 14)

⁸⁹ Kahta rikkojaa ei voitu luokitella riittämättömien tietojen tai epäselvien yksityiskohtien takia mihinkään tekijäluokkaan.

Kovia rikkojia oli 26 eli lähes puolet rikkojista. Yhdessä vakavimmassa rikkomistapauksessa kieltoon määrätty alkoholisoitunut mies uhkasi kielon aikana useaan otteeseen sekä vaimonsa että tämän pojan henkeä ja tunkeutui kahdesti väkisin entiseen kotiinsa. Jälkimmäisellä kerralla hän rikkoi ulko-oven ja eteisen lasit tiiliskivellä, käveli sisään ja yritti tappaa kielolla suojatun puolisonsa uuden miesystävän puukottamalla tätä vatsaan. Suojattu oli aiemmin illalla suostunut tapaamaan kieltoon määrätyn ravintolassa uuden miesystävänsä kanssa, koska kieltoon määrätty oli uhannut muuten tulla asunnolle.

Toisessa vakavassa tapauksessa kieltoon määrätty mies otti suojattuun puolisoonsa yhteyttä puhelimitse yli 20 kertaa, joihin kuului halventavia tekstiviestejä ja alastonkuva hänestä itsestään. Tämän lisäksi mies tunkeutui väkisin entiseen kotiinsa kolme kertaa, joista viimeisimmällä kerralla hän tuli asuntoon tuuletusikkunan kautta ja jäi odottamaan suojatun saapumista. Siitä seuranneen tilanteen kuvauksen yksityiskohtia on hieman muutettu anonyymiteetin säilyttämiseksi.

M oli uhkaillut N:ää suullisesti muun muassa tappamisella ja tämän jälkeen pahoinpidellyt tätä lyömällä kasvoihin ja selkäpuolelle sekä heittänyt N:n lattialle. Tämän jälkeen M oli repinyt N:n päältä vaatteita. Estääkseen N:ää soittamasta poliisille M oli rikkonut N:n kaksi matkapuhelinta heittämällä ne seinään. N oli päässyt pakenemaan M:ää naapurin asuntoon, josta myös saatiin soitettua poliisille. M oli lisäksi potkinut asunnossa eteiskäytävän seinää ja takapihan ovea, joissa oli havaittavissa naarmuja ja kengänjälkiä. (T 217)

Molemmissa edellä mainituissa tapauksissa kieltoon määrätty mies oli uhkaillut myös itsemurhalla. Lisäksi molempiin tapauksiin liittyi sairaalloista mustasukkaisuutta, etenkin puolison uutta miestä tai muita kuviteltuja miehiä kohtaan.

Rikkomisten toistuvuus

Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisten toistuvuutta selvitettiin mahdollisuuksien mukaan poliisitietojen perusteella. Ensin tarkastellaan, miltä tilanne vaikuttaa, jos analyysi perustuu pelkästään rikosnimikkeeseen ”lähestymiskiellon rikkominen” (taulukko 20). Sen jälkeen analyysiä tarkennetaan ottamalla huomioon, että yksi kirjattu rikosepäily voi sisältää useita tekoja (taulukko 21).

Taulukko 20 Lähestymiskiellon rikkomisten toistuvuus poliisin kirjausten perusteella (n=60)

	n	%
Ei-toistuva	30	50
Toistuva	20	33
Ei-kirjausta	10	17
Yhteensä	60	100

Poliisin kirjausten perusteella 30 rikkojan kohdalla kirjattiin yksi lähestymiskiellon rikkominen ja 20 rikkojan kohdalla rikkomisia kirjattiin useampi kuin yksi. 10 henkilön kohdalla lähestymiskiellon rikkomista ei kirjattu tällä nimikkeellä. Näin laskettuna 33 prosenttia kiellon rikkojista rikkoi kieltoa toistuvasti. Jos kymmenen henkilöä, joiden kohdalla tosiasiallista perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomista ei syystä tai toisesta kirjattu sille kuuluvalla nimikkeellä poliisiasiaihin tietojärjestelmään, jätetään laskelmassa huomioimatta, toistuvien rikkojien osuus nousee 40 prosenttiin.

Ruotsissa kolmanneksessa tapauksista kiellon rikkominen oli toistuvaa (BRÅ 2005, 36). Tämäkin luku on vastaavanlainen kuin Suomessa, mutta tulee edelleen muistaa, että vuosi antaa rikkomiselle eri mahdollisuuden kuin kuukausi. Ruotsin tutkimuksessa toistuvuuden merkitystä ei myöskään täsmennetty. Lisäksi rikkomisissa oli kyse harvoin väkivallasta. Teot olivat useimmiten puhelin- tai tekstiviestihäirintää. (BRÅ 2007, 50.)

Toistuvuuden teema muuttuu mielenkiintoiseksi, jos avuksi otetaan summittainen arvio tekomääristä. Tässä tarkastelussa huomioidaan siis yksittäiset teot, jotka voivat sisältyä yhteen kirjaamiseen. Laskelmissa on mukana myös 10 tosiasiallista lähestymiskiellon rikkomista, joista ei ole poliisin kirjausta.

Taulukko 21 Lähestymiskiellon rikkomisten toistuvuus omien laskelmien mukaan (n=60)

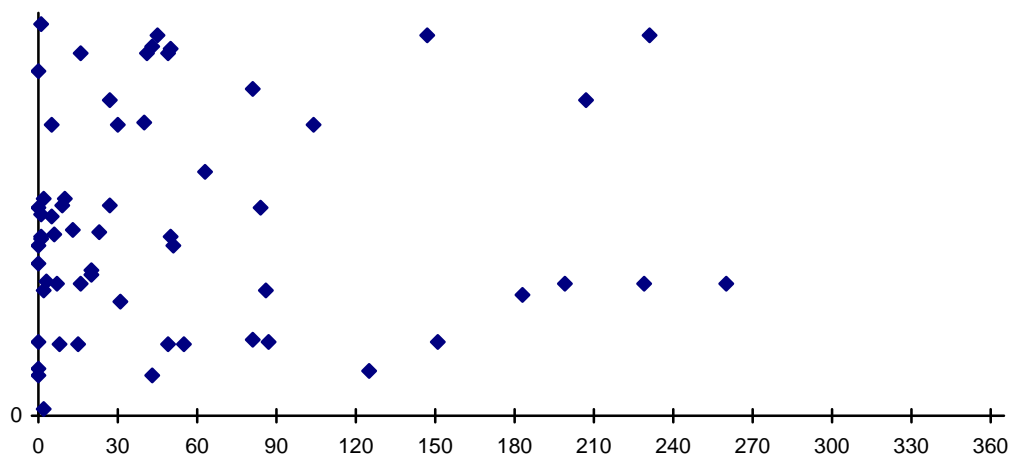
	n	%
Ei-toistuva	16	27
Toistuva	44	73
Yhteensä	60	100

Näin tarkasteltuna 16 ihmistä rikkoi saamaansa lähestymiskieltoa kerran. Heistä 15 kuului tekoryhmään ”koti/seuraileminen”, joka luokituu jo kiellon keskikovaksi rikkomiseksi. Yhtä tekoa ei voitu luokitella toistuvaksi, koska siitä ei ollut tarpeeksi tietoa.

Kieltoa rikottiin toistuvasti 44 tapauksessa. Tällä tavalla laskettuna lähestymiskieltoa rikkoi toistuvasti jopa noin 73 prosenttia rikkojista. Tässä luvussa jo kaksi puhelua tarkoittaa, että teko oli toistuva, olipa ne sisälly-

tetty yhteen ilmoitukseen tai ei. Lisäksi lähes puolet eli 48 prosenttia kaikista rikkojista rikkoi kielloa useammalla kuin yhdellä *tekotavalla* eli esimerkiksi soittamalla ja suojatulla alueella oleskeluna tai uhkailemalla.

Kuviosta 29 (alla) näkyy lisäksi rikkomisten ajoittuminen suhteessa kiellon määräämiseen. Kuvio osoittaa aineiston poliisirekisterimerkinnät nimikkeellä ”lähestymiskiellon rikkominen” ajalta vuosi eteenpäin perheen sisäisen kiellon määräämisestä tapauksissa, joissa on määrätty vähintään varsinainen kiello. Ajallisen tarkastelun vuoksi mukana on vain 169 henkilöä 183:sta⁹⁰. Jokainen henkilö on omalla vaakarivillä, ja pisteet ovat rikkomisilmoitusten tapahtumapäivämääriä. Aikajanan numerot ovat päiviä. Kuvio siis kertoo, että osalla kielloa on jatkettu tavallisena lähestymiskieltona, jota myös on saatettu rikkoa⁹¹. Tutkitun, varsinaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon päättymisajankohta kuitenkin vaihtelee tapauksittain, joten on mahdoton esittää tarkasti, kuinka monta prosenttia kiellon rikkomisista ajoittuu esimerkiksi ensimmäiselle viikolle tai ensimmäiselle kuukaudelle. Kyseisen kuvion kaikista rikkomisista kolmasosa on tapahtunut joka tapauksessa viikon sisällä ja puolet ensimmäisen kuukauden aikana.

Kuvio 29 Rikkomisten ajoittuminen

⁹⁰ Analyysi on tehty samassa yhteydessä, jossa on tarkasteltu varsinaiseen kieltoon määrättyjen poliisimerkintöjä vuosi ennen ja jälkeen kiellon (ks. seuraava luku). Kiellon alkaminen määrittyy joko väliaikaisen tai kärkeäoikeuden määräämän kiellon mukaan eli jos taustalla on ollut väliaikainen kiello, se on johtanut varsinaiseen kieltoon.

⁹¹ Tutkimuksessa ei ole selvitetty, kuinka moni on saanut myöhemmin tavallisen lähestymiskiellon.

Tuomiot lähestymiskiellon rikkomisista

Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisia tutkittiin myös tuomiolauselmatietokannasta (taulukko 22). Tämäkin tarkastelu kohdistui varsinaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneisiin poislukien kiellon määräämisen jälkeen kuollut mies (n=182). Tuomiolauselmatietokannan kattavat tiedot päättyvät käytännössä vuoden 2006 loppuun, vaikka mukana voi olla satunnaisia tietoja vuoden 2007 alusta. Tämä tarkoittaa sitä, että osassa rikkomistapauksia tuomio ei näy vielä tietokannassa, sillä käräjäoikeuksien käsittelyajat vaihtelevat alueittain paljon. Joissain käräjäoikeuksissa lähestymiskiellon rikkominen käsiteltiin vajaan kolmen kuukauden kuluessa teosta, kun taas toisessa käräjäoikeudessa aikaa meni yhdeksän kuukautta. Helsingin käräjäoikeudessa ei oltu käsitelty yhtään perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomista vuoden 2006 loppuun mennessä, ja siellä aika teosta käsitteilyyn saattaa kestää kaksikin vuotta⁹². Koko tutkitun aineiston osalta käräjäoikeus ratkaisi 16 tapausta vuonna 2006, neljä vuonna 2005 ja yhden vuonna 2007. Käräjäoikeuksien keskimääräinen käsittelyaika oli noin neljä kuukautta.

Syyte hylättiin yhdessä tapauksessa, jossa kieltoon määrätty oli asunut kotona kaksi viikkoa tehden siellä remonttia. Kieltoon määrätystä 20 eli 11 prosenttia sai kuitenkin tuomion perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta – mutta kuten todettu, luku on todellisuudessa korkeampi. Itävallassa (Logar 2004; 2005) rikkomisasteeksi todetaan 12–15 prosenttia, joka vastannee suunnilleen Suomen tilannetta, jos luvut suhteuttaa lopullisten tuomioiden määrään. Itävallan laskelma perustuu kuitenkin syytteisiin (administrative charges), joissa rikkominen käsitellään hallinnollisena asiana. Suomen ja Itävallan vertailu on vaikeaa erilaisen rikosoikeudellisen järjestelmän takia ja koska Itävallassa kiellon noudattamista ilmeisesti valvotaan kiellon alkuvaiheessa Suomea tiukemmin (Logar 2004, 6; 2005, 12).

Taulukko 22 Tuomiot perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta (n=182)

	n	%
Tuomio	20	11
Syyte hylättiin käräjäoikeudessa	1	1
Ei tuomiota	161	88
Yhteensä	182	100

⁹² Tieto perustuu Tilastokeskuksen tilastoon Käräjäoikeuksien ratkaisemat rikosasiat, asioiden käsittelyaika käräjäoikeudessa 2005.

Kun rikkomisista tuomion saaneiden määrää verrataan poliisin kirjaamiin lähestymiskiellon rikkomisista epäiltyjen määrään, noin 40 prosenttia epäillyistä sai tuomion perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta, mutta tämäkin luku on todellisuudessa siis hiukan suurempi. Kun tuomion saaneiden määrää verrataan vielä tosiasiallisten rikkojien määrään, jossa poliisin mahdolliset kirjausvirheet ja muut rajatapaukset on laskettu mukaan, tuomion saaneiden rikkomisesta epäiltyjen osuus pienentyy alimmillaan 33 prosenttiin. Tuomioiden määrää voi pitää vähäisenä suhteessa rikosepäilyihin. Valitettavasti aineisto ei mahdollista sen taustalla olevan syyn selvittämistä.

Seuraamusten luonteen tarkastelussa (taulukko 23) tuomioiden lopullisen lukumäärän puuttuminen aiheuttaa vähemmän haittaa, sillä tuomioiden määrä on riittävä kertomaan niistä yleisellä tasolla. Yleisin rangaistus oli sakkotuomio, jonka sai reilu puolet lähestymiskiellon rikkomiseen tuomituista. Sakkojen määrä vaihteli 120 eurosta 1770 euroon. Yli puolelle tuomituista (n=8) määrättiin 6–8 euron suuruinen päiväsakko 20–50 päiväksi, ja heidän sakkosummansa oli keskimäärin 220 euroa. Kahden henkilön muita selvästi suuremmat tulot vääristävät sakkosumman keskiarvon 450 euroon, jos se lasketaan koko joukosta.

Taulukko 23 Seuraamuksen laatu käräjäoikeuden tuomioissa

	n	%
Pelkkä sakko	12	60
Vankeus	7	35
Sakkoja ja vankeus	1	5
Yhteensä	20	100

Vankeustuomion sai seitsemän henkilöä kahdestakymmenestä, ja kahdella se oli ehdoton. Lisäksi aineistossa on yksi henkilö, joka sai rangaistuksen perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta kahdella eri tuomiokerralla. Ensimmäisellä kerralla hän sai sakkoja ja toisella kerralla neljä kuukautta ehdollista vankeutta, jolloin kyse oli seitsemän rikoksen perusteella annetusta yhtenäisrangaistuksesta. Kyseisen henkilön takia tuomioiden määrä alla (taulukossa 24) on 21 eikä 20.

Taulukko 24 Yhtenäisrangaistusten osuus käräjäoikeuden tuomioista

	n	%
Ei	9	43
Yhtenäisrangaistus	12	57
Yhteensä	21	100

Tuomituista vähän yli puolet sai tuomion osana yhteisrangaistusta, joka vaihteli aina 280 euron sakoista 3 vuoden ja 10 kuukauden vankeustuomioon. Laajimmillaan yhtenäisrangaistuksessa oli luettu syyksi jopa 15 erillistä rikosta, joista yksi oli lähestymiskiellon rikkominen. Kaikki seitsemän vankeustuomiota annettiin osana yhtenäisrangaistusta.

7 tapauksessa 20:sta henkilö sai rangaistuksen useammasta kuin yhdestä syyksi luetusta lähestymiskiellon rikkomisesta. Useimmiten kyseessä oli kaksi lähestymiskiellon rikkomista, mutta eräs henkilö sai samalla kertaa rangaistuksen neljästä rikkomisesta. Näissä tapauksissa lähestymiskiellon rikkomiset ovat siis mielekkäällä tavalla niputtuneet.

3 Toiminta kiellon täytäntöönpanon varmistamiseksi

Onko poliisin toimilla vaikutusta lähestymiskiellon rikkomisten toistuvuuteen? Näyttää siltä, että tapausten enemmistössä lähestymiskiellon rikkominen loppui poliisin puututtua asiaan. Tämä käy ilmi osin jo siitä, että poliisi kirjasi 30 lähestymiskiellon rikkojan kohdalla vain yhden rikkomisen. Vaikka yksi kirjaus saattoi sisältää useita rikkomiskertoja, näyttää siltä, että näissä tapauksissa kiellon rikkominen loppui poliisin asiaan puuttumisen jälkeen. Suojattujen kannalta havainto ei siis puolla rikkomisten niputtamista poliisitoiminnassa. Toisaalta on syytä muistaa, että esimerkiksi Ruotsissa tehdyn arviointitutkimuksen yhteydessä haastatelluista naisista viidesosa mainitsi, että ei ollut ilmoittanut lähestymiskiellon rikkomisesta toista kertaa, koska poliisi ei heidän mielestään onnistunut tekemään mitään asialle ensimmäiselläkään kerralla (BRÅ 2007, 48–63). Tämä arviointi koski siis lähinnä tavallisia lähestymiskieltoja.

Seuraavassa eritellään haastateltujen komisarioiden näkemyksiä puuttumisen tavoista ja asteista. Voi olla, että osa kommenteista liittyy tosiasiallisesti tavallisen lähestymiskiellon rikkomisiin, mutta suhtautuminen lienee periaatteessa sama. Kaikki haastatellut poliisit pitivät hyvänä sitä, että maksimirangaistus sallii kovimpana pakkokeinona vangitsemisen. Yleisesti ottaen kyse on kuitenkin tavallisesta rikostutkinnasta, jossa ei sinänsä ole mitään erityistä.

Käytäntönä on edetä rikkomisen asteen mukaan. Ensimmäisestä rikkomisesta, jos se on vähäinen, vain kuulustellaan ja laitetaan pöytäkirja eteenpäin syyttäjälle. Se on vähimmäistoimenpide, sillä lähestymiskiellon rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos. Jos tilanne on vakavampi, henkilö saatetaan pidättää tai vangita. Oheinen sitaatti kuvastaa toimenpi-

teitä lähestymiskiellon rikkomisissa yleisesti, eli se käsittää myös tavalliset lähestymiskiellot.

Sitten jos useamman kerran rikkoo ja varsinkin hyvin lyhyen ajan sisään, minä herkästi pidätän semmosen ihmisen. Koska se silloin osoittaa jatkuvuutta. Se ei ole ottanut opikseen siitä lievemmästä mahdollisuudesta. Mennään asteittain. Jos asia ei selvästikään mene perille, eli hän tietoisesti rikkoo, kyllä mä olen kerran tai kaksi käynyt vangitsemassa ja kyllä ne menee läpi. Se on ihan selkeä vangitsemisen peruste siinä kohtaa. Kun pystytään osoittamaan, että on lähdetty lievemmästä keinosta eikä ole menty heti vangitsemismenettelyyn asti, niin tämä rikosnimike ja rangaistusmaksimi riittää näinkin järeään pakkokeinoon. Muistan kun ensimmäisen kerran lähdin tämmöisestä rikkomisesta puhtaasti vangitsemaan henkilön, niin hänellä oli vähän sellaista naureskelumentaliteettia. Piti sitä pelleilynä, mutta kun huomasi olevansa vanki, se ei ollut enää yhtä huvittavaa. Muistaakseni siinä tapauksessa, kun se oli pari viikkoa miettinyt asioita, niin vaikutus oli sitten hyvä. Että kyllä näillä ääritapauksissa on positiivistakin merkitystä. (Komisario C)

Haastatellut poliisit ovat yleisesti sitä mieltä, että kovan puuttumisen korostamisella on ennalta ehkäisevää vaikutusta. Osalle kieltoon määrätyistä on tullut yllätyksenä, ”kuinka kova juttu tää on”. Näin koki esimerkiksi yksi haastateltu mies. Hän palasi yhteen puolisonsa kanssa ja he hakivat yhdessä kiellon peruuttamista, mutta sitä ennen ehti tapahtua monta havahduttavaa seikkaa. Yksi niistä oli kova puuttuminen lähestymiskiellon rikkomiseen. Kieltoon määrätty sai lähestymiskiellon rikkomisesta 90 päivää vankeutta. Perusteena oli avovaimolle lähetetyt tekstiviestit ja mahdollisesti yksi puhelinsoitto. Rikkomiset olivat tapahtuneet noin viikon sisällä kiellon määräämisestä. Puuttuminen vaikuttaa kovalta tekoon nähden, mutta henkilöllä oli keskeneräisiä asioita poliisin kanssa.

Kun minä rikoin sitä tekstiviestillä, ja sen jälkeen mut otettiin kiinni. Se oli muutamasta tekstiviestistä, eikä mitään uhkailuviestejä, vaan lähinnä kun en saanut mitään yhteyttä pitää lapsiin, että mitä lapsille kuuluu ja kolme päivää pidettiin pidätettynä. Puheluja en soittanut yhtään. Kun oli taustalla jotain muuta, mitä ne halusivat vatkata mun päälle. Ja tälleen näin... Tutkinnanjohtaja oli sanonut, että häntä ylempää tuli sitten käsky, että se mies on laskettava kulkemaan. Että sitä ei voi pitää niin pienestä [enempää] kiinni. (Kieltoon määrätty)

Poliisin tiloihin joutuminen pian kiellon saamisen jälkeen pisti hänet miettimään elämäänsä.

Silloin mä rupesin, että ei vittu, olenko mä oikeasti saanut hämmennettyä tämmösen sopan. Tässäks me nyt ollaan, että voidaan vangita muutamasta tekstiviestistä, että on aikoihin eletty, perkele! Että kun tota... oikeuslaitos on potkinut mua päähän, vuosi ja yhdeksän kuu-kautta aikanaan. Tämä nyt ei liity tähän asiaan millään tavalla, mutta [paikkakunnalla X] tuomittiin ryöstöstä, mitä en ollut tehnyt. Mietin vaan, että jatkuuko taas tämä sama vitun paska, että nyt saa tekstiviesteistä jo tuomion, että ei mene tasan nämä onnen lahjat nyt tässä hommassa. Kelasin kolme päivää ja selvis pää, ja sitten mietin, että vittu, tälle asialle on jotain tehtävä. (Kieltoon määrätty)

Ei ole kuitenkaan itsestään selvää, että voimassa oleva lähestymiskielto nopeuttaisi partioiden tuloa kotikeikalle. Eräs komisario ilmaisi varovaisesti näkemyksensä kiellon merkityksestä akuuteissa tilanteissa.

Sanon tälle suojatulle, että jos tarvitset poliisia, niin siinä yhteydessä kun soitat hätänumeroon, sanot että tämä henkilö on määrätty lähestymiskieltoon. Silloin toivon, että se viesti menee hätäkeskuksen kautta partiolle, joka menee sinne tehtävälle, että tässä on henkilö joka rikkoo lähestymiskieltoa. Tietysti jos partio tapaa henkilön ja tarkistaa henkilöllisyyden, ja toivon mukaan myös tämän rekisterin, sieltä sitten ilmenee että hän on lähestymiskiellossa. Sitä kautta se toimii. (Komisario D)

Toinen komisario ilmaisi varsin suoraan epäilynsä, että voimassa oleva lähestymiskielto vaikuttaisi partion kiireellisyyteen. Toisaalta on tietysti hyvä, että siihen vaikuttaa itse tilanteen vakavuus, olipa taustalla lähestymiskielto tai ei.

Ei se kyllä käytännön tasolla poliisin kiireellisyysasiaan vaikuta, suuntaan tai toiseen. On aika voimakkaasti ajateltu, että se priorisoidaisiin jotenkin kiireellisemmäksi. Riippuu aivan siitä, minkälainen käsitys päivystäjälle tulee siitä soitosta, että minkälainen uhka siellä on, että onko se konkreettinen, onko se tulossa lasin läpi tai... Kyllä sinne mennään yhtä lujaa minun käsittääkseni. (Komisario C)

Eräs kiellolla suojattu nainen on kuitenkin toista mieltä kiellon merkityksestä. Hänen muistissaan on tilanne, jossa partio ei ole saapunut ollenkaan paikalle.

Kyllä sillä on aikamoinen merkitys. Jos mä soitan ilman lähestymiskieltoa ne ajattelee että siellä taas perhe riitelee, että ei me tulla. Sitä paitsi tytär on soittanut apua kerran aikaisemmin kun oli pienempi, mutta poliisi ei tullut. (Kiellolla suojattu)

Poliisilla on kuitenkin myös muunlainen mahdollisuus puuttua rikkomiseen kuin partion käynti ja tutkinnan aktiivinen edistäminen. Rikosuhripäivystyksen työntekijät tietävät tapauksia, joissa rikkomista tutkiva poliisi on oma-aloitteisesti soittanut kieltoon määrätylle, mitä he pitävät hyvänä toimenpiteenä.

Kun asiakas tekee sen ilmoituksen, niin jotkut tutkijat soittaa sille vastaajalle, joka on häirinnyt, että nyt tämän häirinnän pitää loppua. Se on mun mielestä hirveän hyvä tapa, koska siinä asiakkaalle tulee tunne, että tämä otetaan vakavasti. Siinä yritetään samantien, heti puuttua. Asia etenee juridisesti omaa tietään, mutta menee se viesti. Joihinkin se tehoaa. (Rikosuhripäivystys)

Poliisien haastatteluissa tuli vielä esille avainten poistamiseen liittyvä kysymys tilanteissa, joissa henkilö on juuri saanut väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon. Se on eräänlainen ennalta ehkäisevä puuttuminen, mutta siitäkään ei ole selkeitä ohjeita, joten käytäntö luultavasti vaihtelee. Partiot soittavat näissäkin tapauksissa joskus komisarioille ja kysyvät toimintaohjeita.

Soittavat ja kysyvät, voiko ottaa avaimet pois? Kyllä mä olen ainakin lähtenyt siitä, että avaimet otetaan pois. Koska hänet on sieltä poistettu, niin hänellä ei niitä ole. Mutta käsittääkseni missään laissa tästä ei tietystikään ole mitään mainintaa. (Komisario B)

Jos avaimia ei saada pois, kiellon rikkominen tulemalla asuntoon on luonnollisesti helpompaa kuin ilman avaimia. Alla on yksi poliisin kirjaama, sen laatuinen lähestymiskiellon rikkominen.

N ilmoitti että hänen entinen miehensä M oli tullut omilla avaimillaan N:n kotiin humalassa, eikä ollut suostunut poistumaan. M on määrätty lähestymiskieltoon N:ää kohtaan. Partio Virtanen-Lahtinen otti päihtyneen M:n kiinni. (T 207)

Aina avaimia ei kuitenkaan saada pois, pyrkimyksestä huolimatta.

Mutta jos se henkilö sanoo, että hänellä ei ole avaimia, että hän on jättänyt ne jo johonkin. Kerran kun äitiään vastaan määrättiin lähestymiskielto, sille pojalle jäi ne avaimet. Hän sanoi silloin, että hänellä ei ole niitä ja sitten se tuli omilla avaimilla kotiin myöhemmin. Tämä mummo sitten soitti tutkijalle, että nyt se tuli se mies. Se on sammunut tohon, mutta ei ole vielä riehunut tai tehnyt mitään, ei ole käynyt käsiksi. Sitten partio kävi siellä, otti pojan matkaan ja avaimet pois, ja teki rikosilmoituksen. (Komisario B)

Joskus poliisi saattaa tiedottaa tilanteesta taloyhtiön isännöitsijää, mutta tällaisestakaan ei ole yleistä ohjeistusta, vaan poliisit toimivat harkintansa mukaan. Kyseinen toimintatapa lienee lähinnä yhden komisarion tapauskohtaisesti harjoittama varotoimenpide.

Annetaan tieto siitä, että tällaiselle henkilölle ei saa avata asunon ovea tiettyä ajankohtana. Ettei tule semmoista tilannetta, että ihminen soittaa huoltoyhtiöön ja sanoo, että hänellä on avaimet hukkuneet, että voitko päästää asuntoon. (Komisario D)

Ennakoivaa toimintaa on myös kiellon ja sen merkityksen selkeä tähdentäminen kieltoon määrättävälle. Se on mahdollista parhaiten, jos henkilö on poliisin tiloissa kieltoa määrättäessä. Haastatellun komisarion mukaan laki käydään yhdessä lävitse, selitetään että rikkoa ei saa ja että kyse on vakavasta asiasta, jonka rikkomisesta voidaan pidättää ja jopa vangita.

Kyllä mä täällä erilaisella äänensävyllä kuin nyt, syvällä rinta... virkamiesäänellä puhun sille ihmiselle ja kerron, että tässä ollaan tosisaan. Hän saa tietää lain sisällön ihan varmasti. Täältä ei yksikään lähde ulos ennen kuin asia on tehty tosi selväksi ja hän on saanut tehdä kysymyksiä. (Komisario D)

Eräs haastateltu mies muistelee, kuinka poliisi ”pelotteli” (hänen oma ilmaisu) häntä kieltoa määrätessä. Kyseessä ei ollut yllä mainittu komisario. Mies ei rikkonut kieltoa.

Kauheat uhkaukset, jos rikon sitä väliaikaista, niin se on suora pidätys ja pidetään sitten oikeudenkäyntiin asti vangittuna. (Kieltoon määrätty)

Valitettavasti aineisto ei mahdollista poliisin toimenpiteiden analyysiä tilanteissa, joissa jota kuta epäillään perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta. Rekisterimerkinnöistä näkyy satunnaisesti, milloin poliisi on ottanut rikkomisesta epäillyn kiinni, milloin pidättänyt tai milloin esittänyt vangittavaksi. Tieto pitäisi tarkistaa tutkintapöytäkirjoista, yhdistettynä yksittäisten alarekisterien tietoon. Koska lähestymiskieltojen perusmerkintöissä on paljon epäselvyyttä, ei ole myöskään mielekästä yrittää selvittää esimerkiksi partioiden tietoisuutta lähestymiskielloista hälytystilanteissa.

4 Osapuolten toimintaa tunnusmerkistön tuolla puolen

4.1 Välilliset rikkomiset ja läheisten uhkailu

Kieltoon määrätty saattaa seurata tai häiritä suojattua myös välillisesti ilman, että rikkomisen tunnusmerkistö täyttyy. Vaikka jotkin yksittäiset tapaukset saattavat johtaa rikosilmoituksen tekoon, poliisin on hyvin vaikea puuttua kyseisiin tilanteisiin. Rikosuhripäivystyksen työntekijät kertoivat esimerkkejä välillisistä rikkomisista. Yksi tyypillisimpiä on, että ”pannaan kaverit soittamaan”.

Kun ne kaverit soittelee, sehän on seuraamista ja tarkkailua, vaikka se tapahtuu sieltä naapurin tai lasten kautta, mutta että se tulkittaisiin myös lähestymiskiellon rikkomiseksi. Koska se voi tapahtua ainoastaan niin, että se ”ystävällinen” kaveri tai naapuri on kuin tietotoimisto, pitää ajan tasalla koko ajan. Tämä kiellolla suojattu vastaa puheluun, kun se tulee taas ihan jostain muusta numerosta, ja ne soittajat on yleensä yhteisiä kavereita kuitenkin. Sitä keinoa todella käytetään. Sitä jossain vaiheessa jonkun kanssa mietittiinkin, onko tämä nyt lähestymiskiellon rikkomista vai ei, kun se on tällaista välillistä. Mutta ei se tahdo täyttää niitä kriteerejä, ei se oikein mene läpi. (Rikosuhripäivystys)

Aineistosta löytyi yksi rikosilmoitus kyseisen kaltaisesta tilanteesta, mutta juttu ei edennyt. Se oli osa laajempaa ilmoitusta, josta poliisi totesi, että yhteydenoton peruste on asiallinen.

Ilmoittajaa on myös häirinnyt puhelimitse M:n kaveri R puh. 050-123456. R:n soitot ovat olleet hyvin törkeitä ja ilmoittajaa loukkaavia. Ilmoittaja olettaa R:n soittavan M:n pyynnöstä tai yllytyksestä. (T 59)

Yhden haastatellun naisen osalta häiriköinti ulottui töihin. ”Työyhteisössä pidettiin kriisipalaveri. Mun töihin niitä uhkasoittoja, semmosta 30 puhelun päivävuhtia. Kaikki naiset siellä alko pelkäämään milloin se on tuolla oven takana.” Kahdella haastatellulla naisella kieltoon määrätty mies seurasi perheen elämää naapurin välityksellä.

Naapurin mies sanoi mulle, että ei se lähestymiskielto häntä koske. Hän sitten tiedotti sitä kautta näitä asioita. Hyvin sai kuulla kyllä, mitä teen ja milloin auto on liikkeellä, mitä meillä tapahtuu. He olivat kavereita. Se tuntui niin kurjalta, että mun naapuri voi seurata sitten. Sanoin kohan mä jollekin poliisille... Itse asiassa taisin sa-

noakin, että miten se naapureiden osallisuus siinä, miksi naapurit voi sitten seurata... (Kiellolla suojattu)

Toisessa tapauksessa kieltoon määrätty otti naapurin välityksellä epäsuoraa kontaktia yhteiseen lapseen, joka oli äitinsä ohessa kiellolla suojattu. Nainen ilmoitti asiasta poliisille, mutta syyttäjä katsoi että tilanne ei täyttänyt lähestymiskiellon rikkomisen tunnusmerkistöä.

Vaikka haastatellut naiset halusivat rauhaa, miehet liikkuiivat heidän reviirillä. Sen takia osa koki tarvetta itse vuorostaan tietää, missä mies liikkuu, jotta osasi varautua. Miehen kulkeminen kiinnosti myös, jotta osasi suhtautua yhteiseen lähipiiriin, jolle mies esitti omia versioita asioiden kulusta.

Oli koko ajan sellanen tunne, että piti olla niskassa silmät. Kaipasi tietoa siitä, koska hän sitä reviiriä käytti. Siinä lähipiirissä oli hyvin harva, joka ei kääntänyt sitä juttua... Siis minusta ja lapsista tehtiin ne pimeet. Yksi missä tämä oivallus on syntynyt oli, kun mä sain narsismista enemmän tietoa. (Kiellolla suojattu)

Kieltoon määrätty saattaa myös tiedustella suojatun asioista lasten välityksellä, jos hänellä on lapseen tapaamisoikeus.

Kun lapset tapaavat sitä isäänsä, he joutuvat usein raportoimaan kaiken mitä äiti on viikon aikana tehnyt. Se on henkisesti rankkaa lapselle, ja sitten hän miettii, mitä voi kertoa. Isät kysyy pieniltäkin lapsilta, nehän osaa kysyä kaiken maailman asioita. Eli kun se lähtökohta siellä on se kontrolli, että tietää mitä toinen on tehnyt. Sehän on kohtuutonta. (Rikosuhripäivystys)

Suojattua voidaan lisäksi kiusata tai painostaa häiritsemällä tämän lähipiiriä, tai kieltoon määrätty saattaa uhkailla kertovansa muille suojatun yksityisasioista.

Kerran soitettiin tämän rouvan äidille ja sukulaisille, sitä kautta uhiteltiin. Ja työkavereiden kautta. Sehän aina myös, että uhataan kertoa työpaikalle, kun nämä naiset eivät välttämättä kaikki kerro siellä omasta elämäntilanteestaan. Mies sitten sanoo että soittaa sinne, että kertoo tämän jutun. (Rikosuhripäivystys)

Yksi tapa häiriköidä kiellon aikana ja tietysti sen päätyttyäkin on tekaistun rikosilmoituksen laatiminen suojatusta. Kahdesta haastatellusta naisesta tehtiin vääriä ilmiantoja poliisille.

Viiden aikoihin iltapäivällä mulla on poliisit oven takana. Sanoivat, että kun täällä on tällainen henkilö pihalla joka sanoo, että te olette ajanut humalassa autoa. Mä olin siinä vähän, että hetki, miten niin.

Sitten vasta tajusin, että herran jumala, mä olen just tänään, just muutama tunti sitten tullut poliisilta, tehnyt ilmoituksen rikkomuksesta. Sanoi, että okei, no ei se mitään. He näkivät jotenkin, että tässä on kielto päällä. Ei mitään. Seuraavana päivänä sama tutkija, jonka luona mä olin silloin iltapäivällä käynyt, nainen, soitti mulle, että joo, he ottivat hänet kiinni sitten. Hän oli sanonut [kieltoon määrätylle], että eihän se ole mahdollista, kun hän just tuli poliisilaitokselta ja töistä. Se oli sellaista kiusantekoa. (Kiellolla suojattu)

Kieltoon määrätty saattaa myös valehdella muille viranomaisille tavalla, jonka seurauksena suojattu joutuu tekemään monenlaisia selvityspyyntöjä. Kaksi haastateltua naista oli joutunut myös kyseisten tekojen kohteiksi.

Sitten alkoi tulemaan kaiken maailman ilmiantoja, oli verottajaa ja kansaneläkelaitosta ja mihin kaikkialle mä jouduin tekeen kaiken maailman selvityksiä. Mulla oli selvitystila joka puolella ... Eläin-suojeluyhdistys oli varmaan ainut, jonka kanssa mä en ollut tekemisissä, kun alkoi semmonen. Että kyllä niitä tuli. (Kiellolla suojattu)

Kyseistä suojattua naista haastatellut tutkija pääsi näkemään yhden selvityspyynnön, johon kieltoon määrätty mies oli kirjoittanut liitteeksi naista koskevat väitteensä. Ilmoituksen valheellisuudesta ei jäänyt epäilyä. Vaikka nämäkään teot eivät täytä rikkomisen tunnusmerkistöä, ne ovat kuitenkin rikoksia, joista voi tehdä poliisille tutkintapyynnön. Kahdelle haastatellulla naiselle oli myös tuttua kieltoon määrättyjen miesten tapa levittää naisia koskevia oikeita ja valheellisia yksityisasioita ulkopuolisille.

4.2 Piilorikollisuus ja suojautuminen

Aineistosta käy hyvin ilmi, että suojatut eivät välttämättä ilmoita poliisille rikkomuksista edes silloin, jos ne eivät ole toivottuja. Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden kokemusten mukaan suojatut saattavat esimerkiksi katsoa muutaman ensimmäisen puhelinsoiton läpi sormien toivossa, että tilanne rauhoittuu itseksensä. Syynä ilmoittamatta jättämiseen voi olla myös pettymys viranomaisten mahdollisuuteen valvoa ja antaa turvaa tai pelonsekainen haluttomuus ärsyttää kieltoon määrättyä.

Joka rikkoo sitä lähestymiskieltoa kyllä herkästi provosoituu sitten niistä poliisikuulusteluista. Jotkut tekevät sitten sen ratkaisun vaan, että eivät ilmoita niistä rikkomisista, että jos tämä jotenkin vaan loppuisi itsestään. He eivät halua möyhiä sitä kasaa enää yhtään enempiä. Ristiriita on siinä, että se ilmoittaminen on melkein ainut

tapa saada ne rikkomiset loppumaan. Muutenhan viesti on, että jatka vaan. Mutta silti toiset vaan jatkaa. (Rikosuhripäivystys)

Eräs komisario pohtii vastuutaan tilanteissa, joissa suojattu pyytää perumaan tutkinnan suhteellisen vähäisestä rikkomisesta, jonka hän on itse ilmoittanut. Alla kuvatussa tapauksessa perumishalun syynä oli pelko, että rikosprosessi provosoi miehen pahempiin tekoihin. Niin kävi tosin muutenkin.

... että jos se nyt villitsee sen miehen. Siinä tietysti miettii, että sekin voi olla totta, että kumpaa mä nyt teen tässä. Toiminko lain mukaan, miten pitää tehdä, eli lähetän pöytäkirjan eteenpäin vai pitäisikö kuitenkin miettiä, että jos se oikeasti tulee sen jälkeen ja tappaa, kun nyt on yhdestä puhelinsoitosta vaan kyse. Vaikka asianomistaja sen peruu, niin me ei oikein voida, koska se on virallisen syytteen alainen rikos. Jos haluaa, että sitä ei lähetetä eteenpäin, sitä voi vaikka esittää syyttäjälle rajoitettavaksi kohtuusperusteella. Tässä tapauksessa se mies soitti uudemman kerran ja uhkasi puhelimesta tappamisella, niin se meni sitten eteenpäin. Mutta kyllä mä ainakin, ei voi sitä niinkun virkamiehenä sääliä; laki on se mitä meidän pitää noudattaa. Mutta kyllä näitä miettii varmaan joka ikinen, kun kohdalle tulee, että mikä on oikea tapa toimia. (Komisario B)

Valvonnan vaikeuteen liittyy se, että kielto ei tosiasiallisesti estä henkilöä rikkomasta sitä, jos hän niin haluaa tehdä. Kaikki haastatellut komisariat totesivat sen suoraan, suunnilleen samalla tavoin kuin alla siteerattu. Saman totesi myös kaksi kieltoon määrättyä.

Sehän on vaan yhteiskunnan, lain säätäjän tällöinen apuväline, työkalu, minkä varjolla poliisi pystyy puuttumaan ennaltaehkäisevässä mielessä – tai ainakin siinä kohtaa, kun on tapahtunu loukkaus tai rikos. Jos ihminen on tarpeeksi paha ja aikoo tehdä toiselle pahaa, eihän tällöinen suojaa, eihän tämä estä sitä. (Komisario C)

Jos se mies on motivoitunut, jos se haluaa rikkoa sitä kieltä, niin sehän rikkoo. Täällä ei kukaan poliisi voi seurata, että nyt tuo ihminen on lähestymiskiellossa, katsotaan ettei se ei mene sinne. Tai miten sille käy. (Komisario B)

Se on ihan suoraan sanoen perseestä. Ei sillä ole mulle mitään vaikutusta. Se on vaan paperilla lähestymiskielto. Että jos nyt jotain toisissaan haluaa tehdä, niin menee vaan. (Kieltoon määrätty)

Että se on jokaisen ihmisen oma moraali sitten, että... kun eihän sitä valvo kukaan. Periaatteessa toinen, se joka on hakenut sitä, sehän sitä valvoo, mutta... Se vaan ei ole toimiva systeemi tuolla lailla, varsinkin jos asutaan samassa kaupungissa. (Kieltoon määrätty)

Perheen sisäisen lähestymiskiellon valvonta jää siis pääosin suojatun vastuulle, ja silloinkin kyse on usein tilanteista, jossa rikkominen on jo tapahtunut. Harkinnassa on lähinnä ilmoitus poliisille, tai poliisin kutsuminen apuun kun tilanne on meneillään. Eri haastatteluista ja poliisiaineistosta kävikin ilmi, että suojatuilla on usein strategioita, joihin turvautumalla he kokevat paremmin hallitsevansa kiellon aikaista tilannetta. Niiden avulla he kykenevät jossain määrin ehkä välttämään mahdolliset lähestymisyri-tykset ja yhteydenotot, mutta ainakaan ikävä tilanne ei pääse yllättämään ilman että on siihen varautunut.

Sekä kriisityöntekijät että rikosuhripäivystyksen työntekijät kertoivat, että toisinaan suojatut pyrkivät seuraamaan kieltoon määrätyn liikkeitä jol-lain tavoin, jotta he voivat paremmin arvioida heihin itseensä kohdistuvaa riskiä. Suojatut naiset vaihtavat esimerkiksi puhelinnumeroaan ja sähkö-postiosoitettaan, mutta säilyttävät myös vanhat numerot ja osoitteet, jotta he voivat seurata tuleeko niihin asiattomia yhteydenottoja.

Meillä on ollut asiakkaita, joilla on ollut toinen kännykkä sitä varten, että ne katsoo, soittaako se mies. Sitä kautta tietää missä toinen on menossa: milloin se on ärhäkkänä, milloin on rauhallista. Sitä kautta pystyy säätelemään omaa elämää, että uskallanko liikkua vapaasti, et-tä nyt ei ole vähään aikaan tullut toiseen puhelimeen mitään. Sitten kun alkaa tulla, okei, nyt mä rupean suojautumaan. Se häirintä liittyy monesti semmoseen ryypyputkeen. Silloin tavallaan tietää, että ahaa, putki on päällä taas, kun viestiä pukkaa siihen malliin. Kun sitä on sen viikon verran tullut, tiedetään, että seuraava viikko tai kaksi menee taas hyvin, koska he tietävät sen kaverin elämänrytmin. Mutta kyllähän siinä se riippuvuustekijä on mukana monissa tapauksissa. Kun kännykän kanssa voi olla ihan missä vaan; eihän se kerro, että on kotona sen kanssa. (Rikosuhripäivystys)

Seuraavassa poliisin selosteosan kuvauksessa suojattu nainen on varautu-nut siihen, että kodissa käydään luvatta. Otteessa käy ilmi, kuinka hän oli varmistanut kodin turvallisuuden lomalle lähtiessään ja miten hän pyrki havainnoimaan lähiympäristöä ja valvomaan tilannetta mahdollisimman tarkasti kotiin tunkeutumisen varalta.

N oli lähtenyt perjantaina 17.6.2005 aamulla kotoaan tyttärensä [nimi] kanssa matkalle ja palannut kotiin tiistaina 21.6.2005. Kotiin päästyään N oli huomannut ettei talon sivuovi ollut lukossa. N oli nimenomaan tarkistanut kaikkien ovien ja ikkunoiden lukitukset ennen lähtöään. N on laittanut ovenkahvan päälle suihkepullon, että hän kuulee, jos joku yrittää tulla sisälle taloon vaikkapa yöllä. Tuo pullo oli ollut ovenkahvan päällä myös matkalle lähtiessä, mutta matkalta palatessa, oli pullo tippunut maahan. Talon ulkoulkopuo-

lella oli näkynyt selkeitä isoja jalanjälkiä, kuraisia, mutta talon sisällä niitä ei ollut näkynyt. N on vaihtanut talon oviin uudet lukot ennen lähestymiskieltoa. (T 101)

Yksi haastateltu nainen kertoo, kuinka hän muutti turvakodista takaisin kotiin vasta, kun oli vaihdattanut lukot ja korjauttanut rikkoutuneet ovet. Hän oli myös pyytänyt poliisia tarkistamaan asunnon ennen sinne palaa-mista. Hän pelkäsi ansoja tai kotiin tehtyä ilkivaltaa.

Kaikki haastatellut naiset asuivat maantasalla, mikä lisäsi osaltaan turvattomuutta. ”Meille on helppo tulla siihen. Kyttäillä.” Naiset elivät alkuun jatkuvassa varautumisen tilassa, jota yksi kuvailee seuraavasti:

Enhän mä ole uskaltanut nukkua yöpaita päällä tai mulla on tasku-lamppu ja kännykkä tossa vieressä, kaikkea semmosta, lapset tarkis-telee että onhan ovet kiinni. (Kiellolla suojattu)

Yksi kolmesta vietti lapsensa kanssa viikonloppuja ystäviensä luona perheen sisäisestä lähestymiskiellosta huolimatta, koska mies oli jo rikkonut kieltoa uhkailuilla.

En uskaltanut kotona olla, vaikka oli lähestymiskielto, koska eihän se, mitä se niinku auttaa. (Kiellolla suojattu)

Tätä ennen hän oli jäänyt vielä hetkeksi turvakotiin, mutta ei uskaltanut lähteä lastenvaunujen kanssa kävelyllä. Vauva piti laittaa rintareppuun, jotta pääsi tarvittaessa juoksemaan.

5 Yhteenveto ja pohdintaa

Lähestymiskiellon rikkominen ei ole niin selvä asia kuin tunnusmerkistö antaa olettaa. Monet seikat hankaloittavat rikkomisten määrän ja laadun selvittämistä. Esimerkiksi erilaiset käytännöt poliisin kirjauksissa ja varsinkin tiedoksiantamisen ongelmallisuus ja siihen liittyvä tiedonkulku käre-jäoikeuden ja poliisin välillä vaikeuttavat rikkomisten tutkimista. Lisäksi ilmoitusten osin vajavaiset tiedot, rikkomisten niputtaminen ja asiallisen yhteydenoton perusteen liukuvuus vaikeuttavat yksittäisten tekojen ja tois-tuvuuden laskemista.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisia selvitettiin kuitenkin mahdollisuuksien mukaan poliisiasiajn tietojärjestelmään tehdyillä kirjauk-silla ja selosteosilla. Niiden mukaan kieltoa rikkoi noin kolmannes varsi-naiseen kieltoon määrättyistä. Näistä joka kuudennessa tapauksessa kieltoon

määrättyyn kohdistuvaa rikkomisepäilyä ei kirjattu nimikkeellä ”lähestymiskiellon rikkominen”, vaikka poliisiaineisto antaa syytä epäillä, että rikkominen on tapahtunut. Syyt palautuvat osin kiellon tiedoksisaannin ongelmiin.

Poliisiaineiston mukaiset rikkojat – eli henkilöt, joita voi perustellusti epäillä rikkomisesta – luokiteltiin karkeasti kolmeen ryhmään teon vakavuuden perusteella. Pikkurikkojiksi luokiteltiin henkilöt, jotka yrittivät ottaa suojattuun yhteyttä puhelimitse alle kymmenen kertaa. Keskikoviksi rikkojiksi määrittyivät tapaukset, joissa kieltoon määrätty otti suojattuun yhteyttä 10–30 kertaa tai tunkeutui häneen kotiinsa tai yritti lähestyä esimerkiksi ravintolassa tai kaupungilla. Koviin rikkojiin sijoitettiin tapaukset, joissa kieltoon määrätty otti suojattuun yhteyttä enemmän kuin 30 kertaa, tunkeutui hänen kotiinsa tai seuraan useammin kuin kaksi kertaa tai uhkaili häntä tai kohdisti häneen väkivaltaa. Valtaosa rikkojista sijoittui kovien tai keskikovien rikkojien ryhmiin, joita oli suunnilleen saman verran.

Poliisin kirjausten perusteella kolmannes kiellon rikkojista rikkoi kieltoa toistuvasti. Jos kymmenen henkilöä, joiden kohdalla tosiasiallista rikkomista ei syystä tai toisesta kirjattu sille kuuluvalla nimikkeellä jätetään laskelmassa huomioimatta, toistuvien rikkojien osuus nousee jonkin verran. Toistuvuutta laskettiin myös summittaisiin tekomääriin perustuen, jolloin toistuvien rikkomisten määrä suunnilleen kaksinkertaistui. Tosin tässä laskelmassa jo kaksi puhelinsoittoa määriteltiin toistuvaksi rikkomiseksi.

Yksittäisten tekojen tai rikkojien määrä lienee kuitenkin laskelmia suurempi. Määriä on kuitenkin uskaliaasta arvioida, koska kyse on käytännössä pitkälti piilorikollisuudesta. Suojatut eivät aina ilmoita rikkomisista, ja koko tutkimusaineisto antaa viitteitä siitä, että osa pariskunnista palaa kiellon aikana kaikessa hiljaisuudessa takaisin yhteen. Osa perheen sisäiseen lähestymiskielloon määrättyistä on lisäksi laitoksissa, mikä ainakin rajoittaa rikkomisia, joskaan ei sitä kokonaan estä.

Tuomiolauselmätietokannasta 20 kieltoon määrätyn kohdalla löytyi tuomio perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkomisesta. Luku on liian pieni, koska tietokannan kattavat tiedot päättyvät vuoden 2006 loppuun eli osa jutuista ei ole oletettavasti ehtinyt kyseisen ajan kuluessa tuomioistuinkäsittelyyn. Vaikka ne ottaisi huomioon, herää silti kysymys, miksi niin vähän kiellon rikkomisista johtaa rangaistukseen. Sitä oli kuitenkin tutkimusekonomista syistä mahdoton selvittää tarkemmin; esimerkiksi poliisitoimenpiteiden analyysi olisi edellyttänyt kaikkien esitutkintapöytäkirjojen tutkimista yhdistettynä eri alarekisterien antamaan tietoon. Tuomituista vähän yli puolet sai tuomion osana yhteisrangaistusta, joka vaihteli sakosta vajaan neljään vuoteen vankeutta. Kaikki vankeustuomiot, joita oli seit-

semän, annettiin osana yhtenäisrangaistusta, ja laajimmillaan tuomiossa luettiin syyksi jopa 15 erillistä rikosta, joista yksi oli lähestymiskiellon rikkominen. Vähän yli puolet tuomituista saivat pelkästään sakkoja.

Partion käynnin sekä pidättämisen, vangitsemisen ja tutkinnan lisäksi poliisi saattaa soittaa rikkojalle ja kehottaa tätä lopettamaan häiriköinti. Ennalta ehkäisevänä puuttumisena kieltoon määrättyä saatetaan poistaa avaimet. Poliisin toimilla vaikuttaa olevan merkitystä rikkomisten loppumiseen. Enemmistössä tapauksista lähestymiskiellon rikkominen loppui poliisin puututtua asiaan. Tämä käy ilmi siitä, että poliisi kirjasi 30 lähestymiskiellon rikkojan osalta vain yhden rikkomisen. Vaikka yksi kirjaus saattoi sisältää useita rikkomiskertoja, näyttää siltä, että näissä tapauksissa kiellon rikkominen loppui siihen, olkoonkin, että toki se olisi voinut loppua muutenkin. Oletus poliisin puuttumisen merkityksestä on muutenkin vain heikko. Tutkimusaineisto ei kerro, jos rikkomista on jatkunut ilman että suojattu on enää ilmoittanut siitä poliisille. Joskus poliisille ilmoittaminen saattaa provosoida kieltoon määrättyä.

Oma lieveilmiönsä on välillinen rikkominen, johon poliisin on vaikea puuttua, koska siinä rikkomisen tunnusmerkistö ei täyty. Kieltoon määrätty saattaa pyytää tuttaviaan soittamaan suojatulle tai tarkkailemaan tämän kulkemista. Myös lapsia saatetaan käyttää tiedonlähteinä. Keskeisin vastuu kiellon valvomisesta jääkin suojatulle, jotka kehittävät usein tuekseen erilaisia suojautumis- ja selviämistrategioita.

Tarkastelussa nousi esiin kaksi muutakin erityisongelmaa. Henkilökohtaisten tavaroiden noutaminen aiheuttaa toisinaan epäselvyyttä yhteydenoton asiallisuudesta. Pahimmillaan kieltoon määrätty pyrkii noutamaan tavaroitaan vähän kerrassaan. Se ei ole lain tarkoitus. Kiinnostavaksi juridiseksi ongelmaksi paljastui rikkomisen määrittely tilanteissa, joissa yhteyttä pidetään suojatun aloitteesta tai myötävaikutuksella. Haastatellut viranomaiset katsoivat pääosin, että vaikka kyse on teknisesti edelleen kiellon rikkomisesta, se tuskin johtaa tuomioistuimessa rangaistukseen.

Arvioitaessa rikkomisten määrän, laadun ja viranomaisprosessiin liittyvien ongelmien ”kohtuullisuutta” joudutaan pohtimaan, onko kyse odotetuista vai odottamattomista vaikutuksista. Ratkaisun tulisi siis löytyä lainvalmistelusta: kuinka rikkominen ennakointiin, kuinka siihen varauduttiin. Vastaus on: ei juuri mitenkään. Vertailukohdaksi otettiin Itävallan malli, minkä perusteella mahdollisesti ajateltiin, että samansuuruinen rikkominen on vielä kohtuullista toiminnan arvioinnin näkökulmasta. Huomiota ei kiinnitetty maiden lainsäädännön ja toimeenpanon erilaisuuteen. Ainakin osa tutkimusaineiston rikkomisiin liittyvistä ongelmista olisi ollut ratkaistavissa tarkemmalla lailla tai viranomaisohjeistuksella.

IX KIELLON VAIKUTUKSIA

Kuten luvussa III on esitetty, lainvalmistelun tavoitteet esitettiin hyvin yleisen tasoisina ilman, että toivottujen vaikutusten syntymisen logiikkaa avattiin. Oletettiin lähinnä, että kodista poistaminen vähentää väkivaltaa, joskin tiedostettiin, että kiellon määrääminen voi provosoida kieltoon määrättyä. Muita, suojatuille aiheutuvia mahdollisia haittoja ei käsitelty. Kieltoon määrättyjen asumistilannetta ja lasten asemaa pohdittiin paljon, mutta viranomaisia ei velvoitettu tarjoamaan väliaikaista asumispaikkaa, eikä lasten epäselvää asemaa ratkaistu. Ei esitetty näkemyksiä siitä, missä määrin väkivallan vähenemistä pitäisi tapahtua, jotta lakiuudistusta voitaisiin pitää onnistuneena. Myöskään ei pohdittu, kuinka suhtautua mahdollisiin haittavaikutuksiin.

Voidaanko kieltoa pitää siis toimivana esimerkiksi silloin, jos se jossain määrin vähentää väkivaltaa ja estää sen kumuloitumista, mutta aiheuttaa samalla merkittäviä haittavaikutuksia sekä suojatuille että kieltoon määrättyille? Tähän kysymykseen palataan loppuluvussa. Kysymykseen siitä, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto vähentää väkivaltaa, on joka tapauksessa mahdotonta antaa tarkkaa vastausta. Poliisiaineisto ei anna tietoa piilorikollisuudesta, ja kaikille suojatuille suunnattua kyselyä ei voi tehdä tutkimuseettisistä syistä. Myöskään muu, kuten sosiaali- ja terveystoimesta kerättävä aineisto ei pystyisi luotettavasti kertomaan vaikutuksista. Tällaista tietoa eivät ole tuottaneet ulkomaisetkaan arviointitutkimukset (perusteluista ks. tarkemmin luku II.2).

Yksi lakiuudistuksen tavoite koski rikosvastuun edistämistä olettaen, että kielto mahdollistaa tehokkaan esitutinnan (tilanteissa, joissa on käsillä rikosasia). Siinä yhteydessä ei otettu huomioon, että kiellosta provosoitumisen vuoksi voikin käydä päinvastoin. Aineisto ei anna syytä olettaa, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla olisi merkittäviä, yhdensuuntaisia vaikutuksia rikostutinnan etenemiseen. Joissain tapauksissa kielto on voinut hyvinkin auttaa suojattua toimimaan asianosaisen roolissa, mutta aineistossa on tapauksia, joissa on selvästi käynyt päinvastoin. Joko kielto ja siihen liittyvä rikostutkinta on provosoinut kieltoon määrätyn niin, että hän on painostanut suojattua valehtelemaan eli perumaan lausuntonsa/rikosilmoituksensa, tai esimerkiksi rikkomisista ei tehdä rikosilmoitusta. Aineiston mukaan joissakin tapauksissa, joissa suojattu on perunut lähestymis-

kieltoasian oikeuskäsittelyn saatuaan väliaikaisen kiellon, taustatapahtumaan liittynyt rikosepäily ei ainakaan ole johtanut tuomioon. Siihen voi olla kuitenkin monta syytä. Niistä yksinkertaisin on se, ettei asianomistaja katso syyistä tai toisesta voivansa jatkaa lievän pahoinpitelyn ja laittoman uhkauksen tutkintaa (ovat asianomistajarikoksia). Tällaisten tilanteiden kattava selvittäminen edellyttäisi kuitenkin kaikkien aineiston tapausten hyvin työlästä rikos- ja tutkintailmoitusten, esitutkintapöytäkirjojen ja oikeuden ratkaisujen sisältämän materiaalin läpikäymistä, ja saatu tieto jäisi silloinkin tulkinnanvaraiseksi ilman haastattelutietoa. Jos taas kyseessä on painostus, haastatteluun suostuminen ei ole oletettavaa ja sen tekeminen on tutkimuseettisesti kyseenalaista.

Kyse rikosvastuun paremmasta toteutumisesta lähestymiskiellon vaikutuksesta vaikuttaa aineiston mukaan joka tapauksessa tilanteelta, jossa ratkaisevaa on suojatun käyttäytyminen suhteessa kieltoon määrättyyn. Se, kuinka poliisi yleisesti ottaen tutkii lähisuhdeväkivaltaa tai kuinka aktiivisesti se määrää perheen sisäisiä lähestymiskielloja edellytysten täyttyessä sisältää varmasti puutteita, joita tässä tutkimuksessa on tullut esille (ks. esim. VI.1.2 ja VII.1.5). Ei kuitenkaan vaikuta siltä, että poliisilla olisi mieltä olla tutkimatta rikosasiaa sillä verukkeella, että väkivallasta epäillylle määrätään poliisille joka tapauksessa töitä teettävä väliaikainen lähestymiskielto. Aineisto ei myöskään ilmennä tällaista tapahtuneen.

Kuinka perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksia on sitten tutkittu? Tämän luvun analyysi on pitkälti aineiston ja sen laadun varassa, mutta kuten todettu, esimerkiksi kyselyn teettäminen suojatuille ei olisi voinut tulla kyseeseen jo sen takia, että tutkimukseen osallistuminen voi olla kieltoa hakeneelle aito riskitekijä, varsinkin tilanteissa, joissa parisuhdeväkivallan uhka on edelleen osa arkea. Yleinen tutkimuseettinen periaate myös katsoo, että ei ole mielekästä lähestyä suoraan vartavasten kriisissä olevaa tai sen juuri läpikäynyttä henkilöä. Kieltoon määrättyjä miehiä olisi puolestaan käytännössä mahdoton tavoittaa kyselyllä, ja kiellon saaminen tuottaa monelle heistä vaikean kriisin.

Vaikka kielto vaikuttaa monin konkreettisin tavoin osapuolten ja lähiympäristön elämään, suoria ja selkeitä kausaalisuhteita on yleisesti vaikea esittää. Kiellon määräämisen jälkeiset, osapuolten elinolot ovat seurausta monen asian yhteisvaikutuksesta, jonka kaikista osatekijöistä ei ole saatavilla tietoa. Siksi on monissa kohdin mielekkäämpää selvittää kiellon määräämisen jälkeistä elämää. Vaihtoehtoinen otsikko tälle luvulle olisikin ”elämää kiellon määräämisen jälkeen”. Kiellon merkitykseen jonkin asian-tilan syntyyn mahdollisesti myötävaikuttavana tekijänä otetaan kantaa kuitenkin silloin, kun se tilannekohtaisesti vaikuttaa mielekkäältä.

Suojattujen osalta onkin helpointa selvittää kiellon myötä muuttunutta elämää niiden naisten osalta, joita oli mahdollista haastatella. Suojattuja lähestyttiin välillisten, heille tuttujen tahojen avulla (tarkemmin luvussa II.3.2.). Tämän takia henkilöt joilla ei ole ollut suhdetta kyseisiin tukiverkostoihin, jäivät lähtökohtaisesti tavoittamatta. Vaikka haastateltuja naisia on vain kolme, haastattelut antavat tärkeää tietoa siitä, minkälaisia haasteita perheen sisäistä lähestymiskieltoa hakenut helposti kohtaa ja mistä hänen on selvittävä, jotta kiellon voi sanoa olleen hyvä ratkaisu. Vastaavasti sama pätee kiellon saaneisiin miehiin. Syy siihen, miksi kiellolla suojattuja on haastateltu puolet vähemmän kuin kieltoon määrättyjä on perusteltu tarkasti aiemmin (ks. alaviitteet 23 ja 67). Koska haastattelujen laadullisessa analyysissä aineiston annetaan puhua mahdollisuuksien mukaan ”omalla äänellä”, suojattujen ja kieltoon määrättyjen analyysit ovat sivumääräisesti eri mittaisia. Se valitettava seikka, että kiellolla suojattuja ei tavoitettu enempää yrityksistä huolimatta, ei voi olla este sille, etteikö kieltoon määrättyjen koko haastatteluaineistoa ole syytä hyödyntää tästä epäsuhdasta huolimatta.

Lakivaliokunnan mietinnössä (2/2004) oikeusministeriölle esitettiin toivomus selvittää kieltoon määrättyjen asumisen järjestymistä. Valitettavasti kysymystä on mahdotonta selvittää kattavasti. Mikään viranomaistieto ei ilmaise luotettavasti ja varsinkaan jälkikäteen tarkasteltuna, missä tietty ihminen on asunut tietyn kolmen kuukauden aikana. Aineistosta saatu yleistuntuma kertoo, että asuinpaikka vaihtelee, ja viralliseksi ilmoitettu osoite tuskin on sama, missä henkilö kulloinkin asuu, kun asuinpaikka voi olla esimerkiksi rappukäytävä, auto, työhuone, kesämökki, kaverin tai sukulaisen asunto, asuntola tai hotelli.

Poliisiaineisto sekä kieltoon määrättyjen miesten haastattelut antavat toisinaan myös viitteitä siitä, että joissain tapauksissa kieltoon määrätty on saattanut palata kotiinsa jo kiellon aikana. Poliisiasian tietojärjestelmästä peräisin oleva tätä asiaa koskeva tieto on kuitenkin epäluotettava eikä kerro onko paluu ollut pysyvä. Osoitetietoja tarkistamalla voi myös päätellä, että pariskunta asuu jälleen yhdessä, mutta sekin tieto on epäluotettava eikä kerro, milloin yhteen on palattu. Poliisiasian tietojärjestelmästä saa kuitenkin tietoa miehistä, jotka on viety putkaan päihtymyksen takia perusteella ”makaa sammuneena rappukäytävässä, kykenemätön huolehtimaan itsestään”. Jos merkintöjä on useita, henkilö on todennäköisesti vailla vaki-naista asuntoa.

Tässä luvussa esitellään ensin taustaksi kvantitatiivinen analyysi varsinaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyihin miehiin liittyvistä poliisimerkinnöistä ennen ja jälkeen kiellon, jota havainnollistetaan laadullisesti. Aineiston suojatuista ei tehdä samanlaista analyysiä, koska tu-

lokset eivät tosiasiallisesti kertoisi, missä määrin väkivallan kokeminen heidän osaltaan on vähentynyt (piilorikollisuuden ongelma), vaan ne jättäisivät runsaasti tilaa erisuuntaiselle spekuloinnille (ks. ”väkivaltaan liittyvät teot” alaluvussa 1). Kieltoon määrättyjen osalta tämänkaltaisen analyysi kertoo siis merkittävistä vaikutuksista luotettavammin. Se tuo muun muassa tietoa perheen sisäiseen kieltoon liittyvistä haitoista, joka on oleellinen osa kiellon toimivuuden arviointia.

Kvantitatiivisen analyysin jälkeen esitetään poliisiaineistoon perustuva tapauskertomus äidistä ja hänen aikuisesta pojastaan. Myös tämä tapaus kertoo tilanteiden kehittymisestä kieltoa edeltäneestä ajasta sen jälkeiseen aikaan. Se on samalla esimerkki vanhempi–lapsi-suhteen erityisluonteesta. Sen jälkeen käsitellään ensin kieltoon määrättyjen miesten ja sitten suojattujen naisten haastattelut. Luvun lopuksi esitellään perheen sisäisen lähestymiskiellon osapuoliin liittyvät kuolemantapaukset.

1 Kieltoon määrätty poliisiaineistossa ennen ja jälkeen kiellon: yleiskuva

Tässä osiossa tarkastellaan kvantitatiivisesti varsinaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita koskevia poliisirekisterimerkintöjä vuosi kiellon saamisen molemmiin puolin. Analyysillä tavoitellaan karkeaa yleiskuvaa kieltoon määrättyjen tilanteesta ja kiellon mahdollista vaikutusta siihen. Koska aineiston viimeiset merkinnät ovat kesäkuun lopussa 2007, mukaan valikoituivat ne varsinaisen kiellon saaneet, jotka ovat saaneet kiellon viimeistään kesäkuun lopussa 2007 eli 169 tapusta⁹³.

Tuloksia pohdittaessa täytyy kuitenkin pitää mielessä, että monella on ollut vankeustuomioita ja laitoshoidonjaksoja tarkastellun ajanjakson aikana. Laitosjaksot luonnollisesti rajoittavat rikos- ja häiriökäyttäytymistä. Tutkimuksen käytössä ei ole ollut tietoa päihdehoitojaksoista, ja vankeustuomioiden täytäntöönpanostakin tietoa on ainoastaan kiellon voimassaoloajalta. Tuona aikana yhdeksän kieltoon määrättyä miestä on suorittanut vankeusrangaistusta: neljä vankeusvankeina, kaksi sakkovankeina, yksi tutkintavankina, ja kaksi on suorittanut yhdyskuntapalvelua.

⁹³ Merkinnöistä poistettiin analyysin kannalta epäolennaisimmat nimikkeet, jotka liittyivät virka-apuun, lieviin tieliikenneterikkomuksiin, ulkomaalaispassin katoamiseen, hirtvieläinkolareihin jne. Myös rikosmerkinnät, joissa henkilöt on ollut muu-asemassa (vaihtoehdot rikoksesta epäilty tai asianomistaja) on poistettu, samoin kuolemansyyn tutkimukset, joita käsitellään erikseen myöhemmin.

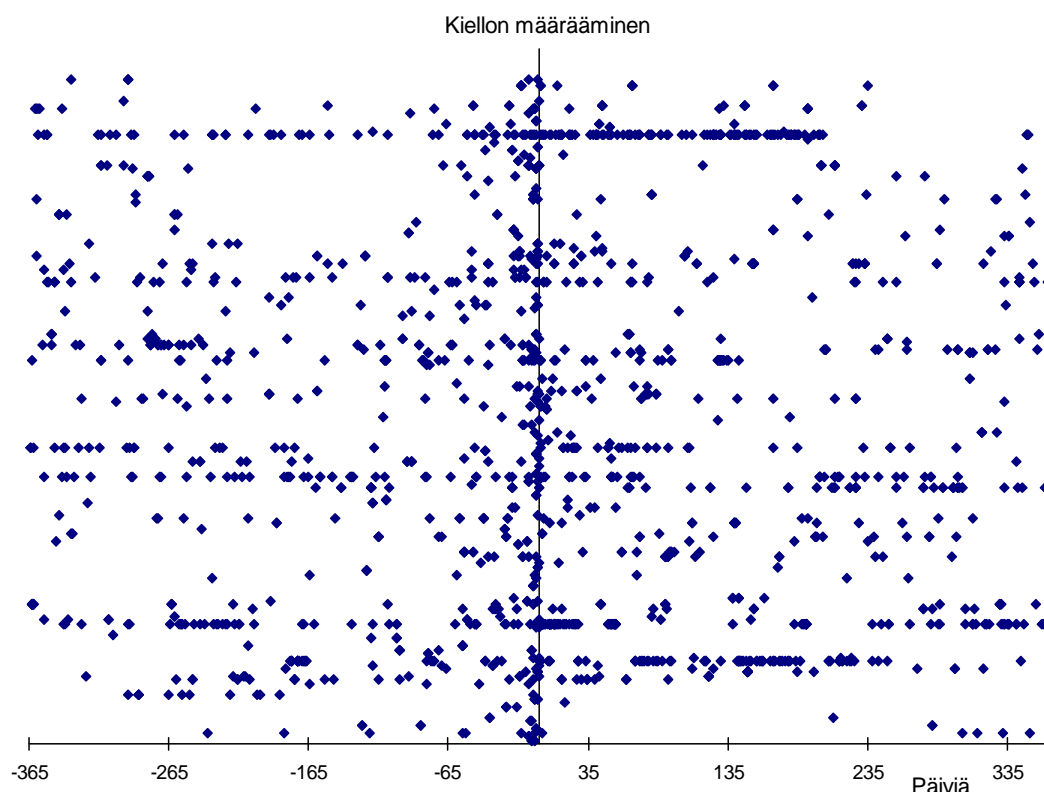
Analyyseissä tarkasteltiin yleistä rikos- ja häiriökäyttäytymistä, väkivaltaan liittyviä rikoksia epäillyn ja asianomistajaroolin näkökulmasta⁹⁴, omaisuusrikoksia⁹⁵ epäillyn ja asianomistajaroolin näkökulmasta sekä poliisilakiperusteisia kiinniottoja (putkakeikat) yleisiltä ja yksityisiltä paikoilta. Analyysien tuloksena on kuvio, jonka pisteet osoittavat tapahtumajankohtia kahden vuoden mittaisella aikajanelalla, jonka keskellä on perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen. Jos varsinaisen kiellon taustalla on ollut väliaikainen kiello, kiellon saamisajankohta on määritty sen mukaan. Kukin kielloon määrätty esiintyy kuviossa omalla vaakatasolla, mutta kussakin kuviossa esiintyvien henkilöiden määrä vaihtelee.

Yleinen rikos- ja häiriökäyttäytyminen

Kuviossa 29 on havainnollistettu varsinaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyjen, poliisiaineiston ilmentämä yleinen rikos- ja häiriökäyttäytyminen. Mukana ovat tapahtumat, joissa henkilö on ollut rikoksesta epäilynä tai joissa häneen on kohdistettu poliisilakiperusteinen kiinniotto (putkakeikka). Tapahtumien määrät ovat käytännössä samat ennen ja jälkeen kiellon. Jos kiellon määräämispäivän tapahtumat sisällytetään kiellon jälkeiseen aikaan, luvut ovat 773 ennen kielloa ja 794 kiellon määräämisen jälkeen. Jos kiellon määräämispäivän tapahtumat jätetään laskuista pois, luvut ovat 773 ja 771. Tulos kertoo, että varsinaiseen kielloon määrättyillä on keskimääräisesti erittäin paljon yleistä rikos- ja häiriökäyttäytymistä ja että näin yleisellä tasolla tarkasteltuna kiellon määräämisellä ei ole muutosvaikutusta kiellon määräämisen jälkeiseen aikaan. Kieltoa edeltäneen ajan osalta analyysi vahvistaa tulosta varsin yleisestä rikoskäyttäytymisestä, joka saatiin tuomioiden perusteella tehdystä tarkastelusta (luku V.5). Tämä nimenomainen tulos kertoo lisäksi vahvasta syrjäytyneisyydestä.

⁹⁴ Tähän kategoriaan on sijoitettu merkinnät, jotka liittyvät eri asteisiin pahoinpitelyihin sekä henkirikoksiin, tai niiden yrityksiin.

⁹⁵ Omaisuusrikokset tarkoittavat valtaosin näpistyksiä, mutta myös varkauksia. Samoin siihen on otettu mukaan ryöstöt ja petokset eli tapahtuma, joihin liittyy raha.

Kuvio 29 Varsinaiseen kieltoon määrättyjen rikos- ja häiriökäyttäytyminen poliisiaineiston mukaan (n=169)

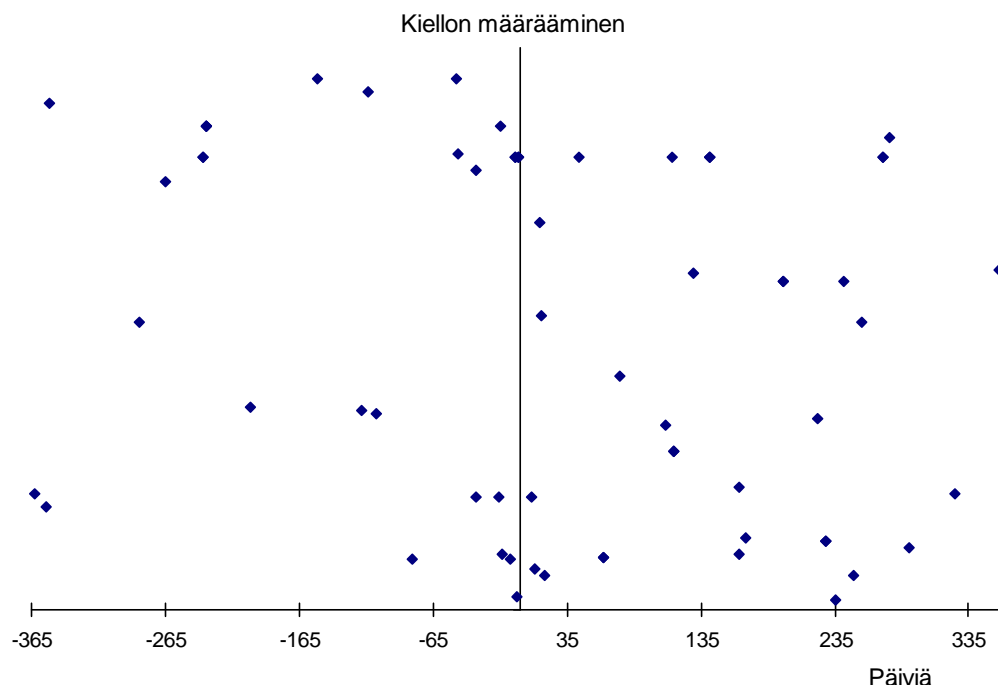
Väkivaltaan liittyvät teot

Väkivaltaan liittyviä tapahtumakirjauksia, joissa henkilö on ollut epäillyn asemassa, oli ennen kielloa 139 ja kiellon määräämisen jälkeen 44 kappaletta. Kaksi osui tapahtumapäivälle. Tapahtumat keskittyvät vahvasti muutaman kuukauden ajalle juuri ennen kiellon määräämistä. Väkivaltatihentymässä on paljon henkilöitä, joilla ei ole ollenkaan muita merkintöjä tai niitä on vähän (kuvio A liitteessä 5). Olettavasti tihentymään sijoittuneet tapahtumat liittyvät erityisesti kiellolla suojattuun. Väkivalta on monen osalta vähentynyt tai loppunut. Tulkinnoissa on syytä olla silti varovainen, sillä lähisuhdeväkivalta on luonteeltaan piilorikollisuutta, joka ei aina paljastu poliisille. Jos tarkastelusta jättää huomioimatta kiellon määräämistä edeltäneen tihentymän, jakautuma on kuitenkin tasainen verrattuna aikaan ennen kielloa ja sen jälkeen, eli eräänlaiseen ”yleiseen väkivaltakäyttäytymiseen” kiellolla ei ole ollut karkeasti analysoituna vaikutusta. Analyysi ei tarkenna, minkä tyyppisestä väkivallasta tällöin on kyse, mutta kyseessä on muihinkin kuin kiellolla suojattuihin kohdistuneita väkivallantekoja (ks. alaluku 2).

Vakavimmat eli henkirikoksiin liittyvät teot, joissa kieltoon määrätty oli epäillyn asemassa, katsottiin rekisteritiedoista erikseen kiellon määrää-

misen jälkeiseltä ajalta. Ne olivat yksi törkeä kuolemantuottamus ja neljä tapon yritystä. Nuo kolme tekoa löytyivät tuomiolauselmatietokannasta, ja niistä on langetettu rangaistus. Törkeä kuolemantuottamus oli tapaus, jossa kieltoon määrätty surmasi uuden naisystävänsä noin kymmenen kuukautta kiellon määräämisen jälkeen. Kahdessa tapon yrityksessä kieltoon määrätty rikkoivat ovet, astuivat asuntoon ja iskivät välittömästi suojatun uutta miesystävää (toinen puukolla vatsaan, toinen veitsellä rintaan). Uhrit vietiin nopeasti sairaalaan. Toisella näistä kieltoon määräämisestä oli kulunut reilu kaksi kuukautta, toisella puolestaan reilu kolme kuukautta. Lisäksi yksi kieltoon määrätty syyllistyi kahteen tapon yritykseen. Tapauksessa kaksi nuorehkoa miestä oli hakannut rappukäytävässä tuntemansa miehen ovea. Asunto ei ollut kieltoon määrätyn, mutta hän avasi oven ja löi kumpaakin hengenvaarallisesti puukolla lähes samantien. Toinen miehistä joutui välittömästi leikkaukseen. Ne, joille kiello määrättiin vuoden 2006 jälkipuoliskolla, tarkistettiin erikseen, eikä joukosta löytynyt vastaavia rikosepäilyjä.

Väkivaltaan liittyviä tapahtumia, joissa kieltoon määrätty on ollut asianomistajan eli uhrin asemassa, on selvästi vähemmän kuin rikosepäilyjä, mutta kokonaismäärä jakaantuu toisin (kuvio 30). Uhriutumista on hieman enemmän kiellon jälkeisellä kuin sitä edeltäneellä ajalla.

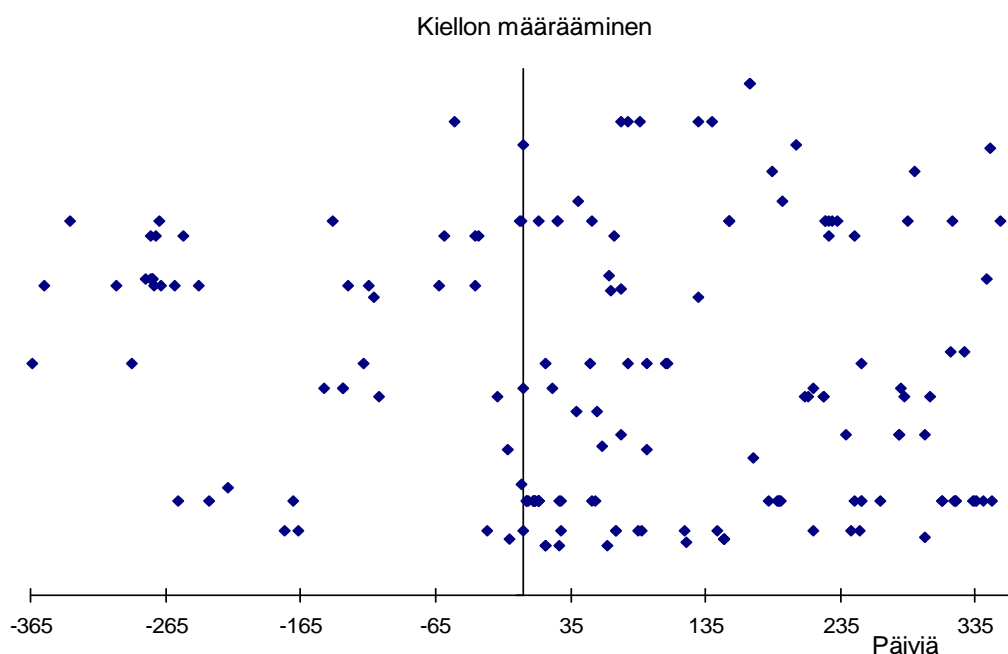

Kuvio 30 Varsinaiseen kieltoon määrätty väkivaltarikosten asianosaisina poliisiaineistossa (n=169)

Koko aineistossa on kaksi kieltoon määrättyihin kohdistunutta tapon yritystä kiellon määräämisen jälkeiseltä ajalta. Toinen tapahtui reilu kolme kuukautta ja toinen noin viisi kuukautta kiellon määräämisestä. Kiellot määrättiin kyseisissä tapauksissa vuoden 2006 jälkipuoliskolla, joten ne eivät sijoitu tehtyyn kvantitatiiviseen analyysiin.

Omaisuusrikokset ja rattijuopumukset

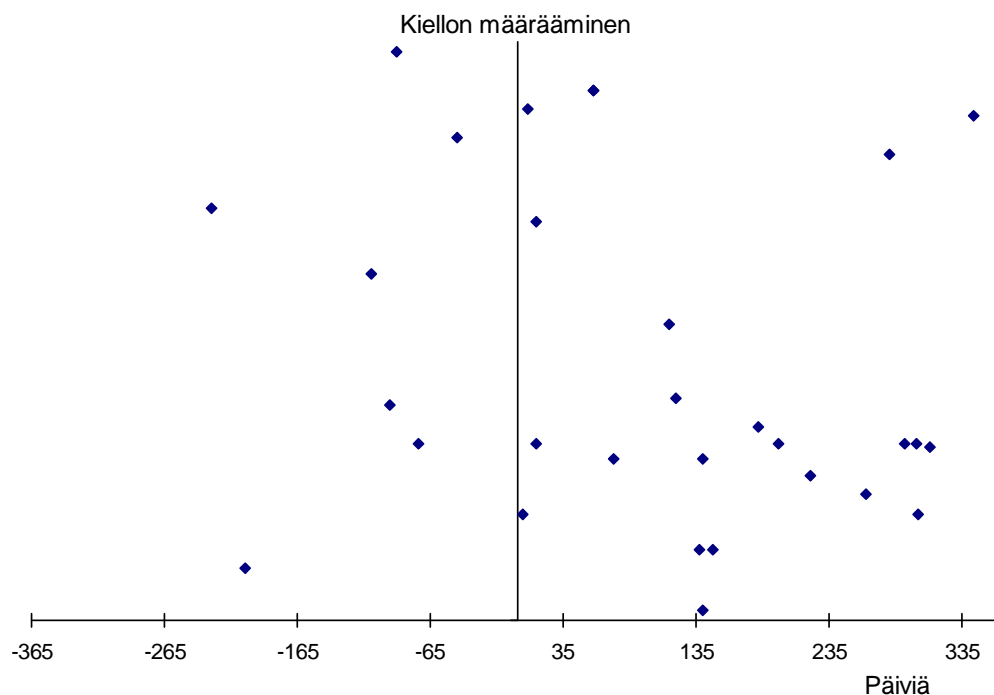
Poliisiaineiston analyysissä näkyy erityisen selvä määrällinen muutos omaisuusrikoksissa (valtaosin näpistyksiä ja varkauksia sekä kummankin yrityksiä). Kuviossa 31 on esitetty tapahtumat, joissa henkilö on ollut epäillyn asemassa. Ennen kielloa sijoittuvia merkintöjä on 46, kun niitä on 120 kiellon määräämisen jälkeiseltä ajalta (kolme kiellon määräämispäivänä). Toisin sanoen omaisuusrikosten määrä on kiellon määräämisen jälkeen 2,6-kertainen kielloa edeltäneeseen aikaan verrattuna. Joukossa on muun muassa monia yksittäisiä henkilöitä, joilla omaisuusrikosepäilyjä ei ole ollut lainkaan kielloa ennen tai niitä on ollut vähän verrattuna kiellon jälkeiseen aikaan. Omaisuusrikosten lisääntynyt määrä kiellon jälkeisellä ajalla antaa selkeitä viitteitä taloudellisista toimeentulo-ongelmista ja syrjäytymisestä kyseisten henkilöiden osalta.

Kuvio 31 Varsinaiseen kieltoon määrättyjen omaisuusrikokset poliisiaineistossa (n=169)

Analyysissä eriteltiin lisäksi omaisuusrikostapaukset, joissa kieltoon määrätty oli asianomistajan asemassa. Niitä oli huomattavasti vähemmän (7

ennen ja 23 jälkeen), ja niissäkin oli pientä kasautumista samoille henkilöille. Niiden määrä on kiellon määräämisen jälkeen jopa 3,3-kertainen kieltoa edeltäneeseen aikaan verrattuna. Se on erittäin vahva indikaattori syrjäytymisestä tarkasteltujen henkilöiden osalta.

Kuvio 32 Varsinaiseen kieltoon määrätty omaisuusrikosten asianosaisina poliisiaineistossa (n=169)

Rattijuopumusten määrä on sen sijaan selvästi vähäisempi kiellon määräämisen jälkeen kuin sitä ennen (kuvio B liitteessä 5). Tulos vaikuttaa ensin yllättävältä, mutta se selittyy mahdollisesti taloudellisilla ongelmilla ja kieltoon liittyvillä muilla olosuhdetekijöillä. Henkilöllä ei ole ehkä varaa ajaa autoa tai auto on jäänyt puolisolle.

Poliisilakiperusteiset kiinniotot

Poliisilakiperusteisten kiinniottojen tarkastelu tukee edellä mainittuja tuloksia. Ensin on kuitenkin syytä korostaa, että niitä on huomattavasti sekä ennen että jälkeen kiellon: 369 ennen, kahdeksan kieltoon määräämisen päivänä ja 367 sen jälkeen. Määrissä ei ole siis eroa, ja jakauma on muutenkin melko tasainen koko kahden vuoden tarkastelun ajalta, joskin kieltoa juuri edeltäneellä ajalla on havaittavissa hyvin lievää kasaantumista.

Kiinniotot yksityisistä tiloista (yleensä kotona riehuminen) ovat kuitenkin selvästi vähäisempiä kiellon määräämisen jälkeen (126) kuin sitä ennen

(210; 4 määräämispäivänä). Juuri ennen kiellon määräämistä esiintyy selvää, muttei huomattavaa keskittymää (kuvio C liitteessä 5). Tulos on looginen, sillä tyypillisin yksityinen paikka, josta kieltoon määrätty on haettu poliisin tiloihin, lienee koti, johon henkilö on saanut lähestymiskiellon. Yleisistä tiloista noudettujen kiinniottotapausten määrä on vastaavasti suurempi kiellon jälkeisellä ajalla (159 ennen, 4 määräämispäivänä ja 241 jälkeen), mikä osaltaan tukee edellä esille tullutta tulosta voimistuneesta syrjäytymiskehityksestä (kuvio D liitteessä 5). Yksi tyypillinen säilöönoton peruste on makaaminen julkisella paikalla niin päihtyneenä, ettei henkilö kykene liikkumaan omin voimin. Kiinniottojen kokonaismäärissä on kuitenkin syytä huomioida muutamille henkilöiden osuvat, hyvin runsaat kasvautumiset (tarkemmin seuraavassa alaluvussa).

Edellä kuvatut karkeapiirteiset tulokset siis kertovat, että kieltoon määrättyjen rikos- ja häiriökäyttäytyminen on runsasta. Lisäksi poliisille tulleet väkivaltaepäilyjä samoin kuin putkareissuun johtaneita kiinniottoja yksityisistä tiloista esiintyy enemmän kieltoa ennen kuin sen jälkeen. Kummankin osalta on havaittavissa kasaumaa juuri ennen kieltoon määräämistä. Näistä tiedoista voisi päätellä, että kielto on rauhoittanut monia kieltoon määrättyjä. On luultavaa, että näin on usean kohdalla tapahtunutkin. On kuitenkin mahdotonta arvioida, missä määrin kiellon jälkeisellä ajalla esiintyy piilorikollisuutta, joten tulos ei sellaisenaan kerro todellista tilannetta. Jos piilorikollisuus on suurta, tilanne on hyvin huolestuttava, koska niissä tapauksissa perheen sisäinen lähestymiskielto ei ole edistänyt rikosvastuun toteutumista vaan ehkä jopa päinvastoin. Analyysin tekeminen suojattujen osalta ei toisi lisää varmuutta tilanteeseen, vaan tulosten tulkinta jäisi samalla tavoin avoimeksi.

Kuvatut tulokset antavat varsin vahvoja viitteitä kuitenkin siitä, että perheen sisäinen lähestymiskielto on monien osalta vahvistanut syrjäytymistä. Siitä kertovat lukuisat putkareissut erityisesti yleisistä tiloista ja oma uhriutuminen. Näpistysten ym. omaisuusrikosten suuri määrä antavat lisäksi viitteitä vakavista taloudellisista toimeentulo-ongelmista. Seuraavassa alaluvussa tarkennetaan analyysiä kaikkein syrjäytyneimpien osalta, ja tapahtumia kuvataan myös laadullisesti.

2 Kieltoon määrätty poliisiaineistossa ennen ja jälkeen kiellon: syrjäytyneimmät

Päihteiden tiedetään olevan yksi keskeinen rikoskäyttäytymiseen ja eritoten väkivaltarikokseen vaikuttava tekijä. Suomessa valtaosa henkirikoksista tehdään alkoholin vaikutuksen alaisina (Lehti 2006, 12), ja on todettu, että nopeat kasvut alkoholin kokonaiskulutuksessa 1920- ja 1960-luvuilla olivat yhteydessä väkivaltarikollisuuden kasvuun (Sirén & Lehti 2005, 15–16). Myös tässä tutkimuksessa päihdeongelmat olivat kieltoon määrättyjen keskuudessa yleisiä. Tämä ilmeni esimerkiksi perheen sisäistä kieltoa edeltäneistä akuutteja väkivaltatilanteita koskevista rekisterikirjauksista (ks. luku V.4). Koska päihteiden ja väkivallan yhteys on tässä tutkimuksessa tullut toistuvasti esiin, seuraavaksi tarkastellaan varsinaisen kiellon saaneista heitä, joilla oli muita enemmän vierailuja poliisiputkassa, sillä siihen liittyy lähes poikkeuksetta runsas alkoholinkäyttö. Putkakeikka on myös indikaattori syrjäytyneisyydestä, ainakin niiden osalta, joilla merkintöjä on erityisen paljon. Tarkasteltujen henkilöiden muuta rikoskäyttäytymistä vuosi ennen kieltoon määräämistä ja vuosi sen jälkeen kuvataan myös.

Sekä Keijo Rahkonen ja Pekka Sulkunen (1987, 26–31) että Tanja Noponen (2006, 48) ovat tutkimuksissaan luokitelleet poliisiputkien asiakkaita kolmeen ryhmään. Satunnaisiksi tapauksiksi he kutsuivat henkilöitä, jotka joutuivat kerran tai kaksi vuoden aikana säilöön otetuiksi. Sosiaalisesti kiinnittyneiksi määrittyivät asiakkaat, joilla oli 2–4 kiinniottoa vuodessa ja kanta-asiakkaiksi putkassa yli viisi kertaa vuodessa vierailleet.

Käsillä olevassa tarkastelussa ensisijaisia kriteereitä ovat olleet vähintään kaksi säilöönottoa 12 kuukauden sisällä kiellon määräämisestä ja se, että kyseessä on vähintään varsinainen perheen sisäinen lähestymiskielto. Pelkän väliaikaisen kiellon saaneita ei tarkastella tässä yhteydessä. Lisäksi tarkasteluun sisällyttämisen ehtona on ollut, kuten edellä, että kielto on määrätty ennen 1.7.2006, jotta tarkasteltu ajanjakso ennen ja jälkeen kiellon määräämisen on ollut kaikilla yhtä pitkä. Käytännössä tarkastelu koskee 37 varsinaiseen kieltoon määrättyä (36 miestä ja yksi nainen)⁹⁶.

Tarkastelemalla putkayöpymisiä ja muita rikoksia ennen ja jälkeen kiellon voidaan esittää arvioita määrätyn kiellon yhteydestä syrjäytymiskehitykseen. On syytä korostaa, että tarkastelussa ei pyritä (eikä pystytä) todentamaan suoria kausaalivaikutuksia ilmiöiden välillä. Sen sijaan on oletettavaa,

⁹⁶ Ryhmän ainoan naisen käyttäytyminen, aggressiivisuus ja päihdeongelma ei rekisteritietojen perusteella eronnut tarkastelluista miehistä, joten hänen sukupuolellaan ei ole kokonaistarkastelun kannalta tässä tarkastelussa merkitystä.

että monen putkan kanta-asiakkaan kohdalla kyse on erilaisten ongelmien kasautumis- ja interaktiovaikutuksista. Esimerkiksi runsas päihteiden käyttö, aggressiivisuus, taloudelliset ongelmat ja kodista poistumaan joutuminen vaikuttanevat eri tavoin toisiinsa. Ne ovat yhdessä ja erikseen myös tekijöitä, jotka voimistavat helposti syrjäytymistä. Tässä luvussa yhtä oleellista kuin esittää ennen/jälkeen -analyysijä on antaa laadullisia kuvauksia henkilöiden poliisirekisterimerkinnoista.

2.1 Yleiskuva poliisiputkassa yöpyneistä

Aineistossa oli siis 37 kieltoon määrättyä, jotka poliisi nouti säilöön päihtymyksen ja/tai häiriökäyttäytymisen takia vähintään kaksi kertaa 12 kuukauden sisällä kiellon määräämisestä. Tämä merkitsee viidesosaa kaikista varsinaisen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyistä miehistä. Tarkasteluun sisällytetyt tiivistelmäkuvaukset kiinnitoista ovat muun muassa seuraavanlaisia:

Päihtyneenä häiriöksi, näpistellyt K-Supermarketissa. (T 67)

M häiriköi R-kioskin edustalla vahvassa humalassa tarttuen ohikulkvien ihmisten varusteisiin. (T 72)

M päihtyneenä kykenemätön huolehtimaan itsestään. Makasi Vaahteratiellä räntäsateessa. (T 114)

N tuli toisena yönä peräkkäin putkaan, koska ei ole muutakaan paikkaa minne mennä. Kaupunki ei ota vastaan mihinkään laitokseen. N puhalsi 0 %. (T 104)

Vahvasti päihtyneet M ja R aiheuttaneet häiriötä ja pahennusta ostoskeskuksen luona tappelemalla. (T 134)

Makasi ulkona vesisateessa eikä paikkaa mihin mennä. (T 183)

Tyypillinen tarkastellun ryhmän edustaja oli yleisiltä piirteiltään samankaltainen kuin perheen sisäisen lähestymiskiellon saanut keskivertomies (ks. luku V.1). Ammattiasemaltaan vain kolme oli ilmoituksensa mukaan toimihenkilöitä, ja 30 oli työntekijöitä. Neljä ilmoitti olevansa eläkeläisiä ja kaksi, ettei heillä ollut ammattia. Kaikki olivat kansalaisuudeltaan suomalaisia eikä nimien perusteella ollut aiheutta epäillä ulkomaalaistaustaisuutta. Valtaosassa tapauksia (26 kpl) kyseessä oli lapseton parisuhde, jossa pelkästään puoliso suojattiin kiellolla. Kuudessa tapauksessa suojattiin myös alaikäisiä lapsia. Tapauksia, joissa vanhempia (yleensä iäkkäitä) suojattiin

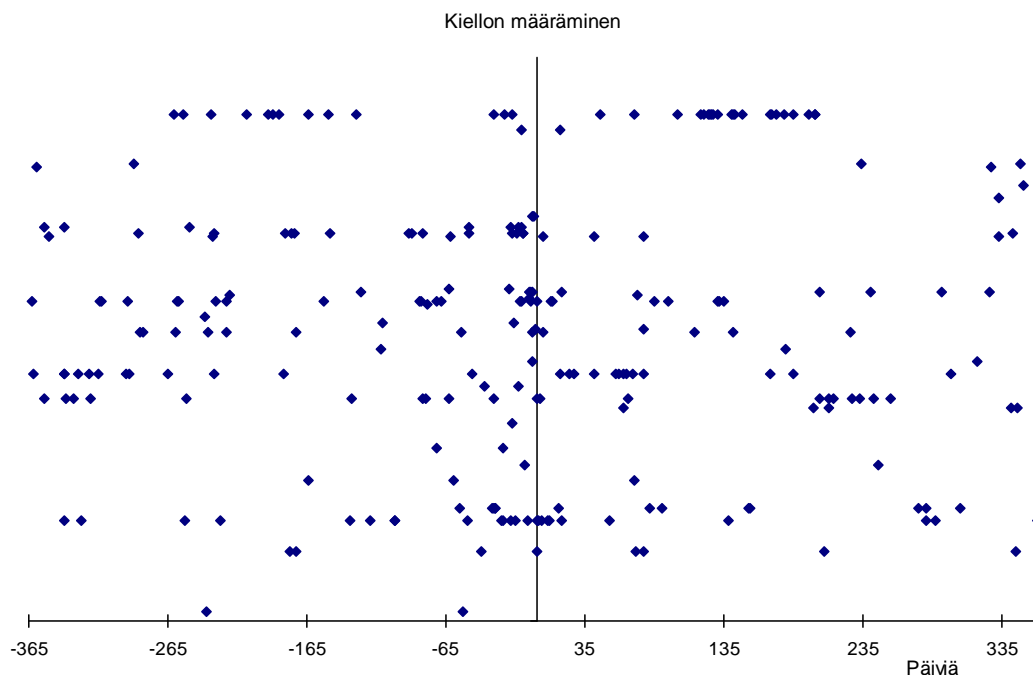
alkoholistipojaltaan, oli yhdeksän eli kaikista vastaavista tapauksista (23 kpl) vajaa puolet. Tarkastelluista miehistä neljä menehtyi kiellon määrämisen jälkeen (kuolemista luvun lopussa).

Putkaöiden kokonaismäärä oli 613, kun vastaava tulos edellä tarkasteltaessa kaikkia rajaukseen sisältyviä perheen sisäisen kiellon saaneita (n=169) oli 744. Kyseinen joukko vastaa siis suurelta osin (82 %) kaikista putkakirjauksista. Mikäli putkasäilöönottojen kokonaismäärän kehitystä tarkastellaan ennen (270 kappaletta) ja jälkeen kiellon määrämisen (340)⁹⁷, voidaan todeta, että putkasäilöönnotot lisääntyivät viidenneksellä (26 %) lähestymiskiellon määräämistä seuranneen vuoden aikana. Kiellon jälkeiset kiinniotot muodostavat tällä erityisryhmällä 55 % kaikista kiinniotosta, muilla (n=169) taas 49 % eli tässä luvussa tarkasteltujen kieltoon määrättyjen painopiste on siirtynyt hiukan kiellon jälkeiselle ajalle. Kahden vuoden jakauma on kuitenkin verrattain tasainen siinä mielessä, että siinä ei näy erityistä keskittymää ajalle juuri ennen kieltoa tai sen jälkeen.

Putkaöiden kokonaismäärä vaihteli huomattavasti tarkasteltujen kesken. Puolella putkayöpymisiä oli kahden vuoden sisällä korkeintaan viisi. Joka viides puolestaan yöpyi kahden vuoden aikana 6–10 kertaa poliisiputkassa. Erityisen huomionarvoista on, että tarkastelluista miehistä yli kolmannesta (12 henkilöä) voidaan luonnehtia poliisiputkan kanta-asiakkaiksi, sillä he olivat yöpyneet siellä yli kymmenen kertaa kahden vuoden aikana. Joidenkin yksittäisten henkilöiden kohdalla määrät olivat huimia. Enimmillään se tarkoitti 123 kertaa. Kyseinen mies vietti siis keskimäärin joka viikko yön poliisiputkassa vuoden aikana. Kaiken kaikkiaan kuudella miehellä ylittyi 40 putkayön raja kahden vuoden sisällä.

Kuviossa 33 on esitetty putkaöiden jakautuminen kieltoa (pystysuora poikkiviiva) edeltäneiden ja seuranneiden 12 kuukauden ajanjaksolla kunkin henkilön osalta tilanteissa, joissa kiinniotto on tehty yksityiseltä paikalta. Taustalla on siis usein riehuminen jonkun kotona. Kuten edellä, samalle vaakasuoralle viivalle asettuvat pisteet kuvaavat yksittäisen henkilön putkaöiden määrää ja vaihtelua.

⁹⁷ Kiellon määräämispäivälle osui kolme kirjausta

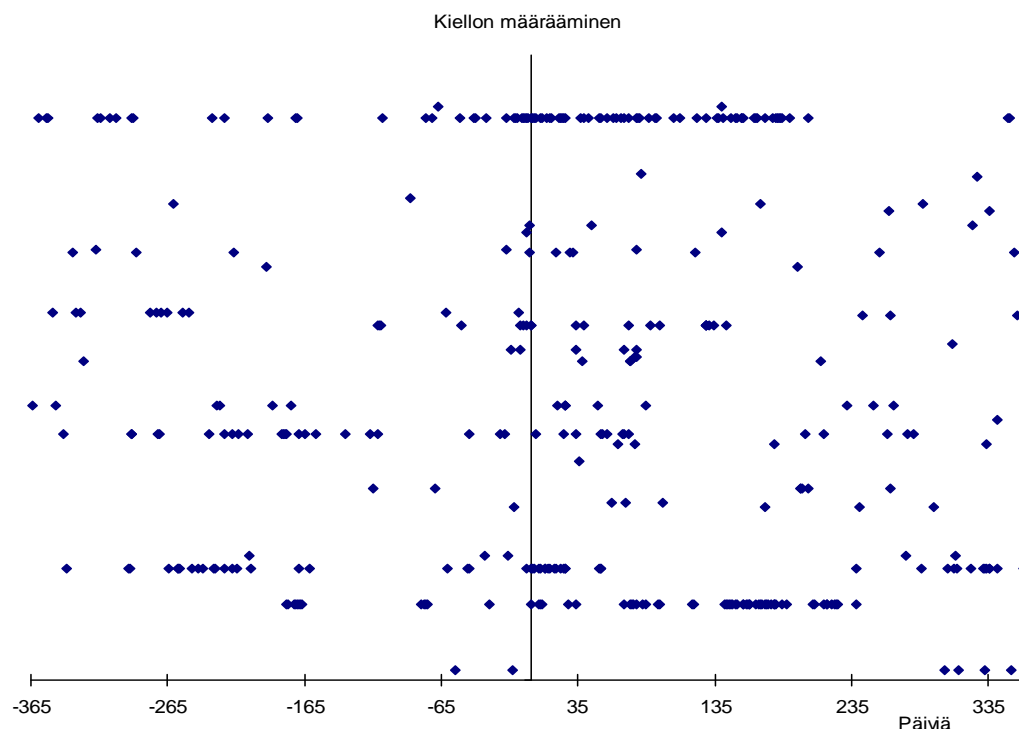
Kuvio 33 Poliisiputkassa vietettyjen öiden määrä vuosi ennen ja vuosi jälkeen perheen sisäisen kiellon määräämisen; kiinniotto yksityiseltä paikalta (n=37)

Kuten kuvista näkyy, kiinniottoja on tehty yksityisistä tiloista enemmän kieltoa ennen (135 kappaletta) kuin sen jälkeen (108 kappaletta⁹⁸). Kieltojen painottuminen kieltoa edeltäneelle ajalle vastaa yleisesti tulosta koko joukon (n=169) suhteen, mutta tässä tarkasteltujen osalta painottuminen on lievempi. Heidän osaltaan kiellon jälkeiset kiinniotot muodostavat 44 % kaikista kiinniottoista, kun luku koko joukon suhteen on 37 %.

Seuraavassa kuviossa 34 näkyvät kiinniotot yleisiltä paikoilta. Ennen kieltoa niitä oli 135 kappaletta ja sen jälkeen 232⁹⁹ eli lisäys lähestymiskiellon määräämistä seuranneeseen vuoteen on 72 %:n suuruinen. Kiellon jälkeiset kiinniotot muodostavat 63 % kaikista kiinniottoista, kun luku koko joukon (n=169) osalta on 60 %. Suhteessa tarkasteltuun perusjoukkoon siirtymä kiellon jälkeiselle on siis pysynyt melko samana; lisäys on siitä näkökulmasta katsoen pientä. Mutta kuten edellä on todettu, tämä 37 ihmisen joukko vastaa valtaosin muutenkin koko aineiston putkakeikoista.

⁹⁸ Kiellon määräämispäivälle osui yksi kirjaus.

⁹⁹ Kiellon määräämispäivälle osui kaksi kirjausta.

Kuvio 34 Poliisiputkassa vietettyjen öiden määrä vuosi ennen ja vuosi jälkeen perheen sisäisen kiellon määräämisen; kiinniotto yleiseltä paikalta (n=37)

Kuviosta 34 näkyy myös putkayöpyemisten kasaantuminen tietyille henkilöille. Havainto on yhtenevä aikaisemman tutkimuksen kanssa. Esimerkiksi Noposen (2006, 4) mukaan poliisiputkan kanta-asiakkaat, joilla on yli viisi kiinniottoa vuodessa, muodostavat 35 prosentin osuuden kaikista putka-asiakkaista Helsingissä.

Vaikuttaa siis siltä, että kotoaan poistumisen myötä päihteiden käyttö ja sitä myöten myös poliisilakiperusteiset kiinniotot lisääntyivät osalla kieltoon määrättyistä miehistä. Toisaalta valtaosaa kasvusta selittävät yksilötason muutokset. Esimerkiksi edellä mainitun 123 putkayötä viettäneen miehen säilöönotoista kaksi kolmannelle ajoittui kiellon jälkeiselle vuodelle. Hänen kohdallaan ei liene epäilystä siitä, etteikö perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrääminen voimistanut merkittävästi aikaisemmin alkannutta syrjäytymiskierrettä (lopulta hän kuoli)¹⁰⁰. Sekä kyseinen mies että seuraavaksi eniten putkaöitä kerännyt kuuluivat myös ryhmään, jossa ai-kuinen poika määrättiin kieltoon vanhempaansa tai vanhempiaan vastaan.

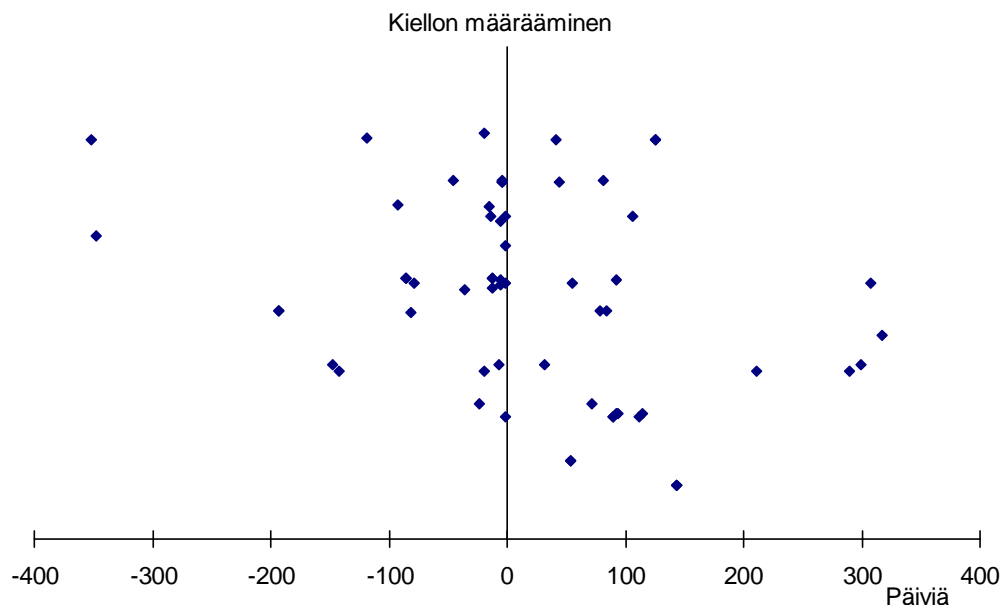
Kaiken kaikkiaan kuviot osoittavat, että moni kieltoon määrättyistä miehistä on kamppailut vakavan päihdeongelman kanssa jo pitkään. Päihdeongelmat näkyvät usealla poliisiputkassa vietettyinä öinä jo ennen kieltoon määräämistä. Tarkastelluista miehistä lähes kaikilla säilöönottojen määrä

¹⁰⁰ Tarkemmin myöhemmässä alaluvussa.

oli kuitenkin merkittävästi suurempi kiellon jälkeisenä vuonna kuin ennen sitä. Poikkeuksen tekee yksi mies, josta poliisirekisterissä ei ollut yhtäkään kirjausta lähestymiskieltotuomion jälkeen. Lähempi tarkastelu kuitenkin osoitti, että hän suoritti tuolloin vankeusrangaistusta muun muassa kolmesta puolisoon kohdistuneesta pahoinpitelystä.

2.2 Väkivallan tekijöinä ja uhreina

Kuviossa 35 on tarkasteltu kieltoon määrättyjen miesten pahoinpitelyepäilyjä vuosi ennen ja vuosi kiellon määräämisen jälkeen. Kokonaismäärissä ei ole muutosta. Kuten edellä on todettu, on todennäköistä, että pahoinpitelyepäilyjen keskittyminen lähelle kiellon määräämisen hetkeä viittaa akuuteihin lähisuhdeväkivaltatilanteisiin, joita on pian seurannut perheen sisäinen lähestymiskielto.

Kuvio 35 Pahoinpitelyepäilyt vuosi ennen ja vuosi jälkeen kiellon (n=37)

Näyttää kuitenkin siltä, että tarkastellut päihdeputkan asiakkaat olivat suhteellisesti muita väkivaltaisempia pahoinpitelyepäilyillä mitattuna. Tarkasteltaessa kaikkia varsinaisen kiellon saaneita (n=169) epäilyt vähenivät merkittävästi kieltoa seuranneen vuoden aikana¹⁰¹. Sen sijaan päihdeputkan

¹⁰¹ Kieltoa edeltäneenä vuonna ryhmällä oli pahoinpitelyepäilyjä 141 kappaletta, kiellon määräämistä seuranneena vuonna 44 kappaletta. Prosentuaalisesti pahoinpitelyepäilyjen määrä laski 67 %.

asiakkaiden kohdalla epäilyjen määrä laski huomattavasti vähemmän.¹⁰² Näistä putka-asiakkaista puolet (18 henkilöä) oli pahoinpitelystä epäiltyinä ainakin kerran kiellon määräämisen jälkeen. Lisäksi 13 syyllistyi puolison pahoinpitelyn lisäksi yhden tai useamman henkilön pahoinpitelyyn kiellon määräämisen jälkeen. Yhdeksän heistä jatkoi väkivaltaista käyttäytymistä puolisoaan kohtaan, joskin on taas muistettava, että kaikki tapaukset eivät välttämättä ole tulleet poliisin tietoon.

Tarkastelluista 37 henkilöstä 14 eli lähes puolet joutui itse pahoinpitelyn uhriksi kahden vuoden tarkastelujakson aikana, osa toistuvasti. Ennen/jälkeen -analyysi ei tuottanut mainittavia eroja. Koko joukossa (n=169) tilanne on toinen. Uhriutuneita oli 27, ja tapausten määrä oli vähän suurempi kiellon määräämisen jälkeisellä ajalla (29 tapahtumaa ennen kiellon määräämistä, 34 sen jälkeen). Toisin sanoen uhriutuminen ja sen lisääntyminen kohdistuu selvästi myös muihin kuin tässä tarkasteltuihin. Tässä 37 henkilön ryhmässä väkivaltatapaukset olivat kuitenkin yleensä rajuja. Eniten miehet joutuivat pahoinpitelyiden uhreiksi yksityisasunnossa kokoon-tuvassa juoppoporukassa. Joukossa oli myös monia erittäin vakavia katu-pahoinpitelyitä, joissa saatujen vammojen vakavuus edellytti usein ambulanssin kutsumista paikalle ja sairaalahoitoa. On aihetta olettaa, että moni lievempi tapaus ei ole tullut poliisin tietoon. Toisin sanoen lisääntynyt uhriutuminen, joka tuli esille edellisessä alaluvussa, kohdistuu muihin kuin näihin vakavimmin syrjäytyneisiin.

Vaikka kokonaismäärät pahoinpitelyn uhreiksi joutumisesta ovat pieniä, ryhmän sisäiset erot ovat varsin suuria. Esimerkiksi yksi aineiston mies joutui alle puolen vuoden sisällä pahoinpitelyn uhriksi kuusi kertaa. Kaksi tapauksista sattui miehen kotona, jossa hän oli ryypiskellyt tuttujensa kanssa. Yksi tapaus tapahtui kodin pihalla, jossa naapuri oli miehen mukaan ”mielipide-erojen” vuoksi potkaissut tätä päähän. Kolme pahoinpitelyistä tapahtui vieraissa yksityisasunnoissa, joissa aikaa oli kuvausten mukaan vietetty porukalla juopotellen. Kiinnostavaa tapauksissa oli myös, että kah-ta pahoinpitelyä lukuun ottamatta teoista epäiltiin aina eri henkilöä. Seuraavassa esitetty ote poliisirekisterin kirjauksista ei liity kyseiseen henkilöön, mutta on tyypillinen tarina ryypyporukoissa yksityisasunnoissa tapahtuneesta väkivallasta. Monesti poliisin on tällaisessa tilanteessa hälyttänyt paikalle naapuri, eivät asianosaiset itse.

Kun poliisit olivat menneet sisään asuntoon, olivat he todenneet, että huoneen lattialla makasi verissään mies, jonka nimeksi selvisi M.

¹⁰² Kieltoa edeltäneenä vuonna ryhmällä oli pahoinpitelyepäilyjä 33 kappaletta, kiellon määräämistä seuranneena vuonna 27 kappaletta. Prosentuaalisesti pahoinpitelyepäilyjen määrä laski 18 %.

M oli valitellut, että hänen on hankala hengittää ja valittanut, että sattuu. Poliisien tullessa asuntoon oli M maannut lattialla oikealla kyljellään selkä seinään päin. Pää oli sänkyyn päin ja jalat osittain pöydän alla. Päällä hänellä oli ollut lyhyet alushousut ja paita. Toinen mies, jonka nimeksi selvisi R, oli maannut sängyllä. R oli otettu kiinni tekoon syylliseksi epäiltynä. Hän oli kiinniotettujen vastaanottoasemalla puhaltanut 2,8 promillea. (...) Ambulanssilääkäri oli todennut, että uhrissa oli pistojälkiä ainakin vasemmassa reidessä sekä vasemman lapaluun alla. Uhri oli ollut tajuissaan. Tapahtuma-asunto oli erittäin sekava ja likainen eteisen, wc:n, keittokomeron ja huoneen, jossa oli makuualkovi, käsittävä. Makuualkovissa oli parisänky. Sängyn ja huoneessa olleen pöydän välisellä alueella oli lattialla runsaasti verta sillä kohtaa, jossa uhri oli maannut poliisien paikalle tullessa. (T 139)

Seuraavassa on esimerkkejä väkivaltatapahtumista julkisissa tiloissa, esimerkiksi kadulla, ravintoloissa tai puistoissa.

P kertoi istuneensa R:n kanssa Kivikatu 5:n kohdalla olevilla penkeillä. Sekä P että R olivat kuulleet, kuinka kahdelle mieshenkilölle oli syntynyt sanaharkkaa. Sanaharkan seurauksena toinen mieshenkilöistä löi myöhemmin asianomistajaksi ilmennyttä M:tä ainakin kahdesti nyrkillä kasvoihin. M oli kaatunut lyöntien seurauksena maahan. Pahoinpitelijä oli poistunut yhdessä kahden muun mieshenkilön kanssa Kivikatua pitkin. P yritti herättää pahoinpitelyn uhria, mutta tämä oli menettänyt hetkellisesti tajuntansa pahoinpitelyn ja siitä seuranneen maahan kaatumisen yhteydessä. (T 113)

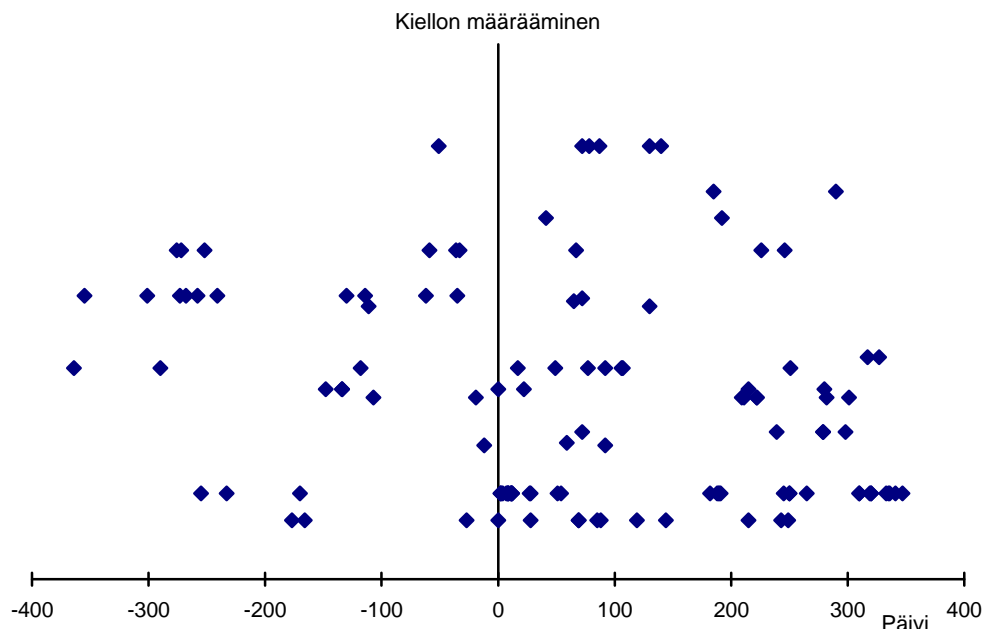
M kertoi, että hänen kimppuunsa oli hyökännyt noin kymmenen arvoilta 40–50-vuotiaista mieshenkilöä. M ei tunnistanut tekijöitä. Miehet olivat potkineet ja lyöneet nyrkeillä M:ää ja laittaneet hänelle muovipussin päähän pitäen hänen käsistään kiinni, ettei hän saisi pussia pois. M epäili, että pahoinpitely kesti noin 4–5 minuuttia. Miehet olivat M:n mukaan pitäneet tauon, jolloin P oli päässyt juoksemaan karkuun. (T 210)

M kertoi alustavassa puhuttelussa että häntä oli lyöty pesäpallomailalla kasvoihin. M ei halunnut kertoa lyöjän henkilöllisyyttä. M:n oikeassa silmäkulmassa oli haavalapulla peitetty vamma ja silmä oli turvonnut umpeen. Vammat kuvattu partion toimesta. (T 28)

2.3 Omaisuusrikosten tekijöinä ja uhreina

Noin puolet tarkastelluista päihdeputkan asiakkaista oli epäiltyinä omaisuusrikoksista vuoden aikana ennen tai jälkeen kiellon, ja monella epäilyjen määrä lisääntyi entisestään kiellon määräämisen jälkeen (kuvio 36).

Lisäksi monen käytös oli toistuvaa. Enimmillään erästä miestä epäiltiin 44 omaisuusrikoksesta alle vuoden aikajaksolla kiellon määräämisen jälkeen.

Kuvio 36 Omaisuusrikoksista epäiltyinä (n=37)

Yksittäisiä tapahtumakirjauksia oli ennen kieltoa 33 ja kiellon jälkeen 87¹⁰³, kun luvut perusjoukon (n=169) osalta olivat 46 ja 120¹⁰⁴. Kummasakin ryhmässä omaisuusrikosepäilyt kiellon määräämisen jälkeiseltä ajalta muodostavat 71 % kaikista kahden vuoden aikaisista kirjauksista, eli omaisuusrikosten lisääntyminen ei koske ainoastaan tarkasteltuja putkaasiakkaita. Tietoa voinee pitää melko yllättävänä.

Valtaosa teoista oli näpistyksiä. Näpistykset viittaavat sekä yleisen elämänhallinnan että päihdeongelman pahenemiseen. Osin kehitys voi heijastaa myös taloudellisen tilanteen heikkenemistä, joskin kirjausten perusteella valtaosa tässä tarkastelluista miehistä näpisteli pikemminkin janoonsa kuin nälkäänsä. Ylivertaisesti yleisin kohde oli olut, jota näpistettiin tavallisesti ruokakaupasta tai kioskista.

Epäilty H kertoi alustavassa puhuttelussa anastaneensa oluet ja uhkailleen suusanallisesti, sanoen että: ”Jos tulet lähemmäs lyön puukolla”. H ei myöntänyt lyöneensä K:ta [väliin tullut asiakas]. Turvallisuustarkastuksen yhteydessä ei löydetty puukkoa. Epäilty oli tapahtuman aikana humalassa. (T 299)

¹⁰³ Kaksi kirjausta osui kiellon määräämispäivälle.

¹⁰⁴ Kolme kirjausta osui kiellon määräämispäivälle.

J otti oluthyllystä yhden Koff six-packin ja 2 kpl 1/2 litran Karhutölkkiä. Ohitti kassalinjan maksamatta. Tavarat saatu myyntikuntoisena takaisin. (T 91)

Myös elintarvikkeiden näpistely oli yleistä.

Otti hyllystä energiajuomatölkin arvoltaan 1,78 euroa ja jätti kassalla maksamatta. (T 72)

Anastanut liikkeestä neljä pakettia arkijuustoa ja kaksi paketti First Price -juustoa. Anastetun omaisuuden arvo on yhteensä 36,72 euroa. (T 137)

Näpistys. Anastasi liikkeen aukioloaikana makkarapaketin (arvo 3,29 euroa) hihaan laittamalla. Ohitti kassan maksamatta. Kiinniotto kassojen jälkeen. Tavara saatu takaisin myyntikuntoisena. (T 84)

Vain muutama putka-asiakkaista oli kirjausten mukaan omaisuusrikosten asianosaisena eli uhrina. Toisaalta monella kadulla ja rappukäytävissä yöpyvistä miehistä tuskin on vaatetuksensa lisäksi mitään omaisuutta anastettavana, joten tätä havaintoa tuskin voi pitää yllättävänä. Aiemmassa analyysissä esiin tulleet omaisuusrikosten uhriutumisen lisääntymiset kiellon määräämisen jälkeen (7 > 23 kirjausta) ovat siis pääosin kohdistuneet muihin kuin tämän 37 henkilön muodostaman ryhmän ihmisiin.

2.4 Putkan kanta-asiakkaiden tyypittelyä

Juoppoputkassa vierailleen ryhmän rakennetta tarkasteltiin vielä jakamalla miehet neljään ryhmään heidän rekisteritiedoistaan ilmi tulleiden toiminnan ja muiden piirteiden perusteella. On syytä korostaa, että seuraavassa esitetyt luokittelut ovat ideaalityyppejä, eivät suoraan yleistettäviksi soveltuvia kuvauksia. Luokittelun pääasiallinen tarkoitus on osoittaa, kuinka yleisesti homogeenisena käsitetty ryhmä todellisuudessa pitää sisällään erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä, joiden ongelmissa ja rikosaktiivisuudessa on runsasta keskinäistä vaihtelua. Ryhmän koko ei myöskään kerro, etteikö se olisi kaikkien tarkastelujen perusteella tosiasiallisesti suurempi. Kaikki aineiston aggressiiviset henkilöt tai monialarikolliset eivät luonnollisestikaan kuulu tässä tarkasteltuun putkan asiakasryhmään.

”Kykenemätön huolehtimaan itsestään”

Miehistä 12 lukeutui ryhmään ”kykenemätön huolehtimaan itsestään”. Se tarkoittaa, että rikoshistoria oli yleisesti ottaen vähäinen. Pääasiallinen ongelma oli kirjausten perusteella vakava päihderiippuvuus, joskin kontolla oli myös lukuisia alkoholin ja elintarvikkeiden näpistyksiä ja niiden yrityksiä. Tyypillistä oli kuitenkin väkivaltarikoskäyttäytymisen vähäisyys muihin ryhmiin verrattuna. Henkilöt ovat monesti juoppoputkan kantaasiakkaita, ja kirjauksista päätellen tässä mielessä ”poliisin tuttuja” etenkin pienemmillä paikkakunnilla. Koska käyttäytyminen ei yleensä ole aggressiivista, poliisi suhtautuu kirjausten perusteella heihin usein empaattisemmin kuin muihin juoppoputkan asiakkaisiin.

Halusi olla aamuun. Annettu iltapala. (T 28)

M oli tullut portista sisään ja koputteli putkan haitariovia. Halusi itse kovasti putkaan, koska ei ollut kuulemma muuta paikkaa mihin mennä kylmää karkuun. (T 28)

Makasi päihtyneenä metroaseman edessä kykenemättä omin avuin lähtemään. Vartijat olivat nostaneet sisätiloihin lämpimään. Puhallus tuotaessa 2.3 prom. Olisi viety [asuntolan nimi], mutta eivät ottaneet siivouksen aikana vastaan. (T 84)

M päässyt katkolta. Ei paikkaa minne mennä. Oli kylmissään poliisiaseman oven takana. Puhalsi nollat ja pääsi pehmeälle pedille nukkumaan. (T 348)

Noponen (2006, 4) on todennut, että niin sanotut putkan rauhalliset asiakkaat, jotka eivät ole vaaraksi ympäristölleen, tuottavat paljon työtä poliisille. Arvioiden mukaan rauhallisten kiinniottojen osuus Helsingissä on 40 prosenttia kaikista kiinniotoista.¹⁰⁵ Toisaalta rajanveto ”rauhalliseen” ja ”ei-rauhalliseen” on tilannekohtaisesti vaikeaa, puhumattakaan yksilökohtaisista kehityskaarista ja niiden määrittelyistä. Alun perin ”rauhallinen alkoholisti” voi viikkojen ja kuukausien kuluessa muuttua käyttäytymistään aggressiivisemmaksi.

¹⁰⁵ On usein kysytty, onko poliisi paras viranomainen huolehtimaan tämän ryhmän kuljetuksesta ja majoittamisesta. Asunnottomista alkoholisteista huolehtimisen siirtämistä kunnallisille selviämisasemille ja työnjaon painottamista sosiaali- ja terveystieteille on nähty julkisessa keskustelussa tarpeellisenä ja lainsäädännön hengen mukaisena (Noponen 2006, 4).

Päihtyneenä häiriöksi yksityisasunnossa

Tarkastelluista miehistä yhdeksän kuului ryhmään ”päihtyneenä häiriöksi yksityisasunnossa”. Tyypillistä oli häiriö- ja rikollisen toiminnan keskittäminen omiin perheenjäseniin ja lähipiiriin. Suurin osa putkasäilöönotoista liittyi omassa kodissa riehumiseen ennen ja jälkeen kiellon. Saadun perheen sisäisen lähestymiskiellon rikkominen oli yleistä ja lähes aina toistuvaa. Kiellon saaneet piinasivat suojattua tekstiviestein uhkailemalla, tulemalla kotioven taakse riehumaan ja joissain tapauksissa tunkeutumalla entiseen kotiin ja pahoinpitelemällä ex-avo/aviopuolisonsa. Osa siirtyi lähestymiskiellon saatuaan häiriköimään muiden, kuten ryyppykavereidensa yksityisasuntoihin, joista heitä vietiin jatkossa putkaan säilöön.

M päihtyneenä häiriöksi entisen kotiosoitteen oven takana Rantatie 3. M oli uhannut suusanallisesti ex-vaimoan pahoinpitelyllä ja muutenkin häiriköi oven takana. (T 338)

Lähestymiskiellon määräämisen jälkeen M oli ollut pois asunnosta n. kahden viikon ajan. Tämän jälkeen M on asunut säännöllisesti asunnossa. M on koko tämän ajan painostanut perumaan lähestymiskiellon. (T 210)

Ei suostunut poistumaan ilmoittajan asunnosta tämän pyynnöistä huolimatta. Voimakkaasti päihtynyt. (T 162)

Erittäin aggressiiviset

Erittäin aggressiivisia ”juoppohulluja” oli kymmenen. Tätä ryhmää leimasi äärimmäisen aggressiivinen käytös, joka vaikutti kohdistuvan käytännössä kehen tahansa ympärillä olevaan sattumanvaraisesti. Sekava käyttäytymisen kielinee usein paitsi eri päihteiden kasannaisvaikutuksista, sekakäytöstä ja pitkästä käyttöhistoriasta, myös useiden somaattisten ja psyykkisten sairauksien päällekkäisyydestä.

M pahoinpidellyt ruuvimeisselillä lyömällä ja puremalla kolmea ihmistä ravintolassa. (T 111)

Myös virkavaltaan suhteutuminen oli aggressiivista, ja poliisi joutuu lähes poikkeuksetta raudoittamaan henkilön putkaan vientiä varten.

R [naapuri] kertoi, että M oli 10.8.2006 yrittänyt tunkeutua hänen asuntoonsa avoinna olleen ikkunan kautta. R ei saanut itse M:ää perääntymään. M perääntyi lopulta, kun paikalle tuli naapureita. Sa-

mana iltapäivänä M oli uhkaillut R:ää sanomalla tällä, että ”sä ämmä kuolet”. (T 99)

Makasi rapussa ja oli kuseskellut sinne. Heräteltäessä alkoi uhkailla ja hangoitella vastaan, jonka takia kuljetettu raudoissa. Uhkaili kiinniottanutta partiota ampumisella, kertoen omistavansa 12 asetta, ja jos kiinniottotilanteessa olisi ollut ase mukana, niin olisi kuulemma käyttänyt sitä partiota vastaan. (T 130)

Näpisteli humalassa ja käyttäytyi aggressiivisesti vartijaa kohtaan, vartija kaatanut maahan minkä johdosta tuli verta nenästä. (T 137)

Elämäntaparikolliset

Pienin yksittäinen ryhmä oli henkilöt, joilla oli poikkeuksellisen mittava ja monia rikoslajeja käsittävä historia poliisirekisterin tietojen perusteella. Heitä oli kuusi. Tyypillisesti rekisterissä oli epäilyjä ryöstöistä, huumausainerikoksista, ampuma-aserikoksista ja liikenne rikoksista. Esimerkiksi eräällä miehistä oli kahden vuoden sisällä kontollaan tuntemattoman henkilön ryöstö ja katupahoinpitely, kahden lähisukulaisen törkeä pahoinpitely sekä ryppykaverin pahoinpitely yksityisasunnossa.

Poliisirekisterikirjausten perusteella tähän ryhmään kuuluvien elämäntyyliä voi luonnehtia täysin hallitsemattomaksi. Rikosepäilyt ovat valtaosin väkivalta- ja omaisuusrikoksia, jotka on tyypillisesti tehty vahvassa päihetytymistilassa. Kyseinen ryhmä eroaa muista tässä tarkastelluista myös siinä, että rikokset ja häiriökäyttäytyminen tapahtuvat kirjausten perusteella muita useammin isommissa ryhmissä sen sijaan, että henkilöt toimisivat yksin. Tyypillistä osan kohdalla oli myös rikollisen ”ryhmätoiminnan” ja häiriökäyttäytymisen keskittyminen julkisiin tai puolijulkisiin tiloihin, kuten ostoskeskuksiin ja/tai näiden piha-alueille. Alkojen ja R-Kioskien läheisyys ennusti myös hyvin ryhmän paikallaoloa.

Kiinnostava havainto muutamien kohdalla oli, että henkilöiden rekisteriselosteissa esiintyi myös aineiston muita perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita miehiä. Sinänsä ei ole yllättävää, että osa miehistä vietti rikollista päihteiden täytteistä elämää yhdessä toisten samankaltaisten kanssa. On kuitenkin kiinnostavaa, että lukumääräisesti verrattain pienen ilmiön – perheen sisäisen lähestymiskiellon – kohdalla oli viitteitä tämänkaltaisista kasaantumisvaikutuksista.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Aineistossa oli myös yksi vakavasti päihdeongelmainen nainen, joka kahden vuoden sisällä suojattiin perheen sisäisellä kiellolla kahtena eri kertana kahta eri puolisoaan kohtaan.

Viimeinen merkintä

Seuraavassa on eritelty poliisirekisterin viimeinen kieltoon määrättyä koskeva kirjaus (n=37). Yli puolella (19 henkilöä) se koski poliisilakiperusteista kiinniottoa eli putkareissua. Näistä 15 tapauksessa mies makasi päihtyneenä julkisissa tai puolijulkisissa tiloissa, esimerkiksi puistossa, kadulla, rappukäytävässä, tuulikaapissa tai ostoskeskuksessa. Kolme poistettiin jonkun toisen yksityisasunnosta voimakkaasta päihtymystilasta aiheutuneen ”jalattomuuden” tai aggressiivisen käyttäytymisen vuoksi. Yksi poistettiin omasta kodistaan samasta syystä.

Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siis siltä, että aikaisempi putkahistoria yhdistettynä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon lisää poliisiputkassa vietettyjen öiden määrää. Vähintään kaksi kerta putkassa vuoden aikana vierailut oli myös keskimääräisesti tarkasteltuna väkivaltaisempi tai aggressiivisempi kuin muut varsinaiseen perheen sisäiseen kieltoon määrättyt. Omaa uhritumista esiintyi myös (liittyen väkivaltaan ja omaisuusrikoksiin), mutta sen lisääntyminen kiellon jälkeisellä ajalla oli selkeämmin havaittavissa koko tarkastellussa perusjoukossa.

3 Tapauskertomus äidistä ja aikuisesta pojasta

Alla esitetty tarina perustuu yhtä henkilöä koskeviin patjakirjauksiin ajankajaksolta 2004–2007 sekä käräjäoikeuden lähestymiskieltoratkaisuun ja sen asiakirjaliitteisiin (muun muassa kuulustelupöytäkirjoihin). Perheen sisäinen lähestymiskielto on määrätty aikamiespojalle äitinsä suojaksi, ja tarina kertoo kummankin tilanteesta. Samankaltaisten tapahtumien toistuminen on tarinan luonteenomainen piirre. Se havainnollistaa paitsi miehen syrjäytyneisyyttä ja aggressiivisuutta alkoholin vaikutuksen alaisena myös tilanteen uuvuttavuutta ja väkivaltakokemuksia äidin näkökulmasta. Tilanteesta käy myös ilmi molemminpuolinen riippuvuussuhde ja kummankin osapuolen tuen ja avun tarve. Nimet on muutettu ja taustatietoja muokattu anonymiteetin takaamiseksi.

Taustaa

Ismo on 48-vuotias keskisuuressa kaupungissa asuva mies. Ammatiltaan hän on maalari, mutta hän on ollut viimeiset viisi vuotta työttömänä. Ismo on menettänyt elämänhalunsa työttömyyden seurauksena. Lääkäri on määrännyt unettomuuteen lääkkeitä, joita Ismo ottaa usein alkoholin kanssa.

Ismo juo lähes säännöllisesti kymmeniä pulloja keskiolutta päivässä. Päihtyneenä Ismo käyttäytyy aggressiivisesti.

Perheetön Ismo on asunut kymmenen vuotta kahdestaan 81-vuotiaan Inkeri-äitinsä kanssa. Inkeri on eläkkeellä myyjän ammatista, ja Ismo saa työttömyyskorvausta 200 euroa kuukaudessa. Ismolla on muutaman vuoden takaa yksi pahoinpitelytuomio, josta hänet on tuomittu sakkoihin. 2000-luvulla poliisi on ottanut hänet kaksi kertaa julkiselta paikalta säilöön vahvan humalatilan vuoksi.

Poliisi saa ensimmäisen kotihälytyksen tammikuussa 2006. Tällöin Inkeri joutuu pakenemaan aggressiivisena riehuvaan poikaansa porttikäytävään. Poliisin tullessa paikalle Ismo käyttäytyy myös poliiseja kohtaan niin väkivaltaisesti, että hänet viedään käsirautoissa putkaan rauhoittumaan. Poliisin seuraavaan väliintuloon kuluu lähes vuosi.

Lähestymiskiellon määräämiseen johtaneet tapahtumat

Syyskuussa 2006 Inkeri hälyttää poliisin kotiinsa, jossa Ismo on ryypiskellyt olutta toista viikkoa. Edellisenä päivänä Ismon tuttava toi vodkapullon, jonka jälkeen Ismo tuli Inkerin mukaan ”ihan hulluksi”. Ismo tarttuu äitiään harteista, heittää hänet seinään useita kertoja sekä vääntelelee tämän käsiä. Inkerin takaraivoon tulee kuhmu ja tekohampaat halkeavat. Poliisi toimittaa Inkerin turvaan ystävättären luo ja Ismo viedään putkaan.

Kuluu viikko. Poliisi saa ilmoituksen Ismosta, joka on aikaisemmin päivällä riehunut päihtyneenä kodin läheisellä kioskilla. Nytkin Inkeri on joutunut pakenemaan asunnostaan. Poliisi joutuu jälleen raudoittamaan Ismon putkaan vientiä varten. Inkeri pyytää, että Ismo pidettäisiin putkassa aamuun asti, jotta hän ennättää kerätä tavaransa ja lähteä evakkoon.

Joulukuussa 2006 Ismo tulee iltapäivällä kotiin mukanaan 12 pullon keskiolutpakkaus. Vajaassa tunnissa Ismo on juonut ostamansa oluet ja käy hakemassa uuden ”mäyräkoiran”. Juomisen aikana hän kärttää kovaan ääneen rahaa ja vaeltaa levottomasti asunnossa. Kun Inkeri kehottaa rauhoittumaan, Ismo lyö häntä nyrkillä voimakkaasti otsaan. Inkeri saa tuolista kiinni eikä kaadu. Ismo yrittää vielä tarttua tuoliin ja uhkaa lyödä sillä, mutta Inkeri saa heitettyä tuolin nurkkaan. Hän huutaa kovaan ääneen apua ja pyytää soittamaan poliisille. Hän pääsee pakenemaan eteiseen tarkoituksena lähteä ulos asunnosta. Ismo kuitenkin lähtee perään, tarttuu hiuksista ja vetää takaisin. Inkeri pakenee keittiöön, missä hän avaa tuuletusikkunan toivoen naapurin kuulevan avunhuudot. Keittiössä Ismo ja Inkeri kiertävät hetken pöytää, kunnes Ismo saa Inkeriä niskasta kiinni ja puristaa voimalla.

Inkeri ei osaa myöhemmin sanoa, miten pitkä aika kuluu, ennen kuin ovikello soi. Ismo huutaa, ettei ovea tule avata. Inkeri valehtelee odottavansa ystävää kylään. Hän pääsee avaamaan oven ja on helpottunut nähdessään kaksi virka-asuista poliisia. Inkeri kuulee kuinka Ismo sanoo poliisille useaan kertaan, ettei lähde asunnolta mihinkään ja ettei ole tehnyt mitään. Suostutteleamalla poliisit saavat Ismon mukaansa poliisiautoon.

Poliisikuulusteluissa Inkeri kertoo, ettei ole käynyt vammojensa vuoksi lääkärissä. Pahoinpitelyn seurauksena otsaan on tullut mustelmia ja turvotusta. Tukasta repimisen takia koko päänseutu on kipeä ja toisessa olkapäässä tuntuu kipua. Inkeri toteaa, että Ismo on fyysisesti iso ja vahva, ja ettei hänellä ole mitään mahdollisuutta puolustautua hyökkäyksiä vastaan. Inkeri pyytää, että Ismo määrättäisiin lähestymiskieltoon, sillä hän ei kestä enää Ismon väkivaltaista käyttäytymistä ja liiallista alkoholin käyttöä. Inkerillä ei ole rangaistus- tai vahingonkorvausvaatimuksia. Hän toivoo ainoastaan, että Ismo muuttaisi muualle asumaan.

Kuulustelussa Ismo kiistää tapahtumat; avunhuudot ovat olleet yli-reagointia tilanteeseen. Vammoista kysyttäessä Ismo toteaa, että vaikka ei ole nähnyt äitinsä kompastuvan, vammat ovat ilmeisesti tulleet kaatumisesta. Ismon mukaan äiti liioittelee kertoessaan muuta. Ismo kiistää syyllistyneensä pahoinpitelyyn ja näkee lähestymiskiellon tarpeettomana. Ismon mukaan Inkeri tarvitsee käytännön apua asioidensa hoitamiseen ja uskoo, että he pystyvät sopimaan asiat. Päivystävä komisario määrää Ismon väliaikaiseen perusmuotoiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon. Tapausta aletaan tutkia törkeänä pahoinpitelyinä.

Tammikuussa 2007 pahoinpitelyä ja lähestymiskieltoasiaa käsitellään käräjäoikeudessa erillisissä istunnoissa. Ismo tuomitaan elokuussa ja marraskuussa tapahtuneista Inkeriin kohdistuneista pahoinpitelyistä ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Lähestymiskieltoistunnossa Ismo vastustaa kiellon määräämistä. Hänen mukaansa väliaikaisen lähestymiskiellon jatkamiselle ei ole tarvetta. Käräjäoikeus kuitenkin katsoo, että todennäköisyys väkivallan jatkumiselle on suuri, ja Ismo määrätään kolmen kuukauden kestoiseen perusmuotoiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon.

Kiellon aikana ja jälkeen

Helmikuussa 2007 Ismo tulee humalassa Inkerin kotiin ja käyttäytyy aggressiivisesti. Ismo lyö Inkeriä useasti nyrkillä eripuolille päätä. Inkeri saa kuhumun takaraivoon sekä mustelmia silmien alle ja leukaan. Inkeri ei osaa kertoa poliisille tarkalleen, miten hänen poikansa on päässyt asuntoon.

Poliisit löytävät Ismon olohuoneen sohvalta vahvassa humalatilassa. Hän kiistää syyllistyneensä mihinkään rikokseen. Hänet viedään poliisilaitokselle ja Inkeri sairaalaan tutkituttamaan vammansa. Tilanteesta kirjataan rikosilmoitus pahoinpitelystä. Parin viikon päästä Ismo on sammuneena junassa ja poliisi korjaa hänet putkaan selviämään. Muutaman päivän päästä hän joutuu poliisin kanssa tekemisiin uudestaan, kun hän häiriköi humalassa junassa ja useasta poistamisesta huolimatta palaa paikalle. Poliisi vie Ismon jälleen putkaan.

Maaliskuussa 2007 Ismo ilmestyy äitinsä ovelle. Inkeri päästää poikansa asuntoon, koska Ismo vetoaa kovaan pakkaseen ja kertoo tulleen haikemaan vaatteitaan. Ismo ei kuitenkaan tämän jälkeen suostu poistumaan. Seuraavana aamuna hän käy ostamassa alkoholia ja palaa asunnolle äidiltään ottamalla avaimilla. Humalatilasta voimistuessa hän alkaa käyttäytyä aggressiivisesti. Inkeri pakenee jälleen asunnosta ja viettää monta tuntia ulkona 15 asteen pakkasessa. Iltapäivällä hän näkee kadulla poliisiauton ja menee ilmoittamaan tilanteesta. Partio tapaa asunnolta päihtyneen Ismon, joka tekee voimakasta vastarintaa. Taskusta poistetaan asunnon avaimet, jotka palautetaan Inkerille. Ismo viedään poliisilaitokselle.

Huhtikuussa 2007 käräjäoikeus jatkaa perheen sisäistä lähestymiskieltoa kolmella kuukaudella. Kotihälytyksiä Inkerin asuntoon ei tule. Poliisi korjaa sammuneen Ismon kerran talteen kaupungilta.

Toukokuun alussa 2007 sosiaalityöntekijä soittaa poliisille ja ilmoittaa, että Ismo rikkoo lähestymiskieltoa. Sosiaalityöntekijä on soittanut Inkerille sopiaukseen käyntiajan, mutta puhelimeen onkin vastannut Ismo. Tapahtumasta kirjataan rikosilmoitus lähestymiskiellon rikkomisesta.

Pari viikkoa myöhemmin Inkerin naapuri hälyttää pelastuslaitoksen yksikön tarkastamaan Inkerin asunnon, koska porraskäytävässä on savua. Poliisin tultua paikalle selviää, että asunnossa on Ismo, joka on tyhjentänyt tuhkakupin päihtyneenä roskakoriin aiheuttaen tulipalon vaaran. Inkeri nukkuu, kun pelastuslaitoksen väkeä saapuu. Hän kertoo päästäneensä Ismon sisälle asuntoonsa, koska Ismo ei ole lähiaikoina käyttäytynyt aggressiivisesti häntä kohtaan. Inkeri kertoo asuntoon päästämisen syyksi sen, että hän ei kykene huolehtimaan kaikista asioista itse.

Paikalle kutsutaan sosiaalityöntekijä arvioimaan Inkerin tilannetta. Puhutettaessa Inkeri on ristiriitainen: välillä hän toivoo poliisin poistavan Ismon, välillä hän taas antaa Ismolle luvan jäädä yöksi asuntoon. Poliisin jututtaessa Inkeriä Ismo nuokkuu palava tupakka kädessään sohvalla ja on sammumispisteessä. Ismon päihtymystilan ja edeltävän toiminnan perusteella poliisi päättää viedä Ismon päihtyneiden suojaan.

Kesällä 2007 Ismoa koskevissa poliisirekisteritiedoissa ei enää esiinny tietoja Inkeristä. Kesän aikana poliisi ottaa Ismon kahdesti kiinni päihty-

neenä näpistelemisestä. Kiinni otettaessa Ismo on erittäin aggressiivinen ja joudutaan raudoittamaan.

Jossain vaiheessa Ismo on ilmeisesti saanut asuntolapaikan. Hänet kuitenkin poistetaan asuntolasta häiriökäyttäytymisen vuoksi, ja Ismo jää ulkopuolelle riehumaan. Poliisi soitetaan paikalle. Ismo ei tottele poistumiskäskyä, ja hänet viedään jälleen raudoitettuna putkaan.

Heinäkuussa poliisi korjaa Ismon kolmesti putkaan kadulta. Ensin hän makaa jalkakäytävällä kykenemättä nousemaan. Joitakin päiviä myöhemmin hän juopottelee lasten leikkipuiston läheisyydessä. Kolmannen kerran Ismo päätyy putkaan sammuttuaan kadulle R-kioskin edessä.

Viimeinen poliisirekisterin kirjaus löytyy elokuulta, kun poliisi hälytetään poistamaan aggressiivisesti käyttäytyvä Ismo asunnosta, jossa hän häiritsee kotirauhaa. Kyseessä ei ole Inkerin asunto, ja sen haltija jää epäselväksi. Poliisin saapuessa Ismo haraa vastaan, jonka vuoksi hänet raudoitetaan jälleen putkaan vientiä varten.

Tapaus kertoo paitsi väkivallan dynamiikasta, kun kieltoon määrätynä on aikamiespoika ja suojattuna äiti, myös rikkomisista, joista suojattu ei aina tee rikosilmoitusta. Lisäksi huomio kiinnittyy siihen, että tilanne vaikuttaa poliisiaineiston mukaan lopulta rauhoittuneen, monen kuukauden jälkeen. Toki väkivalta on saattanut jatkua piilorikollisuutena, mutta katkos osuu toisaalta kohtaan, jossa 80-vuotias äiti on (ainakin) saanut apua sosiaaliviranomaisilta. On mahdollista, että hän on siirtynyt asumaan johonkin hoitopaikkaan tai saanut kotiavustusta, mikä on ehkäissyt Ismon tulemista kotiin. Ismon saama asuntolapaikka ei valitettavasti kuitenkaan ratkaissut hänen elämänhallintaongelmiaan.

4 Kuusi miestä: pakon edessä paremmille tavoille

Tässä alaluvussa haastateltujen kuuden kieltoon määrätyn miehen taustoja esitellään laajemmin ja tilannetta tarkastellaan siitä näkökulmasta, mitä kielto on merkinnyt heille: kuinka elämäntilanne on muuttunut ja miltä tulevaisuus näyttää.¹⁰⁷ Vaikka osalla on rankka rikos- ja väkivaltahistoria, menneisyyttä ei siloteltu, eikä kukaan kyseenalaistanut kiellon oikeutusta, ainakaan jälkeenpäin tarkasteltuna. Kerronta etenee tyyliin ”näin tapahtui”, mutta on hyvä muistaa mahdollisten muistivirheiden ja väärinymmärrysten

¹⁰⁷ Haastatteluotteita on hyödynnetty myös aiemmissa luvuissa ja kuten on todettu, yksi miehistä määrättiin tavalliseen lähestymiskieltoon, joskin tilanne oli vastaava kuin muilla.

mahdollisuus. On syytä korostaa, että haastatellut miehet kykenivät katso-
maan itseään peiliin ja että vapaaehtoinen tutkimushaastattelu on eri asia
kuin poliisikuulustelu. Totuudenmukaisuuden yleinen arviointi jää viime
kädessä kuitenkin lukijalle. Miehillä on annettu peitenimet Harri, Markku,
Keijo, Matti, Tommi ja Sampo.

Kuten aiemmin on todettu, haastatellut miehet ovat valikoituneita siinä
mielessä, että he ovat saaneet apua päihde- ja/tai väkivaltaongelmaansa.
Tarinat havainnollistavat monia kiellon toimivuuden kannalta merkityksel-
lisiä yksityiskohtia ja puutteita. Esille nousee myös tekijöitä, jotka ovat
osaltaan vaikuttaneet siihen, että miehiä voi kutsua selviytyjiksi. Näihin
ulottuvuuksiin palataan tarinoiden lopuksi.

Taustaa

Alla on taustatietoja haastatelluista miehistä. Anonymiteetin varmistami-
seksi iäksi on merkitty lähin viidellä jaollinen luku. Esimerkiksi 35-
vuotiaaksi merkitty Harri on tosiasiallisesti 33–37-vuotias.

Taulukko 25 Haastatellut miehet, taustatietoja

	Ikä	Alla väliaik. kielto	Oikeudessa läsnä/avustaja	Työ	Merkittävä rikoshistoria
Harri	35	-	-	ei juuri	kyllä
Markku	35	-	läsnä + avustaja	ei juuri (kiellon jälk. työntekijä)	kyllä
Keijo	40	kyllä	avustaja	ei juuri	kyllä
Matti	60	kyllä	läsnä	työtön	-
Tommi	40	kyllä	läsnä	työntekijä	-
Sampo	40	kyllä	läsnä + avustaja	toimihenkilö	-

Haastatelluista yksi eli Sampo on toimihenkilö, Tommi on työntekijä mie-
hisessä ammatissa, ja Matti jäi vuosia ennen perheen sisäistä lähestymis-
kieltoa työttömäksi. Harrilla, Markulla ja Keijolla työnteko on ollut keikka-
luonteista ja katkonaista rikollisen elämäntavan takia. Vankeustuomiot ovat
heille tuttuja, ja rikoshistoria on moninaista. Yhdellä on taustalla esimer-
kiksi henkirikos. Kahteen mieheen liittyi epäily seksuaalirikoksesta. He
kertoivat suhteellisen avoimesti rikoshistoriastaan.

Kuten yleensä, kieltoon määräämisen taustalla oli väkivaltaa tai sen uh-
kailua. Kenellekään kieltoa ei määrätty yksittäisen tapauksen johdosta, ol-
koonkin että yhdessä tapauksessa perusteeksi esitettyjen tapahtumien tosi-
asiallisuus jäi viranomaisten asiakirjojen tarkastelunkin jälkeen epäselväk-
si. Kyseessä oli sana sanaa vastaan. Muutamilla oli parisuhteissa erityisiä
haasteita. Yhden puoliso oli vakavasti alkoholiongelmainen ja yhdellä oli

vakava, lääkkeillä hoidettava mielisairaus (kumpikin tieto on varmistettu myös muusta tietolähteestä kuin kieltoon määrätyn kertomuksesta).

Ainoastaan yhdellä miehistä (Sampo) ei tietävästi ollut ongelmaa päih-teiden käytön kanssa. Yleisin ongelmapäihde oli alkoholi, mutta kahdella on myös ollut huumeongelma. Kummallakin se on taakse jäänyttä elämää. Toisella huumeiden käyttö rajoittui lähinnä vankila-aikaan, jonka jälkeen päihde muuttui alkoholiksi. Kaikilla päih-teiden käyttö on haastattelun ai-koihin joko loppunut tai huomattavasti vähentynyt.

Yksi haastatelluista ei kertonut kokeneensa lapsuudessa väkivaltaa (Sampo), ja kahden lapsuustaan ei ehditty mennä, koska asiaa riitti niin paljon muutoin. Kolme muistaa kohdanneensa lapsuudessa väkivaltaa. Markkua isä pieksi samalla kun suosi hänen veljeään, kunnes Markku lopetti teini-ikäisenä pahoinpitelyt: ”Se loppui siihen, kerran kun pääsin rämäyttä-mään. Otin niskaotteen ja sanoin, että nyt ne sukset on käännetty toiseen suuntaan.” Vaihtoehtoisesti on nähty muihin perheenjäseniin kohdistuvaa väkivaltaa. Tommi kertoo, kuinka ”mun veli sanoi mulle hirveän hyvin, että eikö se riittänyt, etkö sä oppinut siitä, kun sä näit mitä isä teki, että mihin se voi johtaa.” Harrilla oli monin tavoin rikkonainen lapsuus, jossa ”koko perhe erosi” eli kaikki lähtivät omille teilleen. Hän vietti ensin puolitoista vuotta sijaisperheessä, jossa koki tulleen huonosti kohdelluksi.

Se oli silkkaa kusetusta. Pimittivät meiltä viikkorahat, yleensä kaik-ki tämmöset. Ykskin kesä taimia istutettiin, joku tuhat kappaletta. Ei penniäkään saatu niistä.

Seuraavaksi Harri oli kahdessa lastenkodissa, myös huonolla menestyksel-lä. Ensimmäisestä hän toteaa: ”No lensin sieltä pois. Antoivat vaan matka-lipun, että nyt häviä.” Toisessa paikassa hän ei viihtynyt. ”Ikkunasta hyp-päsin ja lähin”. Tämän jälkeen hän asusteli mummon ja äidin luona. Harri on ainoa, jolla ei ole yhteisiä lapsia kiellolla suojatun kanssa.

Kaikilla on vahva pyrkimys parantaa tapojaan, ja kaikkien mielestä perheen sisäinen lähestymiskielto oli toiminut siihen herättäjänä. Kuudesta neljä on käynyt miestyössä (Jussi-työ tai Lyömätön linja), jota kutsutaan jatkossa Lyömättömäksi Jussiksi¹⁰⁸. Muutama on hakenut aktiivisesti tukea päihteettömyyteen, mutta puheissa korostuu vahvasti oman päätöksen ja motivaation merkitys.

Jokaisesta miehestä on tiivistetty oma tarinansa. Ensin käsitellään kiel-lon vaikutuksia asumiseen, työhön ja taloudelliseen tilanteeseen, sitten elämäntavan muuttumista, kiellon leimaavia vaikutuksia, parisuhteen tilaa ja lopuksi näkemyksiä lapsista.

¹⁰⁸ Ei ole tarkoituksenmukaista kertoa kummasta milloinkin on kyse.

Harri: menneisyys painaa, mutta elämä tasoittunut

Harri sanoi yöpyneenä kiellon aikana välillä kavereitten ja välillä äitinsä luona. Lopulta hän sai asunnon samasta A-Killasta, jossa työskenteli haastattelun hetkellä vankilasta käsin, mutta paikan saantiin meni kuukausia. Harri oli pian vapautumassa, mutta häntä odotti jo uusi tuomio. Hän oli muuttamassa A-Kiltaan asumaan, kun vankeusaika pian päättyisi ja toivoi voivansa jatkaa siellä työskentelyä tulevan vankeustuomion aikana. Tuomiot eivät liity parisuhdeväkivaltaan.

Jos tässä töitä riittää, tännehän mä yritän sitten uudestaan. Hyvät on lähtökohdat ollu.

A-Killassa alkoholin käyttö on kielletty, mikä on tasapainottanut elämää. Harri vaikutti paikkaan tyytyväiseltä.

Täällä ei kato saa viinaa juoda ollenkaan. Mä tuossa viime kesänä, ennen kun tänne muutin, taisi mennä pari kuukauttakin päivästä päivään... Kyllä oli kuntokin semmonen, että pari kertaa olin tiputuksessa.

Harri myöntää, että elämä oli ennen kieltoa niin paljon levottomampaa, että jotain hyvin ikävää olisi voinut tapahtua.

- Oliko se sitten semmosta aikaa sun mielestä, että siinä olisi sitten voinut myöhemmin käydä jotain?
- Kyllä. Joo. Mulla kato, vapauduin silloin oliko se toukokuuta... Niin se oli joskus syksyllä tämä lähestymiskielto. Siinä muutaman kuukauden aikana sitten mopo karkasi käsistä.

Perheen sisäisen lähestymiskiellon mahdollinen leimaava vaikutus ei ollut Harrille ongelma, koska hänellä oli niin monipuolinen rikoshistoria. Kysymys synnytti lähinnä naurahduksen. Kaverit eivät ”hetkauttaneet korviaan; niillä on ollu vähän samantyyliisiä juttuja”. Äiti lähinnä toivoi, että Harri palaisi yhteen naisystävänsä kanssa.

Pian kiellon määräämisen jälkeen Harrin naisystävä kirjautui ulos vuokra-asunnosta, jossa he olivat asuneet yhdessä. Ennen kumppanin asunnosta pois muuttoa Harri kävi siellä silti silloin tällöin. Vaikka he asuivat erillään, seurustelusuhde jatkui molempien toivomuksesta. Yhteydenpito ei ollut kuitenkaan säännöllistä, vaan ”katseltiin, että miten tämä nyt rupeaa menemään, ja tässä nytten katsellaan.”

Suhteessa on Harrin mukaan tapahtunut muutos parempaan, samoin hänessä itsessään. Kumpikin seikka on hänestä ainakin jossain määrin kiellon ansiota. Esimerkiksi se, että he eivät nyt asu yhdessä tuntuu mielekkäältä.

Mitenhän tämän ilmaisisi. Kyllä nyt on pitänyt vähän varovaisempi olla, että mitä suustaan päästää. Ja on siinä vähän, että saa tehdä mitä itse haluaa. Saa mennä ja ei ole sillä lailla tilivelvollinen. Että oli se lähestymiskielto hyväksi kantiksikin. Vähän tuli tätä välimatkaa.

Mainittu naisystävä oli haastattelun aikana A-Killan tiloissa, ja haastattelija tapasi hänet pikaisesti, jolloin tämä tervehti iloisesti. ”Se tuli mukana, siivoamaan tuota kämppää. Se on kato remontoitu. Se ikkunat pesi.” Lopuksi Harri liittyi naisystävänsä seuraan talon edustalle heittelemään tikkaa. Tulvaisuutta ei voinut sillä hetkellä kuitenkaan juuri suunnitella, koska seuraava vankeusrangaistus odotti täytäntöönpanoa.

Harrilla on lapsi aiemmasta suhteesta, joka päättyi vuoden kestävään tavalliseen lähestymiskieltoon. Lapsen tapaamisten kanssa oli aluksi suuria hankaluuksia, mutta tilanne on tasoittunut ja eri paikkakunnalla asuva poika käy välillä tapaamassa isäänsä. Välit pojan äitiin ovat myös parantuneet. Harrilla ja hänen naisystävällään ei ole yhteisiä lapsia.

Markku: kompuroinnit vahvistaneet liittoa

Markku vietti kiellon alussa levotonta elämää, mutta muutti pian takaisin perheensä pariin. Hän käytti viimeisimmän, kiellon jälkeisen vankila-ajan (tuomio ei tullut parisuhdeväkivallasta) tehokkaasti eli haki töitä. Haastattelun aikaan Markku työskenteli arkipäivinä toisella paikkakunnalla ja palasi viikonlopuksi perheensä luo.

Mulle riitti. Skarppailin, soittelin siellä ollessa tänne kavereille ja hommasin työpaikat ja nää [asunnon]... Sain olla ja antaa heille sitä aikaa, ja yksinkertaisesti, ei noilla työttömyyskorvauksilla perkele voi elää. Pakko oli lähteä tekemään töitä ja elättämään, tekemään sen rahan rehellisellä työllä. On täällä paremmat ansiot. Ajattelin, että jos näillä tuloilla ei elä, sitten ei elä millään. Piti ottaa helvetin pieniä askelia. Jos lähdit liikaa venyttämään, aina sait nenilles. Piti köpöttää, köpöttää... Pitää vieläkin.

Elämäntapamuutosta motivoi halu tavata lapsia kiellon saannin jälkeen. Vaikka heidätkin suojattiin, ratkaisu salli tapaamisen erikseen määrätyllä menettelytavalla. Se täsmentyi lopulta valvotuiksi tapaamisiksi turvakodis-

sa. Tilanne oli ensin hankala Markun arvaamattoman käyttäytymisen takia, mutta sitten hänelle määrättiin huumeseulat.

Sain turvakodilla tavata kaksi tuntia lapsia. Ne päätti, minä en saanut päättää aikoja. Ja oliko se kerran viikkoon vai kahden viikon välein kaksi tuntia ja seulat piti antaa aina sitä ennen. Mutta mä skarpasin ja annoin aina puhtaat seulat.

Pakon edessä huumeiden käyttö loppui. Markku arveli, että hän kykeni muutokseen vahvan psyykensä ja lujan tahtonsa avulla. Vastaavan käytön takia moni kaveri oli kuollut tai mielisairaalassa. Hän korosti voimakkaasti, että kyseessä oli ”oma päätös”. Huumehoitoihin hän ei ollut osallistunut, ja vankila-ajan hän kertoi olleensa kuivilla. Ilmeisesti hän viittasi tällä viimeimpään tuomioon. Samoin Markku kertoi, kuinka hän lähimenneisyydessä tajusi jättäytyä kavereiden kelkasta, joiden ”homma lähti lapasesta.”

Jos et halua olla viidestä seitsemään vuoteen linnassa, siinä vaiheessa on parempi sanoa nou tänkjuu. Välittömästi löin siteet poikki; ihmiselle kehittyi semmonen määrätty pelisilmä, että milloin kannattaa jäädä pois.

Markku yritti ryhdistäytyä aiemminkin. Hän meni kolme-neljä vuotta sitten Lyömättömään Jussiin. ”Avovaimo pakotti. Se oli joko tai. Ero tulee tai sit menet siihen ryhmään”. Markku kävi sittemmin Lyömättömän Jussin terapiassa myös vankilasta käsin. Näiden viimeisimpien käyntien jälkeen ”ei ole sitä väkivaltaa ollut, muuta kuin sitä henkistä.” Meneminen ei ensin kuitenkaan innostanut, ja Markku valehteli puolisolalle käyneensä Lyömättömässä Jussissa; oli vain ajanut paikan ohi. Vaimon tahto lopulta voitti, mistä Markku on kiitollinen. Kokemus oli monin tavoin kiintoisa.

Sitten se perkele kerran vei mut sinne, kun hän tarvitsi auton. No eipä siinä sitten, pakkohan sitä oli mennä, ei ilennyt ovelta enää lähteä kävelemään. Se olikin ihan ok ... Huvittaa kun siellä käy, miten mä nyt sanoisin... Yhteiskunnassa kun on herroja, ja on narreja, niin siellä käy semmosia herroja. Tämä tauti piilee, vaimon pahoinpitely tai tämmönen, ei se katso yhteiskuntaluokkaa. Siellä pankinjohtajaa ja tämmöstä esitteli itseänsä, että kyllä se viiraa niillä herroillakin päässä välillä. Tai se on, minun mielestä, että... heillä on jotain patoutumia, irtoaa kun ottaa alkoholia, että sitten tommosia tekevät. Mutta itsellä se on ollut ne päihteet, että lähtee niin lapasesta. Kun niitä ilman pystyy elämään, pystyy elämään tosi hyvin.

Menneisyys ei silti irrottanut heti otettaan. Eräänä iltapäivänä kiellon aikaan Markku oli käynyt ottamassa keskustassa ohjeiden mukaan huu-

meseulat. Samoihin aikoihin siellä tehtiin ryöstö. Illalla Markku kuuli, että kotona oli käynyt neljä partiota koirien kanssa. Markun ja poliisien välinen epäluottamus vaikutti molemmin puoleiselta.

Heillä oli varmasti tieto, että mulla oli lähestymiskielto päällä. Mieti, menevät mua sieltä kämpästä etsimään, kun on tapahtunu iltapäivällä ryöstö. Että mulla on siellä tykit ja kaikki. Ja kävivät tuolla tutkimassa näitä hajutunnisteita, niin sanoin, että voi vittu jos Jeppe [koira] haistat vielä väärin ja saan tuomion vielä tuon takia. Törkeä ryöstö, kun en ollut tehnyt. En tiedä, voiko sitä... ei sitä voi manipuloida, todennäköisesti?

Poliisit eivät enää ratsailleet Markun autoa. Edellisestä pysäyttämisestä oli jo aikaa, ja kumpikin osapuoli käyttäytyi Markun mukaan sivistyneesti, mistä hän oli hyvin tyytyväinen.

Tulivat vastaan ja lähtivät perään, ja pysäytti, kysy asiallisesti, olin muijan kanssa, että milloin olet saanut kortin takasin? Vastasin ja näytin kortin. Puhallutti ja sanoi: ”Hyvää matkaa”. Mä olin varma, että ne rupeavat näyttämään persereikiä siinä, saatana, tai jotain vastaavaa. Mutta ei ne, kun huomasivat, että tämä jätkähän on selvin päin ja puhuu ihan järkeviä. Kun mulla on tapana yleensä paukuttaa turpaa niille, kun tulevat ratsaamaan...

Markku ei ollut pitänyt vuosiin yhteyttä vanhempiansa tai veljeensä ja epäili, että he ovat luultavasti ”käsiä varmaan lyöneet yhteen”, jos ovat saaneet tietää lähestymiskiellosta. Oma kaveripiiri oli ”totta kai” hänen takanaan. Avovaimon ystäväpiirin suhtautumisessa oli hajontaa.

Osa ei vastannut puhelimeen eikä pitänyt mitään yhteyttä, ja osa sanoi, et eihän se meille ole tehnyt mitään, että eihän se voi vaikuttaa meidän kaveruuteen, että jos hän on lähestymiskiellossa. Että totta kai voit käydä ja näin. Että se puoli meni vähän niinku fifty-fifty. Mutta ne kaverit, jotka lähti silloin pois, eivät ole takaisin pyytäneetkään. Ketkä siinä vaiheessa heitti pyyhkeen kehään ei pidä mitään yhteyttä, eivät vastaa, niin ei me kyllä soitella eikä ole annettu numeroa jälkikäteenkään.

Markulla on vahva pyrkimys päästä irti menneisyyden leimoista. Se tarkoittaa erityisesti irtautumista vanhasta kaveripiiristä. ”Se on niin kaksinaamasta peliä, että huhhuh. Menin avovaimon kaveripiiriin mukaan.”

Puoliso haki kiellon peruutusta puolitoista kuukautta sen alkamisesta, ja kielto mitätöitiin, koska se katsottiin säännöllisen yhteydenpidon takia merkityksettömäksi. Sittemmin pariskunta kihlautui; aiempi kihlaus oli purkautunut vuosia sitten.

On ollut ylä- ja alamäkiä, kiveä ja kantoa. Matalaa ja korkeata lentoa. Mutta sen on oppinut, että niin sekasin ei asiat voi olla, etteikö niitä kamalla saisi sekoitettua vielä enemmän. Sanotaan näin, että kaikki nämä kompuroinnit, ne ovat vahvistaneet vaan sitä liittoa.

Muuten toimivaa suhdetta rasittaa kuitenkin vielä luottamusongelma. Se ei johdu niinkään mustasukkaisuudesta vaan yleisemmin menneisyyden ”patologisesta valehtelusta”.

Koska toinen ei aina välttämättä luota, mitä minä sanon. Mutta hyvä, että nykyajan puhelimilla saa videopuheluita. Pystyy näyttämään, että katso mitä lukee tuolla ja mitä tuolla. Jollainhan se luottamus pitää voittaa (...) Kun vedät aineita, ja tulee erinäisiä menoja ja kuluja ynnä muuta, niin jos totta puhuu, parisuhde ei kestä kasassa. Pitää olla hirveät näyttelijän ja valehtelijan lahjat, että pystyy yleensäkin pelaamaan tätä peliä! Monta vuotta. Mutta raskasta on elää se kaksoiselämäkin.

Autokaupoista meinasikin tulla kärhämää avovaimon kanssa.

Se rupesi ihmettelemään, että jatkällä pyörii autoja enemmän kun mustalaisilla. Sanoin, että käytä elämiseen ja laskujen maksamiseen. Se luuli että pyöritän jotain myrkkykauppaa. Mutta pystyin näyttämään dokumentit, joka autosta. Selitin, mikä homman nimi oli, että en tehnyt mitään laitonta. Viiden auton nipun ostin, sain edullisesti ja tein pieniä muutostöitä ja myin eteenpäin. Tai ehostin niitä.

Kun kieltoon oli jo haettu peruutus ja perhe oli palannut yhteen, sattui harmittava takaisku. Kotiin tunkeutui kaksi miestä, jotka pahoinpitelivät Markkun pahasti. ”Meille hyppäs kaksi miestä aivan sekaisin, ja rassasivat, mulla meinasi mennä henki. Mun lasten nähden.” Markku vietti viikon sairaalassa, ja muu perhe lähti turvakotiin. Poliisi tutki asuntoa sillä aikaa. Rikostutkinta alkoi takkuisesti, koska Markku ei suostunut paljastamaan syyllisiä. ”Pitkään ne sitten tutki sitä DNA:ta, verinäytteitä, että kuka on tehnyt mitäkin.” Miehät joutuivat kiinni ja toinen ainakin sai kovan tuomion. Pyydettyäessä Markku kertoo verisestä tapahtumasta yksityiskohtaisesti: ”...mut sitten pääsi toinen tulemaan takaapäin kiinni ja...”. Hän esittelee itselleen syntyneet pysyvät vammat ja näyttää arvet eri puolilla kehoa. Hän harmittelee pitkään sitä, että lapset joutuivat todistamaan tapahtunutta.

- Kun just on päässy siitä lähestymiskielto-hommasta, ja perhe turvakodista pois, tulee tällöinen puukotus, mikä on monta kertaa traumaattisempi, koska enhän minä... siis siellä turvakodissa, kun uhkasin puhelimesta, että tapan sinut, niin eihän lapset tiennyt mitä olen äidilleen sanonut.

- Siis... siinä oli lapset näkemässä, vai?
- Joo. Ja siitä on varmaan jäänyt traumoja lapsille [lisää tapahtuman kuvausta]. Verta tuli niin paljon joka paikasta, että lähti taju pois. Lapset meni kylppäriin jemmaan, mutta kun poliisit tulivat, he lähtivät ovea aukasemaan. Koko kämppä lainehti veressä. Itsellä se kummittelee vähän aikaa, mut miten vaikuttaa lasten elämään, se huolettaa. Vanhempi poika ei ollut kotona, mut nuorempi oli ja muistaa lopun ikänsä sen.
- No varmasti.
- Kun se selitti, että isi tuupertu maahan siihen ja... hirveesti verta. Että oli niinku piste iin päälle tähän hommaan, ja pian lähdinkin linnaan lusimaan [vanhoja juttuja]. Elikkä sekin, minkä sai vähän aikaa olla kotona sitten, se vajaa kuukausi, taas piti asua hotellissa, koska ei ollut mitään asiaa kotiin.
- No mikäs silloin oli?
- Lastensuojelu kielsi. Kun haukuin sen akan pataluhaks. Että minä olen aiheuttanut, vaikka enhän minä sitä hässäkkää aiheuttanu, vaan puolustin kotiani, saatana. Sitten käännettiin, että minä olen tehnyt, vaikka olin kärsivä osapuoli.

Kun Markku meni vankilaan, hän joutui ensin satojen kilometrien päähän, mikä hankaloitti yhteydenpitoa kotiin. Hän pääsi loppuajaksi kuitenkin kodin lähelle mieleiseen paikkaan. Suhde perheeseen tasapainottui viikonloppulomilla ja perhetapaamisilla.

Sinä aikana pystyi luomaan lapsiin uutta kontaktia, ja pitämään sylissä, ja [lieventämään] sitä pelkoa, mikä heillä oli, kun oli sattunut kaikki nämä paskat.

Aikomuksena on, että koko perhe muuttaa hänen luo, kunhan he löytävät sopivan asunnon.

Taivuttelin monta vuotta ja nyt se on tullut siihen, että jos löydetään täältä asunto, muutetaan tänne koko perhe. Koska raha on täällä helpommassa, täällä voi elää rehellisesti. Nytkin kun teen töitä, niin ensimmäisen kerran elämässä kun sain tilin, heitin muijan tilille 2000 euroa rahaa, siis rehellistä palkkaa, perkele. Ekan kerran elämässäni, [xx] täytän tänä vuonna, mieti! Ja kumminkin 15 vuotta seurusteltu. Mulle riittää, kun on oma perhe, lapset. Muuta en tarvitse, se riittää mulle.

Asunnon saaminen perheelle työpaikkakunnalta on kuitenkin vaikeaa, koska kummaltakin on mennyt luottotiedot ja eripaikkakuntalainen on toissijaisessa asemassa. Yritys on silti kova: asunto pitäisi löytyä pian, jotta lasten ei tarvitse muuttaa kesken lukukauden.

Meillä on netissä varmaan 50 hakemusta vetämässä. Mut ei auta, tämän kesän aikana on pakko muuton tapahtua, koska poika aloittaa koulun. Vanhin aloittaa jatko-opinnot, jotkut... Mä ajattelin kesän aikana saada, että elokuussa olis selvää pässinlihaa mihin kouluun kukin menee ja tyttö tarhaan. Ettei kesken lukukauden revitä lapsia mihinkään, vaan ajatellaan ja eletään niitten, perheen ehdoilla.

Markusta huokuikin vilpitön pyrkimys elää ihmisiksi ja olla hyvä isä ja kumppani. Hän puhuu paljon lapsistaan ja on huolissaan sekoilujensa välillisistä vaikutuksista.

Antaa heidän elää vähän parempi elämä. Koska kyllähän se jättää kaikki tommonen jälkensä, niinku on minuun jättäny. Koska ei se lyöminen, ei se ole se... kasvattaa vittu sisua vaan, tulee vaan uhoa lisää, ainakin mulle tuli.

Yksi senhetkinen, mieltä kaiheartava seikka on perheenjäsenten keskinäinen ikävä sillä välin, kun isä on työrupeamallaan.

Kun täällä näkee, että muut mennä viipottaa lastensa kanssa, se ikävä vaan kasvaa siitä, että kun ei pääse... Soitan mä tietysti päivittäin lasten kanssa ja näin. Sen huomaa, että ne odottaa kotona ja kyselee, milloin isi tulee.

Viimeiseksi puhe kääntyi jälleen lapsiin ja ylpeyteen siitä, kuinka heidän perheessä lapset on pyritty pitämään erossa vanhempien välisistä riidoista.

Koska sitäkin on nähny, että toiset pelaa lapsilla, pelinappuloina, sekin on vitun väärin. Nehän on viattomia luontokappaleita, niitä ei pidä... Sitä ei ole ikinä tehnyt minun emäntä, että olisi vedättänyt lapsilla. Minusta lapsia ei pidä sotkea aikuisten asioihin. Olen paljon nähnyt eroja ja näin, että lapsilla vedätetään oikeesti. Saadaan lasten päät sekasin, tommosissa asioissa. Kun ne ei tiedä, mikä on oikein, mikä on väärin, kumpi vanhemmista... Kun molemmat puhuu paskaa toinen toisistaan.

Keijo: nöyrää pyrkimystä lasten parhaaksi

Alkupaniikin jälkeen Keijon elämä alkoi asettua. Hän oli saanut erilaista tuettua asumista, mutta ensimmäiseen tarjottuun eli asuntolaan ei hänkään (Matin lisäksi, kuvattu luvussa VII.2.2) suostunut menemään, koska ”porukka oli liiankin tuttua”. Haastattelun aikaan hän asui osan viikkoa vuokra-asunnossa. Ensin asunnoksi oli järjestynyt yksiö, mutta sittemmin se muuttui kaksioksi, koska yksiö oli liian ahdas lasten majoittamiseen vii-

konlopun ajaksi. Keijon mukaan muun muassa poliisipäällikkö oli auttanut asunnon saamisessa.

Keijo suoritti haastattelun hetkellä yhdyskuntapalvelua pari päivää viikossa vuokra-asunnosta käsin. Muun ajan hän vietti ex-vaimonsa ja lastensa luona muutaman kymmenen kilometrin päässä. Taloudellisesti Keijo ei kärsinyt suuresti, koska hänellä ei ollut tuloja tai omaisuutta alunperinkään, mutta ”taloudellisestihan siinä putosi pakkasen puolellekin vielä.” Keijo oli maksukyvytön, ja hänen sukulaisensa entinen talo, jossa hänen perheensä asui, oli vaimon nimissä. Avioeron astuttua voimaan talo jäi vaimolle. Vaikka moni asia harmitti kieltoa määrättäessä, jälkeensä tarkasteltuna tilanne näytti toiselta.

Kyllähän sekin siinä kirpas, että sitä on monta vuotta laittanut, ja periaatteessa yksin olet tehnyt lähes kaikki siinä. Että sitten viedään. Eikä mulla ikinä ole ollut niin se, kun ei ole sitä omaisuutta ollut, mutta kun ne lapset on siinä. Kun ne meni siinä kaikki. Kun et saa ottaa niihin mitään yhteyttä, ja... Olihan se sillä hetkellä kun se määrättiin, niin eihän sitä voinut käsittääkään. Että omia lapsia, että ne otetaan luota tosta vaan ja viedään talot ja kaikki pois. Mutta taas kun tänäpäivänä ajattelee sen tilanteen, niin kyllähän sen sillai taas ymmärtää. Että se on siihen nähden ihan ok.

Työntekoon Keijo suhtautui ristiriitaisesti. Hän sanoi tekevänsä ”näitä suojatyöjuttuja”, mutta kehui saaneensa talonmiehen hommista välillä palkkaakin. Hänellä on ”hyvät kirvesmiehen paperit”, ja rakentaminen ja nikkarointi sujuvat kätevästi. Henkinen kantti ei kuitenkaan kestä normaalia työsuhdetta, mutta se ei liity lähestymiskieltoon vaan taustaan yleisemmin.

Mutta kun... Se vankilajuttu vei sen 15 vuotta. Että onhan se vähän... Ei täällä ole oikein tämmöselle... Tai sitä itseensä pitää niinku semmosena... Sitä monikin sanoo, että sä kun olet tuolta selvinnyt ja olet tuommonen osaava ja näin, mutta kun on se itsetunto vaan siellä mennyt, että sitä ei tahdo osata päättää. Jos olisi aktiivisempi, miksei sitä töitä löytyisi tietysti.

Keijolla on kuitenkin vahva halu saada elämä tukevasti raiteilleen ja pitää se siinä. Hän on saanut viranomaisilta paljon apua. Hän arvelee syyksi asumisen paikkakunnalla, jossa hänen menneisyytensä ei ollut yleisesti tunnettu. Itse pitää myös ymmärtää ryhdistäytyä.

Jos olisi sattunut siellä missä mulla oli se menneisyys, todennäköisesti sitä olisi jossakin sillan alla tai linnassa. Tämmönen pieni paikka, ja ymmärtäväinen poliisipäällikkö. Kyllä sille pitää... ja tämä [toinen] poliisi mikä oli, tämmöset yksittäiset henkilöt. Mutta

siinäkin tullaan taas sitten siihen menneisyyteen. Silloin sulla on ollut se ajatusmaailma erilainen, että vittu kun ei oo elämässä mitään muuta, pitää rötöstellä, että pääsee linnaan lusimaan, että on katto ja ruoka. Silloin ajatteli asian niin. Poliisit oli saatana sikoja, mulkkuja kaikki. Ja nyt kun itsellä on ajatusmaailma muuttunut, sulla on jotakin sen vankilan tällä puolella ja puhut asiasta avoimesti, selvin päin, niin kyllä sä apua saat. On mun mielipide. Se on omasta ajatusmaailmasta kiinni.

Toisaalta Keijon mielestä hänen rankka menneisyytensä on saattanut suorastaan edistää avun saantia, koska se kertoo hädän suuruudesta.

Ne myös näki siinä, että on todellinen hätä kuitenkin; pysty sanomaan mistä suosta on noustu. Että jos semmonen ihminen, jolla ei ole mitään rikosrekisteriä ja muuta, semmonen sitten kimpaantuu ja saa lähestymiskiellon, niin vaikea sanoa sitten, kuinka ne tämmöistä kohtaan käyttäytyy.

Elämä on olosuhteiden kanssa tasapainottelua, mutta tilanne on monin tavoin parempi kuin ennen kieltoa. Yhdyskuntapalvelu ryhdistää ja tuo sopivaa etäisyyttä joskus levottomaksi käyvään perhe-elämään.

Oikeastaan tämä yhdyskuntapalvelu rauhoittaa hetken, että jos työpäivien välillä tulee skismaa, tuut tähän sitten maanantaiksi ja tiistaitaiksi rauhoittumaan. Se on helvetin hyvä semmonen, ainakin meidän tilanteeseen. Purkaa sen jännitteen viikolta, jos tulee sitä.

Keijon mukaan parisuhdetta entisen vaimon kanssa hankaloittaa edelleen alkoholi. Hän haluaisi saada sen kokonaan kuvioista pois, mutta se ei ole helppoa, koska toinen osapuoli käyttää sitä runsaasti.

- Kun jos on alkoholisti, ei se perkele selvin päin kattele juoppoa. Se on kylmä tosiasia, että ei voi, tuota niin... pää kestää. Että kun ei tulis sitä ensimmäistäkään. Kun olen sanonut, että eikö me voitais olla niin, että ei otettais ollenkaan? Kun se oli silloin hienoa aikaa. Sitä riideltiin, mutta ne riidat ei menny näin, että piti poliisia soitella väliin. Ikinä.
- Oot sä itte sitten vähentänyt omaa juomista?
- No kun mä en hyväksyis oikein ollenkaan.
- Oot sä aikasemmin juonu enemmän?
- Ei, en mä voi niin sanoa. Kyllä mä hyvin harvoin otan. Oikein kun tarpeeksi on ruvennut vituttamaan, niin sitten. Mutta olen koittanut, että mä tulen tänne [vuokra-asuntoon]. Pois sieltä.

Keijon on vaikea puhua perhe-elämästä, koska hän joutuu syyllistämään lastensa äitiä. Aihetta on kuitenkin hankala välttää, koska lapset ovat yhte-

nään mielessä. Erityisesti lasten takia hän pyrkii paitsi oman, myös entisen vaimonsa päihteiden käytön minimoimiseen. Yhteyshenkilö, jonka kautta Keijo tavoitettiin tutkimukseen, pitää lasten äidin runsasta alkoholinkäyttöä suurempana haittana perheelle kuin isän ongelmia ja menneisyyttä.

Keijo luonnehtii vuokra-asuntoa ”pakopaikaksi”, johon hän lähtee karuun riitoja ja lasten äidin juopottelua. Välillä lapset tulevat mukaan. Perhe vie Keijon yleensä autolla ”kaupunkiasunnolle” ja hakee takaisin työrupeamien päätyttyä, koska Keijon auto on taloudellisista syistä seisonnassa.

Nyt on se ero vanhaan aikaan, että kun oikein rupeaa vituttamaan se juominen, niin pääsen tänne. Silloinhan ei päässyt sitä juomista mihinkään pakoon, kun saman katon alla asuttiin. Siihen verrattuna mun mielestä on ehkä parempi näin. Ja samoin, että tuota niin... tästä on lapsilla lyhyt matka harrastuksiin ja näin, niin ne tulevat tähän minun tykö. Emäntä saa sitten tuolla pämpätä. Mutta onhan se nyt oppinut, tietysti se tulee taksilla tähän kun se rupeaa juomaan, sitten tässä on häiriötä.

Keijo on lapsistaan hyvin huolissaan. Hän pelkää, että kotona syntyy arvaamattomia tilanteita, kun hän on yksin vuokra-asunnossaan.

Sitten vaan, kun pitäisi saada ne kaikki lapset tähän, että kun sitä ei tiedä, jos se vaimo taksilla lähtee johonkin, kuinka sitten lapset, ja... Kun täältä ei... Kun ei ole omaa autoa nyt käytössä, niin et voi auttaa millään. Eikä ole rahaa, että lähdetkö kuskiksi, tai nyt siellä tapahtuu sitä, tai... Se on se pelko, selvin päin kun täällä olet, että mistä se soitto nyt sitten tulee...

Keijo toivoo, että voisi auttaa kohtalotovereitaan. Siihen nähden hän pitää elämäntilannettaan hyvänä ja arvostaa sen laatua, joka on ainakin aiempaa paljon parempi. Perhe korostuu puheessa jälleen elämän yhtenä voimavarana.

Löysin tämän perheen ja sen raittiuden ja muuta, mitä aina toivoin, että kun mulla hirveen paljon on vielä kavereita, jotka vankilassa oli ja joiden kanssa olin vielä yhteydessä ennen, ja tiedän, mitä se on se homma, ja että pääsisi niitä ihmisiä auttamaan ja puhumaan, että kun mä olen kiertänyt semmosen paskan, että ettehan te ole vielä paskassa pojat käyneetkään. Että teillä on vasta näin ja näin vähän lusittuja aikoja. Että pääsisi tämmösiä ihmisiä auttamaan. Eihän täällä yhteiskunta, kun se potkaisee vangin pihalle, sehän toivoo sen mahdollisimman nopeasti takaisin, että saadaan vanginvartijat ja poliisit ja asianajajat ja muut työllistettyä.

Matti: uusin eväin yhdessä eteenpäin

Kiellolla ei juuri ollut taloudellisia vaikutuksia Matille, joka eli peruspäivärahalla. Hän asui kiellon aikana äitinsä luona ja maksoi tälle etupäässä työnteolla.

Mä sain sossusta sen verran, että pystyin ostamaan esimerkiksi viikon ruoat. Prismasta tämmönen ostolappu. Niistä ruoista sitten äiti-kin sai. Tosin äitihän tuli ihan hyvin toimeen, sillä oli hyvä eläke, enkä mä äidille maksanut rahassa mitään. Tein töitä siellä kyllä. Pihaa piti hoitaa, se on iso tontti ja iso nurtsi, ja orapihlaja-aitojen leikkaukset ja kaikki. Että kyllä mä työssä sen homman korvasin. Äiti ei edes pyytänyt mitään, kun se tiesi tämän tilanteen. Vaimo maksoi tuon nykyisen asunnon yhtiövastikkeen.

Kiellon loppuvaiheissa Matti muutti takaisin kotiinsa. Taloudellisessa tilanteessa tapahtui haastatteluun mennessä muutos. Äidin kuoltua Matti sai perintöä, joka mahdollisti osallistumisen yhteisiin asumiskuluihin. Matilla on kuitenkin edunvalvoja, koska ”mähän oon semmonen tyyppi, että mulla ei kauaa rahat taskussa pysy, ja mä katsoin että se on viisainta.” Edunvalvoja on tehnyt sijoituksia, antaa käyttö rahaa ja ylimääräistä tarpeen mukaan.

Aina jos pitäisi jotain ostaa, niinku nyt lenkkarit, mun pitää pyytää edunvalvojalta että viitsitkö sä laittaa mun tilille sen verran. Musta on sillai hassua, että mun pitää pyytää joltain lupa, että mä saan käyttää omia rahojani. Ja sitten se sanoo juu. Heh. Mutta siis se on ihan hyvä.

Matti kävi kiellon aikana vaimonsa ”pyynnöstä – tai painostuksesta” Lyömättömässä Jussissa. Vaimo oli ehdottanut sitä jo ennen kieltoa, mutta aika ei ollut vielä kypsä. Siellä käynti on tuntunut hyvältä, joskaan Matti ei katso olleensa valtavissa kriiseissä.

Kyllä se yritti jo ennen kieltoa, siis se tuputtaminen, jota mä en hyväksynyt alkuunsaakaan. Aattelin, että perkele, minähän en mihkään mene, mua ei ämmät määrää. Mutta sitten mä suostuin, että mä tulen tänne, ja se on ollut hyvä ratkaisu. Niin, sekin oli tavallaan, kun mulla on tämä viinaongelma, että silloin kun mä otan, mä voin ottaa pari-kolme päivää peräkkäin, ja sitten se loppuu. Niin tota...Kun mä sitten lupasin tulla tänne, niin jotenkin vaimo koki, et tämä on niinkun hoitoa mulle, että mä olen hoidossa sitten. Kyllähän mä määrättyllä tavalla olenkin. Että täällä puhutaan asiat halki, ja se on helpottanut mua, että mä saan pulputtaa tässä näitä murheitani,

vaikkei mulla nyt mitään ihmeempiä murheita tässä nyt ole ollutkaan eikä ollut ennen sitäkään. Nythän mä en ole enää käynyt täällä.

Matti on käynyt hoidossa myös alkoholiongelmansa takia ja on löytänyt mieluisan paikan. Hän on vasta käynyt läpi parin viikon avokuntoutuksen.

Jos vertaa AA-ryhmiin, niin siellä vaihdettiin mielipiteitä, se ei ollut sillä tavalla kuin AA:ssa, että yksi puhuu kolme minuuttia, sitten toinen, mutta kukaan ei kommunikoi keskenään. Ja sen mä koin, että on hyvä juttu, että kommunikoidaan keskenään.

Kiellosta ei syntynyt leimaavia vaikutuksia myöskään Matille, koska hän vietti kiellon aikana aikaansa vain äitinsä kanssa eikä käynyt kotikulmilla ennen yhteenpaluuta. Kavereiden mielipiteillä ei ollut hänelle merkitystä. ”Mullahan on aina kavereita silloin, kun mulla on rahaa.” Muutama lähisukulainen tiesi mitä oli tapahtunut, mutta Matti ei kokenut kenenkään paheksuvan.

Oli sillä semmosia vaikutuksia [kavereihin], että mä en oikeastaan tavannu niitä ollenkaan. Mä olin pääasiassa siellä äidin kanssa, ja se oli hyvä ratkaisu. Kun äiti oli yksin siellä ja me muisteltiin menneitä. Musta se oli kivaa. Äiti on, tai oli erittäin puhelias, niin oli joku, jonka kanssa puhua.

Kotiinpaluu pian kiellon päättymisen jälkeen oli kummankin osapuolen toivomus ja yhteinen päätös. Aloite tuli vaimolta.

Lähestymiskiellon loppuvaiheessa vaimo soitti että tavattaisko. Mä sitten että mikäs siinä [kertoi tapaamispaikan]. Ja niin me tavattiin ja mentiin. Että se meni noin päin, että hän otti minuun yhteyttä, mähän en saanut ottaa häneen yhteyttä.

Suhde on muuttunut monin tavoin paremmaksi.

Ruvettiin miettimään tätä juttua ja todettiin, että kun ollaan kakarasta, siis kolmivuotiaasta lähtien tunnettu, että pantiin taas päämme yhteen ja todettiin, että näin hyvää ja pitkää suhdetta ei kannata pilata tällä tavalla. Me keskustellaan nyt enemmän. Kyllä me vieläkin kinataan, mutta ihan mitättömistä jutuista. Mut kyl mä sanoisin, että vaimokin tuli vastaan jollain... Mä luulen, että sitä harmitti toi homma. Mutta tehty mikä tehty, mutta ei se suhde huonommaksi ole mennyt. Meillä on nyt, menee ihan hyvin, me voidaan keskustella kaikessa rauhassa.

Matti käy yhdessä vaimonsa kanssa joissain tukiryhmissä. He ovat myös osallistuneet yhteisiin istuntoihin omien tukitahojensa kanssa. ”Puhuttiin nelistään kaikessa rauhassa asioista, ja sovittiin myöskin semmosia mistä me ennen kieltoa riideltiin.”

Matista perheen sisäinen lähestymiskielto on asiallinen toimenpide, yleisesti tarkasteltuna.

Se on yleensä se mies, joka määrätään. Ei hän varmaankaan tykkää siitä, mutta jos se on tosiaan aiheesta, että siinä on väkivaltaa ja siellä on lapset ja muut ovat vaarassa, että se menee sillä tasolla, niin kyllä se on silloin ihan ok. Kyllä mä näen, että se on ihan hyvä systeemi.

Tommi: karmaiseva opetus

Tommi kävi säännöllisesti töissä, jo ennen kieltoa. Ammatti oli perinteisen miehinen. Hän oli myös pysynyt samassa työpaikassa. Alku ei kuitenkaan vaikuttanut lupaavalta. Tommi sanoi, ettei saanut putkassa soittaa työnantajalle poissaolosta. ”Siitä tuli kirjallinen varoitus. Sitten tietysti niiltä päiviltä ansionmenetyksiä.”

Kiellon saatuaan Tommi muutti läheiseen, toiseen kaupunkiin asumaan, ja kävi sieltä käsin töissä eli työmatka piteni jonkin verran. Hän asui ensin pari viikkoa sukulaisen luona ja maksoi tälle asumisestaan. Samaan aikaan hän etsi aktiivisesti vuokra-asuntoa, jonka suhteellisen pian löysikin.

Sitten mulla alkoi heti oman asunnon etsiminen, ja takuuvuokra, että ei se mikään helppo tilanne ollut. Joutui lainaamaan, että sai sen takuuvuokran kasaan.

Taloudellista tilannetta kuitenkin helpotti se, että avioeroa hakenut vaimo sanoi hoitavansa siitä eteenpäin heidän aiemman yhteisen kotinsa vuokranmaksun.

Elämää on kohentanut erityisesti se, että alkoholin käyttö on loppunut lähes kokonaan. Kuten Markulla, se oli ”oma päätös”. Tommi oli myös erittäin tyytyväinen pahoinpitelyn rikoskäsittelyn asianajajaansa, jonka ehdotuksesta hän meni Lyömättömään Jussiin. Sillä saattoi Tommin käsityksen mukaan olla rangaistusta hiukan lieventävä vaikutus. Tommi oli jo aiemmin yrittänyt oma-aloitteisesti hakeutua miestyöhön, mutta hyvä yritys karsiutui väärän tiedon saantiin.

Mä taisin soittaa tonne Helsingin kaupungin auttavaan puhelimeen tai palvelemaan puhelimeen tai sosiaalitoimeen, jonnekin, ja sain sieltä

sitten sen [paikan] numeron mutta ne eivät ottaneet mua, kun mä en asunut [kyseisellä paikkakunnalla]. Että se niinku jäi sitten. Mä sain vasta asianajajan kautta tietää tästä Lyömätön Jussi -toiminnasta.

Tommi kärsi paljon kiellon aiheuttamasta leimaantumisesta. Työnantaja suhtautui tilanteeseen alkuhankaluudesta huolimatta asiallisesti, mutta työ-kaverit kohtelivat tylästi. Kaikki tiesivät mitä oli tapahtunut.

Joo, ei siinä siis, ei työnantajan kanssa, mutta kun se asia levisi työ-kavereiden tietoon, niin siitä tuli hirveä semmonen... Periaatteessa kaikki suhteet noihin työkavereihin katkesi siinä. Niistä jotka teki samaa työtä kuin minä, 99 % käänsi selkensä. Kun ei sitä kukaan hyväksynyt, tietenkään, ja tota, kyllä siellä aikamoista paheksuntaa... suorastaan jopa uhkauksiakin tuli sitten näitten...

Tieto perheen sisäisestä lähestymiskiellosta meni myös lasten päiväkotiin ja sieltä eteenpäin. Lapset oli myös suojattu, mutta käräjäoikeuden ratkaisussa ei mainita sille perusteluja, eikä mahdollisia syitä ilmene poliisiaineistostakaan. Ratkaisu oli muutenkin epämääräinen: Tommille määrättiin laajennettu perheen sisäinen lähestymiskielto, joka rajattiin kuitenkin koskemaan ainoastaan yhteistä kotia. Lisäksi ratkaisussa puhutaan suojatusta ensin yksikkömuodossa (tarkoittaen puolisoa), hetken päästä monikossa (viitaten ilmeisesti myös lapsiin). Joka tapauksessa ratkaisussa eritellään järjestely lasten tapaamiseksi. Se sisältää muun muassa oikeuden noutaa lapset päiväkodista tiettyinä päivinä.

Ja tässähän oli sitten se, että kun tämä perheen sisäinen lähestymiskielto koski lapsiakin, niin se tieto meni sitten päiväkotiin, ja sieltä kautta se sitten, ihan huomaamatta vaan... Kaikkihan ne tiesivät, muutkin sitten, hoitolasten vanhemmat ja näin.

Omat sukulaiset eivät hyljänneet. He olivat kuitenkin huolissaan avioerosta ja sen mahdollisesta vaikutuksesta heidän ja Tommin lasten suhteeseen.

Niistä ei tietenkään kukaan hyväksynyt sitä mitä mä olin tehnyt, mutta ei kukaan hyljännyt, tavallaan poiskaan työntänyt. Eihän meillä koskaan mennyt sukulaisiini välit poikki. Ei keneenkään. Keskusteluvälit säilyi. Mutta siinä oli tietenkin se avioero taustalla, että vaimo oli hakenut avioeroa, että tapaavatko he enää meidän lapsia, että se vaikeutuu. Sukulaisilla oli tällaisia huolia lähinnä, mitä he miettivät.

Myös Tommi palasi perheensä luo vaimon aloitteesta. He tapasivat vajaa viikko kiellon päättymisen jälkeen, ja virallisesti Tommi muutti kotiinsa

siitä puolentoista kuukauden päästä. Hän asui siellä jo aiemmin, mutta kesti hetken luopua vuokra-asunnosta. Vaimo peruutti avioerohakemuksen.

Sitten kun mä sain soittaa hänelle, ottaa yhteyttä kuten ottaisın ke-
neen tahansa, että ei ollut sitä kiellon rikkomisen pelkoa, kyllä mä
hänelle kerroin, että ei hänen tarvitse pelätä minulta minkäänlaista,
että tulisin sinne ikkunoitten taakse kyttäämään tai, että... jos hän
haluaa ottaa yhteyttä, hän saa ottaa yhteyttä. Kyllä se ensimmäinen,
semmonen yhteydenotto tuli hänen suunnalta sitten, että hän teki
niin sanotusti aloitteen.

Vaimon sukulaisten luo Tommilla ”ei ollut enää mitään asiaa pitkään ai-
kaan”, mutta vaimo piti miehensä puolta. Meni puolisen vuotta, ennen kuin
vaimon sukulaiset tulivat kylään, mutta tilanne on selvitetty heidän kans-
saan. Kaikki vaimon ystävät eivät silti lämmenneet parisuhteen jatkumiselle.

Aikanaan vaimo teki päätöksen, että hän on minut valinnut, että jos
ei kelpaa niin sitten ei kelpaa. Että ei hän sitä [Tommia] teille ota
vaan itselleen. Ne jotka haluavat pitää yhteyttä, ne pitävät, mutta
osa ei halua. Siinä sitten huomaa että kuka... Ystävyys siinä punni-
taan...

Työkavereista ”osa on tullut takaisin, kun selvisi, että meillä tämä suhde,
avioliitto jatkuu, ettei se päätykään”. Kaikkiin työkavereihin välit eivät
kuitenkaan korjaantuneet, mutta he tulevat silti toimeen: ”Kuitenkin työka-
vereita ollaan, että pakko olla tekemisissä”. Onneksi työpaikalla on tapah-
tunut myös luontaista vaihtuvuutta.

Tommi totesi painokkaasti, että perheen sisäinen lähestymiskielto tulisi
ottaa huomioon rangaistusta lieventävänä tekijänä, jos tapahtumiin kytkey-
tyy rikostutkinta. Vastaavasti rangaistusta ankaroittavana seikkana voitai-
siin ottaa huomioon, mikäli pahoinpitelyt jatkuvat määrätystä lähestymis-
kiellosta huolimatta.

Musta tuntui että mä kärsin sen rangaistuksen jo. Semmoinen ajatus
siellä oikeudessa tuli [pahoinpitelyn käsittely], että miksi mä täällä
olen, mähän olen kärsinyt tämän jo. Siinä oli kuitenkin puoli vuotta
näiden tapahtumien välillä, että kyllä mulle jäi semmoinen tunne,
että minkä takia rangaistaan jo rangaistua. Lähestymiskieltoon mää-
rääminen oli rangaistus ja siinä oleminen oli rangaistus! Toi pitäis
olla osana rangaistusta jo toi lähestymiskielto, jos siihen määrätään.

Kieltoon johtaneen pahoinpitelyn oikeudenkäynti ajoittui siihen vaihee-
seen, kun perhe asui jo yhdessä. Tommi sai siitä sakkorangaistuksen. Ti-
lanne selvitettiin vaimon kanssa asiallisesti.

Kyllähän me tiedettiin että se on tulossa, ja vaimo sanoi että hän sanoo mitä hän on kokenut ja mä sanoin että niin pitääkin, että asiaa ei tarvitse enää kaunistella. Että otetaan kaikki vastaan semmosena kuin kuuluu. Kumpikin oli sen jälkeen kun se oikeudenkäynti oli ja se asia oli puitu loppuun, varmaankin helpottuneita.

Tommi muistelee synkeänä sitä, kuinka lasten tapaaminen vaikeutui kielon takia. ”No se oli ihan kamalaa...” Oikeus määräsi tapaamisoikeuden joka toinen viikonloppu ja antoi luvan soittaa vaimolle tapaamisviikonloppua edeltävänä torstaina. Vaihto järjestettiin rapun eteen.

Siinä oli kellonaika, että voi sopia niistä tapaamisista, ja hän oli velvoitettu vastaamaan siihen puheluun ja tulemaan kerrostalon asunnon ovelle. Mä en saanut mennä rappukäytävään, vaan toin lapset siihen rapun eteen ja siitä lapset lähtivät kotiinsa.

Lasten oli vaikea ymmärtää tilannetta. Tommi ei kuitenkaan usko, että väliaikaisratkaisusta on jäänyt tai jää heille suuria traumoja, vaikka he saattavat välillä muistella tilannetta. Äänessä on silti pientä epävarmuutta.

Heille se oli kauhean vaikeaa, eivät ymmärtäneet sitä ollenkaan. Kyllä he aina jostain asioista muistaa esimerkiksi että ”kun isi asui siellä, että sä asuit siinä”... kun mä en ikinä, niinku sanoinkin että tämä ei ole mun koti, vaan tämä on mun asunto. Niin hekin puhuvat siitä, että ”kun oltiin siellä sun luona, siellä asunnolla”. Eli eivät hekään käytä siitä koti-sanaa. Mutta en mä... En mä nyt usko, tai siis, ei mun mielestä heillä mitään kau... tai siis semmosia painajaismaisia muistoja siitä ole.

Lasten tapaaminen ei käytännössä kuitenkaan toiminut. Lapset eivät mielellään yöpyneet vieraassa asunnossa, ja Tommi teki niihin aikoihin kuutena päivänä viikossa töitä eli joutui lähtemään varhain lauantai-aiamuna töihin. ”Tai siis, mä olisin varmasti saanut nähdä lapsia useamminkin, mutta meillä se ei käytännössä toiminut.” Lapset olivat niihin aikoihin usein kipeinä. Sairastaminen ei ollut vakavaa, mutta se osaltaan hankaloitti tilannetta: kuinka toimia jos lapset tarvitsevat apua.

Vaimoni kysyi tuomarilta, että jos lapselle sattuu esimerkiksi jotain kun lapset on mun luona, niin voiko sillon soittaa? Tai itse asiassa mä kysyin sitä. Niin vaimo vastasi, että pitää soittaa, mutta käytännössä hän ei sitten vastannut puhelimeen. Sitten kun mä kysyin, että miksi sä et vastaa jos tulee jotain asiaa, silloinkin just oli kevättä, helmi-maaliskuuta, huhtikuuta, niin lapset oli aika usein kipeinä ja... Se ei vaan se homma toiminut. He olivat mun luona vaan muutamman tunnin siinä perjantaina töitten jälkeen.

Ennen kuin tilanne rauhoittui, vaimo oli hakemassa perheen sisäiselle kielolle jatkoa tavallisen kiellon muodossa. Tommi esittää vahvaa kritiikkiä huoltajuusjärjestelyistä, jos toisella on lähestymiskielto.

Käytännössä yhteishuoltajuus on mahdotonta, jos on tommonen... Ja jos vielä puoliso sen jälkeen hakee tavallista lähestymiskieltoa tälle toiselle, niin kyllä yhteishuoltajuus on poissuljettu mahdollisuus... Mennään jo semmoselle ihmissuhdekemialle ja korkeampaan matematiikkaan, että ne saa toimimaan. Paljon, tai no muutamia tuttavapariskuntia, jotka ovat eronneet tappelematta, ilman siis tämmösiä taustoja ja eikä heilläkään yhteishuoltajuus toimi, niin miten sitten tämmönen saataisiin toimimaan jos toinen osapuoli on lähestymiskiellossa? Ja just se, että kun lapsilta kysyi jotain päiväohjelmasta, että mitä te teette, niin ”äiti sanoi ettei me saada puhua sulle mitään mitä me tehdään, älä kysy meiltä mitään”.

Tommi viettää nyt puolisonsa kanssa ”enemmän aikaa yhdessä ja perheenä toimitaan”. Pariskunta on oppinut puhumaan ikävistäkin asioista avoimesti ja toisen näkökulmaa kunnioittaen.

Kyllä se suhde on parantunut ja ollaan lähennytty tosi paljon. Me puhuttiin silloin niistä asioista, mitkä tähän johti ja tällä lailla näin... saattaa olla jotain asioita, mihin palaa ja puhutaan. Ollaan sovittu, että jos tulee mieleen niin puhutaan, että ei pidetä tätä asiaa sisällä, koska kuitenkin kumpikin kokenut sen aika eri laillakin, mutta kummallekin se on ollu aika raskas kokemus.

Perhetilannetta on muuttanut myös lasten koulunkäynnin aloittaminen, mikä on Tommillekin uusi ja tärkeä elämänvaihe.

Vanhempi tyttö on jo koulussa ja nuorempi aloittaa nyt koulun ja pitää sitä lasten koulunkäyntiä, tai huolehtia siitä, tukea ja auttaa... Kohta putoaa jo kelkasta, jo tokaluokkalaistenkin tehtävät, ne on niin...Tulee omat kouluajat mieleen, kun äiti ja isä patisti: ”tee nyt ne läksyt.”

Seuraava lainaus kiteyttää hyvin Tommin kokemuksen perheen sisäisestä lähestymiskiellostä.

Voi sanoa, että karsee, karmaiseva opetus oli kyllä, että mihin asiat huonoimmillaan voi johtaa, jos parisuhdetta ei hoida. Jos sen antaa vaan olla, ei se tule onnistunaan.

Sampo: asumisongelmista huolimatta pakkoeroon tyytyväinen

Sampolla kielto aiheutti aluksi huomattavia taloudellisia kuluja, kun hän joutui asumaan välillä hotellissa ja samaan aikaan maksamaan yksin asuntolainaa yhteisestä asunnosta (ks. VII.2.2). Hän pääsi kuitenkin asuntolaan, mihin oli tyytyväinen. Asumis- ja raha-asioiden järjestelyä normaalitilaan hankaloitti kuitenkin se, että yhteyttä sai pitää ainoastaan lapsiin liittyen. Sampo halusi, että ”exä” lunastaa hänet ulos yhteisestä asunnosta, mutta se vei aikaa.

Exä otti pari kertaa kyllä [yhteyttä]. Pyysi rahaa. Mä sitten sanoin, että ei me saada keskustella mistään muusta kuin lapsista. Mä en halunnut, kun mä tiesin, että siitä tulee sota kumminkin.

Sampo myönsi puhuneensa rahasta itsekin yhden lastenvaihdon yhteydessä. Se ei kuitenkaan vienyt tilannetta hänen kannaltaan eteenpäin. Niinpä hän pyysi asianajajaansa soittamaan ex-avovaimolleen.

Että voisitko sanoa mun exälle, että kävelee pankkiin ja ottaa sen lainan omiin nimiin ja antaa mulle sitten puolet rahasta pois. Se viesti ei vaan sitten mennyt perille jostain syystä, tai en mä tiedä kun mä en voinut keskustella exän kanssa asiasta.

Kun perheen sisäinen kielto eli kolme kuukautta oli ohitse, Sampo pystyi sopimaan asuntolaina-asioista ex-kumppanin kanssa. Meni kuitenkin vielä toiset kolme kuukautta, ennen kuin ex-avovaimo lunasti hänet ulos entisen kodin asuntolainan maksusta. Siihen asti Sampo asui asuntolassa eli yhteensä puolisen vuotta.

Sitten kun se viimein ymmärsi, että sen on mentävä sinne [pankkiin], ei se sitten ollut enää kun kaksi viikkoa kun mä sain rahat ja sitten ostin uuden kämpän.

Sampon taustalla ei ollut päihde- tai sosiaalisia ongelmia. Hän kävi jo ennen kiellon saamista Lyömättömässä Jussissa, josta oli saanut tietoa turvakodin kautta. Sampon mukaan läheltä piti -tilanteita oli esiintynyt aika ajoin.

Sen takiahan mä kävin, tai exä meni turvakotiin aina sitten... Tai sitten yöksi tai sillai. Se oli ihan hyvä, koska me ei selkeästi voitu olla saman katon alla.

Kielto ei tullut työnantajan tai työkavereiden tietoon, eikä se vaikuttanut muutenkaan työnteekoon. Muuta leimaavaa tai sosiaalisia suhteita rajoittavaa vaikutusta syntyi jonkin verran. Sampo mainitsee erikseen naapurit, joihin yhteydenpito loppui, koska ”ei saanut mennä sinne alueelle”. Ex-avovaimon sukulaisiin vaikutusta ei juuri ollut, koska ”harvoin nähtiin muutenkin, niin ei se siitä hirveästi muuttunut.” Omat sukulaiset eivät puolestaan saaneet tietää asiasta: ”Kaikki olivat niin kaukana.” Tieto kulkeutui kuitenkin päiväkotiin. ”Mä en tiedä kyllä yhtään kuinka moni siitä tiesi, mutta henkilökunta ainakin tiesi.” Se oli sikäli tarpeetonta, että kielto ei koskenut lapsia eikä sitä oltu laajennettu koskemaan muuta paikkaa kuin entistä kotia.

Sampo oli haastatelluista ainoa, joka päätyi kumppanistaan lopulliseen eroon. Parisuhde oli ollut vuoroin ala- ja ylämäkeä. Sampon oli vaikea puhua riitojen taustoista. Hän kierteli ja kaarteli, mutta taipui viimein sanomaan, mikä hänen mielestään oli hankaluuksien varsinainen syy: hän yritti ja halusi itse usein erota huonosta suhteesta, mutta avovaimo ei suostunut.

Siis mähän olin itse eroamassa, lähtemässä pois. Ne tappelut alkoi aina siitä, kun mä en saanut lähteä. Sitten taas kun mä sanoin, että lähdän siitä kämpästä, siis aikaisemmin, niin exä muutti käytöstä niin, että meni puoli vuotta yhtäkkiä hyvin, mutta sitten taas alkoi uusi alamäki. Siis, suomeksi sanottuna, tilanne oli semmonen, että exällä oli toisia miehiä, ja silti mä en saanut muuttaa mun kämpästä pois, koska mun piti olla perheen isä siinä ja maksaja sun muuta, että sitä kesti... no, sitä kesti yli kaks vuotta, kaks ja puoli vuotta.

Sampo suhtautuikin kieltoon hyvin myönteisesti, koska se tarjosi mahdollisuuden irtautua ongelmallisesta parisuhteesta.

En mä voi kutsua sitä parisuhteeks enää sit loppuvaiheessa. Asuttiin eri huoneissa ja oli eri ruoat ja...

Hän on nykyiseen elämäntilanteeseen kaikin tavoin tyytyväinen. Välit lasten äitiin ovat asialliset.

Kaiken kaikkiaan nyt on välit exään silleen, että ei ole mitään sanomista. Kyllä tämä tilanne on nyt paljon parempi. Jos kaksi ihmistä ei sovi yhteen, mitä sitä pilaamaan vielä lastenkin elämä taistelemalla niitten nähden, lapsuuden lävitse, opettamalla lapsille tavat, jotka eivät kuulu parisuhteeseen ollenkaan. Kyllä mä pidän sitä [kieltoa] oikeastaan ihan hyvänä asiana, että päästiin eri teille. Luulen, että se on kaikille paljon parempi.

Sampolla on ollut uusia suhteita, vaikkakaan ei sellaisia, että ”olisi kimp-paan muutettu”. Niissä ei ole hänen mukaansa ollut aiemman tyyppisiä ongelmia.

Sampon ja lasten tapaamisia ei mitenkään rajoitettu. Työolosuhteiden takia käräjäoikeus määräsi, että ex-pariskunnan piti sopia järjestelyistä keskenään tilanteiden mukaan.

Exä on vuorotöissä ja ne on niin muuttuvat sitten ne tapaamiset. Tai siis, eihän niitä nyt tapaamisiksi voi sanoa, jos lapset olivat viikonloppuja kokonaan mulla ja viikolla vielä yötä. Sanottiin, että se on ainoa asia, jossa mä saan olla yhteydessä exän kanssa.

Vaikka lasten tapaamisten järjestely sujui hyvin lasten äidin kanssa, käytännöllisiä ongelmia syntyi alkuun ennen asuntolavaihetta.

Kun exä oli vuorotöissä, mun oli pakkokin hoitaa niitä iltaisin ja viikonloppuisin. Silloin kun mulla ei ollut asuntoa, enhän mä voinut tavata muuta kuin puistossa sitten muutaman kerran.

Toisin kuin olisi voinut olettaa, Sampo vaikutti hyvin tyytyväiseltä asunto-laan. Ilmeisesti se ei ollut pahimmasta päästä. Asuntolassa arjen sai taas toimimaan, ja lapsia pystyi tapaamaan paremmin.

Hyvä, kun pääsi asuntolaan, missä oli valmiit kalusteet ja kaikki pyykinpesumahdollisuudet ja ruoantekovälineet sun muuta, niin pystyi lapsiakin katsomaan. Siellä he olivat mulla yötä monta viikonloppua ihan säännöllisesti. Jos olisin joutunut oman kämpän ot-tamaan, eihän mulla olisi siellä hetken aikaan ollut yhtään mitään. Lainanottokyky oli ihan tapissa.

Ei seura silti ihan mieleistä ollut, mutta Sampo ei antanut sen suuremmin haitata. Sekin helpottui, kun hän sai myöhemmässä vaiheessa perhehuo-neen.

Siellä oli kaikennäköistä juoppoa sitten. Siellä ei kyllä saanut olla humalassa, mutta... No onneksi muutama vaan oli semmonen, että lapset katsoi vähän, että mitähän noi on. Mutta muuten, sitten kun mä sain sen perhehuoneen sieltä kuukauden päästä, se auttoi, että oli oma, tavallaan kaksio siinä. Mutta siellä oli muitakin asukkaita las-ten kanssa, niin pojilla oli samanikäistä seuraa siellä.

Lapsilla kesti jonkin aikaa tottua eroon ja muuttuviin tilanteisiin, varsinkin vanhemmalla.

No vanhempi otti sen aika pahasti, että me oltiin erossa, tai se, että hän joutui olemaan musta erossa, kun hän on aina ollut semmonen isin poika. Kun se tuli hänelle täysin puun takaa. Mut kesän jälkeen hän alkoi sitten sopeutua siihen, että me asutaan erillään, kun me nähtiin kumminkin niin usein. Saattoi olla kolme iltaa mulla plus viikonlopun, niin ei tullut pitkiä aikoja erossa. He eivät olisi halunneet muuttaa sitten pois sieltä asuntolasta... Sitten taas, kun mä muutin siihen omaan kämppään, he sanoivat että eihän muuteta sit enää.

Lopuksi

Perheen sisäinen lähestymiskielto on ollut haastatelluille miehille pysähdysten ja muutoksen paikka. Vaikka elämän yleiset lähtökohdat vaihtelevat, kaikki ovat vähintään vuosi kiellon jälkeen huomattavasti paremmassa elämäntilanteessa kuin kieltoa ennen. Yksikään ei suoranaisesti kyseenalaista, etteikö kielto ollut oikeutettu. Ehkä sen takia kommentteista ei huokunut katkeruutta.

Miehet korostivat omaa toimijuuttaan ja vastuuta – teemoja joita korostetaan miestyössä, johon moni heistä oli osallistunut jossain vaiheessa. Heillä oli ilmeisen vahva tahto muutenkin. Joutuminen yhtäkkiä kasvokkain elämän armottomuuden kanssa, jonka häätö kodista on tuottanut, on pakottanut uusille raiteille.

Kuudesta miehestä viisi tunnustaa kärsineensä vakavasta päihdeongelmasta. Päihteiden merkitys yhtenä väkivallan taustatekijänä näyttää tässäkin osa-aineistossa vahvalta: kun päihteiden käyttö vähenee, vähenee myös väkivalta. Kirkkaalla päällä pystyy myös arvioimaan paremmin tekemisiään ja laatimaan uusia, aiempaa mielekkäämpiä tulevaisuudensuunnitelmia. Haastatellut korostavat itse päihteiden käytön lopettamista tai huomattavaa vähentämistä erittäin merkittävänä tekijänä tilanteen paranemiselle, ja osa on saanut siihen hyvänä pitämäänsä tukea. Parannusta on motivoinut myös suhde lapsiin, jota he ovat halunneet pitää yllä. Lasten hyvinvointi on monelle ensisijainen huoli.

Yllä on eritelty seikkoja, jotka ovat edistäneet elämän aiempaa parempaa haltuunottoa. Perheen sisäisen lähestymiskiellon yleisen toimivuuden ja sen parantamisen kannalta tieto on arvokasta. Silti voinee sanoa, että usealla haastatellulla on myös ollut onni myötä. Onnistuminen on ollut usein pienestä kiinni. On ilmeistä että muutama haastatelluista on kiellon saatuaan vaappunut sellaisen kuilun reunalla, josta olisi voinut helposti huojahtaa myös ikävämpään suuntaan (ks. luku VII.2.2).

Kielloista on myös aiheutunut sellaisia haitallisia seurannaisvaikutuksia, joita ei ole otettu lain valmistelussa huomioon. Haastatteluista näkyy, kuinka kieltoon määrääminen voi lisätä taparikollisen rikollisuutta tai synnyttää vahvaa leimautumista työelämässä ja lähipiirissä. Kielto voi myös synnyttää lapsille haittoja ja epävarmuutta, lasten tapaamiset voivat käydä hankaliksi, mikä rasittaa myös lapsia, ja taloudelliset vaikutukset voivat olla huomattavat. Lisäksi tuen ja tiedon saanti asumisesta ja muista palveluista vaikuttaa olleen satunnaista ja vaihtelevaa. Vaikka miehet ovat selvineet koettelemuksistaan ja parantaneet elämäntapaansa, haastattelut paljastavat, kuinka kielto tuo äkillisesti elämään paljon riskitekijöitä. Joidenkin selviäminen vaikuttaa suoranaishuumeilta.

5 Kolme suojattua naista: viimein helpotti, mutta entä lapset?

Aiemmissa luvuissa on esitelty haastateltujen naisten kokemuksia perheen sisäisen lähestymiskiellon hakemisesta, toimeenpanosta ja rikkomisesta. Lyhyenä yhteenvetona: kaikilla hakemiseen tai kiellon määräämiseen liittyi toimeenpaneuvien viranomaisten tietämättömyyttä, huolimattomuutta, asiantonta käytöstä tai virheitä tavalla, joka toi asianosaiselle huomattavaa lisärasitetta. Kaikissa tapauksissa kieltoon määrätty myös rikkoi kieltoa.

Tässä luvussa haastateltujen, kiellolla suojattujen kolmen naisten¹⁰⁹ taustaa esitellään laajemmin ja heidän tilannettaan tarkastellaan siitä näkökulmasta, mitä kielto itsessään on merkinnyt heille ja heidän lapsilleen. Kuinka elämäntilanne on muuttunut ja miltä tulevaisuus näyttää? Kuten miesten haastattelujen analyysissä, kerronta etenee luettavuuden takia tyyliin ”näin tapahtui”. Edelleen, lukijan on hyvä muistaa että analyysi perustuu viranomaisaineistoon ja haastatteluihin, jotka täydentävät toisiaan, mutta epätarkkuutta saattaa esiintyä esimerkiksi muistivirheiden takia (ks. luku II.3.2). Taustaesitystä lukuun ottamatta naisille on annettu tässä luvussa lukemisen helpottamiseksi peitenimet Laura, Minna ja Irina.

Toisin kuin kieltoon määrättyjen haastatteluissa yllä, haastatteluista naisista ei esitetä tapauskohtaisia tarinoita. Syynä on se, että heihin saattaa vielä kohdistua uhkaa kieltoon määrättävien taholta, ja tapauskohtainen analyysi lisää tunnistettavuutta. Sen takia monia yksityiskohtia liittyen

¹⁰⁹ Tosin kuten mainittu, yksi naisista haki tavallista lähestymiskieltoa, joskin tilanne oli vastaava kuin muilla. Aiemmin on myös perusteltu, miksi heitä on puolet vähemmän kuin kieltoon määrättyjä (ks. alaviitteet 23 ja 67).

haastateltujen naisten kokemaan turvattomuuteen tai väkivallan taustoihin ei myöskään voi esittää.

Taustaa

Haastateltujen elämäntilanteissa on paljon samankaltaisuutta. Kaikki kolme naista ovat työssäkäyviä ja keskituloisia. He ovat olleet naimisissa kieltoon määrätyn kanssa, eikä kukaan ole ollut puolisostaan taloudellisesti riippuvainen. Kaikissa tapauksissa asunto oli naisen hallinnoima (vuokra-asunto oli naisen nimissä) tai omistama. Jokaisella on vähintään yksi lapsi. Yhdellä lapset eivät olleet kieltoon määrätyn kanssa yhteisiä. Kaikki halusivat kieltoa hakiessaan, että suhde päättyy lopullisesti; avioero on ollut vireillä tai se on laitettu vireille samoihin aikoihin. Kaikilla parisuhde myös päättyi kiellon myötä, joskin yhteyttä on jouduttu pitämään lapsiin tai omaisuuden jakoon liittyen.

Haastateltujen tilanne on käänteiltään verrattain samankaltainen. He ovat prosessoineet lähestymiskieltoon liittyviä asioita ja kyenneet ottamaan niitä haltuun. He ovat tottuneet ja oppineet puhumaan elämänsä vaikeista asioista. Heillä on vahva pyrkimys eteenpäin.

Kaikilla väkivalta on aineiston mukaan kohdistunut myös lapsen tai lapsiin, ja kaikissa tapauksissa väkivallasta on kärsitty vuosia. Rikosilmoituksia ei juuri ole tehty. Kaikilla on kuitenkin kokemusta poliisin kutsumisesta kotiin myös ennen kiellon hakuun johtanutta tilannetta. Väkivalta on osassa tapauksia ollut sosiaaliviranomaisten tiedossa ”... kertoi, että lastensuojeluviranomaiset muistaa tän meidän perheen. [Poika] oli pari vuotta aikaisemmin sanonut koulussa kuraattorille, että [kieltoon määrätty] hakkaa häntä, että hän ei uskalla mennä kotiin; jos ei osaa läksyjä hän saa selkäänsä.”

Kieltoon määrättyillä miehillä meni työelämässä jollain tavalla huonosti, ja he joivat paljon. Kaksi toimi yrittäjänä ja yksi hoitoalalla. Väkivalta nousi kaikissa tapauksissa esille etenkin, kun mies oli päihtynyt. Esimerkiksi vapaapäivien vietto stressaantuneena pahensi tilannetta entisestään. ”Ne oli tosi vaikeita meillä koska siihen liittyi alkoholia ja sitä valvomista ja turhautumista.” Kaikissa tapauksissa kieltoa edelsi akuutti, vakava tilanne. Kahdessa tapauksessa kieltoon määrätty oli harrastanut ammuntaa ja aseita, ja toinen heistä piti niitä hallussa laittomasti. Yhden kohdalla oli viittauksia muuhunkin rikollisuuteen kuin perheeseen kohdistuneeseen väkivaltaan, mutta koko aineistoon nähden miehet olivat olleet verrattain vähän tekemisissä poliisin kanssa.

Ainakin kahden entisen puolison väkivaltainen käyttäytyminen yhdistyy haastateltujen naisten tulkintojen mukaan narsistiseen persoonallisuushäiriöön. Miesten käyttäytyminen, kuten nämä naiset sitä kuvaavat, vastaa hyvin kyseisen persoonallisuushäiriön kuvausta¹¹⁰. Kumppanin luonnehdinta kiteytyy ilmaisuihin ”peluri”, ”ihmisten kääntäjä” tai ”manipuloija”. Kun käyttäytymiseen liittyy myös vakavan fyysisen väkivallan uhka, seurauksena on erittäin voimakasta turvattomuutta. Kumppania luonnehditaan lisäksi seuraavasti: ”Kuka uskaltaa [häntä] vastustaa, se on pahin vihollinen, mutta että se uhrin oma toipuminen kestää” tai ”on niin hölmöjä ja uskomattomia kuvioita”, tai ”se sairastuttaa ne läheiset siinä kaikki”. Narsistinen persoonallisuushäiriö tulee korostuneesti esille myös tutkimuksessa haastateltujen kriisityöntekijöiden ja miestyössä toimivien miesterapeuttien puheissa merkittävänä lähisuhdeväkivallan taustatekijänä. Yhdessä tapauksessa mieheen liittyvät, vakuuttavat kuvaukset, joita asiakirja-aineisto myös tukee, viittaavat lisäksi ajoittaiseen todellisuudentajun hämärtymiseen.

Kieltoon määrätty puolisoit eivät myöntäneet, että heillä olisi erityisiä ongelmia. Yhden osalta se tarkoitti alkoholia. Haastatellun naisen mukaan tilanne tuskin muuttuu kokonaan jatkossakaan, koska hän ei ole patistamassa.

En mä usko et hän nyt, kun hän on yksinään, tai se mitä olen ymmärtänyt hänen puheistaan, niin hän kokee, että hänellä ei ole mitään ongelmia. Varmaan kun on niin kauan harrastanut juomista, niin on vaikea lopettaa. Ja jos ei vielä haluakaan.

Ainakin kahden haastatellun naisen avo/aviopuolisolle on tarjottu monenlaista apua niin juomiseen kuin väkivaltaan liittyen, mutta pidempikestoista saati tilannetta parantavaa asiakassuhdetta ei ole muotoutunut. Eräs naisista

¹¹⁰ ”Narsistinen persoonallisuushäiriö eli narsistinen luonnehäiriö (narsismi) on sairaalloista ihastumista vääristyneeseen käsitykseen omasta itsestään. Se on myös itsestä ja säälimätöntä oman mielihyvän, vallan ja kunnian tavoittelua. Narsistille ovat tyypillisiä itsetunnon häiriöt ja epätasapainoiset ihmissuhteet. Hän yliarvostaa itselleen hyödyllisiä ihmisiä ja aliarvostaa henkilöitä, joista ei ole hänelle hyötyä. Aluksi hyödyllinen ihminen voi muuttua hänen silmissään hyödyttömäksi silmänräpäyksessä (...) Narsisti ei koe syyllisyyttä, yrittää hyötyä muista, ei ole empaattinen, vaatii jatkuvaa ihailua, loukkaantuu helposti, vaatii etuoikeutettua kohtelua, ei halua kuulla kritiikkiä, nauttii vallan käyttämisestä, tarvitsee ihmisiä ympärilleen, uskoo olevansa aina oikeassa, kuvittelee itsestään ja ominaisuuksistaan suuria, elää ”kaikki tai ei mitään” -maailmassa, harjoittaa henkistä ja joskus ruumiillistakin väkivaltaa, käyttää kanssaihmiä omiin tarpeisiinsa, ei ota huomioon muiden ihmisten tarpeita ja oikeuksia, ei näe itsessään huonoja puolia, yrittää nostaa sosiaalista arvoaan, haluaa olla huomion keskipisteenä, pystyy näyttelemään oikeita tunteita, ei tunne olevansa hoidon tarpeessa.” Lähde Potilaan terveystietopankki (www.tietopankki.com/narsismi.html).

meni miehensä kanssa kerran yhdessä A-klinikalle, jotta tämä olisi päässyt katkaisuhoidon, mutta ”ei sinne päässyt, kun pitää olla aivan sekasin. On resurssit niin pienet, että ei ole mahdollisuutta hoitaa.”

Yleisesti haastatellut naiset kokivat tarvetta kertoa erityisesti niistä vaiheista, jotka liittyivät kiellon hakemiseen ja sen saamiseen sekä rikkomisista – eli jo käsitellyistä teemoista. Muu, kiellon aikaan liittyvä puhe keskittyi erityisesti lapsiin. Siinä naiset olivat eri asemassa: Lauran lapsi oli hyvin pieni, Minnalla ei ollut yhteisiä lapsia kieltoon määrätyn kanssa, joskin he olivat eläneet perheenä kieltoon asti, kun taas Irinalla oli kouluikäisiä lapsia kieltoon määrätyn kanssa.

Lasten jaksaminen

Laura suhtautui lapsensa hyvinvointiin levollisesti, koska tilanne oli kiellon alun jälkeen rauhoittunut ja lapsi oli niin pieni. Minna ja Irina olivat väkivaltaa ja ”perhehelvettiä” kokeneista lapsistaan kuitenkin huolissaan ja toivoivat, että lapset saisivat (tai olisivat saaneet) ammatillista terapia-apua, jotta heidän henkinen hyvinvointinsa voitaisiin vähintäänkin varmistaa.

Minna alkoi nähdä pojassaan samantapaista käyttäytymistä kuin entisessä puoliossaan, ja pojan pahan olon näkeminen oli tuskaista. Poikaa on ollut ”vaikea saada mihinkään terapiaan tai puhumaan enää kenellekään psykiatrille.” Poika vaikutti kuitenkin pärjäävän opiskelussa ja on kuulemma keskustellut perheasioista sisarusten ja kavereiden kanssa. Tyttären osalta Minnaa huolestutti, minkälaisen naisen mallin hän on antanut. ”Toivon mukaan hän ei anna yhtä huonosti kohdella itseänsä.” Koko perheen osalta hän kuitenkin katsoo positiivisesti, että joka tapauksessa on hyvä, että lähellä ei enää ole ”ihmistä, joka aina vie maton jalkojen alta”.

Minnan lapset olivat aiemmin keskustelleet perheen asioista alueen lastensuojelussa, mitä Minna piti hyvänä, vaikka entinen puoliso olikin pelottellut lastensuojeluviranomaisilla. ”Et sä voi kutsua poliiseja, mitäs lastensuojelu sanoo, se oli sellasta uhkailua.” Minna kokeekin, sekä itseään että viranomaisia miettiessään, että ”tällaisissa jutuissa lasten asemahan on kauhea. Aika pitkälle annetaan asioiden kyllä mennä lasten kannalta.” Myös Irina olisi kaivannut lastensuojelulta jämäkämpää otetta.

Lapsethan eivät päässeet käymään tätä asiaa läpi kenenkään kanssa, ovat jääneet siitä ulkopuolelle, kun sosiaalipuolella ei ole resursseja. Lastensuojeluviranomaiset ovat käyneet täällä ja todenneet että no, tunnelma on kodikas. Ja osaltaan myös varmistaneet, että arki jatkuu meillä lasten kannalta turvallisesti. Mutta kun lapset ovat eläneet myös tätä piinaa, lapset eivät ole tyhmiä. Sieltä turvakodin kautta mä

ajattelin kysyä, voisiko siellä se sama lastenpsykologi tavata niitä. Mutta se on taas kiinni kaupungin resursseista ja mitä ne myöntää rahaa, ja sitä rataa, mutta mun mielestä siinä olisi kyllä perusteita, koska he hyötyvät terapiasta koska ovat tommosia avoimia ja luottavaisia, ja miettivät myös asioita. Sitä mietittiin jo silloin turvakodissakin, että tottakai hekin työstävät tätä juttua omalla tavallaan. Kun kysyy lapsilta että onko kaikki hyvin niin nehän sanoo ”että on” ja mitä vaan mua miellyttääkseen, etten mä olisi niin itkuinen. Että kun tämän asian ammatti-ihminen katsoisi. Mutta koulu tietää, se on äärettömän hyvä se tuki siellä ja sieltä tulee vaan sellasta signaalia että lapset on rennompia, että näin päällisin puolin pelkkää hyvää vaan. Toisaalta on myös varoitettu, että mitä vaan voi vielä ilmaantua, kun lapset lakkaa skarppaamasta omalta osaltaan.

Paitsi että Irina oli erittäin pettynyt lasten saamaan tukeen, hän katsoo, että hänen tapauksessaan lastensuojelu ei huomionnut väkivaltaa tai lasten kokemuksiä väkivallasta. Lastensuojeluviranomaisille lähettämässään kirjeessään hän kritisoi heidän yksipuolista asennettaan, lapsilta kysymisen välttelyä ja kieltoon määrätyn uskomista¹¹¹.

Lasten suhde isään

Irina, jolla oli yhteisiä lapsia kieltoon määrätyn kanssa, pohti paljon lasten suhdetta isäänsä. Lähestymiskielltoratkaisussa todettiin, että vaikka suoja koskee myös kieltoon määrätyn lapsia, hän saa tavata heitä valvotusti. Turvakoti oli järjestänyt yhden valvotun tapaamisen omissa tiloissaan, mihin lapsetkin mielellään suostuivat – tosin he kokivat kiusallisena ajatuksen, että siellä pitäisi ”juosta joka viikonloppu”. Jatko oli haastattelun hetkellä vielä epäselvä, mutta Irina toivoi isän ja lasten yhteyden säilyvän, koska pitää sitä pienin varauksin kaikkien kannalta parhaimpana ratkaisuna. Tapaamisista ilman valvontaa hän ei ollut valmis tinkimään. Samalla hän oli siitä pahoillaan. Kyse on eräässä mielessä sopivan tasapainon löytämisestä, jotta riskit pysyvät pieninä.

Riski on liian iso, mä en pysty ottamaan sitä näiden lasten äitinä. Mä olen siitä hirveän pahoillani, mutta näin on asia. Eihän siinä valvotussa tapaamisessa semmoista vanhemmuutta toteuteta, mutta kumminkin on parempi että yhteys ei katkeaisi ihan kokonaan, että säilyisi edes jonkinlainen. Ei sitä voi vetäistä ihan jalkoja alta. Mulle sanottiin jopa poliisissa, että ymmärrätsä että tämä on vaarallista; kun sä haet tämmösen, sä viet siltä mieheltä itsetunnon. Että jos se

¹¹¹ Aineiston perusteella vaikuttaa varsin kiistattomalta, että mies on taitava manipuloidaan ja valehtelemaan.

mies kokee, että siltä viedään kaikki, tää saattaa toimia toisinkin päin, provosoida.

Minnan perheessä lapset eivät olleet kieltoon määrätyn, joka ei ole myöskään pitänyt heihin sittemmin yhteyttä. Minna on lähinnä varoittanut poikaansa, että välttää entisen puolisonsa provosoimista, jos sattuu hänet kohtaamaan. Luran perheessä tilanne on monin tavoin asettunut. Kiellon päättymisestä on jo aikaa. Yhteisen lapsen takia yhteyttä on kuitenkin pidetty – ei kuitenkaan paljoa. Lapsen tapaaminen on sujunut hyvin, ja siitä on sovitettu keskenään.

Aika vähän on koko talvena ollu yhteydessä. Hän on muutaman kerran käynyt katsomassa lasta, ei sen kummemmin olla oltu yhteydessä. Saattaa mennä neljä viikkoa, ettei mitään kuulla puolin ja toisin.

Tulevaisuuden näkymiä

Minnalla ja Irinalla oli vielä avioeroon liittyviä asioita hoidettavana, kuten omaisuuden ositusta, mutta sitä hoitivat asianajajat. Minnalla oli taloudellisesti tiukkaa, kun taas Irinalla oli edessä vielä kysymys lasten huoltajuudesta. Hän mietti tapoja hoitaa asiat niin, että tilanne ei enää kärjistyisi. Huolta aiheutti tieto miehen huonosta taloudellisesta tilanteesta, minkä hän tiesi aiheuttavan miehelle stressiä, ja pelko siitä, että täydellistä turvallisuuden tunnetta voi olla mahdotonta koskaan saavuttaa.

Seuraavaksi pyrin päättämään rahapuolen. Mä tiedän että sillä on rahahuolia ja että se on tyytyväinen vähän aikaa kun sillä on rahaa. Mun täytyy vaan syyttää sille kaikki liikenevät pennit että mä pääsen siitä eroon. Yritän nyt tätä hetkeä käyttää hyväkseni, ennen kuin me sovitaan lasten huoltajuudesta ja sitten tulee myös ilmeisesti samoihin aikoihin nämä tapaamisoikeudenkäynnit. Mä en kuitenkaan varmaan saa ikinä rauhaa siitä, että asiat olisivat turvallisesti.

Minnaan ja Irinaan kohdistuva häirintä oli joka tapauksessa vähentynyt. Koska se oli lisäksi ollut ”vain” henkistä, Irina ei kokenut sitä enää niin vakavana: ”Ei psyykinen väkivalta mua nujerra, sen yläpuolelle voi asettua, pääasia on, että fyysinen suoja olisi paras mahdollinen, muulla ei oo väliä”. Vaikka hän koki ikävämpien tapahtumien riskin huomattavasti pienentyneen, toki se oli yhä olemassa. Tulevaa kun ei voi täysin varmasti ennustaa. Sen kanssa on vaan pakko elää.

Ensimmäinen asia on turvata lasten turvallisuus. Ja että oma henki säilyy, että ne on ne mun suurimmat huolet. Mä en tiedä millon sen

mielentila muuttuu, eikä kukaan. Eikä se koe että se on avun tarpeessa, sehän kielsi kaikki tekonsa oikeudenkäynnissä. Nyt mä en ole enää kontrolloimassa ja pehmentämässä sen mielialoja. En ole lukemassa hermostuneisuuden ja levottomuuden merkkejä ja antamassa rahaa tupakkaan ja kaljaan, laittamassa ruokaa, että se edes jotain söisi. Mä olen tosissaan peloissani siitä, että se tekee jotain arvaamatonta vahinkoa meille ja samalla siinä myös itselleen. Mä olen sitä miestä yli kymmenen vuotta seurannut, mä tiedän sen arvaamattomuuden ja sen vihan ja sen käytöksen.

Irina oli valmis hakemaan uutta kieltoa tarvittaessa ja oli tullut siihen tulokseen, että lähestymiskielto oli hankaluuksista huolimatta ollut tarkoituksenmukainen ratkaisu. Paitsi että oma arki tuntui turvatummalta, hän uskoi sillä olevan myös miestä yleisesti hillitsevä vaikutus.

Kyllä mä tässä tapauksessa uskon, että ehkä se suojaa sitä semmoselta psykoottiselta kierteeltä, että se ei pääse kehittämään jotain kauheeta. Sillä on nyt selvät pelisäännöt. Kyllä se on ihan tärkeä suoja, ihan hänen itsensäkin kannalta.

Irina koki, että elämää vei kuitenkin paremmin eteenpäin miehen saama tuomio rikoksista, jotka johtivat kiellon hakemiseen. Hänen mukaansa entinen kumppani kunnioitti virkavaltaa ja pelkäsi kasvojen menetystä eikä herkästi ottanut kovemman tuomion riskiä. Irina oli myös tyytyväinen siitä, että rikosasioiden oikeudenkäynti järjestyi kohtalaisen pikaisesti.

Siis tämä lähestymiskielto ei tuonut mulle turvan tunnetta, mutta kun siihen tuli seuraavan oikeudenkäynnin ehdonalaisessa oleminen, niin se oli se, mikä toi sen varmuuden mulle. Mä en enää kytäile täällä [katsoo ikkunasta] tai, no en niin paljon ainakaan, mut enhän mä ole uskaltanut nukkua yöpaita päällä tai mulla on taskulamppu ja kännykkä tossa vieressä, kaikkea semmosta, lapset tarkistelee että onhan ovet kiinni. Nyt mä olen kuin taivaassa. Aukes kaikki, semmonen vapautus tuli. Elämä muuttui helpottuneemmaks. Jaksoi toisella lailla siivota ja laittaa joulukoristeita. Mä koin erittäin tärkeänä, että siihen tuli tällainen lisäpainote.

Minna oli hyvillään, kun hänen ei tarvinnut olla entisen puolisonsa kanssa missään tekemisissä. Häntä kuitenkin ahdisti tulevaisuuden mahdollinen häirintä, sillä hän oli kärsinyt aiemmista kovin. Takana oli jo kaksikin peräkkäistä lähestymiskieltoa, ”mutta että se rauha on jo parempi.” Silti hän ei ollut täysin vakuuttunut siitä, että asiat ovat kunnossa. Pieni huoli eli vielä. Naapuri toimi edelleen tiedonvälittäjänä, samoin mies oli juuri ottanut jälleen yhteyttä pitkän tauon jälkeen.

Viime viikolla tuli niitä yhteydenottoja taas, laittoi sähköpostia. Kyllä se taas teki mulle sen, että mä vähän näin [näyttää pelästyneen eleen], mutta ei enää samoissa määrissä. Hän halusi keskustella tulevaisuudesta ja mä mietin, että mistä ihmeen tulevaisuudesta. Ehkä ne on jotain ositusasiota.

Laura oli puolestaan suhteellisen tyytyväinen tilanteeseen. Kiellon päättyminen ei näkynyt erityisemmin arjessa, muutoin kuin yhä lisääntyvänä helpottuneisuutena, ”kun hänestä ei tarvitse huolehtia”. Laura ei ole kärsinyt taloudellisesti, koska ”mä olen aina huolehtinut hänelle kaiken aikaisemminkin”. Hän oli muuttanut uuteen asuntoon toiseen kaupunkiin äitinsä lähelle. Vaikka elämä oli kutakuinkin raiteillaan, pelko ja turvattomuuden tunne nousevat myös hänellä esille vielä toisinaan.

Kyllä täytyy sanoa että vielä tänä päivänä, kun hän on siis päihteen alaisena, mä tietysti pelkään edelleen, että ei se siitä ole mihinkään hävinnyt. Jos puhelin soi yöllä, voi sanoa ihan suoraan, että kyllä mä pelkään edelleen. Ei nyt samalla tavalla kuin silloin mutta jonkin verran kuitenkin. Kyllä ne asiat kuitenkin pitkän aikaa kummittelee mielessä.

Kaikki haastatellut naiset olivat kokemustensa jälkeen joka tapauksessa aiempaa paremmin varautuneita ikäviin tilanteisiin. Kuten Irina kuvaa alla, he ovat oppineet tuntemaan oikeusjärjestelmää, ja he tietävät nyt ennalta miten kannattaa toimia.

En tiedä miten nyt menee sitten, mutta kyllä mä olen ajatellut, että jos yhtään alkaa tulla lisää sieltä, mä kirjaan kaikki ja otan heti suoraan yhteyttä poliisille. Tiedän nyt prosessin ihan eri tavalla, että miten hakea, ei ole enää sellasen tunnekuohun vallassa, että pystyy toimimaan, jos alkaa olemaan yhteydenottoja. Tai se hiippailee...

Perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuudesta yleisesti nousi erilaisia näkökulmia. Minna totesi: ”Miten mä nyt sanoisin, ei se tuntunut ainakaan perheen sisäiseltä lähestymiskiellosta.” Lauran mielestä ajatus, että väkivallan uhri saa jäädä kotiin asumaan, oli periaatteessa hyvä, mutta ”ei kai se aina niin yksiselitteistä kuitenkaan ole”.

Riippuu ihan taustoista, mutta meidän tilanteessa joo. Se oli mun vuokra-asunto, mä olin aina hoitanut sen vuokran, että tämä väkivaltainen puoliso vaan asui siinä ja maksoi silloin kun jaksoi, niin kyllä mun mielestä meidän tilanteessa ehdottomasti hän ulos ja minä jään sinne!

Lopuksi

Kaikkien haastateltujen naisten elämä lopulta helpottui. Tilanne oli haastateluhetkellä huomattavasti parempi kuin heidän kuvaamansa aiemmat vaiheet. Lauralla ja Minnalla kiellon alkamisesta oli kulunut jo pari vuotta, Irinalla puolestaan puolisen vuotta. Vaikka pelko ja turvattomuuden tunne eivät olleet täysin poistuneet, arki sujui eikä ajoittainen turvattomuuden tunne rajoittanut elämää kuten aiemmin. Lasten mahdolliset henkiset haavat ja arvet kuitenkin huolestuttivat; äidit kokivat, että ammattilaiset eivät olleet riittävästi tukeneet heidän lapsiaan.

Voinee todeta, että perheen sisäinen lähestymiskielto auttoi tehokaimmin Lauraa, naisista nuorinta. Alkukriisin jälkeen tilanne rauhoittui nopeasti. Minna joutui hakemaan perheen sisäisen lähestymiskiellon päätteeksi tavallisen lähestymiskiellon, ja entinen puoliso on pitänyt häntä kovilla pitkään. Häirinnän uhka leijui vielä vahvana ilmassa. Irina on lapsineen selvinnyt pahimmasta, mutta edessä on vielä pitkään jatkuvia koetuksia. Koska kieltoon määrätty on lasten isä, sidosta on vaikea lopullisesti katkaista.

Kuten aiemmin on tullut esille, lähestymiskiellon hakemiseen ja toimeenpanoon liittyvät vaiheet ovat olleet haastatelluille naisille raskaita ja prosessi on hankaloitunut entisestään epätarkoituksenmukaisen viranomais-toiminnan takia (ks. luku VII.1.5). Kyseiset naiset vaikuttavat kuitenkin henkisesti vahvoilta. He ovat saaneet raskaiden vaiheiden jälkeen elämäntilanteensa haltuun, vaikka ongelmia oli vielä jäljellä. Mieleen nousee kysymys: ovatko he poikkeustapauksia aineistossa? Siihen on mahdotonta vastata, mutta oletettavasti he ovat sitä jossain määrin. Heitä yhdistää muutama piirre: he eivät ole olleet puolisostaan taloudellisesti riippuvaisia, heillä on selkeä ammatti ja työ, johon ovat kouluttautuneet, ja heillä on vahva tahto. Lisäksi, mikä on erityisen tärkeää, he ovat hakenneet ja saaneet apua, tarkoitti se sitten läheisiä ihmisiä tai ulkopuolista tukipalvelun tarjoajaa (luku VII.1). Avun vastaanottaminen ei ole välttämättä helppoa, sillä väkivallan tunnistamiseen ja havahtumiseen liittyy tunteita ja ajatuksia, joiden jakaminen saattaa alkuun tuntua kiusalliselta.

6 Kuolemantapaukset ja itsemurhayritykset

Aineistossa on 14 tapausta, joissa jompikumpi kiellon osapuolista on kuollut. Joukossa on kolme naista, jotka ovat hakeneet perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Vastaavasti määrään sisältyy 11 miestä, joita vastaan kieltoa on haettu. Koko aineisto on tarkistettu kuolemantapausten osalta, eli kyseisen tuloksen osalta sukupuolten välinen epäsuhta on aito, tutkimuksesta riippumaton. Analyysissä käsitellään myös kiellon määräämisen jälkeisiä itsemurhayrityksiä, joita aineiston mukaan ilmeni ainoastaan miehillä.

Pohdittaessa kuoleman mahdollista, tapauskohtaista yhteyttä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon on syytä olla varovainen. Suoran kausaaliyhteyden sijaan on mielekkäämpää puhua korkeintaan myötävaikutuksesta, jonka voimakkuus vaihtelee. Kyse on aina monen erilaisen tekijän ainutlaatuisista yhteisvaikutuksista.

Tässä luvussa tarkasteltuja ihmisiä ja tilanteita koskevat tiedot ovat myös väistämättä vajavaiset kaikkien olosuhdetekijöiden selvittämiseen, joten syitä ja seurauksia on senkin takia mahdotonta esittää luotettavasti. Toisaalta osa tapauksista on niin arkaluontoisia, että tunnistettavuuden riskin takia kaikkea käytössä ollutta tietoa ei voi esittää. Kaikki kuolemantapaukset on joka tapauksessa selvitetty tarkkaan, ja poliisilta on pyydetty tapauskohtaisesti tutkintapöytäkirjoja liitteineen. Kuolemat taustoitetaan ja ryhmitellään tiivistetysti.

Tiedot ovat peräisin poliisiaineistosta, jonka kirjaukset ulottuvat vuoden 2007 kesäkuun loppuun. Sen jälkeisistä, mahdollisista kuolemantapauksista ei ole tietoa. Koska viimeisimmät perheen sisäiset kiellot aineistossa on määrätty vuoden 2006 lopussa, ne ovat päättyneet vastaavasti maaliskuun lopussa 2007. Jokaisen osalta kiellon jälkeistä aikaa on ollut mahdollista tarkastella siis vähintään kolme kuukautta ja enintään kaksi vuotta ja kolme kuukautta. Jos tarkastelujakson olisi vakioinut kolmeksi kuukaudeksi, se olisi lisännyt systemaattisuutta, mutta tällöin ilmiön hahmottaminen olisi jäänyt suppeammaksi. Koska asia on kuitenkin vakava ja kuolemat herättävät kysymyksiä, ei ollut mielekäästä jättää yhtään aineiston kuolemantapausta selvittämättä. Jos analyysi olisi mahdollista päivittää myöhemmin, seuranta-aika olisi mielekäästä vakioida.

6.1 Naiset ja epätoivoinen elämäntilanne

Aineiston mukaan kolme naista (yksi hakija ja kaksi suojattua) on kuollut siten, että kuolema on tapahtunut kiellon hakemisen yhteydessä tai kiellon

saannin jälkeen. Tapaukset ovat täysin erilaisia. Ainakin kahdella naisella on ollut lapsi. Yhden osalta aineisto ei sisällä tietoa lapsista.

Yhdessä tapauksessa nainen haki perheen sisäistä lähestymiskieltoa suoraan käräjäoikeudelta, koska pelkäsi henkensä edestä. Mies oli häntä huomattavasti vanhempi. Kuolemantapaus uutisoitiin muun muassa Helsingin Sanomissa 29.3.2007. Oheinen raportointi on HS:n sähköisestä arkistosta.

Vaimonsa murhannut vanhus oli syyntakeeton.

Kajaani. Viime huhtikuussa Vuolijoella vaimonsa ampunut mies oli syyntakeeton. Kajaanin käräjäoikeus totesi keskiviikkona miehen syyllistyneen murhaan, mutta jätti hänet tuomitsematta mielen-tilatutkimuksen perusteella. Tutkimuksen mukaan harhaluuloisuus-häiriöinen vanhus on tahdostaan riippumattoman psykiatrisen hoidon tarpeessa.

1926 syntynyt mies ampui uhrinsa väijyksistä yhteisen kodin pihamaalle, kun oli haastemieheltä saanut tietää vaimonsa hakeneen lähestymiskieltoa. Venäjältä Suomeen muuttanut vaimo oli laittanut vireille myös avioeron. Mies yritti surmata myös itsensä mutta epäonnistui. (STT)

Aineiston perusteella (hakijan kuvaus epätoivoisesta tilanteesta) voidaan olettaa, että aviomies olisi saattanut surmata puolisonsa joka tapauksessa reagointina pyrkimykseen erota, vaikka tämä ei olisi hakenut lähestymiskieltoa. Tilanne olisi kuitenkin saattanut päätyä kokonaan toisin, jos nainen olisi hakenut väliaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa poliisilta, joka olisi aktiivisesti miettinyt turvatoimia yhdessä hänen kanssaan, kuten kehottanut hakeutumaan turvakotiin kunnes akuutti tilanne on rauhoittunut. Toisaalta Kajaanissa ei ole turvakoteja. Poliisilta olisi myös saattanut saada tietoa muista auttavista tahoista. Yhteistyössä eri viranomaisten ja palveluntarjoajien kanssa mies olisi ehkä saatu ohjattua hoitoon. Ainakin miehen akuutti, tuhoisa reagointi olisi ehkä ollut ehkäistävissä, koska sen riski oli ilmeinen. Tapaus todentaa sen, että perheen sisäistä lähestymiskieltoa hakevan turvallisuuden varmistaminen on ensisijaisen tärkeää.

Toisessa tapauksessa nainen kuoli, kun väliaikaisen kiellon saamisesta oli kulunut noin vuosi. Kyseinen nainen ei ollut jatkanut kiellon hakemista käräjäoikeudelta, ja hän seurusteli kuollessaan edelleen saman vaaralliseksi ja arvaamattomaksi todetun miesystävänsä kanssa. Lähestymiskiellon aikainen aineisto ilmentää naisen pelkoa ja miehen painostusta, ja nainen oli kokenut runsaasti pahoinpitelyjä. Kuolema luokiteltiin tapaturmaiseksi. Aineiston perusteella naisen tilanne vaikutti sellaiselta, että kuoleman riski (tapaturmaisesti, kuolemantuottamuksen tai henkirikoksen uhrina) oli joka tapauksessa suuri.

Kolmannessa tapauksessa nainen teki itsemurhan lääkkeillä. Aineiston mukaan hän oli sairastellut pitkään, kärsinyt masennuksesta ja ollut psykiatrisessa hoidossa. Hän oli ennen sairautensa tuloa kertonut ystävilleen aikeestaan. Aviomies oli määrätty puolisen vuotta aiemmin ensin väliaikaiseen ja sitten varsinaiseen perheen sisäiseen lähestymiskieltoon. Siihen asti miehen rikoshistoria oli ollut kova, ja taustalla oli vankeustuomioita erilaisista rikoksista. Vaimo oli ollut joissain niistä jollain tavoin mukana. Enimmäkseen hän oli ollut asianosaisen asemassa, väkivallan uhrina. Aviomiestä koskevat poliisimerkinnät loppuvat perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseen. Hänet oli merkitty asiakirjoihin lähimmäksi omaiseksi. Noin kuukausi ennen kuolemaa oli pidetty oikeudenkäynti, joka koski lähestymiskieltoon johtanutta pahoinpitelyä. Tietämättä naisen psykiatrisen hoitosuhteen muotoa ja laatua tarkemmin on vaikea arvioida, miten kuolema olisi voitu välttää. Kyse lienee traagisista ihmiskohtaloista ja seikoista, joissa perheen sisäinen lähestymiskielto on yksi mahdollinen, elinoloihin vaikuttava osatekijä monien muiden joukossa.

6.2 Miehet: itsemurhia, tapaturmia ja sairauskohtauksia

Aineistossa on kymmenen menehtynyttä miestä, joille oli määrätty perheen sisäinen lähestymiskielto (väliaikainen, varsinainen tai molemmat). Yksi eli yhdestoista oli todennäköisesti saamassa sen, minkä hän tiesi. Kuolleista neljä on pääkaupunkiseudulta ja viisi muualta Suomesta: muutama isohkosta kaupungista ja muutama pienestä.

Miesten kuolemat jakaantuvat karkeasti kolmeen ryhmään: itsemurhiin (5–7 tapausta), sairauskohtauksiin (2–3 tapausta) ja tapaturmiin (2–4 tapausta). Todellisen syyn selvittäminen ei siis ole aina yksinkertaista. Lääkkeiden yliannostus vahvassa humalatilassa voi olla esimerkiksi yhtä lailla tapaturma kuin itsemurha virallisesta kuolinsyystä riippumatta. Toisaalta muidenkin kuin selkeiden itsemurhien taustalla on voinut olla niin vahvaa masennusta, kyvyttömyyttä tai haluttomuutta huolehtia itsestä sekä sairauksia ja päihteiden alaista elämää, että elossa pysymisen edellytykset ovat huonot, vaikka henkilö ei olisi tarkoituksellisesti ottanut itseään hengiltä.

Taulukossa 26 on eritelty kuolleet miehet yleiskuvan saamiseksi. Sen jälkeen tapaukset käydään lyhyesti läpi. Tunnistettavuusriskin takia iät on merkitty siten, että ikä on lähin viidellä jaollinen luku (32-vuotias on analyyssissä 30-vuotias, 48-vuotias 50-vuotias jne.). Tiedot lapsista ovat epävarmoja. Ilmeisesti yhdellä itsemurhan tehneellä ja yhdellä sairauskohtaukseen kuolleella oli lapsi tai lapsia, mutta aineisto ei välttämättä kerro lapsis-

ta, vaikka heitä olisikin ollut. Ryhmittelyssä on mukana kiellon määräämisestä kulunut aika, joskin joidenkin itsemurhatapausten taustalla on ollut myös epäonnistuneita yrityksiä (erittelyissä tarkemmin).

Taulukko 26 Kuolleet, kieltoon määrätty miehet ja kuolinsyyt

	Itsemurha	Sairaus	Tapaturma	Aika kiellosta	Ikä
Tapaus 1	yliannostus			0 pv	?
Tapaus 2	hätämyrkytys			0–1 pv	40
Tapaus 3	hirttäytyi			1 pv	50
Tapaus 4	hirttäytyi			n. 6 kk	45
Tapaus 5	yliannostus			n. 2 kk	40
Tapaus 6	hätämyrkytys		(myös mahd.)	3–4 kk	40
Tapaus 7		Keuhkotulehdus (alkoh. myötäv.)		3–4 kk	40
Tapaus 8		Haimatulehdus (alkoholiper.)		n. 6 kk	30
Tapaus 9			Ruokapala kurkussa; alkoholin myötävaikutus	n. vuosi	60
Tapaus 10			tulipalo, alkoholin myötävaikutus	n. vuosi	40
Tapaus 11	(myös mahd.)	(taustalla kroon. alkoholismi)	alkoh. + lääkkeitä	vajaa 2 vuotta	20

Itsemurhat

Ensimmäinen käsiteltävä tapaus tuli esille sattumalta, erään komisarion haastattelussa. Samoin kuin yksi suojatuista naisista surmattiin ennen kiellon voimaantuloa, ainakin yksi mies on tehnyt itsemurhan tilanteessa, jossa kielloa vasta haettiin. Kyseessä oli poliisin määräämä väliaikainen perheen sisäinen lähestymiskielto.

Nainen halusi lähestymiskiellon, ei ollut pahoinpitelyä mutta siinä oli semmonen uhka. Sanoin tutkijalle, että ota se mies kuulusteluun, katsotaan mitä se kertoo. Nainen kuulusteltiin, siitä tehtiin ilmoitus ja partio oli lähdössä paikalle, mutta se ei ollut kotona. Tämä nainen oli mennyt sitten itse sinne yhteiseen asuntoon ja löytänyt sen henkitorissaan sängystä. Se mies tiesi, että tämä nainen on hakemassa sitä lähestymiskieltoa. Poliisi ei tiennyt, että sillä on ase. Se ei ollut kuitenkaan ampunut itseänsä, vaan oli käyttänyt lääkkeitä; kundi oli mielenterveysongelmainen. Ase oli siinä pään alla, mutta hän menehtyi lääkkeiden yliannostukseen. Partio olisi mennyt muutaman tunnin päästä sinne. Olisiko se ollut siellä aseella uhaten, kun oli tommonen radikaali juttu? Osa suhtautuu noin. (Komisario B)

Toinen, noin neljäkymmentävuotias henkilö teki itsemurhan samana päivänä, kun poliisi määräsi hänet perheen sisäisen lähestymiskiellon ja soitti kertoakseen myös käräjäoikeuden käsittelypäivän. Mies ei vastustellut ja lupasi käydä noutamassa haasteen käräjäoikeuden istuntoon. Hänestä on tärkeään rattijuopumukseen ja liikenteen vaarantamiseen liittyviä merkintöjä poliisirekisterissä, mutta ei muuta. Avopuoliso oli ilmoittanut kieltoa hakiessaan pitkään jatkuneesta väkivallan kierteestä, jonka aikana häntä oli pahoinpidelty toistakymmentä kertaa kotona. Pariskunta oli yrittänyt sopia asiaa, mutta väkivalta oli jatkunut eikä nainen enää jaksanut tilannetta. Mies oli asunut avopuolisonsa omistamassa talossa noin kaksi vuotta. Vakavista tai lievemmistä mielenterveysongelmista ei ole tietoa, ei myöskään itsemurhauhkailuista. Hänet löydettiin vapaa-ajanasunnolta, jossa hän makasi sängyllä menehtyneenä. Uunin häkäpellit oli vedetty kiinni, ja sisällä oli savua. Sängyn edessä oli tyhjiä oluttölkkejä ja urheilutabletteja.

Kolmannessa tapauksessa käräjäoikeus oli määrännyt noin viisikymmentävuotiaalle miehelle perheen sisäisen lähestymiskiellon ilman, että sitä edelsi poliisin määräämä väliaikainen kiello. Hän ei ollut läsnä käräjäoikeuden istunnossa ja kuoli seuraavana päivänä. Poliisirekisterissä oli merkintä törkeästä rattijuopumuksesta, mutta ei juuri muuta. Hän oli aiemmin uhannut tappaa vaimonsa, jota myös pahoinpiteli, minkä jälkeen hän haikutui ilmeisesti psyykkisten ongelmien takia (itsetuhoisuutta, aggressiivisuutta) sairaalahoitoon, minkä ilmaisi kokeneensa hyväksi. Vapauduttuaan hän kuitenkin jatkoi aggressiivista käyttäytymistä. Vaimo oli pyytänyt poliisit käymään kodissaan kiellon määräämisen jälkeen, jotta voisi palata sinne. Hän epäili miehen olevan siellä, mutta oli hänestä myös huolissaan. Poliisit löysivät miehen hirttäytyneenä. Hän oli jättänyt kirjeen vaimolle ja lapselle.

Neljännessä tapauksessa noin neljäkymmentäviisivuotias mies sai poliisin määräämän väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon, jota käräjäoikeus jatkoi laajennettuna. Puolison kanssa oli sovittu erosta, ja mies uhkasi tappaa itsensä jo ennen kieltoa. Taustalla on muun muassa rattijuopumuksia ja vaimon nimissä olleen mökin polttaminen. Mies omisti myös aseita, ja aiempaan itsemurhalla uhkaamiseen liittyi poliisipiiritystä. Hän sai tapahtumien johdosta perheen sisäisen lähestymiskiellon, ja uhkasi jälleen tappaa itsensä. Hän yritti sitä lääkkeillä noin viikko kiellon määräämisestä, minkä jälkeen hän oli sairaalahoidossa itsetuhoisuuden vuoksi. Noin puolen vuoden päästä hän jätti jäähyväisviestin uudelle naisystävälleen ja hirttäytyi.

Viidennessä itsemurhatapauksessa noin neljäkymmentävuotias mies sai käräjäoikeudelta laajennetun perheen sisäisen lähestymiskiellon. Avioero-prosessi oli myös käynnistynyt. Mies oli invalidisoitunut ja sairaseläkkeel-

lä, ja hänellä oli alkoholiongelma. Hänenkin taustalla on törkeä rattijuopumus, mutta poliisirekisterissä on aiemmilta vuosilta paljon päihtymykseen liittyviä kiinniottoja. Kun kiellosta oli kulunut noin kuukausi, hän uhkasi tappaa itsensä sekavassa tilassa, ja huolestunut vaimo toimitti hänet poliisiin avustuksella sairaalaan itsetuhoisuuden vuoksi. Hän poistui sieltä pian, mutta hänet saatiin takaisin hoitoon. Poliisi kohtasi hänet vapautumispäivänä alkoholista ja lääkkeistä päihtyneenä. Sen jälkeen hän näpisteli kauposta olutta ja makkaraa. Kun sairaalasta vapautumisesta oli kulunut kuukausi, hän tappoi itsensä ottamalla yliannostuksen lääkkeitä. Hänet löysi talonmies, jonka huolestunut vaimo oli pyytänyt käymään miehen asunnolla tarkistamassa tilanteen.

Kuudennessa, muita epäselvemmässä tapauksessa noin neljäkymmentävuotias mies sai poliisilta väliaikaisen perheen sisäisen kiellon, mutta suojattu peruutti varsinaista kieltoa koskevan hakemuksen ja he jatkoivat yhdessäoloa. Mies kuoli neljä kuukautta kiellon määräämisestä. Aineiston mukaan hän oli alkoholin vaikutuksen alaisena aggressiivinen, ja taustalla oli muun muassa törkeä rattijuopumus ja väkivaltaista rikoshistoriaa, joka on kohdistunut myös muihin kuin puolisoon. Kuolema aiheutui häämyrkytyksestä. Mies oli päätenyt vakavalta vaikuttaneen riidan jälkeen aamuyöllä autotalliin ja autoonsa, josta hänet löydettiin myöhemmin. Alkoholi-päihtymystila todettiin kuolinsyytutkinnassa myötävaikuttavaksi tekijäksi. Tapaustietojen perusteella poliisi piti itsemurhaa todennäköisenä kuolinsyynä, mutta oikeuslääkäri luokitteli kuoleman tapaturmaiseksi.

Aineistossa on lisäksi reilu kolmekymmentä miestä, joiden osalta poliisiaineistosta löytyy selkeä viittaus itsetuhoisuuteen kieltoon määräämisen jälkeen. Ohessa on muutamia havaintoja vakavimmista tapauksista.

Ensimmäisessä tapauksessa mies sairasti kaksisuuntaista mielialahäiriötä. Taustalla oli väkivaltaista ja uhkaavaa käyttäytymistä myös paitsi vaimoa myös poliisia kohtaan. Neljän kuukauden päästä kiellon määräämisestä vaimo kävi miehen asunnolla ja löysi jäähyväiskirjeen sekä miehensä lattialta makaamasta. Kyse oli lääkkeiden yliannostuksesta. Mies siirrettiin sairaalaan teho-osastolle. Hän oli aiemmin yrittänyt itsemurhaa lääkkeillä (aineisto ei kerro milloin).

Toisessa tapauksessa itsemurhayritys tapahtui puolitoista vuotta kiellon määräämisestä. Miehellä oli runsaasti poliisirekisterimerkintöjä sekä tuomioita; käyttäytyminen on ollut päihteiden sävyttämää ja aggressiivista.

Alkutietojen mukaan M oli soittanut kriminaalihuoltoyhdistykseen ja ilmoittanut, että hänellä on asunnossaan lääkkeitä ja aseita ja että hän aikoo tappaa itsensä. Lisäksi M oli kertonut, että asunnon ovi on lukittu turvalukolla. [Poliisi] yritti useita kertoja tavoittaa puhelimitse M:ää mutta tuloksetta. Pelastuslaitoksen miehet joutuivat

leikkaamaan turvalukitun oven käsisirkkelillä halki. M löydettiin asunnon sohvalla istumasta tajuttomana. Sisäänmeno varmistettu poliisikoiralla. M:n elvyttäminen aloitettu välittömästi. (T 68)

Lisäksi aineistossa on lukuisia itsemurhasta kertomisia ilman että on tietoa sen varsinaisesta yrittämisestä. Alla kuvatussa tapauksessa kieltoon määrittämisestä on kulunut kuukausi.

N ilmoitti, että lähestymiskielloon määrätty avopuolisonsa M on juuri äsken ottanut tekstiviestillä yhteyttä. Viestin sisältö oli: Minä en vaan jaksanut enää, pidä huolta [lapsesta], minä rakastin teitä. (T 101)

Oheinen, toista miestä koskeva kirjaus on tehty pari viikkoa kiellon määrittämisen jälkeen.

M puhui itsemurha-aikeista päihtyneenä. Pyysi päästä terveyskeskukseen, haluaa katkon. (T 136)

Seuraavalla miehellä on kiellon määrittämisen jälkeen runsaasti merkintöjä ”päihtyneenä kykenemätön huolehtimaan itsestään”. Yhteisten lasten takia yhteys pysyi lasten äitiin, joskin lapset päätyivät lastenkotiin tietyssä vaiheessa kiellon määrittämisen jälkeen. Vajaa vuosi kiellon määrittämisestä poliisi kirjasi merkinnän ”päihtyneenä itsetuhoviestejä avovaimolleen, uhkasi tappaa itsensä.” Muutaman kuukauden päästä kirjaus oli seuraava: ”Päihtynyt. M häiriöksi ex-tyttöystävän oven ulkopuolella, häirinnyt useana päivänä, ei asuntoa, asuu autossa, itsetuhoaikeinen. Puhallus 0,92 mg/l. Aamulla mielenterveysarvioon.”

Mitä tapauksista voi sanoa? Aineiston perusteella osa tehdyistä itsemurhista vaikuttaa yllättäviltä, kun taas osalla on ollut todennettua itsetuhoisuutta myös aiemmilta ajoilta. Osa itsemurhaan kuolleista oli myös saanut hoitoa ongelmiinsa. Nuorimmat itsemurhan tehneistä olivat noin neljäkymmentävuotiaita, kun taas vanhin oli noin viisikymmentävuotias. Ikähajonta ei siis ollut suurta, eikä joukossa ollut nuoria eikä vanhoja. Kaikissa tapauksissa on mahdollista, että ero kumppanista olisi joka tapauksessa johtanut elämän päättämiseen. Sitä ei voi kuitenkaan tietää, ja on oletettavaa, että ainakin joillakin kyseisistä henkilöistä perheen sisäinen lähestymiskiello on toiminut itsemurhaan laukaisevana tekijänä (ks. Upanne & Lönnqvist 2002, 141). Kyseessä ei ole välttämättä ainoastaan kokemus puolison ja kodin, mahdollisesti myös lapsen menetyksestä. Kielto tuo myös julkiseksi väkivallan ja saattaa aiheuttaa voimakasta häpeää, jos henkilöllä ei ole entuudestaan merkittävää rikoshistoriaa. Itsemurhavaara on todellinen (ks. myös Holma 2005, 33). Tapaukset, joissa itsemurha on tehty

välittömästi kiellon hakemisen tai määräämisen jälkeen ovat nykyjärjestelmän valossa erityisen hankalia auttamisen kannalta.

Sairauskohtaukset

Seitsemäs kuollut, noin neljäkymmentävuotias mies, sai käräjäoikeudelta laajennetun perheen sisäisen lähestymiskiellon. Hakemuksen mukaan suojattu pelkäsi miestä, koska tämä juopotteli jatkuvasti, yritti päästä sisään asuntoon väkisin eri tavoin, käyttäytyi aggressiivisesti, häiriköi puhelimitse ja työpaikalla eikä uskonut, että hän ei halua jatkaa yhteiseloä. Virallisesti mies ei ilmeisesti ollut kirjoilla missään, mutta oli asunut naisystävänsä luona tämän vuokra-asunnossa eikä maksanut vuokraa työttömäksi joutumisensa jälkeen. Nainen kärsi masennuksesta tilanteen takia. Miehestä löytyi runsaasti poliisilakiperusteisia kiinniottoja, joiden sisällöissä on kiellon määräämisen jälkeen havaittavissa selvä muutos. Kiellon saantia edeltänyt toistuva häiriköinti oli muuttunut merkinnöiksi ”vahvasti päihtyneenä kykenemätön huolehtimaan itsestään”. Hän oli todennäköisesti asunnoton. Muutama viikko ennen kuolemaansa hän oli ollut mukana ryypyporukassa, jossa yksi henkilö kuoli ilmeisesti tapaturmaisesti. Lopulta mies löytyi itse aamulla kuolleena kaverinsa asunnon lattialta. Kuolinsyynä oli keuhkotulehdus, ja alkoholi mainittiin myötävaikuttavana tekijänä. Veressä todettiin psyykenlääkkeitä, mutta ei ohjeen mukaista määrää enempää.

Kahdeksannessa kuolintapauksessa noin kolmekymmentävuotias henkilö sai ensin poliisin määräämän väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon ja tämän jälkeen käräjäoikeudelta perheen sisäisen lähestymiskiellon. Hänellä ei ollut aiempaa rikoshistoriaa, mutta aineiston mukaan hän käytti alkoholia ja lääkkeitä sekaisin ja hänellä oli taipumusta aggressiiviseen käyttäytymiseen. Hän oli pitkällä sairauslomalla ja kärsi lukuisista eri sairauksista, joista osa liittyi runsaaseen alkoholin käyttöön. Psyykenlääkitystä oli myös. Kiellon jälkeen hän uhkasi useasti tappaa entisen puolisonsa ja tämän uuden miehen, jonka kanssa tappelemisesta sai itse vammoja. Tarkoitus oli päästä alkoholismiin vuoksi hoitoon, mutta jostain syystä se ei toteutunut. Hän kuoli pian tämän jälkeen syynä uusiutunut haimatulehdus, mikä on vahvasti alkoholiperäinen sairaus. Hänet löydettiin asunnostaan kuolleena. Huolestunut äiti oli lähettänyt puolisonsa paikalle tarkistamaan poikansa tilanteen. Kiellon määräämisestä oli kulunut reilu puoli vuotta.

Kummallakin alkoholin käyttö on ollut lähtökohtaisesti suurta, ja kuolinsyyt ovat tauteja, joiden kehittymiseen alkoholi on mitä ilmeisimmin vaikuttanut. Toisella elämäntapa vaikutti muuttuneen kiellon määräämisen jälkeen selvästi huonompaan suuntaan: riehuminen taantui lamaannukseksi.

si. Nuoremman aineisto ei kerro, onko alkoholin kulutus lisääntynyt tai ikävin tavoin oireileva elämä muuttunut oleellisesti kiellon määräämisen jälkeen. Kielto ei ole ainakaan parantanut kummankaan elämäntilannetta, jossa syrjäytymiskehitys on joka tapauksessa voimistunut.

Tapaturmat

Yhdeksännessä tapauksessa kuolleen puoliso haki perheen sisäistä lähestymiskieltoa suoraan käräjäoikeudelta. Noin kuusikymmentävuotias mies kuoli noin vuosi kiellon määräämisen jälkeen naispuolisen henkilön asunnossa (ei suojattu) nautittuaan runsaasti alkoholia. Kuolinsyyksi selvisi tukehtuminen; ruokapala oli juuttunut kurkkuun. Mies oli hiljan päässyt katkolta, jonka jälkeen oli aineiston mukaan juonut joka päivä. Poliisirekisteri sisälsi miehestä kohtalaisesti kirjauksia, mutta lähinnä ajalta ennen kielloa: joukossa on muun muassa pahoinpitelyjä ja laittomia uhkauksia, myös muihin kuin puolisoon kohdistuvia, mutta myös omaa, vammoihin johtanutta uhriutumista. Kiellon määräämisen jälkeen ainoa merkintä ennen kuolemaa liittyi aiheettoman työttömyyspäivärahan maksamiseen.

Kymmenennessä tapauksessa noin neljäkymmentävuotias mies sai ensin poliisilta väliaikaisen ja sitten käräjäoikeuden määräämän perheen sisäisen lähestymiskiellon. Hän kuoli noin vuoden päästä. Jo ennen lähestymiskieltoa alkoholin käyttö oli hyvin runsasta, ja hänelläkin on taustalla rattijuopumus. Hän ja hänen uusi naisystävänsä kuolivat naisen asunnossa tapahtuneessa tulipalossa. He olivat nauttineet alkoholia, ja paloa oli ilmeisesti yritetty sammuttaa. Kummankin kuolema luokiteltiin tapaturmaiseksi.

Viimeisessä tapauksessa kyseessä on nuori, ainoastaan noin kaksikymmentävuotias mies, jonka käräjäoikeus määräsi perheen sisäiseen lähestymiskieltoon vanhempiansa suojaksi. Miehellä oli nuoresta iästään huolimatta koko aineistoon nähden eniten merkintöjä poliisirekisterissä ja lukuisia tuomioita erilaisista rikoksista, jotka pahenivat loppua kohden. Joukossa oli myös lähestymiskiellon rikkomisia sekä erityisen paljon putkakeikkoja. Vankeustuomiot olivat ensin ehdollisia tai yhdyskuntapalvelua, kunnes viimein ehdollinen tuomio pantiin täytäntöön ehdottomana. Mies kuoli ennen vankilaan menoa, vajaa kaksi vuotta kiellon määräämisen jälkeen. Hänellä oli erittäin paha alkoholiongelma. Hänet on alaikäisenäkin löydetty usein päihtyneenä makaamasta puiston penkeiltä ja kadulta. Kiellon määräämisen jälkeen mies riehui säännöllisesti kotonaan, kävi käsiksi vanhempiinsa ja uhkaili, joskin perhe-elämä oli yleisesti levotonta ja alkoholia nautittiin myös yhdessä. Vanhempiansa kotona käyntejä lukuun ottamatta hän vaikutti olleen koditon. Muutama kuukausi ennen kuolemaa yritti

omasta halustaan katkaisuhuotoa, mutta se ei onnistunut. Pian tämän jälkeen hänestä on muun muassa poliisimerkintä: ”... juopuneena ei paikkaa yöksi, on asunnoton, halusi itse säilöön yöksi.” Hän tuupertui pöydän äärelle vanhempiensa kotona nautittuaan liian suuren määrän alkoholia uni- ja rauhoittavien lääkkeiden ohella. Kehossa oli myös masennuslääkitystä jota ei ollut määrätty, mutta sen nauttimisella ei ollut vaikutusta kuolemaan. Itsemurhaa ei voi täysin sulkea pois, mutta oikeuslääkäri luokitteli kuoleman tapaturmaiseksi. Myötävaikuttavaksi tekijäksi kirjattiin pohjasairaus eli krooninen alkoholismi. Mies oli kerran aiemmin joutunut vatsahuuhteluun alkoholin käytön ja lääkkeiden yliannostuksen vuoksi. Poliisin rekisterimerkinnöissä näkyy, kuinka elämä oli kiellon määräämisen jälkeen selvästi aiempaa levottomampaa, joukossa valtavasti päihdekiinniottoja julkiselta paikalta. Kodittomuus on siis pahentanut elämäntilannetta, mutta mies oli lähtökohtaisesti niin alkoholisoitunut ja aiheutti itselleen ja muille hengenvaarallisia tilanteita toivottoman elämäntapansa vuoksi, että riski kuolla oli joka tapauksessa suuri. Aineisto ei kerro mikä lastensuojelun rooli on ollut silloin, kun mies oli alaikäinen.

Edellä mainituista kolmesta tapauksesta yhden osalta itsemurha ei siis ole täysin pois suljettu vaihtoehto. Kumpaankin tapaturmaan myötävaikutti runsas alkoholin käyttö. Näidenkin miesten osalta voinee sanoa, että elämä ei ainakaan kohentunut kiellon määräämisen jälkeen.

7 Yhteenveto ja pohdintaa

Tässä luvussa on tarkasteltu kohdetahon näkökulmia lain vaikutuksiin. Se mitä osapuolet kertovat tai miltä heidän elinolonsa aineiston perusteella vaikuttaa kiellon määräämisen jälkeen kertoo siitä tosiasiallisesta ympäristöstä, jossa säädöksiä toteutetaan (Tala 2001, 41). Samalla ilmenee usein muitakin kuin tarkoitettuja vaikutuksia. Analyyseissä onkin tullut esille lukuisia ja hyvin erilaisia perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseen liittyviä elämäntilanteita hakijoiden, suojattujen, kieltoon määrättävien ja kieltoon määrättyjen kannalta. Osa on selviytynyt vaikeuksista, osa elää kaltevalla pinnalla ja osa on menehtynyt. Osa ongelmista on sellaisia, että ne voi luokitella perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämiseen liittyviksi haitallisiksi sivuvaikutuksiksi¹¹².

¹¹² Luvun alussa ja tutkimuksen toisessa luvussa on perusteltu, miksi on käytännössä ja mahdollonta selvittää, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto on vähentänyt väkivaltaa. Kysymykseen eivät ole vastanneet myöskään tarkastellut ulkomaiset arviointitutkimukset.

Kaikki haastatellut kiellon osapuolet – sekä naiset että miehet – ovat aineiston valossa selviytyjiä, joiden elämä vaikuttaa olevan kohdatuista vaikeuksista huolimatta parempilaatuista kuin ennen kieltoa. Naisten osalta perheen sisäisen lähestymiskiellon ”läpivienti” onnistuneesti on ollut kuitenkin haasteellista ja rankkaa. Sitä on syytä korostaa varsinkin, kun heillä on mitä ilmeisimmin ollut muuhun naisaineistoon nähden keskimääräistä paremmat henkiset, sosiaaliset ja taloudelliset resurssit. Viranomaisilta ei ole saatu paljonkaan tukea, vaan päinvastoin heidän huolimattomuutensa on aiheuttanut lisähankaluuksia. Apua on kuitenkin saatu muilta tahoilta, ja se otettu kiitollisena vastaan. Kun kielto oli saatu määrättyä ja pian tapahtuneet rikkomiset selvittelyineen oli käyty läpi, tilanne kuitenkin helpottui eli kiellon hakeminen ja alkuvaihe olivat raskainta aikaa. Naiset eivät palanneet yhteen puolisoidensa kanssa, ja irtautumispyrkimys oli kaikin tavoin vahva. Sittemmin huolet keskittyivät erityisesti lapsiin, jotka eivät äitiensä mielestä saaneet riittävästi viranomaistukea tai asiantuntija-apua. Henkilökohtainen turvattomuuden tunne ei siltitäysin poistunut keneltäkään, ja erityisesti kahdella naisella piinaavia tilanteita oli jatkunut pitkään kiellon määräämisen jälkeen. Aineiston mukaan kaikkien kolmen puolisoilla ilmeni haluttomuutta kohdata omia ongelmiaan tai hakea apua. Heillä kaikilla oli aineiston mukaan ongelmia alkoholin kanssa sekä kahdella mitä ilmeisimmin myös vakava persoonallisuushäiriö.

Analyyseissä on myös kuvattu aineistoon perustuva tarina kieltoon määrätystä aikamiespojasta ja hänen kiellolla suojatusta, iäkkäästä ja erittäin puolustuskyvyttömästä äidistään. Tapaus kuvastaa muun muassa molemminpuolista riippuvuussuhdetta sekä äidin ambivalenttia suhtautumista väkivaltaiseen poikaansa, jonka rikkomisista hän ei aina tee rikosilmoitusta. Tämäkin tapaus peräänkuuluttaa vahvasti tuen ja avun merkitystä kummallekin osapuolelle kiellon toimivuuden ja kummankin hyvinvoinnin näkökulmasta.

Haastateltujen miesten tarinat havainnollistavat, kuinka kielto vie miehen herkästi ”kaltevalle pinnalle” – vaikka kyseisten miesten elämä kääntyikin parempaan suuntaan. Kuten haastatelluilla naisilla, myös heillä kaikilla on ollut kontakteja auttaviin palveluntarjoajiin (päihdehoito, miestyö) tai sitten he ovat kohdanneet palvelualttiita viranomaisia, jotka ovat aktiivisesti tarjonneet apua. Palvelutarjontaa ei tosin ole useinkaan liittynyt juuri perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisprosessiin. Mutta samoin kuin haastatellut naiset, he ovat olleet valmiit ottamaan apua vastaan, millä on ollut suuri merkitys. Tosin joillakin oli ollut huonoja viranomaismaiskontakteja, kuten kokemusta heitteillejätöstä (ks. luku VII.2.2). Kaikki haastatellut miehet korostivat lasten tärkeyttä, ja usealla nimenomaan huoli lapsista vaikutti olleen keskeinen elämänmuutosta motivoinut tekijä. Kiellon ryhdistävää mer-

kitystä, minkä moni myönsi suoraan, on kuitenkin hankala suhteuttaa lainvalmistelun tavoitteisiin. Kuudesta haastattelusta viisi palasi yhteen kumpuninsa kiellon aikana tai heti sen päätyttyä. Lain esitöissä ei käsitelty sitä mahdollisuutta, että pariskunta palaa yhteen – jatkuipa tilanne samanlaisena tai aiempaa parempana, kuten haastatelluilla miehillä mitä ilmeisimmin kävi. Haastattelut kertovat myös sellaisista haitallisista seurannaisvaikutuksista, joita ei ole otettu lain valmistelussa huomioon: kieltoon määrääminen voi lisätä taparikollisen rikollisuutta tai synnyttää leimautumista työelämässä ja lähipiirissä. Kielto voi myös tuottaa lapsille haittoja ja epävarmuutta, lasten tapaamiset voivat käydyä hankaliksi, mikä rasittaa myös lapsia, ja taloudelliset vaikutukset voivat olla huomattavat. Lisäksi tuen ja tiedon saanti asumisesta ja muista palveluista vaikuttaa olleen satunnaista ja vaihtelevaa.

Haastatteluissa kiellon kumpikin osapuoli on siis tuonut esille erilaisia kiellon määräämisen jälkeisiä, haitallisia vaikutuksia lapsille. Lasten asemaa on käsitelty myös viranomaislähteitä tarkastelemalla aiemmissa luvuissa. Kaiken kaikkiaan haitat koskevat muun muassa asiantuntija-avun saannin puutetta, alisteista asemaa rikosprosessin selvittelyn eri vaiheissa, lasten asemaa kiellon rikkomisen kohteina, lasten asemaa suojattuina ilman selvää perustetta, lasten asemaa tilanteissa, joissa heihin on kohdistunut väkivaltaa tai tappouhkaus, mutta kieltoon määrätty on silti saanut tavata lapsia ilman valvontaa, ja lasten asemaa tilanteissa, joissa heihin ei ole kohdistunut ilmeistä uhkaa samalla kun he ovat kärsineet isän yllättävästä poismuutosta ja hankaluuksista tapaamisissa.

Valitettavasti lapsiin kohdistuneista vaikutuksista ei ollut saatavilla tarkempaa, konkreettista tietoa kiellon määräämisen jälkeiseltä ajalta, ja kuten on todettu, heidän asemansa perheen sisäistä lähestymiskieltoa määrättäessä on ylipäänsä epämääräinen. Viranomaisjärjestelmä ei ole erikseen huomioinut heitä tämän kaltaisessa kriisitilanteessa. Kuinka tilanne on käytännössä otettu haltuun, edellyttäisi erityisesti lastensuojelutoimien tutkimista.

Vaikka haastateltujen miesten kohdalla kielto näytti ryhdistävän elämää alkuvaikeuksien jälkeen, monella kieltoon määrättyllä miehellä vaikutus näyttää olleen päinvastainen. Poliisimerkintöjen mukaan (muun muassa poliisilakiperusteiset kiinniotot eli ”putkakeikat”) aineistossa on paljon miehiä, joilla perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen näyttää liisänneen syrjäytymistä, joka tosin oli usein jo entuudestaan kohtalainen. Tätä usein putkassa vierailijoiden joukkoa tarkasteltiin erikseen, ja he olivat keskimääräisesti muita väkivaltaisempia ja aggressiivisempia, mutta joukossa oli myös niin sanottuja rauhallisia alkoholisteja. Tällainen ihminen haki toisinaan putkasta suojaa tai joutui sinne muutoin usein, koska oli poliisimerkintöjen mukaan ”päähtyneenä kykenemätön huolehtimaan itsestään”. Omaisuusrikosten ja väkivallan uhrien määrä oli koko tarkastellun

joukon osalta suurempi kiellon määräämisen jälkeen kuin sitä ennen, mikä on myös merkki syrjäytymisen lisääntymisestä osalla kieltoon määrättyjä.

Monen putkan kanta-asiakkaan osalta kyse lienee erilaisten ongelmien kasautumis- ja interaktiovaikutuksista. Esimerkiksi runsas päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, aggressiivisuus, taloudelliset ongelmat ja kodista poistumaan joutuminen vaikuttavat eri tavoin toisiinsa. Ne ovat yhdessä ja erikseen myös tekijöitä, jotka synnyttävät ja lisäävät helposti syrjäytymistä. Koska monilla tilanne on huonontunut huolestuttavalla tavalla kieltoon määräämisen jälkeen, perheen sisäisen lähestymiskiellon voidaan ajatella joissakin tapauksissa toimineen väliintulevana muuttujana, joka on voimistanut jo aikaisemmin alkanutta syrjäytymiskehitystä.

Vaikka päihteet eivät varmaankaan olleet aineiston miehillä väkivallan ainoa ja perimmäisin syy, oli alkoholi useassa tapauksessa väkivaltaisen ja muun rikollisen toiminnan merkittävä taustavaikuttaja. Havainto vahvistaa lukuisten tutkimusten tuloksia, joissa alkoholin ja väkivallan yhteyden on todettu olevan voimakas (esim. Parker & Auerhahn 1998). Yksi keskeinen syy väkivaltaisuuteen humalassa on alkoholin estoja poistava vaikutus ja arviointikyvyn heikkeneminen (mm. Boles & Miotto 2003). Humalatilasta saattaa myös heikentää kognitiivisia kykyjä, jolloin uhkaaviksi koetuissa tilanteissa ei kyetä suunnitelmalliseen toimintaan eikä ottamaan huomioon humalassa tehtyjen tekojen seurauksia. Kyseiset piirteet korostuvat aineistossa selvästi.

Yksi monissa tutkimuksissa käytetty menetelmä erotella päihteiden vaikutusta väkivaltaiseen käytökseen on jakaa alkoholinkäytön seuraukset akuutteihin ja kroonisiin tekijöihin. Akuuteilla tekijöillä tarkoitetaan humalatilasta johtuvia seurauksia eli tekoja, jotka tapahtuvat kun päihteitä on käytetty. Krooniset vaikutukset ovat puolestaan paljon alkoholia kuluttavan ihmisen elämäntyylisiin kuuluvia seikkoja. (Boles & Miotto 2003, 159.) Vaikka tässä tehty tarkastelu poliisiputkassa usein vierailleista miehistä perustuukin vain pieneen otokseen, on selvää, että vakavasti päihdeongelmaisten miesten alkoholinkäytöllä on erittäin vakavia akuutteja seurauksia. Näitä voivat olla esimerkiksi väkivalta puolisoa, perheenjäseniä ja tuntemattomia kohtaan, samoin kun itse uhriksi väkivallan uhriksi joutuminen. Kaikki tämä työllistää poliisia, putkaan vientien lisäksi. Eli siltä osin kuin perheen sisäinen lähestymiskiello on voimistanut syrjäytymiskehitystä, se on myös lisännyt poliisin tehtäviä.

Voidaan myös arvella, että raskaan päihteiden kulutuksen yhteys kroonisiin vaikutuksiin monen aineiston miehen elämässä on merkittävä. Pikkuhiljaa paheneva alkoholiongelma näyttää joissakin tapauksissa etenevän vääjäämättä niin, että henkilö on lopulta ajautunut niin sanotusti rappioalcoholistiksi. Alkoholin kulutuksen pitkän aikavälin vaikutukset näkyvät

myös niissä miehissä, jotka aloittavat putkauransa poliisirekisterissä ryhmässä ”kykenemätön huolehtimaan itsestään” ja muuttuvat pikkuhiljaa ”erittäin aggressiivisiksi” tai ”rikollisen elämäntavan” omaaviksi. Toisaalta on myös toisenlaista kehitystä: henkilö on ennen kieltoa käyttäytynyt usein aggressiivisesti, mutta kiellon jälkeen hänet noudetaan putkaan lähinnä sammumisen takia.

Osa menehtymisistä on johtunut siitä, että kieltoon määrätyn keho ei ole enää kestänyt kuluttavaa elämäntapaa. Kiellon mahdollisesta, heikosta myötävaikutuksesta kuolemaan voitaneenkin puhua silloin, jos perheen sisäisen lähestymiskiellon synnyttämä olosuhdemuutos on lisännyt lähtökohtaisesti alkoholisoituneen ihmisen alkoholin käyttöä niin, että hän kuolee alkoholiperäiseen sairauteen. Toki elämäntapa on saattanut itsessään olla ennenaikaiseen kuolemaan todennäköisesti johtava, mutta joissain tapauksissa perheen sisäisen lähestymiskiellon synnyttämä olosuhdemuutos vaikuttaa lisänneen menehtymisen riskiä ja kuolema on siten ”aikaistunut”. Alkoholin suurkuluttajat ovat olleet muutoinkin erityinen riskiryhmä viime vuosina. Alkoholiverotuksen alentaminen vuonna 2004 johti alkoholin käytön lisääntymiseen erityisesti suurkuluttajilla (Mustonen, Mäkelä & Huhtanen 2007). Vastavasti alkoholiin liittyvät äkkikuolemat lisääntyivät runsaasti: vuonna 2004 viikossa tuli ilmi keskimäärin kahdeksan alkoholiperäistä kuolemaa edellisvuotta enemmän, mikä tarkoittaa 17 prosentin lisäystä (Koski, Siren, Vuori & Poikolainen 2007).

Lisäksi muutaman miehen äkillinen itsemurha on mahdollisesti perheen sisäisen lähestymiskiellon laukaisema. Voidaan toki kysyä, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto on verrattavissa avioeroon, joka on yksi yleinen miesten tekemien itsemurhien taustatekijä, vai tuoko kieltoon määrääminen erotilanteeseen oleellista lisäulottuvuutta. Komisarioiden ja kieltoon määrättyjen haastattelujen perusteella kielto tulee usealle kuitenkin luultavasti jossain määrin yllätyksenä, ainakin kokemuksen tasolla, ja kun prosessi on nopea, kieltoon ei välttämättä ehdi varautua. Vaikka kielto kestää korkeintaan kolme kuukautta, siihen liittyvät menetykset voivat tuntua lopullisilta: yhdessä hetkessä menee elämänkumppani, koti ja mahdollisesti myös lapset. Joillekin kieltoon määrääminen voi myös synnyttää tunteen julkisesta häpeästä, varsinkin jos väkivalta on ollut siihen asti korkeintaan pienen ihmisjoukon tiedossa. Osa itsemurhan tehneistä oli ollut pitkään itsemurha-aikeinen, tai oli ilmentänyt itsetuhoista käyttäytymistä, mutta osalla itsemurha tapahtui ainakin käytettävissä olevan aineiston valossa yllätyksenä.

Kodin ja puolison menettäminen voikin olla kieltoon määrätylle suuri traumaattinen tapahtuma, ja jos taustalla on lisäksi työttömyyttä, sairastamista ja päihde- tai mielenterveysongelmia, jo tilastojen mukaan itsemur-

han riski on suuri (Upanne & Lönnqvist 2002). Suomalaiset itsemurhatutkijat Upanne ja Lönnqvist korostavat paitsi traumaattisen kokemuksen merkitystä itsemurhan laukaisevana tekijänä myös prosessin yksilöllistä luonnetta.

Itsemurhan tapahduttua halutaan löytää ja usein löytyykin jokin erityinen asia, joka päätellään itsemurhan syyksi. Kysymys on laukaisevasta tekijästä: vakavasta traumaattisesta kokemuksesta tai muutoin ihmiselle ylivoimaisesta umpikujasta. Samat elämäkokemukset eivät kuitenkaan johda samaan ratkaisuun kaikkien ihmisten elämässä. Tilanne edellyttää altistumista, elämäntilannetta ja mielentilaa, jossa yksilön henkiset voimavarat ovat lopussa, hän on vailla sosiaalista tukea, selviytymisen näkymää ja toivoa. (Upanne & Lönnqvist 2002, 141)

Ainakin yhden perheen sisäistä lähestymiskieltoa hakeneen naisen kuolema olisi mahdollisesti ollut ehkäistävässä paremmalla lainvalmistelulla (nainen, jonka mies surmasi kiellon hakemisen jälkeen). Kysymys liittyy hakijan turvallisuuden varmistamiseen ja siihen epäsuhtaan, mikä jo nykyjärjestelmässä vallitsee koskien kiellon hakemista poliisilta tai käräjäoikeudelta. Haettaessa kieltoa suoraan käräjäoikeudelta, kuten ulkomaalaistaustainen surmattu nainen teki, hakijalle ei ole välttämättä luvassa minkäänlaisia tukipalveluja. Tilanne ei ole hyvä poliisinkaan puolella, mutta mahdollisuudet ovat silti paremmat (liittyen esimerkiksi yhteistyöhön sosiaaliviranomaisten kanssa sekä yksittäisen poliisiviranomaisen tilannetajuun ja siihen liittyvään, mahdollisesti tarjottavaan turvallisuusneuvontaan). Kuitenkin lainvalmistelussa tiedostettiin, että kiellon hakeminen voi provosoida kieltoon määrättävää, ja kyseisessä tapauksessa riski oli ilmeinen. Se olisi varmasti tullut esille poliisin puoleen kääntyessä. Kyseistä kuolemaa ei voi näistä syistä pitää lainvalmistelun näkökulmasta yllättävänä. Esimerkiksi Itävallan järjestelmässä hakijan turvallisuus ja tuen tarve on otettu paremmin huomioon. Kaksi muuta kuollutta naista vaikuttivat paitsi elävän edelleen kiellon saaneen rikollisesti käyttäytyvän kumppaninsa kanssa, myös monin tavoin syrjäytyneiltä. He olivat hakeneet apua eri vaiheissa, mutta se ei oleellisesti helpottanut hankalaa elämäntilannetta.

Kuolemantapauksia ei ylipäänsä ennakoitu lain valmistelussa, joten lieenee perusteltua sanoa, että siltä osin kuin osalla aineiston kuolemantapauksia on välillistä yhteyttä perheen sisäiseen lähestymiskieltoon, kyse on odottamattomista ja haitallisimmista sivuvaikutuksista. Kieltoon määrättyjen riski päätyä asunnottomiksi oli sen sijaan jossain määrin tiedostettu, mutta siltäkään osin ei keskusteltu, missä menee siedettävien haittojen raja. Aineisto kertoo kaiken kaikkiaan siitä, että perheen sisäinen lähestymis-

kiellon haittoja ei voi pelkistää kieltoon määrättyjen osalta asumiskysymykseen. Vaikka voidaan toivoa, että he kykenisivät huolehtimaan itsestään, näin ei useinkaan ole, sillä moni kulkee valmiiksi kaltevalla pinnalla, joka kestää huonosti lisävastoinkäymisiä.

X JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä viimeisessä luvussa tehdään yhteenveto perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen toimivuudesta ja avataan onnistumisten ja epäonnistumisten logiikkaa. Keskeiset tulokset esitetään tiiviisti, ja niiden merkitystä pohditaan. Tulosten perusteella esitetään kehittämissuosituksia. Tarkasteluun nostetaan myös muutamia oikeudellisia erityiskysymyksiä, joissa arvioidaan lakiuudistuksen tarkoituksenmukaisuutta erityisesti oikeusturvan toteutumisen kannalta, joka on yksi lainvalmistelussa esillä ollut kysymys. Aluksi on kuitenkin syytä palauttaa mieliin tutkimuskohde eli perheen sisäinen lähestymiskielto.

Niin sanottu tavallinen lähestymiskielto on voitu määrätä vuoden 1999 alusta alkaen henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai tällaisen rikoksen uhan tai muun vakavan häirinnän torjumiseksi. Perheen sisäinen lähestymiskielto tuli voimaan vuoden 2005 alussa. Se on tarkoitettu tilanteisiin, jossa osapuolet asuvat samassa asunnossa. Tällöin kielloon määrätyn on poistuttava asunnosta eikä hän saa palata sinne kiellon voimassaoloaikana. Kuten tavallisessa lähestymiskiellossa, hän ei saa ottaa yhteyttä suojattuun henkilöön. Kiellettyä on myös seuraaminen ja tarkkailu. Kummankin kiellon rikkominen on virallisen syytteen alainen rikos, josta voi seurata sakkoa tai enintään vuosi vankeutta. Kumpikin voidaan myös määrätä laajennettuna. Perheen sisäisessä lähestymiskiellossa rajoitus kohdistuu suojatun asunnon lisäksi esimerkiksi asunnon läheisyyteen, työpaikkaan tai päiväkotiin.

Perheen sisäinen lähestymiskielto merkitsee voimakasta puuttumista perusoikeuksiin. Se on voimassa korkeintaan kolme kuukautta, ja kiellon määräämisen edellytykset ovat tiukemmat kuin tavallisessa lähestymiskiellossa. Kielto voidaan määrätä ainoastaan henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen tai sen uhan torjumiseksi, ei sen sijaan silloin, jos kyse on rauhaan kohdistuvasta rikoksesta tai häirinnästä. Lisäksi edellytetään korkeaa todennäköisyyttä, että kiellon määräämättä jättäminen johtaa edellä tarkoitettuun rikokseen.

Poliisi voi määrätä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon. Sen voi tehdä myös käräjäoikeus ja syyttäjä, mutta niiden osalta toimenpidettä on tarkoitettu sovellettavan vain erikoistilanteissa, ei rutiininomaisesti (ks. taulukko 27). Päätös väliaikaisesta kiellosta on toimitettava käräjäoikeuden

käsiteltäväksi kolmen päivän kuluessa, ja käräjäoikeuden on järjestettävä pääkäsittely viikon kuluessa päätöksen vastaanottamisesta. Perheen sisäistä lähestymiskielloa voi myös hakea suoraan käräjäoikeudelta, jolloin se käsitellään kiireellisenä. Tässä tutkimuksessa käräjäoikeuden määrittäminen kielloista käytetään käsitettä *varsinainen* (ks. Rautio 2004, 853) perheen sisäisen lähestymiskiello riippumatta siitä, onko se määrätty perusmuotoisena tai laajennettuna tai onko sitä edeltänyt väliaikainen kiello.

Taulukko 27 Perheen sisäisen lähestymiskiellon muodot ja laajuudet.

Muoto	Määrittäjä	Kesto	Laajuus
Väliaikainen	poliisi, käräjäoikeus, (syyttäjä)	Ei määritelty (käräjäoikeuden käsittely viikon kuluessa väliaikaisen kiellon päätöksen saapumisesta)	perusmuotoinen, laajennettu
Varsinainen	käräjäoikeus	enintään 3 kk kerrallaan	perusmuotoinen, laajennettu

Kuten tavallisella, myös perheen sisäisellä lähestymiskiellolla on erityinen asema oikeudellisena seuraamuksena. Yksityishenkilöiden hakemukset käsitellään omassa erityisessä menettelyssä, joka muistuttaa monin tavoin rikosasioiden käsittelyä, mutta on sitä kevyempi. Käräjäoikeus voi määrätä perheen sisäisen lähestymiskiellon vastaajaa kuulematta, jos tämä on haastettu istuntoon ratkaisun uhalla. Myös poliisi voi määrätä väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon kuulematta kieltoon määrättävää, mutta tätä ei pidetä suositeltavana vaan se sopii lähinnä poikkeustilanteisiin. Laki ei määritä väliaikaisen lähestymiskiellon kestoa. Kaikki lähestymiskiellot on merkitty 1.1.2005 alkaen poliisin henkilörekisteriin. Tiedot tulee poistaa, kun lähestymiskiellon päättymisestä on kulunut kaksi vuotta.

1 Yhteenveto

1.1 Tutkimusasetelma

Tausta ja tavoitteet

Tutkimuksen kohteena on perheen sisäisen lähestymiskiellon *toimivuus ja sen edellytykset*. Se on tarkoittanut perehtymistä intervention lähtökohtiin, toimeenpanoon ja vaikutuksiin: mitä tavoiteltiin ja miksi, kuinka uudistus on toteutunut ja mitä seurauksia sillä on ollut (ks. Tala 2004, 387). Analyysit ovat keskittyneet siihen, miksi menettelytapa toimii tai ei toimi, kenelle ja missä olosuhteissa, sekä millä mekaniikalla ja edellytyksin (ks. Pawson & Tilley 1997 ns. realistisesta arviointitutkimuksesta). Huomiota on kiinni-

tetty sääntelyn sisäiseen logiikkaan, tietopohjaan sekä institutionaalisiin ja kulttuurisiin ulottuvuuksiin koskien niin sääntelyä ohjanneita taustatekijöitä kuin sääntelyn kohteita (Baldwin & Black 2007). Tutkimuksella on selvitetty lainvalmistelun, implementaation ja vaikutusten välistä yhteyttä (Tala 2001, 216). Oli tietty tulos ennakoitu tai ei, siihen johtaneen prosessin logiikka ei välttämättä ole ilmeinen. Lakiuudistusta onkin tutkittu toisinaan täydentävistä näkökulmista, joissa on otettu huomioon niin eri viranomaisten kuin asianosaisten toimintaa ja olosuhteita (ks. Ervasti 2002, 91).

Tutkimuksessa ei ole selvitetty tavoitteiden toteutumista siltä osin, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto vähentää tai ehkäisee lähisuhdeväkivaltaa kiellon osapuolten tilanteissa. Tähän on useita syitä. Yksi hankaloittava tekijä on tavoitteiden yleisluontoisuus ja ristiriitaisuus sekä puutteellinen vaikutusmekanismien esittäminen (tarkemmin seuraavassa luvussa). Toinen on ilmiön luonne sekä siihen liittyvät käytännön ja eettiset ongelmat, mikä on todennäköisesti syy sille, että vastaavaa tietoa ei ole saatavissa myöskään tarkastelluista ulkomaisista tutkimuksista (ks. luku I.3). Lähisuhdeväkivalta on tyypillisesti piilorikollisuutta, josta ei aina ilmoiteta poliisille. Suojattujen väkivalta- ja häirintäkokemusten selvittäminen kieltoon määräämisen jälkeen edellyttäisi kattavaa, heille suunnattua kyselyä, mutta yhteydenotto Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta sisältää riskin tilanteen kärjistymisestä, jos se ei olekaan rauhoittunut. Lisäksi on tutkimuseettisesti kyseenalaista lähestyä mahdollisesti hyvin stressaantuneessa tilanteessa olevaa henkilöä arkaluontoisiin asioihin liittyen ilman tämän nimenomaista, etukäteiseen harkintaan perustuvaa suostumusta¹¹³. Vastaavasti kattavaa tietoa kieltoon määrättyjen myöhemmistä tilanteista saisi parhaiten kyselyillä, mutta heidän tavoittamisensa olisi ollut käytännössä mahdotonta.

Lakivaliokunta (2/2004) viittasi lakiehdotusta käsitelleessä mietinnössään oikeusministeriön velvoitteeseen seurata lain toteutusta¹¹⁴. Tutkimus käynnistyi vuoden 2006 lopussa oikeusministeriön aloitteesta; selvityspyyntö esitettiin Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle. Tutkimus on osin oikeusministeriön erikseen rahoittama, mutta se on pääosin rahoitettu Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen omasta budjetista.

¹¹³ Myöskään sosiaali- ja terveystoimen asiakastietojen hyödyntäminen ei antaisi luotettavaa tietoa, koska lähisuhdeväkivallan uhri ei välttämättä hakeudu hoitoon, ja tietojen yhteys perheen sisäiseen lähestymiskieltoon jäisi joka tapauksessa tulkinnanvaraiseksi.

¹¹⁴ ”... että seurattessaan uuden lain toimivuutta oikeusministeriö kiinnittää huomiota myös kieltoon määrättyjen henkilöiden asumisen järjestymiseen” (LaVM 2/2004, 3).

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen ydinaineistona ovat olleet käräjäoikeuksien ratkaisut Suomessa määrättyistä perheen sisäisistä lähestymiskielloista vuosina 2005 ja 2006 sekä kieltoja ja niiden osapuolia koskevat rekisteritiedot sisäasiainministeriön ylläpitämästä poliisiasiain tietojärjestelmästä¹¹⁵. Keskeistä rekisteritietoa saatiin myös tuomiolauselmätietokannasta.

Lakia ja sen valmistelua tutkittiin ensisijaisesti asiakirja-aineistoon perehtymällä. Käytössä oli lakia valmistelleen työryhmän asetuskirje muistioineen, hallituksen esitys (144/2003) ja sitä edeltäviä luonnoksia, perustuslakivaliokunnan lausunto (8/2004), lakivaliokunnan mietintö (2/2004) sekä laki lähestymiskiellosta (898/1998) ja laki lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta (711/2004). Käytössä oli myös ensimmäiseen mietintöversioon annettujen lausuntojen tiivistelmä sekä toista versiota käsittelevään kuulemistilaisuuteen kirjoitetut kommentit ja niistä tehty tiivistelmä. Eduskuntakeskustelua tutkittiin myös.

Tutkimukseen haastateltiin lainvalmisteluun osallistuneita (työryhmän puheenjohtaja ja kolme jäsentä), viittä poliisia (neljä komisariota ja yksi konstaapeli), kahta tuomaria, kolmea kiellolla suojattua naista ja kuutta kieltoon määrättyä miestä sekä neljäätoista tukipalveluntarjoajaa. Epäsuhta suojattujen ja kieltoon määrättyjen haastateltujen määrässä ei ole tarkoitettu ratkaisua. Kumpiakin tavoiteltiin välittävien tahojen avustuksella, ja monista yrityksistä huolimatta useampia kiellolla suojattuja ei saatu haastateltaviksi aikataulun mahdollistamissa puitteissa¹¹⁶. Koska kaikki saadut haastattelut katsottiin arvokkaiksi kiellon toimivuuden arvioinnin kannalta, kieltoon määrättyjen kuuden haastattelun mukana pitämisestä analyysissä ei haluttu tinkiä. Aineiston ja ilmiön luonteen takia tutkimus tuottaa varsinkin vaikutusten osalta enemmän tietoa kieltoon määrättyistä kuin kiellolla suojatuista. On kuitenkin syytä huomata, että kieltoon määrättyjen käyttäytymisen ja olosuhteiden luonnehdinta kytkeytyy oleellisesti kysymykseen kiellon toimivuudesta. Hyvin toimiva laki on puolestaan kiellolla suojaa hakevan etu.

Poliisiaineiston ja käräjäoikeuksien ratkaisutietojen perusteella muodostettiin tekijäpohjainen SPSS-havaintomatriisi, joka toimi kvantitatiivisen tutkimusosuuden perustana. Kvantitatiivisia analyysejä tehtiin myös

¹¹⁵ Se tarkoittaa perustietoja perheen sisäisten lähestymiskiellotapausten osapuolista, mutta myös heihin liittyviä rikosilmoituksia, päihdeperusteisia ilmoituksia ja sekalaisilmoituksia tapahtumaselosteineen. Tällöin henkilö on ollut osallinen rikosasiassa (tekijä, uhri tai todistaja) tai poliisilakiperusteisessa kiinniotossa (joutunut ns. putkaan).

¹¹⁶ Menettelyt ja yhteydenotot on esitetty alaviitteissä 23 ja 67. Lisäksi suojattujen ja kieltoon määrättyjen ryhmässä on yksi, joka on saanut tavallisen lähestymiskiellon tilanteessa, jossa perheen sisäinen kielto oli myös mahdollinen. Olosuhteet olivat muiltakin osin rinnasteiset. He ovat mukana sen takia, että haastateltavia oli ylipäänsä vaikea saada.

erikseen poliisirekisteriaineistosta (Kieltoon määrättyihin miehiin liittyvät merkinnät ennen ja jälkeen kiellon) sekä tuomiolauselmätietokannasta (osapuolten rikoshistorian analyysi). Kvalitatiivisella analyysillä on tarkasteltu lainvalmistelua, toimeenpanokäytäntöjä sekä osapuolten näkökulmia kiellon toimivuuteen. Kyse ei ole vain aineiston tai menetelmien moninaisuudesta, vaan tutkimuksen tekoon on osallistunut useita tutkijoita. Asetelmaa kuvaakin monitriangulaation käsite (Tuomi & Sarajärvi 2002, 142–143). Monipuolisella tutkimusotteella on haluttu varmistaa mahdollisimman luotettavan kuvan muodostuminen haastavasta aiheesta (ks. Seale 1999, 53–54), mutta tietenkin aineiston ja tutkimusresurssien mahdollistamissa rajoissa¹¹⁷.

1.2 Lainvalmistelun arviointi

Tässä esitetään vain tiivistelmä lainvalmistelun analyysistä, joten tarkemmat perustelut ja viittaukset löytyvät raportin luvusta III. Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevan lakiuudistuksen taustalla oli huoli naisiin kohdistuvasta väkivallasta ja toive saada uusi, kansainvälisiä suuntauksia mukaileva keino puuttua samassa taloudessa asuvien välillä tapahtuvaan väkivaltaan. Lailla tavoiteltiin väkivallan vähentymistä tulevien väkivallantapahtumien ennalta ehkäisyä sekä naisten, vanhusten ja lasten aseman parantumista. Kiellon katsottiin myös edistävän rikosvastuun toteutumista siten, että suojattu voisi kiellon turvin, ilman väkivallan uhkaa, kertoa tapahtuneista rikostutkinnassa ja oikeuskäsittelyssä¹¹⁸. Lisäksi ajateltiin, että perheen sisäinen lähestymiskielto tuo suojatun elämään rauhallisen ajanjakson, jonka aikana hän voi järjestää elämänsä.

Monimuotoisiin ongelmiin pyrittiin vastaamaan yksinkertaisella ratkaisulla: väkivallantekijän poistamisella kotoa. Lakia perusteltiin vetoamalla oikeuksiin ja oikeudenmukaisuuteen: on väärin, että väkivallan uhri joutuu poistumaan kotoa, joten ratkaisun tulee olla päinvastainen. Niin sanottu Itävallan malli toimi uudistuksen yhtenä inspiraation lähteenä, samoin taustalla vaikutti samankaltaisen lainsäädännön kehittäminen muissa Pohjoismaissa ja kansainväliset sopimukset liittyen naisiin kohdistuvan väkivallan vähentämiseen.

¹¹⁷ Tämänkaltaisella yhteiskunnallisesti merkittävän aiheen arviointitutkimuksella on ajalliset rajat. Siksi on harmillista, että perusaineiston haltuunotto on ollut työlästä oikeus- ja poliisihallintoa koskevien kirjaus- ja rekisteröintiongelmien takia.

¹¹⁸ Jos perheen sisäisen lähestymiskiellon taustatapahtumista alkaa rikostutkinta, kielto ei ole todennäköisesti kuitenkaan voimassa enää oikeuskäsittelyn aikaan, ellei sitä ole uusittu tai ellei sen päätteeksi ole haettu tavallista lähestymiskieltoa.

Lakiuudistusta taustoitti vahva poliittinen paine, joten laki saatettiin voimaan ilman toimivaa, järjestelmään integroitua, kummallekin osapuolelle suunnattua tukipalvelujärjestelmää. Sellaisen tärkeys nousi lakiesitykseen annetuissa lausunnoissa kuitenkin toistuvasti esille. Avun ja tuen tarjonta jätettiin yksittäisten viranomaisen harkintaan ja mahdollisuuksiin. Laista jäi pois kaikki sosiaali- ja terveysministeriön toimialaa koskeva velvoittavuus, samoin sellaiset poliisin toimet, jotka olisivat edellyttäneet merkittäväksi ajateltua lisäresurssointia.

Esimerkiksi hakijan turvallisuuden varmistamiseen kiellon hakuvaiheessa ei esitetty muuta ratkaisua kuin että hakijana voi toimia myös viranomainen tai että poliisi voi määrätä kiellon viran puolesta. Lainvalmistelussa ei ennakoitu traumatisoituneen ja mahdollisesti painostusta kokevan hakijan kykyä viedä prosessi loppuun asti lain tarkoittamalla tavalla. Poliisin oletettiin valvovan kieltoa, mutta valvonnan huonot käytännön mahdollisuudet ohitettiin. Asiakirjoissa eivät tulleet myöskään esille kieltoon määrättävien mahdolliset alkoholi- ja mielenterveysongelmat, tai niiden mahdolliset merkitykset tai seurannaisvaikutukset hädettäessä ihmistä kotoa. Kieltoon määrättyihin kohdistuvia muita kuin asumiseen liittyviä mahdollisia haittavaikutuksia ei käsitelty.

Vaikka lasten asemaa käsiteltiin paljon, se todettiin hankalaksi, joten lapsiin liittyvät kysymykset jätettiin pitkälti ratkaisematta. Vanhusten tai ulkomaalaistaustaisten mahdollisia erityistilanteita ei käsitelty, vaikka heidät nähtiin kiellon mahdollisina hakijoina ja tarvitsijoina. Kieltoon määrätyn osalta tavaroiden noutoa ja lasten tapaamista koskevat kysymykset jäivät epämääräisiksi, samoin viranomaisjärjestelmän huonot mahdollisuudet toteuttaa kumpaakin valvotusti. Niiden osalta laki laadittiin sen kaltaiseksi, että kiellon osapuolet saattavat tavata toisiaan lain puitteissa ilman valvontaa, mikä on riski suojatun turvallisuudelle ja kiellon toimivuudelle.

Yksi epäselväksi jäänyt alue on kokonaisharkinta. Se tarkoittaa muun muassa uhan vakavuuden ja todennäköisyyden sekä olosuhteiden arviointia. Kokonaisarviointilla ja pyrkimyksellä ratkaisujen huolelliseen perustelemiseen pyrittiin mahdollisesti korvaamaan tukipalvelujen puutetta ja muita soveltamisessa eteen tulevia ongelmia, mutta kokonaisarvioinnin esitettyihin perusteisiin sisältyi huomattavaa ristiriitaisuutta ja epämääräisyyttä. Toimeenpaneville viranomaisille on säilytetty suuri vastuu esimerkiksi olosuhteiden arvioinnista ilman, että heillä on sen edellyttämää asumis-, sosiaali- ja terveys- sekä lapsiasioiden asiantuntemusta. Ainoa konkreettinen esimerkki tilanteesta, jossa edellytyksiä voisi arvioida kieltoon määrätyn eduksi (jos muut tekijät ei ole liiaksi vastaan), koskee tilannetta, jossa hakija on juuri muuttanut kieltoon määrätyn hallinnoimaan asuntoon. Toisaalla hallituksen esitystä todetaan kuitenkin, että asumistilanteen ei

pitäisi antaa vaikuttaa ratkaisuun. Lapsen etuun vedotaan myös, mutta sen sisältö ja merkitys jäävät väljiksi ja ristiriitaisiksi.

Mainittujen seikkojen lisäksi on epäjohdonmukaista, että perheen sisäinen lähestymiskielto rinnastetaan lain esitöissä (HE 144/2003, 23) siviilioikeudelliseen prosessiin, vaikka sitä lievempi puuttumisen keino, tavallinen lähestymiskielto, rinnastuu kyseisen lain esitöissä (HE 41/1998, 12) rikosoikeudelliseen prosessiin. Perheen sisäisen lähestymiskiellon tarkoitus oli täydentää lakia lähestymiskiellosta muilta ja nimenomaan sellaisilta osin, jotka tekevät siitä vahvemman puuttumiskeinon perusoikeuksiin. Asialla on merkitystä arvioitaessa oikeusturvan toteutumista ja lain vaikutusten kohtuullisuutta (ks. alaluku 3).

Vaikutusten arviointiosuudessa julkistaloudelliset seikat ylikorostuivat, mikä on linjassa lainsäädäntötutkimuksen yleisten havaintojen kanssa (esim. Ervasti ym. 2000). Kieltoon määrättyjä ei mainittu kyseisessä kohdassa lainkaan. Sitä logiikkaa, millä tavoiteltujen asiantilojen ajateltiin varsinaisesti toteutuvan, ei myöskään avattu, vaikka esimerkiksi kieltoon määrätyn mahdollinen provosoituminen oli tiedossa. Lisäksi monia tavalliseen lähestymiskieltoon liittyviä epäkohtia, joita ei tuotu esille lainvalmistelussa, oli käsitelty Rikosuhritoimikunnan mietinnössä (KM 2001:5, 17–19)¹¹⁹. Mietinnon sisältö oli tiedossa, eli ongelmallisten seikkojen merkitystä olisi ollut mahdollista käsitellä uudessa lainvalmistelussa.

Lakivaliokunta (LaVM 2/2004) ja perustuslakivaliokunta (PeVL 8/2004) puolsivat selkeästi lain säätämistä edellyttäen, että ratkaisut perustellaan huolellisesti ja että lakiin sisällytetään kieltoon määrättyjen asumisen järjestymistä koskeva kirjaus: ”Tarvittaessa ratkaisuun on liitettävä ohjeet siitä, mistä kieltoon määrätty henkilö voi saada apua asumisensa järjestämiseksi kiellon voimassaoloaikana” (LähKL 8§). Ilmaisuu on kuitenkin ehdollinen: apua ei luvata. Lakivaliokunta korosti myös, että tavoitteiden toteutumiseksi tarvitaan kiellon osapuolille suunnattua, toimivaa tukipalvelujärjestelmää. Hyväksyvä lausunto varauksista huolimatta on tyypillinen (Ervasti ym. 2000, 115).

¹¹⁹ Seuraavia seikkoja tuli esille: 1) moni hakemus raukeaa tai peruuntuu suojattavan aloitteesta, 2) rikkominen on yleistä, 3) osapuolten lisäksi myös eräiden viranomaisten pitäisi voida hakea kiellon kumoamista (tapauksissa, joissa suojattu pitää omaaloitteisesti yhteyttä kieltoon määrättyyn), 4) häätöpäätös pitäisi voida antaa kieltoon määrättävälle kiellon määräämisen yhteydessä, ja 5) lasten tapaamisjärjestelyjen epäselvyydet aiheuttavat ongelmia (KM 2001:5, 17–19). Lisäksi Rikosuhritoimikunnan mietinnössä todettiin seuraavaa: ”Lain tavoitteet voivat käytännössä olla vaikeasti saavutettavissa siksi, että lähestymiskieltoon määrättävällä saattaa olla niin vaikea päihdeongelma tai rikollinen elämäntapa, että hän ei piittaa kiellosta tai ei miellä sen sisältöä oikein (...) Lähestymiskiellon tavoitteiden toteutumiseksi on siten valvonnan lisäksi edelleen tarvetta sosiaalityön keinoin auttaa sekä kieltoon määrättyä että sillä suojattavia henkilöitä” (KM 2001:5, 19).

Yhteenvedona voidaan todeta, että lainvalmistelun tietopohja jäi valikointuneeksi, ja tavoitteiden ja toimeenpanon edellytysten määrittelyssä on runsaasti epämääräisyyttä ja ristiriitaisuutta. Kaikkinensa asetelma vastaa lainsäädäntötutkimuksessa yleisesti esitettyä kritiikkiä liian abstrakteista tavoitteista, kapeasta tietopohjasta, puutteellisesta vaikutusten arvioinnista sekä jäsentymättömästä näkemyksestä koskien sitä logiikkaa, jolla annetut keinot tuottavat toivotun tuloksen (Tala 2001 ja 2007, 15; Ervasti 2002; ks. myös hallituksen esityksen laatimisohteet OM 2004:4).

Uudistus ei ollut laaja hanke, jos sitä ajatellaan määrällisin kriteerein henkilöinä, joihin se kohdistuu, toimeenpanevat viranomaiset mukaan luetuina. Sitä voidaan kuitenkin pitää yhteiskunnallisesti merkittävänä henkeä, turvallisuutta ja perusoikeuksia koskevan sisältönsä valossa.

Vahva poliittinen paine toi lainvalmisteluun oman erityisleiman. Laki nähtiin tärkeänä lisäkeinona taistelussa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan. Se haluttiin ja saatiin voimaan laaja-alaisella yhteiskunnallisella tahdolla. Esimerkiksi lausunnon antajista vain kolme 47:stä ei pitänyt suunnitellun lain aikaansaamista mielekkäänä; kyse oli asianajajatahoista¹²⁰. Vaikka moni lausunnon antajista korosti palvelujärjestelmän merkitystä, sen integrointia ei varsinaisesti edellytetty.

1.3 Kieltojen määrät, muodot ja kohdentuminen

Kahden ensimmäisen voimassaolovuoden aikana perheen sisäisiä lähestymiskieltoja haettiin 368 kappaletta. Määrättyjä kieltoja (258 kpl) on karkeasti kahdenlaisia: käräjäoikeuden määräämiä varsinaisia (183 kpl) ja pääosin poliisin määräämiä väliaikaisia (166 kpl). Puolessa varsinaisia kieltoja taustalla on väliaikainen kiello. Vuosien 2005 ja 2006 välillä väliaikaisena määrättyjen kieltojen määrä on pysynyt samana, mutta käräjäoikeuden määräämien kieltojen määrä (ilman taustalla ollutta väliaikaista kielloa) on hieman vähentynyt. Väliaikaisia kieltoja on siis määrätty kohtalaisen paljon suhteessa kieltojen kokonaismäärään, mikä vastaa lainvalmistelijoiden tarkoitusta.

Miltei puolet kaikista väliaikaisista kielloista ei kuitenkaan johtanut käräjäoikeuden määräämään varsinaiseen kielloon. Tulosta voi pitää yllättävänä. Korkeintaan muutamassa tapauksessa väliaikaisen kiellon raukeamisen syynä käräjäoikeudessa on ollut riittämätön näyttö, eli poliisin ja käräjäoikeuden linjaukset ovat olleet verrattain yhdenmukaiset. Keskeisimpänä peruuntumisen syynä on ollut suojatun vetäytyminen oikeusprosessista. Useassa tapauksessa on kuitenkin perusteita olettaa, että taustalla on vai-

¹²⁰ Niiden lisäksi joukossa oli yksi poikkeuksellisen kriittinen lausunto (Miessakit ry), mutta siinäkin lakiesitystä ei varsinaisesti torjuttu.

kuttanut toisen osapuolen painostus ja siihen liittyvä pelko viedä asiaa eteenpäin (samantapaisista tuloksista ks. Harrell & Smith 1996, 219). Tällöin mahdollisesti jatkuva väkivalta saattaa piiloutua. Osin kyse voi myös olla siitä, että halutaan vielä yrittää yhdessä, tai hakija ei ollutkaan henkisesti valmis perheen sisäiseen lähestymiskieltoon. Vastaavasti käräjäoikeudelle suoraan tehtyjä hakemuksia peruuntuu paljon siten, että syyt jäävät pitkälti epäselviksi.

Perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrätty (vain väliaikaiset mukaan luettuina) olivat valtaosin miehiä (99 %) ja suomalaistaustaisia (92 %). Alemmat sosiaaliluokat olivat ylliedustettuina. Vain neljä naista oli määrätty kieltoon. Kieltoon määrätyn ikä oli keskimäärin (mediaani) 43 vuotta. Ikäprofiili on nuorin tapauksissa, joissa suojattu on vetäytynyt hakuprosessista saatuaan väliaikaisen kiellon. Samoin kyseiseen alaryhmään sijoittuu lähes puolet (kahdeksan 19:stä) ulkomaalaistaustaisista kieltoon määrättyistä. Kieltoon määrättyillä esiintyi runsaasti alkoholin ongelmakäyttöä, mielenterveysongelmia ja rikollista taustaa: etenkin väkivaltarikollisuutta ja rattijuopumusta. Vain väliaikaisiksi jääneiden kieltojen osalta väkivaltarikokset olivat keskimääräisesti hiukan yleisempiä kuin muilla kieltoon määrättyillä.

Kiellolla suojatut voidaan jakaa ensisijaisesti suojattuihin, jotka ovat yleensä kiellon hakijoita ja muihin suojattuihin, jotka ovat yleensä lapsia. Lapsia suojattiin vajaassa kolmanneksessa kaikista tapauksista, yhteensä 179. Myös suojattujen osalta alemmat sosiaaliluokat olivat ylliedustettuina. Ensisijaisesti suojatuista valtaosa oli naisia (94 %) ja suomalaistaustaisia (96 %). Heidän ikänsä oli keskimäärin myös 43 vuotta (mediaani). Iäkkäitä oli kuitenkin selvästi enemmän kuin kieltoon määrättyjen kohdalla, koska yhdeksässä prosentissa aikuinen lapsi on määrätty kieltoon vanhempaansa tai vanhempiaan vastaan. Myös suojatuissa ikäprofiili on nuorin nimenomaan peruuntuneissa väliaikaisissa kielloissa, ja kyseiseen alaryhmään sijoittuu reilu kolmannes (neljä yhdestätoista) ulkomaalaistaustaisista ensisijaisesti suojatuista. Kiellolla suojattujen naisten rikoshistoria on keskimääräisesti huomattavasti pienempää kuin kieltoon määrättyillä. Suhteutettuna koko väestöön se näyttäytyy silti kohtalaisen runsaana – ottaen kuitenkin huomioon, että rikoskäyttäytyminen on keskittynyttä, samoin kuin miehillä.

Kieltojen taustatilanteet vaikuttavat olleen pääsääntöisesti vakavia, eli perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei ole määrätty kevyin perustein¹²¹. Vaikuttaa siltä, että kieltoa on haettu usein tilanteessa, jossa hakija on ollut jo

¹²¹ Vakavuus tarkoittaa usein pitkäkestoista piinaa, johon sisältyy pahoinpitelyjä, laittomia uhkauksia, arvaamatonta aggressiivista käyttäytymistä ja muuta häirintää. Silti, kun jotain yksittäistä tekoa tutkitaan rikoksena, rangaistuksena on usein sakko eli vakavuus ei tarkoita tässä samaa kuin rikosoikeudellinen moitittavuus.

äärimmäisen uupunut ja ahdistunut. Taustalla on suurimmaksi osaksi ollut eriteltävissä oleva tietty väkivaltatilanne, mutta usein kyse on ollut pitkään jatkuneesta väkivallasta. Joissain tapauksissa kyse on ollut pelkästään laittomista uhkauksista, mutta tällöin on yleensä huomioitu kieltoon määrätyn rikoshistoria ja käyttäytyminen.

Aineistossa korostuvat tilanteet, joissa kieltoa hakenut selittää kumpaninsa väkivaltaa nimenomaan alkoholin käytöllä, joka muuttaa käyttäytymisen aggressiiviseksi ja arvaamattomaksi. Näissä tapauksissa aineisto ei ilmennä selvin päin tehtyä väkivaltaa (joukossa on tietenkin paljon tapauksia, joissa päihteiden käytöstä ei ole tietoa). Ongelman merkittävyyttä lisää se, että yhtämittäinen juopottelu saattoi kestää pitkiä jaksoja. Pienempänä mutta huolestuttavana ryhmänä esille nousee myös tietoisien sadistinen väkivalta, vaikka monenlaatuista piinaa esiintyy toki muutenkin. Oma ryhmänsä on iäkkäiden kokemaa parisuhdeväkivaltaa, jossa tyypillistä on suojatun korkea ikä, hallinnointisuhde asuntoon samoin kuin kieltoon määrätyn runsas alkoholin käyttö ja yleinen aggressiivisuus. Iäkkäitä on kuitenkin eniten ryhmässä, jossa vanhempi tai vanhemmat ovat hakeneet kieltoa aikuista lastaan vastaan. Kaikki tämän ryhmän kieltoon määrätty miehet kärsivät joko päihde- tai mielenterveysongelmista tai molemmista. Usealla oli lisäksi paljon poliisikontakteja. Alaikäiset lapset olivat toisinaan väkivallan ja uhkailujen kohteena, mutta kyse oli enimmäkseen läheiseen ihmiseen kohdistuvan väkivallan näkemisestä sekä pelon ja turvattomuuden ilmapii-rissä elämisestä. Näiden lisäksi määrättyissä kielloissa on joitakin tapauksia, joissa myös kieltoa hakenut on käyttäytynyt aineiston mukaan väkivaltaisesti kieltoon määrättyä kohtaan.

1.4 Toimeenpano ja sen tarkoituksenmukaisuus

Toimeenpanon viranomaiskäytännöillä on merkitystä sille, minkälaista palvelua osapuolet saavat ja mitä vaikutuksia lailla lopulta on heille. Käytäntöjen selvittämisen yhtenä keskeisenä lähteenä on kaikki se, mitä ilmiöstä on rekisteröity tai arkistoitu. Rekisteröinti osoittautui puutteelliseksi sekä oikeus- että poliisihallinnossa. Se hankaloittaa luotettavien tietojen muodostamista ja intervention seurantaan ilman perusteellista tutkimusta, mutta se on ollut tutkimuksenkin keinoin haasteellista ja työlästä aineiston epäta-saisen laadun vuoksi.

Käräjäoikeus määrää perheen sisäiset lähestymiskiellot pääsääntöisesti kolmeksi kuukaudeksi, joskin hallituksen esityksessä korostetaan tapauskohtaista harkintaa ja että maksimipituutta ei pitäisi määrätä säännönmu-kaisesti. Poliisi puolestaan joutuu määrittämään väliaikaisen kiellon keston

ilman ohjeistusta, mikä aiheuttaa toisinaan hankaluuksia toimeenpanon eri osapuolille. Muutamassa tapauksessa käräjäoikeus on määrännyt kiellon, joka ei ole kestoaltaan lain tarkoittama. Lisäksi laajennettujen perheen sisäisten lähestymiskieltojen kirjauksissa on käräjäoikeuksien osalta merkille pantavaa epämääräisyyttä. Poliisin osalta väliaikaisten kieltojen epäämisiin liittyvät käytännöt eivät ole aina asianmukaisia. Kirjauspuutteiden takia evätyjen väliaikaisten perheen sisäisten lähestymiskieltojen määrää on mahdotonta selvittää.

Poliisi määrää väliaikaisen kiellon mieluiten ja useimmin akuutin väkivaltatilanteen jälkeen, kun kieltoon määrättävä on valmiiksi poliisin tiloissa. Tällöin häntä voidaan kuulla ja kielto voidaan antaa samantien tiedoksi. Tuomareiden kannalta ongelmallisia tilanteita ovat huonosti täytetyt hakemuslomakkeet.

Kirjavat käytännöt rekisteröinnissä ja toimeenpaneuvien viranomaisten keskinäisessä yhteistyössä ja tiedonvaihdossa haittaavat kiellon rikkomisen havaitsemista ja käsittelyä. Erityiseksi haasteeksi osoittautui käräjäoikeudelta poliisille kulkeutuva tieto kiellon tiedoksiantamisen tilasta. Usein kieltoon määrätty ei ollut istunnossa läsnä vaan sai tiedoksiannon mahdollisesti myöhemmin haastemiehen välityksellä. Ilman tiedoksiantoa kieltoa voi rikkoa saamatta siitä rangaistusta.

Käräjäoikeuksien kirjaukset liittyen tavaroiden noutoon ovat lain ja hallituksen esityksen tarkoituksen mukaisia, mutta silti epämääräisiä, koska tarjolla ei ollut hyviä vaihtoehtoja. Asian hoitaminen on jätetty usein asianosaisten keskinäisen sopimisen varaan, mikä on riski suojatun turvallisuudelle. Selkein ja turvallisin vaihtoehto olisi ollut, että poliisi on aina mukana turvaamassa tavaroiden noutoa. Poliisilla onkin ollut hankaluuksia selvittäessä, onko tietyissä rikkomisepäilyissä kyse ollut asiallisesta perusteesta ottaa suojattuun yhteyttä. Käräjäoikeus velvoittaa toisinaan poliisia osallistumaan noutoon, mutta poliisin antama virka-apu ei lain mukaan (Poliisilaki 40 §) kata sen kaltaisia tilanteita.

Osa käräjäoikeuksien ratkaisujen kirjauksista koskien lapsia oli selvästi hallituksen esityksen suosituksen vastaisia. On esimerkiksi tilanteita, joissa lapsi suojattiin perustelluista syistä, mutta kieltoon määrätylle sallittiin tapaamiset ilman valvontaa. Tapaukset ovat kuitenkin erilaisia. Osassa lapset oli suojattu ilman mainintaa perusteista. Tilanteissa, joissa isästä ei kohdistu uhkaa lapsille, he tapaavat toisinaan olosuhteissa, joista aiheutuu kummallekin haittaa. Lasten tapaamisista sopiminen on käytännössä jätetty yleensä asianosaisten keskinäisen yhteydenpidon varaan, tai sitten käräjäoikeuksien muotoilemat sopimukset ovat olleet epämääräisiä, jolloin niiden toteutumista on vaikea valvoa. Lasten osalta selkein ja turvallisin vaihtoehto olisi kieltoon määrätyn vanhemman tapaaminen valvotusti tai vähintään

kolmannen osapuolen välityksellä. Tällöin kieltoon määrätyn ja lasten äidin (joka todennäköisesti on kiellolla suojattu) ei tarvitsisi pitää lasten takia yhteyttä.

Kokonaisarviointi on myös osoittautunut hankalaksi. Se on erityisen vaikeaa, jos kieltoon määrättävä ei saavu istuntoon, kuten tapahtuu puolesa tapauksia. Lisäksi poliisien ja tuomarien saama koulutus vaikuttaa vähäiseltä; oikeushallinnossa siihen on panostettu kuitenkin enemmän.

Käräjäoikeuden ratkaisuihin kirjattujen tietojen perusteella kiellolla suojatuista kolmanneksella oli oikeudellinen avustaja istunnossa. Vain muutamalla on ollut tukihenkilö, ja ainakin haastatellut naiset ovat kokeneet nimenomaan tukihenkilön avun hyvin tarpeelliseksi. Kieltoon määrättyjen osalta avustajien käyttö oli vähäisempää. Niistä vastaajista, jotka olivat henkilökohtaisesti läsnä istunnossa (eli puolella) ainoastaan vajaalla kolmanneksella oli avustaja. Osapuolten haastattelujen perusteella vaikuttaa siltä, että jonkinlainen oikeudellinen apu olisi tarpeellista kummallekin osapuolelle, mutta sellainen tilanne ei ole suotavaa, että vain toisella on avustaja ja toinen on huonommin valmistautunut. Vaikka vastaajan kannalta kiistämisellä tai oikeudellisella avulla ei ole juuri ollut vaikutusta kiellon määräämiseen, ylimääräinen tuki voisi olla monesti tarpeen pohdittaessa kiellon sisältöä: onko esimerkiksi laajennettu kielto tarpeellinen tai tulisiko lapset suojata. Kummankin osapuolen kannalta avun hankkimista oikeuskäsittelyyn hankaloittaa asian nopea käsittely.

Sillä, haetaanko kieltoa poliisilta tai käräjäoikeudelta voi olla hakijan turvallisuuden ja kummankin osapuolen tuen saannin näkökulmasta merkittäviä seurannaisvaikutuksia. Haettaessa kieltoa suoraan käräjäoikeudelta luvassa ei ole välttämättä minkäänlaisia tukipalveluja. Tilanne ei ole hyvä poliisissakaan, mutta mahdollisuudet ovat paremmat (liittyen esimerkiksi yhteistyöhön sosiaaliviranomaisten kanssa sekä yksittäisen poliisiviranomaisen mahdollisesti tarjoamaan turvallisuusneuvontaan). Yhdessä tapauksessa kieltoon määrättävä surmasi ulkomaalaistaustaisen puolisonsa saatuaan käräjäoikeudelta haastehakemuksen. Istuntoa ei oltu ehditty järjestää, mutta kieltoa hakeneen naisen hakemus oli saapunut perille. Siitä kävi ilmi tilanteen uhkaavuus, joka olisi varmaankin tullut esille poliisin puoleen käännäytessä. Surmaaja todettiin mielenterveydellisistä syistä syyntakeettomaksi.

Haastattelujen mukaan niin suojatut kuin kieltoon määrättyt ovat kohdanneet epäasiallista viranomaiskohtelua prosessissa, joka jo lähtökohtaisesti raskas. Suojattujen naisten haastatteluista kävi ilmi, että heihin ei aina suhtauduttu vakavasti. Lisäksi ilmeni, kuinka pienikin viranomaisvirhe tai huolimattomuus kostautuu helposti asianosaiselle prosessin seuraavassa vaiheessa, kun järjestelmä ei toimi yhdenmukaisesti. Pahimmillaan tilanne johtaa epätarkoituksenmukaisten viranomaiskäytäntöjen ketjuuntumiseen.

Joillakin kieltoon määrätyillä oli kokemusta heitteillejätöstä, leimaantumisesta ja suurista taloudellisista lisäkuluista. Toisaalta yhdessä haastattelussa kävi ilmi, kuinka viranomaisten tavanomaista paneutuneempi ote miehen asioihin mahdollisesti pelasti hänen henkensä sekä edesauttoi hänen ryhdistäytymistään ja myös perheen lasten hyvinvointia.

1.5 Tavoitteiden toteutuminen

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevalla lailla tavoiteltiin väkivallan vähentymistä ja tulevien väkivaltatapahtumien ennalta ehkäisyä sekä naisten, vanhusten ja lasten aseman parantumista. Kiellon katsottiin myös edistävän rikosvastuun toteutumista siten, että suojattu voisi kiellon turvin, ilman väkivallan uhkaa, kertoa pahoinpitelystä rikostutkinnassa ja oikeuskäsittelyssä¹²². Lisäksi ajateltiin, että perheen sisäinen lähestymiskielto tuo suojatun elämään rauhallisen ajanjakson, jonka aikana hän voi järjestää elämänsä.

Tavoitteet esitettiin hyvin yleisen tasoisina ilman, että toivottujen vaikutusten syntymisen logiikkaa avattiin. Uhkaavan henkilön poistaminen kotoa on samanaikaisesti lähtökohta ja keino. Oletettiin lähinnä, että kodista poistaminen vähentää väkivaltaa, joskin tiedostettiin, että kielto voi provosoida kieltoon määrättyä. Ei esitetty näkemyksiä siitä, missä määrin väkivallan vähenemistä pitäisi tapahtua, jotta lakia voitaisiin pitää onnistuneena. Myöskään ei pohdittu, kuinka suhtautua mahdollisiin haittavaikutuksiin.

Kuten on todettu, kysymykseen siitä, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto vähentää väkivaltaa, on mahdotonta antaa tarkkaa vastausta. Poliisiaineisto ei anna tietoa piilorikollisuudesta, ja kaikille suojatuille suunnattua kyselyä ei voi tehdä tutkimuseettisistä syistä. Joka tapauksessa saatujenkin tulosten perusteella on selvää, että tavoitteiden toteutumisesta ei voisi antaa kovin yksiselitteistä vastausta millään menetelmällä. Onnistuneeseen lopputulokseen vaikuttavia tekijöitä on runsaasti alkaen siitä, että ehkäistävä ilmiö on moniulotteinen ja osapuolilla on lähtökohtaisesti erilaisia olosuhteita. Lisäksi toimeenpanon laatu vaihtelee – kummankin ryhmän sisällä viranomaispalvelussa on havaittavissa epäsuhtaisuutta.

Poliisiaineiston mukaan perheen sisäiseen kieltoon määrättyjen väkivaltapäilyt keskittyivät kuitenkin kieltoa edeltävälle ajalle ja vähenivät huo-

¹²² Jos kiellon taustatapahtumista alkaa rikostutkinta, kielto ei ole todennäköisesti kuitenkaan voimassa enää oikeuskäsittelyn aikaan, ellei sitä ole uusittu tai ellei sen päätteeksi ole haettu tavallista lähestymiskieltoa.

mattavasti kiellon määräämisen jälkeen yleisesti tarkasteltuna. Siitä ei voi kuitenkaan tehdä varmaa päätelmää tilanteen rauhoittumisesta, sillä suojatut eivät välttämättä ilmoita väkivallan jatkumisesta. Joka kolmas kieltoon määrätty on joka tapauksessa rikkonut kieltoa, ja rikkominen on usein ollut toistuvaa ja vakavaa. Aineistosta näkyy, kuinka suojatut eivät ilmoita kaikista tapauksista poliisille, joten rikkomisia ja rikkojia on todennäköisesti ollut enemmän. Poliisin tietoon tulleet rikkomiset keskittyivät kiellon alkuvaiheisiin.

On myös vaikea arvioida, kuinka moni varsinaiseen perheen sisäiseen lähestymiskielloon osallisista pariskunnista on palannut asumaan yhteen kiellon aikana tai pian sen jälkeen, mutta aineisto antaa viitteitä siitä, että se ei ole harvinaista. Poliisimerkinnöistä riippumatta väkivalta on siis voinut tällöin yhtä lailla pahentua, jatkua samantapaisena, vähentyä tai loppua.

Varmasti tiedetään kuitenkin tapauksia, joissa tilanne on rauhoittunut vähitellen kiellon määräämisen jälkeen, ja suojattu on päässyt irti entisestä, väkivaltaisesta kumppanistaan. Tietyin varauksin tilanteita, joissa perheen sisäisen lähestymiskiellon hakeminen tai väliaikaisen kiellon myöntäminen on johtanut nopean eron takia tavallisen lähestymiskiellon hakemiseen, voi myös pitää positiivisina. Niitä oli muutama kymmenen tapausta. Joissakin näissä tapauksissa väkivallan tiedetään silti jatkuneen. Tiedetään myös tapauksia, joissa suojattua on painostettu vetäytymään oikeuskäsittelystä sen jälkeen, kun poliisi on määrännyt väliaikaisen perheen sisäisen lähestymiskiellon.

Tuoreimmat tiedot naisten parisuhdeväkivallan takia tapahtuneista kuolemista vuosilta 2005 ja 2006 eivät anna perusteita sanoa, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla olisi ollut naisten kuolemia vähentävää vaikutusta¹²³. Luvut ovat hieman pienempiä kuin vuonna 2004, mutta se selittyy luontevimmin satunnaisvaihtelulla.

Lasten asema on prosessissa epäselvä, eikä tutkimus tue sellaista näkemystä, että perheen sisäinen lähestymiskielto itsessään parantaisi heidän asemaansa. Tutkimuksessa ilmenneet, heitä koskevat haitat ja riskit koskevat muun muassa asiantuntija-avun saannin puutetta, alisteista asemaa kiellon edellytysten ja mahdollisen rikosprosessin selvittelyn eri vaiheissa, lasten asemaa kiellon rikkomisen kohteina, lasten asemaa suojattuina ilman selvää perustetta, lasten asemaa tilanteissa, joissa heihin on kohdistunut väkivaltaa tai tappouhkaus, mutta kieltoon määrätty on silti saanut tavata lapsia ilman valvontaa, ja lasten asemaa tilanteissa, joissa heihin ei ole kohdistunut ilmeistä uhkaa samalla kun he ovat kärsineet isän yllättävästä

¹²³ Henkirikostietokannan mukaan parisuhdeväkivaltaan kuolleita naisia oli 22 vuonna 2003, 25 vuonna 2004, 20 vuonna 2005 ja 21 vuonna 2006 (lähteenä myös Heiskanen 2008).

poismuutosta. Tilanteissa, joissa isästä ei kohdistu uhkaa lapsille, lapset ja isät tapaavat kiellon aikana toisinaan olosuhteissa, joista aiheutuu kummallekin haittaa, tai tapaamiset eivät käytännössä onnistu, vaikka estettä ei pitäisi olla.

Yksi lain tavoite koski rikosvastuun edistämistä olettaen, että kielto mahdollistaa tehokkaan esitutkinnan tilanteissa, joissa käsillä on rikosasia. Aineisto ei anna syytä olettaa, että perheen sisäisellä lähestymiskiellolla olisi merkittäviä, yhdensuuntaisia vaikutuksia rikostutkinnan etenemiseen. Joissain tapauksissa kielto on voinut hyvinkin auttaa suojattua toimimaan asianomistajan roolissa, mutta aineistossa on tapauksia, joissa on selvästi käynyt päinvastoin: kielto tai siihen liittyvä rikostutkinta on provosoinut kieltoon määrätyn niin, että hän on painostanut suojattua valehtelemaan eli perumaan lausuntonsa/rikosilmoituksensa, tai esimerkiksi rikkomisista ei tehdä rikosilmoitusta.

Useissa tapauksissa, joissa suojattu on perunut lähestymiskieltoasian oikeuskäsittelyn saatuaan väliaikaisen kiellon, taustatapahtumaan liittynyt rikosepäily ei ole johtanut tuomioon. Yksinkertaisin syy olisi se, ettei asianomistaja katso syystä tai toisesta voivansa jatkaa tutkintaa, jos kyse on lievästä pahoinpitelystä tai laittomasta uhkauksesta (ovat asianomistajarikoksia). Syiden kattava selvittäminen edellyttäisi kuitenkin kaikkien aineiston tapausten työlästä rikos- ja tutkintailmoitusten, esitutkintapöytäkirjojen ja oikeuden ratkaisujen sisältämän materiaalin läpikäymistä, ja saatu tieto jäisi silloinkin tulkinnanvaraiseksi ilman haastattelutietoa. Jos taas taustalla on painostusta, haastatteluun suostuminen ei ole oletettavaa ja sen tekeminen olisi tutkimuseettisesti kyseenalaista.

Ei vaikuta siltä, että poliisilla olisi mieltä olla tutkimatta rikosasiaa sillä verukkeella, että väkivallasta epäillylle määrätään poliisia joka tapauksessa työllistävä väliaikainen lähestymiskielto. Aineisto ei myöskään ilmennä tällaista tapahtuneen. Osassa tapauksia, joissa perheen sisäistä lähestymiskieltoa haetaan suoraan käräjäoikeudelta, tuomari kuitenkin toteaa rikoksen tapahtuneen ilman, että tapahtumasta on tehty tai siitä tehdään rikostutkinta. Tällaisista tilanteista esimerkiksi pahoinpitelystä jää antamatta tuomio. Siinä mielessä lähestymiskielto voi ikään kuin korvata rikosasian käsittelyn, mutta kyse on tällöin kiellon hakijan omasta ”valinnasta”. Kyse rikosvastuun paremmasta toteutumisesta perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksesta vaikuttaakin aineiston mukaan tilanteelta, jossa ratkaisevaa on suojatun tietoisuus toimintamahdollisuuksista sekä hänen ja kieltoon määrätyn keskinäinen suhde. Voisikin todeta, että hakijalle suunnatut henkiset, turvallisuutta takaavat ja oikeudelliset tukipalvelut edistäisivät myös tavoitteeksi asetettua rikosvastuun toteutumista.

Yhtenä lainvalmistelun ajatuksena oli myös kieltoon määrättyjen ohjaaminen väkivaltatyöhön. Aineisto ei ilmennä sellaista juurikaan toteutuneeta, ainakaan siten, että väkivaltatyöhön ohjautuminen yhdistyisi kiellon määräämisen prosessiin.

Jos vastauksia halutaan yleistasoisiin kysymyksiin, ehkäistiinkö lakiuudistuksella perheväkivaltaa tai lisääntyikö sen avulla suojattujen turvallisuus, vastaus on siis osin kyllä, osin ei. Yksi selvä tulos on, että yksittäiset tapaukset ovat monista yhtäläisyyksistä huolimatta aina myös erilaisia niin taustoiltaan kuin vaikutuksiltaan. Vaikka tavoitteiden ainakaan yksiselitteisen merkittävästä toteutumisesta ei voida puhua, toki ne ovat silti saattaneet toteutua kohtalaisesti. Tavoitteiden toteutumisen tarkastelu on arvioinnin kokonaisuudesta kuitenkin pieni osa: vaikutukset voivat olla tavoitteiden mukaisia tai yllättäviä, olivatpa ne hyviä tai huonoja. Toinen kysymys on se, kuinka paljon ja minkälaisia haittoja sallitaan, jotta kiellon voi kokonaisuudessaan sanoa toimivan riittävän hyvin. Toisin sanoen voidaanko kieltoa pitää toimivana esimerkiksi silloin, jos se jossain määrin vähentää väkivaltaa ja estää sen kumuloitumista, mutta aiheuttaa samalla merkittäviä haittavaikutuksia sen osapuolille, lapset mukaan luettuina? Seuraavaksi esitellään tarkemmin, mitä kaikkea vaikutuksista voi sanoa, niin hyvistä kuin haitallisista.

1.6 Vaikutusten arviointi

Kuten edellä on käynyt ilmi, toimeenpanolla on ollut suoria vaikutuksia sääntelyn kohteisiin. Tässä jaksossa esitetään kuitenkin tuloksia, jotka liittyvät toimeenpanon jälkeisiin tilanteisiin. Tarkastellaan, millainen yhteys perheen sisäisellä lähestymiskiellolla on mahdollisesti ollut osapuolten hyvinvointiin laajemmassa mielessä: mitä muutoksia se on tuonut elämään. Vaikutuksia on analysoitu käsillä olleen aineiston mukaisesti. Esille on noussut kiellon jälkeisiä elämäntilanteita hakijoiden, suojattujen, kieltoon määrättävien ja kieltoon määrättyjen kannalta. Osa on selviytynyt vaikeuksista, osa elää kaltevalla pinnalla ja osa on menehtynyt.

Sekä haastatellut naiset (kolme kiellolla suojattua) että miehet (kuusi kieltoon määrättyä) olivat selviytyjiä, joille kiellon määrääminen osoittautui alkuhankaluuksien ja toimeenpanoprosessiin liittyvien ongelmien jälkeen hyväksi ratkaisuksi. Kaikilla elämäntilanne näytti valoisammalta suhteessa kieltoa edeltäneeseen aikaan. Haastatellut naiset olivat päässeet pitkälti irti väkivaltaisista puolisoistaan, ja haastatelluista miehistä lähes kaikki olivat palanneet yhteen, mutta parisuhde oli parempi ”kovan opetuksen” jälkeen. Naisten osalta perheen sisäisen lähestymiskiellon ”läpivienti” onnistuneesti oli kuitenkin haasteellista ja rankkaa. Sitä on syytä korostaa

varsinkin, kun heillä on mitä ilmeisimmin ollut muuhun naisaineistoon nähden keskimääräistä paremmat henkiset, sosiaaliset ja taloudelliset resurssit. Apua on kuitenkin saatu eri tahoilta, ja se otettu kiitollisena vastaan. Huolta kannettiin kuitenkin lapsista. Koettiin, että he eivät olleet saaneet tarvitsemaansa apua. Kaiken kaikkiaan suojattujen haastattelut ilmentävät sitä, kuinka suuri merkitys omalla aktiivisuudella on kiellon onnistumisen kannalta, mihin yhdistyy kyky hakea apua ja ottaa sitä vastaan.

Vaikka perheen sisäinen lähestymiskielto näytti ryhdistävän haastateltujen miesten elämää alkuvaikeuksien jälkeen, kielto oheistapahtumineen aiheutti myös monenlaisia haittoja, kuten lasten tapaamisten vaikeutumista, merkittäviä taloudellisia menetyksiä ja leimaavia vaikutuksia¹²⁴. Tieto kiellosta vaikuttaa leviävän herkästi lasten päiväkotiin (lapsiin ei kohdistunut kyseisissä tapauksissa uhkaa), ja yksi mies koki vakavaa syrjintää työyhteisössä. Haastatellut miehet olivat kuitenkin olleet avun piirissä (päihdehoito, miestyö), tai he ovat kohdanneet muutoin palvelualttiita viranomaisia. Palvelutarjonta ei tosin useinkaan liittynyt juuri perheen sisäisen lähestymiskiellon määräämisprosessiin. Kaikki haastatellut miehet korostivat lasten tärkeyttä, ja usealla nimenomaan huoli lapsista vaikutti olleen keskeinen elämänmuutosta motivoinut tekijä. Erittäin keskeinen tekijä oli myös päihteiden käytön lopettaminen tai merkittävä vähentäminen. Viisi kuudesta palasi yhteen avo/aviopuolionsa kanssa. Vaikka yhteenpaluu tapojen parantamisen jälkeen ei sisältynyt lainsäätäjän esittämiin varsinaisiin tavoitteisiin, kohentunutta parisuhdetta voitaneen pitää hyvänä vaikutuksena.

Edellä on esitelty siis hyviä tuloksia. Tärkeää on kuitenkin tiedostaa, että haastatellut olivat hyvin valikoituneita; he eivät suinkaan edusta koko aineistoa. Onnistumisen sijaan onkin mielekästä korostaa niitä tekijöitä, jotka mitä ilmeisimmin edesauttoivat selviytymistä. Niitä ei voi liikaa toistaa: kummallakin osapuolella siis henkinen vahvuus, saatu ulkopuolinen apu ja tuki sekä halu ja kyky ottaa sitä vastaan. Suojatuilla positiivisesti vaikutti myös taloudellinen itsenäisyys ja kieltoon määrättyjä auttoi erityisesti päihteistä luopuminen ja halu pitää yllä hyvää suhdetta lapsiin.

Monelle kieltoon määrätyle vaikutus näyttää kuitenkin olleen päinvastainen. Aineistossa on paljon miehiä, joilla perheen sisäinen lähestymiskielto näyttää lisänneen syrjäytymistä, joka oli jo entuudestaan kohtalainen. Osalla perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita elämän olosuhteet muuttuivat kiellon määräämisen jälkeen selkeästi huonompaan siten, että kyse ei ole ollut vain väliaikaisesta tilasta. Aineisto indikoi paitsi alkoholin ongelmakäytön lisääntymisestä, tapauskohtaisesti myös asunnot-

¹²⁴ Kolme haastateltua miestä oli lähtökohtaisesti varattomia ja rikostaustaisia, joten he eivät pitäneet taloudellisia kuluja tai leimautumista varsinaisesti ongelmina.

tomuudesta. Lisäksi moni kieltoon määrätty näytti syyllistyvän omaisuusrikoksiin (erityisesti näpistykseen) enemmän kiellon määräämisen jälkeen kuin sitä ennen, mikä viittaa lisääntyneisiin taloudellisiin vaikeuksiin. Samoin omaisuusrikosten ja väkivallan uhriksi joutuminen on suurempaa kiellon jälkeen kuin sitä ennen. Eli siltä osin kuin perheen sisäinen lähestymiskielto on voimistanut syrjäytymiskehitystä, se on myös lisännyt poliisin tehtäviä.

Monella putkan kanta-asiakkaalla kyse lienee erilaisten ongelmien kasautumis- ja interaktiovaikutuksista. Esimerkiksi runsas päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, aggressiivisuus, taloudelliset ongelmat ja kodista häätö vaikuttavat eri tavoin toisiinsa. Ne ovat yhdessä ja erikseen myös tekijöitä, jotka synnyttävät ja vahvistavat helposti syrjäytymistä. Koska joillakin tilanne on huonontunut huolestuttavalla tavalla kieltoon määräämisen jälkeen, perheen sisäisen lähestymiskiellon voidaan ajatella kyseisissä tapauksissa toimineen väliintulevana tekijänä, joka on voimistanut jo aikaisemmin alkanutta syrjäytymiskehitystä.

Muutama kieltoon määrätyn kuolemantapaus vaikuttaisi olevan yhteydessä perheen sisäiseen lähestymiskiellon synnyttämään olosuhdemuutokseen¹²⁵. Osa menehtymisistä on johtunut siitä, että keho ei ole enää kestänyt kuluttavaa elämäntapaa. Toki elämäntapa on saattanut itsessään olla ennenaikaiseen kuolemaan todennäköisesti johtava, mutta muutamassa tapauksessa perheen sisäisen lähestymiskiellon synnyttämä olosuhdemuutos vaikuttaa lisänneen menehtymisen riskiä ja kuolema on siten ikään kuin ”aikaistunut”. Lisäksi muutaman miehen äkillinen itsemurha on todennäköisesti perheen sisäisen lähestymiskiellon synnyttämän traumaattisen kokemuksen laukaisema (ks. Upanne & Lönnqvist 2002, 141). Voidaan toki kysyä, missä määrin perheen sisäinen lähestymiskielto on verrattavissa avioeroon, joka on yksi yleinen miesten tekemien itsemurhien taustatekijä, vai tuoko kieltoon määrääminen erotilanteeseen oleellista lisäulottuvuutta. Kielto tulee usealle luultavasti jossain määrin yllätyksenä, ainakin kokemuksen tasolla, ja kun prosessi on nopea, kieltoon ei välttämättä ehdi varautua. Vaikka kielto kestää korkeintaan kolme kuukautta, siihen liittyvät menetykset voivat tuntua lopullisilta: yhdessä hetkessä menee elämänkumppani, koti ja mahdollisesti myös lapset. Joillekin kieltoon määrääminen voi myös synnyttää tunteen julkisesta

¹²⁵ Kuolleita miehiä oli yhteensä 11 (Kieltoon määrätty tai hakeminen vireillä). Niistä itsemurhia oli 5–7, alkoholiin liittyviä sairauskohtauksia 2–3 ja alkoholiin liittyviä tapaturmia 2–4. Epämääräisyys johtuu siitä, että muutamassa tapauksessa kuolinsyyntä määrittäminen oli hankalaa; esimerkiksi lääkkeiden ja alkoholin yhteisvaikutuksesta seurannut menehtyminen saattoi olla yhtä lailla itsemurha kuin vahinko. Itsemurhista kolme tapahtui päivän sisällä kiellon hakemisesta tai määräämisestä. Ainakin kahden alkoholiin liittyvän kuoleman osalta aineisto osoittaa, että menehtyneen miehen elämänhallinta huonontui selvästi kiellon määräämisen jälkeen.

häpeästä, varsinkin jos väkivalta on ollut siihen asti korkeintaan pienen ihmisjoukon tiedossa. Osa itsemurhan tehneistä oli pitkään ilmentänyt itsetuhoista käyttäytymistä, mutta osalla itsemurha tapahtui ainakin aineiston valossa yllätyksenä.

Naispuolisia kiellon hakijoita ja kiellolla suojattuja kuoli kiellon määrämisen yhteydessä tai sen jälkeen miehiä huomattavasti vähemmän. Edellä on mainittu tapaus, jossa nainen sai surmansa haettuaan kieltoa, kun kieltoon määrättävä provosoitui. Mies todettiin syyntakeettomaksi. Muut kaksi tapausta olivat traagisia elämänkohtaloita, joissa suojattu seurusteli tai asui kuollessaan edelleen saman ammatti/taparikollisen kanssa, joita vastaan oli aiemmin hakenut kieltoa. Toinen teki itsemurhan ja toisen kuolema luokiteltiin tapaturmaksi. Näillä naisilla oli kumppaninsa tavoin ilmeisen vakavia elämänhallinnallisia ongelmia, mutta väkivaltaisesta ja uhkaavalla tavalla käyttäytyvästä rikostaustaisesta kumppanista irrottautuminen ei myöskään ole helppoa.

Lienee perusteltua sanoa, että siltä osin kuin joillakin kuolemantapauksilla on yhteys perheen sisäiseen lähestymiskieltoon, kyse on odottamattomista ja haitallisimmista sivuvaikutuksista. Kieltoon määrättyjen riski päätyä asunnottomiksi oli sen sijaan jossain määrin ennakoitavissa. Aineisto kertoo kaiken kaikkiaan siitä, että perheen sisäinen lähestymiskiellon haittoja ei voi pelkistää kieltoon määrättyjen osalta asumiskysymykseen. Vaikka voidaan toivoa, että he kykenisivät huolehtimaan itsestään, näin ei useinkaan ole, sillä moni kulkee valmiiksi kaltevalla pinnalla, joka kestää huonosti lisävastoinkäymisiä. Vastaavasti suojattujen osalta sen tiedostaminen, että kiellon hakeminen saattaa provosoida vastapuolta, ei riitä. Tilanteisiin tulee pystyä järjestelmällisesti varautumaan ottaen huomioon, että vastapuolen käyttäytyminen saattaa olla hyvin arvaamatonta alkoholin käytön tai mielenterveysongelman takia.

2 Oikeudellisia kysymyksiä

Tämän raportin puitteissa on mahdollista paneutua vain muutamiin oikeudellisiin kysymyksiin, ja niihinkin melko yleisellä tasolla (ks. tarkemmin Leppälä & Rantala 2008). Tutkimuksessa on joka tapauksessa noussut esiin monia oikeudellisia ongelmia.

Lain epätarkkuus synnyttää vaihtelevia ja lain hengen vastaisia toimintakäytäntöjä, joilla voi olla konkreettisia, haitallisia vaikutuksia osapuolten elämään. Ne tuottavat myös eriarvoista kohtelua. Rikosprosessuaalisista kysymyksistä kiellon tiedoksiantoon liittyvät ongelmat ovat hankalia. Kos-

ka vastaaja ei useinkaan saavu istuntoon, tiedoksiantaminen jää haastemiehen tehtäväksi, ja prosessi voi kestää kauan. Kieltoon määrätty voi tänä aikana rikkoa voimassa olevaa kieltoa ilman, että teko oikeuttaa rikosoikeudelliseen puuttumiseen. Perheen sisäisen lähestymiskieltoasian käsitteelyn nopeus on puolestaan toisaalta oikeusturvaa lisäävä, mutta myös sitä heikentävä asia, jos näkökulmana on asianosaisten mahdollisuus valmistautua prosessiin.

Seuraavassa tarkastelussa näkökulma on lähtökohtaisen rikosoikeudellinen. Tarkastelu on rajattu rikosoikeudelliseen suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteeseen, sanktiokumulaatioon¹²⁶ sekä loukatun suostumukseen liittyvään problematiikkaan kiellon rikkomistapauksissa. Käsiteltävät kysymykset ovat osittain päällekkäisiä.

Kuten luvussa III on tullut ilmi, tavallinen lähestymiskielto rinnastetaan oikeudelliselta luonteeltaan kyseisen lain esitöissä lähinnä pakkokeinoihin, turvaamistoimiin tai liiketoimintakieltoon. Laajasti ymmärrettynä rikosoikeuden keskeisten periaatteiden voitaneen katsoa ulottuvan rangaistusten lisäksi myös näihin, mutta tavallinen lähestymiskielto rinnastetaan rikosoikeudelliseen prosessiin vahvasti muutoinkin. Perheen sisäinen lähestymiskielto on vielä järeämpi puuttuminen perusoikeuksiin, ja lisäksi prosessin käynnistävänä tekijänä on todennäköisemmin rikos ja kiellon määräämisen edellytyksenä on perusteltu rikoksen uhka, jota kiellolla pyritään torjumaan. Lisäksi kieltoon määräämisen edellytysten arvioinnissa henkilön, jota vastaan kielto on haettu, rikoshistoria otetaan tyypillisesti huomioon. Rikoksen näin läheinen yhteys perheen sisäiseen lähestymiskieltoon vahvistaa käsitystä, että kielto on käytännössä usein eräänlainen rikoksen (lisä)seuraamus, tai ainakin seurausta rikoksesta tai rikoskäyttäymisestä.

Koska perheen sisäisellä lähestymiskiellolla voi olla hyvin haitallisia vaikutuksia kieltoon määrätylle, taustatapahtumien rikosoikeudellisen moitittavuuden, niistä mahdollisesti lankeavan seuraamuksen ja kiellon tosiasiallisten seurausten suhteen arviointi on kriminologisesti tärkeä kysymys. Riippumatta siitä, minkälaiseen toimenpiteeseen kieltoa oikeudellisessa kielessä verrataan, kyseessä on seuraamus, jolla puututaan vahvasti perusoikeuksiin. Kieltoon määrättyjen haastatteluissa ilmeni lisäksi, että perheen sisäinen lähestymiskielto koettiin rikosoikeudellista seuraamusta ankarammaksi ”rangaistukseksi”¹²⁷ ja että yhteisvaikutuksena syntynyttä kaksoisrangaistusluonnetta kritisoitiin.

Toki rikosoikeudellisiin periaatteisiin suhteutuvaa käsittelyä voi arvoitella sillä perusteella, että perheen sisäinen lähestymiskielto ei kuitenkaan

¹²⁶ Sanktiokumulaatiossa on kyse seuraamusten kasautumisesta.

¹²⁷ Liittyen leimaavuuteen, arjen hankaloitumiseen, lasten tapaamisten hankaloitumiseen ja taloudellisiin menetyksiin.

ole rikosoikeudellinen rangaistus, vaan omalajinen oikeusilmiö. Se ole määritettävissä sellaisella oikeudellisella käsitteellä, josta voisi johtaa suoraan oikeusvaikutuksia. Tarkastelun tarkoitus on kuitenkin ensisijaisesti avata näkökulmia ja tuoda esille kysymyksiä kohtuullisuudesta. Sikäli kun oikeudellisen järjestelmän määräämällä kiellolla on merkittäviä haitallisia ja odottamattomiakin seurauksia, on perusteltua arvioida sen vaikutuksia suhteessa muuhun oikeusjärjestelmään, varsinkin lähellä oleviin menettelyihin ja niiden periaatteisiin. Lisäksi näkemys, että perheen sisäisen lähestymiskiellon oikeudellinen luonnehdinta ”teknisesti poissulkee” käsittelyn esimerkiksi rikosoikeudellisen suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteen kannalta, on haittojen vakavuuden näkökulmasta ongelma itsessään. Siinä tapauksessa oikeudellinen järjestelmä ikään kuin sallii rajuja perusoikeuksiin puuttumisia sillä perusteella, että niiden oikeudellinen luonne määritellään väljästi. Tästäkin syystä vertaileva käsittely on tärkeää.

2.1 Suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaate

Rangaistuksen tuomitseminen merkitsee kärsimyksen aiheuttamista tuomitulle. Oikeudenmukaisuussyistä tätä kärsimystä tulee aiheuttaa vain niin paljon kuin on välttämätöntä. Kärsimyksen määrä tulee olla oikeassa suhteessa rikoksen törkeyteen ja tekijän syyllisyyteen. Tätä suhteellisuusperiaatetta voitaneen pitää yhtenä rikosoikeudellisen oikeudenmukaisuuden peruselementeistä. (Heinonen 2002, 79.) Ongelmaksi kuitenkin muodostuu, että puhuttaessa oikeudenmukaisuudesta, määritelmiä lienee lähes yhtä monta kuin on määrittelijöitä. (Lappi-Seppälä 1987, 173.)

Rikosoikeustieteessä suhteellisuusperiaatteen mukaista oikeudenmukaisuutta on johdettu niin syyllisyydestä, seurauksesta kuin näistä molemmista yhdessä. Oikeudenmukaisuutta on arvioitu myös rangaistuksen mittaamisen yhteydessä suhteessa oikeudenloukkaukseen. Tässä esityksessä suhteellisuutta tarkastellaan rikoslain 6:4:n yleisperiaatteen mukaan, joka kuuluu seuraavasti:

Rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikutuksiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen.

Toinen rikosoikeudellisen oikeudenmukaisuuden keskeinen periaate on yhdenvertaisuusperiaate. Periaatteen keskeisin sisältö on, että samanlaisista rikoksista tulee tuomita samanlaiset rangaistukset. (Heinonen 2002, 73.)

Lähestymiskiellon vaikutusten dramaattisuus kieltoon määrättävän elämään riippuu pitkälti siitä, missä hän asuu ennen kieltoon määräämistä.

Mikäli hän on ollut seurustelusuhhteessa kiellolla suojattavaan ja asunut eri osoitteessa, väkivallan uhkaa voidaan pyrkiä torjumaan *tavallisella* lähestymiskiellolla. Tällöin kieltoon määrättävä ei saa tavata suojattavaa henkilöä tai muuten ottaa häneen yhteyttä kiellon ollessa voimassa. *Perheen sisäisen* lähestymiskiellon sisältö on siltä osin identtinen. Keskeisenä erona on kuitenkin kieltoon määrätyn velvollisuus poistua asunnosta, jossa hän ja suojattava vakituisesti asuvat. Asuntoon ei myöskään saa palata kiellon voimassaoloaikana, ja kieltoon määrättävän tulee lähtökohtaisesti järjestää itse väliaikainen asumisensa. Kielto ei kuitenkaan muuta yksityisoikeudellisia velvoitteita kiellon ajalta, kuten velvollisuutta maksaa perheen yhteisen kodin kuukausittaista vuokraa tai lyhentää asuntolainaa sivukuluineen.

Vaikka tavallisen ja perheen sisäisen lähestymiskiellon määrittämisen kriteerit ovat erilaiset¹²⁸, kiellot voidaan monissa tapauksissa määrätä samankaltaiseen tapahtumaan ja uhkaan perustuen. Seuraava fiktiivinen mutta todellisuutta mukaileva esimerkki¹²⁹ havainnollistaa joitakin mahdollisia eroja tavallisen ja perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksista kieltoon määrätyn elämään tällaisessa tilanteessa.

Tapaus 1:

Helsinkiläinen Pertti P syyllistyi 20.2. naisystävänsä Irma I:n pahoinpitelyyn. Pertti P on myös aikaisemmin käyttäytynyt Irma I:tä kohtaan väkivaltaisesti. 21.2. Irma I teki viimeisimmästä pahoinpitelystä rikosilmoituksen ja haki Pertti P:tä vastaan ensin väliaikaista lähestymiskieltoa ja myöhemmin varsinaista lähestymiskieltoa. Rikoskomisario Kalle K. määräsi 21.2. Pertti P:n väliaikaiseen lähestymiskieltoon, joka annettiin Pertti P:lle tiedoksi vielä samana päivänä. Käräjäoikeus arvioi 28.2., että on perusteltu aihe olettaa, että

¹²⁸ Lähestymiskiellosta annetun lain 2.1 §:n mukaan tavallisen lähestymiskiellon edellytyksenä on ”perusteltu aihe olettaa, että henkilö, jota vastaan kieltoa pyydetään, tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen tai muulla tavoin vakavasti häiritsemään tätä. Sitä vastoin perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytyksenä on lain 2.2 §:n mukaan, että henkilön ”uhkauksista, aiemmista rikoksista tai muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti tulisi tekemään itsensä uhatuksi tuntevan henkilön henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvan rikoksen, eikä kieltoon määrittäminen ole kohtuutonta ottaen huomioon uhkaavan rikoksen vakavuus, samassa asunnossa asuvien henkilöiden olosuhteet ja muut asiassa ilmenneet seikat.”

Perheen sisäisen lähestymiskiellon osalta ”todennäköisesti tulisi tekemään” on katsottu tarkoittavan, että myöhemmän rikoksen toteutuminen on todennäköisempää kuin sen toteutumatta jääminen. Seuraus tapahtuu näin ollen yli 50 % todennäköisyydellä. Tavallisen lähestymiskiellon määrittämisen edellytyksenä oleva ”perusteltu aihe olettaa” on näyttökynnykseltään alempi kuin ”todennäköisten syiden” edellyttämä vähintään 50 % todennäköisyys, mutta kuitenkin korkeampi kuin rikosprosessuaalinen ”on syytä epäillä” -kynnys. (Rautio 2004, 854 ja 861.)

¹²⁹ Eräällä haastatellulla perheen sisäiseen lähestymiskieltoon määrättyllä miehellä taloudelliset vaikutukset olivat hyvin samankaltaisia kuin esimerkissä.

Pertti P tulisi tekemään Irma I:n henkeen, terveyteen, vapauteen tai rauhaan kohdistuvan rikoksen. Pertti P määrättiin kuudeksi kuukau-
deksi perusmuotoiseen lähestymiskieltoon, jonka seurauksena hän
ei saa tavata Irma I:tä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä. Kiellettyä
on myös Irma I:n seuraaminen ja tarkkaileminen.

Rikosasiaa käsiteltiin käräjäoikeudessa 18.10. Pertti P:n todettiin
syyllistyneen pahoinpitelyyn ja tuomittiin 30 päiväsakkoon. Hänen
ansiotulonsa huomioon ottaen sakon kokonaissumma oli 600 euroa.
Lähestymiskiellosta ei aiheutunut Pertti P:lle taloudellisia kustan-
nuksia.

Tapaus 2:

Helsinkiläinen Antero A syyllistyi 20.2. avopuolionsa Taina T:n
pahoinpitelyyn. Antero A on myös aikaisemmin käyttäytynyt Taina
T:tä kohtaan väkivaltaisesti. 21.2. Taina T teki viimeisimmästä pa-
hoinpitelystä rikosilmoituksen ja haki Antero A:ta vastaan ensin vä-
liaikaista perheen sisäistä lähestymiskieltoa ja myöhemmin varsi-
naista perheen sisäistä lähestymiskieltoa. Rikoskomisario Kalle K.
määräsi 21.2. Antero A:n väliaikaiseen perheen sisäiseen lähesty-
miskieltoon. Kielto annettiin Antero A:lle tiedoksi, ja Antero A
määrättiin poistumaan perheen yhteisestä kodista noudettuaan sieltä
poliisin valvomana välttämättömät henkilökohtaiset tavaransa. Kär-
äjäoikeus arvioi 28.2., että Antero A:n aiemmista rikoksista ja
muusta käyttäytymisestä voidaan päätellä, että hän todennäköisesti
tulisi tekemään Taina T:n henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdis-
tuvan rikoksen. Antero A määrättiin perusmuotoiseen perheen sisäi-
seen lähestymiskieltoon, jonka seurauksena hän ei saa tavata Taina
T:tä eikä muuten ottaa häneen yhteyttä. Kiellettyä on myös Taina
T:n seuraaminen ja tarkkaileminen. Lisäksi Antero A ei saa kiellon
voimassaoloaikana palata perheen yhteiseen kotiin.

Rikosasiaa käsiteltiin käräjäoikeudessa 18.10. Antero A:n todet-
tiin syyllistyneen pahoinpitelyyn ja hänet tuomittiin 30 päiväsak-
koon. Hänen ansiotulonsa huomioon ottaen sakon kokonaissumma
oli 600 euroa. Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta ei aiheutunut
Antero A:lle välittömiä kustannuksia. Koska hän ei voinut palata
pariskunnan yhteiseen kotiin, hänen oli kuitenkin etsittävä itselleen
asunto kiellon ajaksi. Antero A ei välittömästi kiellon määräämis-
päivänä löytänyt itselleen sopivaa asuntoa. Samassa kaupungissa
asuvan veljen luona oli ahdasta vastasyntyneen kolmannen lapsen
vuoksi, eikä Antero halunnut kertoa tilanteestaan työ- tai muille ka-
vereille. Niinpä hän asui kiellon alkamispäivää seuraavat 10 vuoro-
kautta keskihintaisessa Hotelli Lyömättömässä Rauhassa. Hotelli-
yöpyminen maksoi 80 euroa per yö, eli 800 euroa. Koska Anteron
ansiotulot ovat palkansaajien keskitasoa, hänellä oli vaikeuksia löy-
tää sopivaa vuokra-asuntoa. Tarjolla olevissa asunnoissa oli tulora-
jat, jotka Antero A:n ansiotulot ylittivät. Yksityisillä markkinoilla
oli tarjolla sopivia asuntoja, mutta niihin Antero A:lla ei ollut varaa
hänen ja Taina T:n yhteistä kotia varten otetun asuntolainan kuu-
kausittaisista lyhennyksistä johtuen, joita hän maksoi yksin. Lisä-

lainaa Antero ei uskonut saavansa, koska asuntolaina oli mitoitettu hänen maksukyvynsä ylärajalle.

Lopulta Antero A löysi pienehkön yksión, jonka kuukausivuokra oli 500 euroa kuukaudessa. Vuokrailmoituksen mukaan vuokrasuhteen vähimmäiskesto olisi ollut 12 kuukautta. Antero onnistui kuitenkin sopimaan vuokrasuhteen kestämaan ainoastaan kuusi kuukautta. Asunnosta hänelle aiheutui näin ollen 3 000 euron kulut. Kun tämä lasketaan yhteen hotelliasumisesta aiheutuneen 800 euron menoon, asumisjärjestelyistä aiheutunut välitön taloudellinen kustannus oli 3 800 euroa.

Antero A:lle aiheutui myös muita kustannuksia. Koska hänen omistamansa pyykinpesukone oli hänen ja Taina T:n yhteisessä kodissa, hän joutui pesettämään vaatteensa pesulassa. Pesulakuluihin Antero A:lta kului viikossa 20 euroa, eli kolmessa kuukaudessa yhteensä 240 euroa. Lisäksi hänen oli ostettava välttämättömät tarvikkeet (valaisimet, tarvittavat astiat sekä vuode vuodevaatteinen) uuteen kotiinsa. Näihin Antero A:lla kului 260 euroa. Näin ollen kielion välilliset kustannukset olivat yhteensä 500 euroa. Näiden ja asumisesta aiheutuneiden kulujen summa oli 4 300 euroa. Lisäksi hän joutui lainaamaan veljeltään rahaa uuden asuntonsa takuuvuokraan, joka oli kahden kuukauden vuokran suuruinen, eli 1 000 euroa. Hänen oli myös maksettava pahoinpitelystä tuomittu 600 euron sakko.

Suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteeseen liittyvä problematiikka korostuu nimenomaan esimerkin kaltaisissa tilanteissa. Toisin sanoen rikosoikeudelliselta moitittavuudeltaan samanlaisiin tekoihin syyllistyneille tuomitaan yhtä ankarat rikosoikeudelliset rangaistukset samalla, kun seuraamusten kokonaisankaruus poikkeaa toisistaan merkittävästi.

Ensinnäkin, jos tavalliseen ja perheen sisäiseen lähestymiskieltoon johdaneita tekoja tarkastellaan suojeltavien oikeushyvien (samat eli henki ja terveys) ja toisaalta kieltoa edeltäneiden tekojen (useimmiten pahoinpitely ja/tai laiton uhkaus) kannalta, on vaikea nähdä perustetta esimerkissä kuvatulle erolle seuraamusten tosiasiallisessa ankaruudessa. Toiseksi, tilannetta on syytä tarkastella seuraamusten vaikutusten ennakkoinnin kannalta. Paitsi että kieltoon määrättylle aiheutuvat taloudelliset kustannukset ovat perheen sisäisessä lähestymiskiellossa oletusarvoisesti merkittävästi korkeammat, tosiasialliset kokonaiskustannukset ovat myös vaikeasti ennakoitavia. Esimerkiksi haja-asutusalueilla on mahdollista, että väliaikaiseksi kodiksi sopivaa vuokra-asuntoa ei ole saatavilla. Tällöin kieltoon määrätty saattaa joutua muuttamaan kauas kotipaikkakunnaltaan, jolloin työssäkäynti tai lasten tapaaminen voi vaikeutua tai muodostua mahdottomaksi. Kiellon vaikutusten ankaruuteen voi lisäksi vaikuttaa muut vaikeasti ennakoitavat tekijät, kuten kieltoon määrätyn terveydentila, kiellon saamisen kriisiluon-

ne, kieltoon määräämisen ajankohta (vuodenaika) jne. Kuten todettu, erilaisten potentiaalisten ulkoishaittojen ennalta arviointi lienee sangen haastava tehtävä toimeenpanevalle viranomaiselle.

Jos tilannetta tarkastellaan kiellolla suojattavan kannalta, turvaamisen tarve on esimerkkitapauksissa erilainen. Toisin kuin perheen sisäisessä lähestymiskiellossa, tavallisessa lähestymiskiellossa suojattava ei lähtökohdaisesti ole joutunut kokemaan väkivaltaa tai sen uhkaa samassa taloudessa asuvan elämänkumppaninsa taholta. Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla puututaan sen sijaan ongelmaan, jonka torjumisessa suojattavan kenties keskeisin keino ilman kieltoa olisi poistuminen omasta kodista. Tällöin hänen pitää tietysti vastaavasti järjestää oma majoituksensa kuluineen. Jos hän päätyy turvakotiratkaisuun, niin kunnan sosiaalitoimen tuen avulla majoitusmaksut eivät välttämättä muodostu kovin suuriksi. Toisaalta turvakotiverkosto ei ole kattava.

Voidaan kysyä, poikkeako turvaamisen tarve tavallisessa että perheen sisäisessä lähestymiskiellossa niin paljon, että se on oikeassa suhteessa intervention järeyteen. Jos vastaus on myönteinen, tulisi pohtia ovatko molemmissa tapauksissa henkilöille koituvat kokonaisseuraamukset oikeassa suhteessa rikoksen törkeyteen ja tekijän syyllisyyteen. Jos vastaus on tähänkin kysymykseen myönteinen, nousee jatkokysymys, miten tämä on mahdollista, kun tekojen rikosoikeudellinen moitittavuus on identtinen. Eikö lopputulos riko rikosoikeudellisen suhteellisuusperiaatteen vaatimusta, jonka mukaan ”rangaistus on mitattava niin, että se on oikeudenmukaisessa suhteessa rikoksen vahingollisuuteen ja vaarallisuuteen, teon vaikuttimiin sekä rikoksesta ilmenevään muuhun tekijän syyllisyyteen” (RL 6:4)?

Lähestymiskielto ei tosin itsessään ole rikosoikeudellinen rangaistus, kuten on todettu, mutta sellaiseksi se usein koetaan. Rikosoikeuden puolella tämäntyyppisiin ongelmiin on osaksi varauduttu ns. sanktiokumulaation sääntelyllä. Laki antaa mahdollisuuden ottaa huomioon teosta aiheutuvat muut seuraamukset kohtuuden mukaan. Tästä on oma säännöksensä, eli rikoslain 6:7.1 mukaan rangaistusta lieventävänä seikkana on otettava huomioon ”tekijälle rikoksesta johtunut tai hänelle tuomiosta aiheutuva muu seuraus”. Toisin sanoen teosta tuomittavaa rangaistusta olisi mahdollista lieventää tekijälle määrätyn lähestymiskiellon perusteella. Tällä tavoin ei tuoteta kuitenkaan kovin mittavaa ”oikaisua” ottaen huomioon, että perheen sisäiseen lähestymiskiellon määräämiseen yhdistyvistä teoista on tuomittu yleensä sakkoa. Rikosoikeuden joustosäännöksistä tuskin siis löytyy ratkaisua yhteiskunnallisen epätasa-arvon ongelmiin. Tarkoituksenmukaisinta olisikin tarjota nykyistä vahvempia sosiaalisia tukitoimia kieltoon määräämisen yhteydessä. Uusi ongelma syntyy kuitenkin siitä, että kunnallisen sosiaalitoimen velvoittavuuden (palvelujen kattavuus/riittävyys ja aktii-

vinen tarjonta) asteen lisääminen edellyttäisi merkittävää lisäresursointia ja kuntien lakisääteisten tehtävien uudelleenarviointia (ks. valtiosuuslaki 4 §, kuntalaki 8 § 3 ja peruspalveluohjelmamenettely 365/1995, 8 a §).

2.2 Kiellon rikkominen ja loukatun suostumus

Lähestymiskiellon rikkomistapauksiin liittyy erityisiä oikeudellisia ongelmia tilanteissa, joissa kiellolla suojattu on ollut yhteydenotoissa aloitteellinen. Tilanteiden arviointi edellyttää hienojakoista rikosvastuun edellytysten tarkastelua, joka ei ole tässä mahdollista (ks. tarkemmin Leppälä & Rantala 2008). Perusongelma on siitä päättäminen, katsotaanko kiellolla suojatulla olleen mahdollisuus päättää suojan alasta siten, että hänen suostumuksensa yhteydenpitoon poistaa tekijän vastuun (ns. loukatun suostumus).

Ensivaiheessa on kysyttävä, onko kyse ylipäätään suostumuskelpoisesta intressistä eli sellaisesta, josta uhri voi disponoida (eli jonka hän voi luovuttaa pois). Vaikka kiellon rikkomisen suojeluobjekteiksi ymmärretään ensisijaisesti kiellolla suojatun henki ja terveys, kohteena on myös oikeudenhoito (RL 16:9 a; ks. myös HE 41/1998, 11–12). Lisäksi, lakia säädettäessä päätettiin tietoisesti, että rikosprosessin käynnistyminen rikkomisesta ei ole asianomistajan tahdosta riippuvainen. Kiellon osapuolet eivät myöskään saa kieltoa raukeamaan yhteisellä sopimuksella. Sopimusperusteinen kiellon lakkauttaminen saattaisi johtaa soveltamisongelmiin muun muassa tilanteissa, joissa jälkikäteen ainoastaan kieltoon määrätty väittää osapuolten sopineen kiellon lakkauttamisesta (HE 41/1998, 10). Kiellon kumoaminen tai muuttaminen on mahdollista osapuolten vaatimuksesta, jos se on ”perusteltua asiaan osallisten muuttuneiden olosuhteiden tai muun erityisen syyn nojalla” (LähKL 16 §). Vaatimus tehdään asian ratkaiselle käräjäoikeudelle. Jos kieltoa ei ole asianmukaisesti kumottu eikä yhteydenpidolle ilmene asiallista perustetta, rikkomisen tunnusmerkistö täyttyy periaatteessa siinäkin tapauksessa, että kiellolla suojattu on yhteydenpidon aloitteellinen osapuoli.¹³⁰ Se tarkoittaa esimerkiksi tilannetta, jossa kieltoon määrätty vastaa suojatun lähettämään tekstiviestiin.

¹³⁰ Haastattelujen perusteella näyttäisi siltä, että molemminpuolinen yhteydenpito kiellon ollessa voimassa ei ole kovinkaan harvinaista. Lisäksi tiedetään tapauksia (esimerkiksi Salon käräjäoikeuden tapaus R 03/256 ja Tuusulan käräjäoikeuden ratkaisu R 00/915), joissa kummankin toisiinsa yhteyttä pitäneen kiellon osapuolen on tuomioistuimessa katsottu syyllistyneen rikokseen: kieltoon määrätty lähestymiskiellon rikkomiseen ja kiellolla suojattu sen yllytykseen. Tilanteisiin ei liittynyt väkivaltaa tai riitaa. Suojatun osalta syyksilukemiseen riitti, että hän oli sallinut kieltoon määrätyn oleskella asunnsaan.

Vaikka suostumus ei poistaisikaan kiellon vastaisen toiminnan rangaistavuutta, jäljelle jää mahdollisuus vapauttaa tekijä vastuusta vetoamalla hänen erehtymiseensä. Myös tässä harkittaviksi tulevat vaihtoehdot vaihtelevat: erehtymisen voidaan katsoa koskevan teon oikeudenvastaisuutta (onko kielto ylipäättään enää voimassa, kun suojattu on itse halukas ylläpitämään yhteyttä) tai tunnusmerkistön sisältöä (onko käsillä lain 3.4 §:ssä säädetty ”asiallinen peruste”). Tämäkin kysymys on jätetty oikeuskäytännön ratkaistavaksi.

3 Johtopäätökset

3.1 Keskeisimmät tulokset

Arviointitutkimuksen keskeisin tulos on se, että perheen sisäiseen lähestymiskieltoon liittyy paljon merkittäviä, kiellon toimivuutta hankaloittavia ongelmia. Siksi ei voi sanoa, että kielto toimisi kovin hyvin. Alla on listattu tiiviisti oleelliset tulokset.

1. Lainsäädäntöprosessissa on paljon ongelmia: epämääräisyyttä, ristiriitaisuutta, tietopohjan valikoituneisuutta ja puutteellista vaikutusten arviointia
2. Kieltoon määrättyillä esiintyy runsaasti alkoholin ongelmakäyttöä ja mielenterveysongelmia sekä kovaa rikoshistoriaa. Ne ennakoivat vakavaa ja hankalasti haltuun otettavaa väkivaltaa.
3. Kiellon toimivuuden keskeisenä edellytyksenä on tukipalvelujen tarjonta kiellon osapuolille.
 - Hakijan turvallisuutta ja muuta tukea prosessin onnistuneeseen läpivientiin ei varmistettu. Se on tärkeää, koska kiellon hakeminen saattaa kärjistää tilannetta. Se voi johtaa hakuprosessin keskeytymiseen, väkivallan piiloutumiseen tai jopa kuolemaan. Näitä ongelmia on ilmennyt.
 - Järjestelmä ei takaa kieltoon määrättyjen mahdollisuutta saada kelvollinen asuinpaikka; moni tarvitsisi myös hoitoa alkoholi- ja/tai mielenterveysongelmaansa. Kielto on lisännyt monen syrjäytymistä, ja kieltoon yhdistettäviä kuolemantapauksia on ilmennyt.
 - Lasten asema on epäselvä. He eivät saa tukea perheen kriisissä, ja kiellosta aiheutuu haittoja myös heille.

4. Toimeenpanon käytännöissä on runsaasti ongelmia. Ne vaikuttavat paitsi viranomaisten mahdollisuuksiin seurata toimeenpanoa myös palvelun laatuun.

- Oikeus- ja poliisiviranomaisten ratkaisuihin ja kirjauksissa on merkittäviä puutteita ja virheitä.
- Lasten tapaamisesta ja kieltoon määrätyn tavaroiden noudosta sopiminen jätetään usein osapuolten keskinäisen kommunikaation varaan. Se on riski suojatun turvallisuudelle ja kiellon toimivuudelle.
- Kokonaisharkinta on käytännössä hankalaa.
- Haastateltujen asianosaisten mukaan toimeenpanossa esiintyi epäasiallista viranomaiskohtelua.

5. Rikkomisiin liittyy paljon epäselvyyttä.

- Yhteydenoton asiallinen peruste ja ilmeinen tarpeellisuus ovat tulokinnanvaraisia kriteerejä. Lisäksi suojatut myötävaikuttavat toisinaan kiellon rikkomiseen, ja kieltoon määrätty voi rikkoa kieltoa saamatta rangaistusta ellei ole saanut kieltoa tiedoksi. Nämä epäselvyydet aiheuttavat epätarkoituksenmukaisia seurauksia, osapuolten oikeudellinen vastuu hämärtyy ja viranomaiskoneisto kuormittuu turhaan.
- Poliisin käytännön mahdollisuudet valvoa kieltoa ovat huonot.

Baldwinin ja Blackin (2007) mukaan sääntelyssä olisi hyvä kiinnittää huomiota siihen, kuinka siinä on otettu huomioon muun muassa 1) kulttuurinen ymmärrys sääntelyn kohteista ja konteksteista, 2) sääntelyn toteuttajien institutionaalinen konteksti ja resurssien jakautuminen eli mahdollisuus tarkoituksenmukaiseen implementaatioon, 3) sääntelyn sisäinen loogikka ja koherenssi, sekä 4) käsitys toteutumisesta ja kyky seurata ja arvioida sitä. Tulokset jäsennetään tiiviisti vielä tämän kehikon mukaisesti.

Puutteellinen ymmärrys sääntelyn kohteista

Lainvalmistelun asiakirjoissa ei tullut esille kieltoon määrättävien mahdolliset alkoholi- ja mielenterveysongelmat, rikostaustaisuus tai niiden seurannaisvaikutukset hädettäessä ihmistä kotoa. Lainvalmistelussa ei myöskään ennakoitu traumatisoivaa ja mahdollisesti painostusta kokevan hakijan kykyä viedä prosessi loppuun asti lain tarkoittamalla tavalla. Kyseiset tekijät kuitenkin lisäävät väkivallan jatkumisen riskiä kiellosta huolimatta ja kuormittavat hakijaa hakutilanteessa. Lisäksi kieltoon määrättyjen osalta vakavat elämänhallintaongelmat ennakoivat huonoa selviämistä kotoa hää-

tämisen jälkeen. Vaikka lasten asemaa käsiteltiin paljon, se todettiin hankalaksi, joten lapsiin liittyvät kysymykset jätettiin pitkälti ratkaisematta. Vanhusten tai ulkomaalaistaustaisten mahdollisia erityistilanteita ei käsitelty, vaikka heidät nähtiin kiellon mahdollisina hakijoina ja tarvitsijoina.

Puutteelliset toimivan toimeenpanon edellytykset

Toimiva toimeenpano edellyttää riittäviä resursseja. Ensisijaisena puutteena on ilmennyt tukipalvelujen puute niin kiellon osapuolille kuin heidän mahdollisille lapsilleen. Palvelujen tärkeys onnistuneen toimeenpanon keskeisenä edellytyksenä tiedostettiin lainvalmistelussa, mutta järjestelmä ei takaa niiden tarjontaa osapuolille. Hakijan turvallisuutta ei voi varmistaa etenäkään, jos kieltoa haetaan suoraan tuomioistuimelta. Hän tarvitsee usein myös henkistä tukea. Kumpikin osapuoli hyötyisi oikeudellisesta tuesta, ja käsittelyn nopeus hankaloittaa kummankin valmistautumista. Kieltoon määrättyjen osalta kiellolla puututaan inhimillisen elämän edellytyksiin, joten on ongelmallista jättää heitä ilman tukea ja toista asuinpaikkaa.

Toimiva toimeenpano edellyttää myös riittävää ja tarkoituksenmukaista ohjeistusta. Poliisiorganisaatiossa kieltoja evätään ilman, että perusteita on mahdollista selvittää jälkikäteen ja ilman, että asiaa käsittelee kiellon määrittämiseen oikeutettu viranomainen. Käräjäoikeuksissa on määrätty lain tarkoituksen vastaisia kieltoja, ja ratkaisujen kirjaamisiin liittyy epämääräisyyksiä, jotka haittaavat kiellon osapuolia ja heikentävät poliisin muutoinkin huonoja mahdollisuuksia valvoa kieltoa. Viranomaisten keskinäisessä tiedonvälityksessä ilmeni puutteita, ja kummankin taholta ilmeni epäasiallista viranomaiskohtelua kiellon osapuolia kohtaan.

Puutteita intervention sisäisessä logiikassa

Moni ongelma palautuu siihen, että lainvalmistelussa ei pohdittu syy- ja seuraussuhteita eikä strategisten ratkaisujen vaikutuksia: mitä voi esimerkiksi seurata käytännössä siitä, että tukipalvelujen tarjontaa ei varmisteta? Mitä voi seurata siitä, että osapuolet sopivat keskenään lasten tapaamisesta tai tavaroiden noudosta tilanteessa, jossa suojattu kokee todennäköisesti perusteltua pelkoa kieltoon määrättyä kohtaan? Kuinka tuomari voi selvittää perheen sisäiseen lähestymiskieltoon yhdistyvän kriisitilanteen olosuhteita, kun hän ei ole asumis-, lapsi- taikka sosiaali- ja terveysasioiden tuntija? Onko mielekästä suunnitella laki, jota on vaikea soveltaa yksiselittei-

sesti ottaen huomioon, että epämääräisyys lisää riskiä haitallisille sivuvaikutuksille? Lainsäädäntöprosessissa oli paljon sisäistä ristiriitaisuutta.

Kieltoon määrättyihin kohdistuvia muita kuin asumiseen liittyviä mahdollisia haittavaikutuksia ei käsitelty lainkaan, kuten ei sitä, että suojattu saattaa myötävaikuttaa kiellon rikkomiseen. Huomion arvoista on myös, että moni tutkimuksessa todentunut riski oli lainvalmistelun tiedossa, vaikka niitä ei käsitelty asiakirjoissa. Useita tavalliseen lähestymiskieltoon liittyviä riskejä oli tuotu esille esimerkiksi Rikosuhritoimikunnan mietinnössä (KM 2001:5, 17–19), jonka jäseniä työryhmän jäsenet myös olivat¹³¹. Lisäksi on epä johdonmukaista, että perheen sisäinen lähestymiskielto rinnastetaan hallituksen esityksessä (144/2003, 23) siviilioikeudelliseen prosessiin, vaikka sitä lievempi puuttumisen keino, tavallinen lähestymiskielto, rinnastuu kyseisen lain esitöissä (HE 41/1998, 12) selkeästi rikosoikeudelliseen prosessiin. Kiellon epäselvä oikeudellinen luonne hämärtää oikeusvaikutusten arviointia, mikä on epätarkoituksenmukaista ottaen huomioon kiellosta aiheutuvat haitalliset sivuvaikutukset.

Puutteita intervention hallinnollisessa seurannassa

Baldwinin ja Blackin (2007, 21–22) mukaan lainsäädännön toimeenpanijoiden pitäisi pystyä seuraamaan ja arvioimaan toimintaansa olkoonkin, että se on vaikeaa, koska resurssitekijöillä, toimeenpanoprosessilla, tuotoksilla ja vaikutuksilla on oma logiikkansa, vaikka ne liittyvätkin toisiinsa. Niistä vaikutusten arviointi on tunnetusti vaikein. Tästä syystä on myös syytä kyetä havaitsemaan tekijöitä, jotka estävät tai rajoittavat arvioinnin mahdollisuuksia. Perheen sisäisen lähestymiskiellon toteutumisen seuraaminen ja arviointi perustuu pitkälti paitsi vaikutusmekanismien hahmottamiseen myös viranomaistietoihin ja siihen, kuinka ne on rekisteröity tietojärjestelmiin. Tapausten rekisteröinti osoittautui puutteelliseksi sekä oikeus- että poliisihallinnossa. Sen takia edes luotettavien perusindikaattoreiden tuottaminen ilmiöstä (alkaen kieltojen määrästä) on nykyjärjestelmässä käytännössä mahdotonta. Yksi tapa tuottaa seurantatietoa on tietenkin erillinen tutkimus, kuten tässä tapauksessa on toimittu. Perustietojen tuottaminen tutkimuksenkin keinoin on ollut työlästä¹³².

¹³¹ Ks. alaviitteet 19, 42 ja 43.

¹³² Käräjäoikeusaineistosta jäi lopulta puuttumaan ratkaisut yhdeksän tapauksen osalta. Ne on mahdollisesti luokiteltu tavallisiksi lähestymiskielloiksi eivätkä siksi löytyneet. Poliisiaineiston haltuunottoa hankaloittivat vaihtelevat kirjaamiskäytännöt, jotka johtuivat pitkälti epätarkoista ja osin ristiriitaisista ohjeistuksista. Joukossa oli vain muutama selvästi virheellinen merkintä, mutta tietojen välittämä mielikuva oli monesti harhaanjohtava monesta päällekkäisestä syystä, mukaan lukien järjestelmän sisäinen, tietotekni-

3.2 Tulosten arviointia

Sääntelyn realistisuus ja kohdentuminen

Perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskevassa lainvalmistelussa ja toimeenpanossa on ollut paljon ongelmia. Lakiuudistus ei näytä perustuvan kovin realistisiin lähtökohtiin. Loogisesti voi olettaa, että jos lähtökohdat ovat epärealistiset ja tavoitteet epämääräiset, toimeenpanoa varten säädetyt lakitekniset yksityiskohdat ja viranomaisohjeistus ovat herkästi epätarkoituksenmukaisia. Näin on monilta osin käynyt.

Se, että aineistossa näkyy vahvasti alkoholi ja mielenterveysongelmat ei liene kuitenkaan suuri yllätys silloisen keskustelun puutteesta huolimatta. Yleisen rikostaustaisuuden ja häiriökäyttäytymisen korkea aste lienee yllättävämpi. Näillä seikoilla on huomattavaa merkitystä siihen, kuinka kielto toimii käytännössä – sekä suojatun että kieltoon määrätyn näkökulmasta. Yhdysvalloissa lähestymiskieltoja tutkinut Klein (1996, 207) pitää monen kieltoon määrätyn yleistä taipumusta rikoskäyttäytymiseen syynä sille, että lähestymiskiellot eivät ole tarjonneet toivottua suojaa.

Tuntuu mielekkäältä, että perheen sisäistä lähestymiskieltoa ei määrätä vähäisin perustein, koska sillä puututaan niin vahvasti kieltoon määrättävien perusoikeuksiin – ja kuten tutkimuksessa on tullut esille, joissakin tapauksissa myös elämän edellytyksiin. Toisaalta tiukat kriteerit näyttävät tulosten mukaan johtavan siihen, että tapaukset ovat keskimääräisesti ”liiankin” vakavia puututtavaksi juuri perheen sisäisellä lähestymiskiellolla, ainakaan ilman lain soveltamiseen integroituja, mittavia turva- ja tukipalvelujärjestelmiä.

Sekä yksityiskohtaisella että yleisluontoisella sääntelyllä on vahvuutensa ja ongelmansa (esim. Tala 2005, 114). Yleisluontoisuus lisää soveltamisen joustavuutta tapauskohtaisesti, kun taas yksityiskohtaiset muotoilut parantavat ohjaustarkkuutta. Perheen sisäinen lähestymiskielto on lähellä rikosoikeudellista sääntelyä, ja sillä rajoitetaan perusoikeuksia ja käytännössä toisinaan heikennetään inhimillisen elämän edellytyksiä. Siksi voisi ajatella, että nykyistä lakia yksityiskohtaisempi sääntely olisi ollut suotavaa. Se, että lakiin on sisällytetty hankalasti toteutettava kokonaisharkinta ei riitä ehkäisemään haitallisia sivuvaikutuksia. Yksityiskohtaisempi sääntely olisikin lisännyt ennakoitavuutta ja yhtenäisyyttä sekä estänyt monien ”turhien” haittojen koitumista kiellon osapuolille.

nen logiikka. Mainituista syistä johtuen tietyllä oletushaulla tehdyt poiminnat eivät antaneet kerralla koko aineistoa, jota täydennettiin myöhemmin muutaman kerran. Joitain yksittäisiä tietoja tarkistettiin myös suoraan poliisin koneelta. Perustiedot saatiin, kun kaikki tapaukset käytiin yksitellen läpi olemassa olevaa tietoa vertaillen.

Yhtenä kiellon toimivuuden edellytyksenä onkin tukipalvelujen tarjonta ja saatavuus, mikä todettiin lainvalmistelussa. Niiden takaaminen olisi merkinnyt sosiaali- ja terveystoimen alaan ulottuvaa lisäsääntelyä ja huomattavia lisäresursseja. Elämäntilanne on kummallekin osapuolelle kuitenkin lähtökohtaisesti niin vaikea – muutenhan perheen sisäistä lähestymiskielloa ei haettaisi tai määrättäisi – että kaikkien ei voi olettaa kykenevän uusiin ja ulkopuolisiin silmin mielekkäisiin ratkaisuihin pelkän kiellon vaikutuksesta ilman tukitoimia. Monessa tapauksessa väkivaltaan puuttuminen tuntuu tapahtuneen ylipäänsä liian myöhään, sillä elämäntilanteet ovat ehtineet kärjistyä liiaksi. Toisin sanoen perheen sisäisen lähestymiskiellon kumpikin osapuoli olisi tarvinnut apua paljon aikaisemmin. Nimenomaan vakavassa kriisitilanteessa, jossa apua tarvittaisiin, ihminen ei välttämättä käyttäydy rationaalisesti ja hakeudu oma-aloitteisesti kriisiavun pariin.

Erityisryhmien tarkastelua

Tutkimuksesta nousee esille ryhmiä, jotka ovat erittäin huolestuttavia ja jotka tarvitsevat erityistä tukea. Heihin olisi hyvä kiinnittää jatkossa huomiota. Yksi tällainen on tapaukset, joissa väliaikaisella kiellolla suojattu ei syystä tai toisesta ole jatkanut prosessia käräjäoikeudessa saadakseen varsinaisen kiellon. Aineisto viittaa vahvasti siihen, että osaa heistä on uhattu tai painostettu. Ulkomaalaiset ovat toinen ryhmä; heitä on erityisesti edellä mainittujen joukossa. Lisäksi moni iäkäs ihminen, joka on hakenut suojaa aikamiespoikaansa vastaan, on usein hyvin puolustuskyvytön ja ristiriitaisessa tilanteessa. Hänen aikuinen, monin tavoin syrjäytynyt ja väkivaltaisen poikansa olisi varsinaisesti ulkopuolisen hoidon tarpeessa. Vanhusten välistä parisuhdetta esiintyi myös, ja siinä erityispiirteenä (väkivallan ja sen uhan lisäksi) oli itseään vanhemman naispuolisen kumppanin taloudellinen hyväksikäyttö.

Aineistossa näkyi erittäin selvästi runsaan ja toistuvan alkoholin merkitys, ja siihen liittyvän väkivallan luonne. Kiellon hakijat kuvaavat kumppaneitaan varsin usein aggressiivisiksi ja arvaamattomiksi nimenomaan alkoholin vaikutuksen alaisina, ja juomisputket kestävät usein pitkään. Aineisto antaa joitain viitteitä siitä, että tähän ryhmään kuuluva kieltoon määrätty rikkoo kieltoa herkästi. Hyvin suuri ongelma on tilanteet, joissa kieltoon määrättyllä on paitsi arvaamatonta käyttäytymistä ja muuta henkistä epätasapainoa myös rikollista menneisyyttä. Väkivalta on usein rajua ja raakaa, eikä irtautuminen ole helppoa.

Herää myös kysymys, miksi perheen sisäinen lähestymiskielto on vain vähäisessä määrin kohdistunut keskiluokkaisiin naisiin ja miehiin, sillä

alemmat sosiaaliluokat ovat aineistossa selvästi ylliedustettuina. Aineistosta ei selviä osapuolten omistussuhde asuntoon kuin satunnaisesti, mutta muutamien huomiot (esimerkiksi haastatellut naiset) herättävät kysymyksen taloudellisten seikkojen merkityksestä kiellon toimivuuden kannalta. Voisi loogisesti ajatella, että mitä itsenäisempi taloudellinen asema, sitä helpompi on hakea perheen sisäistä lähestymiskieltoa ja myös pysyä päätöksessä. Esimerkiksi iäkkäiden ihmisten ja haastateltujen naisten kohdalla hakija eli sittemmin suojattu oli asunnon päävuokranmaksaja tai omistaja. Myös muulloin ilmeni satunnaisesti, että kieltoon määrätty oli ”siipeilnyt” eli hyötynyt taloudellisesti asuessaan suojatun luona. Onko tämä ollut mahdollisesti tilanne monen kiellon jälkeen syrjäytyneen miehen kohdalla?

Toisaalta omaisuuteen liittyvät kysymykset ovat myös omiaan heikentämään kiellon toimivuutta suojatun kannalta. Paitsi että tavaroiden noutoon liittyy epäselvyyttä, tilannetta myös käytetään väärin ainakin jonkin verran eli kieltoon määrätty haluaa enemmän kuin vain henkilökohtaiset, välttämättömät tavaransa, ja hän noutaa niitä vähän kerrallaan. Toisaalta taas jos pariskunnalla tai vähintäänkin suojatulla on vakaa aikomus erota, kielto saattaa tilanteista riippuen hidastaa tai hankaloittaa irtautumista, koska sen aikana ei ole tarkoitus suorittaa omaisuuden ositusta tai keskustella avioeroon tai erilleen muuttoon liittyvistä käytännön kysymyksistä. Omaisuuskysymysten merkityksiä olisi mielekästä tutkia ja pohtia syvemmin kuin tässä tutkimuksessa on ollut mahdollista. Sama pätee lasten asemaan.

Seurausten kohtuullisuus kieltoon määrätuille

Vaikka perheen sisäisessä lähestymiskiellossa kyse ei ole asiallisesti rikosoikeudellisesta rangaistuksesta, se on luonteeltaan varsin lähellä sitä. Kiellostä on seurannut monille kieltoon määrätuille haitallisia vaikutuksia, ja jotkut ovat pitäneet sitä hyvin perustein paljon kovempaan rangaistukseen kuin taustatapahtumasta, kuten pahoinpitelystä, saatua sakkoa. Tietyin varauksin voidaan puhua kaksoisrangaistuksesta. Lisäksi osalla perheen sisäisen lähestymiskiellon saaneita elämän olosuhteet ovat huonontuneet kiellon määräämisen jälkeen dramaattisesti siten, että kyse ei ole ollut vain väliaikaisesta tilasta. Kuten on todettu, muutama kuolemantapaus vaikuttaisi olevan yhteydessä perheen sisäiseen lähestymiskiellon synnyttämään olosuhdemuutokseen.

Rikosoikeudelliset rangaistukset ovat voimakkain keino puuttua yksilön elämään. Suomessa henkilö voidaan rikosperusteisesti poistaa omasta kodista (piteneikaisesti) käytännössä vain, jos hänet tuomitaan ehdotto-

maan vankeusrangaistukseen. Törkeistä rikoksista saatetaan määrätä hyvinkin ankara vapausrangaistus, mutta tuomittuja ei jätetä heitteille¹³³. Liikkumisrajoituksia lukuun ottamatta kieltoon määrätty säilyttää toki vapautensa samalla, kun hänet velvoitetaan poistumaan kotoaan eikä hän saa palata sinne kiellon voimassaoloaikana. Lakiin lähestymiskiellosta ei kuitenkaan sisälly viranomaisille asetettua velvollisuutta osoittaa kieltoon määrätylle asianmukaista paikkaa missä asua. Laki ei muullakaan tavoin velvoita viranomaisia huolehtimaan edes välttämättömiltä osin kieltoon määrätyn selviytymisestä.

Koska kiello saatetaan määrätä melko vähäistä rikosoikeudellista moitittavuutta osoittavan teon nojalla¹³⁴, se näyttäisikin olevan ristiriidassa vaikutustensa osalta rikosoikeudellisen suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteen kanssa (ks. edellä alaluku 2). Epäsuhta on ilmeinen, jos perheen sisäistä lähestymiskielloa verrataan Suomen rangaistusjärjestelmän kovimman puuttumisen keinon eli ehdottoman vankeusrangaistuksen keskeisiin periaatteisiin, jotka korostavat tuomitun oloja koskevia vähimmäisvaatimuksia ja vapaudenmenetyksestä aiheutuvien haittojen ehkäisyä. Kyse ei ole siitä, etteikö perheen sisäinen lähestymiskiello olisi tapauskohtaisesti ilmeisen tarpeellinen lähisuhdeväkivaltatilaan puuttumisen keino, vaan seuraamuksen koh- tuullisuudesta suhteessa tekoon. Vaikka kieltoon määrätty olisi kiistatta syylistynyt lähestymiskiellon perustana oleviin vakaviin tekoihin, saattaisi olla syytä pohtia, voitaisiinko viranomaisille asettaa velvollisuus edistää hänen selviytymistään ja täten ehkäistä kiellosta aiheutuvia haittoja esimerkiksi velvollisuudella tarjota tilapäiseksi asunnoksi soveltuva paikka sekä tukipalveluita (kuten päihdehoito- ja mielenterveyspalveluita).

Sikäli kun kiellon ajaksi tarjottava majoitusmahdollisuus ja muut tarpeelliset tukitoimet vähentäisivät kiellosta aiheutuvia kokonaishaittoja, ne myös vähentäisivät suhteellisuus- ja yhdenvertaisuusperiaatteisiin liittyviä ristiriitaisuuksia. Tukipalvelut saattaisivat myös vähentää kiellon rikkomisia sekä suojatun aloitteellisuutta yhteydenpidossa kiellon aikana, jos hän tietää että kieltoon määrätyllä, joka usein on pitkäaikainen kumppani, on inhimilliset tarpeet täyttävät elinolot.

¹³³ Vankeusrangaistuksen keskeisistä ideoista säädetään vankeuslain 1 luvussa, jonka 3 § 3 momentin mukaan: ”vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään”. Lisäksi lain 7:1 velvoittaa viranomaiset huolehtimaan vankien perustarpeista, kuten asianmukaisista asuin- ja peseytymistiloista ja 7:5:n mukaan vankien ruokahuolto on järjestettävä ”sitin, että vangit saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon”. Laki velvoittaa toisin sanoen valtion pitämään ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomituista huolta.

¹³⁴ Kuten luvussa V.4 on todettu, taustatapahtumien tosiasiallinen vakavuus kokonaisuudessaan on eri asia kuin tietyn yksittäisen, siitä irrotetun teon rikosoikeudellinen moitittavuus.

Voidaan tietenkin ajatella, että vastaajat ovat aikuisia ja rationaalisia ihmisiä, joilla on oikeus hankkia avustaja käräjäoikeuden käsittelyyn, jossa he voivat pitää huolta oikeuksistaan, vaikka kiello määrättäisiinkin. Ottaen huomioon sen, mitä nyt tiedämme heidän taustoistaan ja kiellon luonteesta kriisinä, on kuitenkin ymmärrettävää että puolet vastaajista ei saavu käräjäoikeuden käsittelyyn ja ettei asuminen ole monelle ensimmäinen mieltä painava seikka.

Vallankäytön monimutkaisuus

Lakiuudistuksen tarpeellisuutta perusteltiin vetoamalla naisuhritutkimuksen (Heiskanen & Piispa 1998) tuloksiin ja kansainvälisiin sopimuksiin, joissa korostetaan pyrkimyksiä vähentää naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Lainvalmistelun analyysissä tulikin esille prosessiin sisäankirjoitettu sukupuolittunut näkökulma ja vahva poliittinen paine. Laki haluttiin saada aikaiseksi siitä huolimatta, että tukipalvelujen tarjontaa ei integroitu toimeenpanoon, vaikka se nähtiin toimivuuden edellytyksenä. Merkillepantavaa on myös, että osa riskeistä tiedostettiin, mutta niiden merkitystä ei huomioitu. Herää kysymys, miksi tiedossa olleet epäkohdat sivuutettiin lainvalmistelussa eikä toimeenpanon yksityiskohtiin kiinnitetty riittävästi huomiota? On inhimillistä ja selvää, että kaikkiin ongelmiin ei pystytä lainvalmistelussa varautumaan, mutta tässä tapauksessa tietopohjan ja näkökulmien valikoituneisuus on silmiin pistävää, samoin vahva poliittinen paine. Tilannetta on mielekästä purkaa vallankäytön näkökulmasta.

Keskustelu naisiin kohdistuvasta väkivallasta on pitkään korostanut miesten vallankäyttöä ja naisten alistaisuutta. Naisliike ja naistutkimus kytkeytyvät tiiviisti toisiinsa. Väkivallan osalta tärkeänä on pidetty paitsi tukipalvelujen kehittämistä ja lisäämistä väkivaltaa kokeneille naisille myös rikosoikeudellista puuttumista ja oikeudellisten menetelmien kehittämistä sekä väkivallan tekijöiden vastuuttamista. Nämä kaikki ovat yhdessä tarkoittaneet, että on ollut poliittisesti epäkorrektia esittää miesten väkivaltaiselle käyttäytymiselle syitä tai selityksiä – liittyen esimerkiksi alkoholin käyttöön, mustasukkaisuuteen, mielenterveysongelmiin tai muihin elämänhallintaongelmiin. On myös haluttu tietoisesti irtautua selitysmalleista, jotka painottavat pariskunnan vuorovaikutusongelmia. Ajattelumalli on ollut ehdoton ja periaatteellinen, minkä takia kyseisessä kontekstissa ei ole ollut tyypillistä esimerkiksi luokitella väkivallan tekijöitä erilaisiin ryhmiin väkivallan luonteen, kontekstin tai erilaisten elämänhallintaongelmien näkökulmasta.

Väärintekijän poistaminen vääryyttä kärsineen luota olikin samanaikaisesti lainvalmistelun lähtökohta ja vaikutusmekanismin ydin. Lain toimivuuden mekanismit esitettiin yksioikoisina mutta samalla ristiriitaisina. Väkivallan sivuutettu konteksti on kuitenkin vaikuttanut perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuuteen negatiivisesti – ja sitä kautta myös suojattujen turvallisuuteen ja oikeusturvan toteutumiseen.

Voinee sanoa, että lainvalmisteluun osallistuneet ovat käyttäneet merkittävää valtaa lakia suunnitellessaan. Valta on ollut hyväntahtoista siinä mielessä, että sillä on pyritty auttamaan alisteisessa asemassa olevia. Valta on näkynyt käytännössä siinä, mitä on painotettu ja mitä sivuutettu, minkälaista tietopohjaa on hyödynnetty ja minkälaista ei. Tällä vallankäytöllä ei kuitenkaan sivuutettu ainoastaan kieltoon määrättyjen (alistajien) tarpeita vaan myös suojattujen (alistettujen).

Idit Kostiner (2003) on tutkinut sosiaalista muutosta ajavien liikkeiden suhtautumista lakiin muutosten aikaansaajana. Hän tuo esille kolme skeemaa, joiden mukaisesti lain merkitystä retorisesti perustellaan. Ne on syytä ymmärtää eräänlaisina ideaalityyppeinä. Yksi skeema on poliittinen, toinen instrumentalistinen ja kolmas kulttuurinen.

Poliittisen skeeman keskiössä on valtarakenteet ja niihin vaikuttaminen. Se rakentuu vastakkainasettelulle: me heitä vastaan. Tärkeintä on valtaistaa sorrettuja, jotta he pystyisivät irtautumaan alistavasta suhteesta ja ohjaamaan paremmin omaa elämäänsä. Motivoivana tekijänä on suuttumus sosiaalisen epäoikeudenmukaisuuden jatkuvuudesta. Toiminta on taistelua oikeuksien puolesta, ja on tärkeää saada aikaiseksi massaliike valtasuhteiden muuttamiseksi. Katsotaan, että samoin ajattelevien ryhmällä on voimaa. Haittapuolena on kuitenkin, että toiminta yhdenmukaistaa varsinaisen kohderyhmänsä.

Instrumentalistisen skeeman ydin on yksilöiden tarpeissa ja niihin vastaamisessa varmistamalla asiaankuuluvat resurssit ja palvelut. Erilaisten alaryhmien erilaiset tarpeet pitää osata tunnistaa, ja haasteena onkin tarpeiden moninaisuus ja niiden havaitseminen. Tarpeet voivat olla materiaalisia tai henkisiä. Motivoivana tekijänä on halu auttaa heikompia. Tavoitellaan konkreettisia ja mittauksin todennettavia nopeita muutoksia samalla, kun tiedostetaan tuloksellisuuden näyttämisen vaikeus.

Lakiuudistusten tavoittelu soveltuu kumpaankin edellä mainittuun skeemaan. Sen sijaan kulttuurinen skeema vierastaa lakia muutoksen instrumenttina, koska se katsoo sosiaalisen todellisuuden olevan siihen liian monimutkainen. Keskeistä on itsestään selvinä pidettyjen, karkeiden ja harhaanjohtavien ajatusmallien kyseenalaistaminen. Sen myötä yhteiskunnallisen toiminnan laatu paranee, joskaan tuloksia ei pidä odottaa nopealla aikataululla. Sosiaaliset ongelmat eivät viime kädessä synny resurssien puutteista vaan vääristä ajattelumalleista. Sen takia vierastetaan myös po-

liittistä skeemaa, koska sen taipumus on yksinkertaistaa ja tuottaa negatiivista ajattelua. Motivoivana tekijänä on erilaisuuden havaitseminen, ja keskeinen toimintamenetelmä on koulutus.

Voidaankin kysyä, onko perheen sisäisellä lähestymiskiellolla haluttu ensisijaisesti oikeutta, tarpeisiin vastaamista vai väkivallan vähentämistä. Entä sulkevatko ne toisiaan pois? Perheen sisäinen lähestymiskielto on tiettyssä mielessä sekoitus kaikkia esiteltyjä skeemoja, mutta se painottuu poliittiseen skeemaan. Lakia perusteltiin erityisesti vetoamalla oikeuksiin ja oikeudenmukaisuuteen. Lainvalmistelua taustoitti feministisen diskurssin sävyttämä poliittinen paine saada laki aikaiseksi, jotta oikeudellinen keinovalikoima taistelussa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa vastaan lisääntyy (ks. luvut I.4.1 ja III.2.1). Kyseessä oli tiettyssä mielessä laaja, kansainvälinen yhteishanke, jota toteutettiin samanaikaisesti eri maissa. Muiden maiden valmisteluun vedottiin, samoin kansainvälisiin sopimuksiin koskien pyrkimyksiin vähentää naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Taustalla voidaankin nähdä eräänlainen massaliike. Voidaan myös todeta, että lakiuudistuksen näkökulmat ovat rajoittuneita ja kohderyhmät on yhdenmukaistettu siinä mielessä, että eri ryhmien saati yksilöiden erilaisia tarpeita ja ongelmia ei otettu huomioon; ei suojattujen eikä kieltoon määrättyjen. Samalla valmisteluun on sisällytynyt vastakkainasettelua sukupuolten välillä.

Instrumentalistinen skeema oli myös esillä palvelujen tarpeellisuuden korostumisena, mutta se jäi poliittisen skeeman jalkoihin, mikä korostaa sitäkin voimakkaammin lainvalmistelun poliittista luonnetta. Vaikuttaakin siltä, että tärkeämpää kuin realistiset lähtökohdat oli laki itsessään. Sillä on voinut kyllä olla vahvaa lain kannattajiin suuntautunutta valtaistavaa vaikutusta. Kulttuurinen skeema näkyi heikosti, ja Kostinerin määrittelemässä mielessä sitä on vaikea yhdistää poliittiseen skeemaan ylipäänsä, mutta lain ajateltiin joka tapauksessa ilmentävän kotona tapahtuvan väkivallan paheksuttavuutta ja sitä, kuinka siihen on tärkeä voida puuttua.

Nykykeskustelussa nähdään jo aiempaa laveammin, että miesten väkivaltaista käyttäytymistä parisuhteessa voidaan legitimiin tarkastella muistakin kuin vallankäytön näkökulmista (ks. STM 2007)¹³⁵. Esimerkiksi alkoholin ja mielenterveysongelmien merkitys vakavan väkivallan taustalla

¹³⁵ Lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö (lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyn toiminta- ja alkoholiohjelma) esimerkiksi järjesti Helsingissä 25.4.2007 seminaarin ”Nyrkki ja pullo – kohtaamiset palvelujärjestelmässä”. Ministeriön tiedotteessa 139/2007 todetaan seminaariin liittyen seuraavasti: ”Jos lähisuhdeväkivalta ja päihteidenkäyttö esiintyvät yhdessä, niihin molempiin pitäisi puuttua ja varmistaa sekä väkivallan kokijan että tekijän mahdollisuus saada apua ongelmiinsa (...) Lähisuhdeväkivaltaan ei välttämättä kytkeydy päihteiden käyttöä, mutta runsas humalahakuinen juominen, joka on tyyppillistä suomalaiselle yhteiskunnalle, lisää riskiä sekä syyllistyä väkivaltaan että joutua sen kohteeksi. Väkivaltaa voidaan ratkaisevasti vähentää vain muuttamalla juomatapoja.”

monesti vaikuttavina, tilannetta osaltaan selittävinä tekijöinä kannattaa ottaa huomioon varsinkin, jos väkivallan halutaan vähenevän. Samoin väkivallan dynamiikka voi olla eri ikäisten ja eri olosuhteissa elävien välillä hyvin erilaista. Kaikki tällaiset tekijät vaikuttavat perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuuteen.

Pitäisikö perheen sisäiseen lähestymiskielloon määrättyjen sitten päästä erityistapauksina hoitojonon ohi koskien esimerkiksi mielenterveys- tai päihdepalveluja? Oletetun vasta-argumentin mukaan se tarkoittaisi väkivaltaisesta käyttäytymisestä palkitsemista, kun avun tarvitsijoita on muutenkin paljon. Toisaalta kieltoon määrääminen on saattanut merkitä heille kriisitilannetta, joka on osaltaan lisännyt elämänhallintaongelmia. Vakavasta päihde- tai mielenterveysongelmasta kärsivä on kuitenkin helpompi ohjata esimerkiksi väkivaltatyöhön, kun hän on ensin saanut käyttäytymistä suuresti ohjaavat muut ongelmansa paremmin hallintaan. Lisäksi auttamalla heitä autetaan todennäköisesti myös heidän silloisia ja tulevia uhrejaan. Toki voi käydä niin, että kaikki kieltoon määrätty eivät kykenisi huolehtimaan itsestään tehokkaammasta avuntarjonnasta huolimatta. Ehkä mahdollisuuksia päästä avun piiriin olisi mielekästä silti lisätä, koska tämänkaltaisella interventiolla puututaan käytännössä inhimillisen elämän edellytyksiin, kuten tutkimuksessa on käynyt ilmi.

Lopuksi on syytä vielä muistuttaa siitä suuresta yhteiskunnallisesta yksimielisyydestä, jolla lakiuudistus perheen sisäisestä lähestymiskiellosta saatettiin voimaan. Vahva poliittinen paine lienee osaltaan vaikuttanut siihen, että lainvalmistelussa tarkkuus lain yksityiskohtiin nähden liittyen on kärsinyt. Lähtökohtaisempi epävarmuus lain mielekkyydestä ja voimakkaamat vastakkainasettelut voivat toki viivästyttää lainvalmistelua, mutta ne johtavat todennäköisesti perustellumpiin sisällöllisiin ratkaisuihin.

3.3 Näkökohtia kehittämiseen

Perheen sisäisellä lähestymiskiellolla on puututtu vakavaan ja monitahoiseen ongelmaan eli kodissa tapahtuvaan lähisuhdeväkivaltaan. On selvää, että mielekkäitä interventiota on edelleen syytä kehittää. Toimivuuden edellytyksenä on kuitenkin realismi.

Jos lähdetään liikkeelle voimassa olevasta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, prosessissa on yksinkertaisia ja teknisluontoisia mutta kauaskantoisia ongelmia, joita on mahdollista korjata. Joitain kiellon haitallisista ja ei-toivotuista sivuvaikutuksista voidaan siis ehkäistä tulevaisuudessa voimassa olevaan lakiin tehtävillä teknisillä muutoksilla sekä viranomaisten koulutuksella ja heille suunnatulla ohjeistuksella. Toiminnasta aiheutuu

kuitenkin vakavia haittoja, jotka palautuvat lain lähtökohtiin ja toteutusmuotoon. Kaikkien merkittävien haittojen ehkäisy koskien kiellon kumppaakin osapuolta vaatiikin huomattavaa yhteiskunnallista tahtoa ja resurssointia tukipalveluihin. Se edellyttää lain koko sisällön ja vaikutusmekanismien ennakkoluulotonta uudelleenarviointia liittyen kiellon osapuolten erilaisiin ongelmiin, tarpeisiin ja konteksteihin, lapset mukaanluettuina (ks. luvut I.4.1 ja I.4.2).

Ohessa on tiivistetysti keskeisimmät ongelmat ja niitä loogisesti seuraavat kehittämis ehdotukset.

1. Toimeenpaneuvien viranomaisten puutteellinen tiedonhallinta ja tiedonvaihto

- Tiedonhallinnan systematisointi, ohjeistuksen selkiyttäminen sekä yhteistyömuodoista sopiminen.

2. Palvelujärjestelmän irrallisuus toimeenpanoprosessista

- Kiellon hakijoille henkistä, oikeudellista ja tarpeen mukaan sosiaalista tukea sekä palveluja turvallisuuden varmistamiseksi.
- Lasten tapaamisiin valvottuja tapaamispaikkoja ja muilta osin lasten tarvitsemien palvelujen kartoitus ja tarjonta.
- Kieltoon määrättävälle asumispalveluja ja muuta sosiaalista apua tarpeen mukaan, oikeudellista apua sekä päihde- ja mielenterveyspalveluihin ohjaamista; lisäksi sopivaan väkivaltatyöhön ohjaamista (elämänhallintaongelmat huomioon ottaen).
- Sen varmistaminen, että asianosaiset eivät ole tukipalvelujen tarjonnan suhteen keskenään eriarvoisessa asemassa riippuen siitä, haetaanko kieltoa käräjäoikeudelta vai poliisilta.
- Sääntelyn kehittämistä ja resurssien lisäämistä palveluongelmien ratkaisemiseksi.

3. Lain väljyys koskien lasten suojaamista, lasten tapaamista, kokonaisharkintaa sekä kieltoon määrätyn tavaroiden noutoa ja poliisin osuutta siinä

- Lain tarkentaminen mainituilta osin, samoin resurssien lisäämistä tarpeen mukaan.

4. Rikkomistilanteisiin liittyvät epäselvyydet

- Rikkomisen tunnusmerkistön täsmentäminen yhteydenoton asiallisen perusteen ja ilmeisen tarpeellisuuden osalta.
- Kiellon tiedoksiantoon liittyvien ongelmien ratkaisu.
- Ns. loukatun suostumuksen problematiikan ratkaisu.
- Avainten poistaminen kieltoon määrättyltä ainakin tilanteissa, joissa se on mahdollista.

Edellä mainitut ehdotukset nousevat suoraan lain ja sen soveltamisen ongelmista. Näiden lisäksi voisi harkita, olisiko rikkomisten valvontaa mahdollista tehostaa erityismenettelyillä. Aineistosta ja tuloksista nousee myös kysymys tahdosta riippumattoman hoidon hyödyllisyydestä: voisiko sitä käyttää mielenterveys- ja päihdeongelmissa ylipäänsä tehokkaammin väkivallan ja tilanteiden kärjistymisen ehkäisemiseksi, ja voisiko sitä integroida paremmin perheen sisäisen lähestymiskiellon edellytysten harkintaan tai toimeenpanoprosessiin.

Lisäksi saattaisi olla mielekästä pohtia sitä mahdollisuutta, että kielto olisi ainakin ensi vaiheessa lyhyempi kuin kolme kuukautta. Jos se lisäksi sisältäisi kumpaankin osapuoleen liittyen kontrollia ja tukea, se ei välttämättä tuntuisi kummallekaan niin rankalta kokemukselta. Hakija ei ehkä vetäytyisi prosessista niin usein, ja kieltoon määrätty selviäisi tilanteesta todennäköisesti paremmin. Samoin rikkominen olisi kenties vähäisempää.

LÄHTEET

- Ajo, Annamari & Alasaarela, Sanna & Grönroos, Sanna & Holma, Juha M. & Kapanen, Katja & Liikamaa, Minerva & Partanen, Terhi & Tantarimäki, Tiina & Wahlström, Jarl (2005) Lähisuhdeväkivalta – selitysmallit ja puhetapojen tutkimus, 11–23. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.) Isku-ryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmissä. Helsinki: Yliopistopaino.
- Babcock, Julia C. & Green, Charles E. & Robie, Chet (2004) Does batterer's treatment work? A meta-analytic review of domestic violence treatment. *Clinical Psychology Review* 23 (2004), 1023–1053.
- Bala, Nicholas C. & Ringseis, Erika L. (2002) Review of Yukon's Family Violence Prevention Act. [Ei sisällä tietoja julkaisijasta; ks. http://www.justice.gov.yk.ca/pdf/fvpa_report.pdf]
- Baldwin, Robert & Black, Julia (2007) Really Responsive Regulation. Lontoo: LSE Law, Society and Economy Working Papers 15/2007.
- Boles, Sharon M. & Miotto, Karen (2003) Substance abuse and violence: A review of the literature. *Aggression and Violent Behavior* 8 (2), 155–174.
- Bradford & Associates (2001) PEI Victims of Family Violence Act. Final Evaluation Report. Kanada: Bradford & Associates.
- BRÅ (2007) Besöksförbud – De berörda och deras erfarenheter. Rapport 2007:2.
- BRÅ (2005) Nya regler om besöksförbud. Delrapport 2005.
- Carney, Michelle & Buttell, Fred & Dutton, Don (2007) Women who perpetrate intimate partner violence: A review of the literature with recommendations for treatment. *Aggression and Violent Behavior* 12 (1), 108–115.
- CAHRV (2006) Final report. Co-ordination Action on Human Rights Violations. The justice system as an arena for the protection of human rights for women and children experiencing violence and abuse. <http://www.wave-network.org/images/doku/cahrvreportjusticesystems3.pdf>
- Connell, R.W. (1995) Masculinities. Berkeley: University of California Press.
- Dearing, Albin (2002) The Austrian Act on the Protection against Domestic Violence. The core element of the comprehensive reform regarding the response to domestic violence with special emphasis on the role of the law enforcement police. Austria: Federal Ministry of the Interior.
- D'Silva, Karen & Duggan, Conor & McCarthy, Lucy (2004) Does treatment really make psychopaths worse. A review of the evidence. *Journal of Personality Disorders* 18 (2), 163–177.
- Dutton, Donald G. & Nicholls, Tonia L. (2005) The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1 – The conflict of theory and data. *Aggression and Violent Behavior* 10 (6), 690–714.
- Edwards, Robyn (2004) Violence Excluded. A Study into Exclusion Orders. South East Sydney. Final Report. Australia: NSW Strategy to reduce Violence against women.
- Ellonen, Noora & Kivivuori, Janne & Kääriäinen, Juha (2007) Lapset ja nuoret väkivallan uhreina. Lapsiin ja nuoriin kohdistuva väkivalta tilastojen ja kyselytutkimusten valossa. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 76/007 ja Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 80.

- Ellonen, Noora & Kääriäinen, Juha & Salmi, Venla & Sariola, Heikki (2008) Lasten ja nuorten väkivaltakokemukset. Tutkimus peruskoulun 6. ja 9. luokan oppilaiden kokemasta väkivallasta. Ilmestyy. Poliisiammattikorkeakoulu/Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.
- EN: Legislation in the member States of the Council of Europe in the field of violence against women (2007). Volumes I–II. Strasbourg: Directorate General of Human Rights.
- Ervasti, Kaijus & Tala, Jyrki & Castrén, Elina (2000) Lainvalmistelun laatu ja eduskunnan valiokuntatyö. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 172.
- Ervasti, Kaijus (2002) Lakien vaikutukset ja niiden arviointi alioikeusuudistuksen valossa, 79–101. Teoksessa Tarmo Miettinen & Tapio Määttä (toim.) III Oikeustieteen tutkija- ja jatkokoulutuspäivät. Joensuun yliopisto.
- Ervasti, Kaijus (2007) Hallituksen lainsäädäntöpolitiikan yhteys hallituspolitiikkaan. Teoksessa Jyrki Tala (toim.) Kohti laadukasta lainsäädäntöstrategiaa, 25–48. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 228.
- Etelä-Suomen lääninhallitus (2007) Kuntien valmiudet ehkäistä perhe- ja lähisuhdeväkivaltaa. Etelä-Suomen läänin kunnille osoitettu palvelukysely 2006. Etelä-Suomen lääninhallituksen julkaisuja 115/2007.
- Frände, Dan (2005) Yleinen rikosoikeus. Helsinki: Edita.
- Gottfredson, Michael R. & Hirschi, Travis (1990) A General Theory of Crime. Stanford University Press.
- Gondolf, Edward W. (2002) Batterer Intervention Systems. Issues, Outcomes and Recommendations. London: SAGE.
- Gondolf, Edward W. (2004) Evaluating batterer counselling programmes: a difficult task showing some effects and implications. *Aggression and Violent Behavior* 9 (6), 605–631.
- Gondolf, Edward W. (2007) Theoretical and research support for the Duluth Model: A reply to Dutton and Corvo. *Aggression and Violent Behavior* 12 (6), 644–657.
- Gleason, Walter J. (1997) Psychological and Social Dysfunctions in battering men: a review. *Aggression and Violent Behavior* 2 (1), 43–52.
- Graham, K. & Leonard, K.E. & Room, R. & Wild, C.T. & Pihl, R.O. & Bois, C. & Single, E. (1998) Current directions in research on understanding and preventing intoxicated aggression. *Addiction*, 93, 659–676.
- Hahto, Vilja (2004) Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu. Helsinki: Edita.
- Haller, Birgitt (2005) CAHRV. Country Report Austria.
- Haller, Birgitt (2007) Austrian Case Study: facts, measures and proposals of intervention. Paper presented at the International Congress on Gender Violence: Measures and Practical Proposals for Europe 27. Valencia.
- Harrell, Adele & Smith, Barbara E. (1996) Effects of restraining orders on domestic violence victims. Teoksessa Eve. S. Buzawa & Carl G. Buzawa (toim.) Do arrests and restraining orders work?, 214–242. Thousand Oaks: Sage.
- Hassemer, Winfried (1989) Symbolinen rikosoikeus ja oikeushyvien suojeleminen. *Oikeus* 1/1989, 388–400.
- HE (144/2003) Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
- HE (41/1998) Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

- Heinonen, Olavi (2002) Kriminaalipolitiikan päämäärät ja arvot. Teoksessa Olavi Heinonen, Pekka Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä, Martti Majanen, Kimmo Nuotio, Ari-Matti Nuutila, Ilkka Rautio (toim.) *Rikosoikeus*, 65–84. Juva: WSOY.
- Heiskanen, Markku & Piispa, Minna (1998) Usko, toivo, hakkaus: kyselytutkimus miesten naisille tekemästä väkivallasta. Helsinki: Tilastokeskus, SVT, Oikeus 1998:12/Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sukupuolten tasa-arvo.
- Heiskanen, Markku (2008) Parisuhdeväkivallan taustat ja tilastot. Esitelmä seminaarissa Naisiin kohdistuva väkivalta Suomessa. Toimivia keinoja yhteiskunnalle puuttua parisuhdeväkivallasta. Seminaari eduskunnan Pikkuparlamentin auditoriossa 8.4.2008.
- Holma, Juha M. (2005) Parisuhde- ja perheväkivallan turvallinen ehkäisy ja hoito, 154–175. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.) *Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmässä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Holma, Juha M. & Laitila, Aarno & Wahlström, Jarl & Sveins, Petteri (2005) Miehien väkivaltahoito-ohjelmien kohteena: lähtökohtia ja toimintaperiaatteita, 24–50. Teoksessa Juha M. Holma & Jarl Wahlström (toim.) *Iskuryhmä. Miesten puhetta Vaihtoehto väkivallalle -ryhmässä*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Huss, Matthew & Langhinrichsen-Rohling, Jennifer (2000) Identification of the psychopathic batterer: the clinical, legal, and policy implications. *Aggression and Violent Behavior* 5 (4), 403–422.
- Husso, Marita (2003) Parisuhdeväkivalta. Lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.
- Huuhka, Heli (2000) Lähestymiskielto kotirauhan turvaajana. Rikosoikeuden pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- James, Kerrie & Seddon, Beth & Brown, Jac (2002) "Using it" or "losing it": men's constructions of their violence towards female partners. Research paper. Australian Domestic & Family Violence Clearinghouse.
- Jokela, Antti (2002) Oikeudenkäynti II. Helsinki: Talentum.
- Jokinen, Arto (toim.) (1999) *Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja*. Tampere University Press.
- Justitsministeriet (2006) Evaluering af Lov om bortvisning og beføjelse til at meddele tilhold mv. Kööpenhamina: Justitsministeriets Forskningsenhed.
- Jolkkonen, Pekka & Varjonen, Panu (2002) Väkivalta – tunteita, toimintaa ja vastatunteita. Helsinki: Miessakit ry:n julkaisuja 2002:2.
- Kankare, Ilkka (2006) Syntinen liitto – arviointi ja Euroopan sosiaalirahaston itse aiheutettu monimutkaisuus, 121–142. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) *Projektiyhteiskunnan kääntöpuolia*. Helsinki: Gaudeamus.
- Keisala, Hertta (2006) Parisuhdeväkivalta moniammatillisen työn kohteena. Arviointitutkimus Espoon yhteistyöverkoston ja Lyömättömän linjan toiminnasta parisuhdeväkivallan lopettamiseksi. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 68.
- Keskinen, Suvi (2001) Ahdistavien tunteiden äärellä. Tutkijan, väkivaltaa kokeneiden naisten ja kulttuurin kohtaamisia. *Naistutkimus* 3/2001, 29–39.
- Keskinen, Suvi (2005) Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt. Tampere University Press.

- Kivivuori, Janne (1999) Suomalainen henkirikos. Teonpiirteet ja tekojen olosuhteet vuosina 1988 ja 1996. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 159.
- Kivivuori, Janne (2008) Rikollisuuden syyt. Helsinki: Nemo.
- Klein, Andrew R. (1996) Re-abuse in a population of court-restrained male batterers. Why restraining orders don't work. Teoksessa Eve. S. Buzawa & Carl G. Buzawa (toim.) *Do arrests and restraining orders work?*, 192–213. Thousand Oaks: Sage.
- KM (2001:5) Rikosuhritoimikunnan mietintö. Komiteamietintö 2001:5. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Koski, Anna & Siren, Reino & Vuori, Erkki & Poikolainen, Kari (2007) Alcohol tax cuts and increase in alcohol-positive sudden deaths – a time-series intervention analysis. *Addiction*, 102, 362–368.
- Kostiner, Idit (2003) Evaluating Legality. Toward a Cultural Approach to the Study of Law and Social Change. *Law and Society Review* 37 (2), 323–368.
- Koivunen, Anu & Liljeström, Marianne (1996) Kritiikki, visiot, muutos. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.) *Avainsanat. 10 askelta feministiseen tutkimukseen*, 9–34. Tampere: Vastapaino.
- Lamppu, Petri (2000) Lähestymiskiellot – toimivuus, ongelmat ja poliisin tehtävät. Rikosoikeuden pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Lappi-Seppälä, Tapio (1987) Rangaistuksen Määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Vammala: Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A-sarja N:o 173.
- Lattu, Emmi (2008) Naisten tekemä väkivalta. Teoksessa Sari Näre & Suvi Ronkainen (toim.) *Paljastettu intiimi. Sukupuolistuneen väkivallan dynamiikka*, 168–192. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- LaVM (2/2004) Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
- Lehti, Martti (2006) Henkirikoskatsaus 2/2006. Henkirikollisuus 1.6.2002–31.12.2005. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen verkkojulkaisuja 3. <http://www.optula.om.fi/uploads/ldhpb7.pdf> [30.4.2008]
- Lehtonen, Anja & Perttu, Sirkka (1999) Naisiin kohdistuva väkivalta. Helsinki: Kirjayhtymä Oy.
- Lenz, Herwig (2008) Federal Legislation on the Protection against Domestic Violence. Republik Österreich, Bundesministerium für Inneres.
- Leppälä, Jussi & Rantala, Kati (2008) Perheen sisäinen lähestymiskielto: oikeudellisia ongelmia. Ilmestyy Oikeus-lehdessä.
- Lienau (2003) Domestic violence in the Czech Republic: a challenge also for the state? Teoksessa *Intervening in Cases of Domestic Violence II. European Experience with an Improved Assistance Offered to Women Subjected to Domestic Violence – Balance and Outlook*, 98–118. Proceedings of the International Symposium on 25 November 2003 in Berlin.
- Logar, Rosa (2003) ”Eviction of the Perpetrators – and Then?” On New Forms of Intervention and the Impossibility of Preventing Acts of Violence Against Women With Minor Means. Knowledge and Insights from the Seventh Year of the Protection Against Violence Act in Austria. Teoksessa *Intervening in Cases of Domestic Violence II. European Experience with an Improved Assistance Offered to Women Subjected to Domestic Violence –*

- Balance and Outlook, 22–97. Proceedings of the International Symposium on 25 November 2003 in Berlin.
- Logar, Rosa (2004) New Ways of Intervention to Prevent Domestic Violence in Europe – the Austrian Model of Protection Against Violence. Background paper to the Conference ”Responding to Violence against Women. Models from the European Union”, 5–6 November 2004, University of Wisconsin-Madison, The European Union Center.
- Logar, Rosa (2005) The Austrian model of intervention in cases of domestic violence. Esitelmä. UN Division for the Advancement of Women. Expert Group Meeting ”Violence against women: Good practice in combatting and eliminating violence against women.” Itävalta, Wien.
- Löbmann, Rebecca (2006): New Police Responses to Domestic Violence: The Go-Order in Germany. *Swiss Journal of Psychology* 65 (2), 101–105.
- Marttunen, Matti (2008) Nuorisorikosoikeus. Alaikäisten rikosten seuraamukset kriminaalipoliittisesta ja vertailevasta näkökulmasta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 236. Helsinki.
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Huhtanen, Petri (2007) Kaksi vuotta alkoholin hinnan laskun jälkeen. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (5), 532–540.
- Mäntykenttä, Arvo (2000) Lähestymiskiellon toimivuus ja käyttöala. Kriminologian ja oikeussosiologian pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta.
- Määttä, Mirja & Rantala, Kati (2007) The The Evaluator as a Critical Interpreter: Comparing Evaluations of Multi-Actor Drug Prevention Policy. *Evaluation* 13 (4), 457–476.
- Niemi, Hannu (2007) Liikennerikokset. Teoksessa *Rikollisuustilanne 2006. Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*, 143–166. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 229.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2004) Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Helsinki: WSOY.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna (2005) Rikosoikeuspolitiikka ja sukupuoli. *Oikeus* 3/2005, 225–240.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna & Honkatukia, Päivi & Ruuskanen, Minna (2006) Diskurssianalyysi ja oikeuden tekstit. Teoksessa Johanna Niemi-Kiesiläinen, Päivi Honkatukia, Helena Karma ja Minna Ruuskanen (toim.) *Oikeuden tekstit diskursseina*, 21–41. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen julkaisuja, E-sarja N:o 13.
- Noponen, Tanja (2006) ”Ei muuta paikkaa.” Tutkimus poliisin päihtymyssuojan kanta-asiakkaista. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 26.
- Notko, Marianne (2000) Väkivalta parisuhteessa ja perheessä. Jyväskylän yliopiston perhetutkimusyksikön julkaisuja 11. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Nummela, Jouko (2003) Lähestymiskielto naisen suojana päättyvässä parisuhteessa. Haastattelututkimus lähestymiskiellolla suojattujen naisten kokemuksista. Tutkielma. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulu.
- Nyqvist, Leo (2006) Miesten kriisikeskuksen loppuarviointi. Teoksessa *Sanassa miestä*, 86–171. Helsinki: Ensi- ja turvakodin liiton julkaisu 36.
- Nuutila, Ari-Matti (1997) Rikoslain yleinen osa. Helsinki: Kauppakaari Oy.
- OM (1992) Hallituksen esitysten laatimisohejeet. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM (2000) Työryhmän asettaminen lähestymiskieltolain täydentämiseksi häättösäntelyllä. OM0286:00/06/01/2000. Helsinki: Oikeusministeriö.

- OM (6/2000) Valtioneuvoston lainvalmistelun kehittämisohjelma II. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 6/2000.
- OM (2001) Perheen sisäinen lähestymiskielto. Työryhmän mietintö 23.1.2001. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM (2003) Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamiseksi ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta. Luonnos 20.5.2003. Helsinki: Oikeusministeriö.
- OM (2004:4) Hallituksen esityksen laatimisohteet. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2004:4.
- OM (2007:6) Säädösehdotusten vaikutusten arviointi. Ohjeet. Helsinki: Oikeusministeriön julkaisu 2007:6.
- Parker, Robert Nash & Auerhahn, Kathleen (1998) Alcohol, drugs and violence. *Annual Review of Sociology* 24, 291–311.
- Partanen, Terhi (2008) Interaction and Therapeutic Interventions in Treatment Groups for Intimately Violent Men. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 332.
- Pawson, Ray & Tilley, Nick (1997) *Realistic Evaluation*. London: Sage.
- Peltoniemi, Teuvo (1984) *Perheväkivalta*. Keuruu: Otava.
- PeVL (8/2004) Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä Eduskunnalle laiksi lähestymiskiellosta annetun lain muuttamisesta ja laiksi rikoslain 21 luvun 17 §:n kumoamisesta.
- Piispa, Minna (2001) Modernisaation paradokseja. Nuorten naisten kokema parisuhdeväkivalta Suomessa. *Naistutkimus* 4/2000, 4–16.
- Piispa, Minna & Heiskanen, Markku & Kääriäinen, Juha & Siren, Reino (2006) Naisiin kohdistunut väkivalta 2005. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitoksen julkaisuja 225 ja Yhdistyneiden Kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan Kriminaalipoliittikan Instituutti (HEUNI), Publication Series No. 51.
- Pehkonen, Pirjo (2003) Naisen puolesta, ei miestä vastaan. Suomalainen naisliike väkivaltaa vastustamassa. Joensuun yliopisto, sosiologian raportteja n:o 2.
- Pulli, Jussi (2006) Johdanto. Teoksessa *Sanassa miestä, 7–9*. Helsinki: Ensi- ja turvakodin liiton julkaisu 36.
- Rahkonen, Keijo & Sulkunen, Pekka (1987) Miten päihtyneiden säilöönotoilta voitaisiin välttyä? Helsinki: Alkoholipoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimusseloste nro 1777.
- Rajavaara, Marketta (2006) Yhteiskuntaan vaikuttava Kela. Katsaus vaikuttavuuden käsitteisiin ja arviointiin. Helsinki: Kela.
- Rantala, Kati & Sulkunen, Pekka (2006) Vaikuttavuuden arviointi – faktaa vai fiktiota? Teoksessa Kati Rantala & Sirpa Virta (toim.) *Tieto – mahdollisuus, uhka vai turva?*, 46–65. Espoo: Poliisiammattikorkeakoulun tiedotteita 47.
- Rautava, Marie (2001) Johdanto. Teoksessa Marie Rautava ja Sirkka Perttu (toim.) *Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn*, 6. Helsinki: Stakes. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002.
- Rautava, Marie & Perttu, Sirkka (toim.) (2001) *Tavoitteena uhrin turvallisuus – näkökulmia naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyyn*. Helsinki: Stakes. Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti 1998–2002.
- Rautio, Jaakko (2004) Perheen sisäisestä lähestymiskiellosta. *Defensor Legis* N:o 5/2004, 851–864.
- Roach Anleu, Sharyn L. (2000) *Law and social change*. Lontoo: Sage.

- Roberts, Albert R. (1988) Substance abuse among men who batter their mates. *Journal of Substance Abuse Treatment* 5 (2), 83–87.
- Ronkainen, Suvi (2004) Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.) *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*, 44–69. Tampere: Vastapaino.
- Ropponen, Maija (1999) *Lähestymiskielto-opas*. Helsinki: Stakes/Naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisyprojekti.
- Salekin, Randall T. (2002) Psychopathy and therapeutic pessimism clinical lore or clinical reality? *Clinical Psychology Review* 22 (1), 79–112.
- Sariola, Heikki (1990) Lasten väkivalta ja seksuaalikokemukset. Julkaisu 85. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.
- Seale, Clive (1999) *The Quality of Qualitative Research*. Lontoo: Sage.
- Sirén, Reino & Honkatukia, Päivi (2005) Johdanto. Väkivallan yleiskuva 1980–2003. Teoksessa Reino Sirén & Päivi Honkatukia (toim.) *Suomalaiset väkivallan uhreina. Tuloksia 1980–2003 kansallisista uhrihaastattelututkimuksista*, 1–28. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 216.
- Sirén, Reino & Tuominen, Martti (2003) Pahoinpitelyrikokset 1995 ja 1999. Miten poliisi kontrolliviranomaisena reagoi lainmuutokseen? Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 197.
- Sirén, Reino & Lehti, Martti (2006) Musta maaliskuu? Väkivalta ja alkoholin kuluksen kasvu vuonna 2004. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 222.
- Sirén, Reino & Kivivuori Janne & Kääriäinen, Juha & Aaltonen, Mikko (2007) *Suomalaisten kokema väkivalta 1980–2006*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimustiedonantoja 74.
- Smart, Carol (1989) *Feminism and the power of law*. Lontoo: Routledge.
- STM (2002) *Sosiaali- ja terveysministeriön opas sukupuolivaikutusten arvioimiseksi lainsäädäntöhankkeissa*. Liite valtavirtaistamisohjeeseen. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö.
- STM (2006) *Lasten tuetut ja valvotut tapaamiset*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:7.
- STM (2007a) *Koko perhe kierteessä. Lähisuhdeväkivalta ja alkoholi*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2007:27.
- STM (2007b). *Sukupuolivaikutusten arvioiminen lainsäädäntöhankkeissa*. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisu 2007:25.
- Strauss, Murray (1999) The controversy over domestic violence by women. A methodological, theoretical and sociology of science analysis. Teoksessa (Arriaga, Xinema & Oskamp, Stuart (toim.) *Violence in Intimate Relationship*, 17–44. Lontoo: Sage.
- Tala, Jyrki (2001) *Lakien vaikutukset. Lakiuudistusten tavoitteet ja niiden toteutuminen lainsäädäntöteoreettisessa tarkastelussa*. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 177.
- Tala, Jyrki (2004) *Lainsäädäntötutkimus – turhaa vai tarpeellista?* Oikeus 4/2004, 378–397.
- Tala Jyrki (2005) *Lakien laadinta ja vaikutukset*. Helsinki: Edita.
- Tala, Jyrki (2007) *Lainsäädäntötoiminnan laadun parantaminen ja hallituksen lainsäädäntösuunnitelma*. Teoksessa Jyrki Tala (toim.) *Kohti laadukasta lainsäädäntöstrategiaa*, 1–23. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 228.

- Tikka, Eeva (2001) Lähestymiskiellot ja käytännön kokemuksia sen soveltamisesta. Defensor Legis N:o 2/2001, 251–261.
- Tilastokeskus: StatFin-tilastopalvelu.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.
- Upanne, Maila & Lönnqvist, Jouko (2002) Itsemurhien ehkäisyn haaste. Teoksessa Ilka Kangas, Ilmo Keskimäki, Seppo Koskinen, Kristiina Manderbacka, Eero Lahelma, Ritva Prättälä & Marita Sihto (toim.) Kohti terveyden tasa-arvoa, 135–147. Helsinki: Edita.
- Vedung, Evert (1997) Public Policy and Program Evaluation. New Brunswick: Transaction Publishers.
- Vedung, Evert (2004) Arviointiaallon uudet muodot ja suunnat. Yhteiskuntapolitiikka 69 (3), 242–250.
- Välimäki, Mikko (2008) Uusi ryhmäkannelaki – eräs lainsäädäntöpoliittinen seikkailu. Lakimies 106 (1), 3–19.
- Walby, Sylvia (2005) Improving the statistics on violence against women. Paper presented at the expert group meeting ”Violence against women: a statistical overview, challenges and gaps in data collection and methodology and approaches for overcoming them”. UN division for the advancement of women in collaboration with Economic Commission for Europe and World Health Organisation. Geneva, Switzerland.
- Walby, Sylvia (2008) From statistics to indicators: how to convert information from surveys into practical indicators. Teoksessa Kauko Aromaa & Markku Heiskanen (toim.) Victimisation surveys in comparative perspective, 180–188. Papers from the Stockholm Criminology Symposium 2007.
- Warpenius, Katariina (2006) Näkymätön näyttö – vaikuttavuusarvioinnin pulmat paikallisprojekteissa, 143–260. Teoksessa Kati Rantala & Pekka Sulkunen (toim.) Projektiyhteiskunnan käänöpuolia. Helsinki: Gaudeamus.

Poliittiset ohjelmat

- Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2004–2007 (2005) Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 2005:1.
- Kansallinen ohjelma väkivallan vähentämiseksi (2005) Helsinki: Oikeusministeriön julkaisuja 2005:2.
- Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäiseminen 2004–2007 (2004) Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön esitteitä 2004:9.
- Poliisin toimenpiteet väkivallan estämisessä ja vähentämisessä (2005) Helsinki: Poliisin ylijohdon julkaisusarja 10/2005.
- Pääministeri Anneli Jäätteenmäen hallituksen ohjelma 17.4.2004. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Pääministeri Matti Vanhasen hallituksen ohjelma 24.6.2003. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma 19.4.2007. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma 15.4.1999. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.

Perheen sisäinen lähestymiskielto muualla maailmassa

Yleistyvä käytäntö Euroopassa

Perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltaiset säädökset yleistyvät ripeästi Euroopassa. Siksi tilannekatsaus vanhenee nopeasti. Seuraavassa esitellään raportin kirjoittamishetkellä tiedossa olleita käytäntöjä siltä osin kuin vertailu Suomeen on mielekäästä. Tiedot perustuvat hallituksen esitykseen (144/2003) ja Euroopan neuvoston jäsenmaiden perhe- ja lähisuhdevaltaa koskevaa lainsäädäntöä esittelevään raporttiin vuodelta 2007. Kutsumme muiden maiden perheen sisäistä lähestymiskieltoa vastaavia interventioita yleisnimikkeellä häätömääräys, koska se vastaa paremmin interventioiden keskeistä, yhteistä tekijää: kieltoon määrätyn pakkoa poistua kotoaan.

Saksassa on lähdetty seuraamaan Itävallan esimerkkiä. Vaikka Saksassa ei ole erityistä perheväkivaltaa koskevaa lainsäädäntöä, rikos-, poliisi- ja siviililakeihin on lisätty perheväkivallan uhrin asemaa edistäviä kohtia. Lähes kaikissa Saksan osavaltioissa poliisi voi perheväkivaltatilanteissa määrätä väkivallantekijän poistumaan kodistaan (Go-Order). Kielto voi kestää muutamasta päivästä kahteen viikkoon. (Löbman 2006, 101.)

Uutta järjestelmää arvioitiin yhdessä Saksan osavaltiossa poliiseille suunnatulla kyselyllä ja kokoamalla poliisin rekistereistä 7 089 perheväkivaltaa käsittelevää tapausta vuoden ajalta. Tutkimuksen mukaan 89 prosenttia perheväkivallan uhreista oli naisia. Syyte nostettiin 94 prosentissa tapauksista ja 36 prosentissa tapauksista poliisi määräsi häädön. Kieltoja määrättiin erityisesti, kun väkivallantekijä oli miespuolinen, humalassa, syyllistynyt pahoinpitelyyn, törkeään pahoinpitelyyn tai uhkailuun tai kun kotona oli alaikäisiä lapsia. Poliisien kokemusten mukaan kieltoja rikottiin yleisesti, mutta he eivät juurikaan puuttuneet niihin, ellei uhri sitä vaatinut. Tutkimuksessa suositeltiin, että poliisin pitäisi saada paremmin tietoa väkivallantekijän rikoshistoriasta ja perheen tilanteesta kieltoa määrätessä, jolloin he voisivat paremmin arvioida uhriin kohdistuvaa uhkaa. Lisäksi poliisin pitäisi takavarikoida kieltoon määrätyn avaimet, jotta hän ei voisi palata kiellon aikana kotiinsa. (Löbmann 2006.)

Itävallan esimerkkiä on seurattu myös esimerkiksi *Slovakiassa*, *Tsekin tasavallassa* ja joissain *Sveitsin* Kantoneissa. Slovakiassa laki, joka mahdollistaa väkivallantekijän poistamisen kodistaan, on ollut voimassa vuodesta 2002 lähtien (Lienau 2003, 110). Tsekin tasavallassa vastaava laki tuli voimaan heinäkuun 2007 alussa. Sen myötä Tsekin poliisilakiin tehtiin muutos, johon perustuen poliisi voi määrätä perheväkivaltatapauksissa väkivallantekijälle väliaikaisen lähestymiskiellon, joka pakottaa hänet pois yhteisestä kodista. Poliisin pitää ilmoittaa kiellosta paikalliseen tukikeskukseen (Intervention Center), jonka tehtävänä on

ottaa 48 tunnin sisällä kiellon määräämisestä yhteyttä väkivallan uhriin ja tarjota tälle apua.

Norjassa lähestymiskieltoa koskevaan lakiin lisättiin vuonna 2003 säännökset lähestymiskiellon määräämisestä kotia koskevana, jolloin väkivallantekijä voidaan pakottaa poistumaan kodistaan. Tämän kaltainen kiello voidaan määrätä enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan, ja sen määrää syyttäjä, jonka on viiden päivän kuluessa saatettava päätöksensä lähestymiskiellon määräämisestä alioikeuden käsiteltäväksi.

Anglosaksiset maat: pidempi traditio ja vaihtelevia arvioita toimivuudesta

Anglosaksisissa maissa on ollut voimassa monenlaisia lähestymiskieltoja 1990-luvun puolivälistä lähtien, myös perheen sisäistä kielloa vastaavia. Vertailu manner-Eurooppaan on kuitenkin hankalaa, koska oikeusjärjestelmät poikkeavat merkittävästi toisistaan ja koska monessa anglosaksisessa maassa kokonaisuus kattaa erilaisia ja osin hyvin hienosyisiä kieltoja ja häätöjä. Lisäksi anglosaksisten maiden lainsäädännöt ja käytännöt poikkeavat paljon toisistaan, ja myös yhden maan eri osavaltioilla voi olla toisistaan poikkeavaa sääntelyä. Euroopan maista Irlannista voi kuitenkin todeta, että häätöjä on määrätty siellä erittäin paljon ja että määräys voidaan antaa peräti kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Määräysten seurauksena kodittomiksi joutuneet miehet on huomioitu Dublinin asunnottomuustilastoissa omalla syymerkinnällä. Irlannin perheväkivaltaa koskevan lainsäädännön perusteella tuomioistuin voi myös määrätä väkivallantekijän hoitoon, samoin kuin monissa muissa anglosaksisissa maissa.

Koska häätömääräyksiä säätelevät lait ovat anglosaksisissa maissa vanhempia kuin Euroopassa, niissä on tehty enemmän arviointitutkimuksia. Valitettavasti ne tarjoavat kuitenkin vain vähän Suomen tilanteeseen vertailtavissa olevaa tietoa. Lainsäädännön erilaisuuden vuoksi ne koskevat tyypillisesti tavallisia lähestymiskieltoja, taikka samanaikaisesti eri kieltomuotoja niin, että perheen sisäisen lähestymiskiellon kaltaiset kiellot eivät ole tuloksista eriteltävissä (USA:n tutkimuksista Niemi-Kiesiläinen 2004, 146–148). Kanadassa tehdyt tutkimukset ovat tässä mielessä sisällöllisesti riittävän eriteltyjä tarkempaa tarkastelua varten.

Kanadassa perheen sisäistä lähestymiskieltoa vastaa osassa provinseista ja territorioista voimassa oleva laki siviiliprosessuaalisesti määrättävästä lähestymiskiellosta. Laki sallii lähestymiskiellon (esimerkiksi nimikkeellä Victim Assistance Order) lisäksi niin sanotun hätäkiellon (Emergency Protection/Intervention Order = EPO/EIO). EPO vastaa jokseenkin suomalaista väliaikaista perheensisäistä lähestymiskieltoa. Se on usein poliisin kautta hankittava ja oikeuden vahvistama kiello, jonka tarkoituksena on nopeasti ja joustavasti auttaa perheväkivallan uhria. EPO:n osana väkivaltainen henkilö voidaan määrätä poistumaan yhteisestä kodista huolimatta siitä kenen omistuksessa asunto on. EPO on tarkoitettu hätätapauksiin, jossa väkivallan uhka on vakava, ja sen voimassaoloaika vaihtelee

alueittain. Voimassaoloajan päätyttyä on mahdollista hakea muita lähestymiskieltoja, joihin on edelleen mahdollista liittää vaatimuksia yhteiseen kotiin liittyen. EPO:a on käytetty varsin vähän suhteessa muihin saman lakikokonaisuuden antamiin keinoihin puuttua perheväkivaltaan.

Laeista ja niiden toimeenpanoista tehtiin monissa Kanadan provinseissa laajoja arviointitutkimuksia, joissa oikeudenasiakirjojen tarkastelun lisäksi haastateltiin poliiseja ja asiantuntijoita sekä naisia, jotka olivat hakeneet väliaikaisen tai varsinaisen lähestymiskiellon suojaamaan itseään ja perhettään. Valitettavasti näissäkään arvioinneissa ei keskitytty tutkimaan, mitä tapahtui kotoaan poistetuille miehille. Seuraavaksi käydään läpi lyhyesti niiden alueellisten arviointien tuloksia, joissa häätömääräys on parhaiten eritelty omaksi tutkimuskohteekseen.

Yukonin territoriossa Family Violence Prevention Act astui voimaan vuonna 1999 ja sitä koskeva arviointitutkimus julkaistiin vuonna 2002. Tutkimuksessa arvioitiin lain tehokkuutta ja siinä ilmenneitä ongelmia. Aineistona käytettiin oikeuden asiakirjoja, asiantuntijahaastatteluja ja ryhmähaastatteluja. Lisäksi lakia vertailtiin toisten anglosaksisten maiden lainsäädäntöön. 1999–2001 välisenä aikana Yukonissa määrättiin 52 väliaikaista lähestymiskieltoa (EIO), joista 38 kiellon osana oli määräys poistua kotoa. EIO:n määrää Yukonissa rauhantuomari eikä kieltoa määrätessä tarvitse kuulla väkivallantekijää. EIO voi kestää parista viikosta muutamaan kuukauteen. (Bala & Ringseis 2002, v–ix, 1–9.)

Yukonin arvioinnissa suositeltiin, että väliaikaisen lähestymiskiellon määrämisen yhteydessä vastaajalla pitäisi olla oikeus tulla kuulluksi, koska kyseessä on niin suuri puuttuminen hänen oikeuksiinsa. Väliaikaisen lähestymiskiellon maksimipituudeksi suositeltiin 90 päivää. Ehdotettiin myös, että väliaikainen kiello menee lasten tapaamisia koskevien oikeuksien edelle. Lisäksi poliiseille ja muille asiantuntijoille suositeltiin lisää koulutusta ja uhreille lisää tukipalvelujen tarjontaa. (Emt., 44–49.)

Prince Edward Islandilla the Victims of Family Violence Act astui voimaan vuonna 1996. Arviointitutkimuksen aineistoa olivat oikeuden ja rikosuhripäivystyksen asiakirjat, poliisin rekisterit, uhrien haastattelut, poliiseille tehty kyselytutkimus ja erilaiset asiantuntija- ja ryhmähaastattelut. 16.12.1996–16.3.2001 välisenä aikana saarella jätettiin 143 väliaikaista lähestymiskieltoa (EPO) koskevaa hakemusta, joista kiello määrättiin 125 tapauksessa. Lähes kaikki hakijat olivat naisia (99 %) ja lähes kaikki parit asuivat hakemuksen jätön aikaan yhteisessä kodissa (92 %). Näin ollen lähes kaikissa kielloissa määrättiin vastaaja poistumaan myös kotoaan (90,5 %). Hakemusten määrä oli laskusuuntainen. (Bradford & Associates 2001, i–iv, 17–23.)

Tutkimuksessa haastateltiin 38 naista, jotka olivat hakeneet EPO:a tai VAO:a (Victim Assistance Order) rikosuhripalveluiden kautta. Suurin osa naisista piti kielloa hyödyllisenä, mutta joidenkin mielestä kiello ei pysäyttänyt väkivaltaa, varsinkaan jos kyseessä oli alkoholisti tai mielenterveysongelmainen. Hyvinä naiset pitivät erityisesti sitä, että kiellon jälkeen tilannetta ja omaa tulevaisuutta saattoi pohtia rauhassa. Lähes kaikilla oli lapsia (97 %). Yhdeksän naisista mainitsi, että heidän lapsensa järkyttyivät, koska isä joutui poistumaan kotoa, ja kah-

den mukaan kokemus oli vahingoittanut lasten suhdetta isäänsä. (Emt., 13, 29–44.) Monen rauhantuomarin mukaan kieltoa määrätessä pitäisi pohtia väkivallantekijän asumistilannetta, sillä uhrin tilanne voi pahentua, jos mies suuttuu huonon asumistilanteen vuoksi. (Emt., 55–56.)

Lähestymiskieltoihin liitettäviä häätömääräyksiä on arvioitu myös Australiassa. Maan osavaltioissa perheväkivaltalainsäädäntö on vaihtelevaa. New South Walesissa lähestymiskiellon (Apprehended Violence Order = AVO) osana voidaan määrätä erityinen häätömääräys (Exclusion Order), joka pakottaa väkivallantekijän poistumaan yhteisestä asunnosta. Kyseisessä osavaltiossa myös väliaikaiseen lähestymiskieltoon (Telephone Interim Order) voidaan liittää häätömääräys. Häätömääräystä annettaessa tuomarin pitää huomioida kaikkien osallisten asumistarpeet, väkivallan uhrin ja mahdollisten lasten hyvinvointi sekä ja seuraukset, joita he voisivat kohdata, jos kieltoa ei määrätä.

Robyn Edwards (2004) selvitti Sydneyssä 1.1.2002–31.8.2002 välisenä aikana määrättyjä häätömääräyksiä. Hän tutki oikeuden asiakirjoja ja kuunteli oikeudessa juttujen käsittelyjä ja keskusteli alan ammattilaisten kanssa. Edwardsin mukaan häätömääräys tunnettiin oikeudessa huonosti ja sitä käytettiin vähän, ja lisäksi se merkittiin asiakirjoihin vaihtelevin tavoin. Tuomarit eivät halunneet määrätä kieltoa, jos väkivallantekijän asumistilanne huonontuisi merkittävästi. Perheväkivallan uhrien asumistilannetta ei oikeudessa huomioitu, ja toisin kuin laissa sanottiin, myöskään lasten hyvinvointiin ei kiinnitetty juurikaan huomiota. Häätömääräyksiä annettiin eniten tapauksissa, joissa väkivallan uhka oli uhrin kannalta hyvin todennäköinen, ja varsinkin jos uhrilla oli jo valmiiksi väliaikainen lähestymiskielto ja häätömääräys sen osana. Edwardsin konsultoimat järjestöihmiset huomauttivat, että naisen ei välttämättä ollut yhtä turvallista jäädä kotiin kuin mennä turvakotiin. Lisäksi jotkut olivat turhautuneita siihen, että väkivallantekijöiden asumiseen kiinnitettiin niin paljon huomiota. Edwardsin mukaan tämä on kuitenkin tärkeää: jos perheväkivaltaan syyllistyneiden asumispalveluihin panostettaisiin enemmän, yhä suurempi osa uhreista saisi suojakseen häätömääräyksen ja voisi jäädä kotiin asumaan.

Tarkennuksia kvantitatiivisen analyysin tekemiseen

Patjan perusajosta ilmi tulleet määrättyjä kieltoja sekä niiden osapuolia koskevat tiedot siirrettiin sellaisenaan Excel-pohjaisesta taulukosta SPSS-havaintomatriisiin, Lisäksi kävimme läpi kieltoon määrättyjen rekisterihistorian ja siihen liittyvät selosteet sekä purimme tiedot tekstitiedostoiksi. Näistä tekstitiedostoista käytiin läpi myöhemmin erilaisia piirteitä ja tapahtumakulkuja, joista osa tallennettiin määrällisiksi muuttujiksi SPSS-havaintomatriisiin (kuten maininnat mielen-terveytaustasta ja väkivallan jatkumisesta osapuolten välillä). Pääosin tekstitiedostoiksi purettuja tekijäkohtaisia kronologisesti eteneviä ”tarinoita” luettiin läpi moneen kertaan, jotta kuva tutkittavista henkilöistä, tapahtumien kulusta ja piirteistä olisi täydentynyt. Havaintomatriisiin lisättiin myös käräjäoikeusasiakirjoihin perustuvia muuttujia, kuten vastaajan läsnäoloa, avustajien käyttöä, kiellon hakijaa ja kiellon kestoa kuvaavia muuttujia.

Selosteosista ilmi käyneitä tietoja oli haasteellista ja joissakin tapauksissa mahdotonta luokitella määrällisesti. Määrällinen tarkastelu ei ole lähtökohtaisesti mielekäästä, sillä henkilö voi olla tietyssä tapahtumassa useassa roolissa. Esimerkiksi joukkotappelon osalta henkilö voi kirjautua Patjaan sekä rikoksesta epäiltyinä että rikoksen uhrina. Näin ollen samasta tapahtumasta kirjataan kaksi erillistä samaa henkilöä koskevaa ilmoitusta. Tutkittavat henkilöt olivat lisäksi hyvin vaihtelevia määriä tekemisissä poliisin kanssa, ja ”poliisikontaktien” syyt erosivat huomattavasti eri henkilöiden välillä. Osa tutkittavista oli päihtymyksen takia kiinniotettuna lukuisia kertoja lyhyen ajan sisällä, kun taas osa kieltoon määrätystä esiintyi Patjassa ainoastaan muutamia kertoja.

Tutkittavien luokittelu selosteosien mukaan ei ollut myöskään mielekäästä, koska tutkittavien ”Patja-historian” pituuksissa oli huomattavia keskinäisiä vaihteluita. Patjasta tehtyjen ajojen kriteereinä oli sisällyttää aineistoon kaikki kustakin tutkittavasta henkilöstä ilmi tuleva rekisteritieto niin pitkältä ajanjaksolta kuin mahdollista päättyen 30.6.2007 mennessä kirjattuihin asioihin. Laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (761/2003) kuitenkin säätelee eri tietojen säilytysajoista eri tavoin, minkä vuoksi osa yksittäistä henkilöä koskevista verrattain tuoreista tiedoista oli mahdollisesti pyyhkiytynyt rekistereistä. Vanhimmat aineistoon mukaan tulleet kirjaukset olivat 1990-luvulta ja koskivat muun muassa passin katoamisesta tehtyä ilmoitusta ja petosta koskevia rikosepäilyjä.

Edellä mainittujen seikkojen vuoksi kaikkea määrälliseen muotoon tallennettavaa tietoa ei ole tutkimuksessa tarkasteltu kvantitatiivisesti. Esimerkiksi perheen sisäistä kieltoa edeltäneiden väkivaltatilanteiden yksittäispiirteiden (kuten tekoaseen tai tekopaikan) määrällinen tarkastelu ei olisi ollut hedelmällistä, sillä osassa tapauksista kyseessä oli vuosia kestänyt väkivallan kierre, joka ei palautunut yksittäiseen tapahtumahetkeen. Tällöin tieto esimerkiksi nyrkeillä pahoinpitelemisestä ei olisi tuottanut lisäarvoa analyyseille kokonaisuuden kannalta.

Tarkennuksia haastattelujen tekemiseen ja niiden analysointiin

Haastattelujen tekemisestä

Kaikissa tapauksissa haastattelua suuntasi teemoihin jakautunut, haastateltua ta-hoa varten muotoiltu kysymysrunko, joka oli lähinnä muistutus siitä, mistä kai-kesta halusimme keskustella. Asioita saatettiin käsitellä myös toisessa järjestyk-sessä, jos se tuntui tilanteesta luontevalta. Pyrimme joustavaan ja mahdollisim-man luontevaan, keskustelemaan ilmapiiriin. Nauhoitetut haastattelut kestivät tyypillisesti puolestatoista tunnista kahteen. Kaikkien viranomaisten ja palvelun-tarjoajien suhteen pätee, että vaikka pyrimme löytämään ilmiöön perehtyneitä ihmisiä, käytännössä haastatelluilla oli yleensä ollut kokemusta vain muutamasta asiakkaasta. Perheen sisäisiä lähestymiskieltoja määrätään niin vähän, että se ei ole yksinkertaisesti voinut olla kenellekään osa jokapäiväisen arjen toimenkuvaa.

Useimmat haastattelut ajoittuivat siten, että tiedossamme oli jo alustavia tut-kimustuloksia. Kerroimme niistä, sillä halusimme välttää tilannetta, että tutkija on ikään kuin haastatellun yläpuolella. Siten haastateltu pystyi ottamaan puhees-saan huomioon saman minkä tutkijakin tiesi. Tämä oli mielekästä erityisesti vi-ranomaishaastatteluissa, koska emme toivoneet kuulevamme yleisluontoisia ta-voitemuotoiluja, jotka voi lukea asiakirjoista. Tiedossa oli jo joitain ongelmia, ja mahdollisen kehittämistyön kannalta oli tarkoituksenmukaista keskustella suo-raan myös niistä, kun haastateltu oli joka tapauksessa keskeinen asiantuntija.

Haastatellut poliisit, tuomarit ja lainvalmistelijat saivat haastattelukysymyksiä etukäteen sähköpostitse. Perheen sisäisen lähestymiskiellon määrääminen ei kuu-lu päivittäisrutiineihin, joten kysymysten etukäteen toimittaminen lisäsi haastatel-tujen aikaa miettiä niitä. Halusimme näin taata laadukkaiden vastausten saami-nen, mikä arviomme mukaan myös toteutui. Haastatellut viranomaiset eivät aras-telleet epäkohtienkaan nostamista esiin ja kykenivät itsekriittiseen tarkasteluun. Oikeusministeriön edustajalle ja tuomareille oli lisäksi lähetetty lista haastattelu-hetkellä tiedossa olleita epäkohtia tai lain soveltamiseen liittyviä, tutkijoille epä-selviä asioita, joihin oikeusoppineilta pyydettiin näkökulmaa. Toisin sanoen kys-eisten haastattelujen analyysissä vastauksia haettiin nimenomaan kysymykseen miksi.

Yhtä haastateltua asianosaista lukuun ottamatta kaikilla on kiellon määräämi-sestä kulunut vähintään vuosi. Sekä yhtä naista että yhtä miestä koskeva kielto oli kuitenkin tavallinen eikä perheen sisäinen lähestymiskielto. Otimme heidät mu-kaan, koska olosuhteet olivat samankaltaiset kuin perheen sisäisessä lähestymis-kiellossa ja koska tilanne olisi yhtä hyvin voinut johtaa perheen sisäisen lähesty-miskiellon määräämiseen. Tunnistettavuuden välttämiseksi emme täsmennä kum-mankaan ryhmän osalta, keheen tämä tavallinen lähestymiskielto liittyi. Kuvattu-

jen prosessien ja olosuhteiden kannalta ei ole juurikaan merkitystä, oliko kielto heidän osaltaan tavallinen vai perheen sisäinen. Tuomme tapauksiin liittyviä erityisnäkökulmia esille erikseen.

Suojattuja naisia haastatteli nainen. Haastattelut sujuivat muuten luontevasti, paitsi että pientä häiriötä syntyi siitä, että kahdessa haastattelussa oli läsnä lapsi tai lapsia, tai ainakin lapsi oli ajoittain samassa tilassa. Varsinkin pienen lapsen mukana olo teki yhden haastattelutilanteen keskustelusta katkonaista. Keskeiset teemat saatiin käytyä hyvin läpi, mutta tilanne esti menemisen kovin syvälliselle tasolle.

Kieltoon määrättyjä miehiä haastatteli mies. Tiesimme, että haastatellut miehet olivat tottuneet puhumaan vaikeista asioista miesterapeutin kanssa. Toinen syy miespuoliseen haastattelijaan oli joidenkin haastateltujen rikoshistoria; juuri kyseisellä haastattelijalla oli kokemusta väkivaltatilanteista aiemman työhistoriansa kautta. Kokemus kanssakäymisestä henkilöiden kanssa, joille väkivalta on tai on ollut tavanomaista, edesauttoi jo tutkimuseettisestikin tärkeää tavoitetta: luontevaa vuorovaikutusta haastattelijan ja haastateltavien välillä. Haastattelijä päätti itse, missä määrin hän halusi perehtyä etukäteen haastateltuja koskevaan muuhun aineistoon, kuten mahdolliseen rikoshistoriaan tai kieltoon johtaneiden tilanteiden yksityiskohtiin. Hän oli useimmiten muodostanut tietyn yleiskäsityksen haastateltavasta – usealla oli kova rikoshistoria – mutta vältti tietoisesti liiallisen tiedon hankkimista, jotta etukäteistietämys ei haitannut avoimuutta itse tilanteessa. Tästä oli tietenkin se haitta, ettei jotain epäselvästi kerrottua seikkaa voinut välittömästi tarkistaa, mutta etu oli nähdäksemme haittaa suurempi. Miesten haastatteluissa joidenkin kanssa aluksi tuntui pientä varautuneisuutta, mutta tilanne vapautui aina hetken päästä.

Tutkijoille kaikista suojattujen ja kieltoon määrättyjen haastatelluista välittyi vilpittömyys. Tutkimuksissa korostetaan usein, kuinka väkivaltaa naisiin kohdistaneilla miehillä on taipumusta kieltää tekonsa, vähätellä sitä tai syyllistää kumppaniaan ((esim. Husso 2003, 31; Ajo ym. 2005, 11)). On kuitenkin huomattava, että tämän tutkimuksen konteksti on aivan toinen kuin esimerkiksi poliisikuulustelu ja oikeuden istunto. On vaikea olettaa, että kukaan hakeutuisi haastatteluun kyseenalaisin motiivein tai tarkoituksin. Lisäksi he ovat olleet välittävien tahojen ”valikoimia”. Esimerkiksi haastatellut miehet eivät liiemmin silotelleet menneisyyttään ja pitivät kieltoa oikeutettuna, vaikka esille tuotiin omia näkökulmia liittyen esimerkiksi tapahtumaketjujen yleiseen taustaan tai johonkin yksityiskohtaan.

Kumpaankin osapuoleen toki silti pätee, että faktoihin liittyviä virheitä voi sattua vilpittömyydestä huolimatta. Oma muisti saattaa kaunistella menneisyyttä joiltain osin, jotkin asiat ehkä vain muistaa väärin tai ne näyttävät toiselta ajallisen etäisyyden päästä. Joku on myös saattanut hämmennyksen tilassa ymmärtää tai tulkita virheellisesti jonkin tilanteen tai viranomaisen toimet. Voi myös olla, että ihan kaikkea ei haluttu kertoa jostain häpeää aiheuttaneesta asiasta. Tällaiset seikat eivät silti ilmennä epärehellisyyttä, ja niiden mahdollista esiintymistä haastatteluissa on vaikea tunnistaa. Toisaalta inhimillisessä elämässä sama tilanne

näyttäytyy usein erilaisena eri osapuolille ilman, että todellisuus varsinaisesti vääristyy. Kyse on näkökulmaeroista.

Haastatteluaineiston käsittelystä

Litteroinnin jälkeen haastattelut analysoitiin ryhmäkohtaisesti (poliisit, tuomarit, suojatut, kieltoon määrättyt jne.) ja temaattisesti, mutta analysoinnin myötä tematisointi jatkuvasti täsmentyi. Esimerkiksi poliisien haastatteluissa alustavia teemoja olivat yhteistyö sosiaalitoimen kanssa, yhteistyö käräjäoikeuden kanssa, hakuprosessi, edellytysten selvittäminen, asuminen, lasten asema, kirjaaminen, saatu koulutus jne. eli hyvin konkreettisia asioita. Niistä ja muiden haastattelujen vastaavista tematisoinneista raporttiin tiivistyi alaotsikoita siten, että jotkut kuten ”vastaajan asumistarve ja -tarjonta” kokoavat yhteen eri haastateltujen näkemyksiä. Esimerkiksi Rikosuhripäivystyksen työntekijöiden haastatteluotteita on monessa analyysiluvussa, koska heillä on asiakkaidensa kautta koko prosessin kattavaa asiantuntemusta.

Haastatteluaineistoa oli kokonaisuudessaan niin vähän, että minkään erillisen laadullisen aineiston tietokoneohjelman käyttö ei ollut mielekästä. Puhekieltä on kaikkien osalta muokattu ja tiivistetty sillä periaatteella, että välitetty sanoma ei himmennyt vaan pikemminkin kirkastuu. Lukuisat että-, niinku-, tota- yms. ilmaisut hankaloittavat lukemista, samoin turhat toistot. Murreilmaisut on muutettu yleiskielisimmiksi tunnistamisen vaikeuttamiseksi. Samasta syystä henkilöille ominaisia, puhetapaan liittyviä erityisilmaisuja on poistettu tai muutettu yleiskielisimmiksi.

Varsinkin kiellon osapuolten osalta kaikkea tutkimusteemojen kannalta merkittävää ei ole voitu jättää tutkimuseettisistä syistä aina näkyville. Tähän oli useita syitä. Haastateltu mies saattoi paljastaa menneisyydestään ”liikaa” eli kertoa omaan rikoshistoriaansa liittyviä seikkoja. Lisäksi kumppaniin liittyvä puhe oli toisinaan arkaluonteista, kummankin osapuolen osalta. Tunnistettavuuden riskin takia esimerkiksi naisten tarinoista piti lähtökohtaisesti jättää pois joitakin puhuttelevia kohtia, jotka kuvasivat vaikeita hetkiä ja taistelua oman ja lasten turvallisuuden puolesta. Se taas tarkoitti, että naisten kokemaa uhkaa ei ole pystytty tässä julkaisussa välittämään täysin heidän kertomistaan vastaavalla tavalla, mikä on tietenkin hyvin valitettavaa.

Kaikki mikä liittyi rikoskäyttäytymiseen, kontakteihin poliisin kanssa tai asioimiseen käräjäoikeudessa tarkistettiin analyysivaiheessa muista aineistolähteistä, eikä esiin noussut yhtään merkittävää ristiriitaa. Usein haastatellut olivat asioineet viranomaisten kanssa monta kertaa, ja niihin oli liittynyt hankalia tilanteita, joten muu aineisto helpotti tapahtumakulkujen hahmottamista.

Asia: Perheen sisäisiä lähestymiskieltoja koskeva tutkimushanke

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on oikeusministeriön toimeksiannosta käynnistynyt syksyllä 2006 tutkimus perheen sisäisestä lähestymiskiellosta. Tavoitteena on selvittää sen toimeenpanoa ja vaikutuksia sekä tuottaa tietoa lakiuudistuksen lähtökohdista ja ongelmakohdista. Käytössä on kattava aineisto, johon kuuluu mm. asiakirjat kaikista kärjäoikeuksissa vuosina 2005–2006 ratkaistuista tapauksista sekä poliisirekisteritietoa. Yksi osa tutkimuksesta muodostuu teemahaastatteluista. Haastattelemme kielloa hakeneita ja/tai kiellolla (väliaikainen tai kärjäoikeuden määräämä) suojattuja naisia.

Tarvitsemme tietoa perheen sisäisen lähestymiskiellon toimivuudesta Sinun, kiellolla suojatun kannalta. Vähentyikö koettu väkivalta ja turvattomuus, saiko riittävästi tietoa tukitoimista ja mitä tuki on mahdollisesti ollut? Entä kuinka kielloon määrätyn tavaroiden haku tai mahdolliset lasten tapaamiset järjestyivät? Kuinka viranomaiset toimivat? Oliko kiellolla haitallisia seurauksia? Jos peruit kiellon hakemisvaiheessa, niin minkä takia? Kuinka elämä sen jälkeen järjestyi?

Keskustelut tutkijan kanssa ovat luottamuksellisia ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkilökuntaa koskee vaitiolovelvollisuus. Haastattelut raportoidaan tutkimuksesta tehtävässä julkaisussa siten, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa antamiensa vastausten perusteella. Vaikka aihe saattaa olla osa sellaista menneisyyttä, jota ei mielellään halua muistella, korostamme tietojen hyödyllisyyttä. Tutkimuksella on vaikutusta siihen, kuinka lähestymiskieltoa tai vastaavia toimia toteutetaan tulevaisuudessa.

Tutkimushankkeeseen liittyvät yleiset kysymykset voi osoittaa tutkija Kati Rantalalle. Teemahaastatteluihin liittyvissä käytännön kysymyksissä voitte kääntyä myös tutkimusavustaja Anniina Jokisen puoleen.

Ystävällisin terveisin,

Kati Rantala
erikoistutkija, dosentti
puh. 010 366 5331
kati.e.rantala@om.fi

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telefax	Sähköposti
PL 444 00531 HELSINKI	Pitkäsillanranta 3 A 00530 HELSINKI	010 36 65300	010 36 65365	optula.om@om.fi

Suostumus rekisteri-, asiakirja- ja haastatteluaineiston yhdistämiseen

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehdään tutkimusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, johon liittyen haastateltavaa on haastateltu. Haastattelussa on kysytty erityisesti kiellon vaikutuksesta elämään: käytännön järjestelyihin, turvallisuuteen, tukitoimien toimivuuteen, sosiaalisiin suhteisiin jne.

Tutkijoilla on hallussa poliisilta ja oikeushallinnolta saatuja haastateltavaa koskevia rekisteritietoja sekä käräjäoikeuden asiakirjoja. Pyydämme lupaa saada tarvittaessa yhdistää haastattelutietoja em. muuhun aineistoon. Lähtökohta on se, että mahdollinen täydennys ja taustoitus tehdään ainoastaan haastattelua tukevassa hengessä. Intressimme ei ole kyseenalaistaa haastattelussa saatujen tietojen luotettavuutta, emmekä myöskään aineistoja yhdistelemällä aseta haastateltavaa huonoon asemaan haastattelun pohjalta tehtävässä analyysissä. Tunnistamisen mahdollistavat yksityiskohdat muunnetaan siten, että anonymiteetti säilyy, kuten haastattelunkin analyysissä.

Haastattelulla on mahdollisuus tarkistaa häntä koskeva teksti käsikirjoitusvaiheessa.

Ystävällisin terveisin,

Valt.tri Kati Rantala
puh. 010 366 5331
kati.e.rantala@om.fi

Annan suostumukseni Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle tarvittaessa yhdistää itseäni koskevat rekisteri-, asiakirja- ja haastatteluaineistot tutkimusta varten.

Helsingissä 2.5.2007

Allekirjoitus Nimenselvennys

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telefax	Sähköposti
PL 444	Pitkänsillanranta 3 A	010 36 65300	010 36 65365	optula.om@om.fi
00530 HELSINKI				

Asia: Perheen sisäisiä lähestymiskieltoja koskeva tutkimushanke

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa on oikeusministeriön toimeksiannosta käynnistynyt syksyllä 2006 tutkimus perheen sisäisistä lähestymiskielloista. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää perheen sisäisen lähestymiskiellon toimeenpanoa ja vaikutuksia ja tuottaa tietoa perheen sisäisen lähestymiskiellon lähtökohdista, toteutuksesta ja ongelmakohdista. Käytössämme on kattava aineisto, johon kuuluu mm. asiakirjat kaikista Suomen kärjäoikeuksissa vuosina 2005–2006 ratkaistuista tapauksista. Yksi osa tutkimuksesta muodostuu teemahaastatteluista. Näissä haastatteluissa haastatellaan miehiä, joita vastaan perheen sisäinen lähestymiskielto on määrätty.

Haastatteluissa tullaan keskittymään perheen sisäisen lähestymiskiellon vaikutuksiin. Käsiteltäviä aihepiirejä ovat mm. *asuminen, työ, lapset, parisuhde, kieltoon määrätyn elämäntilanne nyt* ja siinä tapahtuneet muutokset kieltoa edeltäneeseen tilanteeseen verrattuna, *kieltoon määrätyn sosiaaliset suhteet* sekä perheen sisäistä lähestymiskieltoa koskeva *prosessi*.

Koska perheen sisäisellä lähestymiskiellolla puututaan vahvasti kiellon saaneen henkilön perusoikeuksiin, haastatteluissa tarkastelun painopiste on erityisesti kiellon saaneen henkilön tilanteesta. Haastatteluilla selvitetään mm. kuinka väliaikainen asunto tai mahdolliset lasten tapaamiset on järjestetty, vaikuttaako kielto työtilanteeseen, edistääkö lähestymiskielto kieltoon määrätyn hakeutumista kriisiryhmiin ja kuinka perheen sisäinen lähestymiskielto toteuttaa perimmäistä tavoitettaan, eli väkivallan ehkäisyä.

Haastattelijan kanssa käytävät keskustelut ovat luottamuksellisia ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen henkilökuntaa koskee vaitiolovelvollisuus. Haastattelut raportoidaan tutkimuksesta tehtävässä julkaisussa siten, että haastateltavat eivät ole tunnistettavissa antamiensa vastausten perusteella. Vaikka aihe saattaa olla haastateltaville osa sellaista menneisyyttä, jota ei mielellään enää haluta muistella, haluamme korostaa tietojen hyödyllisyyttä. Tutkimuksella on vaikutusta siihen, kuinka lähestymiskieltoa tai vastaavia toimia toteutetaan tulevaisuudessa.

Tutkimushankkeeseen liittyvät yleiset kysymykset voi osoittaa tutkija Kati Rantalalle. Teemahaastatteluihin liittyvissä käytännön kysymyksissä voitte kääntyä tutkimusavustaja Jussi Leppälän puoleen.

Ystävällisin terveisin,

valt. tri. Kati Rantala
tutkija
puh. 010 366 5331
kati.rantala@om.fi

Jussi Leppälä
tutkimusavustaja
puh. 010 366 5337
gsm: 040 514 2407
jussi.leppala@om.fi

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telefax	Sähköposti
PL 444 00531 HELSINKI	Pitkäsillanranta 3 A 00530 HELSINKI	010 36 65300	010 36 65365	optula.om@om.fi

Suostumus rekisteri-, asiakirja- ja haastatteluaineiston yhdistämiseen

Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa tehdään tutkimusta perheen sisäisestä lähestymiskiellosta, johon liittyen haastateltavaa on haastateltu. Haastattelussa on kysytty erityisesti kiellon vaikutuksesta elämään: asumiseen, työhön, lasten tapaamisiin, sosiaalisiin suhteisiin jne.

Tutkijoilla on hallussa poliisilta ja oikeushallinnolta saatuja haastateltavaa koskevia rekisteritietoja sekä käräjäoikeuden asiakirjoja. Pyydämme lupaa saada tarvittaessa yhdistää haastattelutietoja em. muuhun aineistoon. Lähtökohta on se, että mahdollinen täydennys ja taustoitus tehdään ainoastaan **haastattelua tukevassa hengessä. Intressimme ei ole kyseenalaistaa haastattelussa saatujen tietojen luotettavuutta, emmekä myöskään aineistoja yhdistelemällä aseta haastateltavaa huonoon asemaan** haastattelun pohjalta tehtävässä analyysissä. **Tunnistamisen mahdollistavat yksityiskohdat muunnetaan** siten, että anonymiteetti säilyy, kuten haastattelunkin analyysissä.

Haastatellulla on mahdollisuus tarkistaa häntä koskeva teksti käsikirjoitusvaiheessa. Siinä tapauksessa toivomme, että hän ottaa yhteyttä tutkimushankkeesta vastaavaan tutkija Kati Rantalaan lokakuun loppuun mennessä.

Ystävällisin terveisin,

Valt.tri Kati Rantala
puh. 010 366 5331
kati.rantala@om.fi

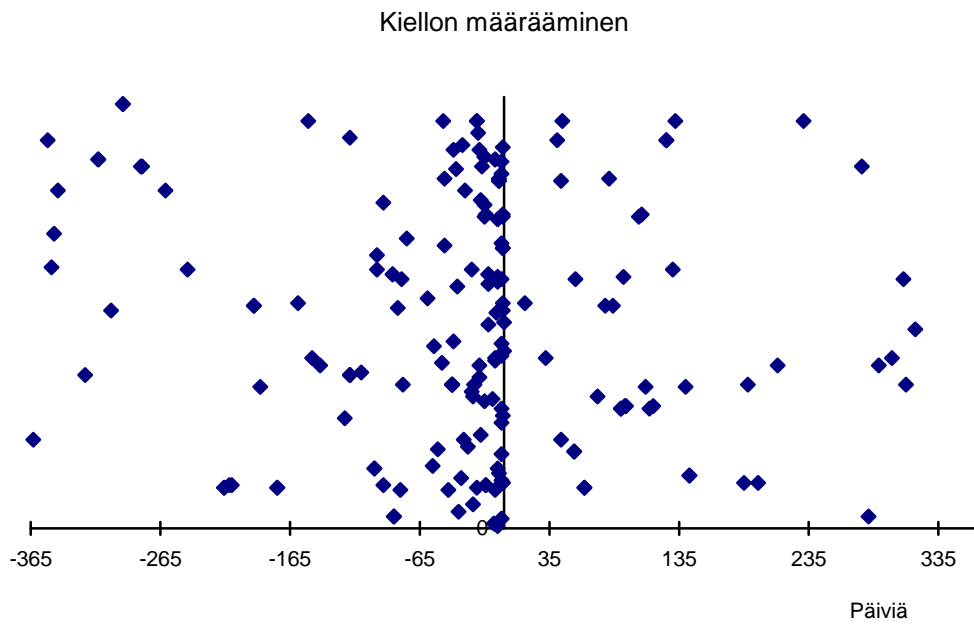
Annan suostumukseni Oikeuspoliittiselle tutkimuslaitokselle tarvittaessa yhdistää itseäni koskevat rekisteri-, asiakirja- ja haastatteluaineistot tutkimusta varten.

Helsingissä 2.5.2007

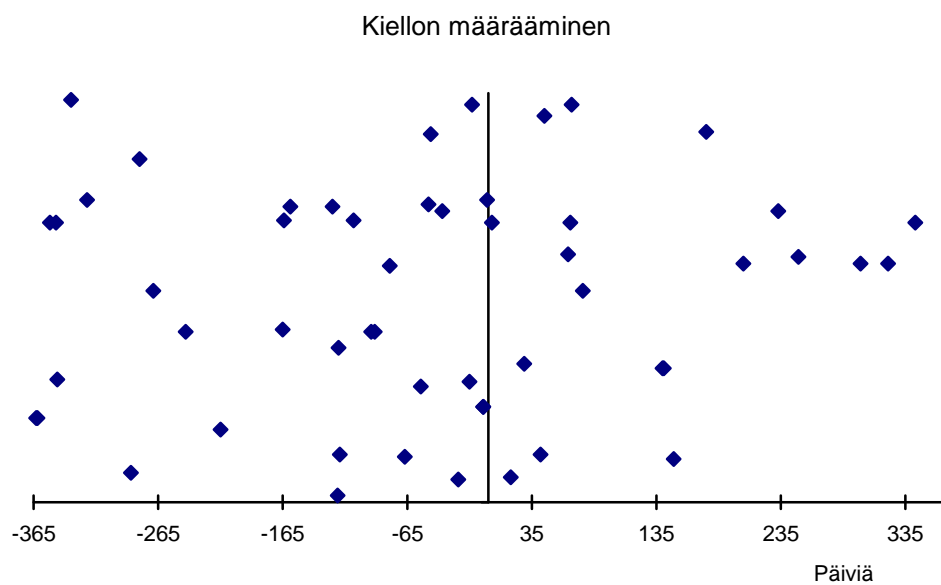
Allekirjoitus Nimenselvennys

Postiosoite	Käyntiosoite	Vaihde	Telefax	Sähköposti
PL 444	Pitkänsillanranta 3 A	010 36 65300	010 36 65365	optula.om@om.fi
00530 HELSINKI				

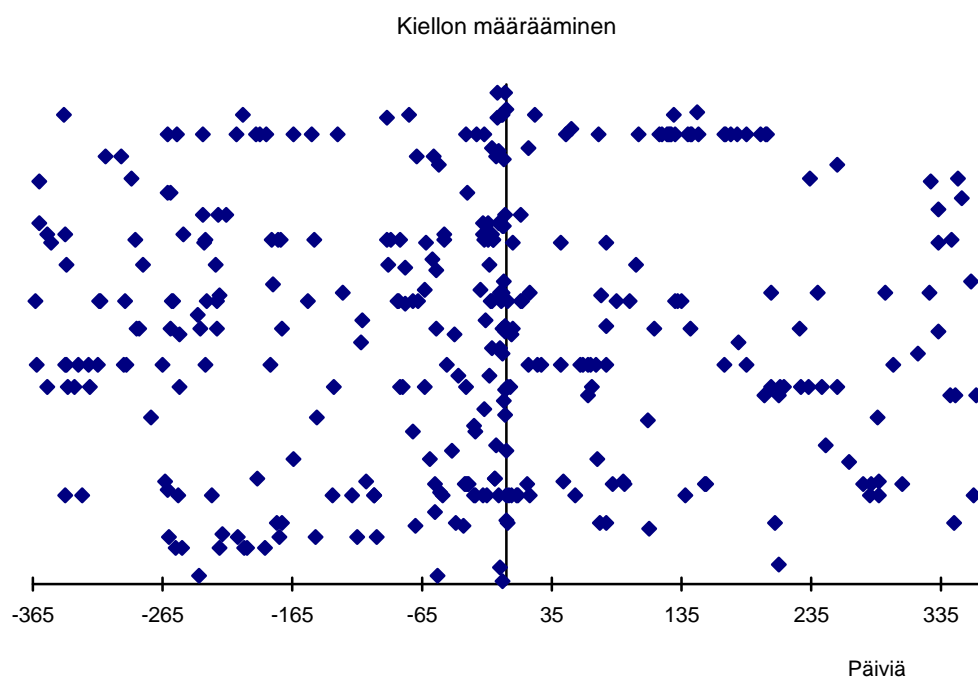
Liitekuviot

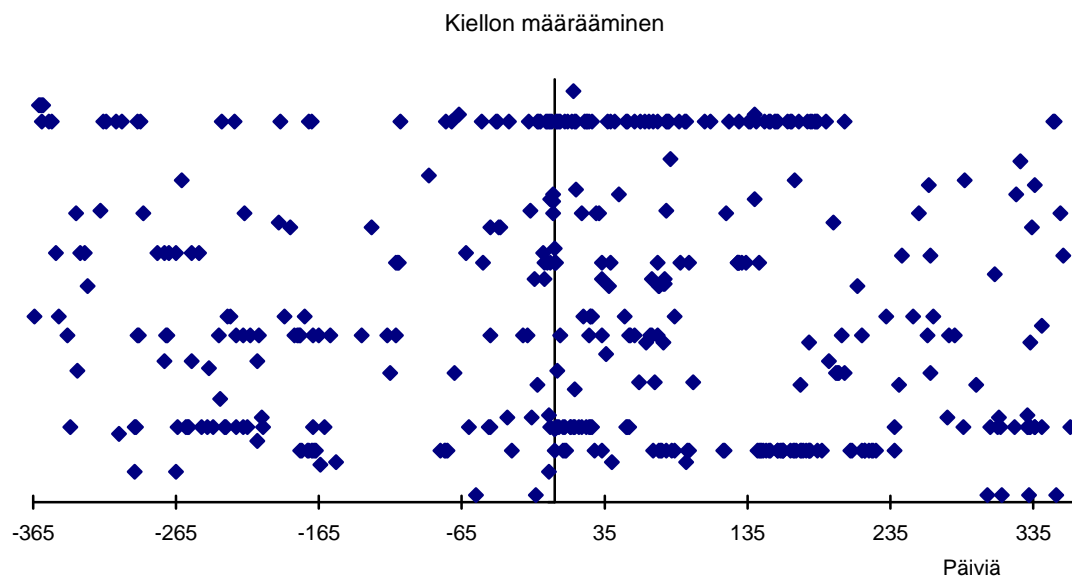
Kuvio A Varsinaiseen kieltoon määrättyjen pahoinpitelyepäilyt poliisiaineistossa (n=169)

Kuvio B Varsinaiseen kieltoon määrättyjen rattijuopumusepäilyt poliisiaineistossa (n=169)

Kuvio C Varsinaiseen kieltoon määrättyjen kiinniotot yksityiseltä paikalta poliisiaineistossa (n=169)

Kuvio D Varsinaiseen kieltoon määrättyjen kiinniotot yleiseltä paikalta poliisiaineistossa (n=169)

**Kati Rantala, Mirka Smolej,
Jussi Leppälä & Anniina Jokinen**

SUMMARY

National Research Institute
of Legal Policy

Publication no. 239
Helsinki 2008

ON A SLIPPERY SLOPE – AN ASSESSMENT OF AN EVICTION AND BARRING ORDER

The Research Object, an Eviction and Barring Order

In early 2005 the possibility to obtain an eviction and barring order was introduced. It is a special kind of restraining order that can be imposed in cases where the parties live in the same household. Thereby the person on whom the order is imposed has to leave the residence, and is not allowed to come back during the duration of the prohibition.

An eviction and barring order implies a grave infringement on fundamental rights. The duration of such a prohibition is a maximum of three months, and the preconditions for its imposition are more restricted than for an ordinary restraining order. The police can issue an interim order. A district court and a prosecutor can also do so, but in their case the measure is intended for special situations and not as a routine measure.

This study explores the *functioning* of the law reform. Its goal has been to examine the premises of the reform, its implementation and effects: what has been aimed at and why, how has the legislation been applied and what has its effects been. The analysis have focussed on the following questions: why the procedure works or does not work, for whom and in what circumstances, and also through what mechanisms and under what conditions. The focus of attention has been placed on the inner logic of the regulation, on the data the regulation is based on, as well as on institutional and cultural dimensions that have steered the perception both of background factors and those the regulation is aimed at.

The core material consists of decisions issued by district courts concerning eviction and barring orders in Finland during the years 2005 and 2006, as well as register data in the police data system about prohibitions and the parties involved. Central information was also obtained from the court decisions register. The act and its drafting was analysed based on documentation pertaining to the drafting stage, and also on interviews with persons who had been engaged in the drafting. For this

study interviews were further made with five police men, two judges, three women protected by a prohibition (we were not able to involve more women) and six men to whom a prohibition applied, and also fourteen support service providers.

Figures and Focus

During the first two years legislation concerning an eviction and barring order has been in force, 368 orders were applied for. The issued prohibitions (258) are roughly of two kinds: ordinary orders issued by a district court (183) and interim ones primarily issued by the police (166). Half the ordinary prohibitions originated in an interim prohibition. However, almost half the interim prohibitions did not lead to an ordinary order by a district court. The protected person's withdrawal from the legal process was the most common reason for a cancellation. There are reasons to assume that the withdrawal in many of these instances was caused by pressure from the other party, and thereby by a fear of pursuing the matter further. For this reason the violence may continue, although concealed. Also many applications filed directly with a district court were withdrawn.

A major part of the persons, on whom an order has been imposed are men (99 %) with a Finnish background (92 %). Lower social classes are overrepresented. During the examined period merely four women were issued a prohibition. The mean age of persons, for whom a prohibition was issued, was 43. Minor children were protected in just short of one third of all cases. There were altogether 179 of them. Lower social classes were also overrepresented among those protected. Among the protected persons a major part were women (94 %) with a Finnish background (96 %). The mean age was 43. In nine percent of the cases a prohibition was issued for an adult child, against an elderly parent.

The situations that had induced a prohibition were generally severe. A prohibition was often sought in a situation, where the applicant already was extremely exhausted and depressed. Aggressiveness and unpredictable behaviour when drunk stood out in the research material as particular features of a person on whom a prohibition was imposed. The problem is aggravated when drunk drinking may continue several days, even weeks. Some persons, who had a prison background, displayed extreme brutality.

Problematic Premises and Implementation: Harmful Effects

The most central finding of this evaluation is that there are many significant problems associated with an eviction and barring order. One cannot say that the prohibition would work very well. Below the most significant problems are summed up.

1. There are many problems associated with the law drafting process: diffuseness, contradictions, selective use of data and an insufficient assessment of the effects.
2. Ample alcohol abuse and mental problems are involved and also a heavy criminal history, among many of those who have received a prohibition. Thereby serious violence may be anticipated, that can be difficult to handle.
3. A central prerequisite for the prohibition to be effective is that there are support structures for the parties to the prohibition and also for the children. This was in no way secured.
 - For example, no measures were taken to secure a successful completion of the process, by way of safety provisions for the applicant or other kinds of support. This is important as applying for a prohibition may accentuate the problems. It may lead to a cancellation of the application process or result in concealed violence or even in death. One woman of foreign origin was killed when applying directly to the district court for a prohibition, by the man it was directed to, provoked by the application.
 - The system does not guarantee a possibility for the person on whom a prohibition is imposed, to get decent housing; many of them also need treatment for their alcohol abuse and/or mental problems. Many of those who got a prohibition were already marginalised, and the prohibition appears to have reinforced their marginalisation. Indications of this are, among others, the increased frequency by which those having received a prohibition have been taken into police custody in public places, their own experiences of victimisation and an increase in petty thefts, after the prohibition had been issued. Several men have committed suicide; three of them in the course of the application for a prohibition or immediately after it had been issued. The death of some of the men was associated with alcohol abuse indicating that the quality of life obviously had worsened after the prohibition.
 - The children's position is ambiguous. They do not get support in this family crisis and the prohibition is also harmful to them.

4. There is a host of problems associated with the implementation practices. They affect not only the possibilities of the authorities to monitor the implementation, but also the quality of the services. First, there were significant shortcomings and faults in the decisions and documentation both of the courts and the police. Meetings with the children and the process of fetching the belongings of the person who had received a prohibition, is often left for the parties to settle. This poses a risk for the safety of the protected person and the effectiveness of the prohibition. It is in practice difficult to make an overall assessment. According to the interviewed parties, there were instances of inappropriate treatment by the authorities in the implementation process.
5. There is much ambiguity associated with breaches against the prohibition. Criteria for what constitutes a proper ground for taking contact are open to interpretation. On the other hand, the protected also sometimes contributes to the breaches, and the person having received a prohibition may breach it without penalties if he/she has not been informed about the prohibition. These ambiguities lead to inappropriate consequences burdening the authorities unduly. In practice, the police have inadequate possibilities to monitor a prohibition.

Many of the above mentioned problems can be referred back to inadequate considerations at the drafting stage about causes and effects, and also about the effects of strategic decision making. There was further insufficient knowledge about those the legislation is aimed at. Strong political pressure is one particular characteristic in the drafting of this legislation. The act was seen as an important additional means of fighting violence against women and, despite its deficiencies, it was introduced with wide societal consensus. For example, there was awareness about the importance of support services as a central prerequisite for a successful implementation.

Some of the harmful and unintended side effects of the eviction and barring order can in future be remedied through technical corrections to the legislation, and also through training and instructions for the authorities. The activities do, however, cause serious damage that originates in the premises of the legislation, and in the way it is implemented. It will require considerable societal will and resources for support services in order to remedy the most outstanding damages that affect the parties concerned by the prohibition.